UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDZIAŁ PEDAGOGIKI I PSYCHOLOGII

mgr Iwona Malorny

LOKALNA SIEĆ WSPARCIA I PROFILAKTYKA WOBEC ZJAWISKA NIEDOSTOSOWANIA SPOŁECZNEGO DZIECI I MŁODZIEŻY NA PRZYKŁADZIE MIASTA BYTOM

Praca doktorska przygotowana
w Katedrze Pedagogiki Społecznej
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
pod kierunkiem Prof. UŚ. dr hab. Anny Nowak

Katowice 2008

WSTĘP……...……3

ROZDZIAŁ I

NIEDOSTOSOWANIE SPOŁECZNE- TEORETYCZNE PODSTAWY PROBLEMATYKI BADAŃ

1.1. Niedostosowanie społeczne jako zjawisko społeczne: definicje, typologie, przyczyny, objawy, kryteria diagnostyczne…… ……..…….....9
1.2. Makro i mikro społeczne determinanty zdrowia bio-psycho-społecznego w kontekście teorii systemowej …….……...….21
1.3. Profilaktyka i wsparcie społeczne- nowe trendy, wyzwania, nadzieje…….....33
1.4. Warsztat pracy specjalisty- animatora działań profilaktyczno-wspierających……..50
1.5. Lokalna sieć instytucji i służb społecznych w świetle obowiązującego prawa…….59

ROZDZIAŁ II

ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE BADAŃ WŁASNYCH

2.1. Przedmiot, cel i problemy badawcze ……..……..72
2.2. Metody i techniki badań…….77
2.3. Charakterystyka terenu i grupy badawczej…….....82
2.4. Organizacja i przebieg badań…….83

ROZDZIAŁ III

LOKALNA SIEĆ WSPARCIA I PROFILAKTYKA WOBEC ZJAWISKA NIEDOSTOSOWANIA SPOŁECZNEGO W ŚWIETLE BADAŃ WŁASNYCH

3.1. Analiza indywidualnych przypadków rodzin, dotkniętych problemem niedostosowania społecznego na podstawie wypowiedzi członków rodziny, analizy dokumentów oraz kwestionariusza wsparcia społecznego……...84
3.2. Podsumowanie analizy indywidualnych przypadków…….208
3.3. Charakterystyka lokalnej sieci wsparcia oraz działalności profilaktycznej prowadzonej na terenie miasta Bytom, na podstawie analizy dokumentów, wywiadów z przedstawicielami placówek oraz specjalistami zajmującymi się bezpośrednio w/w problematyką…….224
3.4. Podsumowanie działań instytucjonalnych prowadzonych przez specjalistów na rzecz rodzin, z problemem niedostosowania społecznego w środowisku lokalnym miasta Bytom……..295

Podsumowanie i wnioski końcowe……...……309
Bibliografia……315
Spis tabel……328
Spis aneksów……. ……329

WSTĘP

... Dzieci dzisiaj - będą dorosłymi jutro. One będą określać naszą przyszłość.
Cechy, jakie zaszczepimy im dzisiaj i warunki życia,
jakie im stworzymy, będą decydować o tym,
jaki będzie świat w następnym stuleciu…

Adam Łopatka[1].

W ostatnich dziesięcioleciach nasza rzeczywistość społeczna uległa znacznym przeobrażeniom ustrojowym, gospodarczym, społeczno- kulturowym. Owe przemiany doprowadziły do pojawienia się zarówno pozytywnych jak i negatywnych zjawisk społecznych Wśród tych pierwszych (pozytywnych), pogłębiających nadzieje na lepsze, pełniejsze i szczęśliwsze życie w różnych obszarach można wymienić: rozwój demokratycznych instytucji, modernizacja gospodarki, demokracja i pluralizacja życia publicznego, otwarcie na współpracę z innymi krajami itp[2]. Negatywne konsekwencje owych przemian przejawiają się natomiast w kryzysie ekonomicznym i politycznym, kryzysie instytucji edukacyjnych i kulturalnych, dysfunkcjonalności rodziny, ujawnianiu się nierówności społecznych w różnych układach ludzkiego życia na tle ekonomicznym - w sferze ubóstwa, niedostatku lub nadmiernego bogacenia się, nierówności w dostępie do dóbr, kultury, edukacji, zdrowia, rekreacji czy też wypoczynku[3].

W wyniku dokonujących się zmian społeczno-politycznych wytworzył się podział społeczeństwa na tych, którzy łatwo się dostosowali do nowych reguł życia społecznego oraz tych, którzy poczuli się zagubieni, sfrustrowani, bezradni w obliczu nowych wyzwań i wymagań społecznych. Liczne badania prowadzone na ten temat dowodzą, iż niemożność poradzenia sobie z „nową rzeczywistością", doprowadziło do zwiększenia się też liczby i rozmiarów patologii społecznych. Z dnia na dzień coraz powszechniejsze staje się zjawisko narkomanii, alkoholizmu, prostytucji, agresji czy przemocy, których sprawcami są niejednokrotnie dzieci i młodzież.

Na progu nowego tysiąclecia zwłaszcza młodzi ludzie żyją w permanentnym lęku przed zagrożeniami związanymi z wynalazkami, wojnami, terrorystami, gwałtem, utratą wolności i patologiami społecznymi. Można wskazać tu swoisty paradoks. Im bardziej człowiek podbija świat i opanowuje prawa przyrody, rozwija technikę, tym bardziej czuje się zagrożony ze strony samego siebie i tego co sam wyprodukował. Im bardziej dorabia się tego, aby „mieć dużo i dobrze", tym bardziej przestaje „być" - być człowiekiem uczciwym, sprawiedliwym, wrażliwym na dobro, prawdę, piękno i wartości społeczne. W efekcie szybkiego dorabiania się, gdy osiąga to, czego pragnął, czuje się z kolei znudzony, wyizolowany, traci kontakt z ludźmi i Bogiem na rzecz latania i pilnowania dóbr materialnych - traci w końcu poczucie sensu życia, odczuwa pustkę życiową[4].

Przemiany zachodzące we współczesnym świecie stawiają młodzież w obliczu nowych wyzwań, które niosą za sobą nie tylko nadzieję na lepsze jutro, ale i olbrzymi niepokój oraz poczucia zagubienia w świecie, w którym brakuje wartości, norm i wzorców regulujących zachowania. Wielu młodych nie wie, co jest możliwe a co nie jest możliwe, jakie plany życiowe są realne i dozwolone, a które idą w niewłaściwym kierunku. Wynika to m.in. z anomii, która dotknęła polską młodzież z trudem budująca swą tożsamość z zmiennej rzeczywistości. Słuszne są podejrzenia, że powstanie stanu anomii nastąpiło po 1989r, kiedy

[1] M. Noszczyk, Rodzinne uwarunkowania niedostosowania społecznego wśród dzieci i młodzieży, „Auxilium Sociale-Wsparcie Społeczne", 2002, nr 2, s. 107.
[2] A. Mieszalska, Reakcje społeczne na przemiany ustrojowe, Wyd. UŁ, Łódź 1996, s.14-16.
[3] A. Kawula, Bezpieczeństwo człowieka i jego rodziny w społeczeństwie postmonocentrycznym w Polsce, Wyd. „Edukacja", 2000, nr 69, s.17-18.
[4] Cz. Cekiera, Psychospołeczne aspekty patologii społecznych w Polsce u progu trzeciego tysiąclecia (w:) Profilaktyka uzależnień drogą do wolności człowieka, (red) Cz. Cekiera, I. Niewiadomska, Wyd. TNKUL, Lublin 1999, s.14

to pojawiły się nowe systemy wartości, norm nowych grup społecznych, religijnych i parareligijnych, co spowodowało próżnię aksjologiczną i społeczną oraz wyrastających na ich podłożu problemów przystosowawczych jednostek[5].

Adekwatne do obecnej sytuacji w świecie są słowa A. Radziewicza-Winnickiego, który pisze, że „wszyscy dostrzegamy występujące wokół konflikty i animozje typowe dla każdego okresu przemian. To one bezpośrednio wpływają na samopoczucie poszczególnych jednostek i grup społecznych. Wiele osób odczuwa dzisiaj -społeczną, ekonomiczną i polityczną degradacją. Wielu reprezentantów poszczególnych środowisk doświadcza poczucia zagubienia w świecie nowych reguł postępowania, a znaczna część -naszych rodaków nie rozumie znaczenia aktualnie obowiązujących norm bądź też propagowanych wartości" [6].

Taka współczesność nieustannego kryzysu wymusza wzór człowieka, który może sprostać trudnym wyzwaniom, okolicznościom i zdarzeniom- człowieka pełnomocnego o ukształtowanych kompetencjach intelektualnych do formułowania nowych zadań. Jak podaje Z Kwiatkowski[7], człowiek taki powinien być mądry, odpowiedzialny, świadomy i zdolny do solidarnego współdziałania, radzenia sobie na coraz trudniejszym rynku pracy, umiejącego krytycznie wybierać i osądzać wielorakie oraz migotliwe oferty kulturalne wedle uniwersalnych wartości i zasad. I właśnie w takim kierunku według badacza powinna zmierzać szeroko rozumiana profilaktyka i wychowanie młodego pokolenia.

Dokonujące się zmiany w różnych dziedzinach życia pociągają za sobą wymóg plastyczności w przystosowywaniu się, integracji i asymilacji tych zmian. Konieczna jest zatem, zmiana sposobu myślenia, innego ujmowania świata, takiego, które sprostałoby wymogom współczesności. W pewnym sensie odpowiedzią na to wyzwanie jest podejście systemowe[8.]

W najszerszym znaczeniu teoria systemów stanowi próbę określenia współzależności człowieka i otaczającego go świata. Z punktu widzenia ogólnej teorii systemów rzeczywistość, która nas otacza i którą w dużej mierze kształtujemy, można ująć jako różnego rodzaju zorganizowane układy o różnym stopniu złożoności, integracji wewnętrznej, aktywności i dynamizmu. Znaczy to, że we wszystkich dziedzinach życia, w różnych jego sferach mamy do czynienia ze złożonymi obiektami o charakterze systemowym i że otaczającą nas rzeczywistość można lepiej poznać, jeśli staramy się uchwycić istotne właściwości tych różnych systemów[9]. Innymi słowy system to zbiór elementów o dynamicznej interakcji, w którym każdy z elementów jest określony przez pozostałe. Człowiek jest nie tyle otoczony przez środowisko- system, ile stanowi jego część. System nie jest zwykłą sumą części składowych, ale poprzez związki pomiędzy jego elementami i ich atrybutami tworzy charakterystyczną całość, mającą swoją strukturę. Zmiana w jednym punkcie systemu może spowodować zmianę lub zmiany w innym punkcie bądź w całym systemie[10].

Systemowe podejście do problemu niedostosowania społecznego wymaga potraktowania go w sposób kompleksowy, uwzględniający nie tylko jednostkę, ale również otaczające ją systemy, w tym w szczególności rodzinny i lokalny. Tak pojęta diagnoza

[5] D. Krawczyk, Przestępczość nieletnich w środowisku lokalnym w okresie transformacji społecznej, „Auxilium Sociale Wsparcie Społeczne", 2002 nr 1, s. 123.
[6] A. Radziewicz- Winnicki, Społeczeństwo w trakcie zmiany, Wyd. GWP, Gdańsk 2004, s.8.
[7] Z. Kwiatkowski, Szkoła a wykluczenie, (w:) K. Marzec - Holka (red) Marginalizacja w problematyce pedagogiki społecznej i praktyce pracy socjalnej. ,Wyd. Akademia Bydgoska im Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2005, s. 44.
[8] R. Praszkier, Zmieniać nie zmieniając, Wyd. WSiP, Warszawa 1992, s 72.
[9] M. John-Borys, Pomoc dzieciom zagrożonym patologią środowiska rodzinnego i lokalnego, Wyd. UŚ, Katowice 1997, s.12.
[10] D. Mostwin, Przestrzeń życiowa rodziny. Ekologiczny model terapii rodziny w stanie kryzysu, Wyd. „Synapsis., Warszawa 1992, s. 20, zob. też. L Bertalanffy, Ogólna teoria systemów. Podstawy, rozwój, zastosowanie, Wyd. PWN, Warszawa 1984.

problemu ma charakter interdyscyplinarny, ponieważ dokonuje się analizy zachowania jednostki, nie tylko pod kątem zaburzeń i deficytów, ale również potencjału w niej drzemiącego, zdolnego do naprawy owych zachowań. Taką samą diagnozą równolegle powinien zostać objęty system rodzinny i społeczny, w którym jednostka funkcjonuje, biorąc pod uwagę dysfunkcje tego środowiska, ale również jej zasoby, które mogą odegrać znaczącą rolę w procesie profilaktycznym, interwencyjnym czy terapeutycznym. Działania na rzecz pomocy i wsparcia dla jednostki niedostosowanej społecznie powinny być podejmowane przez osoby pracujące w różnych instytucjach, specjalistów reprezentujących różne dziedziny wiedzy, w tym psychologię, pedagogikę, terapię rodzinną, pracę socjalną oraz prawo. Całościowe podejście do problemu niedostosowania społecznego widoczne jest w aktualnej działalności prowadzonej przez zespoły interdyscyplinarne na terenie Bytomia, o których będzie jeszcze mowa w dalszej części pracy.

Problem aktywności występujący na terenie społeczności lokalnych podejmuje również A Radziewicz-Winnicki[11], który wychodzi z założenia, iż należy uwzględnić zarówno tendencje dynamiczne w samej jednostce mobilizujące ją do działania, jak również konkretne społeczne i historyczne warunki, w których funkcjonują ludzie, ich systemy wartości, role społeczne i światopoglądy. Jeśli tendencje tkwiące w człowieku natrafiają na sprzyjające okoliczności o charakterze społeczno-historycznym, wówczas można mówić o aktywności ludzkiej, o działaniu nakierowanym na kształtowanie danej rzeczywistości społecznej.

Teorię systemów wykorzystuje się także w ekologicznym podejściu do rodzicielstwa, na bazie którego powstają najnowsze tendencje w opiece nad dziećmi w większości krajów europejskich. Perspektywa ekologiczna stymuluje przejście od wąskiej orientacji do szerszego spojrzenia na opiekę nad dziećmi, akcentującego wieloaspektowe podejście do dzieci i ich rodzin, w kontekście ich sytuacji życiowej oraz środowiska. Tego typu podejście doprowadziło na przestrzeni ostatnich lat do zmian w systemie opieki w wielu krajach. Nie tylko unika się tu pochopnego umieszczania dzieci w środowiskach zastępczych, ale w polityce i praktyce opiekuńczej coraz częściej bierze się pod uwagę fakt, że prawidłowe wypełnianie zadań rodzicielskich zależy w dużej mierze od możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb materialnych. Konkluzja, że rodzicielstwo jest osadzone w szerszym kontekście społeczno-ekonomicznym, doprowadziła w wielu krajach do połączenia wysiłków w dziedzinie walki z biedą i opieką nad rodziną oraz dzieckiem. Myślenie ekologiczne, sukcesy terapii rodzinnej, wywarły znaczący wpływ na opiekę nad dziećmi i spopularyzowały w większości krajów europejskich podejście skierowane na rodzinę. Nie bez znaczenia pozostają tu też względy ekonomiczne - nadzieja i oczekiwania polityków, że programy pomocy rodzinie będą tańsze od opieki instytucjonalnej. Działając w ten sposób eliminuje się przyczynę problemów dziecka, tkwiącą w strukturze, relacjach rodzinnych, bądź w środowisku. Nie ma wtedy potrzeby działania na skutki tych problemów, a w konsekwencji umieszczania dziecka poza rodziną[12].

Przestępczość i demoralizacja to jeden z poważnych problemów początku XXI wieku. Wzrost przestępczości, chuligaństwa i agresji wśród młodzieży napawa szczególnym niepokojem, gdyż wraz z nim podniósł się też poziom brutalności i okrucieństwa dokonywanych czynów a także dramatycznie obniżyła się granica wieku sprawców, pochodzących nie tylko ze środowisk trudnych czy zdemoralizowanych, ale także z tzw. „dobrych domów”[13]. Demoralizacja i czyny przestępcze są wynikiem i jednocześnie

[11] A. Radziewicz-Winnicki, Idea społeczeństwa obywatelskiego a stymulowanie aktywności, wsparcia i samopomocy w środowisku lokalnym. (w:) K. Marzec- Holka (red) Pomoc społeczna. Teoria i praktyka, tom 1, Wyd. Akademia Bydgoska im Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2003 r, s. 25.

[12] H. Baartman, Home-basedsevices to each his own, (w:) International Perspectives.on Family Support, Arena, W. Hellinckx, M. Colton, M. Williams (red), Aldershot 1997, s. 108-123.

[13] D. Krawczyk, Przestępczość nieletnich.., op. cit., s. 120.

przejawem nieprzystosowania społecznego nieletnich. Społeczne niedostosowanie postrzegane jest jako stan bezpośrednio poprzedzający demoralizację. Wszelkie przypadki tego zjawiska mają swoje symptomy, które mogą i muszą być zauważone. A zatem trzeba nie tylko patrzeć, ale i widzieć rodzący się problem (zagrożenie)[14].

Postulat zawarty w jednej z dyrektyw Narodów Zjednoczonych dotyczących wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich, głosi, że: „młodzi ludzie (...) z uwagi na swoją młodość wymagają szczególnej opieki i pomocy uwzględniającej stopień ich rozwoju fizycznego, umysłowego i społecznego, (...) potrzebują ochrony prawnej udzielanej w warunkach spokoju, wolności, godności i bezpieczeństwa"[15], powinien rozwinąć wachlarz oddziaływań profilaktycznych i wspierających, ze strony instytucji do tego zobligowanych, które mogłyby uchronić młodych ludzi przed demoralizacją, bądź też pomóc wszystkim tym, którzy już wstąpili na drogę, która do niej prowadzi.

W Polsce od wielu lat funkcjonuje zorganizowana pomoc rodzinie, ukierunkowana głównie na wsparcie socjalne lub pedagogiczno-psychologiczne zwłaszcza wówczas, gdy pojawiają się problemy natury patologicznej. Brakuje natomiast profesjonalnie zorganizowanej pomocy instytucji, które wspierałyby rodzinę zdrową, borykającą się na co dzień z wieloma trudnościami natury życiowej, małżeńskiej, rodzinnej, czy wychowawczej[16].

Skuteczne rozwiązywanie bieżących problemów występujących w rodzinie, w klasie, na boisku, na ulicy, klubie młodzieżowym, pomogłoby uniknąć wielu represji wynikających z nagannego i niepoprawnego zachowania młodzieży, w tym w szczególności izolacji od rodziny i umieszczenia nieletniego w środowisku zakładowym placówki. Starania w tym kierunku powinny być czynione jednak przede wszystkich przez rodziców, nauczycieli w toku indywidualnej pracy z uczniem, w ramach pracy pedagoga szkolnego, składającego wizyty w domu ucznia, pedagoga środowiskowego, działającego na ulicy w miejscach, gdzie przebywa zagrożona młodzież, organizacji takich jak: ognisko wychowawcze, klub młodzieżowy, ośrodek socjoterapii, hufiec pracy, świetlica terapeutyczna. Warto też, podkreślić, że opiekę nad dziećmi i młodzieżą niedostosowaną społecznie albo zagrożoną niedostosowaniem mogą sprawować także stowarzyszenia, organizacje oraz instytucje pożytku publicznego, społeczne i wyznaniowe np. Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, Kościół, Monar, władze gminne. Natomiast Sądy Rodzinne mogą korzystać z wielu łagodniejszych zabiegów, wśród nich: upomnienia, zobowiązania do określonego postępowania, odpowiedzialny nadzór rodziców lub opiekunów, kuratora, środki leczniczo-wychowawcze, a także umieszczenie w rodzinie zastępczej lub ośrodku szkolno- wychowawczym, domu dziecka. Coraz bardziej upowszechnia się też postępowanie mediacyjne, jako jeden z ważniejszych środków realizowania sprawiedliwości naprawczej, który wzbudza poczucie odpowiedzialności za popełniony czyn i daje możliwość racjonalnego zadośćuczynienia.[17]

W Krajowym Programie Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży, można odnaleźć wiele powodów traktujących umieszczenie dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej jako ostateczność, gdyż:
-istnieje zbyt mało miejsc w placówkach resocjalizacyjnych, które są rozmieszczone na terenie kraju nierównomiernie, z reguły usytuowane są w starych nie nadających się do adaptacji obiektach. Zbyt mała różnorodność placówek określonego typu utrudnia szybkość i trafność decyzji.
-zbyt długie oczekiwanie nieletnich na umieszczenie w odpowiednich placówkach

[14] T. Wilk, Demoralizacja nieletnich a wychowanie, (w:) A. Nowak (red) Wybrane zjawiska powodujące zagrożenia społeczne, Of. Wyd. „Impuls", Kraków 2000, s. 61.
[15] J. Sztumski, Postępowanie w sprawach nieletnich, Wyd. INFO- TRADE, Gdańsk 1996, s. 240-241.
[16] J. Meissner- Łozińska, Instytucje i organizacje wspierające dziecko i rodzinę, (w:) Pomoc, opieka, wsparcie dziecka i rodziny, U. Grucy - Miąsik (red), Wyd. U Rz., Rzeszów 2006, s. 78.
[17] A. Nowak, Mediacja w postępowaniu z nieletnimi, (w:) Resocjalizacja młodzieży niedostosowanej społecznie -wybrane konteksty, „Chowanna", 2006, nr 2, s.120.

spowodowane jest także:
◦wzrostem liczby wydawanych przez sądy orzeczeń o umieszczeniu w placówkach opiekuńczo - wychowawczych i resocjalizacyjnych;
◦wydłużaniem się czasu kompletowania przez ośrodki kierowania (usytuowane w starostwach powiatowych) dokumentacji stanowiącej podstawę poszukiwania miejsca w odpowiedniej placówce;
◦brakiem informacji o wolnych miejscach oraz różnorodnymi utrudnieniami skutecznego poszukiwania miejsc;
◦blokowaniem miejsc przez długoterminowych uciekinierów, których nie można skreślić z listy wychowanków.
-dysproporcje pomiędzy potrzebami, a liczbą miejsc w placówkach pogłębiają się słusznie podjęta reorganizacja placówek polegająca na dostosowywaniu warunków pracy placówek do standardów opieki i wychowania, jednakże powodująca likwidację miejsc w placówkach bez tworzenia alternatywnych form opieki[18].

W zreformowanym systemie opieki w Polsce pojawiły się też nowe kierunki rozwoju wychowania resocjalizacyjnego. Skłania się ku temu koncepcja dotycząca prowadzenia przez służby powiatowe i gminne wczesnej prewencyjnej pracy resocjalizacyjno-wychowawczej w lokalnym środowisku i wykorzystania przy tym stosowanego od lat na Zachodzie instrumentu negocjacji oraz probacji. Podkreśla się też rangę wielostronnego wchodzenia placówek resocjalizacyjnych w naturalne środowisko społeczne, w szczególności edukacyjne, zacieśniania więzi ze środowiskiem rodzinnym wychowanków, dostrzegania w rodzinie ważnego sojusznika i partnera. W koncepcji tej dostrzeżona została celowość tworzenia kameralnych form wychowania resocjalizacyjnego i wymogów indywidualizacji oddziaływań wychowawczych. [19]

Nowe rozwiązania oraz reformy społeczne nie pozostają jednak wolne od słów krytyki. T. Polkowski[20] pisał, że „Nie ma w naszym kraju instrumentów pomocy pozwalającej wzmocnić rodziny zagrożone kryzysem, nie ma metod interwencji środowiskowych, poradnictwa rodzinnego, pedagogów rodzinnych, wreszcie pracowników socjalnych przygotowanych do udzielania krótkotrwałych i skutecznych usług na rzecz rodzin”

Wychowanie młodego pokolenia nastręcza w chwili obecnej wiele trudności. Młodzi ludzie niejednokrotnie ulegają samowychowaniu, gdyż w rodzinach coraz częściej brakuje czasu na tworzenie bezpiecznego i wspierającego środowiska. Współczesna rodzina skupiona jest raczej na sprawowaniu funkcji materialno-ekonomicznej, aniżeli na funkcji emocjonalno-ekspresyjnej czy socjalizacyjnej. Również szkoła pozostawia wiele do życzenia w kwestii wychowania, gdyż nastawiona jest głównie na to by uczyć a nie wychowywać uczniów do dojrzałego, odpowiedzialnego i świadomego życia. Nauczyciele zwalniają się z tego obowiązku, gdyż uważają, iż zadanie to należy do rodziców. Uczniowie nie znajdując oparcia w rodzinie zaczynają go poszukiwać w kręgu grup rówieśniczych, czy zorganizowanych grupach nieformalnych. Wypracowują też własne sposoby radzenia sobie z problemami, które nierzadko są konstruktywne i społeczne nieakceptowane. Brak poczucia sensu życia, zanik autorytetów zwłaszcza w rodzinie, niemożność doświadczenia uczucia miłości, zrozumienia, akceptacji oraz poczucia bezpieczeństwa to pierwszy krok do wstąpienia na drogę demoralizacji społecznej.

---

[18] Krajowy Program Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży, Międzyresortowy Zespół ds. Opracowywania Programie Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 2003, s. 22.
[19] T. Wolan, Placówki resocjalizacyjne w reformowanym systemie profilaktyki, opieki i wychowania w Polsce, (w:) Resocjalizacja młodzieży niedostosowanej społecznie -wybrane konteksty, „Chowanna”, 2006, nr 2, s.64.
[20] T. Polkowski, Nieletni zbrodniarze? Przyszłość ośrodków resocjalizacyjnych, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, 2001 nr 9, s. 30-39.

System wsparcia i profilaktyki w naszym kraju pozostawia jeszcze wiele do życzenia, co niewątpliwie wiąże się z ogólnospołeczną sytuacją w państwie. Aczkolwiek świadomość owych barier powinna stanowić wyzwanie do ich pokonywania. Nawet gdyby wymagałoby to podjęcia indywidualnej, jednostkowej inicjatywy. Nie można bowiem pozwolić na to, aby dziecko niedostosowane społecznie było traktowane jako problem, którego należy się jak najszybciej pozbyć, izolując go nie tylko od najbliższych, ale też od rówieśników, zamykając w murach placówki całodobowej. Takie postępowanie uderza w godność jednostki ludzkiej i jest jawnie wymierzoną krzywdą wobec tych, których państwo powinno objąć szczególną ochroną. W myśl teorii systemowej zaburzone zachowania dziecka to symptom choroby, ale nie samego dziecka, tylko otocznia, w którym przyszło mu się wychowywać i żyć. W takim środowisku dziecko często żyje w przekonaniu, że to coś z nim jest nie tak, że to ono już się takie urodziło, co wyzwala w nim poczucie winy. W związku z powyższym każde działanie wspierające i profilaktyczne powinno w pierwszej kolejności dążyć do zrealizowania potrzeby wzmacniania poczucia odpowiedzialności rodziców za zdrowy rozwój bio-psycho-społeczny ich dzieci poprzez m.in. udzielanie wsparcia w zakresie pełnienia przez nich funkcji rodzicielskich za sprawą przez różnego rodzaju instytucji. Należy jednak pamiętać o tym, na co zwróciła uwagę K. Marzec - Holka[21], iż wszelkie działania podejmowane na rzecz dziecka i rodziny w środowisku lokalnym, powinny być zintegrowane i skoordynowane a przyświecać im powinna idea holizmu, który sprowadza się w tym przypadku do integracyjnego oddziaływania na czynniki wewnętrzne jednostki i czynniki tkwiące w środowisku.

Niniejsza praca składa się z trzech rozdziałów. Rozdział I zawiera 5 podrozdziałów w których znajduje się przegląd literatury, stanowiącej teoretyczne podstawy problematyki badań, dotyczącej zjawiska niedostosowania społecznego. W pierwszym podrozdziale można odnaleźć definicje, typologie, objawy, przyczyny oraz kryteria diagnostyczne niedostosowania społecznego. W podrozdziale drugim wyszczególnione zostały determinanty zdrowia bio-psycho- społecznego, w kontekście terapii systemowej. Podrozdział trzeci podejmuje zagadnienia związane z profilaktyką i wsparciem społecznym. Warsztat pracy specjalisty- animatora działań profilaktyczno-wspierających to tytuł czwartego podrozdziału, w którym m.in. zostały wymienione dyspozycje osobowościowe dobrego nauczyciela. Ostatni podrozdział przedstawia natomiast, lokalną sieć instytucji i służb społecznych w świetle obowiązującego prawa. Rozdział II poświęcony jest zagadnieniom metodologicznym, które obejmują cztery podrozdziały. W podrozdziale pierwszym zawiera się przedmiot, cel i problemy badawcze. Podrozdział drugi opisuje metody i techniki badań. Charakterystyki terenu i grupy badawczej dokonano w podrozdziale trzecim, zaś organizacja i przebieg badania znajduje się w podrozdziale czwartym. Rozdział III obejmuje opracowanie wyników badań, przeprowadzonych w środowisku rodzinnym respondentów oraz w instytucjach, działających na terenie miasta Bytom. W pierwszym podrozdziale dokonano analizy 30 indywidualnych przypadków rodzin, dotkniętych problemem niedostosowania społecznego, na podstawie wypowiedzi członków rodziny, analizy dokumentów oraz kwestionariusza wsparcia społecznego. W podrozdziale drugim można odnaleźć podsumowanie analizy indywidualnych przypadków. Podrozdział trzeci przedstawia charakterystykę lokalnej sieci wsparcia oraz działalności profilaktycznej prowadzonej na terenie miasta Bytom, na podstawie analizy dokumentów, wywiadów z przedstawicielami placówek oraz ze specjalistami, zajmującymi się bezpośrednio w/w problematyką. W podrozdziale czwartym natomiast zawiera się posumowanie działań 13 instytucji oraz wywiadów przeprowadzonych z 24 specjalistami, pracującymi na rzecz jednostek niedostosowanych społecznie i ich rodzin.

[21] K. Marzec- Holka, Nie będziesz bił dziecka swego, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Bydgoszczy, Bydgoszcz 1996, s.137.

ROZDZIAŁ I

NIEDOSTOSOWANIE SPOŁECZNE- TEORETYCZNE PODSTAWY PROBLEMATYKI BADAŃ

1.1 Niedostosowanie społeczne jako zjawisko społeczne: pojęcie, etiologia, rodzaje, symptomatologia

Problem niedostosowania społecznego występował we wszystkich epokach historycznych. „Zawsze bowiem, odkąd istniało zorganizowane społeczeństwo, młodzież uważano za krnąbrną i złą. Jako anegdotę przytacza się często tekst z papirusu z V w. p.n.e., w którym egipski kapłan uskarżał się na młodzież, opisując jej zachowanie w sposób do złudzenia przypominający współczesne utyskiwania na krnąbrność i nieposłuszeństwo dzisiejszego młodego pokolenia."[1]

Rozwój psychologii osobowości i psychologii wychowawczej pozwolił na dostrzeżenie u dzieci wielu wspólnych cech i wielu zasadniczych różnic. Obserwując dzieci stwierdzono, że jedne z nich są łatwe do kierowania, posłuszne, zdyscyplinowane i te nazwano „normalnymi", a z innymi są kłopoty i te określono jako „trudne". Trudności wychowawcze jakie sprawiają młodzi ludzie, ich ilość i jakość niepokoją bardzo często opinię publiczną i stanowią istotny problem pedagogiczny oraz społeczny. Ze względu na to, że termin „trudności wychowawcze" jest bardzo nieprecyzyjny i wieloznaczny, w określeniu tej grupy dzieci i młodzieży, która wskutek ich zachowań należy wyodrębnić z całej populacji i zastosować wobec niej odpowiednie działania, przyjęto termin „niedostosowania społecznego" (ang. social unadaptation, niem. sociale unanpassung)[2].

W teorii i praktyce nauk wspomagających proces wychowania (psychologii, socjologii, medycynie), określenie „niedostosowanie społeczne" funkcjonuje w różnych znaczeniach. Poszczególni autorzy stosują odmienne kryteria przy konstruowaniu tego pojęcia (etiologiczne, psychologiczne, społeczne, objawowe), w związku z czym funkcjonują różne jego interpretacje. Zasadniczym powodem niejednolitych kryteriów określających terminologię niedostosowania społecznego, są różne i złożone przyczyny oraz symptomy tego zjawiska. Za jedną z przyczyn niejednoznaczności tego pojęcia uważa się stosowanie różnej metodologii badań niedostosowania dzieci i młodzieży przez różne dyscypliny naukowe zajmujące się tym zjawiskiem i procesem. Także i praktycy różnią się bardzo kryteriami stosowanymi przy kwalifikowaniu dzieci uznanych jako „niedostosowane społecznie". Trudności w jednoznacznym zdefiniowaniu tego pojęcia wynikają również z wielorakich uwarunkowań kulturowych, pedagogicznych i psychologicznych oraz z szerokiego zakresu jego znaczenia[3].

W literaturze przedmiotu i języku potocznym termin „niedostosowanie społeczne" bywa często zamiennie używany z określeniem „nieprzystosowanie społeczne". Funkcjonują też takie określenia, jak „zaburzenia w zachowaniu", „zachowania dewiacyjne", „zaburzenia socjalizacji", „zjawiska patologii społecznej", „przestępczość nieletnich", „podkultury młodzieżowe", „zła adaptacja, społeczna", „patologia zachowania" itp[4].

Próbę wprowadzenia rozróżnienia pojęciowego podjął m.in. A. Makowski, który podkreślał, by nie utożsamiać niedostosowania społecznego z nieprzystosowaniem

[1] K. Pospiszyl, Resocjalizacja. Teoretyczne podstawy oraz przykłady programów oddziaływań, Wyd. „Żak", Warszawa 1998, s. 5

[2] A. Rejzner, Nieprzystosowanie społeczne, (w:) Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej, (red) D. J. Lalak, T. Pilch, Wyd. „Żak", Warszawa, 1999, s. 156.

[3] H. Cudak, Funkcjonowanie rodziny a nieprzystosowanie społeczne dzieci i młodzieży, Wyd. WSP, Kielce 1998, s. 54 - 55.

[4] B. Hołyst, Kryminologia, Wyd. Lexis Nexis, Warszawa 2001, s. 646.

społecznym czy wykolejeniem społecznym, gdyż jak twierdził są to odrębne znaczeniowo pojęcia. Dalej pisał, że niedostosowanie społeczne to dewiacja osobowościowa, spowodowana czynnikami biologicznymi lub środowiskowymi o negatywnym wpływie na kontakty społeczne, aktywność i harmonię życia wewnętrznego jednostki, co uniemożliwia jej konstruktywną socjalizację, efektywną naukę i wychowanie oraz pomyślność w realizacji zadań życiowych. Nieprzystosowania społeczne, natomiast pojmował jako specyficzny stan osobniczy utrudniający adaptację jednostki do określonych warunków życia w danym środowisku a wykolejenie społeczne, jako degenerację biopsychospołeczną, wynaturzenie uwarunkowane długotrwałą destrukcją osobniczą, właściwe jednostkom niedostosowanym społecznie o głębokim stopniu dewiacji, która sprawia, że pozostają one w drastycznej kolizji z prawem i ze społeczeństwem.

Makowski wyraźnie zaznaczał również, by nie identyfikować niedostosowania społecznego z przestępczością, która jest wprawdzie częstym jej przejawem, ale niekoniecznym atrybutem społecznego niedostosowania. Ponadto, przestępczość podobnie zresztą jak wykolejenie społeczne jest następstwem niedostosowania społecznego[5]. Podobne zdanie na ten temat miał B. Urban, który pisał, że niedostosowanie społeczne nie jest tożsame z przestępczością, chociaż przestępczość jest najczęściej końcowym etapem rozwoju niedostosowania (niedostosowaniem nie będzie przestępczość nieumyślna, niezawiniona, przypadkowa). Natomiast do niedostosowania zaliczymy wiele przejawów dewiacji i patologii społecznej, które stanowią pogwałcenie norm moralno-obyczajowych, a nie są prawnie zabronione”[6].

Jedną z pierwszych definicji formułujących szerokie określenie nieprzystosowania społecznego jest określenie francuskie, według którego dzieci nieprzystosowane to te, które „(..) znajdują się w przewlekłym konflikcie z rzeczywistością lub wymaganiami społecznymi, który to konflikt spowodowany jest bądź ich anomaliami, niedostatecznymi zdolnościami czy brakami charakterologicznymi, bądź wychowywaniem się w środowisku nie zaspakajającym ich potrzeb zdrowotnych, intelektualnych, uczuciowych czy moralnych, bądź też łącznym występowaniem obu tych rodzajów przyczyn [7].

W warunkach polskich, naukowe zainteresowanie młodzieżą społecznie niedostosowaną wiąże się z nazwiskiem Marii Grzegorzewskiej[8], która jako pierwsza na naszym gruncie posłużyła się terminem „niedostosowanie społeczne” i swoim autorytetem przyczyniła się do jego spopularyzowania. Do polskiej terminologii pojęcie niedostosowanie społeczne M. Grzegorzewska wprowadziła w 1957 roku, w miejsce dotychczas używanych takich pojęć jak: „dziecko trudne”, „moralnie zaniedbane”, „wykolejone”. Określenia te bowiem według autorki były mało precyzyjne i zbyt jednostronnie ujmowały złożony problem, który określały, sugerując niewłaściwy kierunek działań profilaktycznych i resocjalizacyjnych. Koncentrowały bowiem uwagę na dziecku bez uwzględnienia środowiska, w którym żyje. Według M. Grzegorzewskiej młodzież niedostosowana społecznie to zespół wszystkich nieletnich wymagających specjalnych metod wychowawczych, medyczno - psychologicznych i medycznych[9]. Definicja ta kładzie nacisk na konieczność otoczenia specjalistyczną opieką i zastosowania odpowiednich metod wychowawczych wobec pewnej kategorii młodzieży, nie akcentując jej fizycznych czy psychicznych defektów. W późniejszej pracy M. Grzegorzewska podała jednak, najbardziej charakterystyczne objawy niedostosowania społecznego i to ujęcie w dużym stopniu koresponduje z późniejszymi

[5] A. Makowski, Nieletni sprawni inaczej i ich ortopedagogika, Wyd. PWN, Warszawa 1997, s.50
[6] B. Urban, Pedagogika osób niedostosowanych społecznie, (w:) Pedagogika specjalna, (red) W. Dykcik, Wyd. UAM, Poznań 2002, s. 303.
[7] H. Machel, Wprowadzenie do pedagogiki penitencjarnej, Wyd. UG, Gdańsk 1994, s. 33.
[8] E. Syrek, Aspiracje życiowe młodzieży niedostosowanej społecznie, Wyd. UŚ, Katowice 1986, s.27.
[9] M. Grzegorzewska, Dążenie do odnowy dróg resocjalizacji młodzieży niedostosowanej społecznie, Wyd. „ Szkoła Specjalna”, 1960, nr 6, s. 8.

definicjami formułowanymi przez psychologów i pedagogów. Wystarczy wymienić tylko kilka tych objawów - cech, a więc „tendencje społecznie negatywne", „chęć wyżycia się w akcji społecznie destruktywnej", „nieżyczliwy stosunek do człowieka", „zrzucanie winy", „brak hamulców", „sugestywność", „nieumiejętność wyjścia z trudnej sytuacji"[10].

Według oceny K. Pospiszyla „(...) wymienione przez Grzegorzewską cechy zachowania składają się w sumie na to, co w psychologii zwykło się nazywać „zaburzeniami osobowości"[11].

Sprowadzanie istoty niedostosowania do osobowościowych zaburzeń występuje w kolejnych definicjach prezentowanych w fachowej literaturze polskiej. Wśród nich wyróżnia się definicję dzieci niedostosowanych podaną przez H. Spionek. Autorka ta uważa, że za dzieci niedostosowane społecznie należy uznać te, „(...) u których zaburzeniu uległa sfera emocjonalno - wolowa oraz rozwój charakteru i osobowości, co powoduje często zakłócenie stosunków społecznych między dziećmi a ich otoczeniem"[12].

Wśród różnych prób określenia niedostosowania społecznego na szczególną uwagę zasługuje propozycja J. Konopnickiego oparta na poglądach D. H. Stott'a, za którym przyjmuje pogląd, że niedostosowanie społeczne jest procesem polegającym na świadomym zadawaniu sobie przez dziecko cierpienia wskutek działań przynoszących mu szkodę"[13].

K. Pospiszyl niedostosowanie społeczne odnosił do wadliwych postaw społecznych i rozumie przez nie wszelkie formy wadliwego stosunku do innych ludzi, wypływające z różnego rodzaju zaburzeń emocjonalnych oraz defektów w tym zakresie[14].

W takim ujęciu niedostosowanie społeczne może występować w postaci zachowań przestępczych (rozpatrywanych w kategoriach odstępstwa od umownych norm prawnych), neurotycznych i psychopatycznych (rozpatrywanych w kategoriach odstępstwa od normy psychicznej)[15].

Zdaniem L. Pytki nieprzystosowanie społeczne „ (...) to zachowania, które pozostają w jaskrawej sprzeczności z powszechnie uznanymi normami i oczekiwaniami społecznymi.." Są to więc wszelkie negatywne i nieadekwatne reakcje jednostek na wymogi i nakazy zawarte w przypisanych im konstruktywnych rolach społecznych"[16].

Zachowanie dzieci niedostosowanych społecznie uniemożliwia im współżycie z innymi ludźmi i powoduje głęboką deformację w układzie jednostka -środowisko[17].

J. Konopnicki[18] uważa, iż w miarę zachwiania się równowagi pomiędzy środowiskiem a jednostką występuje zaburzenie w zachowaniu się, które manifestuje się najpierw najłagodniejszymi formami (niepowodzenia w nauce szkolnej, bunt przeciw autorytetom), po czym przechodzi do form ostrzejszych, aby w warunkach szczególnie niepomyślnych doprowadzić do przestępczości lub nerwicy. Do podstawowych faz manifestacji zaburzeń w zachowaniu się zalicza więc:

◦Faza I - manifestacje w postaci bezpośredniej reakcji na zmianę warunków funkcjonowania (niepowodzenia szkolne, bunt przeciw autorytetowi, niestałość emocjonalna, wagary).

◦Faza II - manifestacje w postaci reakcji bardziej skomplikowanych, „okrężnych", niezrozumiałych dla otoczenia i nieadekwatnych (agresywność, kłamstwo, kradzieże, włóczęgostwo, apatia, upór, moczenie nocne, jąkanie się, zaburzenia seksualne).

---

[10] M. Grzegorzewska, Pedagogika specjalna, Wyd. PIPS, Warszawa 1960, s. 33.
[11] K. Pospiszyl, E. Żabczyńska, Psychologia dziecka niedostosowanego społecznie, Wyd. PWN, Warszawa 1985, s.23.
[12] H. Spionek, Zaburzenia psychoruchowego rozwoju dziecka, Wyd. PWN, Warszawa, 1965, s. 275.
[13] J. Konopnicki, Nieprzystosowanie społeczne, Wyd. PWN, Warszawa 1971, s. 19.
[14] K. Pospiszyl, E. Żabczyńska, Psychologia dziecka.. op. cit , s. 15-17.
[15] A. Starakiewicz, Rodzinne i środowiskowe determinanty społecznego niedostosowania w świetle badań skazanych z Rejonowego Zakładu Karnego-w Rzeszowie, „Opieka- Wychowanie-Terapia", 1998 nr l, s. 15.
[16] L. Pytka, T. Zacharuk, Zaburzenia przystosowania społecznego dzieci i młodzieży. Aspekty diagnostyczne i terapeutyczne, Wyd. WSR-P, Warszawa 1998, s. 40.
[17] J. Konopnicki: Rozmiary i rodzaje niedostosowania społecznego, „Nowa Szkoła" ,1969, nr 4, s.15.
[18] J. Konopnicki, Zaburzenia w zachowaniu się dzieci i środowisko, Wyd. PWN, Warszawa 1957, s. 38

◦Faza III - całkowita aspołeczność (chuligaństwo, przestępczość, nerwicowość, konflikt ze środowiskiem)[19].

Według C. Czapówa[20], istnieją trzy zasadnicze etapy prowadzące do wykolejenia społecznego, dające się zidentyfikować na podstawie badań empirycznych i wiedzy teoretycznej, w których podstawowy mechanizm zaburzeń wiąże się z frustracją zaspokajania potrzeb jednostki:

-Stadium pierwsze - niekontrolowane reakcje emocjonalne i inne zaburzenia funkcjonowania jako konsekwencja niezaspokojonych potrzeb.

-Stadium drugie - utrwalanie wrogich reakcji na niezaspokojone potrzeby wobec osób socjalizująco znaczących i autorytetów.

-Stadium trzecie - autonomizowanie się działalności antyspołecznej, czyli proces identyfikacji i przyjmowanie negatywnej tożsamości.

Oprócz przeglądów definicji niedostosowania społecznego, w literaturze przedmiotu spotyka się również próby ich klasyfikacji. L. Pytka[21] dokonując pogrupowania definicji niedostosowania ujmuje je w cztery zasadnicze grupy:

-Definicje objawowe, w których nieprzystosowanie społeczne określa się poprzez odwołanie do jego podstawowych i specyficznych objawów.

-Definicje teoretyczne, w których oprócz charakterystyki symptomatologicznej angażuje się pewne pojęcia teoretyczne wynikające z ogólnej teorii przystosowania lub normalnego funkcjonowania społecznego jednostki (np. motywacja, postawy, role społeczne, normy, internalizacja wartości i norm itp.).

-Definicje operacyjne, w których wskazuje się nie tylko na symptomy danego zjawiska (nieprzystosowania), ale przede wszystkim na sposoby jego pomiaru, odsyłając jednocześnie do konkretnego narzędzia pomiarowego (testu, skali, kwestionariusza itp.).

-Definicje utylitarne (zdroworozsądkowe, administracyjne) ujmujące nieprzystosowanie społeczne od strony pewnej bezradności środowiska wychowawczego wobec jednostki sprawiającej mu trudności wychowawcze oraz „niedostosowania" tego środowiska do potrzeb i aspiracji oraz poziomu rozwoju dziecka oznaczonego jako „zaburzone", wobec którego należy zastosować „specjalne metody i środki"

Typologia dzieci społecznie niedostosowanych należy do zagadnień budzących najwięcej kontrowersji. Najbardziej znane klasyfikacje tworzone były pod kątem etiologii zaburzenia lub jego symptomatologii.

a) typologia D.H. Stotta w ujęciu J. Konopnickiego, który dokonał podziału na zachowania wrogie (demonstratywne, bojowe, reakcje nieadekwatne do sytuacji), zachowania zahamowane (depresywne, wycofujące), zachowania aspołeczne oraz zachowania niekonsekwentne (działanie reaktywne, dążenie do zaspokojenia potrzeb bez względu na konsekwencje, brak umiejętności uczenia się pod wpływem doświadczeń);

b) typologia R. Jenkinsa który wyodrębnił typ niezsocjalizowany (agresywny, z komponentami napastliwości, zaczepności, buntu wobec każdego autorytetu, złośliwości i braku poczucia winy) i typ zsocjalizowany (przebywanie w złym towarzystwie, aktywność w bandzie, kradzieże grupowe i potajemne, wagary, przebywanie poza domem w sposób niekontrolowany);

c) typologia C.E. Sullivana i M.Q. Granta, którzy wyróżnili trzy formy dewiantywnego zachowania jednostek nieprzystosowanych społecznie: aspołeczność (tendencja do instrumentalnej eksploatacji innych, reagowanie złością i agresją antyspołeczną, impulsywność, brak kontroli własnych zachowań), konformizm (nadmierny serwilizm wobec

[19] J. Konopnicki, Zaburzenia w zachowaniu się.. op. cit, , s.56

[20] C. Czapów, Wychowanie resocjalizujące . Elementy metodyki i diagnozy, Wyd. PWN, 1978, s.20.

[21] L. Pytka, Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne i metodyczne, Wyd. WSPS, Warszawa 1995, s. 45.

osób znaczących, występujący w funkcji instrumentalnej), neurotyzm (nieustanny lęk przed niespełnieniem wymagań społecznych, poczucie niemocy i bezradności, na które reakcję stanowią zachowania nieakceptowane społecznie);
d) typologia T.M. Achenbacha, który wyodrębnił dwa typy zaburzeń zachowaniu charakteryzującym jednostki niedostosowane społecznie: zachowania internalizacyjne, związane z rzutowaniem „do wewnątrz" problemów, stąd ich konsekwencje ponosi głównie jednostka (nadmierna kontrola, wycofanie, dysforia i lęk, bierność lub niekontrolowane wybuchy w sytuacjach ekstremalnych), oraz zachowania eksternalizacyjne, związane z rzutowaniem „na zewnątrz" własnych problemów, dlatego też ich skutki odczuwa głównie otoczenie społeczne (słaba kontrola, agresja, przeciwstawianie się, opór wobec otoczenia, impulsywność, destruktywność, antyspołeczne cechy osobowości);
e) w typologii C. Czapówa, który wyróżnia się według kryterium etiologicznego zwichniętą socjalizację, której czynnikiem dominującym są niedostatki w zakresie socjalizacji dziecka (niewłaściwa opieka rodzicielska lub jej brak, odtrącenie emocjonalne, zaniedbanie społeczne i ekonomiczne), demoralizację, mającą miejsce wówczas, gdy dziecko prawidłowo zsocjalizowane dostaje się pod wpływ innej obyczajowości i kultury niż ta, w jakiej było wychowane, oraz socjalizację podkulturową, w której proces ów przebiega prawidłowo z punktu widzenia poprawności funkcjonowania mechanizmów psychologicznych, ale popada w konflikt z normami ogólnospołecznymi z powodu identyfikacji z własną grupą respektującą normy podkulturowe, chuligańskie, złodziejskie czy przestępcze[22].

W różnych interpretacjach pojęcia „niedostosowania społecznego" są jednak pewne treści wspólne, a mianowicie :
- społeczne niedostosowanie wyraża się w negatywnym stosunku do norm społecznych, do uznawanych społecznie wartości,
- jest wyrazem trudnej wewnętrznej sytuacji jednostki społecznie niedostosowanej,
- trudności wychowawcze wynikające ze społecznego niedostosowania cechuje znaczna trwałość postaw antyspołecznych,
- jest ogólną postacią (syndromem) zachowania negatywnego wobec norm społecznych[23].

Uogólniając można powiedzieć za L. Pytką, że niedostosowanie społeczne jest szczególnym stanem jednostki znajdującej się pod presją rozmaitych czynników środowiskowych, stanem, który powiązany jest układem jej postaw i motywacji, wyrażających się w gotowości do reagowania w sposób niezgodny z zaleceniami i przepisami ról społecznych przypisanych jednostce przez system społeczny"[24].

Problemem niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży zajmują się przedstawiciele różnych dyscyplin naukowych. Jest to problem bardzo złożony i posiadający wiele aspektów, dlatego też w opracowaniach teoretycznych, jak i w podejmowanych badaniach empirycznych wymaga szerokiego potraktowania. Zagadnienie to jest różnie postrzegane przez pedagogów, psychologów, socjologów, prawników. W każdej z tych dziedzin nauki istnieje wiele definicji niedostosowania społecznego. Powoduje to szereg trudności w porozumiewaniu się badaczy, utrudnia porównywanie wyników badań, a zwłaszcza diagnozowanie zjawiska przez praktyków[25].

---

[22] E. Wysocka, Wybrane problemy diagnozy niedostosowania społecznego- obszary, modele, zasady i sposoby rozpoznawania zjawiska, (w:) Resocjalizacja młodzieży niedostosowanej społecznie wybrane konteksty, „Chowanna" 2006, nr 2, s. 13.
[23] A. Kisała, Rozmiary niedostosowania społecznego wśród nieletnich przestępców, „Auxilium Sociale" - Wsparcie Społeczne" 1998, nr 2, s. 90-91
[24] L. Pytka, Teoretyczne problemy diagnozy w wychowaniu resocjalizującym, Wyd. UW, Warszawa 1986, s. 91
[25] J. Cichowicz, Niedostosowanie społeczne dzieci i młodzieży, Wyd. WSP, Olsztyn 1992, s 13.

K. Ostrowska[26] przyjmuje, że nieprzystosowanie jednostki jest funkcją wadliwie funkcjonującego systemu rodzinnego i społecznego. Uważa też, że zadaniem diagnosty powinno być ustalenie „przyczyn aktualnego zadania jednostki poprzez analizę wyraźnie określonych zdarzeń środowisko-, które mogą być obiektywnie zidentyfikowane i którymi można manipulować w celu zmiany zachowania, postaw, motywacji jednostki przeżywającej problem".

K. Ostrowska konstruując model postępowania diagnostycznego, wskazała na źródła - przyczyny i mechanizmy niedostosowania społecznego do których zalicza:

- źródła konfliktowych zaburzeń, tkwiących w samej jednostce (psychofizycznej strukturze jednostki);
- źródła konfliktowych zaburzeń tkwiących w środowisku rodzinnym (osobowość rodziców, złe i wadliwe metody wychowawcze, patologia rodziny, odmienność norm moralnych i wzorów realizowania potrzeb psychicznych, społecznych i biologicznych, charakter więzi emocjonalnych w rodzinie, pozycja i status osoby badanej w grupie rodzinnej, realizowany przez rodziców system wartości, poziom socjokultury rodziny, pozycja społeczno-ekonomiczna rodziny w stosunku do innych rodzin z najbliższego i znaczącego otoczenia jednostki);
- źródła konfliktowe tkwiące w środowisku szkolnym (pozycja dziecka w szkole, subiektywne odczucie badanego dotyczące potrzeby uczenia się i własnych możliwości, obiektywna ocena możliwości szkolnych dziecka, charakter więzi pomiędzy dzieckiem a nauczycielami, istnienie pozytywnych i negatywnych wzorców osobowych w środowisku szkolnym badanego, system stosowanych kar i nagród, tempo nauczania adekwatne lub nieadekwatne do możliwości ucznia, atrakcyjność pobytu w szkole w stosunku do innych form aktywności);
- źródła konfliktowych zaburzeń tkwiących w środowisku rówieśniczym i koleżeńskim dziecka (liczba kolegów mających za sobą sprawy w sądzie lub dokonujących różnych czynów naruszających zasady współżycia, o których badany wie, ale które nie zostały ujawnione, więź emocjonalna z kolegami w klasie i innej grupie odniesienia, wzory zachowań społecznych prezentowane przez rówieśników i innych kolegów, przynależność do grup nieformalnych pozytywnych lub negatywnych, pozycja badanego w grupie koleżeńskiej-przywódcza, podporządkowana, partnerska, rola grupy w zaspokajaniu potrzeb, bezpieczeństwa, satysfakcji, uznania, poczucia, własnej wartości);
- źródła konfliktowych zaburzeń tkwiących w warunkach społeczno-kulturowych i fizycznych (możliwość dostępu do grup, w których można realizować własne upodobania na miarę swoich możliwości, funkcjonowanie kontroli społecznej w środowisku zamieszkania i szkoły badanego, oddziaływanie wspólnot religijnych czy innych organizacji społecznych na danym terenie, rozbudowa infrastruktury kulturalnej na danym terenie); częstość i jakość prowadzonych w szkole zajęć na tematy nurtujące młodzież (dotyczące rozwoju jednostki ludzkiej, roli jednostki w społeczeństwie, zobowiązań społeczeństwa wobec jednostki, zadań człowieka XXI wieku); powszechność i dostępność na danym terenie wzorów zachowań międzyludzkich nacechowanych życzliwością i poszanowaniem drugiego człowieka oraz wzorów nacechowanych agresją, brutalnością, pogardą, nieufnością. itd.

Wśród obowiązujących kryteriów definicyjno-diagnostycznych prawidłowego przystosowania i zaburzeń tego procesu, formułowanym w ramach różnych dyscyplin naukowych, można wymienić: teorie biologiczne (ekologiczne), teorie medyczno-psychiatryczne teorie psychologiczne, teorie interakcyjne, teorie statystyczne, teorie społeczne, które zostały przedstawione w tabeli nr 1.

Generalną zasadę diagnozy niedostosowania społecznego stanowi konieczność

[26] K. Ostrowska, Diagnozowanie psychologiczne nieprzystosowania społecznego dzieci i młodzieży, (w:) Diagnozowanie psychologiczne w kryminologii, (red) K. Ostrowska, E. Milewska, Wyd. PWN, Warszawa 1986, s.34.

uwzględnienia jej dynamiczności, co oznacza, że rozpoznanie winno obejmować nie tylko przeszłość, ale też bieżące przeżycia, doznania, sytuację jednostki co w efekcie wiąże się z natychmiastową decyzją w zakresie działań naprawczych o charakterze terapeutyczno-resocjalizacyjnym. Diagnoza taka spełnia funkcje ratownicze, chroni jednostkę przed dalszą możliwością destrukcji psychospołecznej [27].

Tabela 1 Ogólne kryteria przystosowania i nieprzystosowania

RODZAJ TEORII	KRYTERIA PRZYSTOSOWANIA	KRYTERIA NIEPRZYSTOSOWANIA
Teorie biologiczne (ekologiczne)	dążenie do zachowania własnej egzystencji, do przetrwania w środowisku naturalnym i społeczno-kulturowym	zanik dążenia do przetrwania, tendencje samoniszczycielskie, samounicestwienie w sensie fizycznym i społeczno-kulturowym
Teorie medyczno-psychiatryczne	stan doskonałego zdrowia psychicznego i fizycznego (zgodnie z normami medycznymi), zdrowa struktura osobowości i niezaburzone funkcje.	wyraźnie zidentyfikowane objawy patologii, psychopatyczna, socjopa-tyczna, neurotyczna struktura osobowości.
Teorie psychologiczne	optymalne sposoby redukcji napięć wewnętrznych, utrzymywanie homeostazy psychicznej i społecznej (subiektywne poczucie dobrego przystosowania, zadowolenia, szczęścia itp).	nieoptymalne sposoby redukcji napięć (potrzeb), przerosty patologicznych mechanizmów obronnych w utrzymywaniu homeostazy psychospołecznej (subiektywne poczucie złego funkcjonowania)
Teorie interakcyjne	adekwatne reagowanie na bodźce pochodzące z otoczenia fizycznego i społecznego, zdolność i umiejętność przeciwstawiania się presji niekorzystnych czynników biopsychicznych, środowiskowych i sytuacyjnych	nieadekwatne reagowanie na bodźce, nieumiejętność przeciwstawienia się presji niekorzystnych czynników biopsychicznych i socjokulturowych - bierność i poddanie się wpływom środowiska
Teorie statystyczne	zachowania mieszczące się w granicach jednego lub dwóch odchyleń standardowych od średniej (normy statystycznej)	zachowania wykraczające poza obszar jednego lub dwóch odchyleń standardowych od średniej (normy statycznej), krańcowe formy zachowań „normalnych”.
Teorie społeczne	zgodność postępowania i jego podstaw motywacyjnych z przyjętymi i akceptowanymi wzorami i normami społecznymi (obyczajowymi, moralnymi i prawnymi), swobodne uczestnictwo w grupach pozytywnego odniesienia	otwarty konflikt zachowań i przyjmowanych motywów z obowiązującymi wzorami i normami społecznymi (obyczajowymi, moralnymi i prawnymi), uczestnictwo w grupach podkulturowych oraz identyfikacja z ich standardami
Teorie pedagogiczne	Dążenie do samourzeczywistnienia, autonomii, samowychowania i rozwoju	fiksacja lub regres w rozwoju, zanikanie autonomii i samodzielności

L. Pytka, Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne, Wyd. WSPS, Warszawa 2001, s. 19.

[27] A. Makowski, Niedostosowanie społeczne młodzieży i jej resocjalizacja, Wyd. PWN, Warszawa 1994 s. 248.

W zakresie rozpoznawania niedostosowania społecznego L, Pytka [28]opisał trzy modele diagnozy i zintegrowane z nimi działania korekcyjne . (Tabela 2,3,4)

Do najważniejszych technik diagnostycznych wykorzystywanych w diagnozie resocjalizacyjnej należą: obserwacja, rozmowa i wywiad, ankieta, pomiar socjometryczny i psychologiczny (socjogram, psychodrama, testy, skale, kwestionariusze) czyli ogólnie: zarówno techniki kliniczne, jak i psychometryczne [29].

Osoby przejawiające tendencje antyspołeczne charakteryzują się pewnymi wspólnymi cechami, jak obojętność wobec innych, tendencja do oszukiwania i manipulowania ludźmi, skłonność do przerzucania winy na innych, niesumienność, brak wyrzutów sumienia, chłód emocjonalny, odmienne od innych rozumienie zachowań społecznych, egocentryzm, niedotrzymywania zobowiązań, brak respektu dla norm społecznych, nieodpowiedzialność w relacjach interpersonalnych. Niektóre z tych cech, jak np. egocentryzm, brak empatii, skłonność do oszustwa i manipulowania innymi oraz brak wyrzutów sumienia, były traktowane jako objawy osiowe psychopatii [30].

Tabela 2 Model diagnozy niedostosowania społecznego- BEHAWIORALNY

Założenia i podstawy teoretyczne diagnozy	Istotą niedostosowania społecznego jest zachowanie sprzeczne z normami, mające charakter nawykowy, psychologiczna teoria uczenia się.
Przedmiot diagnozy	zachowania (objawy) odbiegające od norm i standardów prawnych, moralnych i obyczajowych, zewnętrzne regulatory czynności
Zakres cel diagnozy	poznanie mechanizmów warunkowania klasycznego i instrumentalnego, ustalenie związków pomiędzy bodźcami a reakcjami jednostki
Etapy diagnozy	proces ciągły w trakcie oddziaływań resocjalizacyjnych, seria mini badań - bieżący pomiar skuteczności oddziaływań, stała i ciągła weryfikacja diagnozy.
Charakter procesu diagnozy -relacja: rozpoznanie-działanie	ciągłość i systematyczność proces poznawania i działania, równoległość procesu diagnostycznego i resocjalizacyjnego
Metody, techniki i narzędzia diagnozy	stała i bezpośrednia obserwacja zachowania jednostki w różnych sytuacjach życia codziennego i w trakcie oddziaływań resocjalizacyjnych, techniki psychometryczne (skale, inwentarze) stosowane w sposób ciągły lub cyklicznie
Zalety diagnozy	prostota i poprawność metodologiczna, ekonomiczność działania, możliwość stosowania w zróżnicowanych warunkach (uniwersalność), ciągłość procesu diagnostycznego i nierozerwalność z procesem działania.
Wady diagnozy	pracochłonność modelu (ciągła weryfikacja) niemożność obserwacji i kontroli wszystkich zachowań wychowanka.

L. Pytka, Teoretyczne problemy diagnozy w wychowaniu resocjalizującym, Wyd. UW, Warszawa 1986, s.97-180.

Termin „psychopata" - wprowadzony do literatury już w 1935 roku przez Pritcharda - był powszechnie używany aż do 1952 roku, kiedy to opublikowano amerykańską klasyfikację zaburzeń psychicznych DSM-I, w której zalecono stosowanie terminu „osobowość socjopatologiczna". W 1968 roku, wraz z publikacją DSM-II, została wprowadzoną nowa kategoria diagnostyczna - antyspołeczne zaburzenie osobowości (antisocial personality

[28] Pytka, Teoretyczne problemy diagnozy w wychowaniu resocjalizacyjnym, Wyd. UW, Warszawa l 986, s. 97-180
[29] A. Makowski, Niedostosowanie społeczne.. op. cit., s. 248
[30] T. A. Widiger, E. Corbitt ,The DSM-IV Antisocial Personality Disorder, (w:), W. K. Livesley, (red) The DSM IV personality disorders, 1995, New York , s.45.

disorder - APD) - obecna także w najnowszej wersji tej klasyfikacji, tj. DSM-IV. APD definiowane jest ono jako „zaburzenie osobowości charakteryzujące się wieloma nieodpowiedzialnymi i antyspołeczni zachowaniami, które zaczęły się w dzieciństwie albo we wczesnej fazie dorastania (zazwyczaj pod postacią zaburzeń zachowania) i trwają u osoby dorosłej" [31].

Tabela 3 Model diagnozy niedostosowania społecznego- INTERAKCYJNY

Założenia i podstawy teoretyczne diagnozy	Istotą niedostosowania społecznego jest zaburzony rozwój psychospołeczny jednostki związany z wadliwą interakcją ze środowiskiem społecznym. teoria rozwoju dojrzałości interpersonalnej
Przedmiot diagnozy	stosunki interpersonalne jednostki z innymi ludźmi (przebieg, rozwój, zaburzenia), wewnętrzne regulatory czynności (internalizacja norm,umiejscowienie kontroli, itp.) mechanizmy kształtujące jakość relacji interpersonalnych
Zakres cel diagnozy	określenie przyczyn niedostosowania społecznego wewnętrznych i społecznych, określenie poziomu rozwoju dojrzałości interpersonalnej i zaklasyfikowanie do określonego typu dewiantywnego, opracowanie indywidualnego programu działania
Etapy diagnozy	obserwacja jednostki w kontaktach interpersonalnych, zastosowanie narzędzi do oceny dojrzałości interpersonalnej, interpretacja wyników związana z klasyfikowaniem do określonego typu dewiantywnego, dobór specyficznych zaleceń resocjalizacyjnych zależnych od poziomu i typu dewiacji
Charakter procesu diagnozy - relacja:	diagnoza poprzedza podjecie oddziaływań resocjalizacyjnych ścisłe powiązanie procesu diagnostycznego i resocjalizacyjnego.
Metody, techniki i narzędzia diagnozy	metody obserwacyjne (obserwacja ciągła), zastosowanie metod klinicznych (wywiad, rozmowa, analiza treści i wytworów), techniki projekcyjne (testy zdań niedokończonych i inne),wywiad „Poziomy integracji", Kwestionariusz Jessnesa
Zalety diagnozy	ścisłe powiązanie procesu diagnostycznego z resocjalizacyjnym, gotowe schematy analizy i interpretacji wyników, ścisłe zalecenia co do sposobu i cech osób podejmujących działania resocjalizacyjne, wynikające z dokonanego rozpoznania
Wady diagnozy	mechaniczne zestawienie obrazu diagnostycznego z systemem zaleceń reedukacyjnych subiektywizm technik stosowanych w diagnozie (głównie projekcyjnych)

L. Pytka, Teoretyczne problemy diagnozy w wychowaniu resocjalizacyjnym, Wyd. UW, Warszawa, l986, s.97-180.

Klasyfikacja DSM- IV (1994) zaleca, aby rozpoznawać je u osób, które mają obecnie co najmniej 18 lat, w okresie poprzedzającym 15 rok życia wykazywały objawy zaburzeń kontroli zachowania i aktualnie spełniają co najmniej trzy z kryteriów diagnostycznych wymienionych w tabeli nr 5 (dla porównania podane są także kryteria określone w klasyfikacji ICD-10)[32].

Dzieci z zaburzeniem zachowania stanowią grupę podwyższonego ryzyka wystąpienia aspołecznego zaburzenia osobowości w wieku dorosłym. W zasadzie wystąpienie zaburzenia zachowania przed ukończeniem piętnastego roku życia stanowi kryterium diagnostyczne aspołecznego zaburzenia osobowości [33].

[31] A. S. Reber , Słownik psychologii, Wyd. Scholar**,** Warszawa 2000, s. 54.
[32] ICD 10 Klasyfikacja psychicznych i zaburzeń zachowania w ICD-10. Opisy kliniczne i wskazówki diagnostyczne, Kraków-Warszawa, s. 172.
[33] M. E. P. Seligman. , D. L. Rosenhan , E. F Walker, Psychopatologia, Wyd. ZYSK I SPÓŁKA, Warszawa 2003, s. 375.

Tabela 4 Model diagnozy niedostosowania społecznego- INTERDYSCYPLINARNY

Założenia i podstawy teoretyczne diagnozy	Istota niedostosowania społecznego jest złożona, konieczność przyjęcia perspektywy interdyscyplinarnej (mechanizmy bio-psychospołeczne), Teoria postaw i ról społecznych oraz mechanizmów biopsychicznych i socjokulturowych
Przedmiot diagnozy	Antagonizm destruktywny, który przejawia się w nieadekwatnym funkcjonowaniu w rolach społecznych, niewłaściwych postawach wobec norm i standardów społecznych, co kształtuje się w wyniku kumulacji niekorzystnych czynników rozwojowych, wewnętrzne i zewnętrzne regulatory czynności
Zakres cel diagnozy	całościowy obraz niedostosowania społecznego (objawy, przyczyny, mechanizmy, konsekwencje), identyfikacja postaw antyspołecznych i ich integracja, intensywność zaburzeń, internalizacja przepisów ról pełnionych w kręgach podkulturowych, identyfikacja złożonych biologicznych i psychospołecznych czynników zaburzeń zachowania, charakter działań interwencyjnych
Etapy diagnozy	dobór informatorów, analiza dokumentów, zastosowanie skal lub kwestionariuszy, analiza i interpretacja formalna (ilościowa) i nieformalna (jakościowa) - dotycząca identyfikacji postaw antyspołecznych, ich nasilenia, mechanizmów i przyczyn, zalecenia dotyczące działań profilaktyczno-resocjalizacyjnych, podjęcie działań resocjalizacyjnych, weryfikacja obrazu diagnostycznego i skuteczności oddziaływań.
Charakter procesu diagnozy - relacja:	diagnoza poprzedza celowe i planowe działanie profilaktyczno- wychowawcze lub resocjalizacyjne, weryfikacja diagnozy i skuteczności oddziaływań profilaktyczno – resocjalizacyjnych
Metody, techniki i narzędzia diagnozy	metody kliniczne (wywiad, rozmowa, analiza dokumentów), metody psychometryczne (kwestionariusze, skale) do pomiaru różnych aspektów społecznego funkcjonowania i osobowości, techniki projekcyjne, Skala Niedostosowania Społecznego (SNS) L. Pytki, Arkusz Diagnostyczny D.H. Stotta, Arkusz Obserwacyjny T. M. Achenbacha
Zalety diagnozy	wszechstronność modelu, który obejmuje dwa pozostałe, ponieważ przed miotem analiz są tu zarówno kategorie zachowania, dojrzałości interpersonalnej, jak i socjologiczne ujecie postaw i ról społecznych, oraz szeroko ujmowane czynniki biopsychiczne i socjokulturowe, wskazanie konkretnych narzędzi (np. SNS), służących do kompleksowej, choć wstępnej diagnozy
Wady diagnozy	brak adekwatnych narzędzi do pomiaru postaw i ról społecznych, model opisuje diagnozę wstępną, powierzchowną, która musi zakładać konieczność pogłębiania rozpoznania diagnostycznego przy zastosowaniu innych narzędzi

L. Pytka, Teoretyczne problemy diagnozy w wychowaniu resocjalizacyjnym, Wyd. UW, Warszawa, l 986, s.97-180.

W literaturze fachowej termin zaburzenia zachowania określa się jako powtarzający się i utrwalony wzorzec zachowania, cechujący się gwałceniem albo podstawowych praw innych osób, albo poważniejszych norm i reguł społecznych właściwych dla wieku, trwający co najmniej 6 miesięcy, w czasie których występują niektóre z następujących przejawów. Do spełnienia kryterium wystarczy choćby jednorazowe wystąpienie objawów wymienionych w punktach 11, 13, 15, 16, 20, 21 i 23.

1. wybuchy złości nadzwyczaj częste lub ciężkie w stosunku do poziomu rozwojowego,
2. częste kłótnie z dorosłymi,
3. często aktywne odrzucanie wymagań dorosłych lub niespełnienie reguł,
4. często jakby rozmyślne robienie rzeczy, które budzą gniew u innych ludzi,
5. częste oskarżenia innych za swoje własne pomyłki lub niewłaściwe zachowania,
6. częsta „drażliwość" i łatwość wprowadzania w złość przez innych,
7. częste wpadanie w gniew lub rozżalenie,
8. częsta złośliwość i mściwość,
9. częste kłamstwa lub zrywanie obietnic w celu uzyskania dóbr lub przywilejów.

10.częste inicjowanie starć fizycznych (nie obejmuje to starć z rodzeństwem),
11. używanie broni, która może powodować u innych poważne uszkodzenia ciała (np. kij, cegła, rozbita butelka, nóż, strzelba),
12. pozostawanie poza domem po zapadnięciu zmroku, mimo zakazu rodziców (rozpoczynające się przed 13 rokiem życia),
13. przejawianie fizycznego okrucieństwa wobec innych osób (np. ranienie lub podpalanie),
14. przejawianie fizycznego okrucieństwa wobec zwierząt,
15. rozmyślne niszczenie własności innych osób (inaczej niż poprzez podpalanie),
16. rozmyślne podkładanie ognia ze stwarzaniem ryzyka lub z zamiarem spowodowania poważnych zniszczeń,
17. kradzieże przedmiotów o niebanalnej wartości bez konfrontacji z ofiarą, zarówno w domu, jak i poza nim (np. kradzieże w sklepach, włamania, fałszerstwa),
18. częste wagary ze szkoły, rozpoczynające się przed 13 rokiem życia.
19. co najmniej dwukrotne ucieczki z domu rodzicielskiego lub zastępczego, albo ucieczka jednorazowa trwająca dłużej niż jedną noc (nie obejmuje opuszczania domu w celu uniknięcia molestowania fizycznego lub seksualnego),
20. popełnianie przestępstw wymagających konfrontacji z ofiarą (włączając: kradzieże kieszonkowe, wymuszenia, napady),
21. zmuszanie innych osób do aktywności seksualnej,
22. częste terroryzowanie innych (np. rozmyślne zadawanie bólu lub ran połączone z uporczywym zastraszaniem, dręczeniem, molestowaniem),
23. włamania do cudzego domu, budynku lub samochodu[34].

Tabela 5 Kryteria diagnostyczne osobowości antyspołecznej

Kryteria diagnostyczne według DSM IV	Kryteria diagnostyczne według ICD- 10
1.brak umiejętności dostosowywania się do norm społecznych, co potwierdzone jest zachowaniami łamiącymi prawo i stanowiącymi podstawę do aresztowania 2. skłonność do oszustwa przejawiająca się częstym stosowaniem kłamstwa, używaniem fałszywych nazwisk oraz oszukiwaniem innych dla zysku lub przyjemności, 3. impulsywność oraz brak umiejętności plano-wania, 4. drażliwość i agresywność, widoczna w powta-rzających się bójkach i napadach, 5. lekkomyślne lekceważenie bezpieczeństwa własnego i innych, 6.całkowita nieodpowiedzialność, wyrażająca się niezdolnością do systematycznej pracy i przestrzegania zobowiązań finansowych, 7. brak wyrzutów sumienia, co wyraża się obojętnością w takich sytuacjach, jak zranienie kogoś, źle traktowanie czy okradanie go	1. bezwzględne nieliczenie się z uczuciami innych 2. silna i utrwalona postawa nieodpowiedzialności i lekceważenia norm, reguł i zobowiązań społecznych. 3. bardzo niska tolerancja frustracji i niski próg wyzwalania agresji, w tym zachowań gwałtownych, 4. niezdolność przeżywania poczucia winy i korzystania z doświadczeń, a w szczególności - z doświadczanych kar, 5. wyraźna skłonność do obwiniania innych lub wysuwania pozornie możliwych do uznania racjonalizacji zachowań, które są źródłem konfliktów z otoczeniem. Obejmuje następujące postacie szczegółowe: osobowość amoralna, antysocjalna, asocjalna, psychopatyczna, socjopatyczna

Podaję za, DSM IV Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 4th ed, American Psychiatric Association, Washington DC 1994. s. 279-280, zob. też. ICD 10 Klasyfikacja psychicznych i zaburzeń zachowania w ICD-10. Opisy kliniczne i wskazówki diagnostyczne, Kraków-Warszawa, s. 172.

[34] Klasyfikacja zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania w ICD 10. Badawcze kryteria diagnostyczne, Uniwersyteckie Wydawnictwo Medyczne „Vesalius", Kraków -Warszawa 2000, s. 141-142.

Reasumując zjawisko niedostosowania społecznego powinno być rozpatrywane na bazie ogólniejszego problemu przystosowania, czyli relacji człowieka z jego otoczeniem, wskazując złożoność i wielowarstwowość, uniwersalność i szeroki zakres semantyczny tego pojęcia [35].

„Przystosowanie" to pojęcie wykorzystywane w naukach zarówno przyrodniczych, w których traktowane jest jako zjawisko opisujące zdolność do zachowania równowagi wewnętrznej organizmu (homeostazy), w sytuacji zmian zachodzących w środowisku, jak i społecznych, w których ujmuje się je jako zdolność do efektywnego działania niezależnie od zmieniających się warunków środowiskowych [36]. Można tym samym analizować to zjawisko na różnych poziomach: anatomicznym (ochrona strukturalna i fizjologiczna organizmu przed wpływami środowiska - homeostaza fizjologiczna), psychologicznym (zaspokajanie potrzeb emocjonalnych, warunkujących homeostazę psychiczną;[37]) i społecznym (właściwe funkcjonowanie w relacjach ze środowiskiem społecznym - równowaga między wymaganiami środowiska społecznego a sposobem reagowania jednostki[38]czy nawet kulturowym (proces socjalizacji i wychowania traktowany jako wchodzenie w kultur?).

Wiedza dotycząca etiologii oraz symptomatologii zjawiska niedostosowania społecznego jest niezbędna do tego, aby móc postawić właściwą i trafną diagnozę. Aby ocena zachowań dziecka była jednak kompletna i całościowa musi się odnosić nie tylko do samego dziecka jego uwarunkowań osobowościowych, ale również do jego otoczenia społecznego. Niepoprawne czy dewiacyjne zachowanie dziecka może być bowiem wynikiem sekwencji zdarzeń, które miały miejsce przed wystąpieniem owego zachowania, na które dziecko nie miało wpływu, a które zależało od innych osób bądź sytuacji społecznych. Jak twierdzi M. Bąkowska[39] „Nikt nie rodzi się jako osoba niedostosowana, wykazująca zaburzenia w zachowaniu, ale żyjąc w określonym środowisku, w warunkach niekorzystnych dla jej prawidłowego rozwoju, taką jednostką się staje. Rodzina, która stanowi dla dziecka pierwsze, a zarazem najważniejsze środowisko wychowawcze, wywierające jakże istotny wpływ na całe jego życie, przy nieprawidłowym funkcjonowaniu doprowadza do powstania zaburzeń w jego zachowaniu." Należy zwrócić jednak uwagę, że nie tylko rodzina, ale szeroko rozumiane otoczenie społeczne, determinuje jakość życia każdego człowieka. Ze względu na obszerny wachlarz kryteriów diagnostycznych oraz metod badawczych dotyczących niedostosowania społecznego postawienie diagnozy nie jest zadaniem łatwym, gdyż wymaga dogłębnego zbadania problemu, uwzględniającego wszystkie obszary życia jednostki niedostosowanej społecznie w sensie psycho- fizycznym i społeczno-kulturalnym.

[35] J. Lubowiecka, Przystosowanie psychospołeczne dziecka do przedszkola., Wyd. WSiP, Warszawa 2000, s. 15,
[36] H. Seyle, Stres życia, Wyd. PZWL, Warszawa 1960, s.15.
[37] A. P. Noyes, L. C. Kolb, Nowoczesna psychiatria kliniczna, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1969, s. 45
[38] J. Konopnicki, Niedostosowanie społeczne.. op. cit., s.40.
[39] M. Bąkowska, Przemoc w rodzinie a zaburzenia zachowania dziecka, Wyd. „Edukacja", 1998 nr 2 , s 23

1.2. Makro i mikro społeczne determinanty zdrowia bio- psycho- społecznego w kontekście teorii systemowej

W niniejszym podrozdziale skupiono uwagę przede wszystkim na analizie uwarunkowań makro i mikro-strukturalnych, tworzących szerokie tło ekonomiczne, społeczno-kulturowe, rodzinne i indywidualne w ramach którego może dojść do wadliwego przystosowania w wyniku nieprawidłowego rozwoju bio- psycho- społecznego jednostki.
W ciągu ostatnich lat jesteśmy światkami niezwykle intensywnego rozwoju medycyny, kreowania coraz to nowych możliwości przedłużania ludzkiego życia, jednak nauka wydaję się być coraz częściej bezskuteczna w stosunku do tzw. „psyche" istoty ludzkiej", która determinuje stan zdrowia fizycznego i psychicznego[40].

Wg. Światowej Organizacji Zdrowia zdrowie postrzegane jest jako stan dobrego samopoczucia fizycznego, psychicznego i społecznego, a nie tylko brak choroby czy niepełnosprawności, akcentując stan subiektywnego odczuwania, niekoniecznie zgodnego z medycznym obrazem stanu zdrowia jednostki. Wiąże się to z holistycznym podejściem gdyż zdrowie fizyczne, psychiczne i społeczne wzajemnie się warunkują, a zaburzenia w którejś z tych sfer powodują zaburzenia w innych sferach[41].

Definicja Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) uwzględnia zatem trzy płaszczyzny zdrowia:
- zdrowie fizyczne, czyli somatyczne, a zatem to, co odnosi się do organizmu. Stanowi ono tło innych dobrze nam znanych chorób ciała. Nie jest to jednak tylko bierne tło. Można potęgować jego pewne elementy przez ćwiczenie i hartowanie. Dzięki temu zdrowie fizyczne zawdzięczamy nie tylko naturze, lecz również pracy nad własnym ciałem.
- zdrowie psychiczne - miarą, zgodnie z tradycyjnym ujęciem, jest stopień integracji osobowości. Ten komfort psychiczny stanowi jednak kryterium dwuznaczne. Według K. Dąbrowskiego dobrym samopoczuciem mogą się odznaczać zarówno psychopaci, jak i jednostki prymitywne. Złe samopoczucie natomiast może towarzyszyć jednostkom o przyspieszonym rozwoju. U jednostek zintegrowanych na niższym szczeblu w pewnym okresie życia występuje okres dezintegracji osobowości, po którym następuje integracja, ale już na wyższym poziomie. Jest to dezintegracja pozytywna. Oczywiście istnieje też zjawisko dezintegracji destruktywnej, która jest oznaką zaburzeń chorobowych, zatem za probierz zdrowia psychicznego należy uznać - za autorem - zdolność do rozwoju, a nie równowagę psychiczną;
- zdrowie społeczne. Dotyczy ono relacji między jednostką a społecznością. Jego miarą jest stopień syntonii, czyli społecznego współbrzmienia [42].

W świetle współczesnych poglądów zdrowie człowieka należy traktować jako proces dynamiczny, proces stałego przystosowania się organizmu do konkretnych warunków biograficznych, społeczno-bytowych, pozwalających mu na optymalne funkcjonowanie przez maksymalnie długi czas [43].

Zdrowie oznacza więc stan, w którym jednostka (dziecko) wykazuje optymalne umiejętności, normalnego, sprawnego wywiązywania się z ról społecznych i zadań, wyznaczonych w procesie socjalizacji. Warto podkreślić iż u dzieci w wieku szkolnym zachodzą bardzo istotne zmiany w zakresie rozwoju, a jeśli chodzi o sferę psychiczną to dotyczą one przede wszystkim rozwoju procesów poznawczych, sfery uczuciowej, rozwoju moralnego, motywacji i podejmowania różnych form aktywności, rozwoju osobowości a w jej

[40] Por. E. Augustyniak-Nawrot, Chorzy psychicznie korzystający z pomocy społecznej, (w:) Jakość życia w chorobie, (red), E. Syrek, Wyd. „Impuls", Kraków 2001, s.13.
[41] Zob. E. Syrek, Zdrowie w aspekcie pedagogiki społecznej, Wyd. UŚ, Katowice 2000, s.39.
[42] Tamże, s 19.
[43] E. Syrek, Teoretyczne standardy zdrowia dzieci i młodzieży a ich środowiskowe uwarunkowania w regionie górnośląskim, Wyd. UŚ, Katowice 1997, s.56.

obrębie w obrazie własnej osoby, w samoocenie oraz rozwoju tożsamości [44].
Zdrowie rozumiane systemowo jest procesem dynamicznym zwróconym w kierunku przywracania równowagi w stale zakłócanej równowadze organizmu zarówno wewnątrz niego jak i w środowisku. Proces ten zmienia się w zależności od wymagań wewnętrznych i zewnętrznych[45].

Słowo system pochodzi od greckiego systema i oznacza złożoną rzecz. Najogólniejsza definicja systemu mówi, że jest to uporządkowana kompozycja elementów, tworząca spójną całość. Jednostka jest tu postrzegana jako element różnych systemów, gdyż elementy wchodzące w skład danego systemu w wyniku różnego rodzaju interakcji mogą stanowić jednocześnie składniki otoczenia innego systemu np. rodzinnego, zawodowego, towarzyskiego)[46].

Inną definicję systemu podaje L. von Bertalanffy, uznany za twórcę ogólnej teorii systemów, który pisał, że systemy to struktury, które składają się z powiązanych elementów, do których można zaliczyć np. elementy składowe, relacje a także granice.[47]

W myśl teorii systemowej nasza rzeczywistość od początku jest kształtowana przez relacje z innymi ludźmi. Stajemy się my, zanim staniemy się ja. Nasze „ja jestem" pochodzi od naszego „my jesteśmy". Nasza indywidualność pochodzi ze społecznego kontekstu naszego życia [48].

System zawsze istnieje w otoczeniu, czyli współistnieje z innymi systemami. Razem z nimi tworzy uporządkowaną hierarchię systemów, w której wyróżniamy sub- i suprasystemy. Najistotniejsze jest tutaj stwierdzenie, że każdy system należy do systemu szerszej tworząc razem tzw. ekosystem. Świat ludzki jest hierarchicznie uporządkowany. Wszystkie biologiczne i społeczne systemy są zorganizowane oraz działają na każdym z siedmiu hierarchicznie uporządkowanych poziomów. Kolejno są to następujące poziomy: komórki, organy (złożone z komórek), organizmy (niezależne formy życia), grupy (np. rodziny, klany, społeczności), organizacje (miejski uniwersyteckie, korporacje), społeczeństwa lub narody. Ostatni poziom w hierarchii twoi organizacje międzynarodowe[49].

Zgodnie z ogólną teorią systemów przyjmuje się, iż jednostka będąc elementem subsystemów, aktywnie oddziałuje na osoby, z którymi nawiązuje interakcje i sama podlega oddziaływaniom. Oddziaływanie to odbywa się za pośrednictwem zachowań komunikacyjnych i ma charakter cyrkularny, czyli zachowanie podmiotu jest reakcją na uprzednie zachowanie partnera stanowiąc równocześnie jego wzmocnienie i bodziec dla kolejnych reakcji. Zachowanie każdej z osób wchodzących w interakcje, oddziałuje na partnera interakcji, a równocześnie jest modyfikowane przez reakcje tegoż partnera. Bezużyteczny wówczas staje się model linearny, w którym zachowanie traktowane jest jako skutek czegoś. Tworzą się wówczas tzw. pętle sprzężenia zwrotnego, które stanowią elementarny model cyrkularności zwanej przyczynowością „kolistą". W podejściu systemowym do rodzin, właśnie przyczynowość kolista zastępuje dotychczas stosowane myślenie przyczynowo- skutkowe[50].

Inną ważną cechą charakterystyczną systemu jest to, że elementy tworzące całość wzajemnie na siebie oddziałują, pozostając w dynamicznej równowadze. Elementy te wraz z zachodzącymi między nimi relacjami stanowią strukturę systemu. Struktura ta wyznacza jego funkcje (działanie) wraz z ograniczeniami, czyli dopuszczalnym dla danego systemu zbiorem

[44] B. Wojnarowska (red), Zdrowie i szkoła, Wyd. Zysk i S-ka, Warszawa 2000, s. 60.
[45] Zob Z. Bartkowiak, Zdrowie psychiczne dzieci i młodzieży, „Pediatria Praktyczna", 1999, T. 7, nr 2, s. 12.
[46] B. De. Barbaro, Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny, Wyd. UJ, Kraków 1997, s. 11.
[47] K. Ludewig, Terapia systemowa, Wyd. GWP, Gdańsk 1995, s. 89.
[48] J. Bradshaw, Zrozumieć rodzinę, Wyd. IPZ i Ż, Warszawa 1994 s.40.
[49] L. Goldenberg , H. Goldelberg, Family Terapy, an overview. Wadsworth Inc., Belmont, California 1980, s.58.
[50] Cz. Czabała, Rodzina a zaburzenia psychiczne, Wyd. Instytut Psychiatryczno-Neurologiczny, Sekcja Psychoterapii PTP, Kraków1988,s.13.

działań. Jeżeli przekroczymy dopuszczalną dla danego systemu wartość zmienności, system ulega zniszczeniu lub przekształca się w nowy system. Dochodzimy tutaj do walnej dla systemu tendencji, jaką jest oscylacja pomiędzy stałością a zmiennością. System, aby zachować swoją tożsamość, musi zachować pewną określoną stałość struktury. Z drugiej strony, zarówno zmieniające się otoczenie, jak i zmiany zachodzące wewnątrz systemu, wymagają plastycznego dostosowywania się. Prawidłowo funkcjonujący system utrzymuje się w równowadze, która ma charakter dynamiczny. Obowiązuje tu zasada, na którą wrócił uwagę Weinberg mówiąc, że małe zmiany w strukturze systemu prowadzą do małych zmian w zachowaniu systemu.[51] Dążenie do określonego typu równowagi wewnętrznej-homeostazy, jest konieczne w zapobieganiu dezintegracji rodziny umożliwiającej przetrwanie m.in. dzięki zdolnościom do samostabilizacji. Procesem przeciwnym do zjawiska homeostazy jest zaś morfogeneza, zapewniająca rozwój i zmianę, gdyż rodzina może i powinna zmienić swoją strukturę, aby adekwatnie przystosować się do kolejnej fazy życia.

Gregory Bateson, wyróżnił dwa podstawowe rodzaje zmian: spowodowane przez zachowania komplementarne, będące tzw. ujemnymi sprzężeniami zwrotnymi oraz przez zachowania symetryczne, dodatnie. Dodatnie sprzężenia zwrotne umożliwiają przekształcenie systemu, a więc wprowadzenie zmian; sprzężenia zwrotne ujemne przeciwdziałają zmianom; sprzężenia zwrotne obu rodzajów umożliwiają regulację funkcjonowania systemu[52].

Warunkiem wymiany energii systemu z otoczeniem jest jego otwartość. Systemy różnią się między sobą ze względu na stopień otwartości[53].

Istnieją dwa rodzaje systemów: zamknięte i otwarte. Podstawową różnicą pomiędzy nimi jest sposób, w jaki reagują one na zmiany, zarówno zachodzące wewnątrz, jak i na zewnątrz danego systemu. W systemie zamkniętym poszczególne jego części są w sztywny sposób połączone ze sobą lub oddalone od siebie. W obu wypadkach informacje nie przepływają ani pomiędzy wewnętrznymi elementami systemu, ani pomiędzy systemem a światem zewnętrznym. System otwarty to taki, w którym poszczególne, niezależne od siebie części są wrażliwe i reagują na siebie nawzajem, umożliwiając swobodny przepływ informacji zarówno w środowisku wewnętrznym, jak i zewnętrznym. System zamknięty powstaje jako wynik określonego zestawu przekonań np., ludzie są źli z natury i aby wykształcić w nich cechy pozytywne, trzeba ich nieustannie kontrolować, w związkach międzyludzkich zasady można ustalać jedynie za pomocą siły lub strachu przed karą, istnieje tylko jeden właściwy sposób postępowania i wyznacza go najsilniejszy, zawsze znajdzie się ktoś, kto wie, co jest dla ciebie najlepsze itp [54].

Człowiek rozwija się, asymilując w toku własnej aktywności oddziaływania systemu (i subsystemów) środowiska i - poprzez zmiany aktywności (akomodację) - wywołuje zmiany w sobie samym. Dokonuje się to w zgodzie tylko z kierunkiem oddziaływań środowiska, ale i z wcześniej ukształtowanymi strukturami aktywności rozwijającej się osoby. Wywołuje zmiany w relacji jednostki ze środowiskiem i w systemie, jaki tworzy. W ten sposób powstają nowe warunki do pojawiania kolejnego cyklu zmian rozwojowych"[55].

Zmiany rozwojowe psychiki w kontekście środowiska powstają dzięki włączaniu do systemu psychicznego nowych doświadczeń wynoszonych z aktywnej relacji, w jakie jednostka wchodzi z tym środowiskiem. Zarazem zmiany w tym systemie prowadzą do przekształceń w systemie szerszym, tzn. w systemie jednostka - środowisko. To zaś stwarza

[51] G. M. Weinberg, Myślenie systemowe, Wyd. WNT, Warszawa 1961, s.56.
[52] Por. M. Ryś, Systemy rodzinne, Wyd. „Rubikon", Warszawa 2001, s.63.
[53] L. von Bertalanffy, Ogólna teoria systemów, Wyd. PWN, Warszawa 1984, s. 37.
[54] V. Satir, Rodzina. Tu powstaje człowiek, Wyd. GWP, Gdańsk 2002, s.128-129.
[55] M. Tyszkowa, Ekologiczne uwarunkowania rozwoju psychicznego jednostki: propozycja interpretacji poznawczej, „Kwartalnik Polskiej Psychologii Rozwojowej", 1993, T.1, nr2, s.34.

nowe relacje w tym systemie i inicjuje nowy cykl zmian o charakterze rozwojowym[56].

Fundamentalna koncepcja teorii systemów jest analogiczna do systemów ekologicznych, w których wszystkie elementy są wzajemnie powiązane i w których zmiana na każdym z poziomów tych wzajemnych zależności doprowadzi do zmiany całego systemu. Teoria ta odnosi się do systemu emocjonalnego, systemu komunikacji oraz systemu spełniania potrzeb i życzeń w których każdy członek między generacyjnych powiązań ma jakiś wpływ na innych i każdy cos id innych czerpie[57].

Systemy społeczne są bardzo złożone. Nie można tak po prostu wkroczyć w system i realizować swoich rozwiązań. Procesy zachodzące w systemie podlegają pewnym prawidłowościom, które musi respektować, jeżeli chcemy działać skutecznie:

1. Każde zjawisko systemowe może mieć wiele przyczyn.
2. Każde działanie w systemie może stać się przyczyną wielu zdarzeń.
3. W systemie działają dwa rodzaje sprzężeń:

* sprzężenie zwrotne wzmacniające - oznacza, że małe zmiany mogą wywoływać ogromne skutki - zarówno w dobrym, jak i złym znaczeniu,
* sprzężenie zwrotne równoważące - oznacza, że działanie spotyka się z oporem, który służy utrzymaniu równowagi.

4. W systemie występują tzw. opóźnienia. Oznacza to, że skutek działania może być przesunięty w czasie [58].

Ogólna teoria systemów to matryca na której powstała psychoterapia rodzinna, która zyskuje coraz większą popularność i zyskuje oraz liczniejszych zwolenników. Ze względu na olbrzymie znaczenie kontekstu środowiska społecznego w terapii postuluje się, aby terapia obejmowała cała rodzinę nie tylko samo dziecko, któremu nadano etykietkę- zaburzone lub chore psychicznie, ale i cała jego rodzina, gdyż tylko wówczas wyniki terapii mogą być pozytywne [59].

W terapii rodzin bowiem, pojęcie choroba psychiczna czy zaburzona jednostka nie występuje, ponieważ sugeruje ono wyłącznie zjawiska intrapsychiczne. Zaburzenie czy choroba psychiczna nigdy nie jest izolowanym zjawiskiem związanym z pojedynczą osobą w rodzinie. Teoria systemów rodzinnych uznaje całą rodzinę za pacjenta, a osobę prezentującą objawy traktuje jako sygnał psychopatologii rodziny. Osoba zidentyfikowana jako pacjent staje się, więc objawem dysfunkcjonalności systemu rodzinnego. Sama rodzina jest natomiast objawem dysfunkcjonalności społeczeństwa jako całości[60] .

Rodzina zgłoszona do terapii najczęściej paradoksalnie i nieświadomie deleguje dziecko do bycia chorym, zaburzonym, gdyż jego objawy przynoszą niewidoczne na pierwszy rzut oka korzyści rodzinie i pełnią ważną rolę w utrzymaniu jej równowagi. Rodzina też bardzo często nazywa (etykietuje) niektórych swoich członków „innymi", „dewiantami", aby lepiej sprawować nad nimi kontrolę [61].

W zależności od tego jakie właściwości systemu są w procesie terapii modyfikowane, w podejściu systemowym można wyodrębnić dwie główne szkoły psychoterapii:

1) komunikacyjną, która kładzie nacisk na zmianę sposobu komunikowania się osób wchodzących w interakcje
2) strukturalną, której celem jest zmiana struktury systemu a dokładnie- zasad określających

[56] M. John-Borys, Pomoc dzieciom zagrożonym patologią środowiska rodzinnego i lokalnego, Wyd. UŚ, Katowice 1997, s. 16.
[57] R. K. James, B. E. G. Gillialand, Strategie interwencji kryzysowej. Pomoc psychologiczna poprzedzająca terapię, Wyd. PARPA, Warszawa 2005, s. 35.
[58] P..M. Piąta dyscyplina. Teoria i praktyka organizacji uczących się, Wyd. Oficyna Ekonomiczna , Kraków 2006, s. 23.
[59] Za M. Popielarska, J. Szuba, Metody i formy terapii stosowane w leczeniu zaburzeń psychicznych dzieci i młodzieży, „Auxilium Sociale- Wsparcie Społeczne" 1998, nr 1, s. 80.
[60] J. Bradshaw, Zrozumieć…,op. cit., s.41.
[61] R. Orwid, D. Fortuna, Źródła paradygmatu rodzinnego w psychoterapii(w:) Terapia rodzin i małżeństw, (red) M. Norwid, Cz. Czabała, Wyd. Instytut Psychiatrii i Neurologii, Warszawa 1990, s. 8-19.

jego równowagę, tj. wzajemnych związków między osobami tworzącymi dany system,
3) strategiczną nastawioną na rozwiązanie problemu [62].

Wszystkie czynniki wpływające na pojawienie się problemu niedostosowania społecznego niewątpliwie przenikają się i nawzajem warunkują, choć u ich źródeł zawsze stoi człowiek, bowiem to jego działania pierwotnie i zawsze warunkują powstawanie wszelkich wtórnych zagrożeń dla niego samego. Wydaje się więc, że zjawiska patologii indywidualnej i zbiorowej funkcjonują w „błędnym kole" czynników wzajemnie się napędzających i uniemożliwiających w konsekwencji wyjście z tych paradoksalnych zależności [63].

Wytłumaczeniem owych zależności może być podstawowe twierdzenie teorii systemów, a mianowicie zachowanie człowieka, które może być zrozumiane wyłącznie w kontekście środowiska społecznego, w jakim on aktualnie żyje; tylko w kontekście systemu, którego jest częścią. Jednostka traktowana jest tu bowiem jako element różnych systemów np. rodziny, kręgu towarzyskiego, zawodowego- w obrębie których stanowi część podsystemów[64].

Zdrowie dzieci i młodzieży jest zdeterminowane wieloma czynnikami o charakterze makrostrukturalnym i mikrostrukturalnym, wiążącym się z bio-psycho-społecznym funkcjonowaniem człowieka. U progu trzeciego tysiąclecia, zarówno w Polsce jak i na świecie pojawiło niewiele zagrożeń, które w znacznej mierze warunkują występowanie niedostosowania społecznego jednostek. Można je podzielić na trzy kategorie: zagrożenia biologiczno-techniczne, cywilizacyjno-konsumpcyjne, społeczno-psychologiczne.

1. Ekologiczno-techniczne

Źródłem pierwszej grupy zagrożeń jest Ziemia i przestrzeń kosmiczna; nie one same, lecz próba niewłaściwej ingerencji człowieka i eksploatacja zasobów. Zatrucia ekologiczno-biologiczne nie mogą pozostawać bez wpływu na rozwój dzieci i młodzieży. Żadne dziecko czy dorosły nie mogą się od nich uwolnić. Produkcja broni chemicznej i nuklearnej, wydobywanie związków promieniotwórczych, spaliny, metale śmierci (rtęć, ołów, beryl, kadm), odpady w gospodarce, ścieki, skażenie gleby, wody i powietrza - to tylko niektóre biologiczno-cywilizacyjne zagrożenia szkodliwie wpływające na psychofizyczną kondycję człowieka. W związku z czym pomimo wspaniałych odkryć w dziedzinie techniki i medycyny człowiek nie zawsze czuje się bardziej bezpieczny i zdrowy.[65]

2. Cywilizacyjno- konsumpcyjne

Przemiany gospodarcze i społeczno-polityczne, które nastąpiły w wyniku rewolucji przemysłowej, procesów industrializacji i urbanizacji, doprowadziły do ukształtowania się społeczeństwa globalnego (masowego). Globalizacja miała na celu stworzenia jednorodnego świata, w którym społeczeństwa stają się zależne od siebie we wszystkich dziedzinach życia[66].

Proces globalizacji pociąga za sobą masową produkcję i masowy rynek, które łącznie wspierają rozprzestrzenianie się kultury masowej. Pojęcie globalizacji ściśle wiąże się z pojęciem amerykanizacji. Przepływ wzorców i wartości kulturowych ze Stanów Zjednoczonych powoduje, iż dla mieszkańców całego świata. Ameryka stała się miejscem nieograniczonych możliwości, gdzie wszystko jest kolorowe, różnorodne, miłe, zabawne i bezpieczne. Człowiek w ponowoczesnym świecie często odwołuje się do amerykańskich wartości i idei. Jedną z nich jest z pewności idea indywidualizmu, pluralizmu, poczucie

[62] L. Grzesiuk (red), Psychoterapia, Wyd. PWN, Warszawa 1994, s.62.
[63] A. Nowak, E. Wysocka, Problemy i zagrożenia społeczne we współczesnym świecie, Wyd. „Śląsk", Katowice 2001 s.8.
[64] M. Radochoński, Psychoterapia rodzinna w ujęciu systemowym, Wyd. WSP, Rzeszów., s.44.
[65] Cz. Cekiera, Psychospołeczne aspekty patologii społecznych w Polsce u progu trzeciego tysiąclecia" (w:) Profilaktyka uzależnień drogą do wolności człowieka, (red)Cz. Cekiera, I. Niewiadomska, Wyd. TNKUL, Lublin 1999, s.12-13. Zob. Też A. Nowak, E. Wysocka, Problemy i zagrożenia społeczne we współczesnym świecie, Wyd. „Śląsk", Katowice 2001 s.8.
[66] H. Machel, K. Wszeborowski, Psychospołeczne uwarunkowania zjawisk dewiacyjnych wśród młodzieży w okresie transformacji ustrojowej w Polsce, Wyd. GWP, Gdańsk 1999, s 29.

równości, wolności, bezpieczeństwa, optymizmu, radości i przyjemności. Nośnikiem amerykanizacji jest mc donald, który jest odzwierciedleniem „modnego" stylu życia. Mc. Donald., wyraża swoje przesłanie m.in. w tym, iż każdy może do niego wejść, bez względu na wiek, przynależność etniczną, klasową, wyznawaną religię. Jednakże jest to bez wątpienia demokracja pozorna, „demokracja hamburgera" Po spożyciu posiłków ludzie Ci wychodzą. Amerykanizacja za pomocą Mc Donalda prowadzi do upowszechnienia się zasad działania restauracji szybkich dań we wszystkich dziedzinach życia społecznego na całym świecie np. w edukacji, przemyśle, medycynie. Zasady te są następujące: efektywność, kalkulacyjność, przewidywalność, zastępowanie człowieka i jego działań technologiami (automatami). Wydajność ekonomiczna tak wszechobecna we współczesnym świece, spowodowała nie tylko dramatyczne „przyśpieszenie" życia, nieustanne poszukiwanie nowości i wrażeń, ale także poczucie deficytu czasu, w myśl zasady „czas to pieniądz", która skłania nas do ciągłego pośpiechu, robienia wszystkiego szybko, jak najszybciej, możliwie od razu. Ludzie, aby być bardziej wydajnymi często sięgają też po różnego rodzaju „wspomagacze" energetyczne w tym m.in. środki psychostymulujące, które niejednokrotnie prowadzą do uzależnienia i degradacji psycho-społecznej. Niebagatelna rolę odgrywają tu również media w której aż kipi od przemocy, pornografii, promowania substancji psychoaktywnych. Media i telewizja niejednokrotnie przyczyniają się też do hamowania rozwoju emocjonalnego odbiorców poprzez dopasowywanie wytworów kulturowych do poziomu i gustów odbiorców o zaburzonych potrzebach i postawach. Obserwuje się też zanik empatii, wzrost agresywności, czego przykładem mogą być gry komputerowe i występujące w nich postacie w formie technologicznych stworów, które giną rozrywane przez bomby, po czym normalnie wracają do pierwotnej postaci. Kultura masowa niestety zaczęła wypierać inne formy kultury-sztuki, kultury ludowej, gdyż te nie przynoszą natychmiastowych korzyści finansowych. Społeczeństwo masowe zaczęło zapełniać się ludźmi zatomizowanymi, pozostającymi w przypadkowych kontaktach międzyludzkich. Jednostka w tym społeczeństwie zaczęła w coraz większym stopniu polegać na sobie, ma bowiem do dyspozycji coraz mniej wspólnot, w których odnajduje tożsamość i wartości. Kontakty międzyludzkie stały się czysto formalne, brak im stabilizacji, głębszego sensu, moralnej harmonii, integralności i porządku. Ponadto niepokojące stało się tez zjawisko autonomizacji rodzin, anonimowości ludzkiej, poczucie wyobcowania, odrębności , indywidualizacji, relatywizmu norm etycznych, obyczajowych. Współczesny człowiek robi wrażenie zagubionego w rzeczywistości która go otacza. Enklawa cywilizacji mc świata, widzi oczami innych nie ma w niej miejsca na autorefleksję, konstruktywną samokrytykę. Prymat i tryumf wygody nad prawością, pracowitością, rozsądkiem doprowadził też do kształtowania się postawy roszczeniowo-konsumpcyjnej. Źle pojęta wolność i demokracja nie przewidująca żadnych zobowiązań jest wolnością bez wyobraźni. Sięganie po coś nieatrakcyjnego, bo mi wolno to „zniewolenie". Zabawa i przyjemność nie może być bowiem najważniejszym ludzkim zajęciem. Świat gier i zabaw nie przewiduje bowiem wymagań stawianych siebie. Realizacja marzeń kapryśnego dziecka powoduje, że nie chcemy dorosnąć, Chcemy być dziećmi, i chcemy się bawić, bo wtedy życie wydaje się łatwiejsze, prostsze, ale to tylko pozory. Życie nie jest zabawą. Musimy wziąć odpowiedzialność za swoje życie, gdyż pustki dziecka, które jest w nas już nic zapełni. Powinniśmy skonfrontować się z naszą przeszłością, stanąć twarzą twarz ze swoimi lękami, odnaleźć w sobie zatraconą gdzieś autentyczność, wyjątkowość, oryginalność, której tak mało na tym świecie. Nie musimy robić myśleć, czuć i wyglądać tak jak inni. Człowiek który ulegnie presji innych, zatraci swoje „ja" zamknie się na siebie i swoje prawdziwe człowieczeństwo. Zatraca się wtedy jego indywidualność, autonomia oraz prawo do samostanowienia, które odgrywa istotna rolę w naszym życiu, gdyż daje poczucie wolności i sprawstwa oraz czyni nas odpowiedzialnymi za własne zachowania. Nie świat jest po to by zaspokajać nasze potrzeby a my sami, dlatego nie możemy wyznawać zasady „jestem jaki

jestem i pozostać na tym co jest, gdyż wtedy przestaniemy się rozwijać, żyć pełnią życia. [67]

Uwarunkowania makrostrukturalne oddziaływujące na jednostkę można podsumować zatem używając liter konsumpcja:
K - konkurencja i odpadanie „słabszych"
O - organizacja przestępczego podziemia
N - nastawienie na zysk finansowy
S- system wymuszający rywalizację
U - ubogie duchowo wzorce kultury masowej
M - modele podkultury młodzieżowej
P - promowanie substancji psychoaktywnych
C - „czas to pieniądz"
J - jednowymiarowy obraz sukcesu życiowego
A - audiowizualne przekazy[68].

3. Społeczno-psychologiczne

Proces globalizacji bezpośrednio wpływa też na małe grupy społeczne, w których toczy się znaczna część życia człowieka np. środowisko pracy, środowisko szkolne, sąsiedzkie, rówieśnicze oraz przede wszystkim na rodzinę

a) środowisko pracy

Środowisko pracy zawodowej odgrywa we współczesnym społeczeństwie doniosłą rolę. Grupy pracownicze nie zawsze odpowiadają oczekiwaniom ich członków. W wielkich korporacjach, bankach, zakładach przemysłowych i urzędach stosunki biurokratycznego podporządkowania przeważają nad sercem. Pracownicy różnych szczebli i komórek w tym samym przedsiębiorstwie mogą siebie zupełnie nie znać. Osoba pracująca staje się raczej jednym z trybów machiny biurokratyczno -przemysłowej niż żywą osobą z jej potrzebami, psychologicznymi reakcjami, lękami i nadziejami. Ginie jej ludzkie oblicze [69].

Stresy, napięcia, nierozwiązane konflikty, przemęczenie spowodowane rutyną czynności zawodowych i sprzecznymi często wymaganiami przełożonych dorosłe osoby pracujące wnoszą do swoich domów rodzinnych. Obiektem odreagowania zebranego w ciągu dnia napięcia staje się współmałżonek i dzieci. Zjawiskiem niekorzystnym, o niebezpiecznych konsekwencjach staje się coraz większe wkraczanie spraw zawodowych w osobiste życie człowieka. Dzieje się to z jednej strony poprzez wydłużanie czasu pracy (nadgodziny, praca na kilka etatów, praca w soboty i dni świąteczne), z drugiej zaś poprzez „dyspozycyjność" - to jest docieranie do danej osoby z informacjami o charakterze zawodowym w czasie, który jest jej czasem prywatnym. Zapracowany i przemęczony rodzic nie ma też czasu na danie swemu dziecku dostatecznej uwagi. Łatwo wówczas o zerwanie wzajemnego kontaktu.[70]

b) środowisko szkolne

Trudno jest przecenić rolę, jaką odgrywa szkolna edukacja w rozwoju ludzkiej jednostki. Społeczeństwa współczesne są kulturami, gdzie istnieje obowiązek powszechnej edukacji.

---

[67] Por. Z. Melosik, Młodzież w kulturze współczesnej. Paradoksy pop-tożsamości, (w:) Pedagogika i edukacja wobec nowych wspólnot i różnic w jednoczącej się Europie, (red), E. Malewska, B. Śliwerski, Kraków 2002, s. 55-69, zob. też. L. Urban, Globalizacja jako szansa osobowościowego rozwoju i źródło zachowań dewiacyjnych młodzieży, (w:) Pedagogika i edukacja, (red), E. Malewska, B. Śliwerski, s. 437, H. Machel, Młodzież polska w społeczeństwie posttransformacyjnym-stan obecny i próba prognozy (w:) F. Kozaczuk, Zagadnienia marginalizacji i patologizacji życia społecznego ,Wyd. U.Rz., Rzeszów 2005, s. 27-29, M. Mead, Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego, Biblioteka socjologiczna, Warszawa 1978.

[68] P. Karpowicz, Narkotyki, Jak pomóc człowiekowi i jego rodzinie, Instytut Wyd. KREATOR, Kraków 2002, s. 29-30. Zob. też. E. Fromm Mieć czy być, Wyd. Rebis, Poznań 1995, E. Fromm, Zdrowe społeczeństwo, Wyd. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1995, H. Marcuse, Człowiek jednowymiarowy. Badania nad ideologią rozwiniętego społeczeństwa przemysłowego, Wyd. PWN, Warszawa 1991.

[69] E. Fromm, Ucieczka od wolności, Wyd. ZYSK I S-KA, Warszawa 1993, s.39.

[70] P. Karpowicz, Narkotyki, Jak pomóc człowiekowi.., s.32

Młoda osoba musi spędzić w szkole przynajmniej osiem lat swego życia i to w okresie niezwykle istotnym dla formowania osobowości oraz ważnych postaw życiowych. Faktycznie liczba lat, które przypadają na edukację w szkolnych murach (jeśli weźmiemy pod uwagę szkołę podstawową, oraz różne formy wykształcenia zawodowego oraz ogólnego) sięga średnio dwunastu lat. Współczesna szkoła dzieli blaski i cienie cywilizacji konsumpcyjno-przemysłowej. Stanowi w pewnym sensie jej lustrzane odbicie, jak również czynnik, który przygotowuje młodego człowieka do udziału w społecznej grze" i w „wyścigu szczurów"[71]. Podstawowe zastrzeżenia, jakie może budzić aktualny system edukacji szkolnej można sprowadzić do kilku podstawowych kwestii:
- W systemie szkolnej edukacji główny nacisk pada na kształcenie intelektu w oderwaniu od rozwoju emocjonalnego, uczuciowego, duchowego.
- Szkoła poprzez swój biurokratyczny system i funkcjonowanie nauczycieli wywiera silną presję emocjonalną na uczniów, która ma charakter nie tylko przewlekłego stresu, ale często przemocy.
- Życie osobowe, uczuciowe i emocjonalne ucznia rzadko staje się przedmiotem życzliwego zainteresowania nauczycieli i wychowawców szkolnych.
- Podstawowym miernikiem wartości ucznia są osiągane przez niego oceny z poszczególnych przedmiotów. W ten sposób szkoła promuje i faworyzuje rozwój intelektu oraz pamięci operacyjnej kosztem rozwoju twórczych aspektów osobowości [72].
Współczesna szkoła pełni rolę środowiska, w którym dochodzi do przekazywania wiedzy intelektualnej, do uczenia pamięciowego, do i utrwalania obiektywnych informacji o świecie, bez odniesienia tych procesów do wartości moralnych i osobistych potrzeb uczniów.
Co gorsze, na terenach szkół rozwinęło się zjawisko „MOBBINGU". Jest znany w krajach Zachodu, który dotknął także szkoły w naszym kraju. Mobbing oznacza różne formy agresji i przemocy, którą stosują wobec siebie uczniowie: „silniejsi" wobec słabszych". Przyjmuje on formy: prześladowania, znęcania się, szykan, dręczenia, upokarzania, nękania. Wszystko to sprawia, że dla wielu uczniów trudno jest przeżyć kolejny dzień w szkolnych murach. Takie bolesne doświadczenia, jak wykazują badania psychologiczne są w wielu wypadkach powodem niechęci naszych dzieci do szkoły. Dotyczą one 10-30% polskich uczniów choć przypuszczani, że ilość dzieci nadużywanych w naszych szkołach jest znacznie wyższa.[73]
„Szkolna przemoc ma wiele twarzy: od fizycznego znęcania się nad słabszym, poprzez niszczenie ich ubrań, podręczników, przyborów szkolnych, wyśmiewanie, przezywanie, po odrzucenie i izolację, która bywa nie mniej przykra" [74].
Sytuację czyni naprawdę trudną fakt, że w licznych polskich szkołach, mimo istnienia zakazu fizycznej agresji ze strony nauczycieli w stosunku do uczniów, przypadki te miały miejsce w całym okresie powojennym i nadal mają (bicie, znieważanie, szarpanie za uszy itp.). Bardziej subtelne, choć nie mniej drastyczne formy przyjmuje przemoc psychiczna ze strony nauczycieli, kierowana do uczniów. Myślę, że każda osoba, która przeszła przedszkole, szkołę podstawową i szkoły ponadpodstawowe wielokrotnie słyszała ze strony nauczycieli takie określenia, jak „głąb", dureń, idiota, chuligan, „beznadziejny", „już nic z ciebie nie będzie", Jak inni mogą z tobą wytrzymać" itp. Jest to oczywista agresja słowna, która choć kierowana do jednego czy dwóch „trudnych" uczniów uszkadza wszystkie osoby w klasie. Tworzy bowiem wzorce do natychmiastowego powielania w relacjach między uczniami w szkole: wyszukiwania „czarnej owcy", kozła ofiarnego, „ryżego", „okularnika", „garbatego",

[71] I. Illich, Społeczeństwo bez szkoły, Wyd. PIW, Warszawa 1972, s. 13. zob. też. A. Jawłowska, Drogi kontrkultury, Wyd. PIW, Warszawa 1975.
[72] P. Karpowicz, Narkotyki, Jak pomóc człowiekowi.., s. 33, zob. też. Z. Rutkowski, Moje dziecko potrzebuje pomocy, „Problemy narkomanii", Biuletyn nr 2/99, Z. Rutkowski, Uzależnienie jako kryzys rozwoju człowieka „Problemy narkomanii", Biuletyn nr 2/99, s.51.
[73] J. Obuchowska, Kochać i rozumieć, Wyd. Media Rodzina of., Poznań 1997, s. 30.
[74] J. Smażyna, Dręczyciele i ofiary, Medycyna dla Ciebie, nr 5/2002, s.35.

„kujona" czyli osoby, której można dokopać i przyłożyć pod byle jakim pretekstem, a także bez pretekstu. Można taką osobę izolować i wyśmiewać się z niej. Bolesne, raniące, poniżające doświadczenia wyniesione ze szkoły niewielu uczniów dzieli z rodzicami. Przyjęło się bowiem uważać, że to nauczyciel ma zawsze rację, a błądzi i źle się uczy oraz źle się zachowuje dziecko". Po szkolnych zebraniach i wywiadówkach niektórzy rodzice „przywaleni" negatywnymi informacjami przez grono pedagogiczne i wychowawców klasowych sięgają, po takie metody „dyscyplinowania" dziecka, jak groźby, szantaż emocjonalny, awantury, psychiczne poniżanie i odrzucanie dziecka oraz fizyczna agresja („słynny skórzany pas w robocie"). W tej sytuacji łatwe staje się wtargnięcie na teren szkół narkotyków, młodzi bowiem są zbuntowani zarówno wobec bezwzględnego systemu szkolnego, jak też swoich własnych rodziców, z którymi utracili autentyczny kontakt [75].

c) środowisko sąsiedzkie

Środowisko sąsiedzkie poprzez wiele tysiącleci odgrywało bardzo istotną rolę w kształtowaniu relacji społecznych oraz osobowości człowieka. Ludzie większość czasu spędzali w organicznych wspólnotach określonych terytorialnie. Sąsiedztwo związane było nie tylko z bliskością w sensie fizycznej odległości między poszczególnymi domostwami, lecz łączyło się zazwyczaj z więzami krwi. Krewni, kuzyni, członkowie rodów mieszkali w niewielkiej od siebie odległości. Ludzka jednostka była więc usytuowana w znanym jej środowisku społecznym, gdzie silnie działały mechanizmy kontroli zachowań. Sytuacja ulegała stopniowej zmianie wraz z powstawaniem dużych skupisk miejskich. Wspólnoty społeczne, w których ludzie żyli przez stulecia, poczęły przemieniać się stopniowo w anonimowe społeczeństwo masowe. Zdecydowany przełom nastąpił gdzieś około połowy XIX stulecia wraz z rosnącą migracją ludności wiejskiej do miast, pogłębiającą się urbanizacją i wzrostem społecznej ruchliwości. Stosunki sąsiedzkie stawały się stopniowo coraz bardziej anonimowe.[76] Opisane procesy nabrały lego charakteru w trakcie ogromnego przyrostu ludności miejskiej. Zanikło prawie zupełnie zjawisko zamieszkiwania na sąsiedzkim terytorium osób spokrewnionych więzami krwi. Coraz bardziej ograniczony też był czas, osoby zamieszkujące w bezpośrednim sąsiedztwie, mogłyby się wzajemnie poznać i zawiązać bliższe relacje. Powstała niebezpieczna i dezintegrująca środowisko sąsiedzkie tendencja, zawarta w angielskiej sentencji „My home is my castle". Współczesne miasta są z jednej strony wielkimi „blokowiskami", w których zamieszkują anonimowe rodziny i trudno tu jest mówić o więziach sąsiedzkich. Znajomości zawierane z osobami mieszkającymi obok są zwykle czysto formalne, grzecznościowe. Z drugiej strony domy i posesje prywatne coraz częściej odgradzane są wysokimi murami, siatkami, płotami, wyposażane w dzwonki i domofony, by nie dopuścić niepożądanych gości z zewnątrz. W tych warunkach praktycznie obumierają więzi sąsiedzkie. Nikogo zatem nie interesuje co dzieje się na osiedlowym placu, klubie czy kawiarni, w której młodzież się grupuje bez poczucia kontroli społecznej. [77]

d) środowisko rówieśnicze

Środowisko rówieśnicze stanowi naturalny punkt odniesienia dla rozwijającego się dziecka. Przebywając w otoczeniu osób będących w jego wieku dziecko może weryfikować własne zachowania, uczy się nawiązywania społecznych kontaktów, bawi się, gra i uczy, a co najważniejsze zyskuje poczucie przynależności do grupy odmiennej od jego rodziny.

We współczesnych społeczeństwach środowiska rówieśnicze uległy znacznej organizacyjnej formalizacji. Mam tu na myśli system przedszkolny i szkolny, który łączy dzieci w rówieśnicze grupy. Środowiska rówieśnicze tworzą się w oparciu o różne warunki. Może być to sąsiedzka znajomość grupy dzieci lub młodzieży, znajomości i przyjaźnie szkolne, kontakty oparte o uczestnictwo w różnych formach zajęć pozalekcyjnych. Znacząca część

[75] J. Surzykiewicz, Agresja i przemoc w szkole. Uwarunkowania socjoekologiczne, Wyd. CMPPP, Warszawa 2000, s.54.
[76] P. Karpowicz, Narkotyki.., s. 70.
[77] D. Risman, Samotny tłum, Wyd. Muza, Warszawa 1996, s. 34.

tych kontaktów budowana jest na pozytywnych i twórczych podstawach. Młodzież łączy się i przebywa ze sobą uprawiając wspólne hobby. Mając zbliżone zainteresowania, twórczo wykorzystuje czas wolny.
Spora jednak część ludzi młodych nie mając właściwych wzorców rodzinnych i środowiskowych oraz społeczno-kulturowych, wybiera z kultury masowej wartości drugorzędne, a często ułomne, chore i patologiczne.
Młodzież często szuka substytutów bliskości emocjonalnej poza środowiskiem rodzinnym. Często szukają jej w klubach, pubach, gdzie niejednokrotnie zamiast prawdziwej miłości czy szczerej przyjaźni dostają jej falsyfikaty w postaci uzależnienia od alkoholu, narkotyków i środków psychoaktywnych.
e) środowisko rodzinne

Rodzina jest pierwszą i najważniejszą szkołą życia. Relacje wewnątrzrodzinne stanowią matrycę, która wyciska piętno na sposobie odnoszenia się dziecka do siebie, do innych ludzi oraz Boga[78]

Irena Jundziłł[79] określa rodzinę jako podstawową komórkę organizmu społecznego, od której jakości zależy wartość społeczeństwa, a także osobisty los jednostki. W rodzinie człowiek przeżywa najważniejszy okres, w którym kształtuje się jego osobowość, styl życia, system preferowanych wartości, pogląd na świat. Inne środowiska (szkoła, rówieśnicy, zakład pracy, stowarzyszenia), są wtórne i albo wzmacniają wpływ rodziny, albo modyfikują i uzupełniają je.

Zmiany dokonujące się na świecie dotknęły w szczególności rodzinę. Na pierwszy plan wysuwa się zdecydowanie wzrost ubóstwa w rodzinach, uwarunkowanego m.in. bezrobociem bądź obniżonymi zarobkami, w szczególności w młodych rodzinach co niewątpliwie wpływa na strukturę, pozycję rodziny, psychiczną sferę życia człowieka, oraz może prowadzić do patologii. Zła sytuacja społeczno-ekonomiczna rodziny determinuje poziom wykształcenia dzieci, jego przyszłe zatrudnienie, zarobki, zdrowie. Deprywacja ekonomiczna rodziny kształtuje też u dzieci również wypatrzony obraz rodziców co budzi w nich negatywne uczucia i chęć odreagowania ich, często w destrukcyjny sposób. Niekorzystnie na rozwój psychospołeczny dzieci i młodzieży wpływają również dewiacje rodziców. Są one często następstwem niedostatku, złych warunków mieszkaniowych, nieudanego małżeństwa, niepowodzeń doznawanych w działalności zawodowej czy życiu osobistym, nie spełnionych często planów i aspiracji. Dysfunkcja rodziny stanowi bardzo duże zagrożenie dla rozwoju dziecka, powodując niejednokrotnie daleko idące konsekwencje w tym także zdrowotne, które mają związek głównie z funkcjonowaniem rodziny, realizacją jej podstawowych funkcji, atmosferą emocjonalną życia rodzinnego, oraz zaspokajaniem potrzeb dziecka. W ostatnich latach nastąpiło też znaczne obniżenie się współczynników płodności, spadek liczby urodzeń, dzięki czemu dochodzimy m.in. do czołówki państw najbardziej starzejących się. Zmieniło się także nasze nastawienie emocjonalne do potomstwa. Kiedyś dziecko postrzegane było jako jeszcze jedna para rąk, miało być posłuszne i bez sprzeciwu wykonywać polecenia. Dziś nasze myślenie zmieniło się z ilości na jakość. Stwarzamy dzieciom większe możliwości rozwoju, dzięki czemu są bardziej wykształcone i utalentowane, mogą skupić się na swoich zainteresowaniach, uprawianiu hobby. Od czasu kiedy dzieci zaczęły stanowić wartość autoteliczna, samą w sobie, wychowanie także zmieniło swoją rolę - stało się bardziej liberalne-bezstresowe, prowadzące do większej swobody i braku kontroli. Od ponad 20 lat można dostrzec także rozłam w zakresie zawierania związków, które zawierane są w coraz późniejszym czasie i są coraz młodsze. Zauważa się też większą liczbę rozwodów, które prowadzą do zwiększonej liczby rodzin zrekonstruowanych. Dużym powodzeniem zaczęły cieszyć się związki konkubinatowe,

[78] Z. Gaś, Profilaktyka uzależnień, Wyd. W Sz i P, Warszawa 1993, s. 33.
[79] I. Jundziłł, Dziecko- ofiara przemocy, Wyd. W Sz i P, Warszawa 1993, s. 29.

małżeństwa bezdzietne, małżeństwa otwarte, w których małżonkowie godzą się na stosunki pozamałżeńskie swoich partnerów. Coraz modniejsze staje się też samotne rodzicielstwo z wyboru, co niesie za sobą poważne konsekwencje jak np. brak ojca może spowodować u chłopców nieumiejętność wejścia w rolę ojcowską, brak identyfikacji z ojcem, a także zachowania dziewczęce, u dziewczynek natomiast -zwiększoną lękliwość i brak wzorca mężczyzny. Bardzo często zdarza się tak, iż kobiety chcą mieć dziecko, ale nie chcą mieć męża. Coraz więcej zawieranych jest związków heteroseksualnych z powodu zwiększonej swobody i tolerancji na tego typu związki, które są które są mniej zobowiązujące, bardziej krótkotrwałe. Pojawiają się też coraz częściej związki hybrydowe w których małżonkowie żyją ze sobą, ale prowadzą interesy i karierę oddzielnie. Małżeństwa stały się niewygodne, spostrzegane jako złamanie wolności, symbol skrępowania, nudnego życia. Założenie rodziny prowadzi natomiast do ograniczenia mobilności, kariery, stopy życiowej, uczestnictwa w rozrywkach i możliwości pracy [80].

W środowisku rodzinnym następuje też zmiana modelu rodziny z wielopokoleniowej na dwupokoleniową (indywidualizacja rodzin) co pociąga za sobą zmianę ról rodzinnych. Współczesne rodziny nie są już tak mocno patriarchalne, raczej panuje w nich układ partnerski, w związku z czym wzrosły też wymagania w stosunku do mężów. Kobiety natomiast nie są już tylko gospodyniami domowego ogniska, gdyż w dzisiejszych czasach przedkładają rolę matki nad rolę pracownika. Kobiety chcą robić karierę, stale się dokształcać. Młode małżeństwa też tłumaczą brak potomstwa brakiem środków finansowych, nawet w przypadku gdy oboje małżonkowie pracują [81].
Dokonujące się na świecie przemiany, które dotykają rodzinę mogą powodować szereg napięć oraz problemowych zachowań zwłaszcza u dzieci i młodzieży, które w wieku dorastania mogą się nasilać [82].

Wiek dorastania sprzyja podejmowaniu zachowań ryzykownych dla zdrowia psychicznego i fizycznego, wzrasta bowiem naturalna skłonność do budowania związków poza rodziną i związana z tym większa podatność na uleganie wpływom zewnętrznym, poszukiwanie aprobaty rówieśników przez zachowania zgodne z wzorami grupy odniesienia[83]W terapii systemowej zwraca się uwagę na to , że brak równowagi w systemie objawia się zaburzeniami organizacji życia rodziny oraz należących do niej osób. Zaburzenia te ujawniają się najczęściej pod postacią tzw. problemowych zachowań dorastającego dziecka, które, aby poradzić sobie z trudną sytuacją, najczęściej wybiera jedną z dwu możliwych dróg: skrajnie dystansuje się emocjonalnie wobec osób i problemów rodziny, co może doprowadzić do znacznego osłabienia więzi z rodzicami, rodzeństwem i utraty poczucia przynależności do tej grupy (odcięcie emocjonalne) lub skrajnie podporządkowuje się i ulega potrzebom, życzeniom i dyrektywom rodziców wyrażanym najczęściej przez nich niejasno, nie wprost lub zawierającym sprzeczne komunikaty. Dziecko w tej sytuacji jest na ogół silnie związane z jednym z rodziców, idealizuje go, preferuje jego towarzystwo, ochrania przed smutkiem, samotnością itp. Zbytnia zależność emocjonalna od rodziny (fuzja) utrudnia dorastającemu proces indywidualizacji, skierowanie zainteresowania oraz aktywności na relacje z rówieśnikami lub rozwój umiejętności społecznych i praktycznych prowadzących do usamodzielnienia się. Fuzja może doprowadzić do całkowitego zlania się jednostki z jednym z rodziców bądź obojgiem rodziców, co w konsekwencji powoduje, że każde nawet fizyczne

[80] E. Syrek, Zaniedbanie emocjonalne dzieci jako zagrożenie zdrowia-wybrane aspekty, „Auxilium Sociale- Wsparcie Społeczne", 2004, nr 1; zob. też E. Syrek, Zdrowie w aspekcie pedagogiki społecznej, Wyd. UŚ, Katowice 2000; H. Filipczuk, Rodzina a rozwój psychiczny dziecka, Warszawa 1981.
[81] D. A. Hamburg, A developmental strategy to prezent lifelong damage. New York, Carnegie Corporation of New York, 1995.
[82] M. Małkiewicz- Borkowska, Pacjent jako członek rodziny, „Postępy Psychiatrii i Neurologii", nr 3-4, s. 397-400.
[83]R.S. Jessor, Problem – behavior teory. Psychosocjal development and adolescent problem drinking. "Britich Journal of Addiction", No 82, 1987 s. 331-342.

oddalenie się od rodzica wywołuje lęk separacyjny, który uniemożliwia jednostce wejście w dorosłe życie, w którym samemu decyduje się o sobie. [84]

Model interakcji rodzinnych wpływa na kształtowanie stylu życia dzieci, prowadzi do budowania obrazu własnej osoby i przewidywań dotyczących świata. Podstawowe czynniki interakcji rodzinnych, takie jak odsuwanie, wiązanie, delegacja, zostają przez dorastających porządkowane poznawczo w postaci „mapy" orientacyjnej, która mieści wyobrażenia o sobie, relacjach z ludźmi, uczuciach dozwolonych i „niewłaściwych", a także wyobrażenia dotyczące przyszłości. Układa się to w plan życiowy, zgodnie z którym jednostka organizuje swoje życie. Plan taki określany jest również jako scenariusz życia człowieka [85]

Ukazując przemiany, jakie zachodzą we współczesnej rodzinie w kontekście sytuacji dziecka i w relacji rodzice - dziecko, dostrzega się dwa odmienne oblicza tego problemu. Z jednej strony współczesna rodzina tworzy swym dzieciom nowe, nieznane do tej pory możliwości i warunki ich rozwoju, edukacji, ale z drugiej strony nie jest w stanie uchronić się przed zagrożeniami, występowaniem w rodzinie zjawisk i sytuacji destrukcyjnych o charakterze dewiacji społecznej czy patologii, które prowadzą do dysfunkcyjności tej podstawowej jednostki transmisji kultury współczesnej i wspólnotowości życia codziennego[86].

Przystosowanie społeczne warunkowane jest przez różnorakie czynniki biologiczne, społeczne, kulturowe i psychologiczne. Podejście systemowe umożliwia nam spojrzenie na jednostkę nieprzystosowaną społecznie z perspektywy tych czterech wymiarów, co daje pełny obraz badanego zjawiska, umożliwiając tym samym właściwą diagnozę i terapię. Zatem, zgodnie z teorią systemową analizując zachowanie człowieka należy uwzględniać szerszy kontekst jego funkcjonowania, gdyż bez tego nie jest możliwa adekwatna i wiarygodna ocena jego zachowania.

[84] H. Stierlin, L. Levi, R. Savard, Centrifugal versus centripetal separation in adolescence, Two patterns and some of their implications. In: Adolescent psychiatry.Eds.S. C. Feinstein, P. Giovacchini.Vol. 2: Developmental and clinical studens. New York: Basic Books, 1973 s. 211-239.

[85] M. John- Borys, Spójność jako wymiar funkcjonowania rodziny (w:) Spójność a jej obraz w oczach dorastających dzieci, (red) M. John –Borys, Wyd. UŚl, Katowice 2004, s. 11.

[86] S. Kawula, Kształty rodziny współczesnej, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2006, s. 63.

1.3. Profilaktyka i wsparcie społeczne- nowe trendy, wyzwania, nadzieje

Profilaktyka i wsparcie społeczne to pojęcia wieloaspektowe, odnoszące się do wielu obszarów i dziedzin życia jak np. służba zdrowia, oświata, opieka społeczna itd. I nie trzeba chyba nikogo przekonywać o ważności i znaczeniu działań profilaktyczno-wspierających, które są nie tylko tańsze, ale i zdrowsze w porównaniu z długotrwałym i nie zawsze skutecznym zwalczaniem skutków różnego rodzaju problemów natury fizycznej, psychicznej i społecznej. Warto jednak zastanowić się, czy prowadzona w naszym kraju profilaktyka i system wsparcia spełnia wszystkie wymagania, oczekiwania, standardy jakości, gdyż od tego w dużym stopniu zależy przyszłość naszego społeczeństwa.

Źródłosłowem terminu profilaktyka jest greckie słowo phylax- stróż, prophylaktikos - zapobiegawczy[87]. Zapobieganie czy inaczej prewencja obejmuje wszystkie działania podejmowane w celu zapobiegania czemuś, obronę przed niepożądanym skutkiem czegoś[88]. Profilaktyka może mieć charakter instytucjonalny, gdy jest prowadzona przez różne instytucje (placówki służby zdrowia, oświaty, wymiaru sprawiedliwości itd.) i charakter pozainstytucjonalny, gdy jest realizowana w różnych interakcjach społecznych, w rodzinach, w grupach nieformalnych, w stowarzyszeniach, we wzajemnym oddziaływaniu na siebie ludzi[89].

Funkcjonujący system profilaktyki w Polsce jest niedostosowany do nowych warunków i oczekiwań społecznych. Brak lub niska efektywność działań profilaktycznych spowodowana jest przede wszystkim [90].

-niewystarczającym, ograniczonym udziałem państwa w jego tworzeniu;
-brakiem koordynacji działań profilaktycznych począwszy od szczebla lokalnego;
-brakiem dobrego rozpoznania potrzeb środowiska lokalnego;
-ograniczeniem działalności wyspecjalizowanych instytucji, co związane jest ze zmniejszeniem środków finansowych, brakiem odpowiednio przygotowanych specjalistów brakiem sprzętu;
-koncentracją na środkach prawnych i reglamentacji zachowań dzieci i młodzieży przez zakazy i ograniczenia, instytucjonalizacją i izolację nieletnich;
-opóźnieniem działań profilaktycznych;
-brakiem jasno opracowanych celów kierunkowych i etapowych w działalności profilaktycznej prowadzonej przez różne resorty;
- brakiem rzeczowej kontroli działań profilaktycznych;
-zbyt małą liczbą instytucji przygotowujących specjalistów realizujących zadania profilaktyki;
-zawężonym zakresem zasięgu - oddziaływaniem na jednostki wykazujące symptomy niedostosowania i przeważnie ze środowisk zdemoralizowanych, pozostawieniem poza działaniami profilaktycznymi jednostek, które wymagają interwencji;
- brakiem monitoringu programów oraz badań dotyczących ich efektywności.

Pewną szansę na rozwój i innowacje w obszarze organizacji pomocy społecznej na poziomie lokalnym dała reforma administracyjna, która weszła w życie l stycznia 1999 roku. Określone tam zostały nowe warunki działania infrastruktury społecznej, w tym publicznego systemu pomocy społecznej. Reforma stwarzając szansę poprzez: decentralizację systemu, odresortowienie służb społecznych, podkreślenie znaczenia zasada subsydiarności przyniosła

[87] B. Górecki, Historia i miejsce profilaktyki w pediatrii, (w:) Profilaktyka w pediatrii, (red), B. Wojnarowska, Wyd. Lekarskie PZWL, Warszawa 1998, s.225.
[88] B. Dunaj, (red), Słownik współczesnego języka polskiego, Wyd. Wilga, Warszawa 1996,s.60.
[89] Z. Ostrihańska, Losy uczniów nieprzystosowanych społecznie, Wyd. KUL, Lublin 1997, 153.
[90] A. Nowak, Inicjatywy lokalne w zakresie przeciwdziałania dewiacjom społecznym, (w:) Społeczne procesy modernizacyjne w środowisku lokalnym średniego miasta (doświadczenia propozycje), (red) T. Frąckowiak, P. Mosiek, A. Radziewicz-Winnicki, Urząd Miejski Gminy Leszno, Rawicz-Leszno 2005, s. 47.

ze sobą także nierozwiązywalne po dzień dzisiejszy zagrożenia. Są to między innymi:
-kłopoty finansowe pomocy na szczeblu lokalnym;
-brak przepisów wykonawczych dotyczących nowych zadań;
-niski poziom wiedzy, oraz idei pomocy dla samopomocy, pracy socjalnej wśród elit politycznych, utrudniający tworzenie lokalnej polityki społecznej;
-brak zrozumienia i akceptacji społeczności lokalnej dla proponowanych rozwiążą i działań pomocowych;
-kłopoty z integracją i współpracą różnych instytucji i organizacji znajdujących się na tym samym terytorium samorządu lokalnego [91].

Jedną ze strategii zapobiegania występowaniu oraz rozpowszechnianiu się nieprzystosowania społecznego zaproponował L. Pytki[92], który traktuje w/w zjawisko jako jedną z różnych odmian wykolejenia społecznego. W jego rozumieniu profilaktyka wykolejenia powinna polegać na powstrzymywaniu (profilaktyka powstrzymująca) procesu prowadzącego do wykolejenia lub na eliminowaniu (profilaktyka eliminująca) początkowych symptomów wykolejania się. Eliminowanie początkowych objawów wykolejania może polegać na zabezpieczeniu przed dalszym występowaniem zjawisk, które wystąpiły już w zapoczątkowanej fazie - mówimy wówczas wtedy o profilaktyce objawowej lub na zapobieganiu występowania zjawisk, które nie mają jeszcze miejsca, ale których można się spodziewać – wtenczas mamy do czynienia z profilaktyką uprzedzającą. Szczegółowe zadania odnoszące się do poszczególnych typów profilaktyki zostały przedstawione poniżej:

Oddziaływania profilaktyczne powstrzymujące polegają na:
-usuwaniu warunków, które sprzyjają zachowaniom destruktywnym np. poprzez blokowanie dostępu do narkotyków, zakaz sprzedaży alkoholu nieletnim;
-wywołaniu odstąpienia od zamiaru podjęcia zachowań niepożądanych np. poprzez groźbę represji;
- uniemożliwieniu wykonania czynności niepożądanych np. dzięki patrolowaniu terenów, które mogą być miejscem zakazanej działalności.

Profilaktyka eliminująco – objawowa, polega na działaniach wychowawczych o charakterze interwencyjnym, skierowanym na jednostki, które zdradzają początkowe symptomy wykolejenia – wagarują, uciekają z domu, są nadmiernie agresywne, mają słabe wyniki w nauce.

Profilaktyka eliminująco – uprzedzająca polega na usuwaniu czynników, które mogą się stać przyczynami wykolejenia społecznego. Tego rodzaju oddziaływania dotyczą zarówno czynników organiczno – biologicznych, wówczas podejmowane działania to np. interwencje lekarskie lub psychologiczne, jak i czynników środowiskowych np. poprzez odseparowanie dziecka od zdemoralizowanych rodziców. W przypadku braku możliwości usunięcia tego rodzaju czynników podejmowane jest oddziaływanie wyrównujące braki czyli np. u charakteropaty usiłuje się wyrównywać braki w sferze uczuć wyższych, a u osoby upośledzonej umysłowo uwaga koncentrowana jest na oddziaływaniu wyrównującym braki w sferze procesów intelektualnych. Oddziaływania profilaktyczne odnoszą najlepszy rezultat, gdy objęte są nimi jednostki, które jeszcze nie podjęły zachowań ryzykownych. Istotne znaczenie ma również dobór właściwych programów oraz metod adekwatnych do rodzaju występujących zachowań nieprzystosowawczych z uwzględnieniem stopnia rozwoju i wieku młodzieży[93].

Z tego względu duże znaczenie ma wczesna diagnoza, zwrócenie uwagi na jednostki

[91] J. Krzyszkowski, Organizacja publicznego systemu w Polsce (w:) Praca socjalna w Polsce. Badania, kształcenie, potrzeby, praktyki, (red) A. Niesporek, K. Wódz „Śląsk", Katowice 1999, s. 45.
[92] Zob. L. Pytka Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne. Warszawa 2000. S. Górski : Metodyka resocjalizacji. Warszawa 1985., s.217.
[93] M. Grabiec: Profilaktyka niedostosowania społecznego w szkole „Problemy Opiekuńczo – Wychowawcze" 2004, nr 7, s. 43.

zagrożone niedostosowaniem oraz możliwie wczesne podjęcie stosownych działań.

„Skuteczne działania profilaktyczne powinny koncentrować się na wzmacnianiu czynników chroniących i eliminowaniu lub osłabianiu czynników ryzyka. Działania te powinny być adresowane do całego środowiska szkolnego, tj. uczniów, rodziców, nauczycieli oraz innych osób zatrudnionych w szkole. Działania profilaktyczne adresowane do dzieci i młodzieży można realizować na trzech poziomach:

° Profilaktyka pierwszorzędowa skierowana jest do grup niskiego ryzyka. Działaniami obejmuje się szerokie, niezdiagnozowane populacje. Profilaktyka pierwszorzędowa ma dwa cele – promocję zdrowego stylu życia oraz opóźnienie wieku inicjacji.

° Profilaktyka drugorzędowa adresowana jest do grup podwyższonego ryzyka. Celem działań jest ograniczenie głębokości i czasu trwania dysfunkcji, umożliwienie wycofania się z zachowań ryzykowanych (np. poradnictwo rodzinne i indywidualne, socjoterapia).

° Profilaktyka trzeciorzędowa adresowana jest do grup wysokiego ryzyka. Ma ona na celu przeciwdziałanie pogłębianiu się procesu chorobowego i degradacji społecznej oraz umożliwienie powrotu do normalnego życia w społeczeństwie. Jest to głównie leczenie, rehabilitacja i resocjalizacja. Realizatorami działań w profilaktyce pierwszorzędowej są przede wszystkim nauczyciele wspierani przez psychologów, pedagogów i innych specjalistów, a terenem działań jest głównie szkoła. W profilaktyce drugorzędowej realizatorami są głównie specjaliści: psychologowie, pedagodzy, socjoterapeuci, trenerzy.

Działania prowadzone są najczęściej w formie zajęć specjalistycznych w szkołach, świetlicach socjoterapeutycznych i profilaktyczno - wychowawczych, poradniach psychologiczno –pedagogicznych i poradniach specjalistycznych.

W profilaktyce trzeciorzędowej realizatorami programów są przede wszystkim lekarze specjaliści, psychologowie, psychoterapeuci, pracownicy socjalni, specjaliści z zakresu resocjalizacji. Na wszystkich poziomach profilaktyki stosuje się strategie odpowiednie do wieku, rodzaju problemów i stopnia zagrożenia”[94]

Nowe spojrzenie na działalność profilaktyczną przedstawił również Z. Gaś[95], który uważa, że programy nowej generacji nie powinny dotyczyć tylko grup wysokiego ryzyka, ale obejmować swym zasięgiem także grupy o niskim zagrożeniu. Ponadto, głównym celem tych programów powinno być przede wszystkim stwarzanie możliwości działania poszczególnym jednostkom i całej społeczności lokalnej. W programach nowej generacji odchodzi się od identyfikowania „przypadków” i „pacjentów” oraz wąskiej fragmentarycznej działalności grona specjalistów a zarazem profesjonalistów, na rzecz szerokiego działania społeczności lokalnej, w której „ ... populacje identyfikowane są przez pryzmat stanu zdrowia, zainteresowań społecznych, uwarunkowań sytuacyjnych, czy tez zdolności pomagania innym. Uczestnicy określani są jako „osoba w systemie. .. „ (-) „ ... To właśnie społeczność lokalna ocenia problemy i określa obszary interwencji, współkieruje wraz z profesjonalistami formami pomocy, specjaliści zaś przede wszystkim umożliwiają działanie i współpracują ze społeczeństwem ... „ Z.B. Gaś podaje również 10 podstawowych celów, które powinny posiadać działania profilaktyczne, które są według badacza niezbędne i to nie tylko w ramach działań z zakresu profilaktyki uzależnień, ale także innych programów profilaktycznych, nastawionych na eliminację ryzykownych zachowań, a są to:

- rozpowszechnianie prawdziwych i rzetelnych informacji o zjawisku, którego profilaktyka dotyczy;
-kształtowanie świadomych wzorów konsumpcyjnych
-kształtowanie umiejętności interpersonalnych, a w szczególności, samooceny i

[94] http://www.ko.olsztyn.pl/elblag/Agresja_i_przemoc.doc dn. 16. 03. 2006r.

[95] Z. B. Gaś, Współczesne koncepcje profilaktyki i uzależnień (w:) Z. B. Gaś (red), Psychologia wychowawcza stosowana, Lublin 1995, s. 100-101. Zob też. Z.B. Gaś, Uniwersytet Marii Curi Skłodowskiej, Wyd. UL, Lublin 1998r. Psychoprofilaktyka. Procedury konstruowania programów wczesnej interwencji.

samodyscypliny;
- rozwijanie umiejętności interpersonalnych, a w szczególności umiejętności empatycznych, współpracowania, komunikowania się oraz rozwiązywania konfliktów;
-rozwijanie umiejętności podejmowania decyzji oraz rozwiązywania problemów, obejmujących między innymi zdolności do wybierania pozytywnych, a nie negatywnych stylów życia;
- rozwijanie związków z grupą społeczna i poczucia odpowiedzialności za grupę, do której jednostka przynależy (rodzina, lokalna społeczność ogół społeczeństwa);
-rozwijanie dojrzalej odpowiedzialności jako właściwego wzorca ról do naśladowania przez innych (obejmujące między innymi: styl życia, postawy wobec używania środków odurzających, podejmowanie decyzji itp);
-rozwijanie środowiska rodzinnego, społecznego i środowiska pracy, które podniosłyby jakość życia wszystkich jego członków;
- kształtowanie reguł prawnych i publicznych w taki sposób, aby były one zgodne z ludzkimi potrzebami i wspierały pozytywne style życia;
- umożliwienie wczesnego rozpoznawania, diagnozowania zagrożeń oraz rozwijania strategii przeciwdziałania, bazujących na znajomości przyczyn szkodliwych uwarunkowań.

Wg. B. Urbana[96] profilaktyka społeczna powinna wykorzystać elementy i cechy konstytuujące pojęcie społeczności lokalnej i przyczynić się do ich wzmocnienia, upatrując w niej wielkie możliwości służące wsparciu społecznemu.

Pojęcie wsparcia społecznego (social support) pojawiło się w badaniach psychologicznych w latach siedemdziesiątych XX w ośrodkach uniwersyteckich Stanów Zjednoczonych, Kanady, Holandii, Anglii. Nie zostało ono wywiedzione z jakiejś konkretnej teorii psychologicznej, lecz ma rodowód pragmatyczny. Pełni ono funkcję wyjaśniającą w badaniach dotyczących wpływu stresowych doświadczeń życiowych człowieka na jego zdrowie fizyczne i psychiczne[97].

Do pedagogiki społecznej trafiło m.in. za sprawą badań prowadzących przez S. Kawuli, który określa wsparcie społeczne jako wzajemne wsparcie i wzajemna troska o siebie, wspólnotę, instytucję oraz środowisko społeczne i naturalne w którym żyjemy.

S. Kawula[98] pojęcie wsparcia społecznego łączy z ideą wspólnoty, tzn. małych ojczyzn, podmiotowości człowieka. Autor nadaje temu pojęciu dwa znaczenia w pierwszym – „wsparcie społeczne" traktuje jako pomoc dostępną jednostce lub grupie w sytuacjach trudnych, stresowych, przełomowych, a których bez wsparcia innych nie są w stanie przezwyciężyć, - w drugim znaczeniu – „wsparcie społeczne" jest rozumiane jako rodzaj interakcji społecznej podjętej przez jedną lub dwie strony w sytuacji problemowej, w której dochodzi do wymiany informacji, emocjonalnej lub instrumentalnej, wymiana ta może jednostronna lub dwustronna, może być stała lub zmieniać się.

W terminologii wsparcia społecznego uwidaczniają się dwie tendencje: pierwsza wynika z preferencji dyscyplinarnych autorów, druga z różnic koncepcyjnych. Przykładem pierwszego rozumienia mogą być różne ujęcia wsparcia społecznego , m.in. pedagogiczne, u źródeł których leżą relacje wychowawcze i wspomaganie rozwoju osobistego, podejście terapeutyczne oparte na wspomagającym, leczniczym, oddziaływaniu, podejście socjologiczne wywodzące się ze wspólnych środowisk, więzi i sił społecznych i inne. Wśród różnic koncepcyjnych na pierwszy plan wysuwa się skoncentrowanie na bezpośredniej najczęściej profesjonalnej pomocy instytucjonalnej, jakie państwo jest w stanie zaoferować

[96] B. Urban, Zachowania dewiacyjne młodzieży, Wyd. U J, Kraków 1999, s. 58.
[97]. Z. Jaworowska- Obłój, B. Skuza, Pojęcie wsparcia społecznego i jego funkcji w badaniach naukowych. „Przegląd Psychologiczny" 1986 nr 3, s. 733-746.
[98]S. Kawula, Czynniki wsparcia w życiu człowieka i jego rodziny (w:) Rodzina polska na przełomie wieków, zob. też. S. Kawula Pedagogika społeczna, dokonania- aktualność perspektywy, Toruń

osobom potrzebującym przez odpowiednie organizacje systemu wspomagania, drugie znacznie szersze obejmuje pomocnicze oddziaływanie środowisk naturalnych, w których żyje i funkcjonuje człowiek. [99]

W pedagogice polskiej coraz częściej używa się określenia wsparcie społeczne, który powoli wypiera pojęcie oparcia społecznego, rozumianego jako osoby oraz inne siły działające w otoczeniu człowieka, które są współodpowiedzialne za to, że może on prowadzić życie, będąc w dobrej kondycji psychicznej [100].

Wsparcie społeczne jest kluczowym pojęciem i zagadnieniem współczesnej pedagogiki społecznej i rozumiane jest jako pomoc dostępna dla jednostki lub grupy w sytuacjach trudnych, stresowych, przełomowych. Głównie zachodzi wtenczas, kiedy stoimy wobec zadań zmierzających do „pokonywania życia".[101] Więź z innymi chroni nas przed poczuciem alienacji i już z tego względu wzmacnia odporność psychiczną [102].

Według E. Kanatowicza wsparcie społeczne to pomoc udzielana jednostkom i grupom w wielorakich sytuacjach życiowych, przybierająca charakter interakcji (jednostronnej, dwustronnej, stałej , zmiennej). Zwykle kojarzoną z sytuacjami problemowymi, trudnymi, stresowymi, lub też przełomowymi [103]

Według wielu badaczy wsparcie społeczne człowiek otrzymuje ustawicznie w życiu codziennym, w czasie ciągłych interakcji z innymi ludźmi, zaś zapotrzebowanie na nie wzrasta w sytuacjach trudnych [104].

Na pedagogiczne wyznaczniki wsparcia wskazuje A. Czerkawski[105], które brzmią następująco:

- środowisko mobilizuje potencjał i energię jednostki lub grup dla rozwiązywania problemów trudnych w danym środowisku, wymagających identyfikacji, wsparcia i pomocy ze strony innych;
- jeśli środowisko i jego elementy szczegółowe (jednostki, grupy, instytucje, stowarzyszenia) zgłaszają gotowość współdziałania w rozwiązywaniu zaistniałych problemów;
- oferują konkretną pomoc w odpowiedniej formie i postaci
- śledzi efekty udzielanej pomocy i wsparcia (ewaluacja działania)

Systemy wsparcia społecznego mogą mieć charakter spontaniczny, np. pomoc przyjacielska czy sąsiedzka w określonej sytuacji, lub ciągły, np. wsparcie rodzinne, organizacyjne czy przyjacielskie w wielu sytuacjach trudnych (stale lub przejściowo). Innymi słowy do grup wsparcia można zaliczyć: rodzinę, przyjaciół, sąsiadów, kolegów, organizacje formalne lub nieformalne, nauczycieli, duchownych, lekarzy itd [106].

W literaturze przedmiotu można odnaleźć pięć płaszczyzn wsparcia społecznego:

-Wsparcie emocjonalne, polegające na akceptacji wyrażającej się w dawaniu komunikatów werbalnych i niewerbalnych typu: „jesteś kochany", „jesteś nasz", „lubimy cię" itp.; Jest wyrazem pozytywnego ustosunkowania się do osoby wspieranej, ma ono na celu stworzenie poczucia przynależności, opieki i podwyższania samooceny.

-Wsparcie wartościujące, związane z dawaniem komunikatów typu: jesteś dla nas kimś

---

[99] A. Krauze Ryzyko osłabienia jako podstawowy dylemat współczesnej rehabilitacji (w:) Z. Palak, Z. Bartkowicz, Wsparcie społeczne w rehabilitacji i resocjalizacji, Wyd. U. M. Curie-Skłodowskiej, Lublin 2004 r, str. 47.

[100] J. Fengler, Pomaganie męczy, Wypalenie w pracy zawodowej, GWP, Gdańsk 2000, s. 163

[101] S. Kawula, Wsparcie społeczne- kluczowy wymiar pedagogiki społecznej, s.6.

[102] K. Kmiecik-Baran: Przynależność do grup nieformalnych wśród młodzieży a poczucie alienacji (w:) Podkultury młodzieżowe w środowisku szkolnym i pozaszkolnym, (red) S. Kawula, H. Machel, Gdańsk-Toruń 1995, s. 56.

[103] E. Kanatowicz, Wsparcie społeczne jako nowa kategoria analiz pedagogiki społecznej, „Auxilium Socjale", 1997, nr 2, s. 167.

[104] Z.B. Gaś, Młodzieżowe programy wsparcia rówieśniczego, PWN, Warszawa 1995, s. 45-47.

[105] A. Czerkawski, Wsparcie społeczne w środowisku lokalnym, (w:) A. Czerkawski, A. Roter, A. Radziewicz-Winnicki (red), Zeszyty Naukowe. Wokół problematyki upośledzenia i wsparcia społecznego, (red) Śląska Wyższa Szkoła Zarządzania im. gen. Ziętka w Katowicach, Katowice 2006, s. 20.

[106] S. Kawula, Wsparcie społeczne…, s. 6.

znaczącym", „dzięki tobie mogliśmy to osiągnąć";
-Wsparcie instrumentalne, obejmujące dostarczenie konkretnej pomocy świadczenie usług, np. udzielenie kredytu, załatwienie mieszkania, pracy itp
-Wsparcie informacyjne rozumiane jako udzielanie rad, porad prawnych i medycznych, informacji, które mogą pomóc w rozwiązywaniu trudnych problemów życiowych;
-Wsparcie duchowe - niezbędne w stanie rezygnacji i apatii, gdy wysiłki i osobiste próby osoby dla rozwiązania problemu nie powiodły się, a inne formy wsparcia niebyły skuteczne
-Wsparcie rzeczowe-(materialne) –to świadczona pomoc materialna rzeczowa, finansowa, ale także bezpośrednie fizyczne działanie na rzecz osób potrzebujących: karmienie, udostępnienie schronienia, mieszkania, przekazywanie środków do życia, zaopatrzenie w leki itp. [107].

Poza zawartością treściową, charakteryzowaną przez formy, w jakich wsparcie społeczne może być uzyskiwane, wymienia się jeszcze inne własności strukturalne. Należą do nich: liczba osób z otoczenia człowieka, pełniących funkcje podtrzymujące, dostępność tych osób dla jednostki w sytuacjach wymagających ich pomocy, rodzaj związku, w jakim pozostają te osoby z jednostką, oraz zwrotność relacji o charakterze podtrzymującym (stopień odwzajemniania się jednostki analogiczną postawą wobec innych)[108].

Biorąc pod uwagę behawioralny i procesualny charakter wsparcia, rozumianego jako zaspokojenie potrzeb w trudnych sytuacjach, gwarantowane przez osoby znaczące i grupy odniesienia, można wyróżnić następujące jego grupy:
-wsparcie strukturalne stanowi sieć społeczną, która poprzez istnienie więzi , przynależności i kontaktów społecznych pełni funkcję pomocną wobec osób znajdujących się w trudnej sytuacji;
-wsparcie funkcjonalne, którego podstawą są kontakty społeczne. Tak rozumiane wsparcie może zachodzić w diadzie, między jednostką a grupą i pomiędzy grupami;
- źródła wsparcia społecznego;
- typy (rodzaje) wsparcia społecznego;
-wsparcie otrzymywane. Wsparcie otrzymywane jest oceniane obiektywnie lub relacjonowane subiektywnie przez odbiorcę jako faktycznie otrzymywany rodzaj i ilość wsparcia;
- wsparcie spostrzegane- wsparcie spostrzegane wynika z wiedzy i przekonań człowieka o tym gdzie i od kogo może uzyskać pomoc, na kogo może liczyć w trudnej, stresowej sytuacji.

We wsparciu spostrzeganym ocenia się także przekonanie o dostępności sieci wsparcia tzn. potrzebę wsparcia i mobilizację wsparcia. Potrzeby te mogą mieć charakter obiektywny ze względu na wiek i położenie społeczne uniemożliwiające samodzielne radzenie sobie z trudnościami, lub być cechą osobowości zależnej. Niskie nasilenie potrzeb wsparcia lub ujawniania ich spotykamy u osób z silną potrzebą autonomii i niezależności. Jest to także cecha często różniąca mężczyzn od kobiet Naturalne i dobrze rozwinięte potrzeby wsparcia i możliwości ich ujawniania są podstawą do poszukiwania wsparcia społecznego[109].

Na bardzo ważna kwestię dotyczącą wsparcia społecznego zwróciła uwagę E. Wysocka[110], która piszę, że ze wsparciem społecznym wiążą się pewne zagrożenia. Niebezpieczeństwa te są związane ze zbyt mocnym wsparciem społecznym a mianowicie, jeśli sieć wsparcia społecznego jest nadmiernie rozwinięta powoduje to zwiększenie kontroli

[107] Por. S. Kawula, Rodzina jako grupa i instytucja opiekuńczo-wychowawcza (w:) Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki, (red) S. Kawula J. Brągiel, A.W Janke, Toruń 1997, s. 12; H. Sęk, O wieloznacznych funkcjach wsparcia społecznego, (w:) L. Cierpiałkowska, H. Sęk (red) Psychologia kliniczna i psychologia zdrowia, wyd. Fundacja Humaniona, Poznań 200117-18; K. Kmiecik- Baran Skala wsparcia społecznego. Teoria i właściwości psychomotoryczne, „Przegląd Psychologiczny"1995, t. 38, nr 1/2, s. 202.
[108] Z. Jaworowska-Obłój, B. Skuza, Pojęcie wsparcia społecznego i jego funkcji w badaniach naukowych. „Przegląd Psychologiczny" 1986, nr 3, s 23.
[109] H. Sęk, R. Cieślak , Wsparcie społeczne -sposoby definiowania, rodzaje i źródła, wybrane koncepcje teoretyczne (w:) Wsparcie społeczne, stres i zdrowie, (red) H. Sęk, R. Cieślak, Wyd. PWN, Gdańsk, 2004, s. 11-21.
[110] E. Wysocka, Teoretyczne podstawy funkcjonowania i znaczenia samopomocy psychopedagogicznej w opiece społecznej i dla rozwoju osobistego jednostki, „Auxilium Socjale0- Wsparcie Społeczne, nr.2, s. 25.

otoczenia, co hamuje zdaniem autorki rozwój własnych kompetencji w zakresie samopomocy (w sensie indywidualnego radzenia z problemami). Zwłaszcza w sytuacjach gdy wsparcie społeczne zastępuje inne sposoby dawania sobie rady w sytuacjach trudnych, zwłaszcza gdy mają one charakter zdarzeń powtarzających się - człowiek traci zdolność do samodzielnego dawania sobie rady, czyli samodzielnego działania i coraz bardziej staje się uzależniony od wspierającego go otoczenia, co jest sprzeczne z ideą samopomocy.

Uczestnictwo w trwałych społecznych zbiorowościach jest ważne dla ludzi z wielu względów. Daje poczucie przynależności i bezpieczeństwa. Stwarza możliwość otrzymywania informacji zwrotnych dotyczących własnej osoby oraz dostarcza podstaw do formowania oczekiwań w stosunku do innych[111].

Wsparcie społeczne jak pisze K. Popiołek działa dwoma drogami. Pierwszą z nich jest społeczna integracja. Poczucie uczestnictwa w społecznym systemie pozwala lepiej określić własną tożsamość, przyswoić sobie system norm i oczekiwań związanych z zajmowanym w nim miejscem, opanowywać i zachowywać ciągłość funkcjonujących w nim zespołów znaczeń. Człowiek odgrywający pewne role społeczne w różnych grupach, takich jak rodzinne, towarzyskie, nie tylko czuje się zintegrowany z innymi, ale spodziewa się również, iż jest odbierany przez nich jako odpowiednio funkcjonujący członek społeczności. Już sama świadomość, że są wokół tacy ludzie, z którymi można się kontaktować, a w razie kłopotów do nich zwrócić, pomaga człowiekowi żyć. W ten sposób wyobrażona sieć wsparcia - mam rodzinę, życzliwych sąsiadów, kolegów w pracy - może do momentu, póki nie zostanie zweryfikowana negatywnie, odgrywać pozytywną rolę, dając poczucie istnienia społecznego zaplecza[112].

Drugą droga oddziaływań wsparcia społecznego jest istnienie powiązań między ludźmi, ale poprzez rzeczywiście zachodzące w ramach tych powiązań interakcje.

Helena Sęk[113] definiuje wsparcie społeczne jako rodzaj interakcji społecznej, charakteryzującej się tym, że:

-zostaje podjęta przez jedną bądź obie strony (uczestników tej interakcji) w sytuacji problemowej lub trudnej;

-w jej toku dochodzi do wymiany informacji, wymiany emocjonalnej, wymiany instrumentów działania lub wymiany dóbr materialnych;

-wymiana ta może być jednostronna lub dwustronna (kierunek „dawca - „biorca" bądź bywa stały, bądź zmienia się w różnych czasowych odstępach, poczynając od bardzo małych;

-w dynamicznym układzie interakcji wspierającej można wyróżnić osobę wspierającą (pomagającą) i osobę odbierającą wsparcie;

-dla skuteczności tej wymiany społecznej istotna jest odpowiedzialność między rodzajem udzielanego wsparcia a potrzebami odbiorcy wsparcia;

-interakcja wspierająca ma na celu spowodowanie u jednego lub obu jej uczestników zbliżenia do rozwiązania problemu, osiągnięcia celu, przezwyciężenia sytuacji trudnej itp. (konkretyzacja celu wsparcia zależy od rozpoznania problemu i diagnozy trudności).

Człowiek kontaktując się z innymi ludźmi, wchodzi w sieć wielorakich powiązań, która nazwana została w literaturze psychologicznej - siecią społecznego wsparcia.[114]

Charakter sieci powiązań społecznych ludzi zależy od wielu czynników warunków, w jakich żyją, ich cech, etapu życia, stresorów jakim są poddani itd. Czynniki tworzą następujące grupy:

---

[111] G. Caplan, System oparcia, (w:) Pomoc nieprofesjonalna i grupy wzajemnej pomocy, (red) W. Widłak, Wyd. PTP, Warszawa 1987, s. 18

[112] G. Caplan, System oparcia...op. cit., s. 24.

[113] H. Sęk, Wsparcie społeczne - co zrobić, aby stało się pojęciem naukowym, „Przegląd Psychologiczny", nr 3, 1986, s. 790-799.

[114] K. Popiołek , Wsparcie społeczne – zarys problematyki, (w:) Psychologia pomocy. Wybrane zagadnienia, (red) K. Popiołek 1996, Katowice, Wydawnictwo UŚ, s. 30.

- *Czynniki środowiskowe* mieszczą się tu zarówno charakterystyki geograficzne oraz architektoniczne, jak i te związane z organizacją życia danej społeczności. Warunki klimatyczne, ukształtowanie terenu, sposób jego zabudowy, charakter społeczności w nim zamieszkującej wyznaczają odmienność wzajemnych kontaktów miedzy ludźmi. Innego typu więzi występują w środowiskach wiejskim i miejskim, odmiennie kształtuje się układ stosunków między ludźmi żyjącymi w rozrzuconych, samotnych domostwach, w ścisłej wiejskiej .zabudowie, w miejskich dzielnicach willowych, osiedlach robotniczych czy w osławionych „mrówkowcach" — wielopiętrowych blokach skupiających ogromną liczbę ludzi z różnych warstw społecznych. Środowiska te różnią się ze względu na fizyczną możliwość nawiązywania kontaktów, stopień homogeniczności, tryb życia mieszkańców, obyczajowość, a także nasycenie bodźców płynących od innych ludzi. To wszystko w istotny sposób wpływa na sposób integrowania się ludzi.
- *Cechy osobowości i charakterystyki socjodemograficzne* jednostki stanowiącej punkt ogniskowy sieci wsparcia. Takie zmienne, jak: wiek, pleć, wykształcenie, status materialny, stan cywilny wpływają na możliwości uczestnictwa w życiu społecznym i w ten sposób kształtują sieć powiązań. W prowadzonych w tym zakresie badaniach okazało się m.in., że w grupie mężczyzn starszy wiek zwiększa społeczną izolację, czego nie notuje się w grupie kobiet. Wyższe wykształcenie wiąże się ze zmniejszeniem liczby powiązań z członkami rodziny, przy wyraźnym wzroście relacji z osobami spoza niej. Pracujące kobiety otrzymują mniej wsparcia od swych mężów niż te pozostające w domu, ale za to otrzymują silne wsparcie od współpracowników i swych szefów. Małżeństwa z małymi dziećmi włączają w nią rodziców kolegów swoich pociech, żonaci mężczyźni, znajdujący się w apogeum kariery, poszukują emocjonalnego wsparcia głównie u swych małżonek, ograniczając inne kontakty mogące stać się jego źródłem, czego nie czynią ich żony, które więcej wsparcia uzyskują od przyjaciół i krewnych. Ludzie w wieku podeszłym z uwagi na utratę pewnych ról (zawodowych, towarzyskich, rodzicielskich) i małą mobilność mają zmniejszoną pulę potencjalnych członków sieci. Za bardzo ważne dla rozwoju sieci uznaje się poczucie własnej wartości, sprawczości, a także społeczne kompetencje podmiotu. Osoby szczególnie wrażliwe na bodźce społeczne oraz przekonane o użyteczności i dużym znaczeniu kontaktów z innymi ludźmi dla radzenia sobie z trudnościami życiowymi lepiej wykorzystują podtrzymujące związki i potrafią unikać tych, które mogą stać się źródłem stresów .Osoby polegające jedynie na sobie i samowystarczalne, we własnej opinii, mają słabiej rozwiniętą sieć wsparcia. Ci zaś, którzy nie ufają w skuteczną pomoc innych, nie podtrzymują sieci powiązań. W sytuacjach trudnych nie mają więc od kogo otrzymać wsparcia i w ten sposób utwierdzają się w swej niewierze.
- *Umiejętność radzenia sobie ze stresem,* przejawiająca się w aktywności poznawczej - szukaniu różnych sposobów zwalczania trudności, a także w konstruktywnym zachowaniu, takim jak rozmowy z przyjaciółmi o problemie, próby nabywania nowych sprawności, sprzyja otrzymywaniu wsparcia od otoczenia. Reakcje unikania powodują zmniejszenie źródeł wsparcia. Ludzie podejmujący walkę ze spotykającymi ich przeciwnościami posiadają bogatszą sieć wsparcia z kilku powodów. Po pierwsze, ich aktywność decyduje o wzroście możliwości nawiązywania podtrzymujących kontaktów. Po drugie, otoczenie spostrzega ich jako osoby na tyle zaradne, że potrafią wykorzystać udzielone im wsparcie, pozytywnie ocenia również fakt, że nic czekają biernie na pomoc z zewnątrz, lecz same podejmują liczne wysiłki w kierunku poprawy sytuacji, co zasługuje na uznanie. Dokonywane przez nic próby upewniają, że naprawdę zależy im aa zmianie, co działa mobilizująco na ludzi obserwujących tych zmagania, a także pozwala znaleźć sojuszników w tych, którzy zmierzają w podobnym kierunku.
- *Trudności życiowe*, obciążenia dotykające człowieka również wpływają na posiadaną przez niego sieć wsparcia. Chroniczne problemy ze zdrowiem, przedłużająca się opieka nad chorą

osobą, permanentny dyskomfort wywołany nie lubianą pracą itp. mogą spowodować brak chęci do spotykania innych ludzi, co rozluźnia więzi i zmniejsza pulę osób mogących być źródłem wsparcia. Określone zdarzenia życiowe, takie jak zmiana miejsca zamieszkania, przeniesienie się do odległych rejonów, utrata pracy, nagłe obniżenie pozycji społecznej, często przerywają posiadane uprzednio kontakty, a zatem ograniczają zasoby wsparcia.[115]

Pojęcie sieci sugeruje powiązania między elementami układu, zaś koniecznym warunkiem wystąpienie interakcji wsparcia są obiektywnie istniejące sieci społeczne, z którymi jest powiązana jednostka, lub które są dla niej dostępne[116]

Jedna z definicji wsparcia sieci wsparcia społecznego zaproponowaną przez M. Rębiałkowska -Stankiewicz[117] , brzmi następująco, a mianowicie sieć wsparcia społecznego jest to życzliwa obecność, innych, źródło rad i usług, nośnik określonych wartości.

J. Brągiel[118] pisze o systemach społecznego wsparcia jako o sieciach pomocy, którą stale jesteśmy otoczeni.

Według K. Popiołek[119] z kolei siecią wsparcia społecznego nazywa się z uwagi na swoją funkcję sieć wielorakich powiązań, w które człowiek wchodzi, kontaktując się z innymi ludźmi, członkami różnych grup społecznych . Sieć wsparcia społecznego daje poczucie przynależności, bezpieczeństwa, człowiek otrzymywać informacje zwrotne dotyczące własnej osoby. Sieć wsparcia społecznego traktowana jest też jako układ wzajemnych obligacji, których stabilność staje się dla jednostki źródłem wzorców do interpretowania zdarzeń zachodzących w rzeczywistości.

Dzięki sieci wsparcia człowiek może być wyposażony w zestaw przewidywalnych relacji społecznych dostosowanych do pełnionych przez niego ról, poczucie większych możliwości wywierania wpływu na zmiany zachodzące w środowisku, możliwość pozytywnej identyfikacji społecznej oraz poczucia sprawstwa i kontroli. [120]

Strukturę sieci społecznych powiązań wspierających można charakteryzować biorąc pod uwagę:

- Homogeniczność, rozmiar, spójność –liczba osób wchodzących w skład sieci, kim są dla podmiotu, jakie są ich wzajemne powiązania , podobieństwa pod względem cech socjodemograficznych i osobowości.
-częstość oraz czas trwania kontaktów.
-stabilność relacji
-symetria, wzajemność-wzajemna równowaga procesów
-wielowymiarowość -vs jednowymiarowość
-intensywność –siła bliskość, wartość przypisywania relacji wspierającej
- nasycenie emocjami -vs charakter rzeczowy zadaniowy relacji.[121]

Wsparcie społeczne adresowane jest do osób znajdujących się w trudnych sytuacjach życiowych, a zwłaszcza osób naruszających normy prawne, może być „autentyczne lub zakamuflowane". Z autentycznym wsparciem mamy do czynienia wówczas, gdy osoba wspierająca czyni to z pobudek moralnych, bez względu na to czy jej system wartości jest zgodny z systemem wartości osoby wspieranej, czy też nie. Wsparcie to występuje wówczas,

[115] K. Popiołek, Wsparcie społeczne …op. cit., s. 40-44.
[116] H. Sęk (red) społeczna psychologia kliniczna, Wyd. Naukowe PAN, Warszawa 1993, s. 495
[117] M. Rębiałkowska –Stankiewicz, Wsparcie społeczne jako element pedagogiki zdrowia (w:) B. Wojnarowska., M. Kapica (red), Teoretyczne podstawy edukacji zdrowotnej. Stan i oczekiwania, KOWEZ, Warszawa, 2001, s. 110.
[118] J. Brągiel, Poczucie wsparcia społecznego a sukces szkolny dziecka z rodziny rozwiedzionej (w:) E. Kartowicz (red) Wsparcie społeczne w różnych układach ludzkiego życia, WSP, Olsztyn, 1997, s. 84.
[119] K. Popiołek , Wsparcie społeczne- zarys problematyki (w:) K. Popiołek (red), Psychologia pomocy, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1996, s. 15.
[120] J.Rodin, P. Salovey, Psychologia zdrowia (w:) I. Heszen Niejodek, H. Sęk (red), Psychologia zdrowia, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 78.
[121] C. Cutrona, D. Russel , The Provisions of Social Relationships and Adaptation to Stress, "Advances in Personal Relationships", 1987, vol.1., s.51.

gdy osoba wspierająca żywi głębokie przekonanie o wartości i godności człowieka, niezależnie od jego czynów i poglądów. Z kolei zakamuflowane wsparcie występuje wtedy gdy osoba wspiera kogoś w celu jego autentycznego zniszczenia, czyli uznaje czyjeś działania za zagrażające jej statusowi, majątkowi, bezpieczeństwu itp. [122]

Wsparcie społeczne odnosi się do sił tkwiących w środowisku lokalnym. A mianowicie:

- „sił jednostek": pojmowanych jako możliwości i wartości reprezentowane przez indywidualne osoby,
- „sił jawnych": zdolnych do podtrzymania lub zmiany istniejącej struktury,
- „sił ukrytych": sił niedostrzeganych, drzemiących w świadomości jednostek i grup społecznych [123].

Problematyka sił społecznych zarówno w tradycyjnej, jak i współczesnej pedagogice, związana jest ze wszelkimi aspektami rozwojowym i wychowawczymi, których jednostka doświadcza w różnych okresach własnego życia. Obejmuje ona między innymi: zagadnienia aktywizacji i planowego kształtowania różnorodnych społeczności lokalnych (wsie, małe miasta, osiedla itp.), organizowania środowisk wychowawczych według przyjętych wzorów pedagogicznych rozbudzania i pielęgnacji określonych sił występujących w środowisku lokalnym oraz wdrażania pedagogicznych wzorów funkcjonowania instytucji [124].

Od powyższych sił zależy poziom aktywizacji lokalnych społeczności, która rozumiana jest tu jako wzmaganie bądź też wzmaganie się aktywności, względnie „czynić aktywnym, pobudzać, ożywiać". Jest to zatem wzmożenie a zarazem ożywienie aktywności[125]

Według T. Pilcha[126], środowisko lokalne to gromada ludzi zamieszkujących ograniczone i względnie izolowane terytorium, posiadających i ceniących wspólną tradycje, wartości i symbole, instytucje usługowe i kulturowe, świadomych jedności, odrębności i gotowości do wspólnego działania, żyjących w poczuciu przynależności i wewnętrznego bezpieczeństwa.

Antonina Gurycka[127] definiuje aktywność społeczną w kategoriach zachowań jako „dążność do oddziaływania na otoczenie społeczne oceniane według ilości i wartości zachowań znaczących dla tego oddziaływania/.../ Brak lub słabe nasilenie tej dążności charakteryzuje społeczną bierność. Zarówno aktywność, jak i bierność społeczna może być reakcją. sporadyczną, sytuacyjnie uwarunkowaną, jak też mniej lub bardziej stałą wartością człowieka [128].

Jak pisze E. Górnikowska-Zwolak wszelka aktywność ludzka staje się tylko wówczas aktywnością społeczną, jeśli występuje w określonych ramach społecznych i służy zarazem danej społeczności. Przymiotnik „społeczny" będzie tu oznaczał generalny sens i ściśle sprecyzowane przeznaczenie danej działalności. Aktywność społeczna jednostki interpretowana jest przez zwolenników tej grupy jako zespół działań intencjonalnie oddziałujących na otoczenie zewnętrzne [129].

Ingrid Kremer działania aktywizacyjne w wymiarze lokalnym sprowadza do:

---

[122] J. Górniewicz, Metafizyka wsparcia społecznego -od tolerancji do przemocz, Wychowanie na co dzień, 1997, nr 3.
[123] A. Nowak, Inicjatywy lokalne… op. cit., s. 47
[124] E. Bielska, Problem społeczny - analiza konceptu z perspektywy pedagogiki społecznej, „Opieka -Wychowanie- Terapia" 2001, nr l, s. 12-14.
[125] A. Radziewicz-Winnicki, Modernizacja niedostrzeganych obszarów rodzimej edukacji, Wyd. „Śląsk", Katowice 1995, s. 28.
[126] T. Pilch, Środowisko lokalne- struktura, funkcje, przemiany (w:) T. Pilh, L. Leparczyk, Pedagogika społeczna, Warszawa, s.157.
[127] A. Gurycka, W poszukiwaniu psychologicznych mechanizmów społecznej aktywacji. (w:) Aktywność i aktywizacja Społeczna, (red) A. Guryckiej, Wyd. PWN, Warszawa 1976, s. 7.
[128] E. Górnikowska - Zwolak, Aktywność i aktywizacja, (w:) Pedagogika społeczna u schyłku XX w. Zagadnienia wybrane, (red) A. Radziewicz-Winnicki, Wyd. ZSMP, Katowice 1992, s. 212-213.

- aktywizacji potencjału samopomocy społeczności lokalnej i społecznego wsparcia inicjatyw własnych;
- nakłaniania społecznie zaangażowanych mieszkańców do podejmowania ról rzeczników i propagatorów wspólnych inicjatyw;
- przekonywania samorządowych władz do działalności w szerokim i zróżnicowanym wymiarze na rzecz środowiska lokalnego;
- włączania konkretnych celów wspólnych przedsięwzięć w działalność istniejących instytucji i organizacji społecznych;
- upowszechniania celów i zadań działalności społecznej w programach kształcenia i wychowania przedszkoli, szkół i kościołów [130].

Termin aktywizacja jest często utożsamiany z pojęciem animacja. Jednakże w niektórych przypadkach termin animacja ma znaczenie głębsze i szersze od aktywizacji a nadto .„aktywizacja" niektórym osobom kojarzy się negatywnie jako działanie płynące z zewnątrz, oddziaływanie na jednostki, które zdominowane przez innych winne się poddawać ich woli i ulegać innym, które wewnętrznych sil i motywacji nie mogą uruchomić [131].

Określenie animacja pojawiło się w literaturze francuskiej w latach sześćdziesiątych. Słownikowe znaczenie jego jest co najmniej dwojakie: 1. ożywiać coś, dawać życie czemuś, wprawiać w ruch, nadawać żywotność; 2. ożywiać kogoś, zachęcać, skłaniać do działania, pobudzać siły do działania [132].

Animacja to metoda działania, metoda pracy kulturalnej i społeczno-wychowawczej, która polega na stymulacji do aktywnego zachowania zarówno zbiorowości terytorialnej (społeczności lokalnej), jak i małej grupy do działania mającego na celu ulepszanie życia społecznego środowiska poprzez ukazywanie wizji owych ulepszeń i stymulowanie ludzi do ich realizacji, bądź też działania bądź też działania wydobywającego występujące potrzeby, zainteresowania, motywacje wśród członków danej grupy społecznej, indywidualnych osób[133].

Zdaniem H.W. Opaschowskiego pojęcie animacji ma szeroki zakres i można jego znaczenie odnieść do:
◦ celu- jakim jest ożywienie, pobudzanie oraz motywowanie jednostek oraz grup do ujawniania i rozwijania swych utajonych zdolności i możliwości;
◦ metody - motywowania, inicjowania i rozwijania jednostek oraz aktywności grup społecznych; .
◦ procesu - ożywiania, doradzania i prowadzenia działalności społeczno-kulturalnej;
◦ działań; — w zakresie aktywizowania i koordynowania, inicjowania i prowadzenia szeroko pojętej działalności społeczno-kulturalnej [134].

A. Radziewicz-Winnicki[135] podkreśla duże znaczenie zachodzącego w środowisku lokalnym procesu modernizacji (unowocześniania). Często jest on wiązany z pojęciem „modyfikacja", rozumiana jako zastępowanie starych rzeczy i sposobów działania jakimiś nowymi.

---

[130] Zob. M. Pianek, Socjologiczne aspekty odnowy i rozwoju wsi, (w:) Socjologia wsi w Republice Federalnej Niemiec, (red) A. Kaleta, Wyd. UMK, Toruń 1992, s. 163-167, Zob. też, J. Szmagalski, Teoria pracy socjalnej a ideologia i polityka społeczna. Przykład amerykański, Wyd. „Żak", Warszawa 1996, s.50.
[131] J. Kargul, Animacja społeczno-kulturowa, „Auxilium Sociale- Wsparcie Społeczne", 2002, nr3, s 273.
[132] Por. Pluri dictionnaire Larousse. Dictionnaire encyclopedigue de l'enseignement, Paris 1975, s. 65.
[133] O. Czerniawska, Animacja jako metoda pracy kulturalno- oświatowej i społeczno-wychowawczej, „Oświata Dorosłych", 1974, nr 3, s.36.
[134] H. W. Opaschowski, Einfuhrung in die Freizen- kulturelle Bretenarbeit. Methoden und Modelle der Animation. Bad Heilbrunn 1979.
[135] A. Radziewicz-Winnicki, Społeczeństwo w trakcie zmiany. Rozważania z zakresu pedagogiki społecznej i socjologii transformacji, Wyd. GWP, Gdańsk 2004, s 29.

K. Krzysztofek M. S. Szczepański[136] wymieniają kilka sposobów rozumienia pojęcia modernizacja, a m. in.

- Modernizacja, czyli unowocześnianie (udoskonalanie), może oznaczać upowszechnianie rozmaitych innowacji technicznych i technologicznych wcześniej już wytworzonych.
- Proces modernizacji bywa utożsamiany z wszelkimi zmianami prowadzącymi do nowocześniejszych i doskonalszych form organizacji konkretnego społeczeństwa, jego gospodarki, systemu władzy, polityki , kultury.
- Modernizacja może tez oznaczać ciąg kierunkowych i ewolucyjnych zmian społeczeństwa tradycyjnego, prowadzących do jego przeobrażenia w społeczeństwo nowoczesne.

Europejskie poszukiwania nowych, skutecznych rozwiązań w pracy socjalnej i opiece nad dzieckiem pozbawionym rodzicielskiej troski mają już swoją kilkudziesięcioletnią historię. Jednakże przełomowym momentem w zmianie myślenia i podejścia do tej kwestii wydaje się rok 1990, w którym to zorganizowano w Scheveningen międzynarodowe seminarium poświęcone sprawie programów innowacyjnych. Udowodniono wówczas wartość międzynarodowej wymiany doświadczeń na różnych poziomach teorii, praktyki i strategii. Efektem tego seminarium było opracowanie programu „Międzynarodowej inicjatywy w sprawie dzieci, młodzieży oraz ich rodzin", której celem było zbieranie i przekazywanie informacji o działaniach innowacyjnych, prowadzonych w najlepszym interesie zagrożonych dzieci oraz ich rodzin.

„Międzynarodowa inicjatywa" sformułowała sześć najważniejszych zasad, stanowiących główne założenia dla tego rodzaju pracy, a są nimi:

-pracować z rodziną w jej środowisku społecznym, a nie tylko z samym dzieckiem,
-pozwolić dziecku i rodzinie nadać ton pracy, a nie narzucać im go za pośrednictwem osoby zawodowo się nimi zajmującej,
-pracować w pozytywnej, sprzyjającej wzajemnym kontaktom atmosferze, krok po kroku, osiągając pragmatyczne i realistyczne cele,
-pracować tylko w takim zakresie, jaki na danym etapie jest rodzinie znany i dla niej zrozumiały,
-kłaść większy nacisk na wzmacnianie pozytywnych stron, niż na podkreślanie problemów; skupiać się na możliwościach i zasobach danych osób,
-uznawać różnorodność rodzin i zawsze respektować w pracy z nimi ich szczególne tradycje kulturowe, rasowe, etniczne i religijne, które odróżniają rodziny od siebie [137].

Takie podejście znalazło swoje odzwierciedlenie w trzech programach zaprezentowanych w czasie seminarium: Home-stan, Video home-training, Families first. Programy te koncentrują się na prawach, które zostały dane dziecku i rodzinie oraz na udzieleniu niezbędnej pomocy w przypadku, gdy wystąpi problem, zamiast natychmiastowego umieszczania dziecka w środowisku zastępczym. Warunkiem jest tu zaangażowanie dzieci i rodziców w to, co się z nimi dzieje i danie im narzędzi do samodzielnego rozwiązywania problemów. Ogólnym celem oferowanych w tych programach usług jest zwiększenie możliwości rodzin w zakresie realizacji posiadanych przez nie podstawowych aspiracji, dotyczących ich własnego życia i życia ich dzieci. Aby tego dokonać, należy pozwalać rodzicom i dzieciom wyrażać swoje oczekiwania i pozwolić im na większą aktywność w rozwiązywaniu własnych problemów [138].

Powierzenie dzieci opiece instytucji nie jest już, jak to miało miejsce dawniej rozumiane samo przez się. Przeciwnie - taką formę opieki uważa się w tych krajach za

[136] K. Krzysztofek, M. S. Szczepański, Zrozumieć rozwój. Od społeczeństw tradycyjnych do informatycznych, Wyd. UŚ, Katowice 2002, s. 31-32.
[137] S. Badora, Współczesne tendencje w opiece nad dziećmi i młodzieżą- kontekst europejski, (w:) Młodzież w lokalnym systemie społecznym, (red) S. Czarnecka, Wyd. WSP, Częstochowa 2003, s. 61.
[138] Tamże, s.62.

ostateczność. Zanim dziecko zostanie zdiagnozowane i skierowane do instytucji opiekuńczej, rozważa się różne inne możliwości pomocy, np. pomoc rodzinie lub umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej[139]. Tak się dzieje na przykład w Szwecji, gdzie w większości regionów wszystkie instytucje opieki całkowitej zostały zastąpione intensywną pomocą pedagogiczną w rodzinach.[140] Podobnie w Holandii czy Wielkiej Brytanii [141].

W krajach, takich jak: Belgia, Niemcy, Irlandia czy Włochy, tradycyjne modele opieki całkowitej zostały zastąpione przez zróżnicowane formy działań w środowisku lokalnym, takie jak programy opieki dziennej czy samodzielne mieszkania pod nadzorem dla młodzieży (independent living under supervision), a przede wszystkim różne formy pracy z rodziną[142].

Także w Polsce coraz większą wagę przywiązuje się do rozwoju innych niż instytucje opiekuńczych form - rodzin zastępczych, pomocy socjalnej rodzinie. Nie przekłada się to jeszcze w istotny sposób na praktykę, ponieważ liczba wychowanków domów dziecka utrzymuje się na podobnym od wielu lat poziomie. Można jednak zaobserwować wzrost liczby rodzin zastępczych [143].

Ze względu na niebagatelną rolę jaką odegrywa szkoła w zakresie oddziaływań profilaktycznych i wspierających warto przyjrzeć się jej bliżej.

Do tej pory profilaktyka i edukacja uprawiana w naszym szkołach miała najczęściej zabarwienie negatywne, powstałe przede wszystkim w oparciu o system dyscyplinarny- kar, zakazów, kontroli. Stosowanie wobec dzieci i młodzieży środków takich jak przymus, groźby, sankcje czy restrykcje z pewnością nie uczą dobrego wychowania, prowadzą natomiast do powstawania różnorodnych konfliktów, prowadzących niejednokrotnie młodego człowieka do wykolejenia społecznego. Relacje dzieci i młodzieży z dorosłymi rzadko oparte są na wzajemnym zaufaniu, pomocy, otwartości, zrozumieniu, o czym mogą świadczyć zachowania takie jak naloty na pokoje swoich dzieci prowadzone przez rodziców, przeszukiwanie ich osobistych rzeczy, monitoring w szkołach, akcje z psami policyjnymi w szkołach, straszenie przymusowym leczeniem czy aresztem za posiadanie w kieszeni skręta z marihuaną. Tego typu nastawienie tylko potęguje młodzieńczy bunt, który niejako wpisany w ich wiek rozwojowy, jest naturalną reakcją na stawiane im wymagania społeczne.

E. Jastrun[144] dostrzega wiele niedociągnięć w dziedzinie profilaktyki zwłaszcza w polskich szkołach. Piętnuje brak spójnej polityki wychowawczej szkoły, tolerowanie szkodliwych zachowań, których autorami niejednokrotnie są sami nauczyciele i wychowawcy. Wskazuje też na bark starannie opracowanego i co roku doskonalonego szkolnego programu wychowania, który powinien być konstruowany w oparciu o wnikliwą diagnozę potrzeb, możliwości i problemów szkoły oraz solidną ewaluację prowadzonych przez daną szkołę działań profilaktycznych. Podkreśla też zanik systematyczności w dziedzinie wychowania i działań profilaktycznych w szkole, które są wymuszane jedynie przez incydentalne zachowania uczniów. Pisze, iż programy nie powinny być realizowane przypadkowo lub narzucane odgórnie, przez różnego rodzaju akcje ogólnopolskie, które bardzo często są realizowane przez osoby z poza szkoły. Szkoła nie powinna również ograniczać profilaktyki szkolnej do niektórych jedynie grup uczniów, bądź któregoś jednego rodzaju dysfunkcji.

---

[139] W. Hellincks, Opieka instytucjonalna i jej alternatywy w krajach Unii Europejskiej, (w:) Współczesne kierunki w opiece nad dzieckiem. Wybór tekstów, (red) Z. W. Stelmaszuk, Wyd. „Żak", Warszawa 1999, s. 115-116.

[140] I. Akerman, Family lav and family counselling, (w:) Social and caring services in Sweden 1996, Socialstyrelsen, Stockholm 1997, s 63-64.

[141] A. Kula, J. Jarosz, Systemowe rozwiązywanie opieki nad dziećmi w Zjednoczonym Królestwie, (w:) System opieki kompensacyjnej w zjednoczonej Europie, (red) S. Badora, D. Marzec, Oficyna Wydawnicza „Impuls", Kraków 2002, s. 436

[142] W. Hellincks, Opieka instytucjonalna...op. cit., s. 117-118.

[143] M. Kolankiewicz, Problemy opieki nad dziećmi w Polsce lat dziewięćdziesiątych (w:) Zmiany w systemie opieki nad dziećmi i młodzieżą, (red) Z. W. Stelmaszuk, Perspektywa europejska „Śląsk", Katowice 2001, s.70.

[144] E. Jastrun, W poszukiwaniu nowych dróg, „Świat Problemów", 2002, s.10

M. Wojciechowski[145] wskazuje też, iż szkoła zbyt kurczowo trzyma się przedmiotów mających zbyt odległy związek z życiem, do którego ma rzekomo przygotowywać, i skrzętnie pomija wszystko, co z życiem ma bezpośredni związek. Nawołuje, więc do tego by treści wychowawcze były realizowane przez wszystkich nauczycieli, na każdym przedmiocie. Daje to bowiem szansę dzieciom i młodzieży nie posiadającym odpowiednich wzorców zachowań wyniesionych z domu rodzinnego [146].

Dla Z. Gasia[147], największym mankamentem polskiej szkoły jest brak działań zmierzających do zaangażowania rodziców i społeczność lokalną w działania wychowawcze i profilaktyczne. Podobny pogląd wyraża również K. Ostaszewski[148], który pisze, że tylko dzięki czynnemu uczestnictwu w życiu własnej rodziny, Kościoła, szkoły, instytucji społecznych, jest możliwe promowanie dojrzałych wzorców postępowania, wspieranie dojrzałości moralnej oraz prawidłowej hierarchii wartości.

Na bardzo ważną kwestię zwraca uwagę również J Bradshaw[149], który pisze, że w szkołach w dalszym ciągu króluje encyklopedyczne nauczanie, klasy są zbyt liczne, słabo wyposażone w pomoce naukowe i sprzęt, programy nauczania przeładowane. Dzieci są uczone by nie zadawały zbyt wielu pytań, by w milczeniu przyjmowały polecenia nauczyciela, bezkrytycznie odnosiły się do kryteriów oceny ich osiągnięć szkolnych. Nie przywiązuje się zbyt wielkiej wagi do rozwijania w uczniach ich potencjału twórczego, wyobraźni, kreatywności, nie kształtuje umiejętności samodzielnego i krytycznego myślenia. Uczniowie nie są również zachęcani do dyskusji na ważne tematy dotyczące ich życia osobistego, związków emocjonalnych, przeżywanych konfliktów, co w konsekwencji pośrednio wpływa na pojawienie się w szkołach problemów typu: palenie papierosów, narkomania, nadużywanie alkoholu, czy samobójstwa. Uczucia i zachowania uczniów takie jak np.: ekscytacja, radość, energiczność, zadowolenie, są odbierane przez nauczycieli jako niestosowne i niepożądane. Natomiast chwali się je i nagradza za spokój(milczenie), opanowanie, posłuszeństwo, logiczne myślenie, rozsądek, i racjonalizm. Nauczyciele nie są przygotowani do otwartego dialogu z uczniami, gdyż sami w przeszłości podlegali pewnym zasadom i przekonaniom, które obowiązywały w szkołach do których uczęszczali oraz w rodzinach w których wzrastali.

A Miller[150] uważa, że odpowiedzialna za ich powstanie jest „czarna pedagogika", której zasady są następujące:

- Dorośli są władcami zależnego dziecka.
- Dorośli niczym bogowie określają, co jest dobre, a co złe dla dziecka.
- Silne uczucia są szkodliwe.
- Reagowanie na potrzeby dziecka jest niewłaściwe.
- Rodzice zasługują na szacunek, ponieważ są rodzicami.
- Rodzice zawsze mają rację.
- Surowość i chłód w stosunku do dziecka dają mu dobre przygotowanie do życia.
- Dziecięca wola powinna być złamana tak szybko, jak tylko jest to możliwe.
- Posłuszeństwo czyni dziecko silnym.
- Niskie poczucie: własnej wartości czyni dziecko altruistycznym.
- Z nienawiścią można sobie poradzić zakazując jej.
- Rodzice są istotami wolnymi od popędów i winy.
- Dziecko obciąża się odpowiedzialnością za złość dorosłych.

Echa tych zasad i przekonań brzmią do dziś w poglądach na wychowanie wielu

[145] M. Wojciechowski, Patologia inicjacji, „Remedium" 2000, nr 9, s.5
[146] E. Kosińska, Mądrze i skutecznie. Zasady konstruowania szkolnego programu profilaktyki, „Rubikon", Kraków 2002, s.5.
[147] Z. Gaś, Profilaktyka w zreformowanej szkole, „Remedium", 2000 nr 6, s.7
[148] K. Ostaszewski, Specyfika zachowań problemowych a programy profilaktyczne, „Świat Problemów", nr 12, s 4-5.
[149] Zob. J. Bradshaw, Zrozumieć.. op. cit., s. 18.
[150] Por. A Miller, Zniewolone dzieciństwo, Wyd. Media Rodzina, Poznań 1999, s. 17-19.

rodziców, ale też i nauczycieli przenosząc się z pokolenia na pokolenie. Są one usprawiedliwieniem dla przemocy stosowanej wobec własnych dzieci. O ile jednak dwa, stulecia temu rózga była podstawowym środkiem do osiągnięcia celu, to dziś stosowane metody są znacznie bardziej wyrafinowane i bazują na przemocy emocjonalnej, która ma miejsce także w polskich szkołach [151].

Jak słusznie zauważa Fatyga[152], takty te świadczą o tym, iż z jednej strony konieczna jest bardziej wszechstronna niż dotąd analiza etiologii zagrożeń w wieku rozwojowym. Z drugiej zaś strony należy opracować programy profilaktyczne nowej generacji, które uwzględnią całą rzeczywistość wychowanka a nie jedynie jego postawę wobec np. substancji uzależniających.

Jednym z nich jest z pewnością model profilaktyki integralnej (pozytywnej), która bazuje na antropologii czyli wiedzy o człowieku, która stwarza szansę na realistyczne i całościowe rozumienie człowieka, jego natury i potrzeb, jego możliwości i ograniczeń.

Profilaktyka pozytywna jest realizowana nie tylko w ramach głośnych kampanii, lecz codziennie i systematycznie. Podstawowym punktem odniesienia jest tu wychowanek, nie zaś alkohol czy narkotyk, od której jednostka może się uzależnić. A najważniejszym celem jest kształtowanie dojrzałego wychowanka, który potrafi troszczyć się o własny rozwój we wszystkich dziedzinach życia, który buduje pozytywne więzi z Bogiem, z samym sobą i z drugim człowiekiem, który potrafi ochronić i rozwinąć swoją świadomość, wolność i odpowiedzialność. Taki wychowanek bowiem jest w stanie skutecznie oprzeć się nie tylko negatywnym naciskom z zewnątrz, ale także swoim wewnętrznym słabościom, gdyż ma wykształcone pozytywne umiejętności oraz kompetencje społeczne we wszystkich dziedzinach życia, np. umiejętność nawiązywania kontaktów z ludźmi, radzenia sobie ze stresem, rozwiązywania konfliktów, opierania się naciskom ze strony otoczenia itd[153].

Podstawą integralnej (pozytywnej) profilaktyki jak pisze E. Woydyłło[154] jest zatem współpraca szkoły z tzw. instytucjami „dorosłych" władzami lokalnymi, policją, ośrodkami pomocy społecznej, świetlicami środowiskowymi, organizacjami młodzieżowymi, zakładami pracy, uczelniami, Kościołem, środkami przekazu. Dla prawidłowego rozwoju młodych ludzi potrzebne jest bowiem tworzenie bezpiecznych pod względem emocjonalnym warunków w rodzinie, środowisku sąsiedzkim i w szkole. Profilaktyka integralna wiele zadań formułuje pod adresem szkoły, która powinna w znacznie szerszym zakresie wspomagać rodziców w wypełnianiu ich funkcji wychowawczej oraz w organizowaniu wolnego czasu ich dzieciom. Wysiłki i pieniądze wydawane na bilboardy, spędy „trzeźwościowe", powinny być bardziej przeznaczane na zbudowanie basenu, kortów tenisowych czy lodowiska dla miejscowych dzieci oraz na stałe zatrudnienie instruktorów wyszkolonych w organizowaniu sportów, re-kreacji, zespołów muzycznych i tanecznych, teatrów i pracowni modelarskich. Największym problemem jest bowiem to, że wiele dzieci nie ma się gdzie podziać przez co najmniej kilka godzin dziennie. Albo nie mają się gdzie podziać, albo mają domy, ale czeka tam na nie głównie telewizor lub coraz częściej komputer. To są bardzo często prawdziwi „wychowawcy" naszych dzieci. Dla tych, którym potrzebna jest pomoc wychowawcza lub psychologiczna, dostępne winny być szkolne i międzyszkolne punkty konsultacyjne, poradnie i ośrodki specjalistyczne oferujące wsparcie i porady, a gdy trzeba, również terapię. Szkoła może rodziców wspomagać, ale musi to być szkoła żywa, ciekawa i bezpieczna, a nadto otwarta przez cały dzień, aż do wieczoru. Pieniądze państwowe, powiatowe czy gminne pochodzące z naszych podatków nie powinny być marnotrawione na popisowe akcje.

[151] M. Tryburcy, Rodzice sprawcy przemocy emocjonalnej, „Dziecko krzywdzone" 2003, nr 4, s. 41.
[152] B. Fatyga., Młodzież u progu stulecia, „Remedium", 2001, nr 6, s.14-16.
[153] M. Dziewiecki, Nowoczesna profilaktyka uzależnień, „Jedność", Kielce 2001, s. 181-209.
[154] E. Woydyłło, Profilaktyka pozytywna, (w:) BPS, Programy Profilaktyki uzależnień, (red) L. Tekla, Katowice 2003, s. 30-32.

Budujmy raczej za te pieniądze trwale dobra ułatwiające organizacje zajęć pozaszkolnych. Cześć przeznaczmy na edukacje dla rodziców, żeby lepiej potrafili nawiązać kontakt z dziećmi, byli dla nich lepszymi wzorami i potrafili budować zaufanie niezbędne do tego, aby dzieci mogły i chciały szukać u nich wsparcia. Profilaktyka pozytywna działa przede wszystkim na rzecz budowania dobrych wzorów dla dzieci, rozwijania ich zainteresowań i promowania pożytecznych pasji a jej największym celem jest zapewnienie dzieciom i młodzieży warunków ciekawego życia i jak najwcześniejsze rozpoznanie zagrożeń oraz efektywne i życzliwe powstrzymywanie ich w każdym indywidualnym przypadku.

Podejście to reprezentuje również J. Melibruda[155], którego program bazuje na profilaktyce problemowej, obejmującej całokształt problemów z jakimi przyszło borykać się wychowankom w tym w szczególności z agresją, ucieczkami z domu, przemocą, wagarowaniem, używaniem środków psychoaktywnych i przestępczością.

Z. Gaś[156] twierdzi, że najwartościowsze tendencje we współczesnej profilaktyce polegają na koncentrowaniu się bardziej na atutach (strenghts approach) niż na czynnikach ryzyka (risk factors). „Manifestuje się to głównie w pięciu obszarach: populacji objętej profilaktyką (przechodzenie od grup wysokiego ryzyka do całej populacji w lokalnej społeczności), akcentowanych wiodących zmiennych (przechodzenie od czynników negatywnych do pozytywnych wartości życia ludzkiego), preferowanych strategii (przechodzenie od redukcji czy eliminacji czynników ryzyka do wprowadzania i wzmacniania atutów), preferowanych programów profilaktycznych (przechodzenie od programów selektywnych i wąsko zakresowych do programów uniwersalnych, adresowanych do całej lokalnej społeczności), czynników inicjujących profilaktykę (przechodzenie od działań reaktywnych na występujące problemy do wspierania potencjałów tkwiących w ludziach).”

W ramach profilaktyki w środowiskach lokalnych bardzo ważną rolę odgrywa rodzina. Działalność profilaktyczna skupiona na rodzinie pełni funkcję ochraniającą względem negatywnych stanów rzeczy, przed zagrożeniami życia, zdrowia i prawidłowego rozwoju stosunków społecznych. Skupia się również na działalności opiekuńczej i wychowawczej, zapobiegającej występowaniu zjawisk i stanów uniemożliwiających czy hamujących rozwój intelektualny, emocjonalny i społeczny jednostek w różnych stadiach ich życia [157].

Każda społeczność lokalna powinna posiadać zróżnicowaną sieć wyspecjalizowanych instytucji umożliwiających zaspakajanie potrzeb swoich mieszkańców, zwłaszcza tych które dotyczą zagrożonych niedostosowaniem społecznym dzieci. Do istotnych zadań społeczności lokalnej zatem należy zaliczyć tworzenie warunków sprzyjających prawidłowemu wychowaniu przy jednoczesnym wspomaganiu rodziny w wypełnianiu jej funkcji. Istotna wydaję się być również modernizacja środowiska wychowawczego tak, by akcent w tej orientacji uwzględniał bio -socjo -kulturalny akcent w rozwoju dzieci oraz tworzenie systemu wsparcia uruchamianego w wypadku pojawienia się problemów społecznych lub gdy dziecko i jego rodzina znajdzie się w trudnej sytuacji życiowej.

Środowisko lokalne stanowi ważny punkt odniesienia na przyszłej drodze życiowej dziecka, pozostawi trwały ślad w jego dzieciństwie. To jak działamy w obszarze pracy z dziećmi, to przedłużenie naszego ludzi dorosłych, nauczycieli, rodziców, animatorów sposobu myślenia o sobie o świecie, naszego stosunku emocjonalnego do siebie i świata to konsekwencja naszych decyzji i dokonywanych wyborów przekazywanych małym mieszkańcom. Dzieci są bacznymi obserwatorami, szybko uczą się nowych sposobów zachowań, często powielają wzory postępowania dorosłych, które nie zawsze są niestety konstruktywne. A zatem konieczne jest stworzenie warunków korzystania przez dzieci z różnych źródeł mądrości, przede wszystkim w szkole i w środowisku lokalnym związanym

[155] J. Melibruda , Profilaktyka problemowa, „Remedium”, 1997, nr 5, s. 2-14.
[156] Z. Gaś, Redukcja szkół a profilaktyka uzależnień, „Remedium”, 2002, nr 7-8, s. 32
[157] T. Szymanowski, Patologia społeczna. Wybrane problemy, Wyd. WSPS, Warszawa 1991, s. 12.

więzią ze szkołą i rodziną oraz korzystania z zasobów tkwiących w środowisku To jakimi jesteśmy nauczycielami, wychowawcami ukazuje nasze działanie w środowisku lokalnym. Warto w tym miejscu wspomnieć o misji modelu edukacji ku demokracji jako interwencji edukacyjnej wspomagającej społeczność lokalną przytoczoną w literaturze przez A. Brzezińską. Autorka rozumie, iż jest to: „przygotowanie ludzi do obywatelskiej współpracy między sobą, znalezienia swojego miejsca w społeczeństwie zgodnie z własnym systemem wartości, preferencjami i własnymi kompetencjami, włączając do tej działalności także najmłodsze pokolenie, kładąc nacisk na socjalizację i edukację” [158]

Problem niedostosowania społecznego wymaga dużego zaangażowania we współpracę wielu instytucji zajmujących się profilaktyką i wsparciem społecznym. W przypadku, gdy rodzina jest niewydolna wychowawczo, szkoła jako drugie pod tym względem środowisko wychowawcze powinna uruchomić system wsparcia udzielanego rodzinie przez różnego rodzaju instytucje działające w środowisku lokalnym. Szkoła jest bowiem miejscem w którym najczęściej uwidaczniają się problemy nie tylko dziecka czy nastolatka, ale także jego rodziny. Instytucjami, które powinna zawiadomić w pierwszej kolejności jest MOPR, gdyż rodzina bardzo często potrzebuje oprócz wsparcia emocjonalnego czy instrumentalnego, także wsparcia materialnego, gdyż niejednokrotnie dotyka ją problem np. ubóstwa. W takiej sytuacji bardzo często inne problemy, schodzą na dalszy plan a nie można ich bagatelizować. Duża odpowiedzialność za pomoc rodzinie spoczywa również na sądzie, policji, poradni pedagogiczno- psychologicznej i innych instytucjach, powołanych do działań profilaktyczno-wspierających, które w równym stopniu powinny się włączyć w udzielanie wsparcia rodzinie, gdyż sytuacja rodzinna może być na tyle skomplikowana, iż wymagać będzie pracy międzyinstytucjonalnej.

[158] M. Winiarski, Edukacja środowiskowa- istota, wymiary, aktualne problemy(w:) Pedagogika społeczna, dokonania-aktualności- perspektywy, (red) S. Kawula, Toruń 2001, s. 153.

1.4. Warsztat pracy specjalisty- animatora działań profilaktyczno-wspierających

Działalność animacyjna to wszystkie formy działalności kształcącej i wychowawczej, opiekuńczej i socjalnej oraz kulturalnej, kreowania i rozwijana przez daną społeczność, zbiorowość lokalną lub jej określoną grupę (z własnej inicjatywy i jej własnymi siłami), ukierunkowana na optymalne zaspakajanie jej potrzeb egzystencjalnych, emocjonalnych i kulturalnych oraz kształtowanie postaw podmiotowych[159].

Rozkwit działalności animacyjnej przypada na lata 90-te. Powstające coraz liczniej partnerstwa lokalne są naturalną kontynuacją procesów animacyjnych. W pierwszym okresie wsparcie dotyczyło kreowania lokalnych liderów gromadzących wokół siebie grupy gotowe do współpracy w celu realizacji ważnych społecznie celów. Z czasem grupy te nie tylko uzyskały swoją podmiotowość, stały się czytelne i atrakcyjne dla innych, nabrały nierzadko sformalizowanej postaci, ale i wytworzyły gotowość do podejmowania zadań wymagających współpracy z innymi podmiotami lokalnymi. Partnerstwa są więc kontynuacją określonej filozofii działań społecznych skoncentrowanych na procesie formowania się demokratycznego ładu społecznego. Są praktyczną realizacją idei obywatelskiej formy uczestnictwa podmiotów życia społecznego w kreowaniu sobie i innym warunków życia. Partnerstwa muszą więc być oceniane nie tylko z perspektywy swojej efektywności, ale głównie stylu, w jakim do realizacji działań dochodzi. Metody działań lidera znalazły więc swoje przełożenie na zasady, którymi kieruje się partnerstwo[160].

W obliczu wzrastającej skali i powagi problemów społecznych takich jak bezrobocie, ubóstwo ekonomiczne i kulturowe, przestępczość, uzależnienia itd. tradycyjny model działań społecznych na wyspecjalizowanych podmiotach okazuje się nieskuteczny. Działając w pojedynkę rodzina, szkoła, policja, Kościół, jednostki samorządu lokalnego, lokalne instytucje administracji państwowej itd., okazują się bez wzajemnego wsparcia, niewydolne w zakresie realizacji swoich podstawowych celów. Model działań lokalnych oparty na zasadzie współpracy znajduje w wielu sferach działalności społecznej swoje pozytywne przykłady. Znaczenia wsparcia tego kierunku rozwoju społeczności lokalnych dowodzą realizowane już z powodzeniem partnerstwa edukacyjne, partnerstwa na rzecz rozwoju lokalnej przedsiębiorczości rozwoju regionu [161].

Partnerstwo polega na tworzeniu sieci powiązań między ludzi grupami i łączeniu ich różnych interesów w celu lepszego wykorzystania potencjałów lokalnych. Rozumiane jest jako pewien rodzaj instytucji społecznej. Tworzy je zazwyczaj wąska grupa ludzi, którzy społecznemu uznaniu, swojej wiarygodności, umiejętnościom i wiedzy są w stanie organizować i przejąć odpowiedzialność za wspólne działania, większej grupy ludzi. Partnerstwo realizuje się więc poprzez reprezentantów, którzy biorą na siebie ciężar dbania podczas tworzenia podzielanego z innymi programu działania o interesy grupy, którą reprezentują. Na nich więc spoczywa dokonanie podstawowych ustaleń dotyczących celów i zasad współpracy podmiotów tworzących partnerstwo, ale i podziału między nie szczegółowych zadań i koordynacji form ich realizacji. Skuteczne wypełnienie tego odpowiedzialnego zadania wymaga od reprezentantów tworzących podstawy funkcjonowania partnerstwa z jednej strony dobrego kontaktu ze swoją grupą (realistyczna ocena jej aspiracji potencjałów) z drugiej ogólniejszego myślenia i działania na rzecz dobra wspólnego[162].

Rozwijające się partnerstwo tylko w początkowej - animacyjnej - fazie ujawnia przewagę procesów zachodzących w sposób spontaniczny. Partnerstwo na rzecz

[159] M. Winiarski, Rodzina- szkoła- środowisko lokalne. Problemy edukacji środowiskowej, Wyd. PWN, Warszawa 2000, s. 69.
[160] J. Duriasz- Bułhak, R Milewski, Partnerstwo w rozwoju lokalnym, Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa 2003, s.23.
[161] T. Szymanowski, Patologia społeczna, Wybrane problemy, Wyd. PWN, Warszawa 1991, s. 12.
[162] E. Helming, Partnerstwo lokalne w zintegrowanym rozwoju regionalnym. „Informator Europejski", 2004, nr 9, s.1-3.

rozwiązywania któregoś z problemów społecznych ze względu na złożoność przedsięwzięcia i znaczenie jego działań dla całego społeczeństwa musi być zaprojektowane. Projektowanie działania partnerstwa i procesu jego rozwoju obejmuje trzy typy działań
- tworzenie wizji funkcjonowania przyszłego partnerstwa,
- ocena gotowości środowiska lokalnego (jego podmiotów) do stawania się partnerstwem,
- opracowanie projektu zarządzania zmianą środowiska lokalnego prowadzącą do osiągnięcia stanów wyrażonych w wizji przyszłego partnerstwa. Działania na rzecz budowania partnerstwa to nie tylko klucz do poprawienia jakości bytu członków społeczności, ale, i to przede wszystkim, rekonstrukcji porozrywanych między nimi więzi. Działania te nastawione są więc na promocję solidarności między ludźmi - wartości, która urzeczywistniana w działaniach jednostek, a poprzez nich w funkcjonowaniu społeczności, pozwala działać bezinteresownie na rzecz drugiego człowieka, budując gotowość do niesienia mu różnych form pomocy [163].

Partnerstwa lokalne są obiecującą metodą rozwoju środowiska lokalnego i ludzi, dla których środowisko to jest kontekstem życia i rozwoju. Partnerstwa lokalne bezpośrednio służą rozwojowi sprawności społeczności do podejmowania i rozwiązywania swoich społecznych, gospodarczych, politycznych czy kulturowych problemów. Realizacja tego zamierzenia wymaga prawidłowego przebiegu wielu niezmiernie istotnych dla rozwoju lokalnego procesów, przede wszystkim chodzi tu o procesy społeczne. Dobrze rozwijające się partnerstwa obejmują swoim zasięgiem coraz większą liczbę podmiotów lokalnych, wzajemnie się przenikają i łączą itd. Tak organizujące się do wspólnego działania społeczności są tłem dla rozwoju jednostek. Dzieci i młodzież rozwijające się w kontekście ludzi współpracujących ze sobą wrastają niejako w tę kulturę. Być partnerem, oznacza zatem w pełni odpowiadać za działania własne z którymi wspólnie podejmowane są decyzje. Partner to ten, kto, udział w działaniach, czuje się ich częścią, popiera innych partnerów, dzieli się z nimi wszelkimi informacjami. Partner musi być przydatny mieć korzyści z osiąganych celów, być efektywny, mieć motywację, umieć adoptować się do zmian[164].

Współczesne teorie pedagogiczne wskazują na profilaktyczny i terapeutyczny wymiar sztuki w pracy z jednostkami narażonymi bądź prezentującymi utrwalone, wadliwe formy zachowań, która otwiera szeroki wachlarz przed animatorem działań profilaktyczno-wspierających w środowisku lokalnym. Wymienia się następujące rodzaje terapii, w zależności od stosowanego wytworu kultury:
- arteterapia,
- muzykoterapia,
- choreoterapia,
- biblioterapia,
- dramatoterapia
- terapia zajęciowa [165].

Termin arteterapia pochodzi od wyrazów arte i „terapia". Łacińskie słowo arte oznaczające „wykonanie czegoś po mistrzowsku" wywodzi się od słowa ars -„sztuka". Natomiast pojecie „terapia" zostało zaczerpnięte z greckiego therapuein – „opiekować się"[166]. Arteterapia pomaga w odzyskaniu kontroli nad wewnętrznymi konfliktami poprzez bardziej obiektywne odbieranie rzeczywistości. Wyzwala tym samym z nadmiaru egocentryzmu, który może skłaniać do wyolbrzymiania własnych niepowodzeń lub intensyfikować potrzebę

[163] B. Smykowski Zarządzanie zmianą w obszarze działalności społecznej (w:) Kształcenie liderów wiejskich. Z doświadczeń Programu Agrolinia , (red) A. Futymowski, B. Smykowski, P. Wiliński, Fundacja Fundusz Współpracy, Program Agrolinia Poznań 2000, s.45.
[164] L. Cierpiałkowska, Oblicza współczesnych uzależnień, Wyd. UAM, Poznań 2006, s. 212.
[165] W. Szulc, Kulturoterapia. Wykorzystanie sztuki i działalności kulturalno-oświatowej w lecznictwie, Wyd. Akademii Medycznej, Poznań 1994, s. 23.
[166] E. J. Konieczna, Arteterapia w teorii i praktyce, Wyd. Impuls, Kraków 2003, s.14

przekształcania otoczenia do potrzeb własnego podmiotu[167].

Oddziaływanie oparte na sztuce angażuje wszystkie zmysły i analizatory człowieka, usprawnia funkcje percepcyjno – motoryczne, rozwija wyobraźnię, twórcze myślenie, katalizuje emocje[168].

Funkcje arteterapii uzależnione są od celu jej zastosowania. Do podstawowych funkcji zalicza się: rekreacyjną, edukacyjna, korekcyjną, diagnostyczną, terapeutyczną, ekspresyjna, katartyczną, integracyjną, regulacyjną, profilaktyczną i resocjalizacyjną. Pierwsza z nich - rekreacyjna odnosi się do tworzenia odpowiednich warunków wypoczynku, sprzyjających nabraniu nowych sił pomocnych w przezwyciężaniu problemów życiowych jednostki.[169] Przesłaniem funkcji edukacyjnej jest dostarczanie dodatkowych wiadomości przydatnych do reinterpretacji sensu i celu życia oraz możliwość wykorzystania szerokiego wachlarza umiejętności życiowych, a korekcyjnej – przekształcanie destruktywnych mechanizmów na bardziej wartościowe.[170] Wytwory uczestnika w pełni oddają jego stan psychiczny i fizyczny. Są wyrazem myśli, uczuć, doświadczeń, dlatego też odnoszą się do funkcji diagnostycznej i rokowniczej. Sztuka pomagając odzyskać wewnętrzna równowagę, działając integrująco na osobowość podmiotu działającego pełni funkcję terapeutyczną[171].

Arteterapia wpływa również na ujawnianie tłumionych emocji, co zawiera się w istocie funkcji ekspresyjnej, a jej katarktyczny charakter pozwala rozładować niekorzystne dla zdrowia stany napięcia i frustracji.[172] Wynika to z faktu, że podczas procesu kreacji pojawia się moment realizacji osobowości twórcy. Obok funkcji pragmatycznej, służącej do zapewnienia jednostce podstawowych potrzeb, terapia przez sztukę ma znaczenie w procesie komunikacji, gdyż dzieło sztuki jest artystycznym przekazem różnych treści Ułatwia wyrażenie intrapsychicznych konfliktów w sposób pozawerbalny[173]. Jej funkcja kompensacyjna ma na celu zaspokojenie niezrealizowanych potrzeb jednostki. Poznawcza z kolei uczy nazywania, wyrażania i rozpoznawania uczuć [174]. Arteterapia posiada tez walory relaksacyjne, odprężające i stymulujące ponieważ rozbudza korzystne emocje pozytywnie wpływa na samopoczucie. Funkcja regulacyjna umożliwia zaspokojenie potrzeb samorealizacji oraz kompensuje braki i niepowodzenia doznawane w określonej dziedzinie życia [175].

W nurcie arteterapii sytuują się techniki ekspresyjne stosowane zarówno dla dzieci i młodzieży jak i osób dorosłych. Pozwalają one na wyrażanie siebie, własnych uczuć, przeżyć, refleksji, myśli za pomocą także niewerbalnych środków wyrazu jak: gest, mimika, spojrzenie, dotyk[176] „Ekspresja to wrodzona każdej jednostce potrzeba komunikowania innym ludziom swoich myśli, doświadczeń, dążenie do zakodowania wrażeń zmysłowych.”[177] Projekcyjne techniki ekspresyjne pozwalają na uzyskanie wglądu w psychikę dla wydobycia treści wyznaczających stosunek do samego siebie, do otaczającej rzeczywistości.. Charakterystyczną cechą technik projekcyjnych jest to, że wywołują one reakcje, w których znajdują wyraz emocje i uczucia na ogół niechętnie ujawniane [178].

---

[167] K. Dąbrowski, Zdrowie psychiczne, Wyd. PWN, Warszawa 1979, s. 20.
[168] G. Szafraniec, Między sztuka a terapią. Obszary poszukiwań, (w:) Dziecko i sztuka. Recepcja - edukacja - wsparcie - terapia, (red) M. Knapik, K. Krasoń, Wyd. UŚ, Katowice 2003, s.111.
[169] M. Kulczycki, Arteterapia i psychologia kliniczna, Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej we Wrocławiu, 1989/nr 52, s 19-20.
[170] M. Kulczycki, Arteterapia i psychologi, Wyd. Impuls, Kraków, s.20.
[171] E. E. Kwiatkowska, Arteterapia, Wyd. Impuls, Lublin 1991, s.25.
[172] E. Konieczna, Arteterapia w teorii… op. cit, s.27.
[173] Tamże, s. 28.
[174] Tamże, s. 29.
[175] Z. Skorny, Teorie psychologiczne jako podstawa arteterapii, Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej we Wrocławiu, 1989/nr52, s.19-20
[176] G. Szafraniec, Między sztuka… op. cit, s.111
[177] H. Read, Sens sztuki, Wyd. PWN, Warszawa 1966, s.12
[178] J. Rembowski, Metoda projekcyjna w psychologii dzieci i młodzieży, Wyd. PWN, Warszawa 1973

Muzykoterapia to forma psychoterapii wykorzystująca muzykę i jej elementy (dźwięk, rytm) jako środek stymulacji, strukturalizacji oraz ekspresji emocjonalnej i komunikacji niewerbalnej w procesie diagnozy, leczenia i rozwoju osobowości jednostki.[179]

Muzyka ma bardzo silny wpływ na psychikę, gdyż wnika ona do najgłębszych warstw osobowości. Ma działanie aktywizujące lub osłabiające czynność mózgu [180].

Ponadto przenika przez samokontrolę człowieka „przyspiesza proces wyobrażeniowy"[181] i kształci umiejętność skupiania uwagi na bodźcach lękowych, również nie muzycznych. Umiejętność ta wpływa na lepsze rozumienie osób, z którymi dziecko się kontaktuje. Zawęża więc pole ewentualnych konfliktów i ogranicza ujemne emocjonalnie reakcje [182].

Aktywność muzyczna jak piszę W. Sacher to nie tylko wykonawstwo w formie na instrumencie, śpiewu, czy tworzenia, to także uczestnictwo w jej odbiór[183]. Muzyka modeluje dziecięcą emocjonalność, skupia uwagę nie tylko na bodźcach dźwiękowych, ale też na nie muzycznych, o z kolei warunkuje natomiast procesy pamięciowe, powiązane z każdym rodzajem nauczania i uczenia się [184].

Wielu znanych twórców wykorzystywało muzykoterapię w swojej pracy np. E. J. Dalcroze, twórca nowoczesnego wychowania muzycznego, który opierał się w swojej koncepcji na rytmie i ruchu. Podobnie jak Laban, który uznał ruch za wyraz ludzkiej potrzeby aktywności [185].

Inną niewerbalną techniką terapeutyczną jest choreoterapia. Oznacza ona „terapeutyczne wykorzystanie ruchu jako procesu, przez który zostaje wspomagana emocjonalna i fizyczna interakcja."[186] Istotę stanowi tu osiągnięcie przez jednostkę integracji psychofizycznej. Jest terapią wielozakresową i wielowymiarową, ponieważ oddziałuje na sferę emocjonalną, motoryczną, fizjologiczną, poznawczą, wolicjonalną, estetyczną, erotyczną oraz sferę kontaktów interpersonalnych.[187] W choreoterapii bardzo ważne jest wykorzystanie oddanej do dyspozycji przestrzeni i ujmowanie jej zarówno horyzontalnie jak i wertykalnie. Wówczas każdy uczestnik zajęć będzie miał swój mały autonomiczny obszar do indywidualnej pracy w nadawaniu komunikatów o sobie, bowiem ciało jest „pamięcią dla naszych wspomnień z lat dziecięcych".[188] Będzie to stanowić diagnostyczny wymiar tej formy leczenia, a jednocześnie umożliwi autopoznanie i eksplorowanie własnych przestrzeni interpsychicznych.

Kolejną formą działań arteterapeutycznych pomagającą kompensować wszelkie niedostatki w zaspokajaniu potrzeb i tworzeniu zasobów osobistych jest biblioterapia.[189]

Biblioterapia (wg Wity Szulc) to wykorzystanie książki do pomagania ludziom stojącym w obliczu poważnych problemów życiowych przez osoby, które dobrze znają i książki, i ludzi. Wykorzystywane środki biblioterapii są uzależnione od potrzeb psychicznych, sytuacji życiowej i zdrowotnej pacjenta oraz od możliwości i wiedzy biblioterapeuty. Danuta Gostyńska jako zadanie biblioterapii uznaje odbudowę równowagi psychicznej człowieka przez lekturę. Chodzi o to, aby chory mógł sam odnajdywać najlepsze

[179] E. Galińska, Muzykoterapia (w:) Arteterapia, (red) L. Hanek, Wyd. Wrocław 1990, s.25
[180] E. Galińska, Muzykoterapia jako jedna z form terapii przez sztukę, Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej we Wrocławiu, 1989/nr 48, s.76
[181] E. Galińska, Podstawy teoretyczne muzykoterapii , Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej we Wrocławiu, 1989/nr48,s.77
[182] W. Sacher, Aktywność artystyczna i emocjonalność dzieci w wieku 4-12 lat, Wyd. Impuls, Kraków 2001, s. 20
[183] W. Sacher, Słuchanie muzyki i aktywność artystyczna dzieci w wieku 4-11 lat, Wyd. Impuls, Kraków 1999, s.45.
[184] W. Sacher, Słuchanie muzyki jako forma ekspresji muzycznej dzieci, (w:) Sztuka i ekspresja dziecka- w poszukiwaniu sensu tworzenia, (red) K. Krasoń, UŚ Katowice 2003, s 71.
[185] M. Bogdanowicz, B. Kisiel, B. Przasnyska, Metodyka Weroniki Sherborne w terapii i wspomaganiu rozwoju dziecka, Wyd. WSiP, Warszawa 1994, s. 50.
[186] D. Koziełło, Terapia tańcem, „Kultura fizyczna", 1997/nr1, s.20
[187] Z. Aleszko, Choreoterapia w psychiatrii, Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej we Wrocławiu, 1989/nr48, s.109
[188] J. Konieczna, Arterapia.. op. cit, s.63
[189] M. Molicka. Bajkoterapia, Wyd. Media rodzina, Poznań 2002, s.102

koncepcje ułożenia swoich stosunków ze światem zewnętrznym. Zdaniem Juliana Aleksandrowicza, niekiedy zagubionym w konfliktach ludziom cierpiącym z powodu ciężkich nerwicopochodnych dolegliwości somatycznych, przeżywanie losów fikcyjnego bohatera pozwala odnaleźć własną drogę życia i tym samym doznać ulgi w cierpieniach.[190] Pomysł uzdrawiania przy pomocy literatury nie jest niczym nowym, starożytności. Dysponujemy informacją, że nad wejściem do biblioteki XII widniał napis: „Lecznica duszy", co uważa się za pierwszą wzmianką biblioterapii[191] Literatura wpływa na człowieka poprzez przedstawienie zbliżonego do tego, którego zna, lub zupełnie nowego spojrzenia na świat, daje wzory myślenia, przeżywania i zachowania.[192] Wykorzystuje się tutaj bardzo często metaforę poetycką, która kreuje podobieństwo, jest zjawiskiem tekstowym i ma sens tylko w obrębie określonego tekstu. Wyraz, ewentualnie wyrazy współtworzące taką metaforę, pozbawione swojego kontekstu metaforycznego, mają jedynie swoje pierwotne, dosłowne znaczenie [193].

Dramatoterapia, określana też często jako dramaterapia czy teatroterapia jest utożsamiana w pedagogice z edukacją teatralną, której celem jest wykorzystanie sztuki teatru do formowania pełnej, integralnej osobowości człowieka, wzbogacania jego wiedzy o kształtowania norm moralnych, rozwijania wyobraźni, wyzwalania twórczych, a także kształcenie estetycznej kultury, czyli wiedzy i wrażliwości niezbędnej do obcowania ze sztuką, doznawania estetycznych wrażeń i doceniania wartości dzieł estetycznych[194]
Dramatoterapia dzieli się na :
- psychodramę, czyli spontaniczne przedstawienie sceniczne, które pozwala na uwidocznienie i ponowne przeżycie konfliktów interpersonalnych i intrapsychicznych w ramach terapeutycznych;
- dramę rozwojową jako metodę pomocniczą w nauczaniu różnych przedmiotów szkolnych lub samoistną metodę kształcenia osobowości człowieka poprzez rozwijanie wyobraźni, wrażliwości, uczenia aktywnej twórczości, kształcenia umiejętności współpracy z innymi ludźmi;
- pantomimę czyli nieme widowisko sceniczne, w którym zdarzenia przekazywane są przez aktorów wyłącznie za pomocą ruchów ciała, gestów, mimiki [195].

Celem grupy dramatoterapeutycznej jest kontynuacja doświadczeń już nabytych, co może dokonać się w wyniku:
- wzbogacenia ekspresji własnej członka grupy;
- doświadczenia współdziałania i współodpowiedzialności w sytuacjach zadaniowych;
- doskonalszego poznania siebie i innych oraz towarzyszących temu ćwiczeni funkcji poznawczych pamięci, uwagi, percepcji
- powitania grupy odniesienia [196].

Dramatoterapia w szerszym ujęciu obejmuje bardzo różne sposoby zastosowania technik dramatycznych. Powszechnie istnieją dwa znaczenia tego pojęcia:
1. Dramatoterapia jako teatr oparty na improwizacji, który sięga po osobiste problemy; improwizacja w grupie ma nie tylko pomóc zanurzyć się w świecie wewnętrznym klienta/pacjenta, ale też znaleźć teatralny kształt dla jego wyobrażenia
2. Dramatoterapia jako gotowa propozycja teatralna (scenariusz), który ma pomóc ujawnić

[190] http://www.bib.edu.pl/nosal1.html.
[191] W. Szulc, Kulturoterapia. Wykorzystanie sztuki i działalności kulturalno-oświatowej w lecznictwie, Wyd. Akademii Medycznej, Poznań 1994, s. 31.
[192] Tamże, s.8
[193] R. Tokarski, Uwagi o semantycznych mechanizmach zmian metaforycznych, (w:) Studia o metaforze, praca zbiorowa, t.2, Wrocław 1983, s. 57-59
[194] M. Konopczyński, Twórcza resocjalizacja, Wyd. Wyd.„Novum", Warszawa 1996, s.119
[195] E. Konieczna., Arteterapia …op. cit, s.43.
[196] W. Sikorski, Dramatoterapia jako forma socjalizacji młodzieży socjopatycznej, „Gestalt", 1995, nr 19-20, s. 35.

lub wyrazić własne uczucia, konflikty, zachowania; celem jest także poznawanie siebie, poszerzanie „ja" oraz trenowanie ekspresji własnej [197].

J. Malewski, J. Fawlik i H, Strzelecka podkreślają również znaczenie psychodramy jako metody diagnozy i terapii dzieci i młodzieży, która polega na improwizowanym odgrywaniu przez. pacjenta określanych ról i udramatyzowanych zdarzeń. Ma ona na celu ujawnienie wszelkiego rodzaju zakamuflowanych neurotycznych postaw, motywów i pragnień, które są charakterystyczne dla danej jednostki w kontaktach interpersonalnych.

Przeprowadzając psychodramę, terapeuta (inicjator) posługuje się grupą środków, wśród których naczelne miejsce zajmują;

- scena, miejsce (na którym odgrywane są psychodramy) otoczone kręgiem siedzących członków grupy;
- osoba odgrywająca - w literaturze zwana jest protagonistą. Protagonista odgrywa swoją rolę w sposób naturalny; [198.]

Terapia zajęciowa – leczenie pracą, ergoterapia – wykorzystuje różne formy pracy i rekreacji jako jedne ze środków leczniczych mających na celu przyspieszenie powrotu utraconych funkcji i sprawności, a w przypadkach zmian nieodwracalnych wyrobienie funkcji zastępczych. Terapia zajęciowa jest jedną z form leczenia usprawniającego.[199]

Terapia zajęciowa może przybierać następujące formy:

-grupowa - polegająca na wykonywaniu zadań przez kilka osób. Grupy mogą liczyć 2-6 osób, mogą być tworzone celowo lub powstawać samorzutnie;

-zbiorowa - wszyscy uczestnicy wykonują jednocześnie tę samą pracę, chociaż pracują we właściwym dla nich tempie;

- indywidualna – pacjent wykonuje zadania specjalnie dla niego przeznaczone, (przygotowane) [200].

Terapia zajęciowa obecnie nie ogranicza się tylko do ergoterapii tj. terapii poprzez pracę i zajęć manualnych takich jak w tym dziewiarstwo, hafciarstwo, garncarstwo i ceramika, wikliniarstwo, tkactwo, metaloplastyka, krawiectwo itp., ale obejmuje również socjoterapię a w tym m.in. terapię zaburzeń zachowania i zaburzeń emocjonalnych w toku spotkań grupowych i towarzyskich, ludoterapię – zabawoterapia, terapię ruchem itp. oraz atreterapię -teatroterapia, rysunek, muzykoterapia, choreoterapia, biblioterapia, filmoterapia, zdobnictwo i dekoratorstwo, rzeźba, grafika, malarstwo.

Psychoterapia resocjalizująca jest odmianą korygowania zaburzeń indywidualnego i społecznego funkcjonowania człowieka środkami psychologicznymi. Środkami tymi mogą być: osobowość terapeuty, wieź interpersonalna oraz intragrupowa, uczenie się, odgrywanie ról, doradzanie, sugerowanie [201].

Obszarem, który nabiera szczególnego znaczenia w działalności animacyjnej jest szkoła, która obok rodziny jest najważniejszym środowiskiem wychowawczym, spełniających doniosłą rolę w kształtowaniu osobowości oraz wszechstronnego rozwoju wychowanka. Reforma systemu edukacji obliguje szkołę do wyposażenia uczniów w wiedzę, rozwijanie aktywności intelektualnej, wrażliwości na cierpienie i niesprawiedliwość. Działalność szkoły powinna zmierzać w kierunku wzmacniania u uczniów postaw pożądanych społecznie i akceptowanych powszechnie zachowań. Aby pomóc uczniom w odkrywaniu i doskonaleniu umiejętności dostosowania się do szybko zmieniającej się rzeczywistości, trzeba zadbać o takie programy, które pomogą odnaleźć właściwą drogę, pozwolą odkryć sens życia i

[197] A. Bielańska., Teatr, który leczy, Wyd. UJ, Kraków 2002, s.23.
[198] J. Malewski, J. Pawlik, H. Strzelecka, Psychodrama, „Studia Socjologiczne", 1967, nr 1, s.50.
[199] K. Milanowska, Terapia zajęciowa, Wyd. PZWL, Warszawa 1965, s.23.
[200] B. Wierzchowiska – Konera, Pedagogika jako nauka, (w:) Pedagogika, (red) W. Ciechaniewicz, Wyd. PZWL, Warszawa 2000, zob. też. Leksykon Pedagogika, Wyd. PWN, Warszawa 2000, s. 68.
[201] L. Pytka, T. Zacharuk, Zaburzenia przystosowania społecznego dzieci i młodzieży 1998, Wyd. WSR- P, Siedlce s. 139.

odbudować hierarchię wartości [202].

Szczególna rola animacyjna przypisana jest wychowawcy- nauczycielowi, obcującemu na co dzień z młodzieżą niedostosowana społecznie, w związku z czym jego działalności badacz przyjrzał się nieco bliżej.

Bardzo ważnym aspektem działalności nauczyciela-wychowawcy jest zaspokajanie potrzeb psychicznych podopiecznych, które są uwarunkowane kulturowo w sensie preferowanych wartości, norm moralnych a także oczekiwań przypisywanych poszczególnym rolom społecznym np. roli dziecka, czy też rolom rodzicielskim [203].

Zgodne z hierarchią Maslowa[204] do najważniejszych potrzeb człowieka zalicza się potrzeby samorealizacji, potrzeby uznania i szacunku, potrzeby społeczne (przynależności, akceptacji, miłości, przyjaźni, współpracy), potrzeby bezpieczeństwa tj. ochrony przed zagrożeniami, opieki, stabilności.

Dobry animator - nauczyciel to w szczególności specjalista o możliwie gruntownej wiedzy i wyrobionej kulturze naukowej, który potrafi nie tylko „przekazywać wiedzę", ale co ważniejsze kształtować osobowość wychowanka, budzić w młodzieży zainteresowania, wyrabiać nastawienia (chęci) i kształcić umiejętności i nawyki samodzielnego uczenia się, zdobywania wiedzy i doskonalenia własnej kultury intelektualnej (myślenia krytycznego i heurystycznego) [205].

W. Wajda podkreśla również cechy dobrego nauczyciela takie jak dobrym zdrowie, miły wygląd, stateczność, skromność, poczucie humoru, staranność, systematyczność, uczciwość, szczerość, wyrozumiałość, powaga, pracowitość, wytrwałość i punktualność. Ma czuwać nad całym życiem dziecka i służyć mu pomocą zarówno w szkolnych, jak i w codziennych, życiowych sytuacjach, umieć nawiązać ścisłą współpracę z domem dziecka, dzięki czemu stosunkowo łatwiej osiągnąć dobre wyniki w pracy dydaktyczno-wychowawczej [206].

Nauczyciel może też próbować wykorzystywać pozytywne właściwości szczególnie gdy osiąga ona tzw. stan synergii (współdziałania), stwarzający korzystne warunki dla twórczości. Synergia zaś ma miejsce wówczas, gdy:
- członkowie grupy pracują dla wspólnego celu;
- grupa pracuje jako zespół, a jej członkowie uważają się za jego części, w uczestnicząc w wysiłkach grupy;
- współpraca jest bardziej akcentowana niż konkurencja;
- konflikt spostrzegany jest niekoniecznie jako coś, czego należy unikać, lecz jako zjawisko wartościowe;
- każdy członek grupy włączony jest w proces podejmowania decyzji;
- członkowie unikaj ą kłótni;
- członkowie są dobrze przygotowani;
- członkowie poprzez cele i zadania grupowe mogą rozwijać własne możliwości twórcze[207].

Pożądaną cechę nauczyciela-wychowawcy jest także umiejętność przejścia z roli wszechwiedzącego przywódcy na pozycję animatora, który nie powinien ośmieszać, krytykować, lekceważyć ekspresji dziecka, ale być otwartym na propozycje uczniów ich potrzeby i kreatywne działania. Wskazana jest także obiektywność w ocenie, a jeśli zachodzi

[202] E. Kosińska, Mądrze i skutecznie. Zasady konstruowania szkolnego programu profilaktyki, Wyd. Rubikon, Kraków 2002, s.5-6
[203] A. Stankowski, Elementy terapii pedagogicznej w pracy nauczyciela-wychowawcy, U Śl., Katowice 1986, s.50-51
[204] H. Abraham, A. Maslow, Motywacja i osobowość, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1990, s.22.
[205] K. Kotarba, J. Radzik, Dobry nauczyciel w pamięci osób starszych, (w:) Seniorzy w rodzinie, instytucji i społeczeństwie, (red) A. Fabiś, Sosnowiec 2005, s.183-184.
[206] W. Wojda, Dobry nauczyciel, Edukacja i dialog nr 8/2001, s.14.
[207] A. Dąbek, Psychologiczne podstawy twórczej aktywności dziecka, Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Zielona Góra 1988, s. 86-102.

potrzeba - konstruktywna krytyka. Nauczyciel powinien być też zaangażowany w swoją pracę, elastyczny w myśleniu i działaniu oraz mieć krytyczny stosunek wobec siebie oraz autorytet w oczach uczniów [208].

Analizując pracę nauczyciela należy wspomnieć o umiejętności planowanie i realizacji programów profilaktycznych, którą powinien odznaczać się każdy nauczyciel.

Umiejętność ta może przyczynić się znacznie do ulepszenia warunków polskich szkołach.

Programy profilaktyczne mają określoną strukturę, na którą składa się:
- określenie podmiotu działań,
- identyfikacja potrzeb i problemów. (diagnoza - wywiad, ankieta, obserwacja),
- określenie celów oddziaływań. (konkretne cele - możliwe do zrealizowania),
- operacjonalizacja celów- sformułowanie zadań.
- identyfikacja środków (co posiadamy, co możemy zdobyć, kto może nam pomóc),
- zaplanowanie ewaluacji w tym wyróżnia się tu ewolucje formalną zakładającą postawienie następujących pytań- jak realizowane były zadania? jak zostały odebrane? co udało się zrealizować, a co nie? co można zmienić, a co można poprawić? oraz sumatywnej będącej empirycznym badaniem wartości działań -realizacja zaplanowanych działań.

Warto podkreślić iż ewaluacja projektu może być procesem przeprowadzanym przed, w czasie całego trwania programu i w odstępie czasowym od zakończenia działania.
- wprowadzenie zmian do kolejnych edycji działań na skutek wniosków z ewaluacji[209]

Ewaluacja jest w dalszym ciągu niedocenianym elementem konstrukcji programu, a jej doniosłe znaczenie dla przebiegu działań z tym związanych wymaga bardzo dobrego przygotowania [210].

W pracy nad programem profilaktyki i ewentualną modyfikacją programu wychowawczego należy wziąć pod uwagę również następujące kwestie:
- poziom wzajemnej akceptacji i zrozumienia,
- zasoby szkoły (materialne i tkwiące w ludziach),
- wartości i ideały, które akceptują i realizują wszyscy nauczyciele,
- wizję absolwenta szkoły,
- system wartości i oczekiwania rodziców,
- możliwości i umiejętności uczniów [211].

B. Jedlewska na podstawie badań empirycznych starała się opisać działania animatora, która powinna się skupiać wokół siebie jednostki i grupy zaszczepiając im chęć działania, radość życia, dodaje ducha, motywuje i inspiruje nie tylko do twórczego działania, ale i twórczego życia [212].

Działania animacyjne prowadzone w szkołach powinny eliminować przede wszystkim nadmiar pedagogicznego chciejstwa, który prezentują w większości nauczyciele oraz na stosowaniu rozbudowanego i jednocześnie mało skutecznego systemu dyscyplinarnego, bowiem, jest on stale przyczyną wielu zaburzeń zachowań dzieci w tym niedostosowania społecznego. Animatorzy powinni stać na straży by nie pozbawiać naszych dzieci prawa do edukacji, w wyniku zawieszania ich w prawach ucznia, odbierając im tym samym prawo do popełniania błędów, godności czy szacunku. Powinni zachęcać natomiast do częstszego wykorzystywania systemu nagród i wzmocnień pozytywnych w procesie kształcenia, nagradzać i stawiać za wzór nie tylko tych „piątkowych uczniów", ale również tych którzy

[208] M. Bober, M. Łączyk, Twórczy styl pracy nauczyciela jako element stymulacji ekspresji dziecka, (w:) Ekspresja twórcza dziecka, (red) K. Krasoń i B. Mazepa- Domagała, Wyd. UŚ, Katowice 2004, s. 56
[209] B. G. Paziowie, Szkoła, która ochrania. Szkolny program profilaktyki, Wyd. Rubikon, Kraków 2002, s.7-8.
[210] Tamże, s.8
[211] E. Kosińska, Mądrze.. op. cit., s.7
[212] B. Jedlewska, Pracownik upowszechniania kultury animacyjnej w środowisku lokalnym, *(*w:) Wybrane problemy animacji kulturalnej, (red) I. Gajda, Wyd. Impuls, Lublin 1993, s. 24-25.

poczynili jakieś postępy w nauce. Działania animacyjne mogą pomagać również organizowaniu wycieczek szkolnych dla wszystkich tych uczniów, którzy zrobili jakieś postępy w nauce, motywując uczniów do nauki.. Nauczyciel powinien być przykładem dla ucznia, nie może czegoś innego robić a co innego mówić, być konsekwentnym w działaniu, przyznać się samemu przed sobą a także przed uczniami do popełnionych błędów popełnianych, umieć przegadać uczniem dany problem. Nie stawiać od razu jedynki, gdyż wyczerpuje wtedy ostatnią możliwość wpłynięcia na ucznia i zachęcenia go do poprawy. A wtedy to on sam poniesie klęskę, bo jeśli zastosuje najwyższą karę to nie pozostanie mu już nic do czego będzie mógł się odnieść. To on przede wszystkim musi być elastyczny, kreatywny, pomysłowy, by wykorzystywać różnorodne metody w pracy z uczniem z trudnościami w uczeniu się, w zachowaniu itp. Uczeń będzie chodził do szkoły tylko wtedy gdy będzie się czuł w niej bezpieczny i rozumiany, i akceptowany z wszelkimi deficytami zarówno psychicznymi, fizycznymi jak i społecznymi. Powinien unikać sformułowań typu „Ty się już do niczego nie nadajesz", „z ciebie już nic nie wyrośnie….nie.. będzie", bo bardzo często tego typu stwierdzenia pod ich adresem formułują ich rodzice. Pamiętać o dostosowaniu programu nauczania do intelektualnych możliwości ucznia, mając świadomość tego, że nie każdy uczniowie rozwijają się nierówno oraz tego jakie są prawidłowości rozwojowe dziecka. Nauczyciel powinien też umieć spojrzeć z dystansem na samego siebie być krytyczny nie tylko wobec uczniów, ale i wobec siebie, wsłuchać się w to co inni mają do powiedzenia, zweryfikować swoje zachowanie, dokonać ewaluacji, wybaczyć. Dlatego też tak ważna jest diagnoza samego siebie, swoich preferencji, umiejętności komunikacyjnych itd., przed podjęciem pracy w charakterze nauczyciela- pedagoga.

1.5. Lokalna sieć instytucji i służb społecznych w świetle obowiązującego prawa

Działalność instytucji rządowych wynika z obowiązków, jakie ma państwo wobec swoich obywateli. Jest ona regulowana odpowiednimi przepisami zawartymi w rozporządzeniach Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu oraz Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej. Jeden z zeszytów Biblioteczki reformy poświęcony pomocy psychologiczno-pedagogicznej wyodrębnia następujące podmioty realizujące pomoc dziecku i rodzinie. Podzielona ona została na 3 działy:
- Dział zdrowia: poradnie zdrowia psychicznego, poradnie leczenia osób uzależnionych, punkty wczesnej interwencji i poradnie laktacyjne, psycholodzy i logopedzi w szpitalach, klinikach oraz jednostkach naukowo- badawczych.
- Dział pomocy społecznej: specjalistyczne poradnie rodzinne, ośrodki interwencji kryzysowej, ośrodki wsparcia, pedagodzy, psycholodzy, konsultanci w ośrodkach pomocy społecznej, pracownicy socjalni, powiatowe centra pomocy rodzinie, ośrodki adopcyjno-opiekuńcze, pedagodzy, psycholodzy, logopedzi w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, świetlice i kluby środowiskowe i ogniska wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii, młodzieżowe ośrodki wychowawcze, pogotowia opiekuńcze, domy dziecka, w tym domy dla małych dzieci.
- Dział sprawiedliwości: Sądy rodzinne i kuratorzy sądowi, rodzinne ośrodki diagnostyczno-konsultacyjne, pedagodzy i psycholodzy w zakładach poprawczych [213].

Podmioty zajmujące się profilaktyką wchodzące w skład administracji rządowej, samorządów terytorialnych oraz organizacji pozarządowych, można podzielić na dwie grupy:
- zobowiązane do realizacji zadań profilaktycznych, do których zaliczamy administrację rządową i jednostki samorządu terytorialnego, a w wypadku profilaktyki narkomanii i problemów alkoholowych (w zakresie określonym ustawami) szkoły i placówki objęte systemem oświaty oraz szkoły wyższe, zakłady opieki zdrowotnej i inne jednostki organizacyjne działające w dziedzinie ochrony zdrowia, kluby sportowe, zakłady poprawcze, areszty śledcze i zakłady karne;
- gotowe i uprawnione do realizacji zadań profilaktycznych, do których zaliczymy organizacje społeczne, stowarzyszenia, fundacje, kościoły i związki wyznaniowe, medyczne Nasunąć może się pytanie, jaka jest różnica pomiędzy podmiotami, które nazwano „zobowiązanymi", a tymi określanymi jako „gotowe i uprawnione" do realizacji działań profilaktycznych. W przypadku tych pierwszych, obowiązek wynika z zapisów ustaw parlamentarnych bądź uchwał samorządowych, zaś w przypadku drugich - ze statutów, regulaminów lub innych aktów określających formy i zakres działalności. Zatem „Gotowość" to niezależna (nie wynikająca z prawa) chęć podejmowania działań, natomiast „uprawnienia" niezbędnego zasobu wiedzy, umiejętności ł kompetencji przyjmowanych do realizacji działań profilaktycznych[214]

Administracja rządowa działa na szczeblu centralnym, wojewódzkim i samorządowym:
◦ Administracja rządowa centralna:
Ustrój, kompetencje i zakres odpowiedzialności administracji rządowej szczebla centralnego określa ustawa z dnia 4 września 1997 roku o działach administracji rządowej. Zadania poszczególnych resortów poszerzają i uszczegółowiają podejmowane przez Radę Ministrów programy. O zakresie realizowania zadań profilaktycznych stanowią programy rządowe tj.
- Narodowy Program Zdrowia
- Narodowy Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.

[213] J. Meissner- Łozińska, Instytucje i organizacje wspierające dziecko i rodzinę, (w:) Pomoc, opieka, wsparcie dziecka i rodziny, (red), U. Gruca- Miąsik, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2006, s 78.
[214] W. Pajor, Ramy prawne, organizacyjne, finansowe, (w:) Profilaktyka w środowisku lokalnym, (red) G. Świątkiewicz Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, Warszawa 2002, s.125.

- Krajowy Program Przeciwdziałania Narkomanii
- Program określający politykę zdrowotną, społeczną i ekonomiczną zmierzający do zmniejszenia używania wyrobów tytoniowych. Stawiane im zadania wynikają z ustaw takich jak:

1) w zakresie profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych: Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi. (Dz. U. 2002, nr 147, poz. 1321, z późniejszymi zmianami)
2) w zakresie zapobiegania narkomanii: Ustawa z dnia 24 kwietnia 1997 o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz. U. 1997, Nr 75, poz.468, z późniejszymi zmianami).
3)w zakresie szkodliwości tytoniu ustawa: Ustawa z dnia 9 listopada 1995: o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów
(Dz. U.1996 nr 10, poz. 55, z późniejszymi zmianami), poszerzone narodowymi, krajowymi, wojewódzkimi bądź gminnymi programami,

Ustawy te określają rodzaje i zakres działań profilaktycznych, leczniczych, rehabilitacyjnych i readaptacyjnych, wskazując jednocześnie na podmioty, które zobowiązane są je organizować, a w niektórych przypadkach określają podmioty uprawnione do ich realizacji

◦ Administracja rządowa w województwie (zadania wojewodów):

Ustrój, kompetencje i odpowiedzialność wojewody określa ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku o administracji rządowej w województwie, w myśl której wojewoda jako przedstawiciel Rady Ministrów odpowiada za wykonywanie polityki rządu na obszarze województwa oraz między innymi zapewnia współdziałanie wszystkich jednostek organizacyjnych administracji rządowej i samorządowej działających na obszarze województwa [215].

◦ Administracja samorządowa:

W ramach reformy administracji publicznej w 1999 roku powstały dwa nowe szczeble władz samorządowych: powiat i województwo, z których każdy otrzymał określone zadania do realizacji. Trzecim szczeblem samorządowym jest działający od 1990 roku samorząd gminny. Każdy szczebel władzy lokalnej jest odpowiedzialny za tworzenie strategii rozwojowej obszaru, którym zarządza i administruje. Zasadnicza koordynacja, określana często strategią województwa, pozostaje na poziomie szczebla wojewódzkiego. Samorząd województwa w konstruowaniu swoich projektów powinien uwzględniać interesy mniejszej jednostki administracyjnej, jaką jest powiat, tworząc w ten sposób wspólny program. Podobne relacje powinny zaistnieć na poziomie powiatowo-gminnym[216].

Demoralizacja i przestępczość nieletnich stanowi obecnie jeden z największych problemów społecznych. Aby przeciwdziałać temu zjawisku należy zjednoczyć wysiłki oraz ujednolicić sposób działań różnych instytucji zaangażowanych w problematykę nieletnich.

Podstawowym aktem prawnym regulującym zagadnienia związane z nieletnimi jest Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich (u.p.n) uchwalona 26.X. 1982 r (Dz.U.1982, nr 35, poz.228, z późn. zm.) weszła w życie 13.VI 1983 r [217].

Podstawową innowacją wprowadzoną w ustawie jest nadanie jej charakteru wychowawczego - zrezygnowano tu z represji jako środka stosowanego wobec nieletnich. Dyrektywy te zawarte w preambule wskazują na niezbędność uwzględnienia aspektów profilaktycznych w działalności adresatów u.p.n., druga - resocjalizacyjno-wychowawczych, trzecia ma zaś znaczenie aksjologiczne - wskazuje na rolę rodziny jako najważniejszego ogniwa w procesie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich [218].

W intencji twórców ustawy wytyczną całej działalności (a może i wskazówką do

[215] Por. W. Pajor, Ramy prawne.. op. cit., s.126-130.
[216] Tamże, s. 130-131.
[217] A. Nowak, Zarys prawa dla pedagogów społecznych, Wyd. Ś W SZ Z im. Gen. J. Ziętka, Katowice 2005, s 87.
[218] A. Gaberle, M. Korcyl- Wolska, Komentarz do Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, Wyd. Zakamycze, Gdańsk 2002, s. 9.

wykładni przepisów ustawy) jest zasada „dobra nieletniego"[219]. Jak sugeruje B. Bochyńska dobra dziecka powinno stanowić wartość godną szczególnej troski [220].

Sformułowana w art. 3 § l, brzmi ona następująco: „W sprawie nieletniego należy kierować się przede wszystkim jego dobrem dążąc do osiągnięcia korzystnych zmian w osobowości i zachowaniu oraz zmierzając w miarę potrzeby do prawidłowego spełnienia przez rodziców lub opiekuna ich obowiązków wobec nieletniego, uwzględniając przy tym interes społeczny.

Dobro dziecka stanowi jedną z fundamentalnych zasad polskiego prawa rodzinnego, wyznacza kierunek rozwiązań ustawowych w każdym wypadku, ilekroć może wchodzić w rachubę, a wykładnia przepisów musi być dokonywana z uwzględnieniem interesów dziecka" [221].

Inną nie mniej ważną zasadą na której opiera się ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich jest zasada indywidualizacji. Zdaniem Wierzbickiego[222] indywidualizacja polega na takim doborze metod i środków oddziaływania, przewidzianych w przepisach ustawy oraz wydanych na jej podstawie aktach wykonawczych, które uwzględniając osobowość nieletniego, stopień jego demoralizacji, środowisko wychowawcze- pozwalają zrealizować zakładany cel polegający na poprawie i wychowaniu nieletniego.

Pojęciem podstawowym dla ustawy, jest pojęcie nieletniego, gdyż „wyznacza zakres podmiotowy zawartych regulacji". Ustawa wprowadza zróżnicowane pojęcie „nieletniego", uwzględniając kryterium wieku i rodzaju podejmowanych działań (stosowanego postępowania) wobec nich. Do kategorii nieletnich ustawa zalicza:

1)osoby o nieoznaczonej dolnej granicy wieku do 18 lat, wobec których podejmuje się czynności zmierzające do zapobiegania i zwalczania demoralizacji;

2)osoby w wieku od 13 do 17 roku życia, wobec których stosuje się przepisy ustawy ze względu na popełnienie przez nich czynu karalnego, co ma na celu zapobieganie lub zwalczanie demoralizacji;

3)osoby o nieoznaczonej dolnej granicy wieku do lat 21, w stosunku do których wykonywane są orzeczone wobec nich środki wychowawcze lub poprawcze[223].

Celem nadrzędnym postępowania w sprawach nieletnich jest profilaktyka rozumiana jako dążenie do przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich. Cele podrzędne to: racjonalizacja, polegająca na dążeniu do stwarzania warunków powrotu do normalnego życia nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem lub z zasadami współżycia społecznego oraz optymalizacja wychowania w środowisku naturalnym nieletnich przejawiająca się w dążeniu do umacniania funkcji opiekuńczo-wychowawczej i poczucia odpowiedzialności rodzin za wychowanie nieletnich na świadomych swych obowiązków członków społeczeństwa[224].

Cele określone w ustawie wyznaczają kierunek organów państwowych, organizacji społecznych i obywateli w zakresie zapobiegania wykolejeniu społecznemu i moralnemu nieletnich.„Tak więc przez podkreślenie tych celów, ustawa ujmuje strategię walki z przestępczością w granicach znacznie przekraczających tradycyjnie pojmowaną resocjalizację"[225].

Termin demoralizacja zawarty w u. n. p. stosowany jest często zamiennie z niedostosowaniem

[219] A. Grześkowiak, Reforma postępowania z nieletnimi. Uwagi ogólne na temat materialno-prawnych rozwiązań ustawy 26 października 1982 o postępowaniu w sprawach nieletnich , „Studia Prawnicze z. 1-2.
[220] B. Bochyńska, Czy dziecko ma prawo?, (w:) Przemoc wobec dziecka, Raport Katowice 1998, s. 13.
[221] J. Winiarz, Prawo rodzinne, PWN, Warszawa 1995, s.19.
[222] P. Wierzbicki, Indywidualizacja środków stosowanych w postępowaniu z nieletnimi, „Nowe Prawo" 1984, s. 73.
[223] A. Nowak, Zarys postępowania z nieletnimi dla pedagogów, Wyd. UŚ, Katowice 1999, s 20.
[224] K. Gromek, Komentarz do Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, Wyd. prawnicze, Warszawa 2001, s.35.
[225] B. Urban, Zachowania dewiacyjne młodzieży, Wyd. UJ, Kraków 1997, s.154.

społecznym[226]. Owe pojęcia różnicuje zarówno intensywność jak i wielość objawów.

Demoralizacja cechuje tę postać nieprzystosowania, która posiada szczególnie wysoki stopień intensywności i trwałości objawów[227].

W art. 4§1 Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich w celu bliższego sprecyzowania pojęcia demoralizacji, wylicza okoliczności o niej świadczące: naruszanie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierządu, włóczęgostwo, udział w grupach przestępczych[228].

Z analizy treści art. 5 ustawy można wysnuć wniosek, że zapobieganie i zwalczanie demoralizacji oraz przestępczości nieletnich powinno być realizowane za pomocą środków wychowawczych i poprawczych. Kara należy do wyjątkowych środków i może być orzeczona tylko w wypadkach prawem przewidzianych, kiedy inne środki nie są w stanie zapewnić resocjalizacji nieletniego[229].

Ustawa przewiduje następujące środki przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich:

1)środki wychowawcze - stosowane wobec nieletnich wykazujących przejawy demoralizacji, jak również wobec nieletnich sprawców czynów karalnych;

2)środki leczniczo-wychowawcze, stosowane wobec nieletnich, którzy popełnili czyn karalny, a u których stwierdzono niedorozwój umysłowy, chorobę psychiczną lub inne zakłócenia czynności psychicznych, bądź nałogowe używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia;

3)środek poprawczy - stosowany wobec nieletniego, który dopuścił się czynu karalnego (przestępstwa lub przestępstwa skarbowego) po ukończeniu13 roku życia [230].

Przyjmując, zaś za kryterium podziału zakres ich ingerencji we władzę rodzicielską, można za F. Zedlerem ująć je w trzy grupy:

1)środki wychowawcze, które najmniej ingerują we władze rodzicielską j takie jak: upomnienie; zobowiązanie do określonego postępowania zarówno nieletniego, jak i jego rodziców; nadzór odpowiedzialny rodziców

2)środki wychowawcze, które nie zrywają więzi nieletniego z naturalnym środowiskiem, lecz poddają go zabiegom wychowawczym, korzystając z pomocy z zewnątrz, takie jak: nadzór organizacji młodzieżowej lub innej organizacji społecznej; nadzór zakładu pracy lub nadzór osoby godnej zaufania; nadzór kuratora; skierowanie do kuratorskiego ośrodka pracy z młodzieżą; umieszczenie w szkole z internatem;

3)środki wychowawcze najbardziej radykalne, które powodują zerwanie więzi z naturalnym środowiskiem rodzinnym, takie jak: umieszczenie w rodzinie zastępczej; w zakładzie wychowawczym lub innej placówce opiekuńczo-wychowawczej.

Z punktu widzenia potrzeb profilaktyki na uwagę zasługuje podział środków wychowawczych, jakie przewiduje ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z punktu widzenia kryterium środowiskowego, na: środki, w których proces resocjalizacji odbywa się w dotychczasowym środowisku rodzinnym oraz środki powodujące zmianę środowiska rodzinnego[231].

---

[226] K. Pospiszyl , E. Żabczyńska, Psychologia dziecka, Wyd. PWN, Warszawa 1981, s.23.

[227] H. Kołakowska – Przełomiec, Przestępczość i nieprzystosowanie społeczne w genezie przestępczości dorosłych, Wrocław 1977, s.45.

[228] M. Korcyl- Wolska, Postępowanie w sprawach nieletnich w Polsce, Wyd. Zakamycze, Kraków 2004, s.13.

[229] A. Nowak, Zapobieganie demoralizacji i przestępczości nieletnich w świetle regulacji prawnych, (w:)Wybrane zjawiska powodujące zagrożenia społeczne, A. Nowak (red), Of. Wyd., „Impuls, Kraków 2000, s.89.

[230] Tamże. s. 89

[231] Zob. A. Krukowski, Nieizolacyjne środki wychowawcze w świetle ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, (w:) Profilaktyka społeczna i resocjalizacja młodzieży w środowisku otwartym, B. Urban (red), Zeszyty Naukowe UJ, Kraków 1990, Prace Pedagogiczne", s.12.

A. Grześkowiak[232] przedstawia bardziej szczegółowy podział środków wychowawczych na:
1)środki o charakterze otwartym:
a)środki nie powodujące zmiany środowiska wychowawczego,
b)środki powodujące zmianę środowiska wychowawczego;
2)środki o charakterze półotwartym;
3)środki o charakterze zakładowym.

Środki wychowawcze można podzielić na pozostawiające nieletniego w jego dotychczasowym środowisku wychowawczym (ppkt. 1, 2, 3, 4, 5 art. 6 u.p.n.), kierujące nieletniego do placówki lub instytucji przejmującej od rodziców lub opiekunów część obowiązków związanych z wychowaniem (ppkt. 6); całkowicie zmieniające jego środowisko wychowawcze (ppkt. 9). Rodzaj zastosowanego wobec nieletniego środka zależy przede wszystkim od wieku nieletniego, jego stanu zdrowia, stopnia rozwoju fizycznego, zachowania się nieletniego, przyczyn i stopnia jego demoralizacji, charakteru środowiska oraz warunków wychowania nieletniego. Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich (u.p.n.) w art. 6 stanowi o tym, że wobec nieletnich sąd rodzinny może:
1.udzielić upomnienia,
2.zobowiązać do określonego postępowania, a zwłaszcza do naprawienia wyrządzonej szkody, do wykonania określonych prac lub świadczeń na rzecz pokrzywdzonego, do podjęcia nauki lub pracy, do uczestniczenia w odpowiednich zajęciach o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, do powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach albo do używania alkoholu w celu wprowadzania się w stan odurzenia,
3.ustanowić nadzór odpowiedzialny rodziców lub opiekuna,
4.ustanowić nadzór organizacji młodzieżowej lub innej organizacji społecznej, zakładu pracy albo osoby godnej zaufania – udzielających poręczenia dla nieletniego,
5. zastosować nadzór kuratora,
6. skierować do ośrodka kuratorskiego, a także do organizacji społecznej lub instytucji zajmujących się pracą z nieletnimi o charakterze wychowawczych, terapeutycznym lub szkoleniowym, po uprzednim porozumieniu się z tą organizacją lub instytucją,
7. orzec zakaz prowadzenia pojazdów,
8. orzec przepadek rzeczy uzyskanych w związku z popełnieni czynu karalnego,
9. orzec umieszczenie w rodzinie zastępczej, odpowiedniej placówce opiekuńczo-wychowawczej albo ośrodku szkolno-wychowawczym,
10.orzec umieszczenie w zakładzie poprawczym,
11.zastosować inne środki zastrzeżone w niniejszej ustawie do właściwości sądu rodzinnego, jak również zastosować środki przewidziane w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym[233].

Placówki resocjalizacyjne stanowią istotne ogniwo systemu profilaktyki, opieki i wychowania w Polsce. Instytucje, których struktura organizacyjna, oraz system wychowawczy zostały w naszym kraju podporządkowane w całości i całodobowo resocjalizacji nieletnich, to: zakłady poprawcze, schroniska, dla nieletnich, młodzieżowe ośrodki wychowawcze (MOW), młodzieżowe ośrodki socjoterapii (MOS), pogotowia opiekuńcze, policyjne izby dziecka (podporządkowane Ministerstwu Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz tworzone od 1994 roku Młodzieżowe Ośrodki Adaptacji Społecznej (MOAS), podporządkowane Ministerstwu Sprawiedliwości [234].

[232] A. Grzeszkowiak, Postępowanie w sprawach nieletnich. Polskie prawo nieletnich, Toruń 1986, s.153.
[233] A. Nowak, Zarys postępowania z nieletnimi..op.cit., s.28.
[234] T. Wolan, Placówki resocjalizacyjne w reformowanym systemie profilaktyki, opieki i wychowania w Polsce, (w:) Resocjalizacja młodzieży niedostosowanej społecznie -wybrane konteksty, Chowanna, A. Nowak (red),Tom 2 (27), Wyd. UŚ, Katowice 2006, s. 49

Resocjalizacja w warunkach zakładów wychowawczych korzysta ze środka wychowawczo-resocjalizacyjnego w postaci umieszczenia nieletniego w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, stanowiącym placówkę wychowawczą opieki całkowitej, prowadzącą oddziaływanie na rzecz dzieci i młodzieży społecznie niedostosowanej. Środek ten może być zastosowany, jeżeli oddziaływania wychowawcze związane z nadzorem kuratora, środki leczniczo-wychowawcze, a także umieszczenie w rodzinie zastępczej lub ośrodku szkolno-wychowawczym nie są wystarczające do zatrzymania procesu demoralizacji nieletniego i uzyskania efektów wychowawczo-resocjalizacyjnych [235].

Młodzieżowe ośrodki wychowawcze to placówki resocjalizacyjne przeznaczone dla dzieci i młodzieży niedostosowanych społecznie, podlegające Ministerstwu Edukacji Narodowej i Sportu. Placówki te są profilowane według płci, stopnia demoralizacji oraz towarzyszących zaburzeń i odchyleń rozwojowych. Swym zakresem obejmują dzieci i młodzież niedostosowaną społecznie o normalnym rozwoju umysłowym; dzieci i młodzież niedostosowaną społecznie i upośledzoną umysłowo w stopniu lekkim; dzieci i młodzież niedostosowaną społecznie z zaburzeniami neuropsychicznymi i innymi zaburzeniami rozwoju osobowości, wymagającymi specjalistycznej opieki lekarskiej, psychologicznej i wychowawczej [236].

Zgodnie z projektem MENiS z dnia 26.01.2005 r 237. (§15 Projektu Rozporządzenia MENiS), ze względu na potrzeby młodzieżowe ośrodki wychowawcze mają być prowadzone dla:

-dzieci i młodzieży niedostosowanych społecznie - jako resocjalizacyjno-wychowawcze;

-dzieci i młodzieży niedostosowanych społecznie, upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim - jako resocjalizacyjno-rewalidacyjne.

Celem placówek, w zależności od ich rodzaju, jest tworzenie odpowiednich dla prawidłowego rozwoju dzieci i młodzieży warunków wychowawczych, zdrowotnych i materialnych oraz umożliwienie prawidłowego przebiegu procesów rozwoju i socjalizacji.
Zdaniem ośrodku jest eliminowanie przyczyn i przejawów niedostosowania społecznego, przygotowanie wychowanków do samodzielnego życiu zgodnie z obowiązującymi normami społecznymi i prawnymi oraz do samodzielności zawodowej po opuszczeniu placówki.

Wymienione zadania realizowane są poprzez [238].

-prowadzenie zintegrowanej działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej szkoły i internatu;

-przygotowanie do pracy zawodowej - naukę zawodu i wychowanie przez pracę w warsztatach szkolnych lub zakładzie pracy;

-organizowanie udziału w życiu społecznym, gospodarczym i kulturalnym środowiska; podnoszenie kultury pedagogicznej rodzin wychowanków;

- współdziałanie z organizacjami i instytucjami w zakresie udzielania pomocy dla wychowanków do czasu usamodzielnienia się.

Wychowankami młodzieżowych ośrodków wychowawczych może być młodzież w wieku od 13 do 18 lat; w wyjątkowych przypadkach mogą być przyjmowane dzieci młodsze (od lat 10). W przypadkach uzasadnionych sytuacją szkolną, środowiskową, czy też materialną wychowanka jego pobyt w tego typu placówce może być przedłużony do

[235] P. Stępniak Funkcjonowanie kurateli sądowej. Teoria a rzeczywistość. Wyd. Nauk. Uniwersytetu im A. Mickiewicza. Poznań, 1992, s.56.

[236] A. Szecówka, Ewolucja wychowania resocjalizującego w polskich zakładach dla nieletnich. (w:) Profilaktyka i resocjalizacja młodzieży, (red) F. Kozaczuk, B. Urban, Wyd. WSP, Rzeszów 2004, s. 23.

[237]Projekt Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26.01.2005 r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach. [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: www.nn-nis.gov.pl. poz.1833.

[238] L. Rewczuk, Z doświadczeń pracy resocjalizacyjnej w zakładzie wychowawczym (w:) Resocjalizacja nieletnich. Doświadczenia i koncepcje (red) K. Pospiszyl. Wyd. Sz i P, Warszawa 1990, s.45.

ukończenia 21 lat [239].

Według aktualnie obowiązujących przepisów, nieletni, wobec którego sąd rodzinny zastosował środek wychowawczy w postaci umieszczenia w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, kierowany jest do ośrodka wskazanego przez Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej w Warszawie, przez starostę właściwego ze względu na miejsce zamieszkania nieletniego, a w przypadku braku miejsca zamieszkania - starostę właściwego ze względu nu miejsce pobytu nieletniego (Rozporządzenie [...] w sprawie szczegółowych zasad kierowania...).

Problem granicy wieku odpowiedzialności karnej Kodeks karny rozstrzyga tak samo jak kodeksy karne z 1932 roku i 1969r. Granicą tą jest 17 rok życia. Przyjęta granica wieku odpowiedzialności karnej wciąż powoduje liczne dyskusje wśród prawników i pedagogów resocjalizacyjnych [240].

L. Gardocki [241] stwierdza, że stosowanie prawa karnego jest nieodłącznie związane z wymiarem sprawiedliwości, jednak w stosunku do nieletnich często rezygnuje się z zaspokojenia społecznego poczucia sprawiedliwości i kieruje względami wychowawczymi. Takie postępowanie ma jednak swoje granice akceptacji społecznej, zwłaszcza wobec sprawców zabójstw.

Zwolennicy obniżenia wieku odpowiedzialności karnej wysuwają następujące argumenty:

- twierdzą, że rozmiary przestępczości nieletnich wymagają stosowania surowych środków wobec starszych nieletnich, zaś środkami takimi dysponuje w znacznie większym zakresie

Kodeks karny niż uregulowania dotyczące nieletnich;

- przekonują, że rozwój intelektualny młodzieży pozwala jej na stosunkowe wczesne zrozumienie naganności i szkodliwości popełniania przestępstw;
- twierdzą, że obniżenie wieku odpowiedzialności karnej za popełnione czyny sprzyjać będzie budzeniu poczucia odpowiedzialności u młodzieży;
- przekonują, że przyjęcie wcześniejszego wieku odpowiedzialności karnej uspokoi opinię publiczną, a osobom poszkodowanym pozwoli na lepsze zaspokojenie ich praw.

Zwolennicy poglądu, że granica wieku odpowiedzialności karnej nie powinni być zbyt niska, wysuwają inne argumenty:

- twierdzą, że nasilenie przestępczości nieletnich przypada na wiek dorastania, u wielu przestępczość jest związana z problemami tego okresu rozwojowego (wchodzenie w nowe kręgi społeczne, poszerzenie zakresu społecznych doświadczeń, kryzys autorytetu rodziców, wzmożona emocjonalność krytycyzm i bunt wobec autorytetów, poszukiwanie statusu człowieka dorosłego), przestępczość ta jest czymś epizodycznym, przejściowy i przemija wraz z osiągnięciem dojrzałości;
- twierdzą, że szybszemu niż dawniej rozwojowi intelektualnemu (a także fizycznemu) nie towarzyszy dojrzałość w sferze emocjonalnej i społecznej [242].

Przeciwko obniżaniu wieku odpowiedzialności karnej nieletnich wystąpiła grupa kryminologów z Polskiej Akademii Nauk[243], podkreślając, iż właściwym i skutecznym działaniem jest profilaktyka, a nie represja.

P. Górecki stwierdza, że należy pamiętać, o tym, że represja w stosunku do nieletnich

---

[239] Rozporządzenie MKNiS z dnia 26.07.2004 r., w sprawie szczegółowych zasad kierowania. przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w młodzieżowym ośrodku wychowawczym oraz młodzieżowym ośrodku socjoterapii, Dz. U 2004, nr 178, poz.1833

[240] A. Nowak, Zarys prawa dla pedagogów.. op. cit., s. 66.

[241] L. Gardocki, Czy karać nieletnich?, „Palestra", 1994, nr 11, s. 75.

[242] B. Czarnecka- Dzialuk, Z. Ostrihańska, D. Wójcik, Zasady odpowiedzialności nieletnich wobec kodyfikacji karnej, „Państwo i prawo", 1998, z.9-10, s.202 i 203.

[243] H. Kołakowska- Przełomiec, Z. Ostrihańska, A. Kossowska, D. Wójcik, J. Krawczyk, I. Rzeplińska U. Szamkota-Szacki, K. Badźmirowska- Masłowska, Nieletni do wiezienia? Naukowcy przeciw, „Rzeczpospolita" 1994, nr 94, s. 11,

„zasili" tylko przestępczość dorosłych osób[244].

Jaka powinna być zatem reakcja na czyn przestępczy nieletniego? Reakcja ta z pewnością nie powinna ograniczać się wyłącznie do orzekaniu środków, lecz uczyć młodego człowieka odpowiedzialności, dawać poczucie sprawiedliwości, wzbudzać zaufanie i szacunek, wspierać dalszy rozwój nieletniego i jego reorientację ze społeczeństwem [245].

Jedną z reakcji może jest „Diversion".

„Diversion" (skierowanie na inną drogę) - to powstrzymywanie się przed kierowaniem sprawy nieletniego do postępowania sądowego i podejmowanie przez odpowiednią władzę, policję i prokuraturę - za zgodą nieletniego lub jego rodziców - decyzji o skierowaniu sprawy do postępowania alternatywnego (tamże). Cel programu „diversion" - wyprowadzania - może być różnie formułowany, lecz naczelnym zadaniem programu jest doprowadzenie do resocjalizacji i readaptacji społecznej nieletniego. W ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich przewidziane są między innymi takie rozwiązania mogące stanowić podstawę prawną wyprowadzania nieletniego do alternatywnego programu resocjalizacyjnego:

zgodnie z art. 21 u. p. n. sędzia może zrezygnować z wszczęcia postępowania, a wszczęte umorzyć, gdy orzeczenie środków wychowawczych lub poprawczych jest niecelowe;

zgodnie z art. 6 pkt. 4 u. p. n. - organizacja pozarządowa lub osoba fizyczna stają się „środkiem" wychowawczym w rozumieniu ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich;

- zgodnie z art. 42 pkt. 2 u. p. n. - sędzia może przekazać sprawę do rozstrzygnięcia szkole, która stosuje wtedy dostępne jej środki oddziaływania wychowawczego [246].

Funkcje, jakie mieszczą się w ramach programu wyprowadzania, można sprowadzić do następujących celów cząstkowych [247].

-uniknięcie stygmatyzacji nieletniego, która wynika z kontaktów z wymiarem sprawiedliwości oraz pobytem w placówce resocjalizacyjno-opiekuńczej;

-stworzenie większych możliwości korekcyjnego oddziaływania na nieletniego w środowisku otwartym;

-koordynacja pracy i działalności resocjalizacyjnej i readaptacyjnej służb społecznych;

tworzenie warunków dla społecznej akceptacji nieletniego;

-zmniejszenie powrotów nieletnich do zachowań przestępczych .

Inną reakcją jest mediacja. Mediacja to ogół wysiłków podejmowanych przez osobę trzecią (mediatora) w celu doprowadzenia do porozumienia się pomiędzy ofiarą a przestępcą w trakcie spotkania twarzą w twarz. Polega na stworzeniu warunków zaistniałego konfliktu zaistniałego konfliktu, możliwości wyrażania swoich emocji i odczuć oraz uzgodnienia sposobu zadośćuczynienia" [248].

Zgodnie z ustawą o postępowaniu w sprawach nieletnich mediacja możliwa jest we wszystkich stadiach postępowania. Na wcześniejszym etapie pozytywny wynik mediacji stanowić może o niecelowości stosowania środków wychowawczych i poprawczych (art. 21 u. p. n.). W momencie orzekania sąd może zastosować środek wychowawczy w postaci zobowiązania nieletniego do określonego postępowania, a zwłaszcza do naprawienia wyrządzonej szkody i przeproszenia pokrzywdzonego (art. 6 pkt. 2 u. p. n.). W postępowaniu wykonawczym wynik mediacji stanowić może przesłankę do zmiany lub uchylenia wykonywanego środka wychowawczego (art. 79 u. p. n.). Dopuszczalne jest również nałożenie mediacji w okresie próby przy warunkowanym zwolnieniu z zakładu poprawczego

---

[244] P. Górecki, Nieletni na szubienicę?, Prawo i życie 1994, nr 14.

[245] B. Urban, Inspirowanie i integracja działań profilaktyczno-resocjalizacyjnych w środowisku, (w:) Zapobieganie demoralizacji nieletnich, Z. Sobolewski, F. Kozaczuk (red), Wyd. WSP, Rzeszów 1990, s. 63.

[246] B. Czarnecka-Dzialuk, Z. Ostrihańska, D. Wójcik, Zasady odpowiedzialności.., op. cit. s.204-205.

[247] J. Utrat- Milecki, Diversion (wyprowadzanie) w polskim modelu postępowania w sprawach nieletnich, „Opieka, Wychowanie, Terapia", 1996, nr 4, s.56.

[248] D. Schmidt, Polsko-niemieckie seminarium pt,: „Mediacja miedzy ofiarą a sprawcą przestępstwa", „Opieka, Wychowanie, Terapia" 1996, nr 2 (26), s. 67.

lub umieszczenia poza zakładem (art. 87 u. p. n.). Stosowanie mediacji wymaga odpowiedniego przygotowania organizacyjnego oraz przygotowania wykwalifikowanych mediatorów do wykonywania tych zadań. Mediator ma za zadanie pomóc w wypracowaniu przez zainteresowanych porozumienia dotyczącego załatwienia sprawy, gdy strony się pogodzą spisuje treść porozumienia i ustala termin wywiązania się przez sprawcę z ustalonej formy zadośćuczynienia, po upływie tego okresu sprawdza sposób realizacji i informuje o tym sąd.

Coraz częściej zauważa się obniżanie się granicy wieku u osób naruszających prawo. W szkołach obserwuje się liczne przypadki kradzieży, wymuszania pieniędzy pod groźbą pobicia a nawet przypadki pozbawienia życia rówieśników. Podłożem popełnianych czynów karalnych jest przede wszystkim zjawisko niedostosowania społecznego obejmujące coraz szersze kręgi dzieci i młodzieży.

W zakresie oddziaływań wychowawczych nadrzędną rolę pełnią rodzice, aczkolwiek nie mniej ważne zadanie w tym względzie spoczywa też na szkole, zwłaszcza gdy środowisko rodzinne nie spełnia należycie swoich funkcji i jest niewydolne wychowawczo.
Szkoła czy inna placówka oświatowa jako instytucja edukacyjno-wychowawcza powołana jest m.in. do udzielania pomocy w rozwiązywaniu problemów uczniów. Uczeń, którego zachowanie przejawia cechy niedostosowania społecznego, ma prawo oczekiwać od szkoły kompleksowej pomocy psychologiczno – pedagogicznej. Dotyczy to zarówno pomocy doraźnej, koniecznej w sytuacji kryzysowej, jak i poprzez udział w programach systemowych rozwiązań problemów z zakresu profilaktyki niedostosowania społecznego realizowanych w ramach szkolnego programu profilaktyki (grupy socjoterapeutyczne, programy zapobiegania agresji i przemocy) [249].

Szczegółowe zasady udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, określa Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 1991 r [250].

W sytuacjach kryzysowych, gdy szkoła wykorzysta wszystkie dostępne środki wychowawcze i profilaktyczne (łącznie z pomocą poradni psychologiczno-pedagogicznej) podejmuje działania angażujące inne instytucje i podmioty zewnętrzne. W szczególności, gdy sytuacje takie powtarzają się i wynikają z głębokiej demoralizacji lub są czynami zabronionymi wyczerpującymi znamiona przestępstwa, na szkole ciąży obowiązek zwrócenia się do Policji lub sądu rodzinnego i opiekuńczego [251].

Jeśli chodzi o działalność edukacyjną szkoły to jest ona określona przez:
1)szkolny zestaw programów nauczania,
2)program wychowawczy szkoły,
3)program profilaktyki stosowany do potrzeb rozwojowych uczniów oraz potrzeb danego środowiska, który opisuje w sposób całościowy wszystkie treści i działania o charakterze profilaktycznym, skierowane do uczniów, nauczycieli i rodziców.

Szkolny zestaw programów nauczania, program wychowawczy szkoły oraz program profilaktyki tworzą spójną całość. Ich przygotowanie i realizacja są zadaniem zarówno całej szkoły, jak i każdego nauczyciela" Jednak w większości szkół brakuje na ogół rozwiązań systemowych w dziedzinie wychowania w ogóle, a także w zakresie powiązania działań wychowawczych danej szkoły z realizowanym tam programem profilaktyki [252].
Obowiązek opracowania i realizowania szkolnego programu profilaktyki został wprowadzony od l września 2002 r, rozporządzeniem z 26 lutego 2002 r. w sprawie ramowych statutów

[249]Uczniowie zagrożeni przestępczością. Centrum Metodyczne Pomocy Pedagogiczno-Psychologicznej, Warszawa. (www.cmppp.edu.pl)
[250] Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. (Dz. U., z 1991r Nr 11, poz. 114).
[251] Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 1982 r. Nr 35, poz. 228).
[252] Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz U. nr 10, póz. 96).

szkół publicznych [253].

Warunki organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie, wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy, reguluje Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 18 stycznia 2005 r [254].

Niebagatelną rolę w zapobieganiu i zwalczaniu demoralizacji i przestępczości nieletnich spełnia Policja. Zgodnie z art.37 § 1 u.p.n. Policja wykonuje czynności związane z zapobieganiem i zwalczaniem demoralizacji jak i przestępczości wśród nieletnich. Uprawnienia Policji w tym obszarze działań są uregulowane wspomnianą już Ustawą o postępowaniu w sprawach nieletnich z dnia 26 października 1982 r [255].

Sędzia rodzinny może zlecić dokonanie określonych czynności kuratorowi lub Policji, a w wyjątkowych wypadkach może zlecić Policji dokonywanie czynności w określonym zakresie. Sędzia wymienia w zleceniu rodzaj czynności oraz sposób i techniki ich wykonania, co jest uregulowane w § 275 Regulaminu wewnętrznego urzędowania sądów powszechnych zwanym w dalszej części opracowania „regulaminem sądowym”[256].

Inną instytucją stanowiącą nieodłączny element życia społecznego oraz współdziałania na rzecz jednostek niedostosowanych społecznie jest pomoc społeczna składająca się z czterech podstawowych wzajemnie ze sobą powiązanych elementów: zasobów instytucjonalnych i zasobów ludzkich, środków finansowych oraz obwiązujących przepisów prawa. Zadania z zakresu pomocy społecznej w gminach realizują – ośrodki pomocy społecznej, natomiast w powiatach zadania wykonują jednostki organizacyjne – powiatowe centra pomocy rodzinie. Podstawowym aktem prawnym regulującym zakres zadań wykonywania przez ośrodki jest Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (u.p.s.) [257].

K. Marzec -Holka[258]zwróciła uwagę na niezmiernie istotny aspekt pracy socjalnej jakim jest rola pracownika socjalnego w działaniach na rzecz rodziny w ramach pomocy społecznej. Pracownik socjalny w ramach swojej pracy zawodowej realizuje następujące cele:
1. Wspomaga osoby i rodziny we wzmocnieniu lub odzyskaniu możliwie pełnych zdolności życiowych i uczestnictwa w życiu społecznym, co obejmuje:
- zapewnienie podstawowych warunk6w do życia tym, którzy są ich pozbawieni (cel ratowniczy),
- zaspokajanie tych potrzeb, kt6re nie mogły być zaspokojone samodzielnie lub w ramach innych instytucji (cel kompensacyjny),
- minimalizowanie negatywnego wpływu tych czynnik6w, które nie mogą być zmienione lub usunięte (cel protekcyjny),
- osiąganie bardziej satysfakcjonującego poziomu i jakości życia poprzez wspomaganie w rozwiązywaniu problem6w i pokonywaniu trudności (cel promocyjny).
2.Wzmacnia zdolności grup i społeczności lokalnych do samodzielnego rozwiązywania własnych problemów oraz rozwoju.
3. Efektywnie organizuje zróznicowane formy pomocy oraz zarządza nimi, a także rozwija właściwą infrastrukturę odpowiadając - zmieniającym się potrzebom społecznym.

---

[253] E. Jastrun, W poszukiwaniu nowych dróg, „Świat Problemów”, 2002, nr 10, s.49.
[254] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 18 stycznia 2005 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz w ośrodkach (Dz. U. z 2005 r. Nr 19, poz. 166).
[255] Ustawa z dnia 15 września 2000 roku o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. Nr 35 poz.101)
[256] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 listopada 1987r.-Regulamin wewnętrznego urzędowania sądów powszechnych (Dz. U. z1978r., nr 38, poz.218 z późn. zm.)
[257] Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (Dz. U, nr 64, poz. 593)
[258] K. Marzec-Holka, Pracownicy socjalni i wolontariusze a możliwości reformy pomocy społecznej, Wydaw. Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Bydgoszcz 1998, s. 143.

Należy podkreślić, że do zadań własnych gminy należy między innymi prowadzenie i zapewnienie miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych wsparcia dziennego lub w mieszkaniach chronionych (art.17 ust.1 pkt 12 u.p.s.). Natomiast do zadań własnych powiatu należy prowadzenie między innymi ośrodków adopcyjno-opiekuńczych, placówek opiekuńczo-wychowawczych dla dzieci i młodzieży, w tym placówek wsparcia dziennego o zasięgu ponadgminnym (art. 19 pkt 4 u.p.s.)[259]. Na niebezpieczeństwa związane z rozwojem patologii i przestępczości wśród nieletnich zwrócił uwagę Sejm RP, podejmując w dniu 7 maja 1998 r. uchwałę w sprawie przeciwdziałania i zwalczania zjawisk patologicznych wśród nieletnich (M.P. Nr 14, poz. 207).

W 2002 roku Prezes Rady Ministrów wydał Zarządzenie nr 37 z dnia 25 marca 2002 r. (M.P. Nr 12, poz. 216), w sprawie powołania Zespołu do Spraw Opracowania Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży.

W jego skład weszli przedstawiciele Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, Komendanta Głównego Policji, Ministra Sprawiedliwości, Ministra Zdrowia, Ministra Pracy i Polityki Społecznej (obecnie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej), Ministra Edukacji Narodowej i Sportu. W pracach Zespołu, z głosem doradczym uczestniczyli także przedstawiciele Biura Rzecznika Praw Dziecka, samorządu terytorialnego oraz organizacji pozarządowych. Do zadań Zespołu należało opracowanie Krajowego Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży. Punktem wyjścia do stworzenia programu była analiza różnorodnych informacji na temat rozmiarów i przejawów niedostosowania społecznego oraz przestępczości wśród dzieci i młodzieży, która pozwoliła na identyfikację najistotniejszych problemów. Następny etap polegał na określeniu hierarchii celów, które należy osiągnąć. Za najważniejsze uznano:

-zainicjowanie i skoordynowanie działań mających na celu zapobieganie niedostosowaniu społecznemu i przestępczości wśród dzieci i młodzieży;

-zaproponowanie uniwersalnego programu modelowego, który zgodnie z kompetencjami instytucji rządowych, samorządowych oraz podmiotów niepublicznych będzie stanowił podstawę planowania i wypełniania odpowiednimi treściami, zgodnie z potrzebami i lokalną strategią;

-opracowanie (zgodnie z ww. Zarządzeniem) autonomicznych programów modułowych:
procedur postępowania nauczycieli i metod współpracy szkół z policją, w sytuacjach zagrożenia dzieci oraz młodzieży przestępczością i demoralizacją, w szczególności: narkomanią, alkoholizmem i prostytucją,

-opracowanie projektu systemu pomocy metodycznej dla osób pracujących z dziećmi i młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem społecznym, w szczególności w zakresie interwencji kryzysowej w rodzinie,

-probacji alternatywnej dla pobytu młodzieży w placówkach resocjalizacyjnych i zakładach poprawczych. [260].

Przygotowanie dziecka do pracy dla dobra społeczeństwa jest właściwie jedynym ustawowym kryterium oceny jakości oddziaływań wychowawczych rodziców. Jeśli zważymy, że weryfikacja (ocena) oddziaływań rodzicielskich przy użyciu tego kryterium może mieć miejsce dopiero po dojściu dziecka do wieku aktywności zawodowej, która to aktywność ze względu na specyficzne „dobrodziejstwa" czasów, w jakich żyjemy, nie każdemu i nie zawsze bywa dana, to konkluzje nasuwają się same. Nie ma żadnych ustawowych przesłanek, zawartych w obowiązującym kodeksie rodzinnym i opiekuńczym,

[259] Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej, Dz. U, nr 64, poz. 593, zm, nr 99.

[260] Krajowy Program Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży, Międzyresortowy Zespół ds. Opracowania Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży, Warszawa 2003, s.4-5.

pozwalających na wystawienie merytorycznej oceny oddziaływań wychowawczych rodziców. Ocena formy tych oddziaływań zdaje się ustawodawcy w zupełności wystarczać. Jeśli więc tylko rodzice nie naruszają przyjętych powszechnie w danej społeczności reguł postępowania wychowawczego, to w zakres treści tego procesu nikt ingerować nie ma prawa. Nienawiść rasowa, religijna, polityczna i wiele powszechnie potępianych ideologii mogą być bez przeszkód wpajane przez rodziców swym dzieciom, jeśli tylko czynią to w akceptowalnej pedagogicznie formie. Nasuwa się, zatem, pytanie, czy osoby dysponujące władzą rodzicielską, mogą także korzystać w tym zakresie z nieograniczonych uprawnień? [261].

Z prawnego punktu widzenia koncepcja praw dziecka wzbudza liczne kontrowersje. Wynikają one głównie z faktu, iż dziecko do czasu uzyskania pełnoletniości nie posiada pełnej zdolności do czynności prawnych. A nawet gdyby mu ją formalnie przyznać, nie byłoby w stanie z niej korzystać (zwłaszcza, gdy dotyczy to dziecka w młodszym wieku), niedojrzałość społeczna dziecka wymaga bowiem, by dorośli wyręczali je w czynnościach prawnych. Prawo przyznaje, więc rodzicom władzę nad małoletnim dzieckiem, która obejmuje pieczę nad osobą i majątkiem dziecka. Władza rodzicielska to obowiązki ciążące na rodzicach i uprawnienia pozwalające na ich realizację dla dobra dziecka [262].

Sprawowanie władzy rodzicielskiej jest obowiązkiem rodziców, a nie, aktem łaski wobec dziecka. Dziecko nie ma prawa odmowy podporządkowania się władzy rodzicielskiej. Współcześnie jednak nikt nie akceptuje nieograniczonej władzy rodziców. Stało się, więc konieczne poddanie jej określonej kontroli. Warto jednak podkreślić, iż kontrola ta ma w Polsce raczej charakter społeczny niż zinstytucjonalizowany (kontrola państwowa). Sąd rodzinny ani żadna inna instytucja w Polsce nie została specjalnie do takiej kontroli powołana. Działanie sądów rodzinnych ma miejsce zwykle wówczas, gdy doszło do zagrożenia dobra dziecka bądź istnieje uzasadnione podejrzenie, iż zostało ono naruszone. Nadmienić tu należy, iż sądy rodzinne kierują się w swej pracy zasadą czujnej nieingerencji w obawie przed możliwością stygmatyzującego wpływu na rodzinę, brak niestety dostatecznych przesłanek, by można stwierdzić, iż są pod tym względem wystarczająco czujne. O ile względnie łatwo stwierdzić naruszenie reguł określających stan pieczy nad majątkiem i osobą dziecka, a więc tych, które mają mniej lub bardziej bezpośrednio charakter materialny, o tyle sprawa komplikuje się, gdy reguły te dotyczą powinności wychowawczych [263].

Kwestie prawnej ochrony praw dziecka określają:

- Konstytucja Rzeczpospolitej Polskiej(art. 72).
- Konwencja o prawach dziecka.
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy
- Kodeks karny, w szczególności art. 207 - dotyczący przestępstwa znęcania się.
- Kodeks Wykroczeń.
- Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich [264].

W razie gdy stosowanie różnego rodzaju nadużyć w rodzinie przybiera charakter przestępczy, pokrzywdzonym służą prawnokrane środki ochrony. Prawo przewiduje rozwiązania, dzięki którym sprawca owych przestępstw może ponieść odpowiedzialność karną za swoje czyny[265].

Prawa dziecka są odbiciem praw człowieka i podobnie jak one są ustalane w porozumieniach międzynarodowych oraz przez parlamenty poszczególnych państw [266].

W oparciu o analizy praw dziecka dokonanych przez M. Balcereka, B.Gronowską, T.

[261] M. Heine, Prawa dziecka a władza rodzicielska, Prace Pedagogiczne CXVII, Wrocław 1997, s.81-82.
[262] M. Heine, Prawa dziecka..., op. cit., s. 80-81.
[263] Tamże, s 81.
[264] K. Pikor, W. Walc, Przemoc wobec dzieci, wybrane zagadnienia teoretyczne i praktyczne Wyd. UR, Rzeszów 2002, s. 53. (Materiały z Konferencji Naukowo-Szkoleniowej, 15-16 marca 2001 r, Rzeszów)
[265] Por. I., Pospieszyl, Razem przeciw przemocy, Wyd. Żak, Warszawa 1999, s. 110.
[266] I. Jundziłł, Dziecko- ofiara przemocy, Wyd. Sz i P, Warszawa 1993, s. 21.

Jasudowicza C., Mik, I,. Kantowicza wyróżniono sześć następujących grup praw dzieci:
A. Prawa osobiste:
◦ prawo do życia,
◦ prawo do uzyskania i zachowania swojej tożsamości - w sensie nazwiska, obywatelstwa, poznania rodziców, bycia przez nich wychowywanym,
◦ prawo do poszanowania życia prywatnego, rodzinnego; korespondencji; szanowania honoru i reputacji dziecka.
B. Prawa publiczne (obywatelskie):
◦ prawo do swobodnego wyrażania swoich poglądów na każdy temat (tzw. prywatny wymiar wolności wypowiedzi),
◦ prawo do wolności wypowiedzi - poszukiwania, otrzymywania i przekazywania informacji,
◦ prawo do wolności myśli, sumienia i religii,
◦ prawo do wolności zrzeszania się i pokojowych zgromadzeń.
C. Prawa socjalne uwzględniają:
◦ prawo do zdrowia, korzystania z usług medycznych,
◦ odpowiedniego poziomu życia
◦ utrzymania dziecka przez rodziców, opiekunów czy państwo,
◦ do korzystania z systemu zabezpieczenia socjalnego i świadczeń z uwzględnieniem sytuacji dziecka oraz osób odpowiedzialnych za jego utrzymanie.
D. Prawa edukacyjne - przez które rozumiane jest prawo do nauki.
E. Prawa kulturalne:
◦ prawo do wypoczynku i czasu wolnego,
◦ prawo uczestnictwa w kulturze.
F. Prawa specjalne:
-tworzą szeroką grupę praw z uwagi na specjalną sytuację dziecka wynikającą z jego niedojrzałości i braku osobowości prawnej. Należą do nich takie prawa jak:
◦ do wychowywania się w rodzinie naturalnej,
◦ do pomocy i ochrony ze strony państwa w przypadku braku rodziny bądź jej niewydolności, prawo do opieki zastępczej,
◦ do ochrony przed wszelkimi formami przemocy i nadużyć,
◦ ochrony przed formami wyzysku seksualnego i nadużyć seksualnych,
◦ ochrony przed nieludzkim traktowaniem i nadmiernym karaniem,
◦ ochrony przed zmuszaniem do pracy ponad siły, niebezpiecznej, szkodliwej dla zdrowia i rozwoju (ochrona przed wyzyskiem ekonomicznym),
◦ prawo dostępu do opieki prawnej i innej pomocy,
◦ prawo do specjalnej opieki w przypadku konfliktu zbrojnego
◦ do szczególnej opieki dziecka niepełnosprawnego [267].

Niepokojące sygnały o zwiększaniu się rozmiarów niedostosowania społecznego wśród dzieci i młodzieży oraz mała skuteczność dotychczasowych, rozproszonych programów, zrodziły konieczność skoordynowania przedsięwzięć wszystkich podmiotów zobligowanych ustawowo do prowadzenia działań zapobiegawczych. Zatem politycy, przedstawiciele prawa, Kościoła, psycholodzy, nauczyciele i pedagodzy, którym leży na sercu dobro młodego pokolenia powinni być świadomi wagi problemu oraz ogromu pracy i odpowiedzialności jaka na nich spoczywa.

[267] A. Nowak, Zarys prawa dla pedagogów społecznych, Wyd. Ś W SZ Z im. Gen. J. Ziętka, Katowice 2005, s 49.
Zobacz też. A. Kwak, A. Mościskier, Rzeczywistość praw dziecka w rodzinie, Wyd. Żak, Warszawa 2002, s 56-57.

ROZDZIAŁ II

ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE BADAŃ WŁASNYCH

2.1. Przedmiot, cel i problemy badawcze

Złożoność podejmowanych w niniejszej pracy problemów nadało jej charakter interdyscyplinarny i skłoniło badacza do dokonania wyboru podejścia jakościowego w badaniu, które umożliwiło mu uporządkowanie konceptualizacji i organizacji całego procesu badawczego.

Argumentem przemawiającym za podjęciem w niniejszej pracy tego paradygmatu metodologicznego było to, iż w badaniach jakościowych podejmuje się zagadnienia, które dotyczą poszczególnych ludzi, jednostkowych przypadków, a także, o czym pisze A. Wyka[1], zjawisk złożonych treściowo i znaczeniowo, np. stylu życia oraz zjawisk zmiennych, „stających się", o charakterze procesu społecznego. Badania jakościowe stosuje się wówczas, gdy:

- chcemy przyjrzeć się zjawiskom osadzonym w ich naturalnym środowisku, stanowiącym zarazem ich kontekst, czyli gdy chcemy je poznać takimi, jakie są, a nie stwierdzić, czy zgadzają się z naszym o nich mniemaniem.
- badane zjawisko jest „drażliwe", dotyczy problemów uznawanych w społeczeństwie za intymne, prywatne (np. przemoc fizyczna wobec dzieci, uzależnienia, relacje rodzice-dzieci w rodzinach patologicznych).
- osobami badanymi są albo jednostki o wysokim stopniu samoświadomości, posiadające dużą zdolność do artykulacji badanych problemów, bądź wręcz przeciwnie, gdy są one niezdolne do wypowiadania się na temat interesujący badacza.
- chcemy poznać losy pojedynczych osób lub dotrzeć „w głąb" interesujących nas zjawisk.

w przeciwieństwie do metod ilościowych, metody jakościowe cechuje holistyczne podejście do opisu kontekstu badanego zjawiska.[2]

Jedną z ważniejszych cech badań jakościowych jest dążenie do ujmowania badanego zjawiska w jego szerokim kontekście, zarówno w wymiarze jednostkowym jak i społecznym, co pozwala dostrzec rożne ich aspekty, dzięki czemu badacz uzyskuje obraz sytuacji uzyskany niejako z różnych stron, co pozwala mu lepiej je rozumieć. W badaniu jakościowym bowiem nie idzie o szukanie zależności przyczynowo-skutkowych, lecz właśnie o rozumienie. Rozumienie zaś jest procesem w którym odkrywane są kolejne zasłony w naszym poznawaniu rzeczywistości. Nastawienie na rozumienie wynika tu z założenia, że „rzeczywistość mówi", a ze jest ona „mądrzejsza" od badacza, a jego zadaniem jej słuchanie uważnie. [3]

Badania jakościowe zmuszają badacza do rezygnacji z hipotez badawczych, zakładając swoistą bezzałożeniowość w poznawaniu natury interesującego go zjawiska. Nie oznacza to, iż badacz jest w stanie pozbyć się wszelkich przed-założeń (byłoby to iluzją), czy też swojej wiedzy na temat badanego zjawiska. Oznacza to jedynie postulat przyjęcia przez niego postawy „naiwnej poznawczo", to znaczy zawieszenia, (czyli: nieeksponowania, odsunięcia na plan dalszy) na czas badania swoich przekonań i sądów po to, aby nie ograniczały, w procesie badania, horyzontu widzenia danego zjawiska.

[1] T. Pilch, T. Bauman, Zasady badań pedagogicznych, Wyd. Żak, Warszawa 2001, s.278.
[2] Tamże, s.278.
[3] Tamże, s. 61-62.

W badaniach jakościowych możliwe jest podjecie tematów wykraczających poza to co obiektywne i mierzalne co pozwala na podejmowanie problematyki związanej z ocenami, wartościami, przeżyciami. Dla pedagogów jest to różnica tym znaczniejsza, ze zajmują się oni zagadnieniami związanymi z funkcjonowaniem człowieka wśród innych ludzi, w rożnego rodzaju placówkach, czyli zarówno jego jednostkowości jak i związkami z innymi, trudno jest redukować jego poznawanie tylko do wymiaru zdarzeń, mogących stanowić „obiektywne fakty".[4]

Ważnym elementem warsztatu badawczego w badaniach jakościowych jest język, dzięki któremu nie sprawdzamy „czy jest tak, jak przewidywaliśmy?" (hipoteza), lecz dowiadujemy się „jak jest?" - nie ma potrzeby narzucania osobie badanej obcych jej kategorii pojęciowych, nie ma potrzeby skłaniania osoby badanej do posługiwania się językiem badacza. Język używany w badaniach jakościowych jest językiem badanego lub wypadkową języków obydwu stron interakcji. [5] Ten element dla badacza był szczególnie istotny, zwłaszcza podczas prowadzenia wywiadu rodzinnego z członkami rodzin, w ich środowisku rodzinnym i specyficznym otoczeniu społecznych.

Innymi czynnikami mającymi znaczący wpływ na jakość w badaniu jest wyobraźnia i intuicja. Wyobraźnia może podpowiadać drogę do nowych odkryć, wyzwala odwagę stawiania pytań - z pozoru absurdalnych - pozwala na przekraczanie ograniczeń narzucanych badaczowi przez jego własną wiedzę.[6]

Przystępując do każdej procedury badawczej należy określić przedmiot badań, cele, oraz problemy badawcze czyli pytania, na które w wyniku dogłębnej analizy badacz próbuje znaleźć odpowiedź.

Przedmiot badań wg. S. Nowaka[7] to interesująca badacza dziedzina zjawisk społecznych, czyli obiekty lub zjawiska, o których – w odpowiedzi na postawione w procesie badawczym pytania chcemy formułować twierdzenia. Gdy określeniu przedmiotu badań nie towarzyszy zestaw odpowiednich pytań, które określają problem badawczy, to dzieje się tak dlatego, że badacz nie widzi jasno swego problemu.

Na potrzeby niniejszej pracy przedmiot badań został sformułowany następująco:

- **zjawisko niedostosowania społecznego w kontekście oddziaływań profilaktyczno-wspierających w środowisku lokalnym miasta Bytomia.**

Badania pedagogiczne może w większym stopniu niż gdzie indziej określane są przez cele, jakim służą. Ich zadaniem jest zbadanie warunków niezbędnych do realizacji postulowanych stanów rzeczy. Mówiąc bardziej ogólnie - możemy uznać, że celem badań jest poznanie umożliwiające działanie skuteczne[8].

Dobrze sformułowane cele poznawcze, teoretyczne i praktyczne umożliwiają sprecyzowanie problemów badawczych. Można by, zatem postawić pytanie: Skąd się bierze problem badawczy? Powołując się na słowa K. Poppera odnajdujemy jasną odpowiedzieć, że „nauka zaczyna się wraz z problemami", a „każdy rozwiązany problem rodzi nowe problemy"[9]

Zatem, za główny cel badania uznano:

- **rozpoznanie sieci wsparcia i profilaktyki niedostosowania społecznego w środowisku lokalnym miasta Bytom**.

Oprócz celu głównego wyróżnione zostały w pracy także cele szczegółowe:

◦ **cel teoretyczny:**

- analiza specyfiki systemu oddziaływań profilaktyczno-wspierających na rzecz jednostki

[4] T. Pilch, T. Bauman, Zasady badań.., s. 56.
[5] Tamże, s.62
[6] Tamże, s.61
[7] S. Nowak: Metodologia badań społecznych. Wyd. PWN, Warszawa 1985, s. 30 – 31.
[8] T. Pilch, Zasady badań.., s. 35.
[9] Tamże, s. 129.

niedostosowanej społecznie,
- ukazanie tendencji w funkcjonowaniu lokalnego systemu wsparcia i profilaktyki niedostosowania społecznego,
- analiza systemu rodzinnego jednostki niedostosowanej społecznie pod względem zapotrzebowania na działalność profilaktyczno-wspierającą.

◦ **cel poznawczy:**
- rozpoznanie cech i funkcji instytucji stanowiących sieć wsparcia i profilaktyki wobec osób niedostosowanych społecznie na terenie miasta Bytom,
- zidentyfikowanie czynników wpływających na działalność lokalnego systemu wsparcia i profilaktyki niedostosowania społecznego na terenie miasta Bytom,
- rozpoznanie gotowości specjalistów do zachowań wspierających oraz podejmowania działań profilaktycznych wobec osób niedostosowanych społecznie na terenie miasta Bytom,
- zidentyfikowanie trudności wynikających z poszukiwania i przyjmowania wsparcia oraz uczestniczenia w różnego rodzaju formach działalności profilaktycznej jednostek niedostosowanych społecznie i ich rodzin,
- poznanie słabych i mocnych stron funkcjonowania rodzin, dotkniętych problemem niedostosowania społecznego.

◦**cel praktyczny:**
- sformułowanie wniosków dotyczących lokalnego systemu wsparcia i profilaktyki niedostosowania społecznego na terenie miasta Bytom,
- jakościowa analiza przesłanek do procesów modyfikowania systemu profilaktyki i wsparcia społecznego wobec osób niedostosowanych społecznie,
- skonstruowanie autorskiego programu, obejmującego formy działań profilaktyczno-wspierających system rodzinny jednostki niedostosowanej społecznie.

W literaturze naukowej spotyka się wiele definicji problemu badawczego. Mówiąc o problemach ma się na myśli nie każde pytanie, jakie może postawić sobie człowiek. O istnieniu problemu społecznego - jak pisze S. Nowaka mówi się wówczas - „kiedy rzeczywistość społeczna odbiega od tego, jak powinna ona wyglądać". [10]

W ujęciu T. Pilcha i T. Bauman problem badawczy jest deklaracją naszej niewiedzy, która zawiera się w gramatycznej formie pytania. Problem badawczy jest tutaj pytaniem o naturę badanego zjawiska, istotę związków między zdarzeniami lub istotami i cechami procesów, cechami zjawiska[11]

Formułowanie problemów badawczych polega na dokładnym i precyzyjnym rozbiciu tematu na pytania, problemy. Zabieg ten, aby był prawidłowy powinien spełniać kilka warunków:
- sformułowane problemy badawcze muszą wyczerpywać zakres naszej niewiedzy, zawarty w temacie badań. Tym samym, poprzez precyzyjne określenie zakresu wątpliwości badacza określa się teren poszukiwań badawczych.
- drugim warunkiem poprawnego formułowania problemów badawczych jest zawarcie w nich wszystkich naczelnych zależności pomiędzy zmiennymi. Warunek ten umożliwia ścisłe wyznaczenie zakresu badanego zjawiska. Należy przy tym mieć na uwadze, że problemy mogą dotyczyć dwu kategorii faktów, czyli własności przedmiotów oraz relacji łączących zmienne.
- innym warunkiem poprawności problemu badawczego to jego rozstrzygalność empiryczna oraz wartość praktyczna. Faza koncepcji nie daje jednak możliwości zdobycia pewności czy problem badawczy posiada obydwa walory. Badacz musi zaufać swojej wiedzy i intuicji badawczej. [12]

[10] Nowak, Metodologia badań społecznych, Wyd. PWN, Warszawa 1985, s. 45.
[11] T. Pilch, T. Bauman, Zasady...op.cit, s. 44.
[12] Tamże, s. 43 - 44.

Podstawowy **problem badawczy** pracy przybrał formę pytania i brzmi:

- Jaka jest sieć wsparcia i profilaktyki niedostosowania społecznego na terenie miasta Bytom?

Tak ogólnie sformułowany problem badawczy wymagał sformułowania pytań szczegółowych, które zawarte zostały w trzech grupach, a mianowicie:

Instytucje społeczne zajmujące się profilaktyką i wsparciem społecznym na terenie miasta Bytom

- Jakiego rodzaju usługi świadczą placówki takie jak przedszkole, szkoła, poradnia pedagogiczno-psychologiczna, poradnie specjalistyczne w tym Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym Od Alkoholu i ich Rodzinom, sąd rejonowy, policja, straż miejska, MOPR?
- Gdzie można uzyskać informacje na temat oferty świadczonych usług przez w/w placówki?
- Jaka jest struktura organizacyjno- funkcjonalno-prawna w/w placówek?
- Jakie są główne założenia i cele w/w placówek?
- Czy w/w placówkach jest duże zapotrzebowanie na działalność profilaktyczno-wspierającą dla osób niedostosowanych społecznie i co o tym świadczy?
- Kto w placówkach jest zobligowany do podejmowania działań profilaktyczno-wspierających na rzecz osób niedostosowanych społecznie?
- Z czyjej inicjatywy i jakie działania są podejmowane w w/w placówkach na rzecz profilaktyki i wsparcia osób niedostosowanych społecznie? (jakie programy, projekty, akcje, strategie działania?)
- Jakie stanowiska zajmują i jakimi metodami pracy posługują się pracownicy w/w placówek zajmujący się zapobieganiem i zwalczaniem niedostosowania społecznego na terenie miasta Bytom?
- W jaki sposób w w/w placówkach dba się o jakość świadczonych usług (konkursy, szkolenia, konferencje, kursy)?
- Jak funkcjonuje system współpracy placówek z innymi instytucjami w ramach profilaktyki i Wsparcia osób niedostosowanych społeczne?
- Na czym polega współpraca w/w placówek z rodzinami osób niedostosowanych społecznie i kto jest za nią odpowiedzialny?
- Czy w/w placówki posiadają odpowiednie warunki materialne do prowadzenia działalności profilaktyczno-wspierającej osoby niedostosowane społecznie.
- Czy i na jakie cele w/w placówki pozyskują środki finansowe z Unii Europejskiej ?
- Do kogo członkowie rodziny z problemem niedostosowania społecznego, mogą bezpośrednio zwrócić się o wsparcie w w/w placówkach?

Specjaliści działający na rzecz osób niedostosowanych społecznie w środowisku lokalnym miasta Bytom

- Jaką wiedzę, umiejętności, predyspozycje specjaliści posiadają i wykorzystują na co dzień pracy w ramach profilaktyki i wsparcia udzielanego osobom niedostosowanym społecznie ?
- Jakie wcześniejsze doświadczenia (w tym edukacyjne), sytuacje życiowe wpłynęły zajmowane przez nich stanowisko pracy oraz gotowość do prowadzenia profilaktyki i udzielania wsparcia jednostkom niedostosowanym społecznie ?
- Jak specjaliści oceniają system pracy na rzecz osób niedostosowanych społecznie i ich rodzin z perspektywy zajmowanego stanowiska?
- Czy specjaliści pracują zespołowo i na czym polega ta praca?
- Jakie metody pracy specjaliści stosują w pracy i jak oceniają ich skuteczność i efektywność?
- Jakie są opinie specjalistów na temat działań animacyjnych, zjawiska niedostosowania społecznego oraz poziomu profilaktyki i wsparcia społecznego oraz systemu penitencjarnego działającego w Bytomiu?

- Czy i z jakimi instytucjami, organizacjami, stowarzyszeniami, specjaliści podejmują współpracę w ramach swojej pracy zawodowej?
- Czy specjaliści są autorami programów związanych z profilaktyką i wsparciem dla osób niedostosowanych społecznie (jeśli tak-to podać nazwę, miejsce realizacji)?
- Czy w ramach swojej pracy specjaliści współpracują z innymi instytucjami oraz rodzinami z problemem niedostosowania społecznego i na czym ona polega?
- Czy zdaniem specjalistów istnieją jakieś bariery mogące utrudniać współpracę i współdziałanie międzyinstytucjonalne na rzecz profilaktyki i wsparcia osób niedostosowanych społecznie?

III. Problem niedostosowania społecznego w systemie rodzinnym
- Czy członkowie rodziny są świadomi istnienia problemu niedostosowania społecznego zaistniałego w rodzinie?
- Jak każdy z członków rodziny rozumie problem i jak go identyfikuje?
- Jakie wzory zachowań interakcyjnych prezentuje rodzina w pierwszym kontakcie?
- Jakie emocje odczuwa każdy z członków rodziny w związku z pojawieniem się problemu niedostosowania w rodzinie?
- Jakie rodzina snuje fantazje na temat przyczyn powstania problemu niedostosowania rodzinie i czy wiąże to z jakimś wydarzeniem w czasie?
- Jakie cele stawia sobie rodzina, w związku z problemem niedostosowania społecznego w rodzinie i jak je definiuje?
- Jak rodzina radzi sobie w sytuacjach trudnych?
- Na kogo członkowie rodziny mogą liczyć w trudnych sytuacjach życiowych?
- Które z form wsparcia (wsparcie emocjonalne, wartościujące, instrumentalne, informacyjne duchowe) członkowie rodziny uważają za najbardziej ważne i od kogo je otrzymują ?
- Czy członkowie rodziny uczestniczyli w terapii rodzinnej?
- Jakiego rodzaju wsparcia i pomocy rodzina z problemem niedostosowania społecznego oczekuje ze strony społeczności lokalnej i w jaki sposób go poszukuje ?
- Z którymi instytucjami społecznymi rodzina z problemem niedostosowania społecznego dotychczas współpracowała w celu uzyskania potrzebnego wsparcia i czy była z tej współpracy zadowolona?
- Z jakimi instytucjami członkowie rodziny aktualnie się kontaktują w celu uzyskania pomocy i wsparcia?
- Jaki jest stan wiedzy rodzin dotkniętych problemem niedostosowania społecznego na temat profilaktyki i wsparcia społecznego w środowisku lokalnym?
- Z jakich źródeł członkowie rodziny korzystają w celu uzyskania informacji na temat wsparcia i pomocy?
- Czy rodzina posiada wykaz instytucji oferujących pomoc rodzinom z problemem niedostosowania społecznego?
- Jak członkowie rodziny postrzegają własne zasoby związane ze wsparciem osobistym?
- W jaki sposób członkowie rodziny dbają o własną kondycję psychiczną?
- Jak rodzina ocenia system wsparcia i profilaktyki niedostosowania społecznego w swoim środowisku lokalnym?
- Czy rodzina czuje się bezpiecznie w swoim miejscu zamieszkania i co o tym decyduje?
- Co chciałaby by się zmieniło w swoim miejscu zamieszkania na lepsze?

2.2. Metody i techniki badań

Metody badań jakościowych wyznaczają 3 podstawy filozoficzne, które zdeterminowały proces poznania naukowego badacza a są to:
- *hermeneutyka*, której punktem wyjścia jest doświadczenie życia każdej pojedynczej jednostki ludzkiej człowieka, by zrozumieć je zarówno w jego jednostkowości, jak i w powiązaniu z całością. We wszystkich typach badań jakościowych podzielane jest przekonanie, iż świat społeczny jest strukturą, której podstawową właściwością są znaczenia i sensy tworzone przez ludzi w trakcie ich codziennej aktywności
- *fenomenologia* umożliwiająca badaczowi przejście od świata teoretycznego (stanowiącego punkt wyjścia dla badacza) do świata życia codziennego, (który staje się przedmiotem poznania bez założeniowego) i przejście od nastawienia naturalnego do nastawienia refleksyjnego.
- *interakcjonizm symboliczny*, który zakłada, że:
◦ Ludzie działają w stosunku do rzeczy na podstawie znaczeń, jakie te rzeczy mają dla nich.
◦ Znaczenie pochodzi „z" i powstaje „w" społecznej interakcji pomiędzy jednostkami.
◦ Znaczenia nie mają stałej wartości, w trakcie interpretacji są modyfikowane.[13]

S. Nowak metody badawcze definiuje jako „zalecane lub faktycznie stosowane w danej nauce schematy czynności służących do udzielenia odpowiedzi na formułowane w niej pytania. W naukach empirycznych metody badawcze to przede wszystkim typowe i powtarzalne sposoby zbierania, opracowywania, analizy i interpretacji danych empirycznych, służące do uzyskania (…) uzasadnionych odpowiedzi na stawiane w nich pytania."[14] Czynnościom tym służą określone metody i techniki badawcze.

T. Pilh i T. Bauman[15] podają, że metody i techniki badań jakościowych tym różnią się od metod i technik badań ilościowych, iż są „miękkie" i elastyczne, co sprawia, że można je łatwo zmienić lub przekształcić po to, aby dostrzec w zjawisku nieprzewidziane wcześniej aspekty, za pomocą, których można docierać bardziej „w głąb" badanego zjawiska, a także poszerzyć perspektywę jego oglądalności (kontekst).

Za metodę w ogólnym znaczeniu, można przyjąć za S. Nowakiem określony, powtarzalny i wyuczony sposób-schemat lub wzór postępowania, świadomie skierowanego na realizację pewnego celu poprzez dobór środków odpowiednich do tego celu. Autor dokonał tu rozróżnienia na metodę naukową i metodę postępowania badawczego. Metoda naukowa to określony sposób postępowania zmierzającego świadomie do realizacji pewnego celu czy pewnej kategorii celów poznawczych w nauce, natomiast metoda badawcza to przede wszystkim typowe i powtarzalne sposoby zbierania, opracowywania, analizy i interpretacji danych empirycznych, służące do uzyskiwania maksymalnie uzasadnionych odpowiedzi na stawiane w nich pytania.[16].

Metodami zastosowanymi przez badacza w pracy są studium indywidualnego przypadku oraz metoda monografii terenowej, które są zaliczane do metod miękkiej odmiany metod ilościowych[17].

Według S. Nowaka[18] studium przypadku jest metodą badania, w której badacz dąży do możliwie wszechstronnego opisu pewnej zbiorowości lub jednostki, z uwzględnieniem bogatego zestawu zmiennych. Badacza interesują zarówno wartości zmiennych, jak i zależności między nimi. Przedmiot badania ma tu charakter jednostkowy. Badacz przystępuje do poszukiwań bez wstępnych hipotez, z zamiarem dokładnego zbadania zjawiska w jego

[13] T. Pilch, T. Bauman, Zasady.. op.cit, s.270-275.
[14] Tamże, s. 22.
[15] Tamże, s.23.
[16] Tamże, s.20-22
[17] Tamże, s. 74.
[18] S. Nowak, Metodologia badań socjologicznych. Zagadnienia ogólne, Wyd. PWN, Warszawa 1970, s. 57.

rzeczywistym kontekście. Punktem wyjścia w analizie przypadku jest przedmiot badania w stosunku do podporządkowanej mu metodologii badań.

Studium przypadku (case study), który został użyty w tej pracy, jest analizą przypadku, polegającym przede wszystkim na analizowaniu i omawianiu prawdziwych sytuacji. Najwcześniejsze zastosowania metody case'owej w badaniach miały miejsce w Europie. W USA ten rodzaj badań był związany bardzo mocno z wydziałem socjologii na Uniwersytecie w Chicago. W analizie case'ów, podobnie jak dla ich tworzenia, nie ma miejsca dla sztywnych reguł i zasad, których bezwzględnie należy się trzymać. Istotą tej metody jest to, że uwzględnia ona całościowe podejście do obserwacji, rekonstrukcji i analizy badanych zjawisk. Badacz pracuję nad sytuacją, którą przedstawił w opisie przypadku. Metoda case study nie wymaga określonej minimalnej liczby case'ów. Metoda case'owa może brać pod uwagę albo pojedynczy przypadek albo przypadek zwielokrotniony (multiple case). Charakterystyczne dla analizy przypadku jest to, że dąży ona do holistycznego zrozumienia kulturowych systemów aktywności. Kulturowe systemy aktywności odnoszą się do powiązanych ze sobą aktywności uczestników sytuacji i układów społecznych. W metodzie Case study bierze się pod uwagę nie tylko perspektywę uczestnika, ale także związanych z nim grup oraz powiązań między nimi. Ten aspekt jest charakterystycznym elementem w/w metody. Dzięki niemu dojść do głosu mogą ludzie na co dzień pozbawieni władzy i wpływów. Gdy socjologiczne analizy prezentują studia przypadku dotyczące np. osób bezdomnych, czy słabych, zawierają one właśnie punkt widzenia tych ludzi.[19]

W literaturze socjologicznej tzw. case study stanowi metodę obejmującą zaskakująco różnorodne pola badan: jako przypadek postrzega się zarówno jednostki ludzkie, jak i instytucje lub osiedla. Abstrakcyjnie metodologiczny punkt widzenia zdominował tu praktyczny zakres fakt6w. Dla pedagoga tak szerokie pojmowanie przypadku odrywające metodę badawczą od konkretnego podłoża jest mało użyteczne. Zgodnie z tradycją pedagogiki społecznej, wywodzącej się od Mary Richmond, oraz z polską praktyką badawczą w zakresie pedagogiki empirycznej ograniczamy zakres metody określanej jako studium przypadków indywidualnych do badań skupionych wokół biografii ludzkich. Przypadek - casus - to, podobnie jak w medycynie jednostka ludzka charakterystyczna ze względu na swoisty rodzaj zachowań (np. osoby nieprzystosowane społecznie, jednostki nadużywające alkoholu, dzieci szczególnie uzdolnione itp). Takie pojęcie kazuistyki metodologicznej ugruntował w pedagogice społecznej A. Busemann, wysuwając je na czoło metod badawczych Metoda badań indywidualnych przypadków stanowi w tym rozumieniu wyodrębniony (i odpowiednio przystosowany) fragment case study. Aby studium przypadku mogła służyć pedagogice społecznej musi przebiegać w następujących etapach: Pierwszym z nich jest przeprowadzenie rozpoznania (diagnozy) badanych jednostek pod kątem rozwiązywanej. problematyki. Następnie w oparciu o dokonaną diagnozę należy podjąć próby wskazania hipotetycznej prognozy (lub raczej prognoz) rozwoju sytuacji, oraz jeśli są ku temu podstawy zaproponować postępowanie mogące ulepszyć istniejąca rzeczywistość.

Wokół pojęcia metody monografii badań naukowych panuje w literaturze metodologicznej zamęt. Jedni traktują monografię instytucji społecznej, wsi, miasta jako studium przypadku (case study), inni widzą w niej metodę badan terenowych (field study), jeszcze inni rozszerzają pojęcie monografii na badanie każdego wyodrębnionego rodzaju zjawisk, faktów, zachowań, instytucji, zbioru osób określonej kategorii demograficznej i społecznej. W poszukiwaniu sposobu na poradzenie sobie z tą sytuacją T Pilh wysunął propozycję skupienia się wyłącznie na pojęciu metody monograficznej, ograniczając jej zakres tylko do badań instytucji społecznych rozumianych jako organizacje społeczne. [20]

[19] Tekst ten jest fragmentem rozdziału 4 „Analiza przypadku, czyli metoda case study" pracy doktorskiej Żanety Ptak-Kosteckiej, Efektywność pełnienia ról menedżerskich, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2000.
[20] T. Pilch, T. Bauman, Zasady badań..op.cit, s. 45.

Teren badań niniejszej pracy uniemożliwił badaczowi ograniczenie się wyłącznie do badania instytucji, w związku z czym dokonał wyboru monografii badań terenowych.

Badania terenowe jak pisze S. Nowak[21] dają rezultaty bardziej pogłębione, gdyż bardziej interesujemy się uchwyceniem dokładnego obrazu badanych procesów niż typowością dla szerszej zbiorowości. Przystępujemy do badania pojedynczej społeczności bądź też pojedynczej grupy w kategoriach jej społeczne struktury to jest biorąc pod uwagę wzajemne zależności elementów tej struktury i zachodzące w niej społeczne oddziaływania. Staramy się zaobserwować i zmierzyć zachodzące procesy w sposób bardziej bezpośredni. Podejmujemy się obserwacji społecznych oddziaływań, bądź też badamy dokładnie wzajemne stosunki i postawy ludzi pełniących powiązane ze sobą role społeczne. W ten sposób badanie terenowe może dać bardziej szczegółowy i bardziej naturalny obraz stosunków społecznych w grupie.

Badania terenowe zmierzają do poznania szerszych procesów społecznych, ich przebiegu, genezy i skutków wychowawczych. Obejmują nie tyle izolowane zjawiska i procesy społeczne i w toku badania obejmują wycinek rzeczywistości dostatecznie szeroki, aby nie było go łatwo poznać wszechstronnie jednym zabiegiem poznawczym, dają możliwość powierzchownego, ale obszernego poznania. Badania terenowe obejmują pewną, założoną z góry reprezentację zagadnień lub reprezentację badanej zbiorowości. Zatem uogólnienia posiadają znaczenie naukowe dla tych zagadnień lub zbiorowości, które były przedmiotem badań. Stopień ich znaczenia naukowego zależny jest od wielkości reprezentacji oraz stopnia ogólności badanych zagadnień.. [22]

Oprócz metody, do właściwego przeprowadzenia badań niezbędna jest też technika badawcza. S. Nowak podaje, że „techniki odnoszą się do bardziej uszczegółowionych sposobów postępowania badawczego i faktycznie stosowanych w danej nauce” [23]

Wg. T. Pilcha, techniki badawcze „są to czynności praktyczne, regulowane starannie wypracowanymi dyrektywami, pozwalającymi na uzyskanie optymalnie sprawdzalnych informacji, opinii, faktów ”[24]. Wśród nich wymienia następujące:
- obserwację
- wywiad
- ankietę
- badanie dokumentów
- pomiar środowiska wychowawczego[25]

W pracy zastosowano technikę analizy dokumentów, wywiad indywidualny, oraz genogram rodziny.

Technika analizy dokumentów zdaniem T. Pilcha „(…) jest techniką badawczą służącą do gromadzenia wstępnych, opisowych, także ilościowych informacji o badanej instytucji czy zjawisku”[26]

T Pilch pisze, że „Badanie dokumentów i materiałów jest techniką badawczą służącą do gromadzenia wstępnych, opisowych, także ilościowych informacji o badanej instytucji czy zjawisku wychowawczym. Jest także techniką poznawania biografii jednostek i opinii wyrażonych w dokumentach”[27.]

Badacza w trakcie postępowania badawczego interesować będą m.in. takie dokumenty jak: statuty placówek, akty prawne, programy, projekty profilaktyczne, kwestionariusze, dzienniki, pisma urzędowe, kroniki, notatki osobiste, sprawozdania, opinie, wzory

[21] S. Nowak, Metody badań socjologicznych, Wyd. PWN, Warszawa 1965, s. 333-340.
[22] T. Pilh, Zasady badań pedagogicznych, Narodowy Zakład im Ossolińskich, Wrocław 1979, str 57.
[23] S. Nowak, Metodologia badań... op.cit, s. 22.
[24] T. Pilch, Zasady badań.. op.cit, s. 76.
[25] Tamże, s. 76.
[26] Tamże, s. 88.
[27] Tamże, s. 88-91.

dokumentów, w tym podań i zaświadczeń, programy szkolne i inne.

Wywiad to po prostu rozmowa badającego z respondentem(respondentami) „według opracowanych wcześniej dyspozycji". Służy on „do poznawania faktów, opinii i postaw". Jego wielkim walorem pozostaje stwarzanie szans na zdobycie wiedzy niepozyskiwalnej innymi technikami [28].

Ze względu na sposób przeprowadzania możemy wyodrębnić:

- wywiad swobodny (niekierowany), w którym prowadzący stawia ogólnie sformułowane pytania problemowe, a odpowiadający sam decyduje o szczegółowej treści i zakresie swojej odpowiedzi;
- wywiad częściowo kierowany, gdy prowadzący ma przygotowany zbiór ogólnych i szczegółowych pytań, ale korzysta z niego elastycznie, dopasowując kolejność i treść pytań do uzyskiwanego materiału i chęci współpracy ze strony respondenta;
- wywiad kierowany, gdy inicjatywa należy do prowadzącego. Ma on z góry przygotowany kwestionariusz wywiadu, tzn. listę pytań, które zadaje w założonej kolejności, uzupełniając je ewentualnie pytaniami dodatkowymi;
- wywiad skategoryzowany, który jest metodą wystandaryzowaną w tym sensie, że kwestionariusz wywiadu składa się wyłącznie z pytań zamkniętych. Prowadzącemu nie wolno zmieniać ani treści, ani kolejności pytań, ponieważ warunki i przebieg wywiadu muszą być identyczne dla wszystkich respondentów [29].

Oprócz wywiadu indywidualnego są też wywiady zbiorowe, w zależności od liczby osób biorących jednorazowo udział w wywiadzie. Wywiad zbiorowy ma uzasadnienie wówczas, gdy przedmiotem badan są opinie lub fakty jednorodnej grupy, np. dotyczące uczestników zajęć świetlicowych, kursów dokształcających itp. Uzyskujemy wtedy wiedzę obszerną i w miarę wszechstronną, nie stwarzającą jednak możliwości oceny rozkładu poszczególnych opinii i podstaw, reprezentatywności i znaczenia poszczególnych zagadnień. Należy tez pamiętać, że wywiadom zbiorowym towarzyszą pewne emocje dodatnie i ujemne, mogące mieć znaczenie dla wiarygodności badań - np. skrępowanie obecnością innych lub psychoza zbiorowa, wyrażająca się w wyolbrzymianiu lub przeinaczaniu faktów. [30]

Wykorzystany w badaniu wywiad ma charakter wywiadu częściowo kierowanego oraz diagnostycznego, ze względu na konieczność rozpatrzenia przyczyn zjawiska, oraz określenia stanu jego nasilenia poprzez m.in. wcześniej przygotowany kwestionariusz, przeznaczony dla 30 rodzin oraz specjalistów zainteresowanych tym problemem, w tym dyrektorów placówek, pedagogów, psychologów, pracowników socjalnych, księży, terapeutów, policjantów, strażników miejskich, nauczycieli, wychowawców. Wywiady te mają na celu przede dowieść w jakim stopniu system wsparcia i profilaktyki niedostosowania społecznego na terenie Bytomia ochronił badane rodziny, których ten problem dotyczy, przed dalszym jego rozwojem i co jest czynione na terenie Bytomia w dziedzinie profilaktyki i wsparcia społecznego, aby zjawisko niedostosowania społecznego zmniejszyło swoje rozmiary.

Ostatnią techniką jest genogram rodzinny, który wykorzystywany jest podczas szkoleń terapeutów rodzinnych, w których uczestniczył także badacz. Technika genogramu jest wykorzystywana m.in. w terapii rodzinnej. Terapeuta w pierwszym kontakcie z rodziną przyjmując zgłoszenie do terapii sporządzając genogram, który stanowi materiał diagnostyczny, potrzebny do dalszego postępowania terapeutycznego. Istnieje kilka zagadnień często poruszanych przez terapeutę w czasie pierwszego spotkania wraz z typowymi pytaniami wprowadzającymi w problem, a są to:

1. Zgłaszany problem a sprawy rodzinne.

[28] T. Pilch, Zasady badań..op.cit, s.82-86.
[29] Tamże, s. 39.
[30] T. Pilch, Metodologia pedagogiczna badań środowiskowych , Komitet Nauk Pedagogicznych i Psychologicznych PAN Warszawa, 1971. 92-93

Są to wszystkie pytania, które pozwalają osobie prowadzącej wywiad dobrze zrozumieć problem.

2. Aktualna sytuacja rodzinna.

W rozmowie na ten temat należy dokładnie zbadać, w jaki sposób rodzina przechodziła ostatni cykl życia rodzinnego i jakie ma możliwości antycypowania zmian, które w związku z danym etapem życia rodzinnego mogą w niej zachodzić.

3.Szeroki kontekst rodzinny.

Są to informacje dotyczące członków rodziny zamieszkujących poza rodziną nuklearną (dotyczyć może co najmniej trzech generacji).

4.Kontekst społeczny.

Zebranie danych na temat osób spoza rodziny, które pełnią w jej życiu ważną rolę, pozwala na określenie źródeł oparcia rodziny.

5.Perspektywa historyczna.

Zbieranie informacji o rodzinie ma przede wszystkim służyć opisaniu rodziny w czasie jej rozwoju. Można więc zachęcać członków rodziny do uzupełniania swoich informacji wśród dalszych krewnych, dowiadywania się o przekazach rodzinnych, zbierania i porządkowania fotografii rodzinnych.

7.Wzorce rodzinnego funkcjonowania.

Przykłady pytań: Czy są w rodzinie osoby, które ze sobą nie rozmawiają lub wcześniej nie rozmawiały? Czy są osoby pozostające ze sobą w poważnym konflikcie? Czy są osoby będące ze sobą niezwykle blisko? Jaki rodzaj konfliktu istnieje w danym małżeństwie? Jakie problemy istnieją w małżeństwach rodzeństwa? Jak sobie radzą z wychowaniem dzieci? Czy są w rodzinie osoby, które mają szczególne problemy w wychowaniu dzieci? Kto w rodzinie jest postrzegany jako słaby; jako silny; jako dominujący; jako podporządkowany? Kto jest tym, który ma sukcesy; kto jest nieudacznikiem? Kto jest postrzegany jako ciepły; kto jako zimny; kto jako zaangażowany; kto jako pełen dystansu?

8.Trudne problemy.

Są to dane o problemach medycznych i emocjonalnych u członków rodziny (lęki, depresje itp.) i o okresie, w którym się one pojawiły; o uzależnieniach od leków czy alkoholu. Poza tym dane o sytuacji materialnej rodziny oraz o ewentualnych konfliktach z prawem31

Sporządzenie genogramu wymaga posłużenia się określoną symboliką stanowiącą graficzny zapis zebranych informacji o rodzinie.

Z pojęciem metod oraz technik badawczych ściśle łączy się pojęcie narzędzia badawczego. Narzędzie badawcze „jest przedmiotem służącym do realizacji wybranej techniki badań (...), służy do technicznego gromadzenia danych z badań”[32] .

T. Pilch[33] wyróżnia następujące narzędzia badawcze:

- kwestionariusz wywiadu
- kwestionariusz ankiety
- test socjometryczny
- arkusz obserwacyjny

W badaniu zostaną wykorzystane narzędzia takie jak kwestionariusz wywiadu indywidualnego, kwestionariusz wywiadu rodzinnego, kwestionariusz wsparcia społecznego.

[31] B. De. Barbaro, Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny, Goldrick M., Gerson R., Mc Genograms in family assessment, W. W. Norton &co., New York 1985.
[32] T. Pilch, Zasady badań.. op.cit, s. 42.
[33] Tamże, s. 137.

2.3. Charakterystyka terenu badawczego i grupy badawczej

W związku z problematyką niniejszej dysertacji terenem badań będzie sieć bytomskich instytucji profilaktyczno-wspierających oraz środowisko rodzinne w którym będą prowadzone wywiady rodzinne. Placówka, która odgrywa kluczową rolę w badaniach jest Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie, dzięki któremu zostaną wyłonione w/w rodziny do badań. Rodziny zostały wybrane w oparciu o wstępną diagnozę, dokonaną przez pracowników socjalnych MOPR, pracujących na co dzień z w/w rodzinami, w których wystąpił problem niedostosowania społecznego.

Bytom jest jednym z najstarszych miast województwa śląskiego. Położony jest na południowo-zachodnim obszarze Wyżyny Śląskiej, nad rzeką Bytomką w odległości ok. 15 km od centrum aglomeracji - Katowic. Bytom sąsiaduje z następującymi gminami i miastami: Piekarami Śląskimi, Radzionkowem, Tarnowskimi Górami, Chorzowem, Zabrzem, Świętochłowicami, Rudą Śląską i Zbrosławicami. Główne zalety lokalizacji miasta to dobrze rozwinięta sieć połączeń drogowych i kolejowych, bliskość autostrady A4, drogi ekspresowej nr 1 oraz międzynarodowego lotniska w Pyrzowicach. Terytorium miasta zamieszkuje ok. 189,5 tys. mieszkańców. Na terenie Bytomia znajdują się obecnie 42 przedszkola, 19 szkół podstawowych, niewchodzących w skład zespołów szkół ogólnokształcących, 8 gimnazjów niewchodzących w skład zespołów szkół ogólnokształcących, 8 zespołów szkół ogólnokształcących, 3 licea ogólnokształcące, 10 niewchodzących w skład zespołów szkół ogólnokształcących, 2 szkoły artystyczne, 5 szkół wyższych, 5 szkół podstawowych specjalnych, 5 gimnazjów specjalnych, 1 zasadnicza szkoła zawodowa specjalna, centrum kształcenia ustawicznego, 2 domy kultury, 2 poradnie psychologiczno - pedagogiczne, oraz inne placówki oświatowe tj. Specjalny Ośrodek Wychowawczy nr 1, Specjalny Ośrodek Wychowawczy nr 2, Centrum Kształcenia Praktycznego. System ochrony zdrowia na terenie Bytomia obejmuje 3 szpitale – Szpital Specjalistyczny nr 2, Szpital Specjalistyczny nr 4, 13 poradni w tym Poradnia Uzależnienia od Alkoholu i Współuzależnienia, Przychodnia Gruźlicy i Chorób Płuc, Przychodnia Medycyny Pracy, Poradnia Całodobowej Opieki Podstawowej. Na opiekę i pomoc społeczną składają się natomiast Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie, 4 Dzienne Domy Pomocy Społecznej, 4 Domy Pomocy Społecznej, 3 Domy Dziecka, Środowiskowy Dom Samopomocy „Integracja", Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym Od Alkoholu i ich Rodzinom, Kuchnia Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie, Noclegownia [34].

W badaniu będą brane pod uwagę przede wszystkich instytucje z którymi badane rodziny były lub są w kontakcie, który ma na celu nie tylko dążenie do otrzymania potrzebnego wsparcia, ale również szeroko rozumianą profilaktykę. A są to placówki m.in. takie jak m. in: Szkoła, Poradnia Pedagogiczno-Psychologiczna, Młodzieżowy Ośrodek Szkolno-Wychowawczy, Rodzinny Ośrodek Diagnostyczno-Konsultacyjny, Poradnie Specjalistyczne w tym Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym Od Alkoholu i ich Rodzinom, Sąd Rejonowy, Policja, Straż Miejska, MOPR, Urząd Miasta. W badaniu będą uwzględnione też organizacje pozarządowe w tym stowarzyszenia rejestrowe, obiekty sportowe, które prowadzą działalność profilaktyczną lub wspierającą.

W sumie badacz przewiduje przeprowadzenie 30 wywiadów z rodzinami oraz 24 wywiadów ze specjalistami, którzy kontaktowali się z w/w rodzinami w ramach swoich powinności zawodowych.

[34] www.bytom.pl z dnia 06.07.2006.

2.4. Organizacja i planowany przebieg procesu badawczego

Przed przystąpieniem do właściwej części badania, badacz dokona sporządzenia listy rodzin do badania, które będą dobrane w oparciu o kryteria diagnostyczne niedostosowania społecznego. Kryteria te zostały zastosowane wobec nieletnich m.in. w ośrodkach takich jak Rodzinny Ośrodek Diagnostyczno-Konsultacyjny, funkcjonujących na terenie Bytomia. Rodzina w której pojawił się tego typu problem, najczęściej zwraca się do MOPR z prośbą o pomoc, dlatego też tego typu rodziny stały się głównym obiektem zainteresowania badacza. Warto podkreślić, iż badaczowi zależeć będzie na takim doborze rodzin, aby uzyskać jak największy stopień zróżnicowania instytucji, z którymi w/w rodziny weszły w kontakt, by móc uzyskać w miarę najbardziej wszechstronny obraz rzeczywistości, na podstawie której badacz, będzie mógł przygotować projekt udoskonalający aktualnie istniejący system profilaktyki i wsparcia społecznego działający na terenie Bytomia.
I etapem badań będzie przeprowadzenie wywiadu z 30 rodzinami w ich środowisku rodzinnym, z wykorzystaniem techniki genogramu i kwestionariusza wsparcia społecznego.

Kolejnym etapem postępowania badawczego będzie przeprowadzenie wywiadu indywidualnego ze specjalistami reprezentującymi określone instytucje lokalne, od których rodziny uzyskały wsparcie społeczne.

Badacz zakłada, że specjalistami tymi będą: dyrektorzy placówek, pedagodzy, psycholodzy, pracownicy socjalni, kuratorzy, księża, terapeuci, policjanci, strażnicy miejscy, nauczyciele, wychowawcy, referent do spraw społecznych.

W trzeciej części badania badacz dokona podsumowania zebranego materiału i na tej podstawie skonstruuje projekt będący próbą zestawienia danych umożliwiających modyfikację zastanego stanu rzeczywistości mającej na celu ulepszenie i udoskonalenie aktualnego systemu profilaktyczno-wspierającego działającego na terenie Bytomia.

Badacz podczas tworzenia własnego projektu, będzie opierał się m.in. na teorii sieci zaproponowanej przez Ross Specka i Cardlyn Attneaue [35]. Teoria sieci łączy w sobie terapię grupową, rodzinna i interwencję społeczną. Twórcy owej terapii rozpoczęli swoje badania od kultur plemiennych, które w momentach kryzysu zbierały się i wspólnie szukali rozwiązań. Wspólnota miała moc uzdrawiającą. Brali w niej udział przyjaciele, krewni, sąsiedzi, fachowcy oraz inne znaczące osoby wyznaczone przez rodzinę, które są zapraszane na sesję przez specjalistę (najczęściej jest to terapeuta rodzin), który przyjął zgłoszenie problemu. Terapeuta podejmuje współprace z organizacjami, ale przede wszystkim jest mediatorem spotkania, na którym pracuje nad starymi więziami, poznaniem i odkrywaniem rytuałów, mitów rodziny, zmianą percepcji świadomości, zmianą schematów organizujących sieć społeczną, odkrywaniem zasobów rodziny, budowaniem nowego kontekstu i metakontekstu problemu, wypracowywaniem nowych sposobów rozwiązania problemu, połączeniem rodziny z ekosystemem za sprawą współodpowiedzialności za problem, uzyskaniem wsparcia psychologicznego i społecznego. W tym ujęciu terapeuta może też być trenerem osoby-specjalisty (np. pracownika socjalnego), która przejmuje zdania terapeuty i staje się od tej pory odpowiedzialna do organizowania kolejnych spotkań. Terapia siecią dotyczy najczęściej rodzin zrezygnowanych i skrajnie wyczerpanych z wyuczoną bezradnością, z problemem bezrobocia, uzależnień i innych patologii społecznych. Warto podkreślić, że spotkania te mogą a nawet powinny być organizowana nie tyle w środowisku rodzinnym, ale również na terenie danej placówki profilaktyczno-wspierającej.

[35] Zob. Speck, R. V, Family therapy in the home. Journal of Marriage and Family Living, 26, &2-76, Mity I Rzeczywistość Terapii Rodzin, Tom II Warszawa 1988, D. Mostwin, Terapia rodzin z uwzględnieniem przestrzeni życiowej Psychiatria Polska, T XXII 1988/3, P. Shoenfeld, Terapia Sieci Rodzinnej.

ROZDZIAŁ III

LOKALNA SIEĆ WSPARCIA I PROFILAKTYKA WOBEC ZJAWISKA NIEDOSTOSOWANIA SPOŁECZNEGO W ŚWIETLE BADAŃ WŁASNYCH

3.1. Analiza indywidualnych przypadków rodzin dotkniętych problemem niedostosowania społecznego na podstawie wypowiedzi członków rodziny, analizy dokumentów oraz kwestionariusza wsparcia społecznego

WYTYCZNE DO ANALIZY PRZYPADKU RODZINY

1. Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

- struktura i skład rodziny, obejmujący przynajmniej trzy pokolenia
- imiona, wiek, płeć, wykształcenie, sytuacja zawodowa i szkolna
- problemy natury bio- psycho –społecznej jak np.. alkoholizm, ubóstwo
- stresogenne wydarzenia życiowe (np. rozwód -data i przyczyna rozwodu)
- osoby znaczące, ale niespokrewnione, uczestniczące w życiu rodziny
- osoby z rodziny, już nie żyjące (data i przyczyna śmierci)
- osoby mieszkające wcześniej z rodziną (data i czas trwania zamieszkania).
- aktualne miejsce zamieszkania i sytuacja członków rodziny, które wyprowadziły się z domu
- charakter związków emocjonalnych w rodzinie

2. Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu

- dokładny opis wyżej wymienionych kategorii (patrz punkt 1)
- swoiste cechy i sposób funkcjonowania poszczególnych członków rodziny
- stosunek do pracy, szkoły, odpoczynku (w tym formy czasu wolnego spędzonego z bliskimi osobami, rodziną, ze znajomymi)
- zainteresowania, pasje, hobby
- plany życiowe, cele, wartości, marzenia
- sytuacja socjo-ekonomiczna
- związki emocjonalne w rodzinie we wszystkich pokoleniach

(czy są w rodzinie osoby, które ze sobą nie rozmawiają lub wcześniej nie rozmawiały? Czy są osoby pozostające ze sobą w poważnym konflikcie? Czy są osoby będące ze sobą niezwykle blisko? Jaki rodzaj konfliktu istnieje w danym małżeństwie? Jak sobie radzą z wychowaniem dzieci? Kto w rodzinie jest postrzegany jako słaby; jako silny; jako dominujący; jako podporządkowany? Kto jest tym, który ma sukcesy; kto jest nieudacznikiem? Kto jest postrzegany jako ciepły; kto jako zimny; kto jako zaangażowany; kto jako pełen dystansu?)

3. Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny

- przedstawienie własnego punktu widzenia problemu przez każdego z członków rodziny.
- wspólne dochodzenie i określenie przyczyn pojawienia się problemu

- osoby, które wiedzą o problemie i które jako pierwsze zauważyły problem
- okoliczności i wydarzenia, które miały miejsce w chwili pojawienia się problemu
- osoby, które są najbardziej i najmniej zaniepokojone problemem
- spostrzeganie sytuacji problemowej w przyszłości.

4. Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom

- liczba osób, instytucji oraz rodzaj wsparcia otrzymanego od członków najbliższej rodziny i szerszego środowiska (sąsiedzkiego, zawodowego) oraz specjalistów reprezentujących różne instytucje lokalne, w tym placówki opieki społecznej, zdrowotnej, systemu oświaty.
- nazwy instytucji(za wyjątkiem szkół*), z którymi rodzina weszła w kontakt w celu uzyskania wsparcia społecznego.
- typy źródeł informacji, z których rodzina skorzystała w celu uzyskania wsparcia społecznego.
- pomysły, metody i strategie działania rodziny skierowane na rozwiązanie problemu
- zmiany, wydarzenia oraz czynniki, które pomogły w rozwiązaniu problemu, lub uniemożliwiły jego wyeliminowanie.
- poziom wiedzy rodziny na temat możliwości poszukiwania wsparcia społecznego oraz uczestniczenia w różnego rodzaju działaniach profilaktycznych na terenie Bytomia (w tym zorientowanie się czy rodzina posiada wykaz instytucji zobligowanych do prowadzenia działań profilaktyczno-wspierających.)
- formy uczestnictwa rodziny w różnego rodzaju akcjach i działaniach profilaktycznych prowadzonych w środowisku lokalnym miasta Bytom.
- weryfikacja własnych form poszukiwania wsparcia społecznego.
- stopień gotowości rodziny do wzięcia udziału w terapii rodzinnej.

5. Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji

- ocena działań profilaktycznych oraz interwencyjnych podejmowanych w rodzinach przez różnego rodzaju specjalistów reprezentujących placówki działające na terenie Bytomia.
- poziom współpracy rodzin z placówkami, oferującymi usługi z zakresu profilaktyki i wsparcia społecznego.
- korzyści dla rodziny, wynikające ze współpracy z placówkami lokalnymi i specjalistami.
- trudności rodziny wynikające z poszukiwania i korzystania z różnego rodzaju form profilaktyki i wsparcia na terenie Bytomia.
- ocena własnych sposobów dbania o kondycję psychiczną oraz własnych zasobów związanych ze ogólno pojętym wsparciem.

6. Przebieg spotkania rodzinnego

- ile osób z rodziny brało udział w spotkaniu- kogo brakowało?
- jak siadali
- kto przejawiał opór
- jak kształtują się granice w rodzinie
- jaki rodzina przejawiała styl komunikacji
- jaka była ogólna atmosfera spotkania
- czy rodzina chętnie współpracowała

- jakie członkowie rodziny wyrażali uczucia, emocje podczas wywiadu
- inne spostrzeżenia

7. Propozycje zmian i oczekiwania członków rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci wsparcia i profilaktyki prowadzonej na terenie miasta Bytom

- perspektywy dotyczące zmian oraz oczekiwań związanych z aktualną sytuacją w rodzinie.
- propozycje zmian wystosowane przez członków rodziny, dotyczących funkcjonowania systemu profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom.
- rodzaje oczekiwanego wsparcia emocjonalnego, materialnego, duchowego, instrumentalnego i informacyjnego.

8. Kierunki działań pomocowych

- propozycje działań interwencyjnych i wspierających nastawionych na rozwiązanie aktualnego problemu rodziny.
- rodzaje działań profilaktycznych mających na celu zapobieganie pojawieniu się zagrożeń związanych z obecnym problemem, ale również niebezpieczeństwa wystąpienia innych trudności natury bio- psycho-społecznej.
- udostępnienie rodzinom wykazu placówek (z numerami telefonów i adresami) świadczących specjalistyczną pomoc w zakresie problemów takich jak np. zaburzenia zdrowia psychicznego, uzależnienia, ubóstwo, bezdomność, przemoc w rodzinie itp.

PRZYPADEK NR 1

Wywiad został przeprowadzony w rodzinie Łukasza (l. 13), który przejawia zaburzenia w zachowaniu. Wywiad został wzbogacony o kwestionariusz wsparcia społecznego oraz analizę dokumentów takich jak: sprawozdanie z nadzoru kuratora, opinia pedagoga szkolnego, opinia wychowawcy, kartoteka pracy koordynatorskiej, arkusz ocen szkolnych, opinia Poradni Pedagogiczno-Psychologicznej, wywiad środowiskowy pracownika socjalnego. W wywiadzie rodzinnym wzięli udział wszyscy członkowie rodziny.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

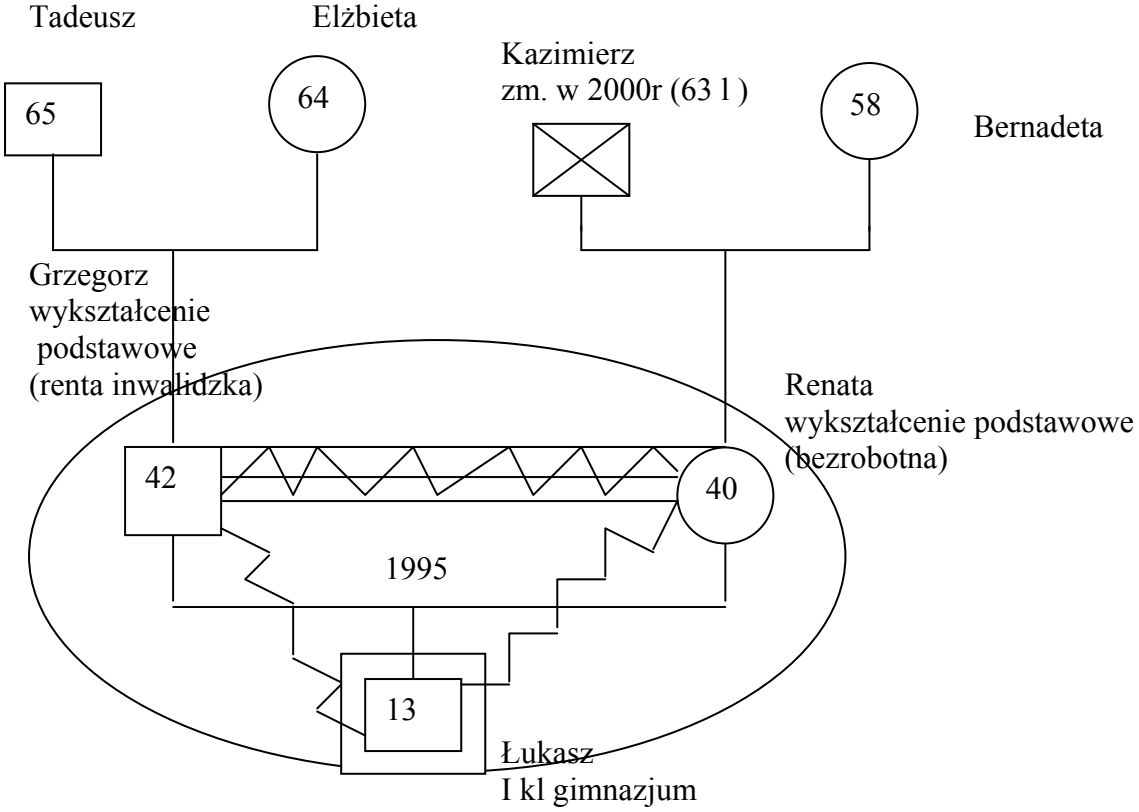

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu

Pan Grzegorz z żoną zamieszkują wspólnie, ale prowadzą odrębne gospodarstwo domowe. Respondent ma wykształcenie podstawowe i posiada stałe źródło dochodu. Ma orzeczoną całkowitą niezdolność do pracy z powodu urazu kręgosłupa, którego doznał podczas wypadku w pracy. Pan Grzegorz nadużywa alkoholu, w związku z powyższym swoje świadczenia przeznacza głównie na jego zakup. Pod wpływem alkoholu staje się agresywny wobec żony i syna, co niekorzystnie wpływa na atmosferę w rodzinie. Badany interesuje się piłką nożną. Przed wypadkiem uprawiał czynnie ten sport, który był dla niego źródłem odprężenia i sposobem radzenia sobie ze stresem. W wolnych chwilach ogląda telewizję i rozwiązuje krzyżówki.

Pani Renata posiada wykształcenie podstawowe. Przez okres trzech lat pracowała na portierni w szkole. Od urodzenia syna jest bezrobotna, nie posiada własnego źródła dochodu, regularnie korzysta z pomocy finansowej Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Bytomiu. Respondentka zrezygnowała z pracy pod wpływem namowy męża, który uważa, że „kobieta

jest od garów i zajmowania się dziećmi". Badana nie ma zainteresowań, spędza swój czas wolny głównie na spacerach z psem.
Łukasz jest uczniem pierwszej klasy gimnazjum. W szkole funkcjonuje jako uczeń bierny, wycofany, zamknięty w sobie, osiągający słabe wyniki w nauce. Z opinii pedagoga wynika, iż jego niskie stopnie wynikają z braku systematycznej pracy w domu, niewystarczającej kontroli ze strony rodziców oraz braku miejsca do nauki w domu. Ponadto, powody te są podstawą negatywnego i nieadekwatnego zachowania w szkole. Rodzina nie utrzymuje kontaktu z dziadkami. Z wywiadu wiadomo, że w domu rodzinnym pana Grzegorza dochodziło często do libacji alkoholowych, do których doprowadzał jego ojciec. Pani Renata z kolei twierdziła, że w jej rodzinie pochodzenia nie było problemu uzależnienia od alkoholu, ale od leków, jej matka jedynie zaczęła nadużywać leków uspokajających i przeciwlękowych, od momentu śmierci jej męża, który uległ tragicznemu wypadkowi samochodowemu ze skutkiem śmiertelnym. Rodzice Łuksza nie są zgodni co do kwestii wychowania. Ojciec twierdził, że syna trzeba „chować" twardą ręką. Matka nie zgadzała się z tym poglądem, ale nigdy nie starała się przekonać męża do swoich racji. Nie stawała też w obronie syna, który musiał sam bronić się przed atakami ojca. Zarówno ojciec jak i matka Łukasza są nieporadni wychowawczo, wielokrotnie zaniedbywali swoje obowiązki np. poprzez wysyłanie syna do szkoły brudnego, ubranego niestosownie do pogody. W szkole często był bez śniadania, w domu natomiast panował chaos i warunki, które uniemożliwiały mu odrabianie lekcji np. częste awantury, libacje alkoholowe, niedostateczne ogrzewane mieszkania. Syn najczęściej przeznacza swój czas wolny od zajęć szkolnych na spotkania ze znajomymi, a wychodząc z domu nie informuje rodziców kiedy wróci. Członkowie rodziny w ogóle nie myślą o przyszłości, żyją „z dnia na dzień". Marzą tylko o tym, aby ich sytuacja finansowa się polepszyła. Lokal, który zamieszkują jest bardzo zaniedbany. Ściany nie otynkowane, meble kuchenne są poodsuwane od ścian. Mieszkanie ogrzewane jest piecami kaflowymi. Opłaty mieszkaniowe są opłacane nieregularnie.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny
Osobą, która zgłosiła problem do MOPR była matka. Według rodziców cały problem tkwi w złym zachowaniu ich syna, który wagaruje, jest agresywny, nieposłuszny, kradnie, ma konflikty z rówieśnikami, przejawia niechęć do nauki. Rodzice dopatrują się przyczyn demoralizacji syna m.in. w jego kontaktach z rówieśnikami, którzy ich zdaniem wywierają na niego zły wpływ. Poza tym uważają też, iż syn już chyba się taki urodził i że po dziadku (ojcu pana Grzegorza) ma taki wyrodny charakter. Rodzice są mało krytyczni w stosunku do samych siebie, nie czują się współodpowiedzialni za zachowanie syna. Dla syna natomiast problemem jest nieumiejętność dogadania się z rodzicami, którzy „ciągle się go czepiają, a sami nie są lepsi". Łukasz nie chciał rozwinąć drugiej części swojej wypowiedzi, ani też odnosić się do przyczyn swojego zachowania. Wyraźnie zaprzecza zarzutom rodziców, dotyczącym domniemanych kradzieży i wynoszeniu z domu różnych rzeczy przez niego. Staje się agresywny w momencie, kiedy jest oskarżany o coś, czego nie zrobi. Ma wrażenie, że rodzice się na niego uwzięli. Rodzice nie widzą możliwości wyjścia z sytuacji twierdząc, że nie są w stanie pomóc synowi. Ponadto, nie wykazują nadziei na poprawę zachowania syna, widząc jego przyszłość w „czarnych kolorach". O problemach rodziny, wiedzą tylko specjaliści instytucji, z którymi rodzina się kontaktuje.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom
Rodzina oprócz zgłaszanego problemu z synem skarżyła się też na trudną sytuację finansową, w związku z czym zgłosiła się po pomoc do Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie. Pan Grzegorz ze względu na brak kontroli nad swoim piciem został skierowany przez Sąd na

terapię odwykową do Poradni Leczenia Uzależnień. Jednak po pewnym czasie przerwał leczenie, z powodu niezadowolenia ze współpracy z terapeutą. Po wywiadzie przeprowadzonym przez pracownika socjalnego MOPR rodzina otoczona została również opieką psychologiczną ze strony Terenowego Punktu Pomocy Środowiskowej. Rodzice do tej pory rzadko podejmowali współpracę z nauczycielami, zdarzało się niejednokrotnie, że ojciec chodził na wywiadówki pijany. Jednakże ze względu na zachowanie syna rodzice zostali wezwani do szkoły przez wychowawcę klasy i pedagoga, w celu poinformowania ich o wystosowaniu przez szkołę wniosku do Sądu o przyznanie opieki kuratorskiej rodzinie. W międzyczasie Łukasz trafił też do Poradni Pedagogicznej – Psychologicznej, w której został poddany terapii. Dosyć częste były też kontakty z policją, ze względu na interwencje podejmowane w wyniku libacji alkoholowych, które miały miejsce w domu rodzinnym. W wyniku doznawanej przemocy przez panią Renatę i Łukasza oboje przez jakiś czas przebywali w Hostelu dla ofiar przemocy. Łukasz miał zapewnioną opieką ze strony szkoły - co roku był ujmowany na liście dzieci, które powinny zostać objęte pomocą w formie dożywiania w szkole, otrzymał również stypendium szkolne, dzięki któremu zakupiono wszystkie niezbędne podręczniki szkolne. Rodzina nigdy nie brała udziału w terapii rodzinnej oraz zajęciach profilaktycznych. Jej nastawienie do terapii grupowej, rodzinnej jest raczej negatywne. Najsłabszą stroną rodziny jest brak spójności i wrażliwości na potrzeby poszczególnych jej członków. Każdy z członków rodziny żyje we własnym odrębnym świecie, rządzącym się własnymi zasadami. Członkowie rodziny nie udzielają sobie nawzajem wsparcia, nawet dalsza rodzina nie jest zainteresowana utrzymywaniem ze sobą kontaktu. Rodzina nie posiada dostatecznej wiedzy na temat instytucji, udzielających pomocy rodzinom znajdującym się w podobnej sytuacji życiowej. Nie przejawiała inicjatywy w związku z poszukiwaniem wsparcia, żyjąc w przekonaniu, że nie ma takiej instytucji na terenie Bytomia, która mogłaby im pomóc.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji

Pani Renata odczuwa głębokie rozczarowanie terapią swojego męża, z którą wiązała duże nadzieje. Ma też poczucie, że nikt jej nie potrzebuje, bo nie ma innym nic do zaoferowania. Nie potrafi walczyć o swoje prawa, jest uzależniona od męża finansowo i emocjonalnie. Pan Grzegorz woli sam rozwiązywać swoje problemy nie prosząc o to innych. Potrafi samodzielnie zadbać o siebie i czuje się dobrze we własnym towarzystwie. Twierdzi też, że inni postrzegają go jako jednostkę silną, zaradną, kompetentną. Respondent uważa też, że jest zbyt duża ingerencja instytucji w życie rodzinne, nie zdając sobie sprawy z tego, że przyczynia się do tego głownie jego niewłaściwe prowadzenie się. Mówił, że wywodzi się z rodziny, w której wychowywano dzieci w myśl zasady „umiesz liczyć, licz na siebie". Ocenia negatywnie również biurokrację, która wiąże się z oferowanym wsparciem i pomocą, ze strony instytucji do tego powołanych. Łukasz negatywnie wypowiadał się o szkole, nauczycielach, pedagogu szkolnym, psychologach, z którymi miał kontakt. Twierdził, że z nikim nie może znaleźć dobrego kontaktu i nie ma nikogo komu mógłby zaufać. Rodzina jest zadowolona z pomocy finansowej otrzymywanej ze strony MOPR.

Przebieg spotkania rodzinnego

W wywiadzie wzięli udział wszyscy członkowie rodziny. Najbardziej aktywną osobą podczas wywiadu była matka, która odpowiadała bardzo szczegółowo na każde z zadawanych pytań. Mąż pani Renaty zabierał głos tylko wtedy gdy był o to proszony, a jego odpowiedzi były zwięzłe i lakoniczne. Poza tym wykazywał duże zniecierpliwienie podczas wywiadu, dlatego też w połowie wywiadu zrezygnował z dalszego uczestnictwa. Matka próbowała wypowiadać się za męża i syna, była bardzo podekscytowana i nie mogła momentami zapanować nad

emocjami. Łukasz był milczący i nieufny, a jego odpowiedzi były niepełne i wyrażone pisemnie przy pomocy wcześniej przygotowanego przez badacza kwestionariusza. Rodzice pod koniec wywiadu bardzo szybko wypełnili kwestionariusz wsparcia społecznego, który został omówiony w ich obecności na wyrażoną przez nich prośbę.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom

Rodzice chcieliby, ażeby pomoc ze strony MOPR była większa. Pani Renacie brakuje wsparcia instrumentalnego, ze strony instytucji lokalnych. Nigdy nie czuła się kimś ważnym znaczącym, zawsze pragnęła większego wsparcia wartościującego, emocjonalnego, lecz rzadko go otrzymywała nawet od najbliższych. Pan Grzegorz nie przyznaje się do uzależnienia od alkoholu, twierdząc że nie kwalifikuje się do leczenia. Deklaruje, że chciałby jednak znaleźć pracę i zacząć normalnie żyć, aczkolwiek obawia się, że przez to mógłby stracić rentę. Łukasz oczekiwałby większego spokoju w domu i zrozumienia ze strony rodziców. Łukasz odczuwa lęk związany z ewentualnym umieszczeniem go w placówce opiekuńczo-wychowawczej, pod wpływem propozycji jaką wysunął kurator rodzinny. Rodzice nie przyjmują tego faktu do wiadomości, bo uważają że miejsce syna jest w domu, nie robią jednak nic w tym kierunku by zmienić swoje postępowanie.

Kierunki działań pomocowych

- Ze względu na alkoholizm pana Grzegorza uzasadnione wydaje się być leczenie odwykowe oraz opieka psychologiczna lub psychiatryczna za względu na brak poczucia choroby respondenta oraz nie radzenie sobie z emocjami, które przybiera często postać przemocy.
- Pani Renata jako osoba współuzależniona, wymagająca terapii grupowej dla ofiar przemocy i kobiet współuzależnionych. Respondentka mogłaby również podjąć działania służące znalezieniu pracy zarobkowej jak np. udział w szkoleniu umożliwiającym podniesienie kwalifikacji zawodowych lub uczestnictwo w zajęciach organizowanych przez Urząd Miasta czy Klub Pracy mających na celu kształtowanie umiejętności pomagających w znalezieniu pracy jak, umiejętność autoprezentacji, umiejętności interpersonalne, ćwiczenia ułatwiające radzenie sobie w sytuacjach stresujących oraz pracy w zespole, zapoznanie się z prawidłowo skonstruowanymi wzorami cv i podań, kładącymi nacisk na mocne strony beneficjenta.
- W przypadku Łukasza niepokojące wydają się być objawy wskazujące na izolację społeczną połączoną ze stanami depresyjnymi, w związku z czym konieczna wydaje się być konsultacja psychiatryczna oraz psychologiczna oraz terapia indywidualna.
- Warto byłoby skupić się również na wzmocnieniu więzi rodzinnych, celem znalezienia oparcia w trudnych chwilach wśród najbliższych, na poprawie relacji wewnątrzrodzinnych a w szczególności relacji matka-dziecko, ojciec-dziecko.
- Kolejnym i ostatnim etapem postępowania wspierającego rodzinę powinna być terapia rodzinna, obejmująca cały system rodzinny, ponieważ kwestią nad którą należałoby popracować jest poczucie odrzucenia Łukasza przez rodziców, którzy deklarują, że go kochają i nie oddadzą do Domu Dziecka, choć ich zachowanie świadczy o czymś zupełnie innym.

PRZYPADEK NR 2

Michał (16 lat) i Aleksander (18lat) pochodzą z 6 osobowej rodziny. Michał jest uczniem II klasy gimnazjum. Alekander obecnie przebywa w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym. W wywiadzie wzięli udział wszyscy członkowie rodziny. Spotkanie z rodziną było poprzedzone analizą dokumentów takich jak: postanowienie Sądu Rejonowego, wywiad środowiskowy, sprawozdanie z nadzoru kuratora, kartoteka pracy koordynatorskiej, opinia pedagoga, opinia psychologa, arkusz ocen, karta zdrowia, świadectwa szkolne, opinia RODK, pisma do dyrekcji MOPR, pisma wystosowane do Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego. Całość wywiadu dopełniła analiza kwestionariusza wsparcia społecznego, który został wypełniony przez panią Grażynę.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

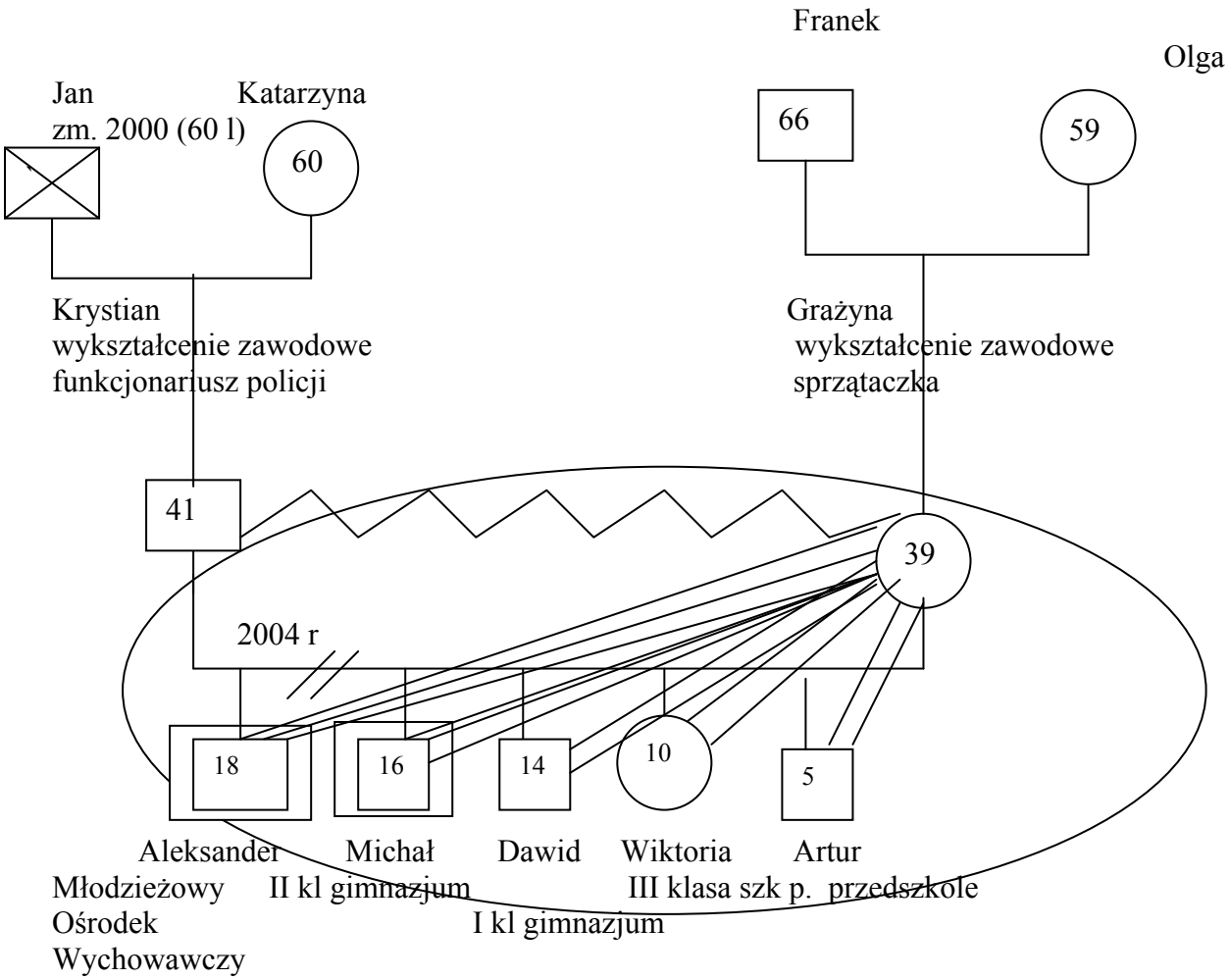

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu

Pani Grażyna pracuje na ¼ etatu w firmie sprzątającej. Wcześniej pracowała 11 lat w pizzerii. W 2004 roku rozwiodła się z mężem, który był agresywny, stosował wobec niej przemoc, do tego „był nierobem i kobieciarzem"- jak mówi respondentka. Pani Grażyna ma oparcie w przyjaciołach, którzy należą do zgromadzenia świadków Jehowy. Pół roku temu leczyła się

psychiatrycznie z powodu panicznych napadów lęku, ale po kilku miesiącach zaprzestała leczenia, z powodu skutków ubocznych leków, które jak twierdziła „otępiały ją". Pani Grażyna jest nadopiekuńczą matką, która otacza swoje dzieci nadmierną troską i opieką, nie wymagając od nich nic w zamian. Nie stawia dzieciom żadnych granic, nie potrafi wyegzekwować przestrzegania zasad i realizowania obowiązków. Dzieci jak twierdzi są dla niej „całym światem". Jest bezradna wychowawczo, ale wyraża dużą chęć do zmiany swojego zachowania. Matka nie chce się z nikim wiązać na stałe, bo jest świadoma tego, że jej dzieci i sytuacja życiowa byłyby zbyt obciążające dla nowego partnera życiowego. Pani Grażyna jest kobietą bardzo atrakcyjną, ale nie dbającą o siebie – jak sama twierdzi :„nie mam na to czasu". Respondentka przeszła operację nerki, w tym czasie syn Michał wykazywał duży lęk i niepokój o zdrowie mamy. Był bardzo przejęty jej stanem zdrowia. Respondentka w wolnych chwilach odrabia lekcje ze swoimi najmłodszymi dziećmi oraz spotyka się z koleżankami. Jej największym marzeniem w życiu jest to by jej dzieci były szczęśliwe.

Aleksander przebywa obecnie w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym. Trafił do placówki z powodu nagannego prowadzenia się i wkroczenia na drogę przestępczą. Początkowo, jego zachowanie było niepoprawne pod względem wychowawczym, zwłaszcza w domu i w szkole. Wagarował, uciekał z domu, stosował agresję fizyczną i słowną wobec swoich kolegów w klasie, z czasem zaczął dopuszczać się kradzieży, palić marihuanę, dokonywać rozbojów, demoralizować brata Michała. „Pobyt poza domem dobrze mu zrobił"- jak mówi matka, która zauważyła wiele pozytywnych zmian w jego zachowaniu jak np. zaprzestanie palenia papierosów. Aleksander w wolnych chwilach najczęściej odpoczywa leżąc na kanapie. Chciałby wyjechać za granicę i tam zarobkować.

Michał jest chłopcem bardzo wrażliwym i uczuciowym. Kiedy zdechł mu pies położył się na nim i leżał tak przez kilka godzin. Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku żółwia, który wypadł przez okno. Michał mówi głośno o swoich uczuciach, np. o tym, jak bardzo było mu przykro, kiedy koleżanki i koledzy pytali, go gdzie jest jego ojciec, a on się czerwienił, bo nie wiedział co ma odpowiedzieć. Michał często zamyka się w sobie, miewa myśli samobójcze, jest nieposłuszny, wykazuje niechęć do nauki, wagaruje, ma konflikty z nauczycielami i rówieśnikami, nie przestrzega norm moralnych i obyczajowych, żywi nienawiść do swojego ojca i twierdzi, że jak dorośnie to ojciec zapłaci mu za wyrządzone krzywdy. Michał nienawidzi swojego ojca z powodu nadużycia seksualnego, którego jak twierdzi jego matka ojciec się dopuścił. Sąd jednak nie orzekł o winie ojca i sprawa została umorzona. Michał aktualnie jest nieszczęśliwie zakochany w 24 letniej mężatce – koleżance mamy, która go uzależniła od siebie emocjonalnie. Michał grozi, że zabije jej męża, jeśli od niego nie odejdzie. Jego wybranka z kolei, zapowiedziała, że oskarży go o zastraszanie. Matka początkowo nie miała nic przeciwko tej znajomości, ponieważ Michał twierdził, że spotkania z jej koleżanką bardzo mu pomagają „wyjść z dołka", ale nie przypuszczała, że ta znajomość przerodzi się w głębsze uczucie z jego strony. Dawid jest chłopcem bardzo spokojnym, zrównoważonym nie sprawiającym większych trudności wychowawczych. Większość swojego czasu wolnego spędza z młodszym rodzeństwem. Interesuje się piłką nożną i lubi oglądać telewizję.

Wiktoria i Artur są dziećmi bardzo wesołymi, uśmiechniętymi, „są lekiem na całe zło"- jak mówi mama. Oboje bardzo przeżywają sytuację, kiedy np. Michał przychodzi do domu pod wpływem alkoholu oraz kiedy kłóci się z matką. Martwią się również o mamę, która często popłakuje, jest smutna, pytają wtedy co mogliby dla niej zrobić. Są bardzo przywiązane do pieska, który jest traktowany w domu jak członek rodziny. Największym marzeniem Wiktorii i Artura a także mamy jest to by Aleksander wrócił domu. Sytuacja sojo-ekonomiczna rodziny jest stabilna, matka dba o to by dzieciom niczego nie brakowało, aby były dobrze ubrane i odżywione. Mieszkanie jest czyste i zadbane. Składa się z 3 pokoi, kuchni, oddzielnej łazienki i ubikacji. Ogrzewane jest piecami węglowymi.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny

Dla Pani Grażyny największym problemem jest niepoprawne zachowanie syna, z powodu którego Michał może trafić do placówki. Matka obawia się też, że zachowanie Michała niekorzystnie wpływa też na jego młodsze rodzeństwo. Aleksander w chwili obecnej twierdzi, że w jego życiu jest „wszystko ok", sprawia wrażenie zadowolonego z pobytu w placówce. Michał nie lubi wypowiadać się na tego typu pytania, więc nie odpowiedział. Mama wypowiedziała się za niego i uznała, że największym problemem Michała są lęki związane z koniecznością umieszczenia go placówce opiekuńczo-wychowawczej. Michał mówi też, że jeśli go będą chcieli zamknąć to zrobi wszystko, żeby dać im jakiś pretekst, „bo przynajmniej będzie wiedział za co". Matka również boi się, że syn trafi w końcu do placówki. Ma duży niepokój, związany z tym, że Michał sobie nie poradzi, „bo jest bardziej wrażliwy od Aleksandra "- jak sama twierdzi. Dla Dawida największym problemem jest zdrowie mamy, bardzo się boi, że mama się rozchoruje i on oraz jego rodzeństwo zostaną sami na świecie. Wiktoria i Artur przedstawili na rysunku swoją rodzinę w sposób bardzo pogodny i radosny, wprawdzie brakowało na nim osoby taty, ale pozostali członkowie rodziny sprawiali wrażenie zadowolonych i szczęśliwych.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom

Rodzina korzysta ze świadczeń rodzinnych z MOPR. Matka wielokrotnie kontaktowała się ze szkołą, nie tylko wtedy kiedy była wzywana, ale również wtedy, gdy chciała się dowiedzieć czy synowie uczęszczają regularnie do szkoły. Oprócz szkoły jest w stałym kontakcie z kuratorem (Aleksandra i Michała), policją, strażnikiem miejskim. Funkcjonariusze policji i straży miejskiej wielokrotnie odprowadzali Aleksandra i Michała do domu, po dokonywanych przez nich niedozwolonych incydentach. Matka sama zgłosiła się do Sądu z prośbą o wsparcie w pełnieniu funkcji rodzicielskiej. Pani Grażyna nie brała nigdy udziału w działaniach profilaktycznych, choć bardzo była nimi zainteresowana. Instytucje takie jak np. szkoła czy policja kontaktowały się z nią wyłącznie w celach interwencyjnych i zaradczych. Ponadto, Pani Grażyna oraz jej syn Michał przez jakiś czas brali udział w terapii indywidualnej, ale nie przyniosła ona im jak sami twierdzą żadnego pozytywnego rezultatu, i dlatego oboje z synem zrezygnowali na własną prośbę. Dużą rolę odegrał w życiu rodziny Ośrodek Interwencji Kryzysowej, z inicjatywy którego Aleksander został umieszczony w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym. Specjalista do pracy z rodziną OIK w tej chwili jest w stałym kontakcie z panią Grażyną ze względu na syna Michała, który najprawdopodobniej również zostanie umieszczony w placówce. Sąd ustanowił nadzór kuratora nad rodziną oraz kuratora dla Fabiana i Kamila.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji

Grażyna regularnie spotyka się ze znajomymi. Inni ludzie postrzegają ją jako jednostkę silną, zaradną, kompetentną i dlatego często zwracają się do niej ze swoimi problemami. Pomaganie innym daje jej poczucie zadowolenia, kompetencji, nawet jeśli odbywa się to kosztem zaniedbywania swoich własnych potrzeb. Respondentka w dalszym ciągu czuje się jednak bezradna z powodu swojej sytuacji rodzinnej, w związku z czym nie jest w pełni zadowolona z podjętej współpracy z instytucjami, zwłaszcza ze szkołą. Skarżyła się, że w szkole jej syn Michał jest traktowany jak „zło konieczne", z którego „już nic dobrego nie wyrośnie". Matka uważa, ze syn czuje się napiętnowany w szkole. Był też wielokrotnie wyśmiewany przez nauczycieli. Cokolwiek by się nie wydarzyło w szkole nagannego, to od razu podejrzenie pada na Michała. Kiedyś Pani Grażyna została wezwana do szkoły w sprawie domniemanego

pobicia kolegi z klasy, którego niby dopuścił się jej syn. Pani Grażyna cała roztrzęsiona pobiegła do szkoły, w której się okazało, że to była pomyłka. W dodatku została o tym poinformowana na korytarzu przez panią dyrektor. Pani Grażyna nie była też zadowolona ze współpracy z terapeutami, podobnie jak jej syn Michał. Mówiła, że nie miała zaufania do terapeutów, gdyż wie, że to o czym mówiła im w gabinecie „nie został w czterech ścianach". Pani Grażyna często powtarzała, „może nie mam wykształcenia, ale więcej wiem od urzędników". Pani Grażyna jest bardzo zadowolona ze współpracy z Ośrodkiem Interwencji Kryzysowej, zwłaszcza ze działań podejmowanych przez specjalistę do pracy z rodziną, który sam od siebie przychodził na wizyty domowe nawet wczesnym rankiem, by odprowadzić Michała do szkoły. Twierdzi, że otrzymała od specjalisty wiele wsparcia informacyjnego i wartościującego. Dobry kontakt Michał nawiązał również z jednym z funkcjonariuszy policji, który wykazał dużo troski o jego bezpieczeństwo. Dzieci Pani Grażyny nie chciały wypowiadać się na temat specjalistów ani instytucji, z którymi się do tej pory kontaktowały.

Przebieg spotkania rodzinnego

Pani Grażyna jest osobą bardzo otwartą, komunikatywną, miłą i serdeczną. Rozmowa trwała 2 godziny. Respondentka miała dużą potrzebę rozmowy, podczas której wyrażała wiele emocji od żalu, smutku, przygnębienia po radość, nadzieję i zadowolenie. W tym czasie Wiktoria i Artur rysowali obraz rodziny, który był bardzo kolorowy a znajdowały się na nim wszyscy członkowie rodziny oprócz ojca. Michał i Dawid otrzymali kwestionariusze, które wypełnili w osobnym pokoju, gdyż nie wyrazili chęci uczestnictwa w wywiadzie. Aleksander wypełnił kwestionariusz podczas przepustki, ale nie odpowiedział na większość pytań.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego i sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom

Pani Grażyna ubolewa nad faktem, że Michał nie ma w nikim autorytetu, dobrego wzorca do naśladowania i nie trafił nigdy na prawdziwego wychowawcę. Chciałaby też, aby jej syn zajął się czymś pożytecznym, co by go zainteresowało, „pochłonęło bez reszty, co by nie myślał o głupotach"- mówi respondentka. Pani Grażyna chciałaby się poddać terapii, oraz wziąć udział w zajęciach profilaktycznych, które uświadomiłyby jej jak być konsekwentną wobec dzieci, jak stawiać im wymagania, jak się z nimi komunikować. Chciałaby również być otoczona większym wsparciem informacyjnym ze strony instytucji lokalnych. Matka życzyłaby sobie również, aby nie umieszczano Michała w placówce. Michał jako jedyny z rodzeństwa sprecyzował swoje oczekiwania, a mianowicie, chciałby żeby szkoła przestała istnieć. Nie może doczekać się też ukończenia 18 lat i niezależności z tym związanej.

Kierunki działań pomocowych

- Pani Grażyna powinna zostać objęta terapią indywidualną, która pomogła by jej nabrać pozytywnego stosunku do siebie. Respondentka mogłaby popracować również nad tym, aby dać sobie szanse na stworzenie nowego związku partnerskiego, gdyż doskwiera jej bardzo dokuczliwa samotność i niestety przekonanie, że nie ma prawa obarczać nikogo swoimi problemami. Pani Grażyna sprowadza siebie tylko do roli matki, zapominając o swoich potrzebach, oczekiwaniach i marzeniach. Koniczne wydaje się być uświadomienie matce, że tylko wtedy kiedy ona będzie szczęśliwa i spełniona, jej dzieci będą mogły się zdrowo rozwijać i cieszyć życiem. W chwili obecnej dzieci wydają się być sfrustrowane i zmartwione stanem zdrowia matki. Należy zatem popracować nad tym, by matka zadbała o siebie i o swoje zdrowie. Pani Grażyna powinna też zaczerpnąć rady specjalistów w sprawie wychowania dzieci, by mogła nauczyć się stawiać im wymagania i być bardziej konsekwentną. Nie powinna też wchodzić w rolę „psychologa" swoich koleżanek, które często przychodzą do niej ze swoimi problemami domagając się wysłuchania oraz wsparcia

emocjonalnego. Jest to dla respondentki zbyt obciążające, ze względu na fakt, iż sama ma wiele nie rozwiązanych problemów.

- Słuszne są obawy matki, iż umieszczenia Michała w placówce może tylko pogorszyć jego stan zdrowia, choć wszystko wskazuje na to, że jednak w końcu tak się stanie. Michał jest dzieckiem mało odpornym na stres, w związku z czym bardzo przydane mogłoby się okazać jego uczestnictwo w różnego rodzaju zajęciach poświeconych radzeniu sobie ze stresem i konstruktywnym wyrażaniu emocji. Dobrze byłoby gdyby zajęcia takie mogły odbywać się na terenie szkoły. Michał powinien też skupić większą uwagę na rozwijaniu w sobie zainteresowań, różnych pasji. Powinna mu w tym pomóc szkoła lub inne organizacje, zajmujące się przeciwdziałaniem niedostosowaniu społecznemu. Warto byłoby też zmobilizować Michała do tego, aby poddał się terapię indywidualną. W terapii istotne wydaje się być to, aby osoba prowadząca terapię była odmiennej płci, ze względu na zbyt silny związek emocjonalny z matką, który mógłby uruchomić mechanizm przeniesienia w kontakcie z terapeutką. Ponadto, Michał szuka wzoru ojca w dorosłych mężczyznach, z którym mógłby się zidentyfikować, dlatego tak ważne jest, aby kontakty te były dla niego na tyle satysfakcjonujące, by nie sprawiły, że po raz kolejny poczułby się odrzucony przez kogoś komu zaufał, tym bardziej jeśli będzie to osoba tej samej płci. Nie można też zbagatelizować jego uczucia zawodu miłosnego, którego doznał, gdyż budzi ono w nim uczucia, nad którymi nie jest w stanie w tej chwili zapanować.

PRZYPADEK NR 3

Marcin ma 16 lat i jest uczniem IV klasy szkoły podstawowej. Pochodzi z 4 osobowej rodziny. W wywiadzie wzięli udział wszyscy członkowie rodziny za wyjątkiem Kamila-brata Marcina. W wywiadzie badacz posłużył się kwestionariuszem wsparcia społecznego oraz analizą dokumentów tj. pismo Sądu Rejonowego, pisma kierowane do szkoły, prośba o meldunek, prośba o akt urodzenia, karta zdrowia, arkusz ocen, opinia szkolna, odpowiedz Sądu Rejonowego, odpis aktu urodzenia, polecenie umieszczenia, sprawozdanie z wywiadu kuratorskiego, kartoteka pracy koordynatorskiej, opinia psychologa, opinia pedagoga, pismo w sprawie dodatku mieszkaniowego.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

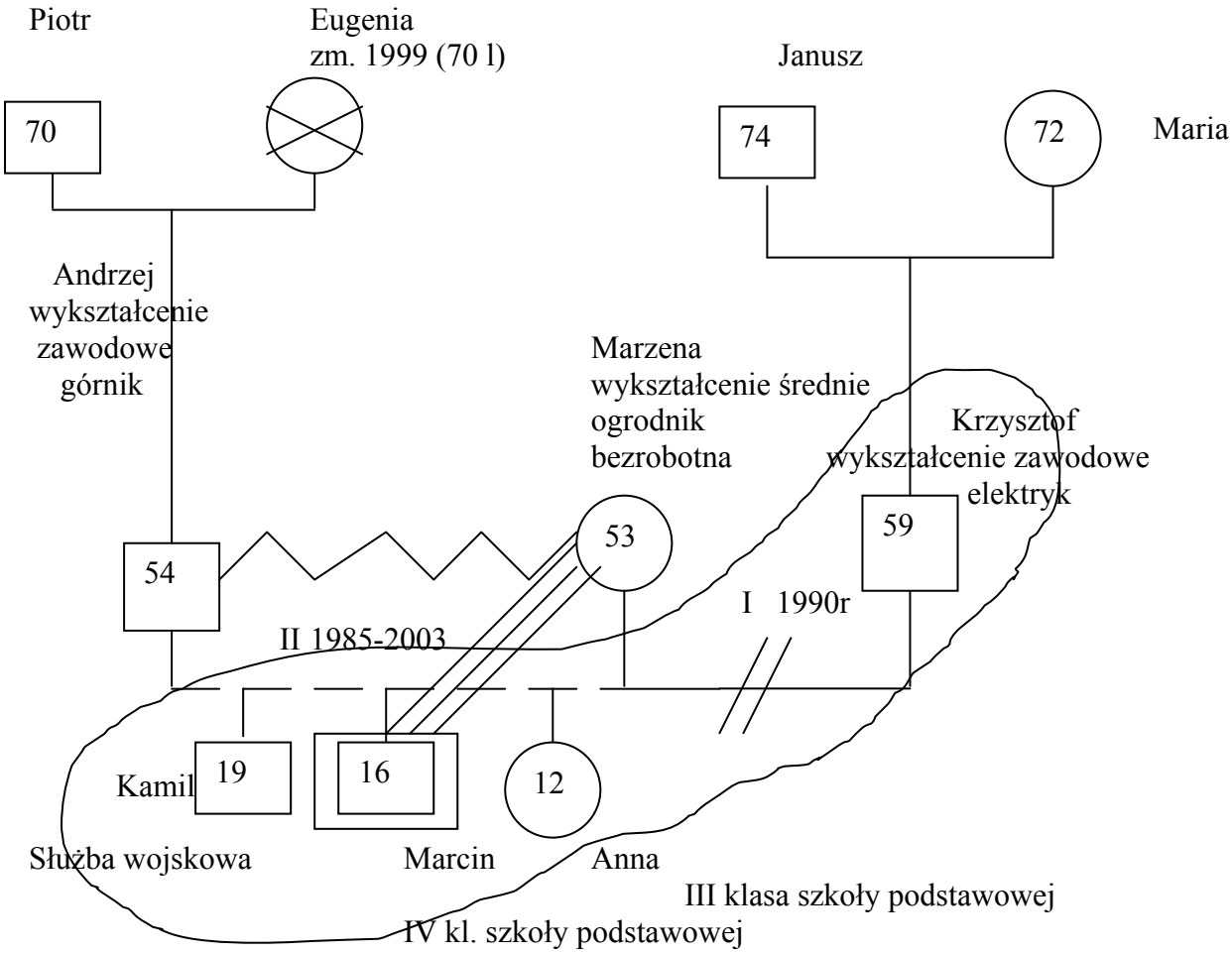

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu

Pani Marzena ma 53 lata i posiada wykształcenie średnie. Aktualnie nie pracuje, jest zarejestrowana w PUP, bez prawa do zasiłku. Pani Marzena jest po rozwodzie, który otrzymała w 1990r. Trzy lata temu przeszła wylew, z tego też powodu została przyznana jej III grupa inwalidzka. Respondentka choruje na serce i zapalenie żył. Od 1985 r żyła w nieformalnym związku z panem Andrzejem, który posiada wykształcenie zawodowe, był karany sądownie, często też przebywał w Izbie Wytrzeźwień. Ze związku z panem Andrzejem pochodzą dzieci: Kamil, Marcin, Anna. Pani Marzena zanim otrzymała rozwód,

związała się z panem Andrzejem, który przejawiał podobne zachowania jak jej były mąż. A mianowicie nadużywał alkoholu i stosował przemoc. Pani Marzena leczyła się na depresję po rozstaniu z panem Andrzejem. Obwiniała siebie za to, że jej dzieci wychowywały się w bardzo niezdrowej atmosferze. Czuła się bezsilna i bezradna wobec zaistniałej sytuacji. W końcu postanowiła popełnić samobójstwo. W tym samym dniu kiedy miała zamiar to zrobić, była na oddziale psychiatrycznym ze skierowaniem wystawionym przez lekarza psychiatrę, ale odmówiono jej przyjęcia z powodu braku miejsc. Próba samobójcza pani Marzeny okazała się nieskuteczna ze względu na szybką interwencję syna Kamila, który widząc matkę leżącą na podłodze, natychmiast wzywał pogotowie. Pani Marzena ma bardzo dobry kontakt z dziećmi. Kiedy ojciec i konkubin podnosili na dzieci rękę pani Marzena zawsze stawała w ich obronie, choć najczęściej kończyło się to jej pobiciem. Największym hobby respondentki jest gotowanie. Jest z tego znana również w gronie sąsiadów, którzy często wpraszają się do niej na obiad. Postanowienie Sądu Rejonowego ograniczyło Pani Marzenie wykonywanie władzy rodzicielskiej nad dziećmi z powodu ustanowienia nadzoru kuratora sądowego nad rodziną.
Kamil w chwili obecnej odbywa służbę wojskową. Prawie codziennie kontaktuje się ze swoją mamą telefonicznie. Syn zdaje sobie sprawę z trudnej sytuacji materialnej rodziny, dlatego nie może się już doczekać wyjścia z wojska, aby pomóc rodzinie finansowo. Pociesza mamę, mówiąc jej żeby jakoś wytrzymała do końca roku, bo kiedy wyjdzie z wojska to pójdzie do pracy i będzie łożyć na rodzinę. Kamil zawsze uparcie i konsekwentnie dążył do celu, zaliczał wszystkie klasy terminowo, a po ukończeniu szkoły zawodowej podjął pracę zarobkową.
Marcin nie skończył szóstej klasy szkoły podstawowej, z powodu wagarów. Tłumaczył, że nie chodzi do szkoły z powodu kolegów z klasy, bo to oni namawiali go do ucieczek z zajęć oraz do przeszkadzania nauczycielom w prowadzeniu lekcji. Pani Marzena odprowadzała Marcina do szkoły, aby mieć pewność, że do niej uczęszcza, ale już po godzinie otrzymywała telefon z zawiadomieniem, że syn jest nieobecny na lekcjach. Marcin tylko ze względu na częstą absencję został wydalony ze szkoły, ponieważ jest oceniany przez nauczycieli jako uczeń ambitny i zdolny. Marcin jest bardzo silnie związany emocjonalnie z matką. Zdaje sobie sprawę z tego, że najprawdopodobniej zostanie umieszczony w placówce, ale zapowiedział, że jeśli będzie ona daleko od domu to z niej ucieknie. Celem życiowym Marcina jest to, by wybudować kiedyś dom z ogrodem dla matki. Kiedyś swoje plany życiowe wiązał też z kapłaństwem, aczkolwiek w tej chwili nie dokonałby wyboru takiej drogi życiowej.
Anna jest uczennicą III klasy szkoły podstawowej. Uczy się bardzo pilnie, jest ambitna i energiczna. Z powodu alergii pokarmowej wymaga ścisłej diety. Anna należy do kółka teatralnego, chciałaby w przyszłości zostać aktorką. Dzieci niechętnie mówiły o ojcu. Nie utrzymują z nim kontaktu podobnie zresztą jak ze swoimi dziadkami. Największym marzeniem dzieci jest to, aby ich mama była szczęśliwa. Matka z kolei pragnie najbardziej szczęścia swoich dzieci. Mieszkanie w którym zamieszkuje rodzina jest czyste i zadbane, wyposażone we wszystkie potrzebne sprzęty gospodarstwa domowego. Kiedy pani Marzena otrzymała przydział na to mieszkanie była bardzo szczęśliwa, gdyż po rozstaniu z konkubinem została bez dachu nad głową. Przez pół roku przebywała w tym czasie wraz z dziećmi w Domu Samotnej Matki oraz w hostelu. Rodzina spędza wspólnie czas wolny oglądając telewizję i robiąc zakupy.

<u>Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny</u>
Największym problemem matki jest to, iż syn nie ukończył szkoły podstawowej. Czuje się bezradna wobec tej sytuacji i nie wie jak wpłynąć na syna, by zmotywować go do ukończenia szkoły. Wyraziła zgodę na umieszczenie syna w placówce, ale ma obawy czy syn się tam zaaklimatyzuje i czy uda mu się skończyć szóstą klasę. Marcin również jest bardzo zaniepokojony własną sytuacją szkolną. Odczuwa lęk przed umieszczeniem w placówce, choć

stara się tego nie okazywać, by nie denerwować mamy. Kamil martwi się sytuacją finansową rodziny i tym, że rodzina nie poradzi sobie bez niego. Anna chciałaby mieć swój komputer, bo jego brak jest dla niej dużym problemem.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom
Pani Marzena korzysta ze świadczeń z MOPR (zasiłek rodzinny). Ponadto, respondentka z powodu choroby psychicznej korzystała z opieki psychiatrycznej. Sama się na nią zdecydowała, bo czuła, że traci kontrolę nad swoim życiem. Po próbie samobójczej odstawiła leki i sama walczyła z chorobą. Udało jej się wyjść z depresji, jak twierdzi „bo miałam motywację, były nią moje dzieci". Prosiła o pomoc niejednokrotnie również księdza, który ją wspiera zarówno materialnie jak i emocjonalnie. Pani Marzena otrzymuje dużo wsparcia od znajomych, sąsiadów, którym się zwierza ze swoich problemów. Jest osobą bardzo otwartą i kontaktową. Respondentka wraz z dziećmi przebywała pół roku w Domu Samotnej Matki oraz w Hostelu, po tym jak pan Andrzej wyrzucił ją z domu. Matka kontaktowała się dość często z Sądem, który przydzielił opiekę kuratorską nad dziećmi, natomiast w tej chwili rozpatruje sprawę umieszczenia Łukasza w placówce opiekuńczo- wychowawczej. Rodzina korzysta z pomocy finansowej zaoferowanej im przez Fundację „Skrzydło". Pani Marzena była w stałym kontakcie ze szkołą, choć po pewnym czasie jak sama twierdzi wstydziła się chodzić do szkoły w sprawie syna, ponieważ wiedziała, że syn nie otrzyma już trzeciej szansy na to by ukończyć szkołę. Pani Marzena do tej pory szukała pomocy poprzez bezpośredni kontakt z placówką i specjalistami.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji
Pani Marzena twierdzi, że największe wsparcie otrzymuje od rodziny i księdza, który jest jej powiernikiem i najlepszym przyjacielem. Bardzo zawiodła się na służbie zdrowia, która odmówiła jej pomocy w momencie, kiedy tego najbardziej potrzebowała. Ze szkołą kontakty utrzymała bardzo częste i jest wdzięczna dyrekcji oraz nauczycielom, że dali dwukrotną szansę jej synowi na zaliczenie VI klasy. Nie ma pretensji i żalu do nauczycieli o to, że Łukasz nie może dłużej kontynuować nauki w tej szkole. Pani Marzena twierdzi, że jej syn nie wykorzystał danej mu trzeciej szansy i tylko on jest za to odpowiedzialny, choć obwinia za to również samą siebie. Łukasz jest wdzięczny nauczycielom za uzyskane od nich wsparcie. Ma pretensje do samego siebie, że nie umiał się im odwdzięczyć. Rodzina bardzo miło wspomina półroczny pobyt w Hostelu oraz w Schronisku dla Samotnych Matek.
Pani Marzena szanuje samą siebie i akceptuje swoje słabości oraz wady. Mówi otwarcie o swoich uczuciach, oczekiwaniach i pragnieniach. Jest dumna ze swoich synów i z tego że potrafi sobie radzić w trudnych sytuacjach życiowych.

Przebieg spotkania rodzinnego
Rodzina bardzo gościnnie przyjęła badacza. Wszyscy za wyjątkiem Kamila wzięli udział w wywiadzie. Kamil wypełnił kwestionariusz w czasie przebywania na przepustce. Spotkanie trwało godzinę i 50 min i odbywało się w bardzo rodzinnej i miłej atmosferze. Pani Marzena była bardzo otwarta i skora do zwierzeń. Miała potrzebę opowiedzenia o swoim cierpieniu związanym z trudną sytuacja finansową oraz o kryzysie psychicznym, którego doświadczyła po rozstaniu z panem Andrzejem. Marcin bardzo dużo mówił o swoich uczuciach, które żywi w stosunku do mamy, cytuję „mama jest dla mnie najważniejsza na świecie". Anna była najmniej aktywna podczas wywiadu, aczkolwiek wyraziła swój niepokój o przyszłość Marcina.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom

Rodzina oczekiwałaby od Sądu, aby przydzielił palcówkę Łukaszowi, która byłaby najbliżej jego miejsca zamieszkania. Pani Marzena ubolewa nad faktem, iż nie otrzymuje dodatku mieszkaniowego, bo jej metraż mieszkania przekroczył wymagane kryteria. Twierdzi, że będzie odwoływać się od tej decyzji, bo pieniądze z tego tytułu bardzo by jej się przydały, jak sama mówi „zdarza się tak, że czasem brakuje nawet na chleb". Pani Marzena chciałaby uczestniczyć w zajęciach, które by jej pomogły radzić sobie w wychowaniu dzieci. Respondentka mówiła sporo o uzyskanym wsparciu emocjonalnych i duchowym ze strony najbliższej rodziny oraz księdza, oczekiwałaby natomiast większego wsparcia informacyjnego ze strony instytucji lokalnych.

Kierunki działań pomocowych

- Pani Marzena powinna złożyć odwołanie od decyzji w sprawie odmowy przyznania dodatku mieszkaniowego, w związku z trudną sytuacją materialną. Należałoby również jeszcze raz zorientować się w sytuacji socjo- bytowej rodziny, pod kątem tego, czy wszystkie możliwości pomocy materialnej zostały rodzinie udzielone. Ze względu na dużą zaradność i przedsiębiorczość pani Marzeny wskazane byłoby podjęcie przez nią aktywności zawodowej np. w zakładzie pracy chronionej bądź też działalności związanej z pracą chałupniczą czy na rzecz społeczności lokalnej (sąsiedzkiej, parafialnej itp.). Tym sposobem pani Marzena mogłaby przyczynić się do poprawy sytuacji materialnej rodziny, ale także uzyskać poczucie satysfakcji, samorealizacji i kontaktu z innymi ludźmi.
- Na Kamilu spoczywa w tej chwili bardzo duże poczucie odpowiedzialności za utrzymanie rodziny, które wyzwala w nim ogromne poczucie winy, z powodu tego, że nie do końca jest w stanie sprostać oczekiwaniom rodziny. W związku z powyższym należałoby uświadomić Kamilowi, żeby nie obwiniał się za to, że rodzina znalazła się w trudnej sytuacji socjo-bytowej. Jego zaangażowanie w pomoc rodzinie jest godna podziwu, ale on sam, nie może w tym wszystkim zapominać o sobie, o tym co dla niego jest dobre. Powinien też zastanowić się nad tym, jak wyglądać będzie jego przyszłość zawodowa. Aktualnie z powodu wejścia w rolę rodzica Kamil zrezygnował z dalszej edukacji, choć miał ambicje do tego, aby podjąć dalsze kształcenie.
- Marcin wprawdzie jest zmotywowany do tego, aby ukończyć szkołę podstawową, głównie ze względu na mamę, aczkolwiek postawił warunek, że placówka w której ma zaliczyć IV klasę nie może być daleko od domu. Jeśli jednak tak się nie stanie, należałoby Marcina przekonać o tym, że nieważne jest to, do jakiej placówki zostanie skierowany, ważne są powody dla których chce ukończyć IV klasę i że robi to nie tylko ze względu na swoją mamę, ale przede wszystkim ze względu na swoją przyszłość.
- Anna próbuje pozyskać uwagę matki poprzez swoje sukcesy edukacyjne. Jest wzorową uczennicą, ma świadectwo z czerwonym paskiem. W związku z czym należałoby więcej czasu i zainteresowania poświęcić córce, która w tej chwili czuje się samotna, mniej ważna dla rodziców, pozostawiona sama sobie.

PRZYPADEK NR 4

Daniel ma 18 lat i uczęszcza do III klasy Zasadniczej Szkoły Zawodowej. Po rozwodzie rodziców zamieszkał z matką. Badany ma jedną siostrę Izabelę, która jest mężatką i mieszka oddzielnie. Wywiad został przeprowadzony w dwóch różnych miejscach, a mianowicie w mieszkaniu matki (w którym uczestniczyła pani Małgorzata, pani Izabela i Daniel) oraz w mieszkaniu ojca, który także wyraził zgodę na udział w badaniu. Wywiad z rodziną opierał się m.in. na analizie kwestionariusza wsparcia społecznego oraz analizie dokumentów tj: postanowienie Sądu Rejonowego, wywiad środowiskowy pracownika socjalnego, sprawozdanie z nadzoru kuratora, kartoteka pracy koordynatorskiej, opinia pedagoga, opinia psychologa, arkusz ocen, karta zdrowia, świadectwa szkolne, akt urodzenia.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

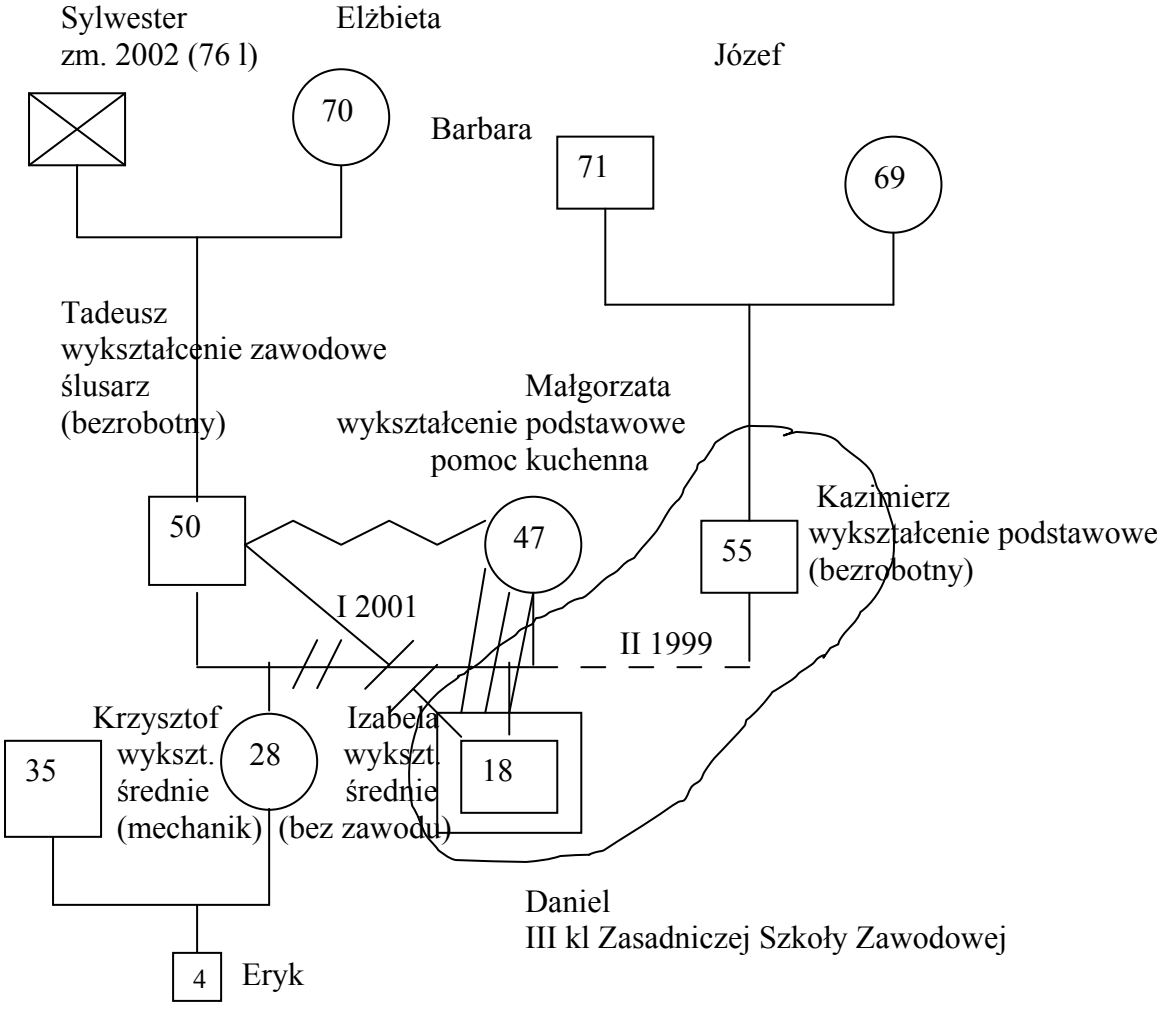

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.

Pani Małgorzata i pan Tadeusz są po rozwodzie (1999). W chwili obecnej prowadzą samodzielne gospodarstwo domowe i nie utrzymują ze sobą żadnego kontaktu. Pan Tadeusz jest osobą bezrobotną, podejmuje wyłącznie prace dorywcze. Pan Tadeusz jak sam twierdzi, odszedł z domu z powodu alkoholizmu żony, która pod wpływem alkoholu, wszczynała awantury i była agresywna w stosunku do niego i syna. Sam też zaczął pić, ale nie nazywa

tego nałogiem, mówi- „jestem w stanie kontrolować swoje picie". Kiedyś zdarzało mu się pod wpływem alkoholu pobić swoją żonę i nie widział w tym nic złego. Pan Tadeusz w chwilach wolnych ogląda telewizję i rozwiązuje krzyżówki. Jak sam twierdzi ma naturę samotnika i nie potrzebuje do szczęścia innych ludzi.
Pani Małgorzata ma wykształcenie podstawowe, przez okres 4 lat pracowała jako pomoc w kuchni, lecz została zwolniona z pracy z powodu nadużywania alkoholu. Respondentka jest osobą bardzo nieufną, drażliwą, wybuchową, zamkniętą w sobie i nieprzewidywalną. Kiedyś często komunikowała innym członkom rodziny, „że się zbije, a potem wszystkich po kolei". Respondentka po alkoholu miewa stany silnego przygnębienia i apatii, które doprowadziły ja do nieudanej próby samobójczej. Daniel był tego świadkiem, znalazł matkę w domu nieprzytomną, wezwał pogotowie i tym samym uratował jej życie. Pani Małgorzata mieszka z konkubentem Kazimierzem, który podczas libacji alkoholowych stosuje wobec niej przemoc. Pani Małgorzata zaniedbuje dom i wychowanie syna, który dopuszcza się kradzieży produktów spożywczych, kiedy w domu brakuje jedzenia. Respondentka nie ma żadnych zainteresowań, żyje „z dnia na dzień", praktycznie w ogóle nie wychodzi z domu. Zapytana o plany na przyszłość oraz oczekiwania z tym związane jednomyślnie odpowiedziała, iż najważniejszy jest dla niej święty spokój „niczego więcej nie chce".
Daniel jest w III kl zasadniczej szkoły zawodowej, nie ma problemów z nauką, przechodzi z klasy do klasy, jest lubiany przez nauczycieli i rówieśników w szkole. Oprócz tego interesuje się piłką nożna, należy do klubu sportowego. Ma duże sukcesy sportowe na swoim koncie. Jego marzeniem jest wyjazd do Niemiec i trenowanie w zawodowym klubie. Trudności w nauce pojawiały się w momencie nie chodzenia do szkoły. Daniel wagaruje z powodu matki, wychodząc z założenia, że „ktoś musi się zaopiekować matką, kiedy jest sama w domu". Ponadto, miewa stany depresyjne i myśli samobójcze z powodu sytuacji rodzinnej. Zdarza mu się też podpalać, popijać, mając przekonanie, że „alkohol pomaga mi zapomnieć o swoim podłym życiu". Wdaje się też w bójki zwłaszcza na boisku sportowym, po meczu piłki nożnej. Kiedy Daniel miał 16 lat jego babcia starała się o bycie dla niego rodziną zastępczą, jednak z powodu wieku i stanu zdrowia nie otrzymała zgody Sądu. Wymagane kryteria do bycia rodziną zastępczą spełniła natomiast siostra Daniela Izabela, która do ukończenia pełnoletniości brata mogła pełnić nad nim opiekę. Daniel jest bardzo emocjonalnie przywiązany do siostry i do babci, ma z nimi bardzo dobry kontakt. Największym marzeniem Daniela jest posiadanie własnego, samodzielnego mieszkania. Chciałby też kontynuować naukę w LO zaocznie, a później wyjechać do Niemiec. Rodzice Daniela nigdy nie poświęcali mu zbyt wiele czasu, ojciec był wycofany, matka z kolei posługiwała się szantażem emocjonalnym i wyzwalała w nim poczucie winy. W domu w którym mieszka z matką jest brudno i zimno, brak jest ogrzewania i energii elektrycznej. Opłaty mieszkaniowe nie są opłacane regularnie.
Pani Izabela jest mężatką, ma wykształcenie średnie i pracuje w sklepie mięsnym. Jej mąż jest z zawodu mechanikiem samochodowym i pracuje w warsztacie samochodowym. Pani Izabela i pan Krzysztof mają 4letniego syna Eryka. Rodzina w okresie ferii oraz wakacji wyjeżdża na wieś do rodziny Pana Krzysztofa, gdzie wspólnie spędzają ze sobą czas.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny
Dla ojca i matki Daniela największym problemem w życiu jest ich sytuacja materialna. Nie interesują się losem syna a skupiają wyłącznie na zaspokajaniu własnych potrzeb. Oboje nie przyznają się też do tego, że są alkoholikami. Daniela bardzo martwi zachowanie matki, która od pewnego czasu tylko śpi, nie myje się i jest przekonana, że ktoś chce ją otruć, podając jej zatrute jedzenie. Daniel nieustannie mówi i myśli o swojej mamie, boi się o jej zdrowie i życie. A jego największym problemem jest brak gotówki, pracy i własnego mieszkania. Babcia Barbara jest bardzo przejęta stanem zdrowia swojego wnuka, który jest

jej „oczkiem w głowie". Boi się o jego przyszłość, nie chce go stracić, zniechęca go do wyjazdu do Niemiec. Pani Izabela jest szczęśliwą żoną i matką, nie zgłaszała żadnych problemów oprócz trudnych warunków mieszkaniowych.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Daniel sam zgłosił się do pedagoga szkolnego z prośbą o pomoc w rozwiązaniu problemów rodzinnych. Mówił otwarcie również o tym, że od jakiegoś czasu ma ciągle obniżony nastój, brak mu zapału do nauki a nawet do gry w piłkę. Zgłosił też lęk o życie matki, która ciągle straszy go - „że się zabije". Pedagog szkolny umówił go na spotkanie ze specjalistą do pracy z rodziną. Interwencja ta doprowadziła w konsekwencji do umieszczenia Daniela w rodzinie zastępczej. Daniel otrzymuje też duże wsparcie ze strony Klubu Sportowego, w którym gra w piłkę. Jest to wsparcie zarówno emocjonalne jak i finansowe. Ponadto, jest w związku z dziewczyną, która jest dla niego oparciem w trudnych chwilach i ma do niej całkowite zaufanie. Daniel ma też ustanowiony nadzór kuratora sądowego, z którym jest w dobrych relacjach. Po rozeznaniu się pracownika socjalnego w sytuacji rodzinnej matka została skierowana na przymusowe leczenie do Ośrodka Odwykowego oraz do Poradni Zdrowia Psychicznego. Z Poradni Odwykowej uciekła, po czym została umieszczona Instytucie Medycyny Pracy i Zdrowia Środowiskowego po dokonanej przez siebie nieudanej próbie samobójczej. Zarówno matka jak i Daniel zostali poddani terapii w Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym Od Alkoholu I Ich Rodzinom. Ponadto rodzina jest objęta opieką kuratora sądowego. W rodzinie były podejmowane interwencje policji z powodu awantur i agresji ze strony konkubenta pani Małgorzaty. Matka nie szukała dla siebie wsparcia. W domu zachowywała się do tej pory jak osoba ubezwłasnowolniona, nie dbała o mieszkanie, zakupy, opłaty, dlatego też wszystkie te obowiązki przejmował Daniel, często płacąc za to problemami w szkole. Pan Tadeusz również nie szukał pomocy, bo jak twierdzi nie widział takiej potrzeby. Jest się w stanie utrzymać z dorywczych prac i nie ma problemów natury zdrowotnej.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.
Daniel regularnie uczęszcza na spotkania ze specjalistą do spraw rodziny w MOPR, z których jest bardzo zadowolony. Terapia indywidualna, której się poddał w Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym od Alkoholu i ich Rodzinom również przynosi pozytywne zmiany w jego życiu. Daniel stał się bardziej spokojny, wyciszony, opanowany. Nieocenione jest dla niego wsparcie, udzielone mu przez klub sportowy, działający przy jego szkole. Mówił, że „ gdyby mój klub mi nie pomógł w trudnych chwilach, nie było by mnie już teraz wśród żywych". Miał też bardzo dobry kontakt z pedagogiem szkolnym, z którym spotykał się regularnie. Dużym wsparciem jest dla niego dziewczyna z którą spotyka się od 10 miesięcy. Związek ten traktuje bardzo poważnie. Rodzice Krzysia negatywnie się wypowiadali o instytucjach, które jak twierdzą- „ z buciorami wchodzą do cudzego życia". Sami nie uciekają się do szukania pomocy czy wsparcia, choć jak w przypadku Pani Małgorzaty lubią kiedy inni poświęcają mi swój czas i uwagę, wyręczając ich z należących do nich obowiązków. Są zadowoleni, kiedy specjaliści podejmują za nich ważne decyzje, bowiem sami nie chcą brać za nie odpowiedzialności.

Przebieg spotkania rodzinnego
Spotkanie z rodzicami Daniela odbyło się w dwóch różnych miejscach, a mianowicie w mieszkaniu matki, w którym uczestniczył Daniel i Pani Izabela oraz w mieszkaniu ojca, gdzie badacz zastał wyłącznie ojca. Matka była podejrzliwa, spięta i podenerwowana, nie

podała jednak powodu towarzyszącego jej podczas wywiadu napięcia. Ojciec podczas spotkania był spokojny, otwarty i cierpliwy. Z zaciekawieniem przyjął pomysł dotyczący udziału w badaniu, podczas którego wykazywał dużą potrzebę bycia wysłuchanym. Daniel był bardzo otwarty na rozmowę a jego wypowiedzi były składne i logiczne. Podczas wywiadu wykazywał się też dużym spokojem i opanowaniem. Jego doświadczania życiowe wskazują na to, że jest chłopcem bardzo dojrzałym i odpowiedzialnym. Daniel podczas spotkania rodzinnego siedział blisko swojej siostry, która obejmowała go ramieniem i była zgodna w wypowiedziach z Danielem.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego i sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom

Daniel najbardziej chciałby, aby jego mama wyszła z nałogu. Boi się, że kiedyś znowu będzie próbowała popełnić samobójstwo. Absorbuje go ta myśl tak bardzo, że nie potrafi skupić się na własnym życiu. Wyraził również oczekiwanie związane z jego planami wyjazdu do Niemiec, które wiążą się z a z jego pragnieniem bycia zawodowym piłkarzem. Oboje rodzice z kolei oczekiwaliby poprawy warunków mieszkaniowych i finansowych. Rodzice liczą też na większe wsparcie instrumentalne i informacyjne ze strony instytucji lokalnych.

Kierunki działań pomocowych.

- Daniel powinien dokonać wszelkich starań związanych z uzyskaniem samodzielnego mieszkania. O pomoc w realizacji tego celu może poprosić pracowników MOPR. W poszukiwaniu pracy może liczyć natomiast na wsparcie Młodzieżowego Biura Pracy. Daniel został odrzucony przez obojga rodziców i zaniedbany pod względem emocjonalnym i wychowawczym. Jednak nie jest w stanie przyjąć tego faktu do siebie i przepracować emocji z tym związanych, gdyż nie uczestniczył do tej pory w terapii indywidualnej, która w jego przypadku jest wysoce uzasadniona. Daniel bardzo kocha swoich rodziców, dlatego też ciągle zabiega o ich miłość, opiekując się nimi. Obwinia siebie za to, że rodzice się rozstali, bo to jest mu łatwiej znieść, aniżeli prawdę o tym, że to rodzice nie byli na tyle dojrzali i odpowiedzialni, by stworzyć prawdziwy związek, rodzinę i bezpieczny dom. Należałoby zatem uświadomić mu, iż rodzice są dorosłymi ludźmi, którzy potrafią i powinni sami dbać o siebie i ponosić odpowiedzialność za własne wybory i decyzje. Daniel musi też zrozumieć, że to nie rodzice są źli, tylko ich postępowanie, które było krzywdzące dla niego.
- Matka powinna podjąć leczenie farmakologiczne, którego zaprzestała. Niepokojące są jej objawy takie jak nie wychodzenie z domu, spanie przez cały dzień, myśli samobójcze oraz przekonaniem o tym, że ktoś chce ją otruć, w związku z czym wymagana jest diagnoza lekarza psychiatry. Ponadto, matka w dalszym ciągu nadużywa alkoholu, który wpływa negatywnie na działanie leków psychotropowych, w związku z czym należałoby dopilnować tego, by matka podjęła najpierw terapię odwykową.
- Ojciec zaprzecza swojemu alkoholizmowi i nie okazuje zainteresowania synowi. W związku z powyższym ojciec powinien podjąć terapię odwykową oraz należałoby wzmocnić relacje rodzinne w toku terapii rodzinnej, jeśli oczywiści wszyscy członkowie rodziny wyrażą wolę uczestniczenia w niej. Jeśli natomiast zdarzy się, że któryś z nich nie zgodzi się na uczestnictwo spotkaniu rodzinnym, wtedy należy odpowiednio zinterpretować to nastawienie, by inni członkowie rodziny nie czuli się winni i odpowiedzialnie za jego zachowanie.

PRZYPADEK NR 5

Marek ma 17 lat. Jest uczniem I klasy gimnazjum dla dorosłych. Wywodzi się z 5 -osobowej rodziny. W wywiadzie uczestniczyli wszyscy członkowie rodziny. Wywiad został przeprowadzony m.in. w oparciu o kwestionariusz wsparcia społecznego, który wypełnili rodzice oraz analizę dokumentów tj. wywiad środowiskowy pracownika socjalnego, sprawozdanie z nadzoru kuratora, kartoteka pracy koordynatorskiej, opinia pedagoga, opinia psychologa, arkusz ocen, karta zdrowia, świadectwa szkolne, akt urodzenia Marka. Na ten wywiad badacz został wprowadzony przez pracownika socjalnego.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

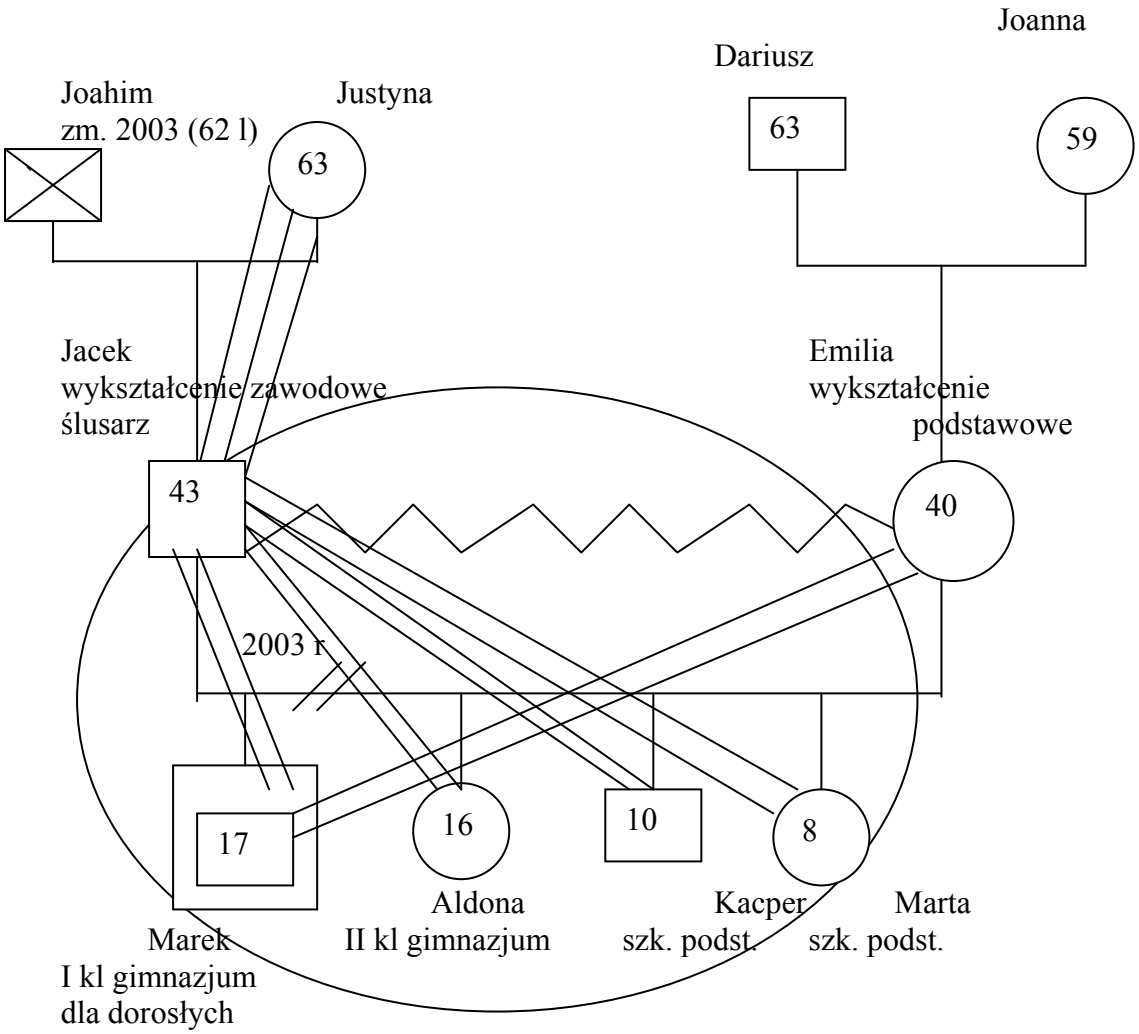

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.
Pan Jacek posiada wykształcenia zawodowe. Z zawodu jest ślusarzem. W chwili obecnej nie pracuje, jest bezrobotny, utrzymuje się ze świadczeń z MOPR. (zasiłek rodzinny, dodatek mieszkaniowy, zasiłek alimentacyjny). Korzysta też ze wsparcia emocjonalnego i finansowego ze strony swojej matki. Twierdzi, że „gdyby nie moja matka to nie wytrzymałbym tego psychicznie". Mówiąc o żonie, z którą się rozwiódł 5 lat temu miał w

sobie dużo żalu i rozgoryczenia, bo nie był w stanie zrozumieć- cytuje „ jak matka mogła porzucić swoje dzieci i tak po prostu spakować się i wyjść.” Wspominał, że jego żona od początku małżeństwa źle się prowadziła, upijała się do nieprzytomności, robiła scysje, awantury, była wulgarna i agresywna wobec niego i dzieci, nie wracała na noc do domu. Pan Jacek bardzo dba o to, aby dzieciom niczego nie brakowało. Sprząta, gotuje, robi zakupy. Chce dzieciom zrekompensować brak matki, trochę ją zastępuje. Jest przy tym jednak nieporadny wychowawczo, wyręcza swoje dzieci w domowych obowiązkach, sprząta ich pokoje, myje okna „bo oni tego dobrze nie zrobią”, odrabia za nich lekcje domowe. Nie potrafi przy tym zadbać o siebie, czasami po prostu wychodzi z domu, kiedy ma wszystkiego dość i zdarza mu się wtedy nie wracać na noc.
Marek jest uczniem gimnazjum dla dorosłych. Został przeniesiony do tej szkoły ze względu na nie realizowanie obowiązku szkolnego w szkole rejonowej. Marek negatywnie i nieadekwatnie reaguje na wymagania i zakazy zawarte w przypisanych mu rolach społecznych - dziecka w rodzinie, ucznia w szkole, kolegi w grupie rówieśniczej. Ponadto, jest agresywny, wchodzi w konflikty z nauczycielami, rodzicami, bywa wybuchowy, wykazuje zachowania autoagresywne. Marek jest również bardzo wrażliwy i nieśmiały, często zamyka się w sobie oraz ma bardzo negatywny stosunek do siebie i świata, jest nieufny, często miewa obniżony nastrój, wykazuje duży poziom napięcia i niepokoju, nie może usiedzieć dłużej w jednym miejscu, ma problemy z koncentracją. Poddał się terapii, ale tylko z powodu tego, że był to warunek, dzięki któremu został przyjęty do gimnazjum przy OHP. Marek potrafi słuchać godzinami muzyki. Zakłada wtedy słuchawki na uszy i „wyłącza się na wszystko i na wszystkich”- jak twierdzi jego ojciec. To jest jedyna forma rozrywki, której się bezgranicznie oddaje.
Aldona jest uczennicą III klasy gimnazjum. Jakiś czas temu sprawiała trudności wychowawcze, które polegały na tym, że nie chciała się uczyć, nie przychodziła do domu na noc a jak wracała to była pod wpływem alkoholu, obracała się w nieodpowiednim towarzystwie. Ojciec czując bezradność wobec zachowań córki wystosował wniosek do Sądu o opiekę kuratorską. Aldona, dowiedziawszy się o tym poprosiła ojca by wycofał wniosek. Ojciec przystał na jej prośbę, ale kazał obiecać, że nie będzie więcej sprawiać problemów. Córka dotrzymała słowa. Córka w wolnych chwilach spotyka się z przyjaciółmi, umawia się na randki i bawi się na dyskotekach.
Kacper i Marta uczęszczają do szkoły podstawowej. W klasie są bardzo grzeczni, lubiani i akceptowani. Nie sprawiają problemów wychowawczych. Są chwaleni i nagradzani przez nauczycieli za dobre stopnie i nienaganne zachowanie. Ojciec jest bardzo dumny z ich postępów w szkole , mówi o nich z zachwytem. Rodzina rzadko spędza czas wolny wspólnie. Zarówno Marek jak i Aldona w wolny czas spędzają poza domem. Nie mówią ojcu dokąd idą, ale wracają o ustalonej porze. Kacper i Marta towarzyszą ojcu w codziennych sprawach, obowiązkach. A w wolnych chwilach lubią oglądać telewizję i grać na komputerze.
Mieszkanie, w którym rodzina zamieszkuje jest pobierany nielegalnie prąd, opłaty są nieregularnie opłacane, co doprowadziło do jego zadłużenia. Lokal jest ogrzewany piecami węglowymi.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny

Kiedyś dla ojca największym problemem była grożąca rodzinie eksmisja, ale po pewnym czasie udało się to zagrożenie zlikwidować, poprzez spłatę długów, które na nim ciążyły. Problemy wychowawcze z Markiem od czasu kiedy rozpoczął naukę w gimnazjum dla dorosłych znacznie się zmniejszyły. Marek twierdzi, że zależy mu na skończeniu szkoły. Był poirytowany pytaniem o problem, twierdząc, że nie ma żadnego problemu. Kiedy ojciec się wypowiadał zapytany o problem, Marek kazał mu przestać mówiąc „tato nie mów nic

więcej, bo to nam zaszkodzi, wszyscy będą o nas gadać". Marek pomimo zapewnień o anonimowości badań, do końca upierał się przy swoim. Był zły na ojca za to, że ten miał więcej zaufania do badacza aniżeli do niego i opowiadał, o tym co jest dla niego problemem w otwarty i bezpośredni sposób. Pan Jacek martwi się również o to, że problemy z jego córką nie zostały tak do końca zażegnane. Aldona na pytanie o problem odpowiedziała podobnie jak Marek „ nie mam problemów". Na pozostałe pytania badacza odpowiadała wyłącznie tak lub nie. Natomiast Kacper i Marta malowali podczas wywiadu obraz rodziny, który był rysowany czarną kredką, co może świadczyć o towarzyszącym im niepokoju. Na rysunku natomiast znajdowali się wszyscy członkowie rodziny, ale Aldona była najbardziej oddalona od całej reszty rodziny. I nie miała zarysowanych ust. Pozostali uczestnicy wywiadu byli uśmiechnięci i zadowoleni.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Rodzina korzysta z pomocy finansowej MOPR. Pan Jacek złożył wniosek do Sądu o nadzór kuratora dla Aldony, lecz nagła i niespodziewana poprawa zachowania Aldony przekonała go wycofania wniosku. Pan Jacek regularnie uczęszcza też na wywiadówki szkolne i spotkania z pedagogiem szkolnym. Interesuje się sytuacją szkolną swoich dzieci. Zarówno Marek jak i Aldona zostali poddani terapii indywidualnej w Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym od Alkoholu i ich Rodzinom. Byli zapraszani też na rozmowy do pedagoga szkolnego, aczkolwiek niechętnie w nich uczestniczyli. Pan Jacek przejawia wiele aktywności i inicjatywy własnej przy poszukiwaniu wsparcia dla siebie i rodziny. Nie czeka aż specjaliści z różnego rodzaju instytucji lokalnych zainteresują się problemami jego rodziny. Potrafił sam zadbać o swoje sprawy poprzez bezpośredni kontakt z właściwą placówką lub ze specjalistami. Wiedzę na temat pomocy i wsparcia udzielanego w środowisku lokalnym miasta Bytom uzyskiwał także od znajomych lub z za pośrednictwem Internetu.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.
Pan Jacek nie chciał wyrażać swojego zdania na temat współpracy z w/w instytucjami, bo jak twierdził, nie chce sobie i swojej rodzinie zaszkodzić. Dostrzegał problem w niepotrzebnej biurokracji, która wg. respondenta jedynie utrudnia niesienie pomocy rodzinom przez instytucje do tego powołane. Pan Jacek postrzega siebie jako osobę zaradną, świadomą własnych umiejętności i kompetencji, dzięki którym dobrze radzi sobie w sytuacjach trudnych. Na bieżąco rozwiązuję swoje problemy sam lub z pomocą innych. Nie wstydzi się prosić innych o pomoc, choć w wielu sprawach jak sam twierdzi jest „samowystarczalny". Marek i Aldona niechętnie wypowiadali się na temat ich kontaktów ze specjalistami, uznając je za zbędne i niepotrzebne.

Przebieg spotkania rodzinnego
Pan Jacek był bardzo zaangażowany w wywiad rodzinny. Dużo opowiadał o sobie i swoim dzieciństwie. Pomimo trudnych doświadczeń własnych potrafi swoim dzieciom zapewnić godziwy byt. Dzieci są zadbane, w domu jest czysto i przytulnie. Ojciec zrezygnował z pracy, aby poświecić się całkowicie wychowaniu dzieci. Jest bardzo troskliwy i opiekuńczy. Aldona wydawała się być bardzo zagubiona i przestraszona. Na pytania odpowiadała bardzo zwięźle i lakonicznie. Marek wypełnił kwestionariusz wywiadu pisemnego, unikał jakichkolwiek odpowiedzi ustnych, z obawy przed tym, że informacje te mogłyby zostać wykorzystane przeciwko niemu i rodzinie. Marek podczas wywiadu był bardzo napięty i niespokojny. Nerwowo chodził po pokoju i nie mógł usiedzieć w jednym miejscu. W

pewnym momencie nie wytrzymał towarzyszącego mu napięcia i wyładował je na ojca, krzycząc na niego i robiąc mu wyrzuty. Kacper i Marta byli podczas wywiadu bardzo podekscytowani i chętni do uczestniczenia w spotkaniu rodzinnym.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego i sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom

Pan Jacek chciałby, aby nauczyciele bardziej interesowali się uczniami, przede wszystkim tym co ich podopieczni robią po szkole. Respondent życzyłby sobie też, aby w szkole odbywały się zajęcia profilaktyczne, pomagające rodzicom w trudnych sytuacjach wychowawczych. Uważa, że szkoła powinna więcej wymagać od nauczycieli, by mogli zdobyć autorytet w oczach uczniów. Nauczyciel to wg. Pana Jacka przede wszystkim wychowawca, który powinien dawać dobry przykład uczniom, być dla nich wzorem do naśladowania, bowiem „ nie może być tak, że nauczyciel naucza w klasie o szkodliwości palenia papierosów a sam pali. To jest jakiś absurd" – mówi pan Jacek. Marek i Aldona byli zgodni co do kwestii ograniczenia zajęć lekcyjnych i kartkówek. Twierdzą, że jeden sprawdzian i 3 kartkówki w ciągu jednego dnia to „gruba przesada". Pan Jacek przywiązuje dużą wagę do wsparcia wartościującego i emocjonalnego, którego stara się udzielać swoim dzieciom jak najwięcej. Sam otrzymał wiele wsparcia emocjonalnego od swojej matki, z która jest bardzo silnie związany.

Kierunki działań pomocowych.

- Pan Jacek jest przeciążony obowiązkami domowymi. Nie pozwala dzieciom sobie pomóc w wykonywaniu codziennych czynności takich jak gotowanie, sprzątnie, pranie. Uważa, że tylko on robi to dobrze i sprawnie. Należałoby zatem uświadomić mu, że wyręczając dzieci ze swoich obowiązków, odbiera im się możliwość wykazania się odpowiedzialnością, zaradnością, aktywnością, która wyrabia pasywną postawę wobec życia. Poza tym ojciec z powodu własnej nadodpowiedzialności może doprowadzić do przeciążenia organizmu zarówno fizycznego jak i psychicznego, co prowadzi do ogólnej frustracji, którą z czasem może zacząć wyładowywać na innych, w tym swoich dzieciach.
- Marek ze względu na duży poziom napięcia i niepokoju, który mu towarzyszy w codziennych życiowych sytuacjach powinien poddać się terapii indywidualnej. Trudność w zapanowaniu nad emocjami zwłaszcza nad złością, są u niego na tyle silne, iż warto byłoby skonsultować ten problem z lekarzem psychiatrą.
- Aldona poprzez swoje negatywne zachowania, chciała zwrócić na siebie uwagę, gdyż w rodzinie funkcjonuje trochę jako „dziecko niewidzialne", które zajmuje się sobą, jest ciche, spokojne, bezproblemowe. Podczas wywiadu Aldona była bardzo milcząca, ojciec i brat wypowiadali się za nią, jakby ona sama nie miała prawa głosu. Jej pozycja w rodzinie bardzo wyraźnie została przedstawiona na rysunku jej młodszego rodzeństwa, na którym stała gdzieś z boku i nie miała zarysowanych ust. Aldona powinna zostać skierowania na badania psychologiczne pod kątem zaburzeń w zachowaniu.
- Należałoby zatem poddać rodzinę terapii systemowej, która wpłynęłaby na wzmocnienie integracji rodziny, granic zewnętrznych i wewnętrznych, poprawę komunikacji oraz relacji rodzinnych.

PRZYPADEK NR 6

Kamil jest uczniem I kl technikum elektrycznego, choć ma już skończone 18 lat. W chwili obecnej przebywa w Areszcie Śledczym. Kamil nie brał czynnego udziału w wywiadzie, ale podczas przepustki wypełnił przygotowany przez badacza kwestionariusz. Wywiad został uzupełniony analizą kwestionariusza wsparcia społecznego oraz analizą dokumentów tj: postanowienie Sądu Rejonowego, kartoteka pracy koordynatorskiej, opinia pedagoga, opinia psychologa, opinia psychiatry, arkusz ocen, karta zdrowia, świadectwa szkolne, pisma do dyrekcji MOPR, pisma, sprawozdanie z wywiadu pracownika socjalnego.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

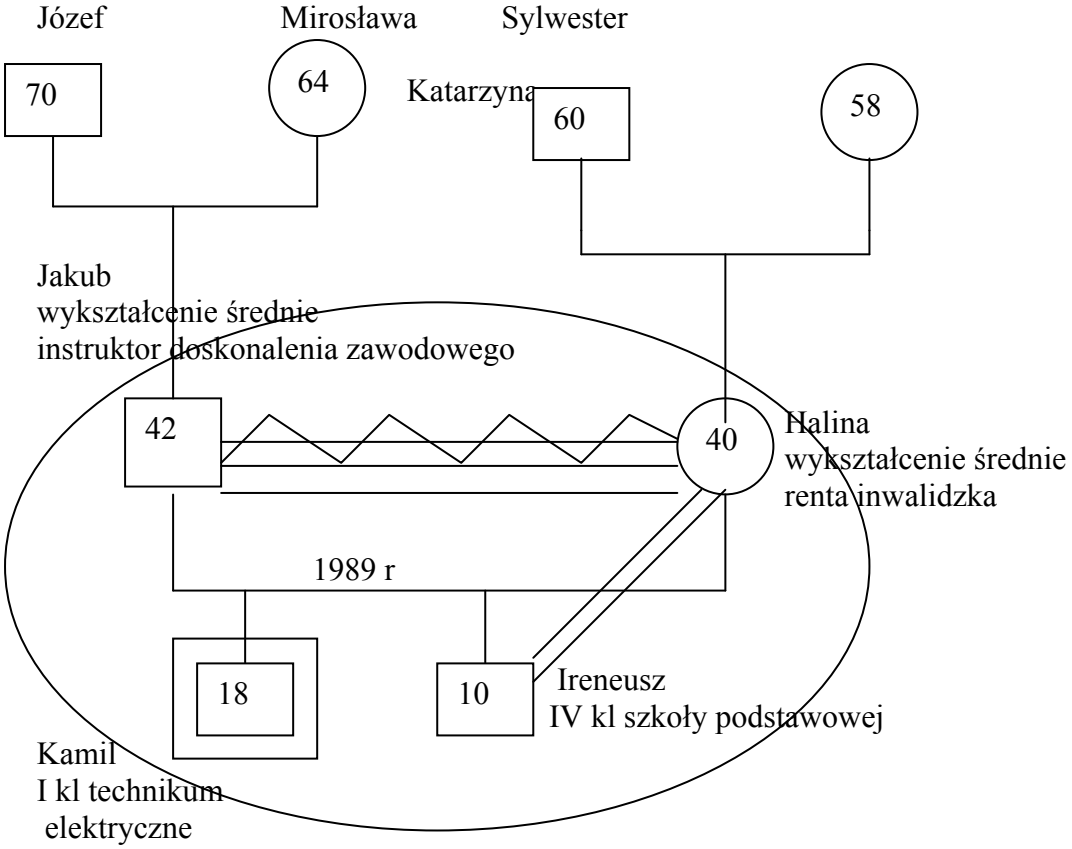

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.
Pani Halina posiada wykształcenie średnie. Pobiera rentę z powodu choroby, o której nie chciała mówić wprost, w związku z czym badacz nie dopytywał. Wcześniej pracowała w sklepie odzieżowym i była z tej pracy bardzo zadowolona. Respondentka jest osobą bardzo otwartą, bezpośrednią i inteligentną. Wykazuje też cechy nadopiekuńczości w stosunku do swoich synów, z którymi jest bardzo emocjonalnie związana. Respondentka mówi o Ireneuszu, że jest „złotym dzieckiem" i jej pocieszycielem w trudnych chwilach, czego niestety nie może powiedzieć o starszym synu Kamilu, który jak twierdzi respondentka jest jego przeciwieństwem. Pani Halina miewa stany depresyjne, ale stara się żyć aktywnie, dużo też czyta, chodzi na spektakle teatralne, jest wrażliwa na piękno i sztukę.
Pan Jakub pracuje w Zakładzie Doskonalenia Zawodowego, jest instruktorem. Praca zawodowa obliguje go do częstych wyjazdów w sprawach służbowych, co wiąże się z jego częstą nieobecnością w domu rodzinnym. Wychowanie synów spoczywa zatem głównie na

żonie Pana Jakuba. Z tego też powodu dochodzi na tym podłożu do częstych konfliktów i kłótni w domu. Pan Jakub w chwilach wolnych czyta książki i gazety motoryzacyjne.
Kamil w szkole podstawowej był bardzo zdolnym uczniem, nie musiał całymi dniami przesiadywać nad książkami, by się czegoś nauczyć. Szybko opanowywał kolejne partie materiału. Osiągał wysokie miejsca w konkursach oraz wyjeżdżał na olimpiady zdobywając nagrody dla szkoły. Kamil w 3 klasie rozpoczął treningi w Klubie Sportowym Polonia Bytom. Trener widząc jego zdolności oraz innych chłopców ze swojej drużyny wpadł na pomysł by utworzyć w liceum klasę o profilu sportowym, w którym mogliby pobierać naukę uczniowie z jego klubu. Pomysł ten został zrealizowany i Kamil wraz z kolegami zaczął się uczyć w jednej klasie. Po pewnym jednak czasie Kamil zaczął wykazywać coraz większa niechęć do nauki szkolnej, zaczął też chodzić na wagary, opuszczać treningi, został też przyłapany przez trenera na paleniu marihuany, pojawiły się też zaburzenia emocjonalne w postaci chwiejności emocjonalnej, nadmiernej ekspresyjności, która przeradzała się najczęściej w wybuchowość. Trener ostrzegł go wtedy, że jeśli nie skończy z narkotykami i nie zacznie chodzić do szkoły, to zostanie wykluczony z drużyny. Kamil przerwał naukę w 2 klasie liceum. Nie mógł zapanować nad swoim uzależnieniem a jego abstynencja stale rosła. Podjął terapię w Ośrodku Uzależnień. Jednak po pewnym czasie stwierdził, że to nie jest dla niego i przerwał terapię. Po pewnym czasie podjął decyzję, dotyczącą uczestnictwa w terapii indywidualnej, w której brał udział tylko 1,5 miesiąca, ponieważ cytuję: „rozmowy z terapeutą są bez sensu, nic mi nie dają, ja sam najlepiej wiem czego mi potrzeba". Kamil lubi być w centrum zainteresowania, ma duże poparcie wśród kolegów, zajmuje pozycję lidera w grupie. Rówieśnicy wspierają go też finansowo, kiedy rodzice nie dają mu pieniędzy np. na papierosy, wtedy koledzy zakupują mu je i jeszcze w dodatku maja czelność przynosić mu je do domu rodzinnego. Kamil podjął naukę w technikum, lecz jego absencja stanowi o kolejnym zagrożeniu wydalenia ze szkoły. Spowodowana jest ona głównie tym, iż Kamil od miesiąca przebywa w zakładzie karnym, po zdarzeniu, które miało miejsce na stadionie piłkarskim podczas meczu. Kamil został oskarżony o pobicie funkcjonariusza i dewastację barierek na boisku. Grozi mu za to 10 lat pozbawienia wolności. Kamil podejmował wcześniej prace dorywcze, ale po tygodniu brał l-4 i zmieniał pracę. Do tej pory pracował na poczcie i w piekarni. Chwali się przed rodzicami tym jak potrafi kombinować i jaki to z niego spryciarz. Kamil zamierza przepisać się do szkoły wieczorowej, kiedy wyjdzie z zakładu karnego. Swoją przyszłość zawodową, wiąże z pracą poza granicą. Jeszcze nie ma pomysłu w jakiej branży chciałby podjąć prace, aczkolwiek uparcie twierdzi, że na pewno wyjedzie z Polski.
Irek jest chłopcem bardzo grzecznym, spokojnym i inteligentnym. Interesuje się fauną i florą. Chciałby w przyszłości zostać podróżnikiem lub lekarzem weterynarii. W wolnych chwilach lubi grać na komputerze w gry komputerowe. Ireneusz jest dzieckiem wrażliwym i uczuciowym, bardzo przeżywa spory w domu, powodowane napiętą atmosferą, wywołaną nagannym zachowaniem Kamila. Ireneusz chowa się wtenczas pod kołdrę i płacze. Rodzina nie utrzymuje kontaktu z rodziną ze strony matki ani ojca.
Mieszkanie, które zajmuje rodzina składa się z 3 pokoi, kuchni i łazienki. Wyposażone jest we wszystkie potrzebne sprzęty gospodarstwa domowego. Matka dba o porządek i ład w domu.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny

Dla pani Haliny największym problemem jest trudna sytuacja w jakiej znalazł się jej syn. Najbardziej obawia się tego, że syn dostanie wyrok 10 lat pozbawienia wolności. Pan Jakub podziela te obawy i jest również bardzo zaniepokojony tą sytuacją. Oboje rodzice obwiniają siebie za to co spotkało ich syna, uważają, że źle go wychowali. Na terapii małżeńskiej, której się poddali dowiedzieli się, że byli rodzicami nadopiekuńczymi i mało

konsekwentnymi. W tej chwili rodzice stawiają mu więcej wymagań, ale syn skutecznie się przed tym broni. Kamil czuje się pokrzywdzony przez Policję, a mianowicie twierdzi, że „tylko 3 razy kopnął w barierki, a jest oskarżony o czynną napaść na funkcjonariusza policji oraz zniszczenie mienia". Jego koledzy pocieszają go, że to tylko zwykła sprawa sądowa i że na pewno nie pójdzie do więzienia. Dla Ireneusza największym problemem są awantury i kłótnie, do których dochodzi między bratem a rodzicami. Syn chowa się wtedy w różne miejscach w domu i trudno jest go wtedy znaleźć. Wpływa to niekorzystnie na jego zdrowie psychiczne, bo przez to staje się nadpobudliwy, płaczliwy i zamknięty w sobie.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Pani Halina podejmowała do tej pory współpracę z MOPR, z którego otrzymuje zasiłek rodzinny oraz rentę inwalidzką. Ponadto, jest w stałym kontakcie ze specjalistą do pracy z rodzina z Zespołu Interwencji Kryzysowej MOPR, od którego otrzymuje wsparcie psychologiczne. Uczestniczy też w grupie edukacyjno-wspierającej dla kobiet, prowadzonej w Z I K przez w/w specjalistę. Pani Halina z własnej inicjatywy podjęła wraz z mężem terapię małżeńską. Terapia okazała się być im bardzo przydatna, gdyż wyposażyła ich w niezbędne umiejętności wychowawcze, poprawiła też komunikację w rodzinie. Kamil korzystał przez jakiś czas z terapii indywidualnej w Ośrodku Terapii w Katowicach. Terapeutka była jednak znajomą mamy i dlatego Kamil nie miał do niej zaufania, w związku z czym zaniechał uczęszczania na spotkania terapeutyczne. Kamil brał udział również w terapii dla osób uzależnionych w Ośrodku Leczenia Uzależnień w Bytomiu. Terapia nie trwała długo, ale od tamtej pory pani Halina nie wyczuwa zapachu marihuany w domu. Pani Halina korzysta z internetu szukając wsparcia dla rodziny. W tej chwili Pan Jakub załatwia wszelkie sprawy związane ze szkołą do której uczęszcza Kamil, gdyż kiedy interesowała się tym matka, ich syn stanowczo się temu sprzeciwiał.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.
Pan Jakub nie wypowiadział się na temat jakości oferowanej im pomocy ze strony bytomskich instytucji, gdyż odpowiedzialną za kontakty z instytucjami uczynił swoją żonę. Pani Halina ocenia bardzo pozytywnie pomoc i wsparcie udzielone jej do tej pory przez różnego rodzaju instytucje. Bardzo chwali sobie grupę, którą prowadzi specjalista do pracy z rodziną w ZIK MOPR. Bardzo pozytywnie ocenia również pomoc udzieloną rodzinie przez terapeutę – księdza, który prowadził ich terapię małżeńską w Katowicach. Pani Halina uważa, że otrzymali od niego wraz z mężem bardzo wiele cennych wskazówek, zwłaszcza dotyczących tego jak prawidłowo wychowywać dzieci. Dużo przychylności i życzliwości rodzina otrzymała również od nauczycieli i wychowawców Kamila oraz jego instruktora sportowego. W/w specjaliści zrobili wszystko co tylko mogli by pomóc Kamilowi w rozwiązaniu jego problemów. Niestety Kamil nie skorzystał z oferowanej mu pomocy i ma w tej chwili skończoną tylko szkołę podstawową i gimnazjum. Bardzo przychylni są mu też pedagodzy z technikum, do którego się zapisał, ale jeśli nadal będzie nieobecny w szkole z powodu przebywania w areszcie nie będzie mógł kontynuować nauki w tej szkole. Matka miała kontakt także z policją, strażą miejska, w związku z różnymi wybrykami syna. Zarówno matka jak i ojciec Kamila dbają o swoją sprawność intelektualną i fizyczną poprzez aktywne spędzanie czasu wolnego, takie jak np. uprawianie sportu, rozwiązywanie krzyżówek, czytanie książek, właściwe odżywianie itd. Kiedy maja trudności czy obniżony nastrój często uciekają wtedy w towarzystwo innych osób, prosząc ich o radę lub po prostu miło spędzając z nimi czas.

Przebieg spotkania rodzinnego

Pani Halina opowiadając o synu nie mogła powstrzymać łez, była bardzo przejęta jego trudną sytuacją i otwarta na wszelkie propozycje mogące pomóc synowi. Respondentka miała dużą potrzebę zwierzenia się ze swoich problemów i podzielenia swoim cierpieniem. Wywiad trwał prawie 2 godziny, ale ten czas był respondentce bardzo potrzebny. Była za to bardzo wdzięczna badaczowi. Podczas wywiadu nie byli obecni pan Jakub i Kamil, lecz wywiad został uzupełniony na przygotowanych wcześniej arkuszach z pytaniami, na które zostały udzielone odpowiedzi w formie pisemnej. Ireneusz natomiast sporządził rysunek, przedstawiający jego rodzinę w pełnym składzie, pozostających w bliskich relacjach członków rodziny.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom

Pani Halina swoje oczekiwania i propozycje zmian zamieściła w liście, który wysłała pocztą e-mailową do Prezydenta Miasta, przedstawiając mu własną sytuację życiową oraz innych rodzin, w których wychowują się koledzy jej syna. W owym liście zamieszczona została również prośba o zwiększenie nadzoru nad młodzieżą przez policję, straż miejską, zwłaszcza w czasie zajęć szkolnych, gdyż młodzież ucieka we tym czasie na wagary i wałęsa się po ulicach, zamiast uczyć się w szkole. Jej największym oczekiwaniem w tej chwili jest sprawiedliwy wyrok Sądu Rejonowego w sprawie jej syna. Według Pani Haliny państwo ponosi odpowiedzialność za trudności polskiej młodzieży, które wychowuje eurosieroty- czyli dzieci, których rodzice wyjeżdżają do pracy za granicę i skazując ich na samowychowanie. Pani Halina sprecyzowała także swoje oczekiwania co do wsparcia społecznego, a mianowicie w tej chwili najbardziej potrzebuje wsparcia informacyjnego i emocjonalnego. Pan Jakub ma podobne oczekiwania co jego syn Kamil. Oboje pragną tylko jednego, aby rozprawa w Sądzie doprowadziła do uniewinnienia Kamila.

Kierunki działań pomocowych.

- Pani Halina potrzebuje wsparcia terapeutycznego, bo ciągle obwinia siebie za to, co przytrafiło się jej synowi. Oskarża też o to męża, co prowokuje kłótnie, do których często dochodzi miedzy nimi. Ojciec nie czuje się odpowiedzialny za naganne postępowanie syna, uważa, że jest on już osobą dorosłą, która powinna sama odpowiadać za swoje czyny. Ojciec ma rację, ale taka postawa może spowodować, że syn poczuje się odtrącony. Syn paradoksalnie, w tej chwili bardziej potrzebuje ojca, niż kiedykolwiek indziej, o czym świadczy jego zachowanie, którym próbuje mu zaimponować ojcu np. tym jak potrafi kombinować i jaki jest sprytny. Kamil chce żeby rodzice go docenili, pochwalili, zobaczyli w nim kogoś wartościowego, ale jak na razie jego i rodziców oczekiwania się rozmijają. Warto zatem, byłoby doprowadzić do spotkania całej rodziny, żeby Kamil mógł usłyszeć jakie są faktycznie oczekiwania rodziców i wypowiedzieć głośno własne potrzeby i oczekiwania. Można by było porozmawiać również o tym, jak rodzice mogliby mu pomóc, żeby Kamil poczuł się bardziej potrzebny i doceniany. Z wywiadu wynika, że w rodzinie rzadko mówi się o uczuciach. Kamil kiedyś zasugerował matce, że chciałby kiedyś usłyszeć od kogoś, że jest kochany. Konieczne zatem byłoby podjęcie działań, które mogłyby otworzyć rodzinę na rozmowę o uczuciach. Należałoby również zmotywować Kamila do nauki, jeżeli dojdzie już do wyjaśnienia spraw związanych z incydentem na boisku.
- Ze względu na fakt, iż najmłodszy syn bardzo przeżywa wszystko to co się dzieje w związku z zachowaniem Kamila, należałoby zwrócić szczególną uwagę na uczucia, które ta sytuacja w nim budzi, żeby umożliwić mu opowiedzenie o tym, jak on się z tym czuje. Czego potrzebuje w związku z tym dla siebie, albo co rodzina mogłaby zrobić, aby nie wzbudzać w nim owych negatywnych uczuć.

PRZYPADEK NR 7

Tomasz ma 13 lat i uczęszcza do I klasy gimnazjum. Wywodzi się z 4 osobowej rodziny. Do wywiadu została dołączona analiza kwestionariusza wsparcia społecznego oraz analiza dokumentów tj. sprawozdanie z nadzoru kuratora, opinia pedagoga szkolnego, opinia wychowawcy, kartoteka pracy koordynatorskiej, arkusz ocen szkolnych, opinia poradni, opinia psychiatry, wywiad środowiskowy pracownika socjalnego.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

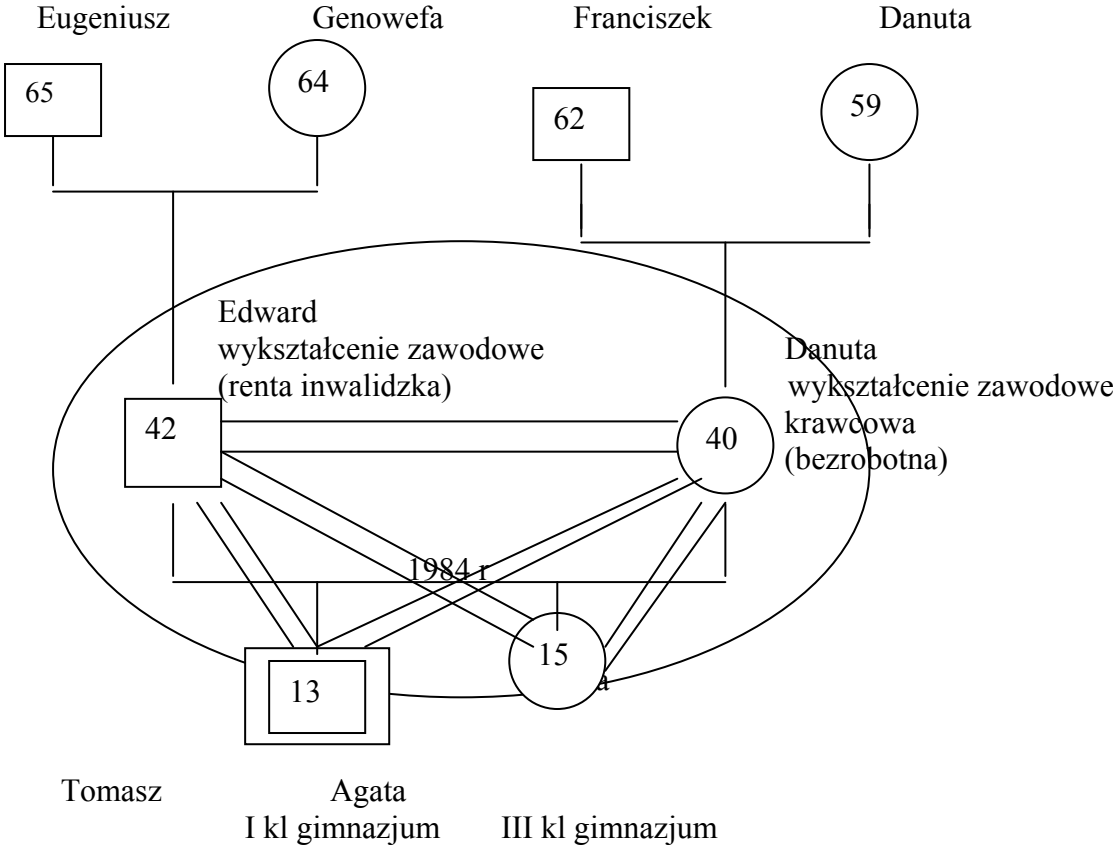

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.
Pani Danuta jest osobą bezrobotną zarejestrowaną w PUP. Posiada wykształcenie zawodowe o kierunku krawiectwo. Przez 10 lat pracowała w szwalni, była to „praca z powołania"- jak twierdzi respondentka. Przyjmowała też zamówienia do pracy po godzinach. Respondentka jest uzależniona od alkoholu, ale nie przyznaje się do tego nawet sama przed sobą. Twierdzi, że spożywa alkohol wyłącznie na spotkaniach towarzyskich lub wspólnie mężem wieczorem do kolacji, ale w umiarkowanych ilościach. Pani Danuta okazuje nadmierną troskę swoim dzieciom, wynikającą z potrzeby kontroli wszystkich spraw, które ich dotyczą. Zdarza się, że podejmuje za nich decyzje, dotyczące ich ważnych wyborów życiowych np. szkoły czy zawodu. Pani Danuta marzy o tym by wyjechać za granicę „do ciepłych krajów". Pasjonują ją podróże i turystyka górska.
Pan Edward otrzymuje rentę, ma orzeczony lekki stopień niepełnosprawności, wynikający z

wady słuchu, spowodowanej niekorzystnymi warunkami panującymi w pracy zawodowej. Z analizy dokumentów wynika, że pan Edward nadużywa alkoholu, ale sam wypiera się tego faktu. Jego żona również tego nie potwierdza tłumacząc, że pije tylko okazjonalnie. Pan Edward jest osobą bardzo towarzyska i komunikatywną. Często jest inicjatorem różnego rodzaju imprez okolicznościowych, które organizuje w domu rodzinnym. Jak sam twierdzi „każda okazja jest dobra, żeby się zabawić". Pan Edward w wolnych chwilach lubi oglądać telewizję, zwłaszcza mecze piłki nożnej na które zaprasza też swoich kolegów.
Tomasz jest uczniem II kl gimnazjum. Słowo wsparcie kojarzy mu się z rodziną. Ważniejsze jest dla niego wsparcie materialne, bo psychologiczne jest mu bardziej dostępne i udzielane przez rodzinę zwłaszcza mamę. Tomasz nie przestrzega wewnętrznych zarządzeń i przepisów szkoły, wykazuje dużą niechęć do nauki, nagminnie opuszcza zajęcia szkolne, wdaje się w bójki na przerwach, przeszkadza w prowadzeniu lekcji nauczycielom, przejawia zaburzenia w zachowaniu i zaburzenia emocjonalne (próba samobójcza). Tomek posiada zdolności plastyczne w związku z czym najprawdopodobniej zostanie przepisany do szkoły plastycznej. Jego marzeniem jest praca w firmie budowlanej np. w charakterze technika wykończeniowego. Tomasz twierdzi, ze nie lubi chodzić do szkoły, bo zarówno nauczyciele jak i uczniowie z klasy się na niego uwzięli i ciągle mają do niego o coś pretensje. Swój czas pozalekcyjny spędza zazwyczaj w klubie, który założył wraz ze swoimi kolegami z podwórka w garażu swojego ojca. Pan Edward udostępnił mu garaż po tym, jak sprzedał swój samochód.
Agata jest uczennicą III kl gimnazjum. Ma duże osiągnięcia w sporcie, zwłaszcza w siatkówce i koszykówce. Poza tym interesuje ją taniec i muzyka. Chciałaby w przyszłości zostać instruktorem tańca. Agata największe oparcie ma w przyjaciołach, wielokrotne to powtarzała podczas spotkania rodzinnego. Lubi spędzać z nimi swój czas wolny i ma do nich jak sama twierdzi pełne zaufanie.
Sytuacja socjoekonomiczna rodziny jest w miarę stabilna. Mieszkanie czyste, zadbane, wyposażone we wszystkie potrzebne sprzęty gospodarstwa domowego i meble. Dzieci mają osobne pokoje i dużo przestrzeni własnej, gdyż mieszkanie jest 4 pokojowe.
Rodzina utrzymuje stały kontakt z dziadkami ze strony mamy, którzy często ich odwiedzają i wspierają finansowo Wspólnie spędzają też święta i obchodzą urodziny.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny

Na pytanie o problem pani Danuta bardzo szybko odpowiedziała, że ich rodzina nie ma problemów. Dopiero po pewnym czasie przyznała, że martwi się o syna, który wg. niej zachowuje się agresywnie i ma myśli samobójcze. Podczas jednej z ucieczek z domu próbował odebrać sobie życie. Po tej próbie samobójczej został skierowany na obserwacje do szpitala w Lublińcu. Na wypisie ze szpitala były zamieszczone zalecenia ze wskazaniem do dalszej terapii psychologicznej i opieki psychiatrycznej. Dla ojca największym problemem jest sprawa o pobicie, którą ma założoną w Sądzie jego syn. Nie bardzo wie jak dotrzeć do Tomasza i wytłumaczyć mu, że przez takie zachowania tylko sam sobie szkodzi. Dla Tomasza przymus chodzenia do szkoły jest dla niego w tej chwili największym problem. Tomasz ma założoną sprawę w sądzie o pobicie kolegów z klasy. Ma poczucie krzywdy z tego powodu, gdyż twierdzi, że to koledzy go sprowokowali tym, że używali obraźliwych komentarzy pod adresem jego rodziny. Agata jest bardzo skryta i małomówna, czego dała wyraz w swoich wypowiedziach pisemnych. Zaznaczyła w nich również, że nie zgadza się z niektórymi zasadami wychowania rodziców, które najchętniej by zmieniła. Nie wskazała na konkretny problem, gdyż w tej chwili nie ma takiego problemu, z którym by sobie sama nie poradziła.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Rodzice Tomasza wraz z nim udali się do z Sądu Rejonowego, w celu złożenia wyjaśnień w sprawie, dotyczącej oskarżenia o pobicie. Syn poddany został indywidualnej terapii w Poradni Pedagogiczno- Psychologicznej. Był też konsultowany psychiatrycznie w szpitalu w Lublińcu. Rodzice są w stałym kontakcie ze szkołą syna. Pani Danuta uczestniczy w grupie edukacyjno- wspierającej rodziny, prowadzonej przez specjalistę do spraw rodziny w Zespole Interwencji Kryzysowej MOPR w Bytomiu. Tomasz ma ustanowiony nadzór kuratora. Z relacji rodziców jasno wynika, że rodzina nie zaufania do specjalistów, w związku z czym nie oczekują od nich pomocy. Rodzina może polegać na wsparciu bliższej i dalszej rodziny oraz znajomych.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.
Rodzice bardzo pozytywnie wypowiadali się o instytucjach, z którymi mieli kontakt. Wręcz sprawiali wrażenie, jakby chcieli ukryć pewne fakty, dotyczące współpracy z w/w instytucjami. Byli bardzo sceptyczni i nieufni także wobec badacza. Po pewnym czasie dopiero rodzina przyznała, że szkoła nie spełnia ich oczekiwań a nauczyciele uwzięli na ich syna. Poza tym zarówno pedagog szkolny jak i wychowawca klasy Tomasza nie wykazują dużego zainteresowania i zaangażowania w sprawy ich syna. Pani Danuta ma wrażenie jakby grono pedagogiczne chciało pozbyć się jej syna ze szkoły. W pewnym momencie podczas wywiadu, matka Tomasza stwierdziła, że powiedziałaby więcej na ten temat, ale obawia się, że mogłoby to jej rodzinie zaszkodzić, wiec się powstrzymała. Rodzice Tomasza są zaradni i samodzielni, starają się sami rozwiązywać swoje problemy sami i radzić w trudnych sytuacjach. Jeśli potrzebują wsparcia proszą o nie swoich rodziców lub znajomych, ale robią to bardzo rzadko. Rodzice są świadomi swoich umiejętności i kompetencji jako rodzice i uważają, że dobrze wywiązują się ze swoich ról.

Przebieg spotkania rodzinnego
Rodzina stworzyła bardzo dogodne warunki do przeprowadzenia wywiadu. Poza tym w domu panowała bardzo ciepła i rodzinna atmosfera. Każdy z członków rodziny aktywnie uczestniczył w wywiadzie, choć zarówno Tomasz jak i Agata odpowiadali na pytania pisemnie z zastrzeżeniem, aby nie pokazywać ich odpowiedzi rodzicom. Rodzina zachowała zdrowy dystans do badacza, odpowiadając na pytania w sposób bardzo rzeczowy i konkretny, bez zbędnego rozwlekania się, wykazując przy tym spory poziom nieufności i rezerwy. Rodzina robi wrażenie spójnej i otwartej na kontakty społeczne. Agata jak i Tomasz potwierdzili to w swoich wypowiedziach podkreślając fakt, że ich znajomi zazdroszczą im rodziców, którzy na tak wiele im pozwalają, przy jednoczesnym zachowaniu kontroli i „trzymaniu ręki na pulsie".

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom
Pani Danuta dostrzega duże możliwości w działaniach profilaktycznych, które zmierzałyby do organizowania zajęć pozalekcyjnych dzieci i młodzieży, która w wielu dzielnicach Bytomia „chodzi z kluczem na szyi, nie mając co ze sobą zrobić" . Wyszczególnia tu przede wszystkim zajęcia sportowe, które pozwoliłyby młodzieży na „wyżycie się" i odreagowanie negatywnych emocji. Jeśli chodzi o oczekiwania Tomasza to sprowadzają się one głównie do szkoły i lekcji, które jego zdaniem „powinny trwać 15 min., przerwy zaś godzinę a na lekcjach nie było tyle nauki". Agata zmieniłaby niektórych nauczycieli i wychowawczynie w szkole. Nie bardzo jej odpowiadają również zbyt liczne klasy i negatywny stosunek

sprzątaczek do uczniów. Miejscem najbardziej przyjaznym dla niej w szkole jest świetlica. Agata stwierdziła, że w trudnych chwilach może liczyć na rodziców, ale też na życzliwych przyjaciół. Rodzina oczekiwałaby większego wsparcia instrumentalnego ze strony instytucji lokalnych.

Kierunki działań pomocowych.

- Z uwagi na niewyjaśniony konflikt, który rozgrywa się w szkole pomiędzy Tomaszem a nauczycielami i uczniami, należałoby się mu jeszcze raz dokładnie przyjrzeć. Najlepiej gdyby zrobiła to osoba nie będąca bezpośrednio w niego zaangażowana jak np. kurator lub pracownik socjalny. Warto byłoby wejść w kontakt z pedagogiem szkolnym, który powinien mieć wgląd w tę sytuację. Tomasz podczas wywiadu sprawiał wrażenie bardzo spokojnego i cierpliwego. Podczas wywiadu odpowiadał na każde z pytań, które było mu zadawane przez badacza, co świadczy o dużej woli do współpracy. Powinno się zatem położyć nacisk na działania socjoterapeutyczne, które należałoby podjąć w szkole, aby zintegrować Tomasza z zespołem klasowym i wpłynąć na jego motywacje do chodzenia do szkoły. Ponadto, Tomasz powinien zostać poddany terapii indywidualnej ze względu na tendencje samobójcze.
- Pani Danuta jest osobą młodą, w pełni sił życiowych, w związku z czym powinna wykorzystać swój potencjał podejmując pracę zawodową, która nie tylko wpłynęłaby na jej aktywizację życiową, ale również pomogłaby jej spełnić swoje marzenie o dalekiej podróży. Ze względu na jej zniechęcenie do poszukiwania pracy na własną rękę, konieczne byłoby skontaktowanie się z powiatowym urzędem pracy z zapytaniem o aktualne oferty pracy oraz inne możliwości aktywizacji zawodowej. Pani Danuta wspominała, że nie chciałaby już pracować w swoim zawodzie, dlatego też powinna się dowiedzieć o ofertę kursów dających szansę przekwalifikowania się.
- Pan Edward, choć się do tego nie przyznaje powinien zacząć kontrolować spożywanie alkoholu, tym bardziej, że zachęca on do tego również swoją żonę i nie widzi w tym żadnego zagrożenia dla rodziny.
- Pod dużym znakiem zapytania został postawiony też sielankowy obraz rodziny, który nakreślili jego członkowie. Ucieczki z domu Tomasza są ewidentnym dowodem na to, że relacje w rodzinie chyba nie do końca są tak idealne, jakby się mogło wydawać na pierwszy rzut oka. Należałoby zatem przyjrzeć się rodzinie bliżej w toku ewentualnej terapii rodzinnej.

PRZYPADEK NR 8

Aneta ma 16 lat i obecnie przebywa w Domu Dziecka wraz z siostrą Iwoną. Wywiad został przeprowadzony w domu rodzinnym, w którym wzięli udział pani Jadwiga oraz jej 3 córki Jolanta, Aneta i Iwona. Wywiad opierał się na kwestionariuszu wsparcia społecznego, wypełnionym przez matkę oraz analizie dokumentów tj. kartoteka pracy koordynatorskiej, sprawozdanie z nadzoru kuratora, opinia pedagoga szkolnego, opinia wychowawcy, arkusz ocen szkolnych, opinia poradni, RODK, wywiad środowiskowy pracownika socjalnego, pisma kierowane do placówki opiekuńczo-wychowawczej, pisma kierowane do MOPR, akt urodzenia, skierowanie do Domu Dziecka, polecenie umieszczenia. Na ten wywiad badacz został wprowadzony przez pracownika socjalnego, który w tym dniu miał umówione spotkanie z rodziną.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

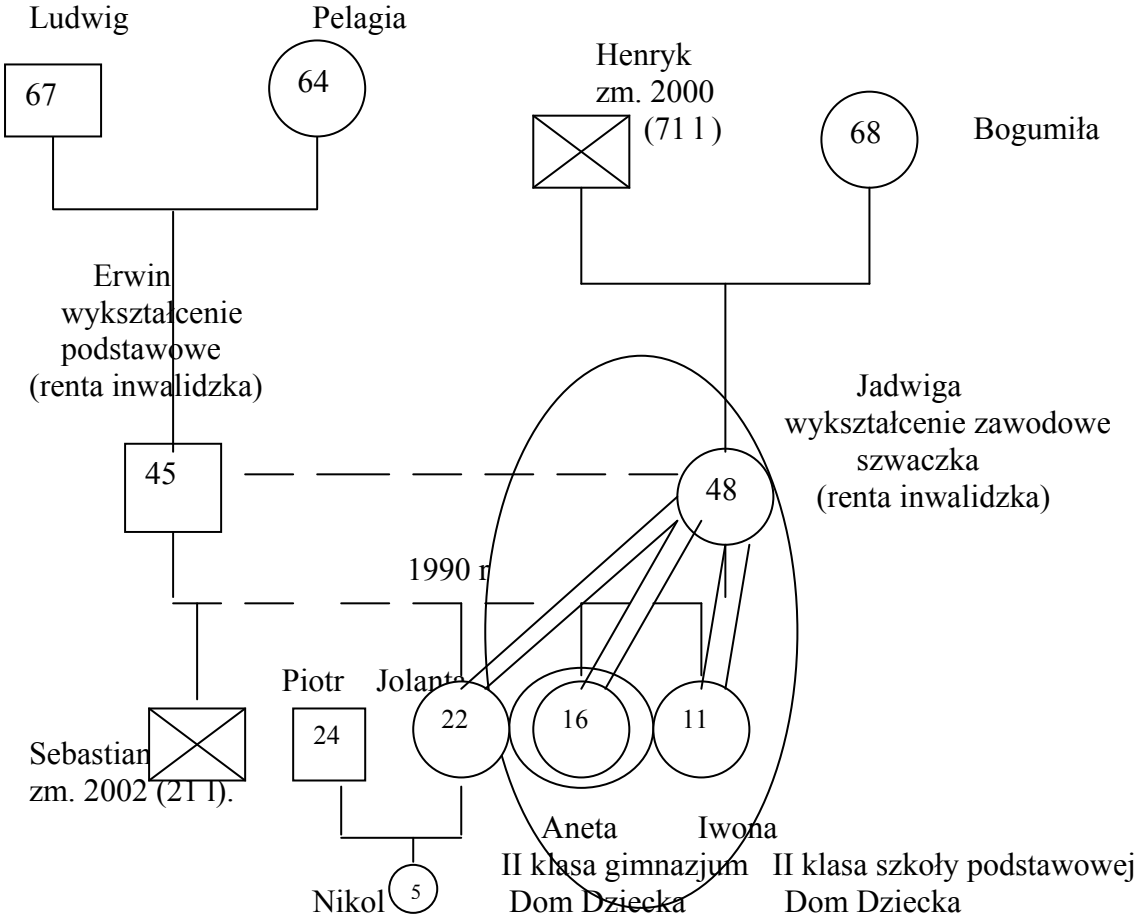

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.
Pani Jadwiga posiada wykształcenie zawodowe. Z zawodu jest szwaczką. Utrzymuje się z renty inwalidzkiej, ze względu na problemy ze zdrowiem. Od 18 lat jest w związku nieformalnych z panem Erwinem, który jest ojcem jej dwóch córek Anety i Iwony. Pan Erwin nie zamieszkuje w tej chwili z rodziną, ze względu na uregulowania prawne, dotyczące jego alkoholizmu i zachowań agresywnych wobec córek, które ograniczyły mu kontakt z rodziną.

Pani Jadwiga jest uzależniona od alkoholu, choć w rozmowie nie przyznaje się do tego faktu. Uczęszczała 1.5 roku w spotkaniach grupy AA, po czym zrezygnowała. Po dwóch miesiącach postanowiła jednak wrócić do grupy, aby kontynuować terapię. Pani Jadwiga leczy się w Poradni Zdrowia Psychicznego, z powodu depresji, na którą się rozchorowała po śmierci jej syna, który 5 lat temu zginął w wypadku samochodowym. Matka jest w stałym kontakcie z najstarszą córką, często ją odwiedza i zwierza się jej ze swoich problemów. Respondentka zapytana o zainteresowania i czas wolny stwierdziła jednogłośnie, że „nie ma czasu na głupoty".
Jolanta jest mężatką i matką 2 letniej córki Nikoli. Wyszła za mąż za pana Piotra w wieku 20 lat. Ukończyła zasadniczą szkołę zawodową. Z zawodu jest fryzjerka, jednak nigdy nie pracowała w zawodzie. Jej mąż jest hydraulikiem i pracuje w prywatnej firmie budowlanej. Rodzina w wolnych chwilach spędza czas na spacerach i na wspólnym oglądaniu telewizji.
Aneta jest uczennicą II gimnazjum. W chwili obecnej przebywa w Domu Dziecka. Nie otrzymała promocji do klasy III klasy, głównie z powodu opuszczania zajęć w szkole, była też nie klasyfikowana ze wszystkich przedmiotów. Aneta zanim została umieszczona w domu dziecka notorycznie uciekała z domu rodzinnego, paliła papierosy, piła alkohol, obracała się w nieodpowiednim towarzystwie, spędzała noce poza domem. Miała też negatywny stosunek do nauki szkolnej, nie przestrzegała wewnętrznych zarządzeń i przepisów szkoły, była nieposłuszna, wybuchowa i agresywna. Ponadto, lekceważyła matkę, nie liczyła się z jej zdaniem, ignorowała ją. Podobny stosunek miała do ojca, którego starała się unikać, bo jeśli oboje byli w domu to dochodziło wtedy najczęściej do otwartych konfliktów. Aneta twierdzi, że ojciec od kiedy pamięta, bardzo źle ją traktował, poniżał, szarpał. Aneta jest związana z chłopakiem starszym o 8 lat, który ma ustanowiony wyrok w zawieszeniu o włamanie i kradzież. Aneta jest wątła i chorowita. Dwa razy przechodziła zapalenie płuc i ma alergię pokarmową.
Iwona jest uczennicą klasy II szkoły podstawowej i również przebywa w Domu Dziecka. Dwa razy powtarzała klasę. Badania w Poradni Pedagogiczno-Psychologicznej wykazały, że dziewczynka jest w normie intelektualnej i nie zaleca się kontynuacji nauki w szkole specjalnej. Iwona nie była otoczona wystarczającą opieką ze strony matki i była zaniedbywana przez nią wychowawczo. Dużo czasu spędzała poza domem w towarzystwie dużo starszych kolegów i koleżanek. Późne powroty do domu doprowadzały jej ojca do furii, czego dawał wyraz w robieniu karczemnej awantury i stosowanie przemocy fizycznej.
Mieszkanie, w którym mieszka obecnie Pani Jadwiga jest zaniedbane i ogrzewane wyłącznie piecem węglowym. Składa się z dwóch dużych pomieszczeń, łazienka jest na korytarzu. W okresie zimowym w mieszkaniu jest bardzo chłodno. Poza tym prąd elektryczny jest odcięty ze względu na niedokonywanie opłat za energie elektryczną.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny
Największym problemem dla obu córek jest to, że matka pije i że wbrew zakazom spotyka się z ich biologicznym ojcem. Dziewczynki twierdzą, że zawsze kiedy ojciec był w domu, to najczęściej dochodziło wtedy do awantur po libacjach alkoholowych, które wspólnie z matka urządzali. Matka stara się o powrót córek do domu, obiecując że zaprzestanie picia i przyjmowania ojca do domu. Matka bardzo tęskni za córkami, których jej bardzo brakuje i dlatego chce je odzyskać. Niepewność dotycząca tego czy wrócą do domu stanowi dla jej w tej chwili największy problem. Aneta i Iwona mają pretensje do rodziców, że z powodu ich bezradności i popełnionych błędów „one muszą za to płacić". Ich problemem jest to, że muszą przebywać w Domu Dziecka. Deklarują chęć powrotu do domu rodzinnego.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.

Pani Jadwiga otrzymuje pomoc finansową z MOPR w postaci świadczeń takich jak renta socjalna, zaliczka alimentacyjna, zasiłek rodzinny i zasiłek pielęgnacyjny. Pani Jadwiga złożyła do Sądu wniosek z prośbą o odzyskanie prawa do wychowywania córek. Respondentka rzadko bywała w szkole do której uczęszczały córki, nawet wtedy, gdy była o to proszona przez nauczycieli i wychowawców. Czuła się też przymuszona do przyjmowania do domu kuratorów Anety i Iwony. Z rozmowy można było wywnioskować, że Pani Jadwiga nie przepadała za tymi spotkaniami. Sprawiała wrażenia jakby wręcz nie interesowała ją sytuacja szkolna dziewczynek. Zarówno Aneta jak i Iwona były diagnozowane przez pracowników Poradni Pedagogiczno-Psychologicznej. Pani Jadwiga jest w stałym kontakcie z pracownikiem socjalnym, który pomaga jej w załatwieniu wszelkich spraw urzędowych związanych z odzyskaniem córek. Jednym z warunków, które musi jednak spełnić by móc odzyskać córki jest zaprzestanie picia. W związku z powyższym podjęła terapię w Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym od Alkoholu i Ich Rodzinom, na która uczęszcza systematycznie, bo jak twierdzi ma motywację. W rodzinie wielokrotnie miały miejsce interwencje policji z powodu awantur i libacji alkoholowych. Rodzina była diagnozowana przez RODK. Matka do tej pory przejawiała własną inicjatywę do szukania pomocy dla siebie i córek, ale ograniczała się ona wyłącznie do zgłoszenia problemu w placówce. Potem oczekiwała, że to specjaliści zajmą się „resztą" a mianowicie rozwiązaniem zgłoszonego przez nią problemu.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.

Pani Jadwiga jest zadowolona ze współpracy z instytucjami, z którymi do tej pory współpracowała, lecz nie wyszczególniła żadnej z nich, nie chciała też powiedzieć na czym owa współpraca polegała. Była bardzo tajemnicza i skryta. Aneta i Iwona były bardziej otwarte w swoich wypowiedziach, chwaliły sobie pobyt w placówce, gdyż jak twierdzą są w nim dobrze traktowane, ale mimo wszystko chciałyby już wrócić do domu, bo w domu jest więcej swobody. Obawiają się tylko tego, żeby ich ojciec znów nie nachodził. Ich kontakt ze szkołą również oceniają pozytywnie, gdyż miały w szkole dużo kolegów i koleżanek, z którymi lubiły spędzać czas. Pani Jadwiga wchodzi w bliskie relacje z innymi ludźmi, dzięki którym czuję się bezpiecznie i dobrze. Osobą, która darzy największym zaufaniem jest najstarsza córka na której pomoc może liczyć w każdej sytuacji.

Przebieg spotkania rodzinnego

Pani Jadwiga była bardzo małomówna i skryta. Podczas rozmowy była napięta i zdenerwowana, ponieważ obawiała się tego, żeby to co powie może wpłynąć negatywnie na decyzję Sądu w sprawie powrotu córek do domu. Badacz próbował uspokoić ją zapewnieniami, że ta sprawa nie ma nic wspólnego z wywiadem, ale respondentka do końca była nieufna i podejrzliwa. W wywiadzie brały udział również jej dwie córki, które w tym czasie były na przepustce świątecznej, udzielając pisemnych odpowiedzi na pytania badacza. W domu było bardzo chłodno podczas wywiadu, w związku z czym wywiad trwał tylko 30 min.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom.

Największym oczekiwaniem pani Jadwigi, jest to by Sąd wydał postanowienie o przyznaniu jej córek. Pani Jadwiga mówiła, że zrozumiała swoje błędy i zrobi wszystko by je naprawić. Liczy też na to, że jej uczestnictwo w grupie AA pomoże jej inaczej spojrzeć na swoje życie i na nowo je sobie ułożyć. Respondentka oczekiwałaby większego wsparcia informacyjnego ze strony instytucji lokalnych, gdyż ma bardzo małą wiedzę na temat załatwiania różnych spraw

np. związanych z mieszkaniem. Córki chciałyby mieć więcej pieniędzy, aby było je stać na zakup kosmetyków i ubrań. Aneta chciałaby wyjść za mąż za swojego chłopaka i założyć własną rodzinę. Iwona natomiast pragnie być fryzjerką, tak jak jej siostra. Interesuje się modą i kosmetyką.

Kierunki działań pomocowych.

- Pani Jadwiga jest osoba bardzo samotną. Od czasu kiedy stosuje się do zakazu nie kontaktowania się z panem Erwinem całymi dniami przesiaduje sama w domu. Wychodzi tylko po zakupy lub wtedy kiedy jedzie w odwiedziny do córki. Ze względu na stale pogłębiającą się izolację społeczną oraz poczucie bezradności Pani Jadwigi należałoby zmotywować respondentkę do nawiązania bliższych relacji ze swoją dalszą rodziną, oraz zachęcić do większej aktywności społecznej czy zawodowej. Pani Jadwiga w przeszłości bardzo lubiła swoją pracę w szwalni, mogłaby zatem wykorzystać swoje doświadczenie poprzez podjęcie pracy dorywczej. Pani Jadwiga mogłaby również podjąć szkolenia czy kursy, rozszerzające jej horyzonty poznawcze. Powinna także wziąć udział w zajęciach o charakterze profilaktycznym na temat właściwej komunikacji w rodzinie oraz znajomości prawidłowych zasad i metod wychowania, aby zapobiec w przyszłości konfliktom, wynikającym z braku tej wiedzy. Pani Jadwiga musi też zwrócić uwagę na to co jej córki rozumieją pod pojęciem swoboda, oby nie były to późne powroty do domu czy też nie wracanie do domu na noc. Pani Jadwiga powinna też pomyśleć o integracji z lokalną wspólnotą sąsiedzką, parafialną, wzajemne świadczenie sobie usług, byłoby sposobem na to by poczuła się potrzebna i ważna dla innych. Pani Jadwiga bezwzględnie powinna zostać poinformowana przez pracownika socjalnego, o tym jak załatwić wszystkie sprawy związane z mieszkaniem a przede wszystkim z uregulowaniem zaległych należności za prąd.

PRZYPADEK NR 9

Dawid ma 14 lat i jest uczniem V kl szkoły podstawowej.W wywiadzie brali udział wszyscy członkowie rodziny oraz siostra Pani Danuty Irena. Wywiad był oparty również na kwestionariuszu wsparcia społecznego oraz analizie dokumentów t.j kartoteka pracy koordynatorskiej, opinia pedagoga, opinia psychologa, arkusz ocen, dokumentacja zdrowotna, świadectwa szkolne, pisma do dyrekcji MOPR, sprawozdanie z wywiadu pracownika socjalnego, prośba o meldunek.

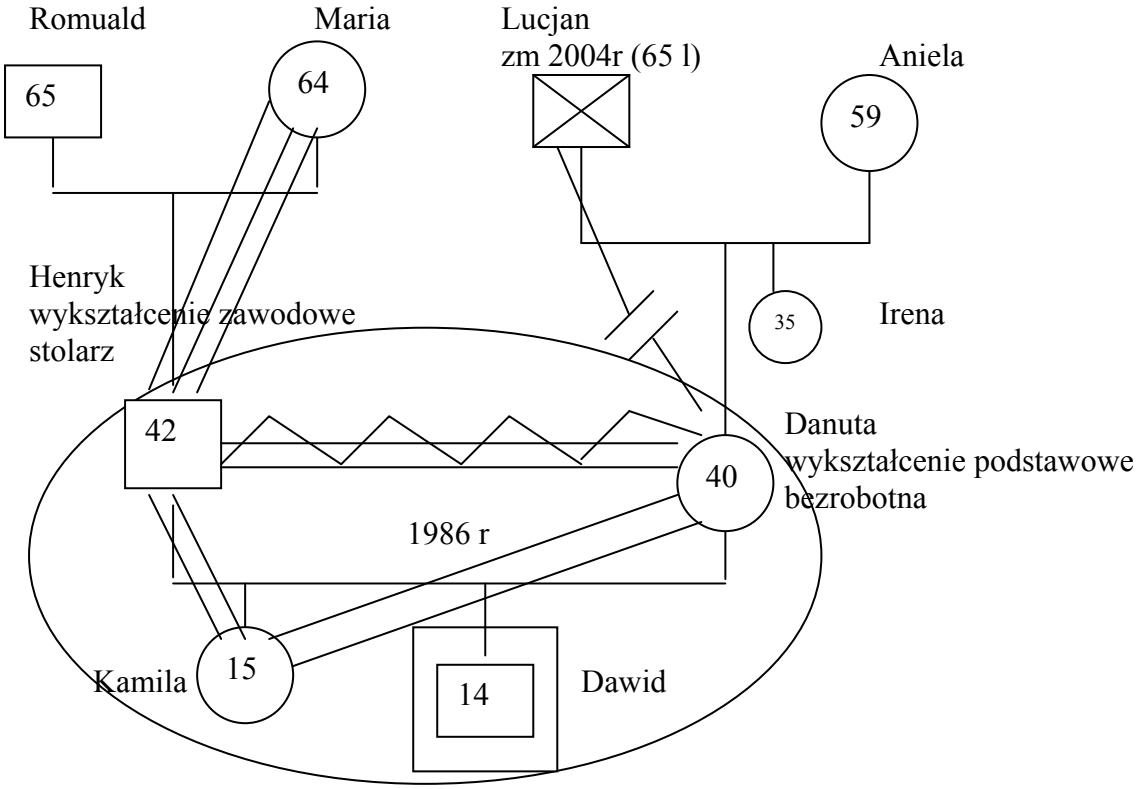

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu

Pani Danuta ma wykształcenie podstawowe i status osoby bezrobotnej. Kiedyś pracowała jako pomoc w kuchni w przedszkolu oraz w Domu Późnej Starości jako opiekunka. Czerpała dużo satysfakcji z pracy, twierdząc, że nie sprawiała jej ona żadnych trudności i była dla niej nie tyle obowiązkiem, co przyjemnością. Uważała też, że zarówno w pracy z dziećmi jak i z osobami starszymi można mieć takie samo przygotowanie zawodowe i podejście do podopiecznych. Pani Danuta pochodzi z wielodzietnej rodziny. Wiele opowiadała o swoim ojcu, którego określiła jako „Hitler", który stosował bardzo rygorystyczne i drastyczne metody wychowania. Przemoc fizyczna była w domu wszechobecna. Dlatego też jest bardzo wrażliwa na tym punkcie i nigdy nie pozwoliłaby skrzywdzić swoich dzieci w taki sam sposób w jaki krzywdził ją ojciec. Matka lubi spędzać swój czas wolny gotując i sprzątając mieszkanie. Zajęcia te bardzo ją relaksują i odprężają. Sprawiają jej dużą przyjemność również zakupy z córką, z którą jest bardzo emocjonalnie związana.

Pan Henryk pracuje na budowie, choć z wykształcenia jest stolarzem. Dorabia sobie też po

godzinach w pracy jako tapeciarz i malarz. Pan Henryk jest uzależniony od alkoholu, uczęszcza na spotkania terapeutyczne grupy Anonimowych Alkoholików. Nigdy jednak z tego powodu w domu nie było awantur, ani przemocy. Respondent pod wpływem alkoholu robi się bardzo senny i najczęściej przesypia w domu cały dzień. Pan Henryk jest bardzo oschły w wychowaniu, „nie ma cierpliwości do dzieci" – jak sam twierdzi. Swój czas wolny spędza w domu czytając gazety i oglądając telewizję. Rzadko wykorzystuje ten czas jako okazję do tego, aby pobyć z rodziną.
Dawid jest uczniem V klasy szkoły podstawowej. Próbuje zwrócić na siebie uwagę ojca nagannym zachowaniem, takim jak nie chodzenie do szkoły, niedostateczne wyniki w nauce, późne powroty do domu, konflikty z nauczycielami, rówieśnikami. Nigdy nie dogadywał się z ojcem, miał pretensje do niego o to, że pije. Trzy razy został w V klasie. Dawid negatywnie i nieadekwatnie reaguje na wymagania i zakazy zawarte w przypisanych rolach społecznych - dziecka w rodzinie, ucznia w szkole, kolegi w grupie rówieśniczej. Swój czas wolny natomiast spędza najczęściej poza domem z kolegami, którzy mają u niego większy autorytet aniżeli rodzice.
Kamila jest w II klasie gimnazjum. Jest bardzo pilna, obowiązkowa, pracowita, konsekwentnie dąży do wyznaczonego celu. Lubi rysować, malować, robić gazetki szkolne. Jej marzeniem jest posiadanie komputera. Kamila jest bardzo ambitna, twierdzi, że nikogo nie chce naśladować, chce tylko być sobą i samodzielnie kroczyć wybraną drogą. Mama i ojciec są bardzo dumni z córki, twierdzą, że mogą na nią zawsze liczyć. Mają do niej pełne zaufanie, bo zawsze dotrzymuje słowa. Imponuje im także tym, że nie lubi chodzić na dyskoteki, woli bardziej wyszukane imprezy kulturalne, takie jak kino czy teatr. Stawiają ją za wzór do naśladowania. Rodzina jest w stałym kontakcie z matka Pana Henryka, która pomaga rodzinie finansowo. Pani Maria jest jednak bardzo apodyktyczna i nadopiekuńcza wobec wnuków i swojego syna. Często staje w jego obronie przeciwko pani Danucie, przez co skłóca małżonków w domu wytwarzając nerwową atmosferę.
Mieszkanie, które zajmuje rodzina to kawalerka, która jest bardzo czysta i zadbana, ale trudno w niej o zachowanie intymności i zdrowych granic członków rodziny. Rodzina rozgląda się za większym mieszkaniem na zamianę, lecz na razie nie mają żadnych ofert, godnych rozważenia.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny
Dla Pani Danuty problemem jest przede wszystkim niechęć syna do szkoły. Pani Danuta twierdzi, że wychowuje syna tak samo jak córkę i nie ma pojęcia, dlaczego Dawid sprawia jej tyle kłopotów. Chciała nawet prowadzać go do szkoły, ale Dawid stanowczo zaprotestował. Dla pana Henryka problemem jest opór syna wobec szkoły. Nigdy jednak nie zapytał go wprost, dlaczego nie lubi chodzić do szkoły. Uważa, że w domu przydałoby się więcej dyscypliny, lecz żona jest temu stanowczo przeciwna i nie zgadza się z mężem. Dla córki problemem jest to, że rodzice ciągle się kłócą z powodu brata. Ubolewa też nad faktem, że nie ma swojego pokoju i brakuje jej własnego kąta do nauki, ponieważ musi się uczyć np. w tym czasie, kiedy ktoś inny ogląda w tym samym pokoju telewizję. Kamila czasami denerwuje się też tym, że kiedy chce gdzieś wyjść np. do kina to zazwyczaj brakuje na to pieniędzy. A przyczyną tego jak twierdzi jest to, że tata nie może znaleźć lepszej pracy. Dawid uważa, że szkoła jest niepotrzebna i że przymus chodzenia do niej jest jego utrapieniem.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Pani Danuta korzysta ze świadczeń Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie. Poza tym uczęszcza na spotkania grupy wsparcia prowadzonej przez specjalistę do pracy z rodziną w Zespole Interwencji Kryzysowej MOPR. Na grupie prowadzone są także zajęcia o

charakterze edukacyjnym, które poruszają różnego rodzaju zagadnienia teoretyczne, które są później omawiane przez uczestników. Ich tematyka oscyluje wokół zagadnień t.j. komunikacja w rodzinie, typy przemocy, alkoholizm jako choroba, problemy wychowawcze itp. Pani Danuta jest w stałym kontakcie ze szkołą i pedagogiem szkolnym, który złożył Dawidowi ostatnio propozycje przychodzenia do szkoły z kolegami. Dawid przyjął tę propozycje ze świadomością, że jest to ostatnia szansa dana mu przez szkolą. Dawid był diagnozowany w Poradni Pedagogiczno-Psychologicznej. Uczęszcza również na terapię indywidualną do Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym od alkoholu i Ich Rodzinom. Duże wsparcie finansowe oferuje rodzinie matka pana Henryka. O wsparcie emocjonalne dba natomiast siostra pani Danuty- Irena, która często odwiedza rodzinę, aktywnie uczestnicząc w ich życiu rodzinnym. Pani Danuta jest też częstym gościem swojej siostry, która mieszka sama, co stwarza dogodniejsze warunki do zwierzeń i do tego by na spokojnie omówić trapiące je problemy. Pan Henryk uczęszcza na spotkania terapeutyczne grupy AA. Zdecydował się na udział w grupie, tylko ze względu na to, że prosiła go o to żona.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.

Pani Danuta jest bardzo zadowolona ze współpracy z MOPR, zwłaszcza z uczestnictwa w grupie edukacyjno- wspierającej, prowadzonej przez specjalistę do pracy z rodziną w ZIK. Twierdzi, że można się na niej czegoś nauczyć, ale przede wszystkim jest okazja, żeby się wyżalić, wypłakać. Czuje się w grupie akceptowana i rozumiana przez innych uczestników. Pan Henryk nie chciał się wypowiadać na temat grupy AA, której jest członkiem. „Chodzę bo chodzę, bo żona tak chciała". Pani Danuta jest bardzo wdzięczna dyrekcji szkoły oraz nauczycielom za to, że tak bardzo wspierają Dawida w tym, żeby skończył szkołę podstawową. Kamila na pytanie dotyczące tego które instytucje próbowały jej pomoc w rozwiązaniu problemu odpowiedziała jednym słowem- „żadne." Pani Danuta kiedy ma problem, nie wstydzi się prosić o wsparcie. Pan Henryk wręcz przeciwnie, woli sam rozwiązywać swoje problemy, nie zwierzając się innym ze swoich trudności związanych z ich pokonywaniem.

Przebieg spotkania rodzinnego

W spotkaniu uczestniczyli wszyscy członkowie rodziny oprócz Dawida, którego badacz nie zastał w domu. Dawid wypełnił przygotowany dla niego kwestionariusz, który został dostarczony badaczowi przez panią Danutę. Wywiad odbywał się w kuchni. W domu unosił się zapach obiadu, który tworzył klimat ciepła domowego ogniska. Podczas wywiadu obecna była też siostra pani Danuty, ale włączyła się do niego dopiero pod koniec rozmowy. Kamila jest pogodną, wesoła i uśmiechniętą dziewczynką. Była bardzo przyjaźnie nastawiona do badacza, prowadziła z nim też rozmowny na luźne tematy dotyczące np. mody czy muzyki. Wywiad przebiegał w bardzo ciepłej, przytulnej i rodzinnej atmosferze. Każdy z członków rodziny był otwarty na rozmowę i nie miał problemów z nazywaniem i okazywaniem uczuć.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom.

Rodzice Daniela twierdzą, że jest stanowczo za mało pracowników socjalnych na terenie Bytomia. Powinno być też więcej ośrodków rekreacyjnych, w których dzieci mogłyby spędzać swój czas wolny po szkole takich jak np. basen, kluby sportowe, korty itd. Uważają, że większość tych zajęć powinna być nieodpłatna dlatego, że bytomskiej młodzieży nie stać na ich opłacanie. Za bardzo dobry pomysł uznali otwarcie lodowiska na rynku w Bytomiu, w okresie świat Bożego Narodzenia. Wprawdzie bilet kosztował 2 zł, lecz rodziców było stać by umożliwić swoim dzieciom taką rozrywkę. Marzeniem Dawida jest posiadanie motoru i tego

życzyłby sobie w przyszłości. Chciałby też pozyskać środki na opłacenie kursu prawa jazy, ale nie wie do kogo mógłby zwrócić się z tą prośbą. Ma świadomość tego, że w tej chwili nie może liczyć tej kwestii na rodziców. Kamila na pytanie co by zmieniła w swoim życiu odpowiedziała, że „swojego brata i tatę, bo są zbyt nerwowi". Oprócz tego wprowadziłaby też szereg zmian w szkole np. zakazałaby kartkówek w szkole, które są wg niej bardzo stresujące. Rodzice liczą na większą pomoc instrumentalną placówek oświatowych.

Kierunki działań pomocowych.

- Pani Danuta jest młodą kobietą, która nosi w sobie duży potencjał energii życiowej, spontaniczności, żywotności i chęci do działania. Zasoby osobiste pani Danuty mogłyby zostać wykorzystane w pracy zawodowej. Należałoby zatem zachęcić ją do udania się do Urzędu Pracy lub Klubu Pracy, celem nawiązania kontaktów z osobami poszukującymi pracy oraz ze specjalistami, którzy pomogliby pani Danucie w jej znalezieniu. Warto byłoby popracować również nad udziałem pani Danuty w różnego rodzaju szkoleniach, organizowanych przez w/w instytucje jak np. trening autoprezentacji, radzenia sobie ze stresem, kształtowania umiejętności współpracy w zespole, które mogą okazać się bardzo przydatne na rynku pracy, ale także podczas wykonywania pracy zarobkowej. Pani Danuta mogłaby pomyśleć również o zdobyciu nowych umiejętności w trakcie kursów, umożliwiających przekwalifikowanie się, co zwiększyło by jej szanse na znalezienie pracy.
- Rodzina powinna zostać poddana terapii systemowej wzmacniającej relacje rodzinne i poprawiające komunikację w rodzinie, która umożliwiłaby określenie wspólnych celów dla rodziny i sposobów ich realizacji. Terapia rodzinna mogłaby otworzyć ojca na kontakt z synem, którego ewidentnie brakuje w tej rodzinie, a którego syn swoim zachowaniem ciągle się domaga. Terapia mogłaby też ustrzec rodziców przed popełnianiem kolejnych błędów wychowawczych takich jak np. porównywanie swoich dzieci do siebie pod kątem ich osiągnięć oraz stawianie za wzór „lepszego" jak w tym w przypadku Kamili, która zdecydowanie „lepiej wypada" w porównaniu z Dawidem.
- Konieczna wydaje się być też zamiana mieszkania na większe.
- Ze względu na trudności finansowe rodziny konieczne wydaje się być podjecie aktywności zawodowej przez panią Danutę, która mogłaby wpłynąć na poprawę sytuacji materialnej rodziny.

PRZYPADEK NR 10

Marta jest uczennicą II klasy gimnazjum i ma 16 lat. W spotkaniu rodzinnym wzięli udział wszyscy członkowie rodziny. Rodzina bardzo chętnie współpracowała odpowiadając skrupulatnie i wyczerpująco na wszystkie pytania z wywiadu. Wywiad był oparty również na kwestionariuszu wsparcia społecznego oraz analizie dokumentów t.j. kartoteka pracy koordynatorskiej, opinia pedagoga, opinia psychologa, arkusz ocen, dokumentacja zdrowotna, świadectwa szkolne, prośba o meldunek, sprawozdanie z wywiadu pracownika socjalnego.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

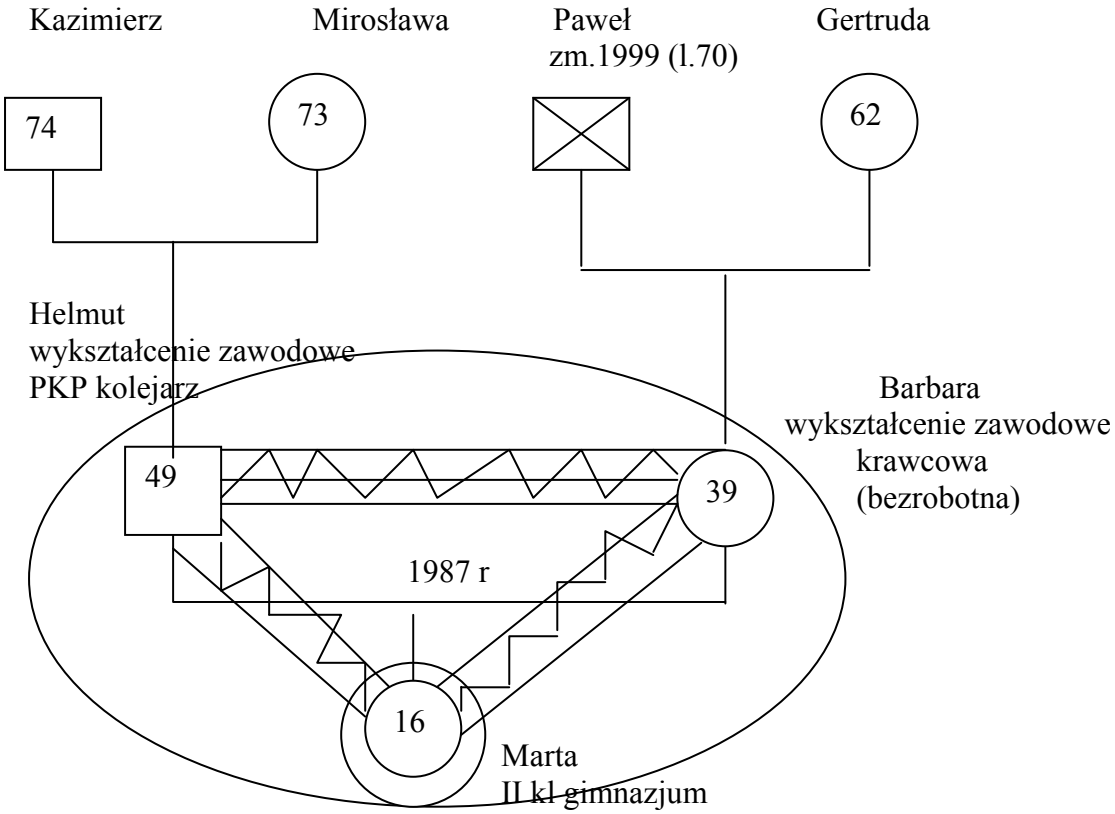

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.
Pani Barbara jest z zawodu krawcową. Pracowała dwa lata w swoim zawodzie. Później zajmowała się domem i wychowywaniem córki. Obecnie jest osobą bezrobotną, ale z powodu trudności finansowych, rozgląda się za pracą w charakterze sprzątaczki. Pani Barbara bardzo lubi czytać książki i rozwiązywać krzyżówki, to jej ulubiona forma spędzania czasu wolnego. Respondentka twierdzi, że jest bardzo silnie związana emocjonalnie z mężem, lecz często dochodzi między nimi do kłótni i awantur. Według niej wynika to z różnych stylów wychowania, które miały miejsce w ich rodzinach. Pani Barbary styl w rodzinie był zbyt liberalny, męża z kolei rygorystyczny. Pani Barbara czyta dużo gazet, książek. Z własnej inicjatywy stworzyła biblioteczkę składającą się z 4 regałów.
Pan Helmut jest z zawodu kolejarzem. Interesuje się sportem i lubi majsterkować. Żona twierdzi, że piwnica to jego drugi dom, gdyż tam przesiaduje całymi dniami i „buszuje". A

kiedy wraca do domu, to zasiada przed telewizorem i nikt nie ma prawa mu przeszkadzać. Starał się zawsze być dobrym ojcem, ale zdarzało mu się też podnieść rękę na córkę.
Marta jest uczennica II klasy gimnazjum. W tej chwili jest zagrożona z 11 przedmiotów, z powodu notorycznych wagarów i konfliktów z nauczycielami. Marta została przyłapana na używaniu narkotyków. Ponadto, często uciekała z domu, była nieposłuszna, wchodziła w konflikty z rodzicami, nauczycielami, alkoholizowała się, przebywała w nieodpowiednim towarzystwie, które ją demoralizowało, zdarzało jej się też kłamać. Jednego razu upozorowała też porwanie i rzekome zajście w ciążę. W domu często dochodzi do awantur i kłótni. Marta twierdzi, że właśnie z tego powodu ucieka z domu, nie potrafi już znieść tych ciągłych krzyków i pretensji. Marta jest bardzo ambitna, zdolna i inteligentna, wie czego chce i potrafi osiągać zamierzone cele. Jak sama przyznaje, gdyby chciała byłoby ją stać na świadectwo z czerwonym paskiem. Marta była też wolontariuszką w świetlicy przykościelnej i ośrodku rehabilitacyjnym – tak spędzała swoje wakacje. Chciałaby w przyszłości skończyć pedagogikę opiekuńczo- wychowawczą, aby móc pracować z dziećmi i osobami niepełnosprawnymi. Ma jednak obawy czy zrealizuje ten cel z powodu problemów w szkole. Rodzice są dumni z córki z powodu tego, że jeśli córka sobie coś postanowi, to zawsze to osiąga. Jest bardzo wytrwała, ambitna i zdeterminowana w dążeniu do realizacji swoich planów. Matka ubolewa nad tym, że nie jest taka jak Marta, która wszystko potrafi sobie załatwić „od ręki" i w bardzo krótkich czasie. Rodzice są niezgodni w kwestii wychowania córki, często też podnoszą na nią głos i zdarza się im robić to jednocześnie. Rzadko rozmawiają z córką spokojnie, częściej stosują wobec niej zakazy, rozkazy, wydanie poleceń. Podsumowaniem tych rozmów są słowa Marty, która uważa, że rodzice „wiecznie trują, ględzą i nie dają jej spokoju". Mieszkanie, w którym zamieszkuje rodzina jest skromne, ale zadbane. Ze względu na oszczędność związaną z opłatami za energie elektryczną, woda jest ogrzewana na piecu węglowym. Mieszkanie składa się z 2 pokoi kuchni oraz łazienki. Marta ma zapewnione warunki do nauki i odpoczynku.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny
Największym problemem dla pani Barbary jest nie radzenie sobie z własnymi emocjami zwłaszcza ze złością, nad którą trudno jest jej zapanować w kontakcie z córka. Dopiero na drugim miejscu pani Barbara wymienia problemy wychowawcze z Martą. Pani Barbara, twierdzi, że chciałaby się powstrzymać przed tym, by nie krzyczeć na Martę, ale nie potrafi, bo jak zacznie, to już nie może się powstrzymać. Ojciec martwi się o sytuację szkolną córki. Uważa, że stać córkę na to, by skończyła gimnazjum, „tylko, że ma lenia za skórą i nieodpowiednie towarzystwo wokół siebie, które źle na nią wpływa". Dla córki największym problemem jest to, że rodzice „ciągle trują" co sprawia, że Marta jeszcze mniej się ich słucha. Dla Marty problemem jest również to, że nauczyciele są wobec niej niesprawiedliwi. Nawet jak się stara poprawić stopnie, to oni już z góry stawiają ją na przegranej pozycji i skazują na niepowodzenie. Marta ma żal do nauczycieli o to, że tak ją traktują, i zaczyna robić im na złość z tego powodu, np. poprzez lekceważenie ich poleceń lub obraźliwe komentarze.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Problemy z Martą zaczęły się już w szkole podstawowej. Wtedy pierwszy raz matka zwróciła się o pomoc do psychologa z Poradni Pedagogiczno-Psychologicznej. Marta trafiła też do Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym od Alkoholu i Ich Rodzinom. Tam została poddana terapii indywidualnej. W tym samym czasie cała rodzina uczestniczyła w terapii rodzinnej. Marta weszła w konflikt z prawem miała założoną sprawę o porwanie, w związku z czym rodzina kontaktowała się w tym czasie też z Sądem, Policją, Strażą Miejską. Marta była też diagnozowana psychiatrycznie, bowiem porwanie było wytworem jej wyobraźni, choć

rodzice i inni przedstawiciele placówek uwierzyli jej zmyślonym opowieściom. Pani Barbara uczęszcza na grupę edukacyjno- wspierającą prowadzoną przez specjalistę do pracy z rodziną w Zespole Interwencji Kryzysowej. MOPR wspiera też rodzinę finansowo. Respondentka ubolewa nad faktem, że nigdy nie brała udziału w zajęciach profilaktycznych takich jak np. zapobieganie problemom wychowawczym w rodzinie. Pani Barbara często jest wzywana do szkoły z powodu złego zachowania córki. Czuje się bezradna i przytłoczona problemami córki związanym z jej uczęszczaniem do w szkoły. Rodzice poszukiwali wsparcia poprzez bezpośredni kontakt z placówką, którą w tym przypadku był Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.

Pani Barbara była bardzo rozczarowana swoją pierwszą wizytą w Poradni Pedagogiczno-Psychologicznej, do której udała się ze swoją córką. Usłyszała wtedy, że wyolbrzymia problemy córki, która wynikają głównie z jej trudnego okresu dorastania Pani Barbara poczuła się zlekceważona, gdyż jej problem z córką został przez specjalistów zbagatelizowany. Pani Barbara jest bardzo zadowolona z udziału w grupie edukacyjno-wspierającej, podczas spotkań której, dzieli się z innymi uczestnikami swoimi troskami, zmartwieniami. Bardzo tego potrzebuje, bo czuje się bezsilna wobec problemów córki. Jej kontakty ze szkołą do tej pory wyglądały tak, że przychodziła do szkoły wysłuchać kolejnych zarzutów pod adresem córki. Dopiero po tym co powiedziała Marta podczas wywiadu pani Barbara uświadomiła sobie, że nauczyciele nie są zbyt przychylni Marcie i nie dają jej szansy na poprawę ocen, skreślając ją z listy uczniów bez chwili namysłu i refleksji. Pan Helmut podczas wywiadu stanął po stronie córki i wziął ją w obronę, po tym jak się dowiedział o sposobie traktowania jego córki przez nauczycieli. Ojciec Marty podjął decyzję, że należy o tym poinformować dyrekcję szkoły. Rodzice Marty potrafią zadbać o swoja sprawność intelektualną i fizyczną poprzez robienie rzeczy, które sprawiają im przyjemność, jak rozwiązywanie krzyżówek, czytanie książek, majsterkowanie. Są też świadomi własnych umiejętności i kompetencji, dzięki którym radzą sobie w sytuacjach trudnych.

Przebieg spotkania rodzinnego

W spotkaniu wzięli udział wszyscy członkowie rodziny. Rodzina bardzo chętnie współpracowała podczas wywiadu. Członkowie rodziny byli otwarci w wyrażaniu uczuć, swoich potrzeb i oczekiwań. Dzięki temu Marta zobaczyła jak bardzo rodzice się o nią troszczą i jak bardzo zależy im na tym by była szczęśliwa. Rodzice natomiast zrozumieli, że im bardziej będą „gderać" tym bardziej Marta będzie nieposłuszna. Podczas spotkania całej rodziny Marta w pewnym momencie rozmowy uniosła się też ambicją i powiedziała „gdybym chciała to zaliczyłabym te przedmioty bez problemu". Rozmowa przebiegała bardzo żywo i dynamicznie. Wywiad był też próbą zaznaczenia granic pomiędzy członkami rodziny, których przekroczenie mogłoby naruszyć ich przestrzeń własną oraz prywatność.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom.

Pani Barbara zwróciła uwagę na bardzo ważną rzecz, a mianowicie, że cały system wsparcia i pomocy w Polsce działa zbyt wolno. To znaczy, że w momencie, kiedy dzieje się coś niepokojącego z dzieckiem które np. zaczyna wdawać się w bójki, to w tym momencie nie ma natychmiastowej i właściwej reakcji ze strony instytucji, np szkoły. Najczęściej obwiniani są wtedy rodzice, tudzież „trudny wiek" a problem zaczyna się rozwijać. Dopiero kiedy dziecko czy nastolatek wchodzi na drogę przestępczą, dopiero wtedy podejmują instytucje. „Tak nie powinno być.." -mówi pani Barbara. Pana Henryka denerwuje fakt, zbyt szybkiego

przypisywania krnąbrnych cech dzieciom w szkole. Nauczyciele nie wgłębiają się w przyczyny niewłaściwych zachowań uczniów tylko od razu ich etykietują, nazywając np. głupkiem, zwyrodnialcem czy idiotą. Rodzina wymagałaby większego wsparcia informacyjnego i emocjonalnego ze strony specjalistów, zajmujących się profilaktyką i wsparciem społecznym na terenie Bytomia.

Kierunki działań pomocowych.

- W tej chwili najważniejszą sprawą jest pomoc Marcie w poprawieniu ocen i zaliczeniu roku szkolnego. Marta jest bardzo zmotywowana do poprawy, dlatego dużym błędem byłoby zmarnowanie tego zapału. Należałoby zatem w pierwszej kolejności udać się do pedagoga szkolnego z zapytaniem czy udzieli jej wsparcia i wstawi się za nią przed nauczycielami, którzy bez chwili zastanowienia wstawili jej jedynkę na półrocze. Jeśli pojawiłyby się na tym podłożu problemy należy jak najszybciej sprawę skierować do dyrekcji, z prośbą o rozeznanie sytuacji Marty oraz sposobu traktowania uczniów przez nauczycieli, wobec których zachodzi podejrzenie nadużycia swoich kompetencji i uprawnień wobec Marty.
- Rodzina ma duże szanse na poprawę relacji rodzinnych ze względu na ogromną chęć współpracy i motywacje do zmiany. Najlepszym rozwiązaniem byłaby tu terapia rodzinna, która mogłaby położyć nacisk na komunikacje w rodzinie, pracę z emocjami oraz modelowanie prawidłowych postaw rodzicielskich.
- Pani Danuta powinna zwrócić się do Urzędu Pracy lub Klubu Pracy, w celu zapoznania się z aktualnymi ofertami pracy oraz szkoleń, które umożliwiłyby respondentce przekwalifikowanie się lub zdobycie nowych umiejętności istotnych m.in. w poszukiwaniu pracy jak np. umiejętność autoprezentacji. Podjecie pracy przez panią Danutę wpłynęłoby również znacząco na poprawę sytuacji finansowej rodziny.

PRZYPADEK NR 11

Kacper ma 12 lat i uczęszcza do VI klasy szkoły podstawowej. W spotkaniu rodzinnym uczestniczyli wszyscy członkowie rodziny. Wywiad został wzbogacony o analizę kwestionariusza wsparcia społecznego oraz analizę dokumentów t.j. pismo Sądu Rejonowego, pisma kierowane do szkoły i do placówki, prośba o meldunek, prośba o akt urodzenia, karta zdrowia, arkusz ocen, opinia szkolna, odpowiedz Sądu Rejonowego, odpis aktu urodzenia, polecenie umieszczenia, sprawozdanie z wywiadu kuratorskiego, kartoteka pracy koordynatorskiej, opinia psychologa, opinia psychiatry, opinia pedagoga, opina RODK.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

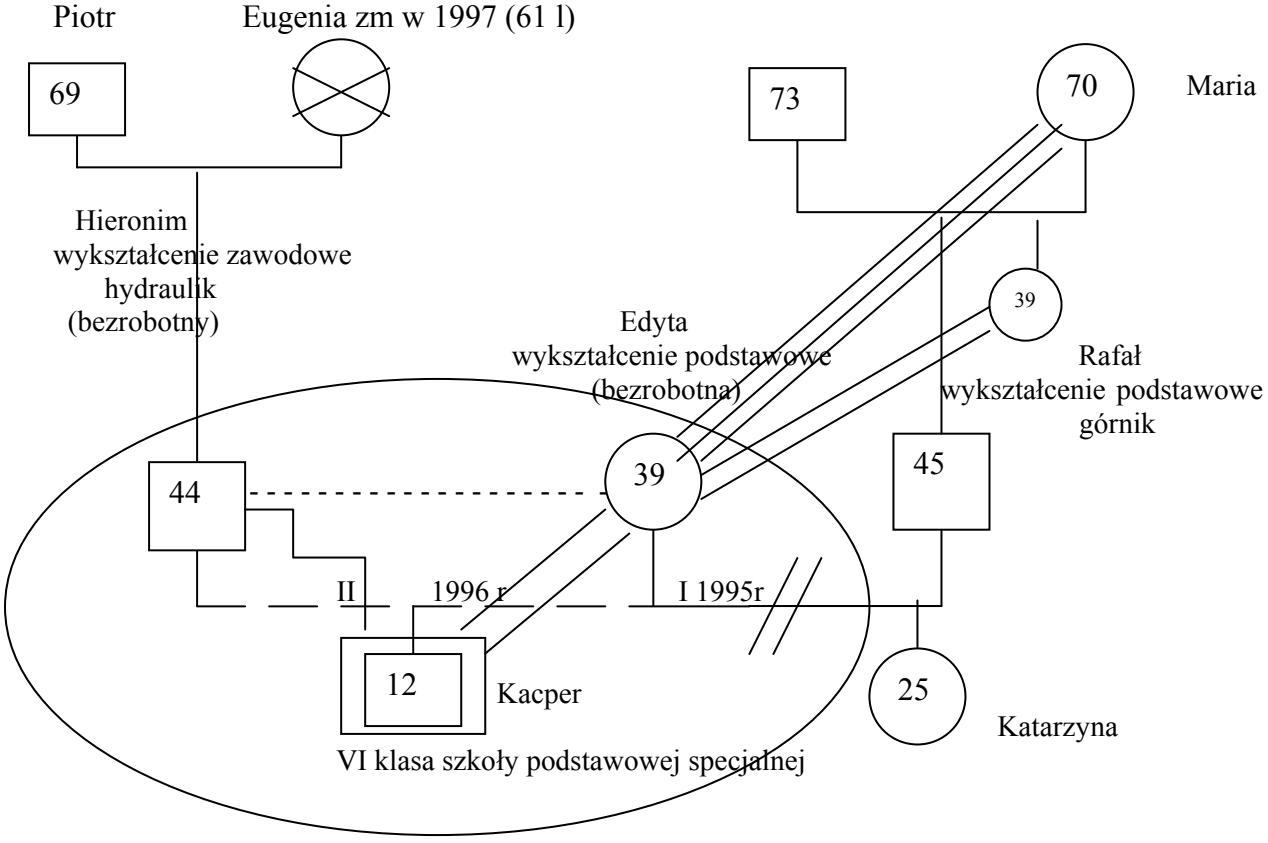

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.
Pani Edyta i Pan Hieronim żyją w związku konkubenckim. Pan Hieronim ma wykształcenie zawodowe. Pracował 10 lat w zawodzie hydraulika. W tej chwili ma przyznany status bezrobotnego, bez prawa do zasiłku. Pan Hieronim pochodzi z rodziny z problemem alkoholowym. Alkoholikiem był jego ojciec i dziadek. Za powód swojego picia uznał to, że jest bezrobotny i nie widzi perspektyw na znalezienie pracy. Pan Hieronim interesuje się piłką nożną. Lubi też grać w karty z kolegami, którzy czasami odwiedzają go w domu. Kiedyś jego pasją była motoryzacja, ale od kiedy został pozbawiony prawa jazdy z powodu prowadzenia samochodu po spożyciu alkoholu, nie ogląda już programów motoryzacyjnych, bo przypomina mu się wtedy ten incydent, o którym chciałby raz na zawsze zapomnieć.
Pani Edyta ma wykształcenie podstawowe i jest na utrzymaniu konkubenta. Do tej pory nie

podejmowała pracy zarobkowej. Jest osobą bezrobotną zarejestrowaną w Urzędzie Pracy, bez prawa do zasiłku. Pani Edyta jest po rozwodzie, który otrzymała w 1995r. Z małżeństwa z panem Rafałem ma córkę Katarzynę, w wieku 25 lat. Córka mieszka w Anglii i nie utrzymuje kontaktu z matką. Pani Edyta jest również dotknięta problemem alkoholizmu. Dwa lata temu poddała terapię odwykową, jednak nie była w stanie zwalczyć nałogu. Pani Edyta w wolnych chwilach lubi spać. Może całymi dniami nie wychodzić z domu. Ma też trudności z pracami domowymi, które są dla niej jak sama twierdzi „udręką". Z prac domowych lubi wyłącznie odkurzanie i zmywanie naczyń. Zakupy i wyrzucanie śmieci należą do pana Hieronima.
Kacper uczęszcza do szkoły podstawowej dla uczniów lekko upośledzonych umysłowo. Uczęszcza do tej szkoły od roku, wcześniej był uczniem szkoły rejonowej. Pod względem dydaktycznym czyni duże postępy. Zachowanie Kacpra w szkole pozostawia wiele do życzenia. Z relacji nauczycieli Kacper ciągle biega po korytarzu, nie zwracając uwagi na innych uczniów, trąca ich nie mówiąc przepraszam, jest nadpobudliwy, nie może dłużej usiedzieć w jednym miejscu, nie reaguje na upomnienia, jest nieposłuszny, wchodzi w konflikty z nauczycielami i rówieśnikami, negatywne i nieadekwatne reaguje na wymagania i zakazy zawarte w przypisanych mu rolach społecznych – dziecka w rodzinie, ucznia w szkole, kolegi w grupie rówieśniczej Kacper twierdzi, że nie ma zainteresowań. Czasem grywa w piłkę na boisku szkolnym, ale ostatnio coraz częściej przesiaduje w domu przed telewizorem.
Warunki mieszkaniowe rodziny są bardzo skromne. Brak w nim licznika energii elektrycznej oraz instalacji gazowej. Ze względu na duży metraż mieszkania rodzice myślą o zamianie mieszkania na mniejsze. Kacper ma średnie warunki do nauki, lekcje odrabia przy stole kuchennym. Ze względu na problemy finansowe rodziny mieszkanie, w którym są zameldowani wszyscy członkowie rodziny ma zadłużenie czynszowe.
Z opinii wydanej przez Rodzinny Ośrodek Diagnostyczno – Konsultacyjny wynika jednoznacznie, że rodzice wykazują średnią niewydolność wychowawczą, która z upływem czasu może się nasilać. Nieudolne sprawowanie władzy rodzicielskiej nad chłopcem jest niezależnie od warunków socjalno-bytowych rodziny.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny
Dla matki największym problemem jest to, że Kacper ma zostać oddany do placówki opiekuńczo-wychowawczej. Nie zgadza się z postanowieniem sądu, gdyż uważa, że dom dziecka nie zastąpi środowiska rodzinnego. Denerwuje ją też fakt, zbyt częstego oglądania telewizji przez jej męża, który jest wtedy nieobecny dla pozostałych członków rodziny, wyłączony z normalnego życia. Dla ojca największym problemem jest to, że syn stał się nieposłuszny i nerwowy. Trudno podporządkować mu się ogólnie przyjętym zasadom panującym w domu, wobec których coraz częściej się buntuje. Poza tym ojciec zauważył że syn od pewnego czasu jest wulgarny i nieokrzesany. Trudno mu zapanować nad emocjami.
Syn skarży się na to, ze ojciec nie liczy się z jego uczuciami i narzuca mi swoje zdanie. Nigdy też sam nie był zbyt wylewny i nie okazywał swoich prawdziwych uczuć. Wpajał też synowi zasadę, że „mężczyźni nie płaczą ". Nie pozwalał na okazywanie słabości, które są typowe „dla bab"- tak twierdzi ojciec.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Źródłem utrzymania rodziny są świadczenia z Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie oraz pieniądze ze sprzedaży surowców wtórnych takich jak butelki, puszki po piwie. Doraźną pomoc finansową oferuje rodzinie matka i siostra pani Edyty. Kacper objęty jest też pomocą socjalną w formie stypendium szkolnego oraz nieodpłatnego dożywiania, uczestniczy też w zajęciach świetlicowych. Syn był konsultowany w Poradni Pedagogiczno-Psychologicznej.

Rodzice nie utrzymują stałego kontaktu ze szkołą, chociaż matka chodzi na wywiadówki i na wezwania wychowawcy klasy. Matka uczestniczyła przez krótki czas w grupie Anonimowych alkoholików, ale po zakończeniu terapii znowu zaczęła pić. Rodzinę regularnie odwiedza też pracownik socjalny oraz kurator sądowy. Rodzina była diagnozowana w RODK. Rodzice Kacpra wsparcia oczekują od instytucji, aby to one się nimi zainteresowały „od tego są"- zgodnie twierdzą rodzice. Jeśli natomiast potrzebują natychmiastowej pomocy to zazwyczaj zwracają się z tą prośbą do znajomych i rodziny.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.
Rodzice są niezadowoleni z wyroku Sądu, który zadecydował o umieszczeniu Kacpra w placówce. Twierdzą, że dzieci które są umieszczane w placówkach wychodzą z nich jeszcze bardziej zdemoralizowane. Ich zdaniem takie miejsca jak placówki opiekuńczo-wychowawcze czy resocjalizacyjne to „wylęgarnia degeneratów" i kiedy trafia się tam przez przypadek to można zrobić więcej szkody niż pożytku. Poza tym uważają, że problem alkoholizmu ich nie dotyczy, twierdzą, że piją tylko okazjonalnie i nie widzą potrzeby uczestniczenia w grupie AA. Rodzice są zdania, że pomoc finansowa ze strony MOPR jest niewystarczająca, bowiem nie są oni w stanie za pieniądze otrzymane z MOPR zaspokoić podstawowych potrzeb rodziny. Kacper nie chciał odpowiadać na pytania zawarte w kwestionariuszu przy rodzicach. Wypowiedział się pisemnie, wypełniając przygotowany przez badacza kwestionariusz. Rodzice darzą całkowitym zaufaniem 1 osobę z rodziny a jest nią Ewa - siostra pani Edyty, na której pomoc mogą liczyć w każdej sytuacji. Znają i potrafią walczyć o swoje prawa.

Przebieg spotkania rodzinnego
W przebiegu spotkania rodzinnego uczestniczyli wszyscy członkowie rodziny. Najbardziej dominującą osobą podczas wywiadu była pani Edyta. Mąż natomiast udzielał konkretnych i zwięzłych odpowiedzi na zadawane pytania. Rozmowa trwała 1 godzinę. Rodzice starali się zrobić dobre wrażenie na badaczu. Byli bardzo grzeczni, uprzejmi i gościnni. Pani Edyta twierdzi, że ma uraz do placówek typu Dom Dziecka, bo sama była przez jakiś czas jego wychowanką. Matka podczas wywiadu mówiła o różnych stylach wychowania, które dominowały w ich rodzinach pochodzenia. Rodzina pani Edyty prezentowała bowiem styl liberalny, zaś u pana Hieronima górował styl autokratyczny. Dopatrywała się w tym przyczyn kłótni z mężem i różnicy zdań w kwestii wychowania córki. Rodzice są kompletnie bezkrytyczni wobec swojego postępowania. Nie zgadzają się z wyrokiem Sądu, ale też nie robią nic w tym kierunku, żeby wpłynąć na jego zmienię.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom.
Rodzice oczekiwaliby zmiany decyzji Sądu, dotyczącej umieszczenia syna w placówce. Chcieliby również większych nakładów finansowych ze strony MOPR. Pan Hieronim chciałby podjęć pracę, ale obawia się, że w jego wieku i z jego wykształceniem nie ma szans na jej znalezienie. Kacper natomiast chciałby mieć swój komputer, bo ma kolegę, który pożyczałby mu gry komputerowe. To jest jego marzenie, które chciałby żeby się spełniło. Rodzice Kacpra starają się również o zamianę mieszkania na mniejsze, z możliwością spłaty zadłużenia przez ewentualnego najemcę ich lokalu. Rodzice oczekiwaliby większego wsparcia instrumentalnego ze strony instytucji.

Kierunki działań pomocowych.
- Kacper jest zaniedbany pod względem emocjonalnym i socjalizacyjnym. Nie ma w rodzinie

ani jednej dorosłej osoby, z której Kacper mógłby wziąć przykład i kto byłby dla niego wzorem do naśladowania. Żaden z rodziców nie jest autorytetem dla dziecka. Kacprowi brakuje stabilności emocjonalnej i poczucia bezpieczeństwa. Kacper sprawia wrażenie dziecka zalęknionego, wycofanego i niedożywionego. W związku z powyższym, zasadna wydaje się być decyzja Sądu dotycząca umieszczenia Kacpra w placówce, dlatego też w toku dalszej pracy z rodziną należy zrealizować postanowienie Sądu. Decyzja ta poparta jest również faktem, że oboje rodzice są uzależnieni od alkoholu, który jest przez nich spożywany w towarzystwie Kacpra. Poza tym ich syn jest narażony na kłótnie, awantury, bójki oraz wulgarne odnoszenie się rodziców do siebie. Po doprowadzeniu Kacpra do placówki należy zapewnić chłopcu stały kontakt z rodziną, by mógł zachować równowagę emocjonalną. Aby Kacper mógł jak najszybciej wrócić do środowiska rodzinnego, rodzice muszą poddać się również terapii odwykowej.

- Po odbytej terapii odwykowej rodzice powinni podjąć działania zmierzające do znalezienia zatrudnienia, aby polepszyć swoje warunki materialno – bytowe. W tym celu warto byłoby, aby rodzice udali się do Urzędu Pracy bądź Klubu Pracy, w których prowadzone są różnego rodzaju programy aktywizacji zawodowej.

PRZYPADEK NR 12

Alicja ma 16 lat i jest uczennicą I klasy gimnazjum. Nie wyraziła zgody na udział w spotkaniu rodzinnym. Rozmowa z Alicją odbyła się w jej pokoju, bez obecności rodziców, której sobie nie życzyła. Do wywiadu została dołączona analiza kwestionariusza wsparcia społecznego oraz analiza dokumentów t.j. pismo Sądu Rejonowego, pisma kierowane do szkoły i do placówki, prośba o meldunek, prośba o akt urodzenia, karta zdrowia, arkusz ocen, opinia szkolna, odpowiedz Sądu Rejonowego, odpis aktu urodzenia, polecenie umieszczenia, sprawozdanie z wywiadu kuratorskiego, kartoteka pracy koordynatorskiej, opinia psychologa, opinia psychiatry, opinia pedagoga, opina RODK.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

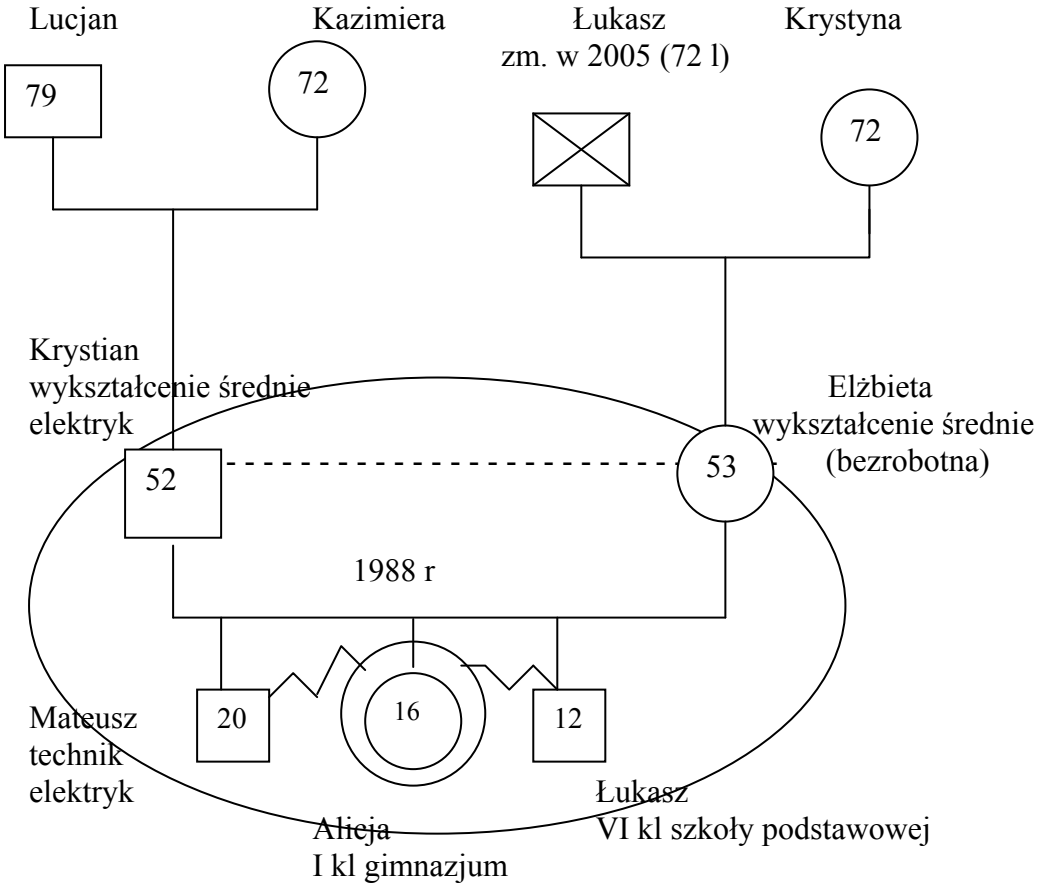

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.
Pani Elżbieta i Pan Krystian są małżeństwem od 20 lat. Respondentka ma wykształcenie średnie. Przepracowała 3 lata jako sprzedawczyni w sklepie mięsnym, jeszcze przed urodzeniem pierwszego syna. Aktualnie ma status osoby bezrobotnej bez prawa do zasiłku i jest zarejestrowana w Powiatowym Urzędzie Pracy. Kiedyś uporczywie próbowała znaleźć pracę, ale bezskutecznie, więc zrezygnowała, zniechęcając się do dalszego jej poszukiwania. Celem życiowym pani Elżbiety było zawsze „wychować dzieci na dobrych ludzi i być dla

nich dobrą matką". Od siebie niewiele wymaga, zawsze stawiając innych dobro na pierwszym miejscu. W chwilach wolnych zajmuje się domem, nie uznaje „czasu dla siebie".
Pan Krystian ma wykształcenie średnie. Z zawodu jest elektrykiem. Pracuje w prywatnej firmie budowlanej jako specjalista od montażu i naprawy instalacji elektrycznej i teletechnicznej. Dorabia sobie także po godzinach jeśli realizując prywatne zlecenia. Marzy o tym, by założyć własną firmę, ale obawia się, ze sobie nie poradzi. Praca daje mu dużo satysfakcji, ale też bardzo go absorbuje i dlatego wraca do domu bardzo późno. Pan Krzysztof relaksuje się oglądając telewizję i słuchając radia.
Alicja uczęszcza do I klasy gimnazjum. Po raz trzeci powtarza I klasę, gdyż w ubiegłych latach szkolnych z powodu częstych wagarów i ocen niedostatecznych na świadectwie nie otrzymała promocji do klasy drugiej. W bieżącym roku szkolnym zapowiada się, że również będzie niesklasyfikowana. W klasie nie jest lubiana prze rówieśników z powodu swojej wścibskości, wyniosłości, apodyktyczności, którą przejawia wobec rówieśników w klasie. Alicja prezentuje również lekceważący stosunek do nauczycieli i do obowiązku szkolnego. Jest wulgarna, arogancka, opryskliwa, a jej zachowanie nacechowane jest dużym poziomem agresywności wobec innych, ale także wobec siebie. Kiedyś próbowała nacinać się żyletką, „tak dla szpanu" jak sama twierdzi. Alicja buntuje się wobec zasad współżycia społecznego, nie akceptuje norm obowiązujących w domu i w szkole. Często wagaruje, odczuwa niechęć do nauki, zdarza się jej też uciekać z domu na dłuższy czas. Przebywa wtedy najczęściej w nieodpowiednim towarzystwie osób zdemoralizowanych, od których przejęła system wartości antyspołecznych. Aktualnie jest też podejrzana o niszczenie mienia na terenie szkoły, spożywanie alkoholu i narkotyków. Alicja lubi słuchać muzyki i grać na gitarze i na „nerwach" jak mówią jej rodzice.
Mateusz pracuje w hali targowej. Jego praca polega na wykładaniu towaru. Ukończył technikum elektryczne, ale do tej pory nie znalazł pracy w swoim zawodzie. Chciałby, żeby ojciec w końcu założył własną firmę, tak aby mógł z nim pracować i mu pomagać. Mateusz w wolnych chwilach spotyka się ze swoją dziewczyną, która często odwiedza go w pracy.
Łukasz jest uczniem VI klasy szkoły podstawowej. Nie sprawia kłopotów wychowawczych. Jest spokojny, małomówny, skryty, potrafi zająć się czymś tak bardzo, że nawet czasami może się wydawać, że go nie ma w domu. Interesuje się informatyką i grafiką komputerową, choć niestety jak twierdzi nie ma własnego komputera.
Rodzina zamieszkuje w trzypokojowym mieszkaniu. Opłaty są regulowane na bieżąco. W mieszkaniu są stworzone dzieciom warunki do nauki i odpoczynku. Mieszkanie jest ogrzewane piecem węglowym, umeblowane, wyposażone w podstawowe sprzęty gospodarstwa domowego.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny

Matka martwi się o córkę, „ co z niej wyrośnie". Wyraziła zgodę na umieszczenie jej w placówce, gdyż nie radzi sobie z jej złym zachowaniem. Twierdzi również, że córka już w szkole podstawowej przejawiała zachowania agresywne, a przyczyn upatruje w tym, że spotyka się z osobami, które mają na nią zły wpływ i również prezentują podobne zachowania. Ojciec jest mało zaangażowany w sprawy córki, skupia się przede wszystkim na pracy. Niepokoi się o córkę, ale nie daje tego po sobie poznać. Matka wielokrotnie skarżyła się mężowi, na trudności z córką i nie radzenie sobie z jej zachowaniem. Ojciec jednak do tej pory bagatelizował problem, ponieważ kiedy wracał do domu z pracy córka zawsze się w miarę dobrze zachowywała.
Dla Alicji problemem jest to że musi chodzić do szkoły i że rodzice cały czas ją kontrolują. Często się obraża na innych, kiedy musi zrobić coś na co aktualnie nie ma ochoty. Nie ma skłonności do autorefleksji. Problem ten nakreślili rodzice, gdyż Alicja nie chciała wziąć udziału w spotkaniu rodzinnym.

Dla Mateusza problemem są ciągłe kłótnie z Alicją, która jak sama twierdzi stale go prowokuje. Nie może się od niej odpędzić jak wraca z pracy. Jest na nią zły, bo nie pozwala mu odpocząć po pracy, włącza wtedy najczęściej głośno muzykę i trzaska drzwiami.
Łukasz jest dzieckiem bardzo spokojnym siedzącym w kąciku i czekającym, aż go ktoś zauważy. Dzieli pokój z Mateuszem i bardzo się cieszy, gdy ten późno wraca do domu. Często też wykłóca się z Alicją o różne rzeczy. Twierdzi, że brak mu własnego pokoju i komputera i to stanowi dla niego największy problemem.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Rodzice nie utrzymują kontaktu ze szkołą. Z relacji matki wynika jednak, że Alicja posiada niezbędne podręczniki szkolne i jest zadbana pod względem edukacyjnym. Źródłem utrzymania rodziny jest dochód ojca. Rodzina korzysta też ze świadczeń z MOPR. Rodzice nie wiedzieli do jakiej instytucji mają się zwrócić z problemami ich córki. Mówili, że „gdyby dotknęły ich patologie takie jak alkoholizm, ubóstwo czy inne, wiedzieliby gdzie szukać pomocy, ale w tej sytuacji już nie mają pomysłu gdzie pójść po pomoc". Alicja była badana w Poradni Pedagogiczno- Psychologicznej, które wykazały że nieletnia jest zadbana pod względem socjalizacyjnym i higienicznym. Badania w RODK natomiast potwierdziły, że w rodzinie nie występują patologie, a Alicja wzrasta w poprawnej sytuacji bytowo – wychowawczej. Nieletnia była też konsultowana psychiatrycznie, ale badanie wykluczyło jakiekolwiek zaburzenia psychiczne. Alicja ma też ustanowionego kuratora, który odwiedza ją regularnie w domu. A od 5 klasy szkoły podstawowej jest pod stałą opieką pedagoga szkolnego. Funkcjonariusze komisariatu policji niejednokrotnie udzielali Alicji upomnień w związku z nie realizowaniem obowiązku szkolnego oraz ucieczkami z domu. Rodzice nieletniej starają się wywiązywać jak najlepiej ze swoich obowiązków, są jednak bezsilni wobec pogłębiającej się demoralizacji córki. Do tej pory szukali pomocy w rozwiązaniu problemu córki przez internet oraz prasę, ale nie skorzystali z zamieszczonych tam ofert ze względu na koszty z tym związane.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.
Pani Elżbieta i Pan Krystian dotychczasowe próby rozwiązania problemu podejmowane przez różnego rodzaju instytucje uważają za bezskuteczne. Alicja w dalszym ciągu nie widzi potrzeby zmiany swojego zachowania. Nie chce współpracować ze specjalistami. Rodzice również czują się bezradni wobec córki i nie wiedzą, gdzie jeszcze mogliby się udać z prośbą o pomoc. Rodzice doceniają starania placówek, które wg. nich zrobiły wszystko co mogły, żeby pomóc rodzinie uporać się z trudnościami, wynikającymi z zachowań córki. Liczą na to, że może dzięki umieszczeniu w placówce Alicja zrozumie, że największą wartością w życiu jest rodzina. Rodzice nie czują się kompetentni w kwestii wychowania, ale nie załamują się tym faktem, starają się znaleźć rozwiązanie problemu, z którym się borykają. Nie poddają się od razu, twierdząc „w życiu trzeba walczyć z problemami do końca, choć czasem brak już sił"

Przebieg spotkania rodzinnego
Spotkanie przebiegało bardzo spokojnie. Rodzice byli współpracujący i aktywni podczas wywiadu. Odpowiadali bardzo spontanicznie na zadawane pytania, sprawnie i szybko wypełnili też kwestionariusz wsparcia społecznego. Mateusz i Łukasz wypełnili przygotowane kwestionariusze, które otrzymali podczas wywiadu, udzielając pisemnych odpowiedzi. Alicja od samego początku nie była przekonana do spotkania rodzinnego, powiedziała tylko głośno, że „nie będzie brać udziału w głupotach" i poszła do swojego pokoju. Po chwili namysłu wyszła jednak z pokoju i powiedziała „jeśli pani chce ze mną

porozmawiać to ok, ale na osobności".

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom.

Rodzice oczekiwaliby, ażeby ich córka zmieniła się na lepsze. Chcieliby też się dowiedzieć dlaczego Alicja sprawia im tyle kłopotów. Zawsze myśleli, że to chłopcy sprawiają więcej problemów niż dziewczęta. Pragnęliby wziąć udział w takich zajęciach czy spotkaniu terapeutycznym, które pomogłyby im zrozumieć zachowania córki a i przy tej okazji chcieliby przyjrzeć się bardziej sobie. Córka już nie może się doczekać wyprowadzki z domu do Ośrodka Wychowawczego. Synowie z kolei jednogłośnie stwierdzili, że mają już dosyć swojej siostry, która ciągle im robi na złość. Już nie mogą się doczekać umieszczenia Alicji w ośrodku, gdyż jeden z braci mógłby wtedy zająć pokój siostry i tym samym każdy z nich miałby osobny pokój. Rodzice potrzebowaliby wsparcia emocjonalnego. Są bardzo przejęci sytuacją swojej córki, obwiniają się za to, co się z nią dzieje. Deklarują też brak wystarczającego wsparcia informacyjnego ze strony instytucji, gdyż jak mówią „pomocy trzeba szukać na własną rękę".

Kierunki działań pomocowych.

- W chwili obecnej rodzice Alicji oczekują na miejsce dla ich córki w Ośrodku Wychowawczym dla dzieci z zaburzeniami zachowania. Ważne byłoby przeprowadzenie jeszcze raz pogłębionego wywiadu dotyczącego przyczyn zachowań córki, sięgającego okresu prenatalnego, aby wykluczyć ewentualne przyczyny organiczne lub by je potwierdzić.
- Rodzice w dalszym ciągu nie wiedzą, dlaczego córka tak bardzo ich „krzywdzi". Wiedza ta, na pewno uspokoiłaby rodziców, którzy po części obwiniają samych siebie za postępowanie córki. Rodzina nigdy nie brała udziału w terapii rodzinnej. Warto byłoby zatem zorganizować spotkanie rodzinne, na którym obecność Alicji powinna być obowiązkowa.
- Alicja zanim trafi do placówki mogłaby też wykorzystać ten czas oczekiwania i poddać się terapii indywidualnej. Warto byłoby znaleźć z najbliższego otoczenia Alicji taką osobę, która ma z nią na tyle dobry kontakt, by mogła ją zachęcić do dobrowolnego udziału w terapii.
- Pan Krystian wymaga wsparcia informacyjnego, które polegałoby na wskazaniu mu odpowiednich aktów prawnych obowiązujących przy rozpoczynaniu działalności gospodarczej zwłaszcza, jeśli chodzi o możliwości kredytowania działań podejmowanych przez osoby samozatrudniające się.
- Pani Elżbieta powinna włączyć się w kursy przekwalifikowujące lub poświecone aktywizacji zawodowej, zdobywaniu nowych uprawnień, aktywnemu radzeniu sobie z bezrobociem oraz zapewnieniu sobie lepszego dostępu do rynku pracy.

PRZYPADEK NR 13

Grzegorz ma 14 lat i jest uczniem II klasy gimnazjum. W chwili obecnej przebywa w Domu Dziecka. Wywiad miał miejsce w domu rodzinnym, w którym uczestniczyli Pani Judyta, pan Daniel, Czesław i Piotr. Z Grzegorzem wywiad został przeprowadzony w innym terminie, ze względu na jego nieobecność w domu. Wywiad został dopełniony analizą kwestionariusza wspacia społecznego oraz analizą dokumentów tj. pismo Sądu Rejonowego, pisma kierowane do szkoły, prośba o meldunek, prośba o akt urodzenia, karta zdrowia, arkusz ocen, opinia szkolna, odpowiedz Sądu Rejonowego, odpis aktu urodzenia, polecenie umieszczenia, sprawozdanie z wywiadu kuratorskiego, kartoteka pracy koordynatorskiej, opinia psychologa, opinia pedagoga, pismo w sprawie dodatku mieszkaniowego, sprawozdania pracownika socjalnego.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

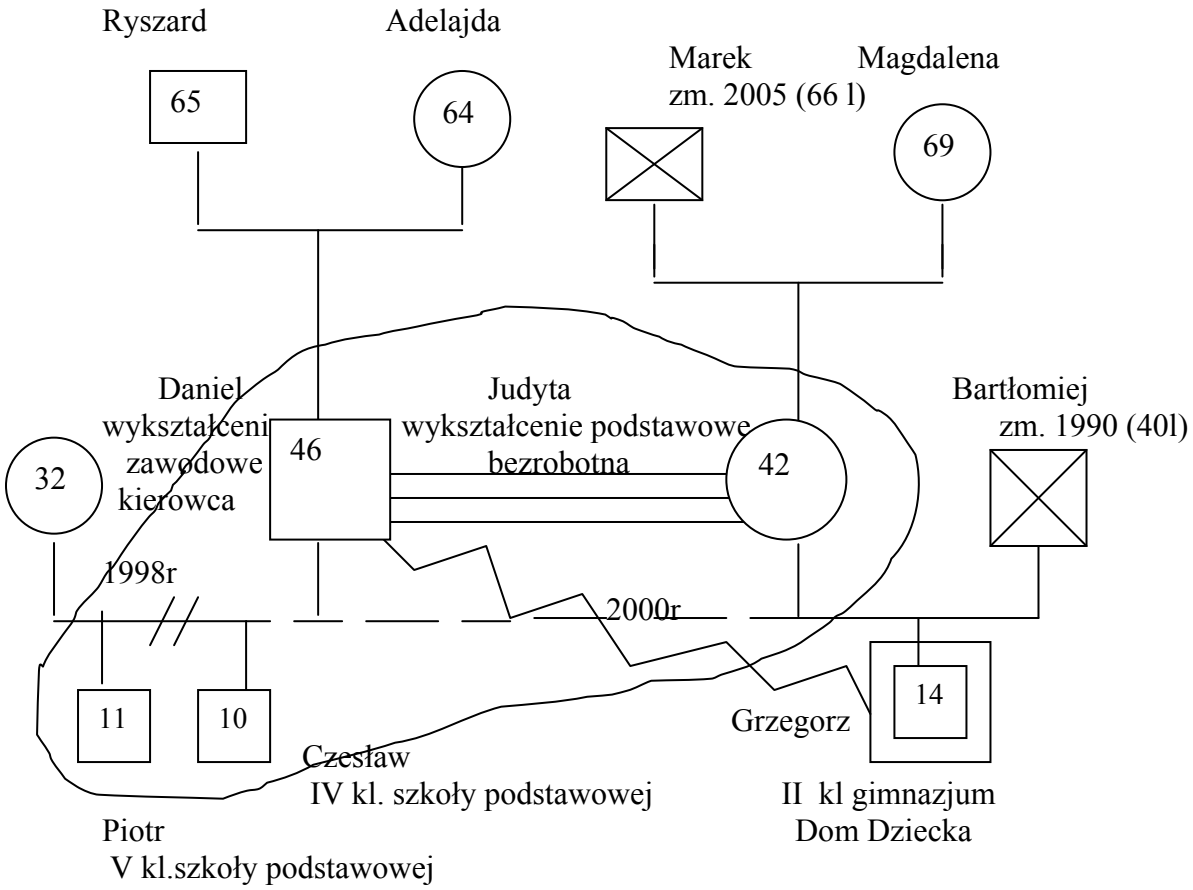

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.
Pani Judyta ma 42 lata i jest wdową. Ma wykształcenie podstawowe i jest osobą bezrobotną bez prawa do zasiłku, zarejestrowaną w Powiatowym Urzędzie Pracy. Dorabia sobie jako sprzątaczka i opiekunka dziecięca u swoich znajomych, którzy mieszkają w tej samej dzielnicy co ona. Do jej obowiązków należy sprzątanie, gotowanie oraz opiekowanie się 5 i 6 –letnim dzieckiem. Pani Judyta przez okres 5 lat pracowała w piekarni jako pomoc przy wypieku chleba. Respondentka ze związku z panem Bartłomiejem ma jednego syna Grzegorza. Badana w wolnych chwilach lubi oglądać telewizję i czytać gazety.

Pan Daniel ma wykształcenie zawodowe. Jest kierowcą i ojcem dwóch synów Piotra i Czesława, nad którymi sprawuje opiekę. Respondent rozwiódł się 8 lat temu z panią Judytą. Jego była małżonka nie utrzymuje żadnego kontaktu ze swoimi dziećmi, których los jest jej całkowicie obojętny. Respondent przez 15 lat pracował w zawodzie kierowcy ciężarówki. Rozwoził towar do sklepów na terenie całej Polski. W tej chwili pracuje na budowie. Pan Daniel ma tendencje do nadużywania alkoholu, jednak lekceważy ten problem. Alkohol spożywa wspólnie z panią Judytą, do której jest bardzo emocjonalnie przywiązany. Pan Daniel stwierdził podczas wywiadu, że ma dobre relacje z konkubiną, ale jego relacje z Grzegorzem są bardzo niekorzystne. Respondent interesuje się piłką nożna. W wolnych chwilach wychodzi z psem na spacer.
Grzegorz jest uczniem II klasy gimnazjum. Do szkoły uczęszcza w miarę regularnie, zdarzają mu się jednak wagary oraz regularne spóźnienia. Na zajęcia zazwyczaj przychodzi przygotowany, bierze aktywny udział w lekcjach, ma potrzebne do nauki przybory oraz podręczniki szkolne. Jest lubiany zarówno przez uczniów jak i przez nauczycieli. Według opinii wychowawcy wyniki w nauce jakie osiąga są nieadekwatnie niskie do jego możliwości intelektualnych. Niepokojący jest też jego obniżony nastrój, zaburzenia koncentracji uwagi, problemy ze snem oraz skłonności autodestrukcyjne. Grzegorz jest po próbie samobójczej. Czasami czuje nieodpartą ochotę zrobienia sobie krzywdy, bierze wtedy nóż i się nacina. Grzegorz po nieudanej próbie samobójczej został skierowany do placówki opiekuńczo-wychowawczej, w której obecnie przebywa. W domu czuł się zawsze niesprawiedliwie traktowany i dyskryminowany. Konkubin stosował wobec niego przemoc psychiczną i fizyczną. Grzegorz nie miał zaspokojonych podstawowych potrzeb, zwłaszcza poczucia bezpieczeństwa. Jego matka kiedyś także zaniedbywała swoje podstawowe obowiązki względem syna, nie zapewniając mu wystarczającej ilości posiłków. Grzegorz nie zawsze przynosił też do szkoły drugie śniadanie.
Piotr ma 11 lat i uczęszcza do V klasy szkoły podstawowej. Jest przeciętnym uczniem, nie sprawiającym większych problemów wychowawczych. Chciałby w przyszłości zostać strażakiem. Jest bardzo zżyty ze swoim bratem Czesławem, z którym dzieli pokój. Nie dogaduje się natomiast z Grzegorzem „bo ciągle są przez niego jakieś problemy".
Czesław jest uczniem IV klasy szkoły podstawowej. Interesuje się muzyką i lubi oglądać filmy na DVD. Ma trudności z nauką. Był zagrożony z matematyki, ale udało mu się poprawić oceny, bo ojciec wstawił się za niego w szkole. Czesław nie lubi Grzegorza, podobnie jak jego brat, ale nie mówił o konkretnym powodzie jego awersji.
Rodzina zamieszkuje 2 pokojowe mieszkanie, które jest ogrzewane dwoma piecami węglowymi, umeblowane standardowo i wyposażone w podstawowe sprzęty AGD i RTV.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny
Dla Pani Judyty problemem są trudności z synem Grzegorzem, które wynikają jak sama zauważa z jego nieposłuszeństwa i zbuntowanej natury. Respondentka podejrzewa, że syn ma to po ojcu, który się powiesił na strychu, bo nie mógł sam ze sobą wytrzymać. Martwi ja również to, że syn może zacząć pić alkohol i zażywać narkotyki.
Dla Pana Daniela do czasu kiedy Grzegorz przebywał, w domu największym problemem były kłótnie i bijatyki, do których dochodziło pomiędzy jego synami a Grzegorzem.
Grzegorz skarżył się na trudności w relacjach z braćmi, matką i jego ojczymem. Czuł, że dłużej nie może zostać w domu, bo wszyscy są przeciwko niemu. Czuje się bardzo samotny i niekochany w placówce.
Dla Piotra problemem jest to, że rodzice nie pozwalają mu zapraszać do domu kolegów, choć jego ojciec i macocha ciągle kogoś do domu zapraszają. Mówi, ze chciałby już mieć 18 lat i wyprowadzić się z domu.
Dla Czesława największym problemem jest to, że „ojciec ciągle czepia się go o oceny i robi

kazania na temat tego, że do pewnego wieku najważniejsza jest szkoła". Czesław nie może znieść ciągłej kontroli ze strony ojca, który codziennie rewiduje jego plecak, przegląda zeszyty, dzwoni do szkoły.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Rodzina korzysta ze świadczeń rodzinnych wypłacanych przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie. Aktualnie potrzeby Grzegorza są zaspokajane w placówce, w której przebywa, więc matka nie otrzymuje zasiłku rodzinnego na Grzegorza z MOPR. Konsekwencją problemu alkoholizmu w rodzinie, który dotyka zarówno pana Daniela jak i panią Judytę jest obniżenie standardu życia rodziny. Problem ten został zauważony przez pracowników socjalnych oraz kuratora sądowego. Czynione są w tej kwestii działania zmierzające przede wszystkim do skierowania pana Daniela i pani Judyty na terapię odwykową. Grzegorz na własną prośbę został umieszczony w Domu Dziecka. Do placówki został doprowadzony przez wychowawczynię, która współpracowała z pracownikiem Zespołu Interwencji Kryzysowej MOPR specjalistą do pracy z rodziną, od którego Grzegorz otrzymał stosowne wsparcie psychologiczne. Zorganizowano też konfrontację z matką Grzegorza , w wyniku której zalecono terapię rodzinną. Grzegorz otrzymał dużo wsparcia emocjonalnego ze strony wychowawczyni, pedagoga szkolnego i nauczycieli, był także konsultowany w Poradni Pedagogiczno- Psychologicznej. Matka nie utrzymywała regularnego kontaktu ze szkołą, nie interesowała się sprawami szkolnymi Grzegorza. Rodzice nie szukali wsparcia w środowisku lokalnym, to instytucje podjęły inicjatywę w związku z koniecznością udzielenia pomocy rodzinie. Rodzice nie byli do końca zadowoleni z tego faktu, gdyż uważali, że narusza się ich prywatność.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.
Pani Judyta ma żal do specjalistów z MOPR, że tak bardzo ingerują w jej życie prywatne i wmawiając jej, że jest uzależniona, choć ona twierdzi, że „pije tylko okazjonalnie" i nie ma z tym problemu. Jest zadowolona z decyzji Sądu Rejonowego w sprawie pobytu Grzegorza w placówce. Ma nadzieje, że syn wróci do domu odmieniony. Pan Daniel również nie widzi potrzeby leczenia odwykowego, oznajmił że dobrowolnie nie podda się leczeniu. Rodzice są świadomi własnych umiejętności i kompetencji, dzięki którym radzą sobie w trudnych sytuacjach życiowych. Nie mają sobie też nic do zarzucenia jako rodzice, stawiając swoje umiejętności rodzicielskie na bardzo wysokim poziomie.

Przebieg spotkania rodzinnego
Przebieg spotkania był spokojny. Zarówno pani Judyta jak i pan Daniel byli zgodni w wielu kwestiach zwłaszcza tych dotyczących Grzegorza. Twierdzili, że ich syn jakoś odstaje od rodziny „ale tak to już jest, w każdej rodzinie, zawsze znajdzie się czarna owca"- mówił pan Daniel. Piotr i Czesław wypełniali przygotowane kwestionariusze odpowiadając na pytania pisemnie. Spotkanie badacza z Grzegorzem odbyło się w innym terminie i miało charakter indywidualny.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom.
Pan Daniel chciałby żeby jego synowie doszli do czegoś w życiu. Tłumaczy swoim synom, że wykształcenie w życiu daje szansę na godne warunki życia, bo pomaga np. w znalezieniu dobrze płatnej pracy. Pani Judyta chciałaby znaleźć „normalną pracę", choć zdaje sobie sprawę z tego, że z podstawowym wykształceniem nie ma zbyt dużych szans. Piotr i Czesław

chcieliby więcej swobody, bo uważają że tata „zbyt krótko ich trzyma". Grzegorz jak na razie nie chce wracać do domu, nie czuje się z domem związany. Marzy o tym by mieć kiedyś swoje własne mieszkanie i rodzinę. Rodzice nie oczekują żadnego wsparcia ze strony instytucji lokalnych, uważają że sami są w stanie zapewnić sobie oparcie w trudnych chwilach.

Kierunki działań pomocowych.

- Rodzina jest objęta pomocą finansową i terapeutyczną Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie. W toku dalszej pracy z rodziną należy uwrażliwić matkę nieletniego na problem alkoholizmu i jego negatywny wpływ na rozwój psycho- społeczny dzieci wychowujących się w rodzinie dotkniętej tym problemem. Należy też kontrolować środowisko rodzinne ze względu na skłonności ojca do wywierania presji psychicznej i stosowania przemocy fizycznej na dzieciach. Powinno się też dołożyć wszelkich starań, aby nakłonić matkę Grzegorza i jej konkubenta do podjęcia terapii odwykowej.
- Bardzo wskazana byłaby w przypadku tej rodziny terapia rodzinna, aby dociec przyczyn, tego dlaczego matka jest tak uprzedzona do swojego syna, że go od siebie świadomie odrzuca i robi to z pełną premedytacją. Zastanawiające jest też to, co ją do tego skłania. W toku terapii można by dociec również jakie uczucia i przeżycia wiążą się z przyjściem na świat jej syna, jakie były jej relacje z byłym mężem i jakie one mają wpływ na jej stosunek do Grzegorza.
- Pani Judyta ze względu na dużą motywację i chęć do pracy powinna zapoznać się z aktualnymi ofertami w Powiatowym Urzędzie Pracy oraz propozycjami dla osób bezrobotnych, przygotowanymi przez Klub Pracy. Respondentka mogłaby też wziąć udział w szkoleniu czy kursie umożliwiającym jej nabycie nowych umiejętności czy zdobyciu zawodu, dzięki któremu zwiększyłyby swoje szanse na znalezienie pracy.
- Warto byłoby aby, zanim podejmie się pracy zawodowej dokonała rozeznania w tym, co tak naprawdę lubi robić, jakie są jej preferencje zawodowe na bazie treningu samopoznania i diagnozy kompetencji. Tego typu wstępne diagnozy również są proponowane w Urzędach Pracy. Warto z nich skorzystać.

PRZYPADEK NR 14

Sonia ma 16 lat i jest uczennicą V kl szkoły podstawowej. Obecnie przebywa w Domu Dziecka. Rodzice odpowiadali na pytania ustnie, ich córki natomiast w formie pisemnej. Wywiad został objety również analizą kwestonariusza wsparcia społecznego oraz analizą dokumentów takich jak pismo Sądu Rejonowego, pisma kierowane do szkoły, prośba o meldunek, prośba o akt urodzenia, karta zdrowia, arkusz ocen, opinia szkolna, odpowiedz Sądu Rejonowego, odpis aktu urodzenia, polecenie umieszczenia, sprawozdanie z wywiadu kuratorskiego, kartoteka pracy koordynatorskiej, opinia psychologa, opinia pedagoga, opinia wychowawcy, sprawozdania pracownika socjalnego.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

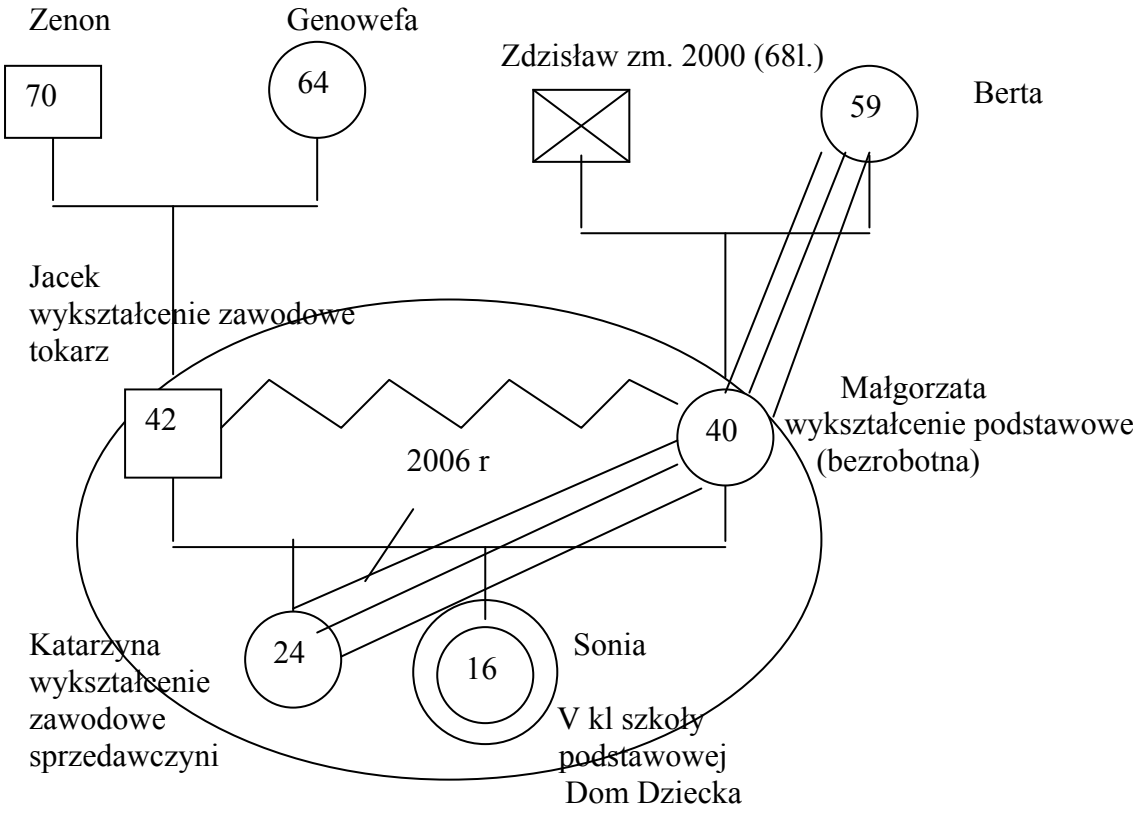

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.
Pani Małgorzata ma wykształcenie podstawowe i nigdy nie pracowała zawodowo. Jest osobą bezrobotną, zarejestrowaną w Powiatowym Urzędzie Pracy- bez prawa do zasiłku. Respondentka jest uzależniona finansowo od swoich rodziców i męża, z którym jest obecnie w separacji. Pani Małgorzata od 2 lat leczy się w Poradni Zdrowia Psychicznego na depresję. Twierdzi, że jest chora z powodu męża, który ciągle miał do niej pretensje o to, że nie chodzi do pracy. Z tego też powodu wystąpił z wnioskiem o separację. Respondentka prezentuje postawę roszczeniową oraz zależną od innych. Pani Małgorzata prowadzi bogate życie towarzyskie. Ma dużo koleżanek z którymi chętnie spędza swój czas wolny. Ponadto, jest osobą bardzo otwartą, towarzyską, lubiącą być w centrum zainteresowania. Ze względu na brak własnego źródła dochodu, otrzymuje zasiłek z MOPR i korzysta z pomocy finansowej jej rodziców oraz starszej córki, która kupuje jej odzież stosowną do pory roku.

Pan Jacek z zawodu jest tokarzem. Pracuje w firmie zajmującej się produkcją wyrobów wytłaczanych z tworzyw sztucznych. Jest operatorem maszyn. Praca ta daje mu stałe źródło dochodu, dzięki czemu jest w stanie dokonywać regularnych opłat za mieszkanie. Respondent nie wyobraża sobie swojego życia bez pracy, w związku z czym nie jest w stanie zrozumieć stosunku do pracy swojej żony. Na tym podłożu w domu dochodziło często do sprzeczek i awantur. Od czasu separacji kłótnie ustały. Małżonkowie wprawdzie mieszkają pod jednym dachem, ale „nie wchodzą sobie w drogę i traktują jak powietrze"- mówi badany. Pan Jakub w wolnych chwilach lubi czytać gazety i rozwiązywać krzyżówki.
Katarzyna ma wykształcenie zawodowe. Ukończyła szkołę handlową. Pracuje na targu, prowadzi stragan z odzieżą. Bardzo lubi dzieci, zawsze chciała być przedszkolanką. Fakt, że musiałaby ukończyć studia, żeby wykonywać ten zawód, zniechęcił ją do tej pracy. W okresie szkolnym podjęła 2 miesięczny wolontariat w świetlicy środowiskowej. Lubi pracować z ludźmi i opiekować się nimi, jeśli zachodzi taka potrzeba.
Sonia od początku nauki szkolnej uczyła się słabo i przejawiała niechęć do nauki, począwszy od klasy trzeciej zaczęła sprawiać problemy wychowawcze, które stopniowo pogłębiały się. Powtarzała czwartą klasę oraz dwukrotnie nie otrzymała promocji do klasy szóstej. Sonia bardzo często opuszczała zajęcia szkolne, jeżeli już przychodziła do szkoły to zawsze była spóźniona. Była też notorycznie nieprzygotowana do zajęć szkolnych, zapominała o podręcznikach i przyborach szkolnych, wchodziła w konflikt z normami moralnymi i obyczajowymi. Z przedmiotów w większości miała oceny niedostateczne. Rodzice nie interesują się nauką szkolną Soni, nie chodzą na wywiadówki i nie reagują na wezwania wychowawcy czy pedagoga szkolnego. W tej chwili Sonia powinna uczęszczać do pierwszej klasy gimnazjum, lecz w ogóle nie realizuje obowiązku szkolnego. Z opinii wydanych na temat zachowania Soni wynika również, że małoletnia w domu jest agresywna, krnąbrna i nadpobudliwa. Często przebywa w środowisku osób zdemoralizowanych, którzy mają na nią zły wpływ. Ponadto, lekceważąco odnosi się do rodziców i nauczycieli, używa wulgarnego słownictwa, pali papierosy, pije alkohol, dopuszcza się kradzieży w supermarketach. Badana trafiła do placówki z powodu niewydolności wychowawczej rodziców, którzy są zbyt zajęci swoimi sprawami, by interesować się losem córki. Ponadto, oboje są kompletnie bezradni wobec jak twierdzą „dziwacznych" zachowań Soni.
Rodzina zajmuje 3 pokojowe mieszkanie, ogrzewane piecem węglowym. Mieszkanie jest czyste, schludne i zadbane. Członkowie rodziny są aktualnie zameldowani na pobyt stały w zajmowanym mieszkaniu, natomiast Sonia czasowo jest zameldowana w placówce opiekuńczo – wychowawczej.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny

Dla pani Małgorzaty największym problemem są problemy ze zdrowiem zarówno natury psychicznej jak i fizycznej. Pani Małgorzata oprócz depresji leczy się również na zwyrodnienie kręgosłupa szyjnego. Twierdzi, że jest to główny powód tego, że nie chodzi do pracy.
Największym problemem dla pana Jacka jest to, że nadal zamieszkuje z nim jego żona. Wie, że nie ma gdzie się podziać, wiec jej nie wyrzuca z domu, ale zapowiada, że po rozwodzie zażąda, żeby się wyprowadziła.
Dla córki najtrudniejsze były chwile, kiedy ojciec wyzywał matkę od darmozjadów i kiedy kazał jej wyprowadzić się z domu. Ciągłe kłótnie i awantury sprawiały, że Katarzyna rzadko bywała w domu. Po pracy przesiadywała u koleżanek, wracając do domu późnym wieczorem.
Dla Soni największym problemem było to, że rodzice nigdy nie mieli dla niej czasu. Czuła, że fizycznie to może ma rodziców, ale emocjonalnie i uczuciowo nie była z nimi związana. Brakowało jej zwykłej rozmowy z rodzicami i zainteresowania z ich strony. Sonia ma poczucie, że jest rodzicom całkowicie obojętna i czuje się z tego powodu niepotrzebna.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Pani Małgorzata otrzymuje wsparcie finansowe od rodziców i córki. Może liczyć też na wsparcie emocjonalne ze strony znajomych i przyjaciół. Ze względu na brak stałego dochodu, rodzina korzysta ze świadczeń wypłacanych przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie. Pan Jacek bardzo dobrze czuje się w pracy - ma tam dużo kolegów, z którymi lubi spędzać czas wolny, bo jak twierdzi można na nich polegać i im zaufać. Rodzina objęta jest nadzorem kuratora, oraz opieką socjalną ze strony MOPR. Rodzina miała też kontakt z Policją ze względu na ucieczki Soni z domu oraz kradzieże w supermarkecie. Sonia aktualnie przebywa w Domu Dziecka na mocy decyzji Sądu rejonowego w Bytomiu i opinii RODK. Rodzice Soni poszukiwali wsparcia dla swojej rodziny, w wyniku bezpośredniego kontaktu z placówką oraz poprzez specjalistów, zajmujących się problemami, które dotyczą ich rodziny. Osobą inicjującą kontakty ze specjalistami była najczęściej Pani Małgorzata.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.
Rodzice nie chcieli się wypowiadać na temat funkcjonowania instytucji i ich współpracy międzyinstytucjonalnej. Wyrazili tylko zdanie, że „instytucje powinny robić to, co do nich należy a nie zajmować się tym czym nie muszą". Sonia chciałaby wrócić do domu, choć w Domu Dziecka jest dobrze traktowana. Ucieka z placówki do domu lub do miejsc nikomu bliżej nie znanych. Dobrze wypowiada się o swoich doświadczeniach ze specjalistami, takimi jak nauczyciele, wychowawcy, pedagog szkolny, z których wsparcia i pomocy do korzystała. Rodzice nie mają problemów z wyrażaniem swoich oczekiwań i potrzeb. Znają też dobrze swoje prawa i potrafią zadbać o swoje zdrowie psychiczne, poprzez wykorzystywanie takich sposobów spędzania czasu wolnego, które poprawiają ich nastrój i wpływają korzystnie na samopoczucie. Ponadto oboje szanuję siebie i akceptują swoje słabości i wady.

Przebieg spotkania rodzinnego
Spotkanie było dość nietypowe, gdyż przybrało formę bardziej wywiadu indywidualnego, który był przeprowadzony najpierw z panią Małgorzatą a dopiero później z panem Jackiem. Rodzice są skłóceni ze sobą i nie wyrazili zgody na wspólne spotkanie. Katarzyna wypełniła kwestionariusz bez chwili namysłu, bardzo szybko i sprawnie. Pisemną formę wywiadu wybrała też Sonia, która była w tym czasie na dłuższej przepustce w związku ze Świętami Bożego Narodzenia.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom.
Pani Małgorzata oczekiwałaby większego wsparcia finansowego ze strony MOPR. Chciałaby też znaleźć pracę, na miarę swoich możliwości, ale nie jest do końca przekonana czy w jej stanie zdrowia powinna pracować. Jej oczekiwaniem byłoby też oddzielne mieszkanie, które odseparowałoby ją od pana Jacka, który w tej chwili robi wszystko żeby doprowadzić do oczekuje rychłego rozwodu i tym samym wyprowadzki żony. Jest z nią skłócony i jak twierdzi „działa mu na nerwy". Katarzyna marzy o wielkiej miłości, chciałaby wyjść za mąż, ale jak sama mówi „nie ma szczęścia do facetów". Sonia chciałaby wrócić do domu. W Domu Dziecka nie czuje się akceptowana przez innych wychowanków, sama uważa, że od nich odstaje i nie pasuje do tego miejsca. Rodzina wymaga wsparcia emocjonalnego, dotyczy to w szczególności Soni, która czuje się niekochana i niepotrzebna swojej najbliższej rodzinie.

Kierunki działań pomocowych.

- Z uwagi na negatywny wpływ środowiska rodzinnego oraz znajomych Soni, nieletnia jest w dalszym ciągu narażona na pogłębianie się przejawów niedostosowania społecznego. Ze względu na notoryczne ucieczki Soni z placówki, dyrektor Domu Dziecka wnioskował o zmianę zarządzeń opiekuńczo - wychowawczych i umieszczenie jej w Młodzieżowym Ośrodku Szkolno – Wychowawczym. Obawy o bezpieczeństwo ze strony dyrekcji są jak najbardziej słuszne i uzasadnione, należałoby jednak wziąć pod uwagę fakt, co sprawia, że Sonia chce wrócić do domu. Wskazane byłoby w tej sytuacji nawiązanie ścisłej współpracy z rodzicami i rozpatrzenie motywów tych ucieczek w trakcie terapii rodzinnej.
- Terapia rodzinna mogłaby też pozytywnie wpłynąć na relacje pomiędzy małżonkami. Jeśli terapia rodzinna okazałaby się mało skuteczna w tej kwestii można by skierować panią Małgorzatę i pana Jacka na terapię małżeńską. Obie zaproponowane terapie wymagają jednak zgody i chęci współdziałania ze strony małżonków.
- Pani Małgorzata powinna zastanowić się też nad swoją przyszłością zawodową i usamodzielnieniem się. Należałby zatem pomóc pani Małgorzacie w poszukiwaniu pracy oraz możliwościach skorzystania z aktualnych ofert pracy. Pani Małgorzata powinna wykształcić w sobie aktywną postawę, celem zmiany sytuacji życiowej i wziąć udział w spotkaniach Klubu Pracy, aby móc rozszerzyć swoje doświadczenia o nowe umiejętności: autoprezentacji, radzenia sobie ze stresem, bezrobociem oraz nabyć zdolność korzystania z własnych zasobów i potencjału osobowościowego.

PRZYPADEK NR 15

Piotr ma 9 lat i uczęszcza do III klasy szkoły podstawowej. W wywiadzie wzięli udział wszyscy członkowie rodziny za wyjątkiem Rafała, który przebywa obecnie w Zakładzie Karnym. Wywiad został wzbogacony o analizę kwestonariusza wsparcia społecznego oraz analizę dokumentów takich jak: pismo Sądu Rejonowego, prośba o meldunek, prośba o akt urodzenia, karta zdrowia, arkusz ocen, opinia szkolna, odpowiedz Sądu Rejonowego, odpis aktu urodzenia, polecenie umieszczenia, sprawozdanie z wywiadu kuratorskiego, kartoteka pracy koordynatorskiej, opinia psychologa, opinia pedagoga, opinia wychowawcy, sprawozdania pracownika socjalnego, opinia RODK.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

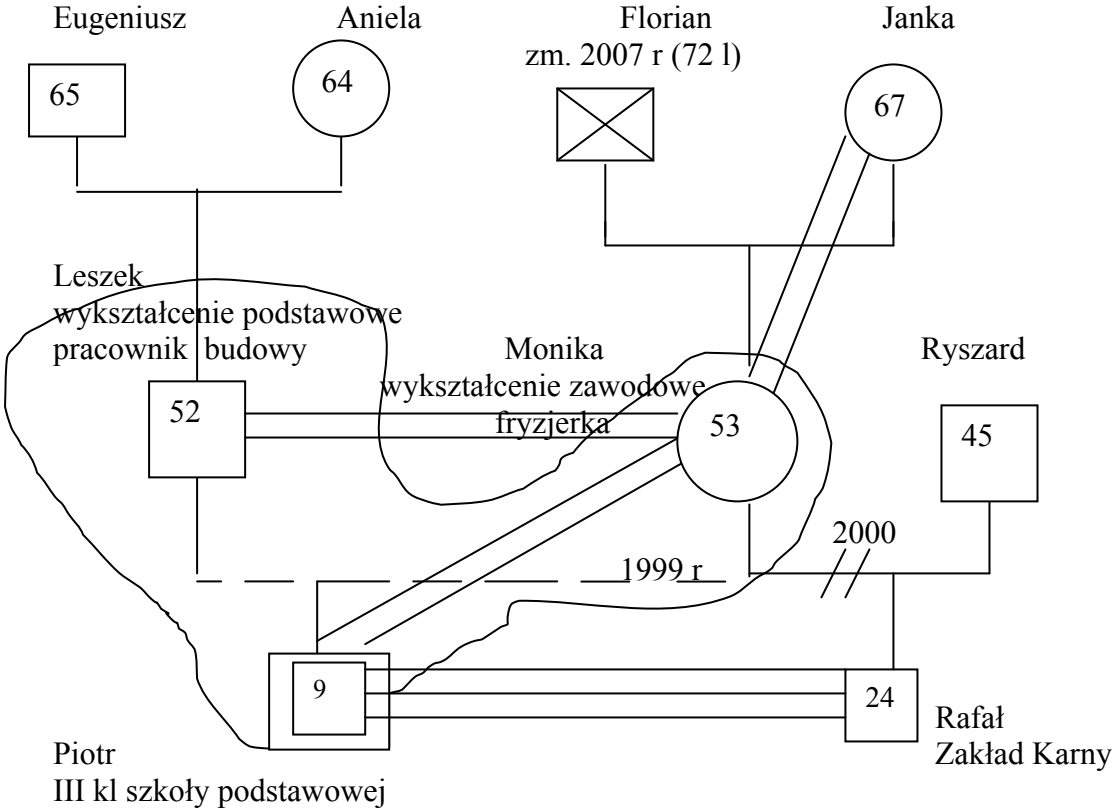

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.
Pani Monika jest z zawodu fryzjerką. Pracowała czynnie w zawodzie przez 10 lat. Od urodzenia pierwszego syna jest bezrobotna i zarejestrowana w Powiatowym Urzędzie Pracy. Pani Monika jest po rozwodzie, który otrzymała w 2000r. Ze związku z panem Ryszardem ma syna Rafała, który obecnie przebywa w zakładzie karnym. Drugi syn Piotr pochodzi ze związku z panem Leszkiem, który obecnie podejmuje dorywcze prace za granicą. Pani Monika w wolnych chwilach lubi spać i „nic nie robić". Z dokumentów wynika, że respondentka jest uzależniona od alkoholu, ale ukrywa ten fakt, przed synem i dalszą rodziną, od której jest zależna finansowo. Pani Monika jest emocjonalnie związana z Piotrem oraz ze swoimi rodzicami, zwłaszcza ze swoją matką. Respondentka twierdzi, że matka uratowała jej

życie, kiedy ta dowiedziała się o zdradzie swojego męża i prawdziwym motywie jego odejścia z domu. Pani Monika przeżyła wtedy kryzys psychiczny i chciała popełnić samobójstwo. Matka była cały czas przy niej w tym trudnym dla niej okresie, pomieszkiwała razem z nią i Piotrem. Zajmowała się też domem, sprzątała, gotowała, robiła zakupy. Monika jest jej za to bardzo wdzięczna i przekonała się, że może na matkę polegać w kryzysowych sytuacjach życiowych.
Pan Leszek jest osobą bardzo spokojną i bezkonfliktową. Utrzymuje siebie i dom z pracy za granicą, która ma charakter dorywczy. Bardzo tęskni za rodziną, ale nie może sobie pozwolić na częstsze przyjazdy do Polski bo wie, że jest głównym żywicielem rodziny. Jego zainteresowania związane są z turystyką i podróżami, a jego marzeniem jest wspólny wyjazd z rodziną do Egiptu.
Piotr powtarza trzecią klasę szkoły podstawowej. Negatywne i nieadekwatne reaguje na wymagania i zakazy zawarte w przypisanych mu rolach społecznych – dziecka w rodzinie, ucznia w szkole, kolegi w grupie rówieśniczej. Zazwyczaj jest nieprzygotowany do zajęć. Przejawia zaburzenia w zachowaniu zwłaszcza w szkole, a należą do nich przeszkadzanie nauczycielom w prowadzeniu lekcji, agresja werbalna i fizyczna, prowokowanie do bójek na przerwach pomiędzy lekcjami, umyślnie niszczenie cudzej własności, nie panowanie nad emocjami zwłaszcza nad złością, nie poczuwanie się do odpowiedzialności za wyrządzone innym krzywdy, nie reagowanie na upomnienia nauczyciela.
Rafał od roku przebywa w Zakładzie Karnym. Z dokumentacji wynika, że nim został skazany był osobą nadużywającą alkoholu, agresywną, stosującą przemoc wobec rodziny. Utrzymywał się z kradzieży, wynosił i sprzedawał też różne rzeczy z domu. Kiedy matka interweniowała, wtedy rzucał się na nią z pięściami. W takiej sytuacji na ratunek mamie przychodził jej syn Piotr, który stawał w jej obronie. Pana Leszka nigdy nie było w domu, kiedy najstarszy syn się awanturował i był agresywny w stosunku do matki. Kiedy przyjeżdżał do domu żona nie opowiadała mu o skandalicznym zachowaniu syna, żeby nie doprowadzać do kolejnych awantur i scysji. Rafał został skazany za napad na sklep ze sprzętem RTV. Zawsze miał dobry kontakt z przyrodnim bratem, z którym grywał w karty i piłkę nożną.
Rodzina zamieszkuje w 1 pokojowym mieszkaniu z kuchnią, w którym nie ma łazienki a ubikacja jest na korytarzu. Mieszkanie jest skromne, ale czyste, wyposażone w podstawowe sprzęty gospodarstwa domowego. Pieniądze, które wysyła ojciec starczają na uregulowanie opłat związanych z utrzymaniem mieszkania.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny
Jeszcze niedawno dla Pani Moniki problemem było agresywne zachowanie jej syna Rafała, w chwili obecnej od kiedy Rafał został umieszczony w Zakładzie Karnym problemem są negatywne zachowania Piotra. Ubolewa też nad faktem, że sama musi wychowywać syna. Nie wyraża też zgody na umieszczenie Piotra w placówce opiekuńczo – wychowawczej. Dla Pana Leszka największym problemem jest to, że nie może być z rodziną. Wie, że jest potrzebny w domu, z powodu różnych wybryków Piotra, ale ze względu na trudną sytuację finansową rodziny nie może sobie pozwolić na powrót do Polski. Wierzy, że jego konkubina jakoś sobie sama z tym poradzi. Dla Piotra problemem jest to, że ma zostać umieszczony w placówce. Twierdzi, ze jak go już mają zamknąć, to tylko do więzienia razem z bratem.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Rodzina korzysta z pomocy finansowej Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie. Rodzice wspólnie z synem Piotrem, korzystają też z bezpłatnych obiadów na terenie szkoły oraz spożywają kilka razy w tygodniu posiłki w parafialnej stołówce dla rodzin ubogich. Z

Kościoła rodzina otrzymuje także odzież. Podręczniki szkolne dla Piotra zostały zakupione w ramach stypendium szkolnego. Z inicjatywy pedagoga szkolnego Piotr uczestniczy w zajęciach socjoterapeutycznych, korzysta też z pomocy w formie douczania. Matka do tej pory interesowała się sytuacją szkolną i współpracowała z nauczycielami. Uczestniczyła też w zebraniach organizowanych przez wychowawcę klasy, i usprawiedliwiała nieobecności Piotra w szkole. Rodzina ma ustanowioną kuratelę, jest też regularnie odwiedzana przez pracownika socjalnego. Kontakt z instytucjami, najczęściej podejmowała Pani Monika. Szukała w nich wsparcia zarówno dla siebie jak i dla syna Piotra.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.

Pani Monika bardzo chwali sobie współpracę ze szkołą. Wychowawca klasy jest z nią w stałym kontakcie. Natomiast pedagog szkolny rozmawia systematycznie z Piotrem na terenie szkoły. Dyrekcja szkoły jest przychylnie nastawiona do problemów Piotra, dając mu kolejną szansę na poprawę ocen. Przydzielono mu też w szkole funkcję opiekuna świnki morskiej, która znajduje się gabinecie biologicznym. Ma się nią opiekować, karmić i czyścić jej akwarium. Piotr nie ma do nikogo zaufania i twierdzi, że nikt go nie rozumie. Jest przekonany, że jedyną osobą, na którą może liczyć jest jego brat, który aktualnie przebywa w więzieniu. Mówił też o poczuciu niesprawiedliwości z powodu tego, że Rafał został „zamknięty w pace", tymczasem jego koledzy, którzy też brali udział w napadzie na sklep są na wolności. Pani Monika z ufnością wchodzi w bliskie relacje z innymi ludźmi, dzięki którym czuje się bezpiecznie i dobrze. Podobnie z reszta jak Pan Leszek, który zawsze uważał, że „najważniejsze w życiu to być sobą w każdej sytuacji, bez względu na to czy inni nas za to lubią czy nie".

Przebieg spotkania rodzinnego

Rozmowa przebiegała w miłej atmosferze. Wzięła w niej udział Pani Monika, Pan Leszek, który przyjechał do domu na święta Bożego Narodzenia i syn Piotr. Syn włączył się do rozmowy początkowo bardzo nieśmiało, z upływem czasu stał się jednak bardziej otwarty i skory do zwierzeń. Rodzina w trakcie wywiadu przywołała wspomnienia z ostatnich Świąt Bożego Narodzenia, które odbywały się już bez Rafała. Rodzice Piotra są świadomi tego, że, że w przyszłym roku mogą zasiąść przy wigilijnym stole tylko we dwoje. Są przerażeni tym faktem, dlatego nie chcą by ich syn trafił placówki, choć wiedzą, że nie są w stanie zapewnić mu odpowiednich warunków do nauki i do rozwoju.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom.

Rodzina oczekuje większego wsparcia finansowego, ze strony instytucji lokalnych. Pani Monika i Pan Leszek są przekonani, że trudności materialne to główny powód problemów rodzinnych i tego, że mogą stracić drugiego syna. Pani Monika jest zdecydowana podjąć każdą pracę, żeby tylko nie odebrano jej dziecka. Ma pewność, że mogłaby wtedy liczyć na matkę, która zaopiekowałaby się jej synem w czasie jej godzin pracy. Pan Leszek również chciałby żeby jego partnerka znalazła pracę, wtedy może nie musiałby tak często wyjeżdżać za granicę. Pani Monika wyraziła taki pogląd, że instytucje pomocowe powinny w pierwszej kolejności zadbać o materialną i bytową stronę życia rodziny, dopiero później powinny skupić się na jej problemach psychologicznych czy wychowawczych. „Bo jeśli dziecko jest głodne, to nie myśli wtedy o tym do jakiej szkoły chce pójść.."- mówi respondentka.

Kierunki działań pomocowych.

- Ze względu na trudną sytuację socjalno-bytową rodziny oraz problem alkoholizmu matki

Piotra Sąd Rejonowy wydał postanowienie ograniczające matce chłopca władzę rodzicielską poprzez umieszczenie małoletniego w placówce opiekuńczo - wychowawczej. W toku dalszej pracy z rodzina należy zrealizować postanowienie Sądu, a następnie należy podjąć pracę nad wzmocnieniem więzi rodzinnych pomiędzy matką, jej synem oraz panem Leszkiem.

- Pani Monika powinna też bezzwłocznie podjąć terapię odwykową. Ze względu na zaprzeczanie problemowi alkoholizmu należałoby skierować ją do psychologa, który uświadomiłby jej wagę problemu oraz to, że jeśli nadal będzie nadużywać alkoholu syn nie będzie mógł wrócić do domu.
- Syn również powinien zostać skierowany na psychologiczną terapię indywidualną, gdyż nie może pogodzić się z tym, co przytrafiło się jego bratu. Ma ogromne poczucie krzywdy z tego powodu, nie rozumie dlaczego brat został zamknięty w więzieniu. Piotr był z nim bardzo związany emocjonalnie. Brat Rafał był dla niego wzorem do naśladowania, trochę jakby „ojcem". Piotr w tej chwili próbuje się do niego upodobnić, zidentyfikować z nim poprzez swoje złe zachowanie.
- Pracownik socjalny mający nadzór nad rodziną w ramach pracy socjalnej powinien też dołożyć wszelkich starań, aby zmotywować matkę do podjęcia pracy. Znalezienie zatrudnienia przez matkę wpłynęłoby korzystnie na sytuacje finansową rodziny i poprawę warunków bytowych.

PRZYPADEK NR 16

Mikołaj ma 11 lat i jest uczniem V klasy szkoły podstawowej. W wywiadzie wzięli udział wszyscy członkowie rodziny. Wywiad został uzupełniony analizą kwestionariusza wsparcia społecznego oraz analizą dokumentów tj. pismo Sądu Rejonowego, prośba o meldunek, prośba o akt urodzenia, karta zdrowia, arkusz ocen, opinia szkolna, odpowiedz SR, odpis aktu urodzenia, polecenie umieszczenia, sprawozdanie z wywiadu kuratorskiego, kartoteka pracy koordynatorskiej, opinia psychologa, opinia pedagoga, opinia wychowawcy, sprawozdania pracownika socjalnego, opinia RODK.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

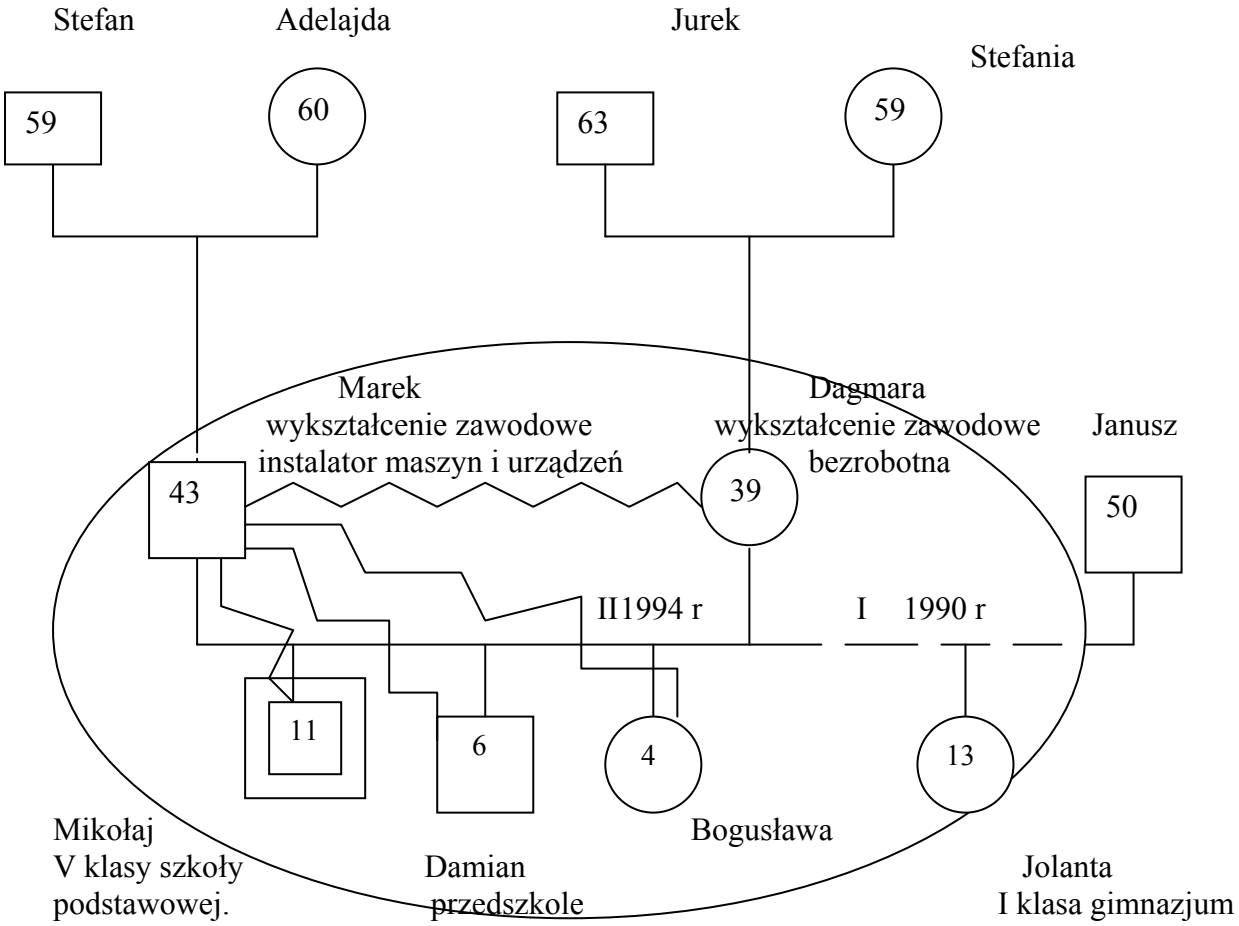

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.
Pani Dagmara ma wykształcenie podstawowe. Ukończyła szkołę podstawową specjalną i ma orzeczony lekki stopień niepełnosprawności. Aktualnie jest bezrobotna i zarejestrowana w Powiatowym Urzędzie Pracy. Respondentka nigdy nie pracowała zawodowo, jest na utrzymaniu męża. Przed zawarciem związku małżeńskiego była w związku nieformalnym, który trwał 12 lat. Wychowywała się w domu dziecka. Jej matka była zbyt schorowana by się nią opiekować. Najstarsza córka Pani Dagmary nie ma kontaktu ze swoim ojcem, otrzymuje

od niego tylko dobrowolne alimenty. Respondentka nie radzi sobie z wychowaniem dzieci, jest bezradna i bezsilna wobec wielu sytuacji wychowawczych i nie ma wsparcia ze strony rodziny oraz męża. W prowadzeniu domu pomaga jej Jolanta, choć robi to coraz rzadziej, gdyż czuje się przez matkę obciążona obowiązkami domowymi, które na niej spoczywają. Pani Dagmarze brak poczucia odpowiedzialności za dzieci, nieadekwatnie reaguje na ich potrzeby, wykazuje ograniczoną wrażliwość na sygnały płynące ze strony dzieci. Respondentka korzysta ze świadczeń i pomocy finansowej z Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie i czasem pożycza pieniądze od sąsiadów. Ponadto, ma tendencje do wycofywania się z kontaktów społecznych, i wykazuje brak jakichkolwiek zainteresowań. W czasie wolnym od zajęć domowych po prostu ogląda telewizję lub wygląda przez okno.
Pan Marek ma wykształcenie zawodowe, jest instalatorem maszyn i urządzeń. Pracuje od 10 lat w firmie przewozowej. Pan Marek nadużywa alkoholu, stosuje przemoc fizyczną oraz szantaż emocjonalny i ekonomiczny wobec żony i dzieci, cytuję: „daję żonie pieniądze tylko wtedy, kiedy zasłuży". Pan Marek nie uczestniczy w wychowaniu dzieci, jest mało zaangażowany w sprawy związane ze szkołą. Jest obojętny też wobec osobistych problemów Mikołaja.
Jolanta jest obecnie w III klasie gimnazjum. Jest córką pana Janusza, z którym nie utrzymuje żadnego kontaktu. Swojego ojca poznała podczas Komunii Świętej. Ma do niego ogromny żal o to, że nigdy nie traktował jej jak córkę, od czasu do czasu przysyła tylko pieniądze. Jolanta nigdy nie potrafiła porozumieć się z panem Markiem, który też nie kryje wobec niej niechęci i złości, którą okazuje niejednokrotnie poprzez stosowanie wobec niej siły fizycznej. Jolanta prezentuje negatywny stosunek do mężczyzn. Ze względu na swój wzrost i umiejętności została zakwalifikowana do klubu siatkówki szkolnej, który działa na terenie szkoły. Gra w siatkówkę i koszykówkę. W sporcie osiągała zawsze bardzo dobre wyniki.
Mikołaj powtarzał klasę czwartą i w dalszym ciągu nie realizuje obowiązku szkolnego, wykazuje też dużą niechęć do nauki, ma problemy z czytaniem, chodzi na wagary, pali papierosy, jest agresywny wobec kolegów, nie wraca do domu na noc, jest zagrożony negatywnym wpływem środowiska rówieśników w którym przebywa. Ponadto, Mikołaj żebrze na ulicy za przyzwoleniem matki i ma poważne braki w edukacji z lat poprzednich. Jest dzieckiem opóźnionym w nauce, ale wyłącznie z powodu lenistwa i braku kontroli ze strony rodziców. Nie kwalifikuje się do przeniesienia go do szkoły specjalnej.
Damian lubi chodzić do przedszkola. Jest bardzo przywiązany do swojej wychowawczyni, która prowadzi większość zajęć w przedszkolu. Nie chce wracać z przedszkola do domu. W domu nie może znaleźć sobie miejsca. Jest napięty, pobudzony i nerwowy. Nie może usiedzieć w jednym miejscu przez dłuższą chwilę.
Bogusława jest bardzo radosną i uśmiechniętą dziewczynką, która w odróżnieniu od Damiana nie chce pójść do przedszkola. Matka stwierdziła, że „nawet dobrze, że nie chce, bo przedszkole kosztuje, a rodzina nie ma pieniędzy". Dziewczynka lubi rysować i bawić się z kotkiem, który zamieszkuje razem z rodziną w domu.
Rodzina zajmuje mieszkanie, będące lokalem socjalnym (trzy pokoje z kuchnią, łazienką i WC). Wszyscy członkowie rodziny są w nim zameldowani na pobyt stały, rodzina ma przyznany dodatek mieszkaniowy. W mieszkaniu brak energii elektrycznej, która została odcięta z powodu zaległości w regulowaniu opłat za prąd. Mieszkanie wymaga remontu. Dzieci nie mają warunków do nauki i odpoczynku.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny

Dla pani Dagmary największym problemem jest brak pracy. Chciałaby podjąć pracę zarobkową, żeby pomóc mężowi utrzymać rodzinę. Do tej pory szukała bezskutecznie. W poszukiwaniu pracy dużą przeszkodą jest dla niej brak telefonu, dzięki któremu mogłaby się umawiać na spotkania z pracodawcami. Pan Marek twierdzi, że nie ma problemów. Pracuje,

ma mieszkanie, rodzinę, „czego chcieć więcej" -mówi respondent. Kiedy dzieci sprawiają mu kłopoty, to „ma na nie swoje sposoby", jak sam twierdzi. Dzięki temu są mu posłuszne i czują do niego duży respekt. Może za wyjątkiem Joli, która mówi, że pan Marek często buntuje się wobec zasad ustalonych w domu. Jolanta żywi wiele negatywnych uczuć do ojczyma, z powodu tego jak jest przez niego traktowana. Czuje się dyskryminowana, bo wielokrotnie dał jej do zrozumienia, że jest gorsza od swojego rodzeństwa. Nie podoba się jej też sposób w jaki sposób traktuje jej matkę. Mikołaj wskazał na konflikty z kolegami jako główny problem. Czuje się nieakceptowany przez swoich kolegów i koleżanki z klasy i odrzucony na margines klasowy. Damian i Bogusia boją się taty, zwłaszcza kiedy przychodzi do domu pijany. Mama zamyka ich wtedy w swoim pokoju i każe nie wychodzić, by nie denerwować ojca.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Rodzina korzysta ze świadczeń i pomocy finansowej Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie. Dużo wsparcia otrzymuje również od sąsiadów, którzy pożyczają pani Dagmarze pieniądze, dają jedzenie i odzież. Matka ma rzadki kontakt ze szkołą, do której uczęszcza Mikołaj. Z nauczycielami Jolanty, również kontaktuje się sporadycznie. Współpracę z rodziną usiłował nawiązać pedagog szkolny, jednakże jego próby okazały się bezskuteczne. Pedagog kilkakrotnie próbował nawiązać kontakt z matką poprzez wizytę domową, lecz nigdy nie został wpuszczony do mieszkania. Bezproduktywne okazały się też rozmowy z wychowawcą klasy. Na terenie szkoły Mikołaj jest objęty douczaniem oraz wsparciem w formie bezpłatnego dożywiania. Otrzymał także stypendium szkolne, za które zakupiono podręczniki szkolne. Rodzice nie wykazują zainteresowania nieobecnością Mikołaja w szkole, nie sprawdzają również zeszytów, nie dopilnowują odrabiania zadań domowych. Mikołaj był diagnozowany w Poradni Pedagogiczno-Psychologicznej. Cała rodzina poddana została również diagnozie w Rodzinnym Ośrodku Diagnostyczno- Konsultacyjnym. Ponadto, rodzina jest pod stałym nadzorem kuratora sądowego, regularnie jest także odwiedzana przez pracownika socjalnego oraz specjalistę do spraw przemocy w rodzinie z MOPR. Rodzina miała do tej pory kontakt ze specjalistami, którzy z własnej inicjatywy próbowali pomóc rodzinie w rozwiązaniu ich problemu, członkowie rodziny z własnej woli i potrzeby nie szukali wsparcia dla siebie.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.
Pani Dagmara jest rozczarowana funkcjonowaniem instytucji, twierdzi, że „skoro chcą jej odebrać dzieci i zamknąć w placówce, to chyba nie najlepiej świadczy to o skuteczności podejmowanych przez nich działań". Pani Dagmara jest sfrustrowana i załamana z powodu swojej sytuacji życiowej. Ma poczucie, że nic nie zależy od niej tylko od instytucji. Pan Marek również negatywnie reaguje na specjalistów, którzy od czasu do czasu „nachodzą rodzinę". Broni się przed zarzutami, które są kierowane pod jego adresem a mianowicie pierwszy to alkoholizm a drugi przemoc psychiczna i fizyczna stosowana wobec rodziny. Nie współpracuje z przedstawicielami placówek takich jak MOPR czy Sąd. Dzieci wypowiadały się pozytywnie o szkole i przedszkolu, może za wyjątkiem Mikołaja, który czuje się źle w szkole, ale nie z powodu nauczycieli tylko braku akceptacji ze strony rówieśników. Pan Marek jest świadomy własnych umiejętności i kompetencji, dzięki którym radzi sobie w kryzysowych sytuacjach. Jak sam twierdzi, nie potrzeba mu do tego instytucji, a poza tym i tak nie wierzy w ich skuteczność. Pani Dagmara prezentuje odmienną postawę, całkowicie zależną od pomocy innych osób, w tym instytucji lokalnych.

Przebieg spotkania rodzinnego

Spotkanie odbyło się w mieszkaniu rodziny. Trwało bardzo krótko, bo tylko 35 minut. Ojciec był bardzo nieufny i sceptycznie nastawiony do badań. Odpowiadał na pytania enigmatycznie i zdawkowo. Pani Dagmara była bardziej zaangażowana i mniej podejrzliwa. Odpowiadała na pytania wyczerpująco i miała potrzebę bycia wysłuchaną. Mikołaj i Jola odpowiadali na pytania zawarte w kwestionariuszu w formie pisemnej, z zastrzeżeniem by nie pokazywać ich rodzicom. Damian i Bogusia narysowali obraz swojej rodziny, przy użyciu wyłącznie ciemnych kredek. Na obrazku tym dzieci były skupione wokół matki, ojciec był najmniej widoczną postacią na rysunku, tak jakby nie należał do rodziny.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom.

Pani Dagmara chciałaby w końcu znaleźć pracę, która pomogłaby jej uniezależnić się od męża. Wykazuje jednak pasywną postawę wobec jej poszukiwania. Praktycznie w ogóle nie wychodzi z domu, tłumacząc to tym, że jest domatorką. Pan Marek oczekuje poprawy sytuacji finansowej, bo twierdzi, że „on tak długo nie pociągnie, harując jak wół na całą rodzinę". Sprawia wrażenie, że nawet jest mu to na rękę, że dzieci zostaną umieszczone w placówce. Dzieci były jednomyślne, jeśli chodzi o tę część wywiadu, wszystkie jednogłośnie stwierdziły, że chciałyby, żeby ojciec przestał pić i kłócić się z mamą. Rodzina oczekuje większego wsparcia emocjonalnego, zwłaszcza Pani Dagmara. Pan Marek zgłosił z kolei potrzebę większego zaangażowania instytucji w pomoc w instrumentalną.

Kierunki działań pomocowych.

- Z analizy opinii jasno wynika, że matka jest bezradna wychowawczo i niezaradna życiowo, ojciec natomiast nadużywa alkoholu i stosuje przemoc wobec żony i dzieci. W związku z powyższym, zostało wydane postanowienie o umieszczeniu małoletniego Mikołaja oraz jego rodzeństwa w placówce opiekuńczo-wychowawczej. W toku dalszej pracy z rodzina należy zrealizować postanowienie Sądu a następnie zadbać o zachowanie więzi dzieci z rodzicami.
- Pan Marek powinien kategorycznie poddać się terapii odwykowej oraz podjąć bardziej aktywną współpracę ze specjalistą do spraw przemocy w rodzinie.
- Pani Dagmara mogłaby skorzystać z oferty treningu aktywnego poszukiwania pracy, jeśli takowy jest organizowany w jej Powiatowym Urzędzie Pracy i podjąć kolejne próby poszukiwania pracy m.in. także w zakładach pracy chronionej lub rozważyć propozycję pracy chałupniczej.
- Niepokojący jest też negatywny stosunek do mężczyzn Joli, który w przyszłości może rzutować na jej relacje z mężczyznami. W związku z czym zarówno Jolanta i Mikołaj powinni zostać objęci psychologiczną terapią indywidualną.
- Warto byłoby też zachęcić rodziców do udziału w zajęciach, które podniosłyby poziom ich umiejętności rodzicielskich oraz nauczyły sposobów konstruktywnego rozwiązywania problemów.

PRZYPADEK NR 17

Tomasz ma 10 lat i uczęszcza do IV kl szkoły podstawowej. W wywiadzie wzięli udział wszyscy członkowie rodziny za wyjątkiem Patryka, który aktualnie mieszka u babci. Wywiad został oparty również o kwestionariusz wsparcia społecznego oraz analizę dokumentów tj. pismo kierowane do MOPR ze szkoły, odpowiedz pisemna MOPR, pismo do Sądu Rejonowego, prośba o meldunek, prośba o akt urodzenia, karta zdrowia, arkusz ocen, opinia szkolna, odpis aktu urodzenia, sprawozdanie z wywiadu kuratorskiego, kartoteka pracy koordynatorskiej, opinia psychologa, opinia pedagoga, sprawozdania pracownika socjalnego, opinia RODK.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

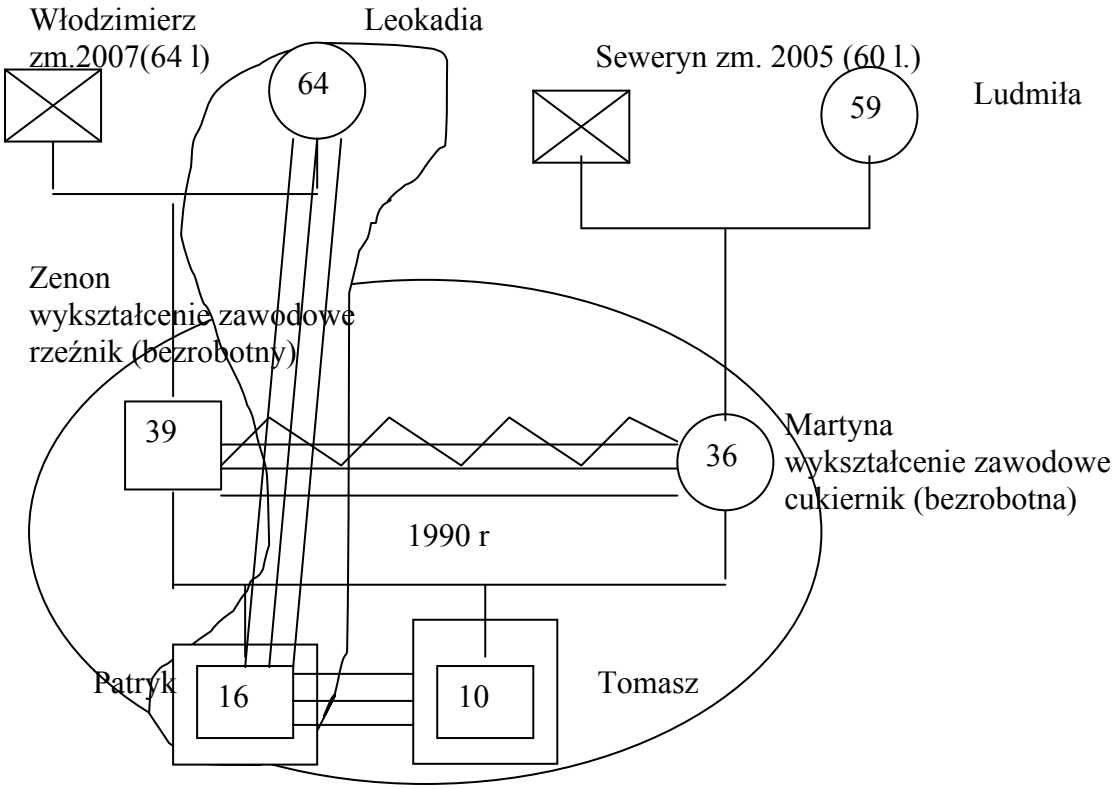

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.
Pani Martyna ma 36 lat. Posiada wykształcenie zawodowe. W zawodzie cukiernika pracowała 5 lat, później przez jakiś czas dorabiała sobie poprzez wypiekanie ciast na zlecenie w domu, nie trwało to jednak długo, gdyż zleceń miała bardzo niewiele. Respondentka jest osobą długotrwale bezrobotną, zarejestrowaną w Powiatowym Urzędzie Pracy, bez prawa do zasiłku. Aktualnie wraz z mężem zbiera i sprzedaje surowce wtórne. Pani Martyna nadużywa alkoholu, choć nie przyznaje się do tego nawet sama przed sobą. Sprawia wrażenie osoby niezaradnej, schorowanej, roszczeniowej i pretensjonalnej. Relaksuje ją spacer po parku i jazda na rowerze. Chętnie też haftuje i robi na drutach.
Pan Zenon ma 39 lat, z zawodu jest rzeźnikiem. Pracował w zawodzie 10 lat. Aktualnie jest długotrwale bezrobotny. Utracił status osoby bezrobotnej, ponieważ nie stawił się w

Powiatowym Urzędzie Pracy w wyznaczonym terminie. W tej chwili podejmuje prace dorywcze i wraz z żoną zbiera surowce wtórne (puszki, butelki, złom). Pan Zenon wieczorami spotyka się z kolegami „na karty". Podczas wizyt kolegów w domu dochodzi też często do libacji alkoholowych, w których uczestniczy również Pani Martyna. Związek Pani Martyny z Panem Zenonem jest bardzo silny, nacechowany dużą zależnością i podatnością na konflikty.
Patryk ma 16 lat i mieszka z babcią, która jest ustanowiona dla niego rodziną zastępczą. Jest uczniem III klasy gimnazjum. W szkole jest niespokojny i drażliwy co jest przyczyną częstych konfliktów z nauczycielami i rówieśnikami. Ponadto wykazuje zaburzenia emocjonalne, prowadzące do autoagresji. W szkole podstawowej miał problemy z nauką, ale zawsze przechodził z klasy do klasy. Babcia mu pomagała w odrabianiu lekcji. Patryk mówi o niej „druga mama". W gimnazjum pojawił się na jakiś czas problem wagarów, palenia papierosów i późnych powrotów do domu, ale problemy te dały się opanować. Patryk bardzo kocha swoją babcię i jest jej wdzięczny za opiekę.
Tomasz jest uczniem trzeciej klasy szkoły podstawowej. W szkole jest dzieckiem grzecznym i bezkonfliktowym, ale dzieci odsuwają się od niego, ze względu na brudne ubrania i niemiły zapach. Tomasz nawet sam zaczyna się izolować od grupy, z powodu tego, że wstydzi się tego jak wygląda. Chłopiec ma słabe wyniki w nauce, opuszcza zajęcia szkolne, a jego obecności nie są usprawiedliwiane, nasilają się też trudności w liczeniu i pisaniu.
Rodzina zamieszkuje 2 pokojowy lokal i kuchnię, w którym brak jest łazienki a WC jest na korytarzu. Mieszkanie jest zadłużone, opłaty nie są regulowane systematycznie, umowa najmu została wypowiedziana. W mieszkaniu nie ma instalacji gazowej - gaz jest pobierany z butli gazowej, a energię elektryczną odcięto.Mieszkanie jest bardzo zaniedbane, wszechobecny jest brud, chłód i przykry nieprzyjemny zapach. Lokal ten wymaga gruntownego remontu. Chłopiec nie ma zapewnionego miejsca do nauki i odpoczynku.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny
Dla pani Martyny największym problemem jest brak pieniędzy, co prowadzi do niepotrzebnych kłótni i nieporozumień. Pani Maryna przyznała również, że rodzina boryka się z problemem alkoholizmu, ale jest on na tyle mały, że terapia w poradni AA nie jest konieczna. Dla pana Zenona problemem jest brak pracy, który uniemożliwia mu dokonywanie opłat za czynsz i utrzymanie mieszkania. Twierdzi, że do tego, że jest bezrobotny nawet się już przyzwyczaił, ale obawia się co będzie, jeśli on i jego rodzina otrzyma nakaz eksmisji. Ten problem spędza mu sen z powiek. Patryk ubolewa nad faktem, że nie może pomóc finansowo swojej babci, choć bardzo by tego chciał. Martwi się też o swojego brata, który w dalszym ciągu mieszka z rodzicami. Tęskni za nim, ale nie odwiedza rodziny, bo boi się ojca. Tomasz przyjeżdża do babci sporadycznie, ale podobnie jak jego brat bardzo mu brakuje Patryka. Dla Tomasza największym problemem jest to, że dzieci w szkole śmieją się z niego i wytykają go palcami. Nie chcą się z nim przyjaźnić bo „cuchnie" i wygląda jak pajac.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Rodzina korzysta z pomocy finansowej Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie. Tomasz i Patryk są w szkole objęty pomocą w formie dożywiania, przyznano mu też stypendium szkolne, w ramach którego poprzez szkołę zakupiono potrzebne podręczniki szkolne. Jako uczeń tej szkoły, został objęty także pomocą w formie bezpłatnych obiadów. Szkoła poinformowała o niezwykle trudnej sytuacji opiekuńczo-bytowej Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie. Wcześniej czynione były starania ze strony szkoły, aby pomóc rodzinie, które polegały na licznych próbach wejścia w środowisko rodzinne przez pedagoga szkolnego, który niestety za każdym razem nie został wpuszczony do domu. Rodzice chłopca nie

wykazują żadnej woli współpracy ze szkołą. Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Bytomiu na podstawie zgłoszenia oraz rozeznania sytuacji socjalno- bytowej przez pracownika socjalnego wystosował wniosek o umieszczenie Tomasza w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Rodzina jest pod stałą opieka pracownika socjalnego i kuratora. Rodzice do tej pory kontaktowali się z placówkami lokalnymi poprzez bezpośredni kontakt ze specjalistami, którzy bezustannie musieli sami zabiegać o współpracę z rodziną.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.

Pan Zenon i Pani Martyna uznali, że od dłuższego już czasu „są na lodzie" i żadna z instytucji nie jest w stanie im pomóc. Sami też nie mają pojęcia, gdzie szukać dla siebie ratunku. Nie podejmują własnej inicjatywy, aby sobie pomóc i coś zmienić w swoim życiu. W dodatku tylko pogłębiają swoje problemy poprzez notoryczne upijanie się. Jest im obojętna sytuacja Tomasza, który może trafić do placówki. Zachowują się tak jakby było im to na rękę. Tomasz otrzymuje duże wsparcie ze strony szkoły, zwłaszcza od wychowawcy klasy i pedagoga szkolnego. Wsparcie emocjonalnego udziela mu też babcia oraz jego brat Patryk. Rodzice potrafią sami zadbać o swoje potrzeby i czuję się dobrze we własnym towarzystwie. Nie interesuje ich natomiast dobro swoich dzieci. Z bliższą i dalszą rodziną nie utrzymują kontaktu.

Przebieg spotkania rodzinnego

Wywiad miał miejsce w okresie zimowym, więc w domu było bardzo chłodno. Wywiad trwał około 40 min. Rodzice nie byli przychylnie nastawieni do wywiadu, choć wyrazili zgodę na jego przeprowadzenie. Odpowiadali na pytania badacza bardzo krótko i lakonicznie. Tomasz wypowiadał się pisemnie. Nie chciał się wypowiadać ustnie w obecności rodziców. Podczas wypełniania kwestionariusza był spięty i podenerwowany. W tym samym czasie rodzice wypełniali kwestionariusz wsparcia społecznego.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom.

Pani Martyna deklaruje dużą chęć pójścia do pracy, ale nie robi nic w tym kierunku, by tą pracę znaleźć. Przyjęła bierną postawę, jakby akceptującą stan bezrobocia. Wręcz oczekuje, by to instytucje zajęły się jej problemami, które jak sama twierdzi „od tego są". Pan Zenon miał podobne zdanie jak jego partnerka, dodając, że „to państwo i rząd są odpowiedzialni za taki stan rzeczy, że ludzie nie mają pracy i podstawowych środków do życia". Pan Zenon ma poczucie krzywdy i niesprawiedliwości jaka panuje -jak twierdzi w naszym kraju. Patryk chciałby już skończyć szkołę, pójść do pracy, zarabiać na siebie. Pociesza brata, tym że jak będzie już pełnoletni i znajdzie prace, to wynajmie mieszkanie i nie będzie wtedy będzie mógł zamieszkać z nim i wyprowadzić się od rodziców. Tomasz chciałby żeby jego rodzice przestali pić i żeby jego koledzy nie śmiali się z niego. Rodzice oczekują większego wsparcia instrumentalnego ze strony instytucji lokalnych.

Kierunki działań pomocowych.

- Pan Zenon i Pani Martyna zaniedbują swoje obowiązki rodzicielskie, poprzez pasywną postawę wobec problemu bezrobocia oraz nadużywania alkoholu. Libacje alkoholowe, kłótnie, krzyki, napięta, nerwowa atmosfera, brak podstawowych standardów sanitarnych oraz pozytywnych wzorców osobowych w rodzinie nie sprzyja rozwojowi psychospołecznemu ich syna Tomasza. Ponadto, chłopiec jest pozostawiony samemu sobie, rodzice nie sprawują nad nim żadnej kontroli. Tomasz może wychodzić z domu kiedy chce i wracać do domu o której chce. Rodzice czasem nawet nie są świadomi czy Tomasz nocuje w domu, bo jak są odurzeni

alkoholem, to budzą się dopiero rano. Taka sytuacja jest niedopuszczalna, więc wielce uzasadnione są czynione kroki w kierunku umieszczenia Tomasza w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

- Bardzo ważną sprawą, którą należałoby poruszyć w szkole jest problem dyskryminacji uczniów ze względu na status materialny. Taką pogadankę czy prelekcje warto byłoby przeprowadzić w klasie, do której chodzi Tomasz. Chłopiec powinien również być pod stałą opieką psychologa i regularnie uczęszczać na terapię indywidualną.
- Rodzice natomiast powinni zostać poddani przymusowej terapii odwykowej, ze względu na brak poczucia choroby oraz pogłębiający się stan uzależnienia od alkoholu. Należałoby też zachęcić ich do wzięcia udziału w treningu umiejętności rodzicielskich, ze względu na swą niewydolność wychowawczą oraz brak odpowiedzialności za rozwój i wychowanie ich dzieci.
- Rodzice też ciągle skarżą się na brak pieniędzy, a nie robią nic, żeby zmienić swój status materialny. Wskazane byłoby w tej sytuacji, aby powzięli kroki, zmierzające do znalezienia pracy zarobkowej.

PRZYPADEK NR 18

Rafał ma 14 lat i jest uczniem VI klasy szkoły podstawowej. W wywiadze aktywnie uczestniczyli wszyscy członkowie rodziny. Rafał czuł się trochę przymuszony do uczestnictwa w wywiadzie, dlatego też ograniczył się wyłacznie do wypełnienia kwestionariusza. Analiza wywiadu, obejmowała również kwestionariusz wsparcia społecznego oraz analize dokumentów tj. pisma kierowane do MOPR, odpowiedzi pisemne z MOPR, pismo do Sądu Rejonowego, decyzja SR, prośba o meldunek, prośba o akt urodzenia, karta zdrowia, arkusz ocen, opinia szkolna, odpis aktu urodzenia, sprawozdanie z wywiadu kuratorskiego, kartoteka pracy koordynatorskiej, opinia psychologa, opinia pedagoga, sprawozdania pracownika socjalnego, opinia RODK.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

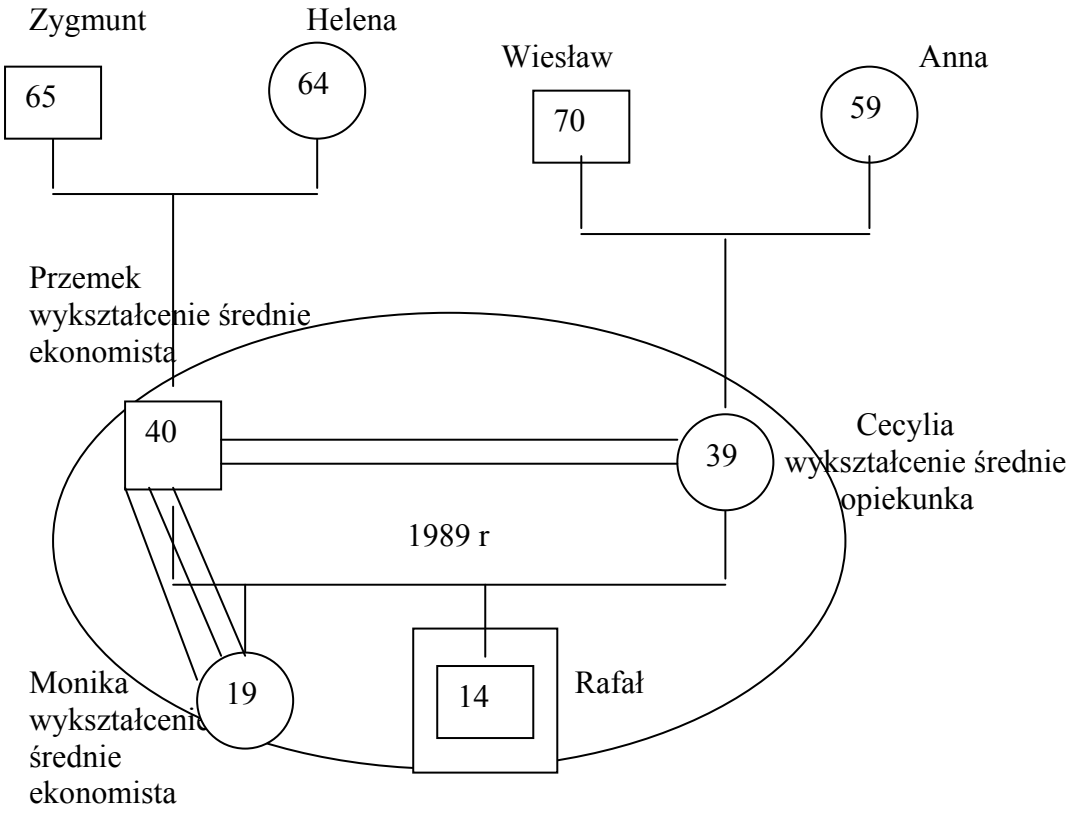

VI kl szkoły podstawowej

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.
Pani Cecylia ma wykształcenie średnie, ukończyła szkolę plastyczną. Obecnie przebywa za granicą. Od 3 lat pracuje jako opiekunka osób starszych we Włoszech. Do Polski przyjeżdża 2 razy do roku, na okres Świąt Wielkanocnych i Bożego Narodzenia. Jest w stałym kontakcie telefonicznym z rodziną. Bezpośrednim motywem wyjazdu była chęć podjęcia pracy zawodowej. Po kilkuletnich bezskutecznych poszukiwaniach pracy w Polsce, otrzymała propozycje pracy od swojej koleżanki, która od 5 lat pracuje we Włoszech jako pomoc kuchenna. Respondentka w chwilach wolnych od pracy wraz z koleżanką, chodzi na zakupy, sprząta i gotuje. Weekendy natomiast wspólnie spędzają na spacerach, czasami też wychodzą do dyskoteki lub kawiarni.

Pan Przemek jest z zawodu ekonomistą. Nigdy nie pracował w swoim zawodzie. Po ukończeniu szkoły średniej pracował jako przedstawiciel handlowy. Z powodu wypadku samochodowego musiał zrezygnować z pracy. Od czasu wypadku odczuwa bóle kręgosłupa w części szyjnej oraz migrenowe bóle głowy. Obwinia się, za to, że z powodu braku pracy nie potrafi zapewnić bytu rodzinie. Od pięciu lat ma status osoby bezrobotnej i jest zarejestrowany w Powiatowym Urzędzie Pracy.
Monika jest osobą pełnoletnią. Ukończyła technikum ekonomiczne- bez matury. W chwili obecnej jest bezrobotna. Pomaga ojcu w sprawowaniu obowiązków domowych, sprząta, gotuje, robi zakupy. Jak sama mówi, zastępuje mamę w domu. Monika jest bardzo przywiązana do swojego ojca. Każdą wolną chwilę spędzają razem np. przy oglądaniu telewizji lub w internecie. Monika aktualnie nie poszukuje pracy, bo zdaje sobie sprawę z tego, że ojciec bardzo jej teraz potrzebuje. Nie chce zostawić go samego, ponieważ obawia się, że ojciec nie wytrzymałby tego psychicznie.
Rafał jest uczniem szkoły podstawowej specjalnej. Powtarzał klasę pierwszą i drugą. Aktualnie po raz drugi powtarza klasę szóstą. Rafał nie realizuje obowiązku szkolnego. W bieżącym roku szkolnym będzie znów niesklasyfikowany ze wszystkich przedmiotów. Sprawia też szereg problemów wychowawczych, przejawia dużą niechęć do nauki, wagaruje, jest nieposłuszny, krnąbrny, arogancki i bezczelny wobec ojca. Całymi dniami przebywa poza domem do późnych godzin wieczornych. W 2001 dopuścił się czynu karalnego jakim było włamanie się do samochodu i dokonanie szkody na rzecz właściciela auta. Rafał wobec swojego zachowania jest całkowicie bezkrytyczny a winą i odpowiedzialnością za własne niepowodzenia obarcza otoczenie, które odbiera jako wrogie i zagrażające. W szkole Rafał stroni od towarzystwa rówieśników, jest zamknięty w sobie, czuje się wyobcowany. Po szkole natomiast jest widywany w towarzystwie starszych od siebie kolegów, pozostających w konflikcie z prawem. Rafał jest zadbany pod względem higienicznym, ma zapewnione odpowiednie warunki do nauki i wypoczynku. Na pytanie co najbardziej lubi robić w wolnych chwilach odpowiedział, że lubi szybkie samochody i ładne dziewczyny.
Rodzina zamieszkuje dwupokojowe mieszkanie z oddzielną kuchnią, łazienka i WC. Opłaty mieszkaniowe regulowane są na bieżąco, mieszkanie jest czyste, zadbane, standardowo umeblowane. Rafał dzieli pokój z siostrą, ma własne miejsce do spania oraz wydzielone miejsce do nauki.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny
Dla pani Cecylii problemem jest to, że nie może być z rodziną. Bardzo tęskni za domem i chciałaby wrócić do Polski. Wie, że w obecnej sytuacji jest to niemożliwe. Niepokoi ja zachowanie syna Rafała, boi się o jego zdrowie i bezpieczeństwo. Dla pana Przemka problemem jest to, że sobie nie radzi z synem, przyznaje się do tego otwarcie i zdaje sobie sprawę z tego, że nie ma na niego żadnego wpływu. Ojciec czuje się bezradny wobec syna, stara się wywiązywać w miarę swoich możliwości ze swoich obowiązków rodzicielskich, jednak nie jest w stanie zahamować progresji procesu niedostosowania społecznego Rafała. Monika martwi się o ojca, który coraz częściej chodzi zamyślony, przygnębiony, staje się małomówny i skryty. Ma kłopoty ze snem i stracił apetyt do jedzenia. Ma problem z opanowywaniem swojej złości na Rafała, co prowadzi do kłótni między rodzeństwem i pogorszenia stosunków w rodzinie. Rafał twierdzi, że nie ma problemu. Najważniejsze dla niego to korzystać z życia jak najwięcej i niczym się nie przejmować –to jest jego dewiza życiowa.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Rodzina korzysta z pomocy finansowej Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie (świadczenia

rodzinne, dodatek mieszkaniowy). Rafał jest objęty bezpłatnym dożywianiem w szkole. W szkole organizowano też dla Rafała konsultacje z pedagogiem szkolnym. Pedagog przeprowadzał rozmowę z nim i jego ojcem także w miejscu ich zamieszkania. Nawiązano współpracę z specjalistą do pracy z rodziną z Zespołu Interwencji Kryzysowej MOPR, który wielokrotnie wchodził w środowisko i usiłował wpłynąć na zmianę postępowania chłopca. Rafałowi przyznano także stypendium szkolne w ramach którego zakupiono podręczniki szkolne. Rodzina została poddana diagnozie w RODK i jest pod stałą opieką kuratora sądowego i pracownika socjalnego. Z opinii specjalistów wynika, że Rafał tęskni za matką, deklaruje też silne związki uczuciowe z ojcem, choć są one pozbawione kontaktu emocjonalnego, a bazują na materialno – bytowej zależności. Ponadto, Rafał przejawia zaburzenia emocjonalne wynikające z derywacji potrzeb psychicznych, szczególnie potrzeb szacunku, uznania, afiliacji. Nieletni czuje się inny niż wszyscy, niezrozumiany przez otoczenie, nie lubiany, odrzucony, nieszczęśliwy. Rodzina była też w kontakcie z Sądem, Policją w związku ze sprawą o kradzież jakiej dopuścił się Rafał. Rodzice poszukiwali wsparcia instrumentalnego i informacyjnego na drodze bezpośredniego kontaktu z placówką i specjalistami.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.

Pan Przemek docenia starania specjalistów, którzy próbują pomóc Rafałowi i całej rodzinie, ale, nie chciałby, żeby jego syn został umieszczony w placówce opiekuńczo - wychowawczej. Twierdzi, że byłaby to jego osobista porażka. Pani Cecylia nie wypowiadała się na temat współpracy, bo nie ma w tej chwili kontaktu z instytucjami. Aczkolwiek, pamięta jak w okresie poszukania pracy nie mogła na nikogo liczyć, musiała sama borykać się z problemem bezrobocia - mówi „pracy nie było i tyle". Gdyby nie pomoc znajomej to respondentka przypuszcza, ze nadal pozostawała by bez pracy. Monika dobrze wspomina lata szkolne, nie miała większych problemów z nauką, ani też konfliktów z nauczycielami. Twierdzi, że szkoła była przyjazna dla uczniów. Rafał czuje się inny niż wszyscy, źle się czuje w gronie rówieśników, od których jak sam zauważył odstaje. Zrozumienie i akceptację znajduje w gronie starszych kolegów, z którymi spotyka się po szkole. Pan Przemek postrzega siebie jako osobę niezaradną i niekompetentną, co potęguje jego depresyjny nastrój. Bardzo chciałby pomóc synowi, ale za bardzo nie wie jak ma to zrobić. Pani Cecylia jest oceniana przez znajomych bardzo pozytywnie. Mówią o niej pracowita, przedsiębiorcza, aktywna, zaradna. Pani Cecylia czerpie satysfakcje ze swojej pracy zawodowej i nie wyobraża sobie, że mogłaby znowu być osobą bezrobotna.

Przebieg spotkania rodzinnego

Spotkanie rodzinne odbyło się w okresie Świąt Bożego Narodzenia, w związku z czym badacz miał szansę porozmawiać również z Panią Cecylią . Respondentka jest bardzo żywą i energiczną osobą w przeciwieństwie do męża, który wydawał się być apatyczny i smutny. Pani Cecylia dużo mówiła o swojej pracy, co jeszcze bardziej obniżyło nastrój pana Przemka. Monika podobnie jak matka bardzo aktywnie uczestniczyła w wywiadzie. Wypowiadała się w sposób konkretny i rzeczowy. Rafał natomiast nie chciał brać udziału w wywiadzie, wypełnił tylko otrzymany przez badacza kwestionariusz, ale tylko fragmentarycznie.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom.

Pan Przemek oczekiwałby jeszcze jednej szansy od specjalistów, na poprawę relacji z synem. Nie ma pomysłu na razie na to, jak przekonać syna do siebie, ale czuje, ze potrzebuje więcej czasu. Pan Przemek wymaga dużego wsparcia emocjonalnego i wartościującego, nie tylko ze

strony specjalistów, ale również od najbliższej rodziny. Pani Cecylia chciałaby, aby jej mąż znalazł pracę, bo im dłużej pozostaje bez pracy, tym bardziej komplikuje się ich sytuacja rodzinna. Pani Cecylia pracuje za granicą, choć wołałaby być zatrudniona w kraju i być blisko rodziny. W obecnej sytuacji jest to jednak niemożliwe. Monika oczekiwałaby od brata zmiany zachowania, nie rozumie dlaczego jest taki nieznośny. Miałaby też ochotę szczerze i otwarcie z nim porozmawiać, ale Rafał unika tzw. „poważnych rozmów". Rafał chce świętego spokoju, uważa, ze ciągle wszyscy się go czepiają, i czegoś od niego chcą. Mówi że- „ja nie chcę być taki jak inni, robić to co wszyscy, ja chce być sobą i robić to na co mam ochotę i tyle".

Kierunki działań pomocowych.

- Z uwagi na postępujący proces demoralizacji Rafała szkoła, której chłopiec jest uczniem, zwróciła się do Sądu z wnioskiem o umieszczenie chłopca w ośrodku szkolno - wychowawczym. Sąd wydał postanowienie decydujące o umieszczeniu małoletniego w placówce opiekuńczo - wychowawczej. W toku dalszej pracy z rodziną należy zrealizować postanowienie Sądu i zadbać o zachowanie więzi rodzinnych Rafał z rodziną zwłaszcza z ojcem.
- W oczekiwaniu na miejsce w placówce warto byłoby skierować rodzinę na terapie rodzinną. Terapia rodzinna w tym przypadku mogłaby dokonać szczegółowej diagnozy przyczyn problemu rodziny, a w dalszej pracy z rodziną, wprowadzić pozytywne zmiany. Członkowie rodziny mieliby też szanse wypowiedzenia się na temat problemu- każdy z własnego punktu widzenia, sprecyzować oczekiwania, potrzeby, zasygnalizować propozycje zmian i zawrzeć kontrakt, który ułatwiłby naprawę relacji rodzinnych. Terapia rodzin mogłaby pomóc również córce zobaczyć jej problem, w który została uwikłana, poprzez pełnienie roli „mamy" w rodzinie i pocieszyciela ojca, rezygnując przy tym ze swojego prywatnego życia, na rzecz rodziny oraz swojej przyszłości zawodowej.
- Rafał powinien być pod opieką psychologa. Terapia psychologiczna i konsultacja psychiatryczna zalecana byłaby w tym przypadku również ojcu, który przejawia zachowania charakterystyczne dla osób chorych na depresję: utrzymujący się stan przygnębienia, lęk o przyszłość, ciągłe poczucie winy, zaburzenia snu, brak apetytu.
- Ojciec razem z córką powinien podjąć aktywność zawodową, polegającą na przynajmniej na szukaniu pracy i wspieraniu się w tym wzajemnie z córką. Mogliby też oboje udać do Urzędu Pracy z zapytaniem, czy na dzień dzisiejszy są jakieś oferty pracy bądź propozycje szkoleń, pozwalające nabycie nowych umiejętności lub dające możliwość przekwalifikowania się.

PRZYPADEK NR 19

Wojciech ma 16 lat i jest uczniem VI klasy szkoły podstawowej. W wywiadzie uczestniczył Pan Roman i jego syn Wojciech. Pani Bożena wyprowadziła się z domu i została pozbawiona władzy rodzicielskiej. Wywiad został opatrzony analizą kwestionariusza wsparcia społecznego, który wypełnił ojciec oraz analizą dokumentów takich jak: pismo kierowane do MOPR ze szkoły, odpowiedzi pisemne z MOPR, pismo do Sądu Rejonowego, prośba o meldunek, prośba o akt urodzenia, karta zdrowia, arkusz ocen, opinia szkolna, odpis aktu urodzenia, decyzja o umieszczeniu, sprawozdanie z wywiadu kuratorskiego, kartoteka pracy koordynatorskiej, opinia psychologa, opinia pedagoga, sprawozdania pracownika socjalnego, opinia RODK.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

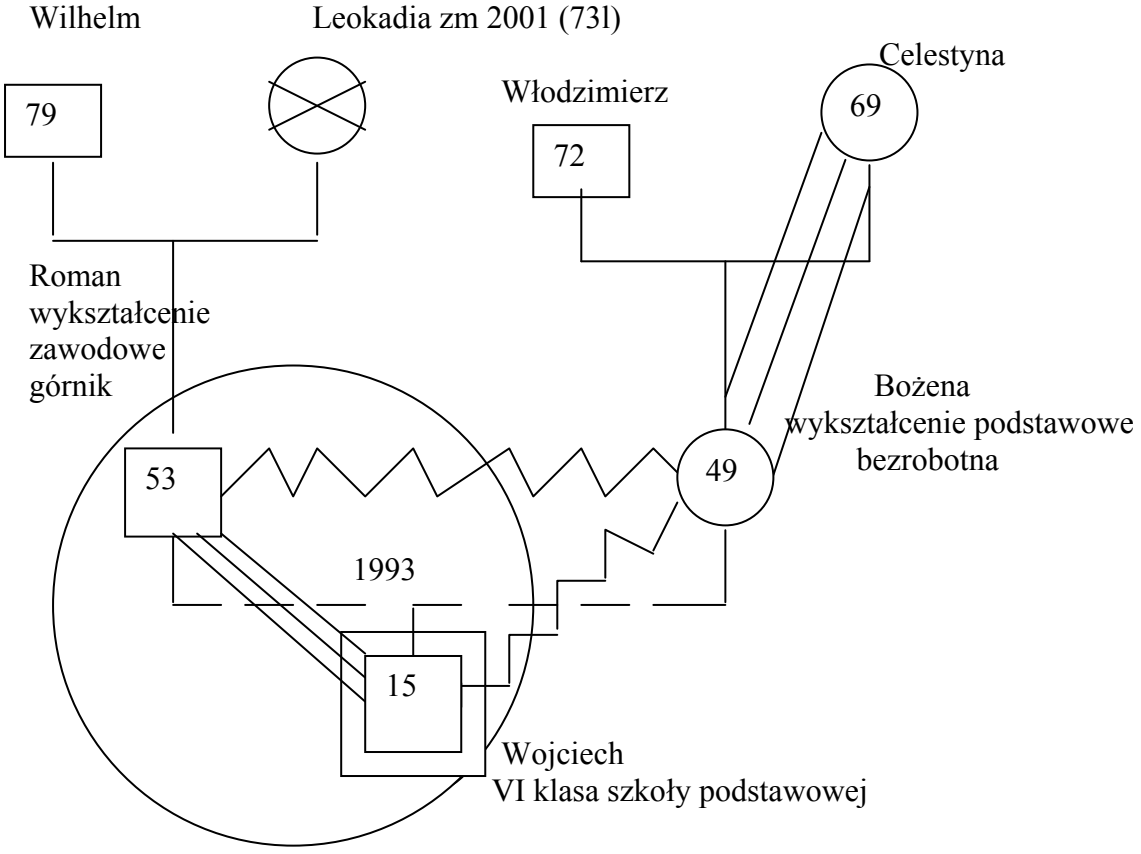

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.
Pani Bożena ma wykształcenie podstawowe. W chwili obecnej nie pracuje i zamieszkuje u swojej matki. Po urodzeniu syna Wojciech badana wpadła w depresję, nie chciała się synem zajmować. Jej obowiązki przejął mąż. W czynnościach pielęgnacyjnych pomagała mu matka Pani Bożeny. Kiedy Wojciech miał 5 lat Pani Bożena postanowiła odejść od rodziny i zamieszkać ze swoja matką. Wojciech bardzo przeżył to rozstanie, ale jej decyzja była nieodwołalna. Pan Roman nie wiedział co ma zrobić, był kompletnie załamany, ale w końcu wziął się w garść i sam podjął się wychowania syna. Pani Bożena swoją decyzje tłumaczyła tym, że nigdy nie kochała Romana była z nim tylko ze względu na dziecko, ale już dłużej nie

mogła go okłamywać i musiała odejść. Respondentka w wolnych czyta czasopisma kobiece i ogląda telewizję. Lubi też chodzić na długie spacery ze swoim psem.
Pan Roman ma 53 lata i wykształcenie zawodowe. Z zawodu jest górnikiem. Jako górnik pracował 5 lat. Zrezygnował z pracy z powodu choroby. Choruje na astmę i jest alergikiem. Obecnie jest bezrobotny i zarejestrowany w Powiatowym Urzędzie Pracy. Podejmuje prace dorywcze jako palacz, dozorca i portier. Pan Roman ubolewa nad faktem, że od czasu zarejestrowania się w PUP nie uzyskał żadnej propozycji pracy. Wielokrotnie spotykał się natomiast z uzyskaniem odmowy zatrudnienia, co argumentowano jego podeszłym wiekiem i stanem zdrowia. Podczas wywiadu respondent oznajmił, że nie może liczyć na jakiekolwiek wsparcie ze strony matki Wojciecha, która ogólne nie utrzymuje z nimi kontaktu. Pan Roman jest więc zdany wyłącznie na samego siebie, ponieważ jego rodzice nie żyją i nie ma nikogo bliskiego, kto mógłby mu pomóc. Badany interesuje się piłką nożną. Kiedyś grywał też w siatkówkę i w szachy.
Wojciech jest uczniem szóstej klasy szkoły podstawowej. Kolejne klasy powtarzał ze względu na bardzo dużą absencję szkolną, co uniemożliwiło mu opanowanie materiału przewidzianego w programie nauczania. Wojciech nigdy nie był przygotowany do zajęć, nie wykazywał żadnej aktywności, nie prowadził notatek, nie nosił podręczników do szkoły. Ojciec Wojciecha był zawsze obecny na zebraniach z rodzicami, przychodził do szkoły na pisemne wezwania wychowawcy lub dyrektora szkoły Kilka razy osobiście przyprowadził syna na lekcje, co jednak nie zawsze wiązało się z obecnością Wojciecha na wszystkich lekcjach w danym dniu. Wojciech na terenie szkoły wchodzi w konflikty z nauczycielami i kolegami z klasy. Ponadto, przeklina, wyzywa innych kolegów, wypisuje przekleństwa pod adresem nauczycieli na ławce, wdaje się w bójki na przerwach. Wojciech godzinami przesiaduje przed komputerem. Jeśli wychodzi z domu, nie mówi ojcu dokąd się wybiera, ale wraca zawsze o przyzwoitej porze. Ojca niepokoi towarzystwo, w którym przebywa jego syn.
Pan Roman z synem zamieszkują kawalerkę, obejmującą pokój z kuchnią. W mieszkaniu znajduje się łazienka oraz toaleta. Mieszkanie jest ogrzewane piecem węglowym. Opłata za czynsz nie jest regulowana na bieżąco, mieszkanie jest zadłużone, lecz umowy najmu jeszcze nie wypowiedziano. Mieszkanie jest zadbane i czyste, wyposażone w podstawowe sprzęty gospodarstwa domowego za wyjątkiem automatu. Wojciech ma odrębne miejsce do spania i zapewnione warunki do nauki i wypoczynku.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny
Dla pana Romana największym problemem jest brak pracy i co za tym idzie pogarszające się warunki mieszkaniowe i obniżenie standardu życia. Respondent ma z tego powodu ogromne poczucie winy i wstydu. Gdy pracował zawodowo zawsze regularnie dokonywał opłat mieszkaniowych a w tej chwili nie stać go nawet na zapłatę czynszu. Wojciech początkowo nie chciał mówić o sobie i swoich problemach, z którymi sobie nie radzi. Ale po czasie zachęcił się do wypełnienia kwestionariusza, w którym zaznaczył, że jego największym problemem jest to, że musi chodzić do szkoły. Zajęcia w szkole są dla niego stanowczo za długie a większość przedmiotów niepotrzebna. Wojciech wybrał sobie przedmioty, które lubi i na które uczęszcza systematycznie. Są nimi: informatyka oraz geografia. Ma też wrażenie, że nauczyciele prowadzący te przedmioty są „w porządku", nie tak jak pozostali, którzy krzyczą i niesprawiedliwie oceniają.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Rodzina jest objęta pomocą finansową ze strony Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie. Pan Roman złożył też pozew o przyznanie alimentów na syna. Ojciec bardzo się zmartwił postanowieniem Sądu w sprawie umieszczenie Wojciecha w placówce opiekuńczo -

wychowawczej (powodem postanowienia o umieszczeniu małoletniego w placówce było nie realizowanie obowiązku szkolnego przez Wojciecha). W odpowiedzi na pismo z Sądu złożył swój wniosek o zmianę zarządzeń opiekuńczo - wychowawczych i zadeklarował pisemnie, że dopilnuje, aby Wojciech realizował obowiązek szkolny. Pomimo deklaracji rodzic nie był jednak w stanie wywiązać się z owego postanowienia. Oboje z synem niechętnie oczekują na miejsce w placówce. Wojciech w szkole był objęty pomocą w formie dożywiania w szkole, lecz nie korzystał z tej formy pomocy, gdyż nie realizował obowiązku szkolnego. Wychowawca wielokrotnie proponował Wojciechowi też pomoc w nauce, ale uczeń z pomocy tej jednak nie korzystał i w dalszym ciągu lekceważył obowiązki szkolne. Pan Roman wraz z synem był poddany diagnozie w RODK. Rodzina jest w stałym kontakcie z pracownikiem socjalnym, kuratorem społecznym oraz specjalistą do pracy z rodziną z Ośrodka Interwencji Kryzysowej MOPR. Pan Roman szukał dla siebie i syna wsparcia, poprzez bezpośredni kontakt z placówką i specjalistami.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.

Pan Roman jest bardzo wdzięczny wszystkim specjalistom, którzy próbowali mu pomoc w realizowaniu obowiązków rodzicielskich. Niestety pomoc ta na nic się zdała, gdyż ojciec nie może niestety dłużej sprawować opieki nad synem, z powodu niemożności sprawowania właściwej opieki nad synem. Ojciec zdaje sobie sprawę z tego, że nie może mieć o to do nikogo pretensji, obwinia cały czas siebie za to, że nie potrafił być dobrym ojcem dla syna. Wojciech ma świadomość tego, że swoim zachowaniem ranił ojca, ale mówił, że nie może wytrzymać dłużej w tej szkole. Źle ocenia swój pobyt w szkole a przede wszystkim podejście większości nauczycieli do uczniów. Ma też duży żal do matki, że go zostawiła i nie utrzymuje z nim żadnego kontaktu. Jedyną osobą, z która nawiązał dobry kontakt był specjalista do pracy z rodziną z Ośrodka Interwencji Kryzysowej MOPR. Pan Roman czuje się nikomu niepotrzebny i mało kompetentny w sprawach wychowawczych. Mam poczucie, że jest zdany wyłącznie na siebie i nie bardzo wie do kogo mógłby się jeszcze zwrócić o pomoc.

Przebieg spotkania rodzinnego

Spotkanie odbyło się w bardzo miłej atmosferze. Pan Roman przyjął badacza bardzo gościnnie. Miał potrzebę dłuższej rozmowy i podzielenia się z nim swoim bólem i żalem. Wielokrotnie nie był w stanie powstrzymać łez, kiedy mówił o tym, jak bardzo czuje się zraniony i pokrzywdzony najpierw z powodu konkubiny, która go zostawiła a później z powodu swojej sytuacji socjalno-bytowej w jakiej się znalazł. Pan Roman boi się samotności i tego, że jak odbiorą mu syna, to zostanie już zupełnie sam. Wojciech nie chciał uczestniczyć w rozmowie, wolał wypełnić kwestionariusz na osobności.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom.

Pan Roman chciałby, aby jego syn był przez cały czas przy nim. Zdaje sobie sprawę z tego, że w każdej chwili będzie musiał się z nim pożegnać, jeśli znajdzie się miejsce w placówce, aczkolwiek jak na razie nie może się pogodzić z tą myślą. Pan Roman chciałby, aby jego syn był szczęśliwy, dlatego też uznał, że jeśli w placówce będzie mu lepiej jak w domu, to on to jakoś przyjmie i zaakceptuje. Pan Roman liczy też, że w końcu jego sytuacja finansowa się poprawi i znajdzie pracę, żeby stworzyć lepsze warunki życia synowi. Wojciech nie chce pójść do placówki, zapowiedział, że jeśli tam trafi, to i tak z stamtąd ucieknie. Myśli też o tym, by wyjechać za granicę, ale musi doczekać pełnoletniości, żeby podjąć taką decyzję. Pan Roman oczekuje w tej chwili najbardziej wsparcia emocjonalnego i informacyjnego ze strony instytucji. Nie ma pojęcia co ma dalej robić. Chciałby coś zmienić w swoim życiu na

lepsze, stworzyć swojemu synowi takie warunki życia, aby ten nie musiał przebywać w placówce i wyjeżdżać za granicę.

Kierunki działań pomocowych.

- Pan Roman bardzo dba o swojego syna. Z opinii specjalistów wynika, że chłopiec był zawsze czysto ubrany, posiada ubrania skromne, ale stosowne do pory roku. Ojciec wykazuje duże zainteresowanie losem syna, lecz nie jest w stanie wpłynąć syna, aby ten zaczął realizować obowiązek szkolny. W związku z powyższym umieszczenie Wojciecha w placówce opiekuńczo-wychowawczej wydaje się być nieuchronne. W toku dalszej pracy z rodziną wskazane jest zadbanie o stały kontakt syna z ojcem. Należałoby również nawiązać współpracę z Ośrodkiem Interwencji Kryzysowej, a szczególnie ze specjalistą do pracy z rodziną, który mógłby podjąć rozmowy z ojcem na temat właściwego wywiązywania się z obowiązków rodzicielskich oraz w miarę możliwości podjąć też współpracę z Wojciechem w celu namówienia go do realizacji obowiązku szkolnego. Wojciech do tej pory miał najlepszy kontakt ze specjalistą do pracy rodziną, wiec istnieje nadzieja, ze może uda się go jakoś przekonać. Jeżeli w toku konwersacji potwierdzi się informacja, że Wojciech ma złe relacje z kolegami ze szkoły należy rozważyć możliwość zmiany szkoły do której uczęszcza chłopiec.
- Pan Roman mógłby skorzystać z ofert Urzędu Pracy lub Klubu Pracy, które organizują różnego rodzaju bezpłatne kursy, szkolenia w ramach programu aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych, miałby wtedy szansę poznać inne osoby poszukujące pracy, może m.in. nawiązałby w ten sposób jakieś trwalsze znajomości, co mogłoby wyeliminować jego problem samotności.
- Wojciech w późniejszym czasie powinien również wziąć udział w terapii indywidualnej, ze względu na trudności w relacji matka-syn.

PRZYPADEK NR 20

Sławek jest uczniem IV klasa szkoły podstawowej. W wywiadzie wzięli udział wszyscy członkowie rodziny. Wywiad został poprzedzony analizą kwestionariusza wsparcia społecznego oraz analizą dokumentów tj. pismo kierowane do MOPR, odpowiedzi pisemne z MOPR, pismo do Sądu Rejonowego, prośba o meldunek, prośba o akt urodzenia, karta zdrowia, arkusz ocen, opinia szkolna, odpis aktu urodzenia, decyzja o umieszczeniu, sprawozdanie z wywiadu kuratorskiego, opinia pedagoga szkolnego, sprawozdania pracownika socjalnego, opinia RODK.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

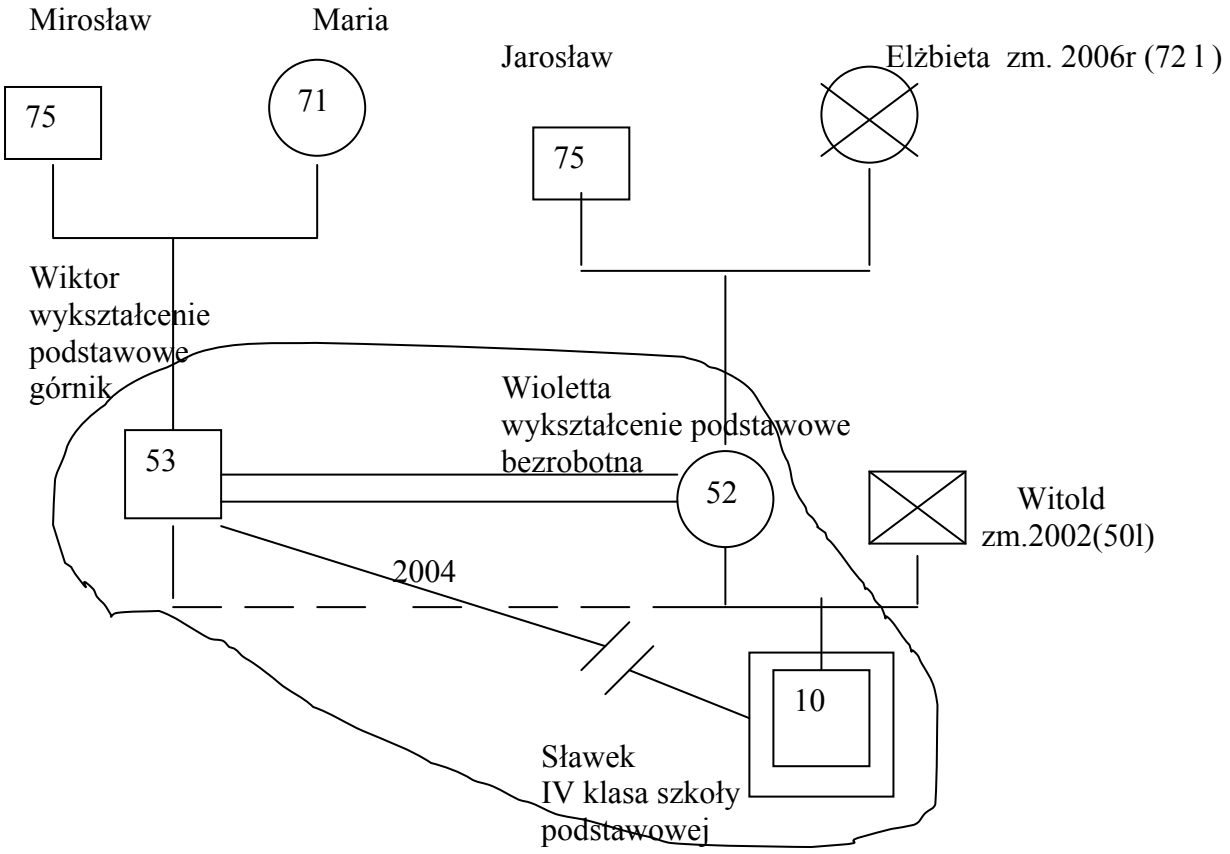

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.
Pani Wioletta ma wykształcenie podstawowe. Przez okres 5 lat pracowała w szwalni. Od momentu upadłości jej zakładu pracy nie pracowała zawodowo. Na okres 1 roku przyjęła się do pracy jako sprzątaczka, ale z powodu znacznej absencji została zwolniona. Aktualnie respondentka jest bezrobotna i zarejestrowana w Powiatowym Urzędzie Pracy. Ma problemy zdrowotne: wrzody żołądka, dwunastnicy i niedosłuch lewego ucha. Jest także uzależniona od alkoholu. Pani Wioletta zgłasza się w wyznaczonych terminach w Powiatowym Urzędzie Pracy i jest to jedyny przejaw aktywności ukierunkowany na poszukiwanie pracy. Przyznała, że tylko jeden raz zdarzyło się jej utracić status osoby bezrobotnej, ponieważ nie stawiła się w

wyznaczonym terminie w Urzędzie. W chwili obecnej nie poszukuje pracy, jak sama twierdzi „straciła już nadzieję na jej znalezienie ze względu na to, że jest coraz starsza i coraz bardziej schorowana". Pani Wioletta jest wdową. Ze związku z panem Witoldem ma jednego syna Sławka. Pani Wioletta nie ma uprawnień do renty rodzinnej po zmarłym mężu, ze względu na fakt, iż pomiędzy ustaniem okresu zatrudnienia męża a datą śmierci upłynął zbyt długi okres czasu. Respondentka jest w tej chwili na utrzymaniu konkubenta. Sytuacja braku pracy powoduje w niej uczucie dyskomfortu. Pani Wioletta w czasie wolnym od zajęć domowych odwiedza znajomych, bądź też znajomi przychodzą z wizytą do niej.
Pan Wiktor ma wykształcenie podstawowe. Jest bezrobotny, utrzymuje się z renty inwalidzkiej, którą uzyskał po wypadku w kopalni węgla kamiennego, w której pracował 10 lat. Pan Wiktor nadużywa alkoholu, choć nie przyznaje się do tego otwarcie. Z synem nie czuje więzi emocjonalnej, ale tłumaczy to tym, że Sławek nie jest jego synem. W wolnych chwilach chodzi do znajomych pomagając im w różnych pracach na ogródku, często zostaje też u nich na noc. W ten sposób sobie dorabia, choć większość zarobionych pieniędzy wydaje na alkohol.
Sławek jest uczniem czwartej klasy szkoły podstawowej. Z opinii szkolnej wynika, że Sławek bardzo często opuszcza lekcje i są to nieobecności dwu, trzy lub czterodniowe, usprawiedliwiane przez matkę. Najczęstszym powodem nieobecności w szkole jest choroba lub złe samopoczucie. Sławek jest ambitnym uczniem, ale ze względu na częste nieobecności w szkole ma duże braki w wiadomościach i to jest powód słabych ocen i niskich osiągnięć szkolnych. Jeżeli sytuacja w domu nie ulegnie poprawie to niskie osiągnięcia szkolne doprowadzą do drugoroczności. Respondent nie odrabia zadań domowych, nie zawsze posiada przy sobie przybory szkolne i podręczniki. W domu nikt mu nie pomaga w nauce, ani też nie mobilizuje do zdobywania wiedzy. Matka i jej konkubin nie mają dla Sławka czasu, nie interesują się nim. Sławek w kontaktach z rówieśnikami często wyraża agresję słowną, wdaje się w bójki, reaguje w sposób gwałtowny i niewspółmierny do sytuacji. Chłopiec przychodzi do szkoły bez drugiego śniadania, ubrany jest bardzo skromnie, a jego odzież nie zawsze jest czysta i zgodna z jego rozmiarem.
Rodzina zamieszkuje w kawalerce, która obejmuje pokój z kuchnią. Toaleta znajduje się na podwórzu poza budynkiem. Mieszkanie jest zaniedbane, brudne, panuje w nim duży bałagan. Opłaty za mieszkanie nie są regulowane. Sławek nie ma zapewnionych warunków do nauki ani wypoczynku. Dzieli pokój z rodzicami, w którym odbywają się często libacje alkoholowe.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny
Dla Pani Wioletty największym problemem jest trudna sytuacja finansowa, która uniemożliwia zaspokojenie podstawowych potrzeb rodziny. Respondentka przyznaje, że w domu dochodzi na tym tle do drobnych sprzeczek i konfliktów, ale bardziej niepokoi ją agresywne zachowanie syna. Dla Pana Wiktora problemem jest brak pracy i co sięz tym wiąże brak pieniędzy. Mówi, że „czuje się ubezwłasnowolniony, bo nie może robić tego co chce". Sławkowi trudno było sprecyzować problem, choć po dłuższym namyśle stwierdził jednogłośnie, że największym problemem w jego życiu jest to, że stracił ojca, za którym bardzo tęskni. Sławek uważa, że „jak żył ojciec to wszystko było inaczej, mama częściej się uśmiechała i nie brakowało pieniędzy w domu".

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Rodzina korzysta z pomocy finansowej Miejskiego Ośrodka Pomocy (renta inwalidzka, świadczenia rodzinne z tytułu samotnego wychowywania Sławka, zasiłek rodzinny) Pani Wioletta korzysta ze wsparcia finansowego sąsiadów, znajomych, pożycza od nich pieniądze i robi zakupy „na zeszyt", ze względu na fakt, iż pieniądze, którymi dysponuje, często

nie wystarczają nawet na zakup jedzenia. Rodzina objęta została nadzorem kuratora ze względu na skłonność matki Sławka i pana Wiktora do nadużywania alkoholu oraz z powodu zaniedbywania przez nich obowiązków rodzicielskich. Formy pomocy udzielane rodzinie ze strony szkoły to: stypendium szkolne, za które zostały zakupione podręczniki, pomoc w formie dożywiania na terenie szkoły, pomoc rzeczowa zorganizowana w ramach akcji charytatywnej, wizyty domowe, które składał pedagog szkolny w domu rodzinnym Sławka. Matka do tej pory nie utrzymywała regularnych kontaktów ze szkołą, nie chodziła na wywiadówki i spotkania z wychowawcą, nawet jeśli była wzywana do szkoły drogą oficjalną. Rodzina jest pod stałą opieką pracownika socjalnego. Rodzice sami z własnej woli nie podejmowali kontaktu z placówkami lokalnymi świadczącymi pomoc i wsparcie.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.
Pani Wioletta uważa, że w Bytomiu przydałaby się większa pomoc dla rodzin z problemem bezrobocia i ubóstwa. Chciałaby też aby „miasto zapewniało lepsze warunki socjalne, tzn., żeby pomagało w utrzymaniu mieszkań". Pan Wiktor jest zbulwersowany faktem, że jego konkubina tyle lat już nie pracuje i nadal pozostaje bez pracy. Respondent podobnie jak jego zona, uważa, że instytucje powinny bardziej wspierać rodziny z problemem bezrobocia. Sławek nie czuje wsparcia ze strony rodziców, natomiast docenia przychylność ze strony nauczycieli, którzy robią co mogą, by mu pomóc w rozwiązaniu jego szkolnych problemów. Rodzice nie załamują się od razu, gdy pojawia się problem, tylko starają się poszukać dla niego rozwiązania. Nie mają też zahamowań, jeśli chodzi o wyrażanie prośby o udzielenie wsparcia i pomocy w trudnych chwilach, zarówno w stosunku do osób najbliższych jak również i specjalistów działających w różnych instytucjach lokalnych.

Przebieg spotkania rodzinnego
Spotkanie odbyło się w miłej atmosferze wzajemnego zrozumienia i empatii. Rodzice byli bardzo współpracujący i otwarcie mówili o swoich problemach. Oboje mieli potrzebę opowiedzenia o tym, jak bardzo jest im trudno odnaleźć się w tej „pokomunistycznej rzeczywistości". Uważają, ze za czasów „komuny" to żyło się ludziom lepiej, bo państwo dbało, alby jego obywatele mieli pracę i godne warunki życia. W tej chwili los ludzi, leży w ich rękach. I nikogo nie obchodzi to, że ktoś głoduje, nie ma gdzie mieszkać, czy nie ma pracy. Każdy musi radzić sobie sam i liczyć wyłącznie na siebie. Sławek na część pytań odpowiadał ustnie, a na drugą część pisemnie wpisując odpowiedzi do przygotowanego kwestionariusza.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom.
Rodzice oczekiwaliby poprawy sytuacji materialno-bytowej rodziny i podniesienia standardu życia. Twierdzą, że „jak tak dalej pójdzie, to skończą na bruku". Są zadowoleni, że chociaż ich syn będzie miał się gdzie podziać, dlatego też nie protestują wobec umieszczenia go w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Sławek chciałby, żeby było tak jak dawniej jak żył jego tata. Nie chce trafić do placówki, boi się zmian, nowego miejsca, oraz tego, że inni go nie zaakceptują. W przyszłości chciałby zostać murarzem, tak jak jego ojciec. Rodzina oczekiwałaby większego wsparcia instrumentalnego i informacyjnego ze strony instytucji lokalnych.

Kierunki działań pomocowych.
- Ze względu na tendencje pani Wioletty i pana Wiktora do nadużywania alkoholu nie zapewniania właściwej opieki Sławkowi, Sąd wydał postanowienie umieszczenia

małoletniego w placówce opiekuńczo - wychowawczej. W toku dalszej pracy z rodziną należy doprowadzić do realizacji postanowienia Sądu oraz zadbać o stały kontakt Sławka z matką.

- Zarówno Pani Wioletta jak i Pan Wiktor powinni poddać się terapii odwykowej. Sławek również powinien zostać przebadany w Poradni Psychologiczno- Pedagogicznej oraz skierowany na terapię indywidualną, w celu przepracowania żałoby ojca oraz ukształtowania w nim pozytywnego stosunku do siebie i do świata.
- Pani Wioletta oraz Pan Wiktor nie powinni też rezygnować z poszukiwania pracy i podejmowania prac dorywczych, które na pewno przyczyniłyby się do podniesienia standardu ich życia i poprawienia jego jakości.
- Rodzice mogliby też bardziej zadbać o swoją kondycję psycho- fizyczną poprzez wykorzystywanie bardziej konstruktywnych sposobów spędzania czasu wolnego jak na przykład spacery czy uprawianie jakiegoś sportu.

PRZYPADEK NR 21

Martyna ma 16 lat i jest uczennicą IV klasy szkoły podstawowej. W wywiadzie aktywny udział Pani Justyna i Pan Antoni. Z Martyną spotkanie odbyło się w innym terminie i miało charakter indywidualny. Wywiad został oparty równiez na analizie kwestionariusza wsparcia społecznego oraz analizie dokumentów tj. Postanowienie Sądu Rejonowego, pisma do Sądu z MOPR, opinia szkolna, pozew o rozwiązanie przysposobienia, pismo dyrektora Domu Dziecka, prośba o akt urodzenia, karta zdrowia, arkusz ocen, odpis aktu urodzenia, sprawozdanie z wywiadu kuratorskiego, opinia psychologa, opinia pedagoga, sprawozdania pracownika socjalnego, opinia RODK.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

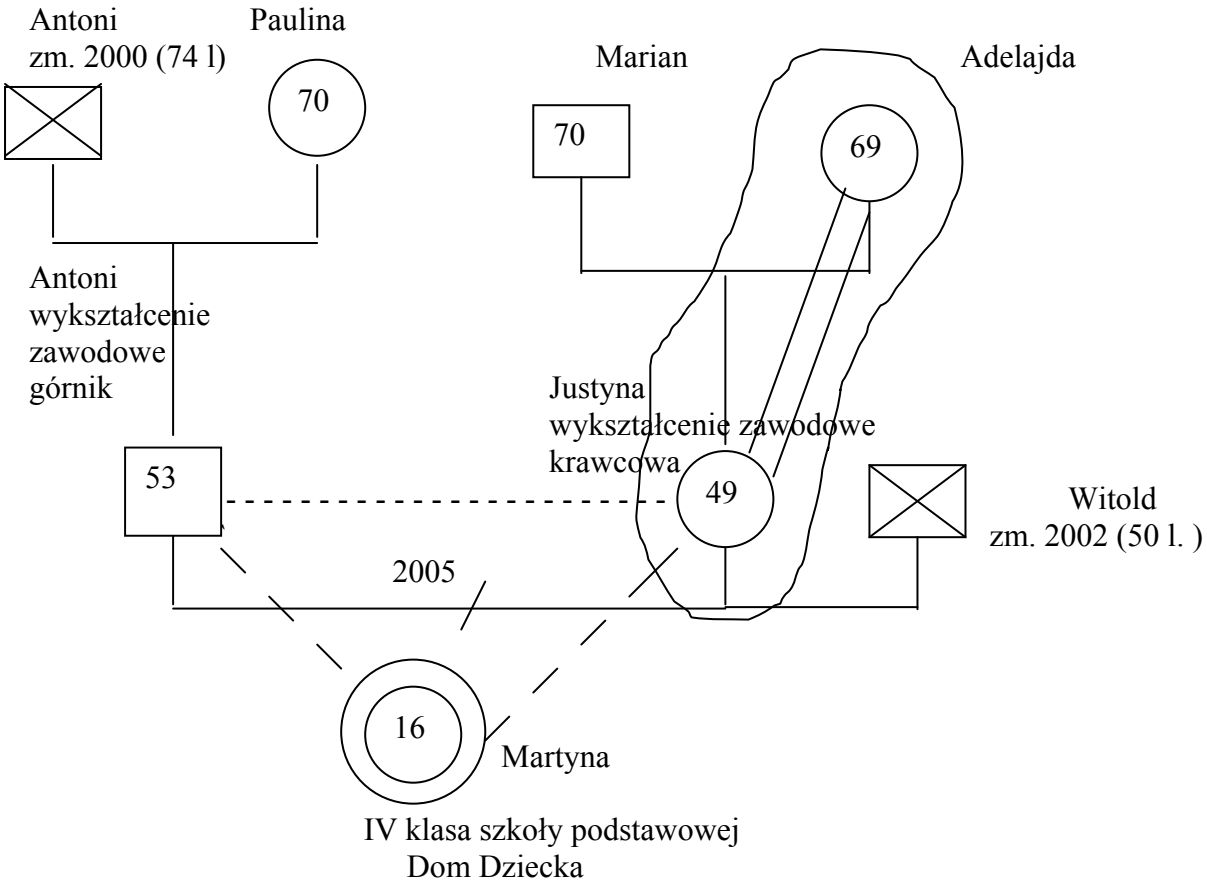

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.
Pani Justyna ma wykształcenie zawodowe. Z zawodu jest krawcową, ale obecnie pracuje na stanowisku salowej w szpitalu. Respondentka utrzymuje się z jednej pensji, nie ma innego źródła dochodu, mieszka ze swoja matką. Od 2005r jest w separacji z mężem. W początkowym okresie trwania małżeństwa wspólnie z mężem podjęła decyzje o adopcji Martyny, która w tej chwili przebywa w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Córka ma sporadyczny kontakt z biologiczną matką, choć pani Justyna nigdy nie zabraniała tych kontaktów jej matce. Badana jest bardzo chorowita, ma stwierdzoną anemię i torbiel na jajniku. Mieszkanie w którym obecnie zamieszkuje jest 3 pokojowe-z kuchnią i łazienką.

Opłaty regulowane są na bieżąco. Martyna ma w nim swój pokój dostosowany do jej wieku i potrzeb edukacyjnych. Pani Justyna w wolnych chwilach czyta gazety i robi porządki.
Pan Antoni ma wykształcenie zawodowe. Jego zawodem wyuczonym jest cukiernik, zaś wykonywanym: górnik – cieśla górniczy. Respondent prowadzi jednoosobowe gospodarstwo domowe. Respondent jest w dobrej kondycji zdrowotnej. Do czasu umieszczenia Martyny w placówce płacił dobrowolne alimenty na córkę. Niedawno został poinformowany przez pracownika socjalnego o obowiązku ponoszenia odpłatności również za pobyt Martyny w placówce opiekuńczo- wychowawczej. Pan Antoni utrzymuje regularne kontakt z Domem Dziecka. W czasie wolnym najchętniej rozwiązuje krzyżówki, czyta gazety i ogląda telewizję.
Martyna jest uczennicą II klasy gimnazjum i aktualnie przebywa w Domu Dziecka. W chwili obecnej toczy się postępowanie w sprawie zmiany zarządzeń opiekuńczych, dotyczących zmiany placówki dla Martyny, w związku z jej notorycznymi ucieczkami z Domu Dziecka oraz demoralizowaniem innych wychowanków. Wniosek Dyrekcji Domu Dziecka zawiera prośbę o wydanie orzeczenia umieszczenia małoletniej w placówce resocjalizacyjnej. Justyna trafiła do placówki z powodu nie realizowania obowiązku szkolnego, lekceważącego stosunku do nauki, wagarów, aroganckiego stosunku do nauczycieli, przeszkadzania im w prowadzeniu lekcji, używania wulgarnego słownictwa, palenia papierosów, picia alkoholu, używania narkotyków, ubliżanie koleżankom z klasy, spotykania się z mężczyznami w wieku od 30-do 40 lat, z którymi najprawdopodobniej wchodziła w związki intymne. Jeśli chodzi o jej kontakty z mężczyznami to zachodziło też podejrzenie, że się prostytuowała, ze względu na to, iż było ją stać na drogie kosmetyki, ubrania, choć nie miała innego źródła dochodu. Martyna zachęca też inne koleżanki z Domu Dziecka do tego, aby spróbowały takiego życia jak ona.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny
Dla matki problemem jest naganne zachowanie córki. Jest bardzo rozczarowana i rozgoryczona jej postępowaniem. Matka obwinia się, że może nie była w stanie stworzyć Martynie normalnego domu i dlatego córka zaczęła się tak źle prowadzić. Do tego jeszcze doszła separacja z mężem, która jeszcze bardziej nasiliła aspołeczne zachowania Martyny. Pan Antoni twierdzi, że problemy pojawiły się w momencie, gdy córka zaczęła spotykać się ze starszymi od siebie mężczyznami, których sprowadzała też do domu. Pamięta, również, że Martyna już w kasie III szkoły podstawowej stała się osobą bardzo konfliktową, agresywną, wyrażała swoje niezadowolenie poprzez niszczenie przedmiotów, zaczęła także nagminne kłamać, urządzać awantury, uciekać z domu. Dla Martyny problemem jest to, że wszyscy traktują ja jak dziecko i nie pozwalają jej dorosnąć. Martyna twierdzi, że ma prawo spotykać się z kim chce i kiedy chce i nikt nie może jej tego zabronić.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Rodzice adopcyjni Martyny do tej pory kontaktowali się z Sądem, z MOPR, a w szczególności ze specjalistami z Działu Opieki nad Dzieckiem i Zespołu Interwencji Kryzysowej MOPR. Rodzina była objęta też opieką kuratora, pracownika socjalnego. Na terenie szkoły wielokrotnie odbywały się rozmowy z Martyną i jej rodzicami, za sprawą pedagoga szkolnego, wychowawcy klasy, do której uczęszczała Martyna. Obecnie w Sądzie toczy się sprawa o rozwiązanie adopcji i zmianę zarządzeń opiekuńczych na wniosek MOPR. Martyna została skierowana do psychologa z Punktu Konsultacyjno- Informacyjnego ds. Rodzin Wieloproblemowych MOPR. Ze względu na liczne ucieczki z domu Martyny rodzice byli też w stałym kontakcie z Policją. Pani Justyna i pan Antoni nigdy nie mieli wsparcia ze strony bliższej i dalszej rodziny, sąsiadów czy osób z otoczenia społecznego. Rodzice z własnej inicjatywy podejmowali kontakt z w/w placówkami. Dowiadywali się też o adresy i

formy działalności różnych instytucji funkcjonujących na terenie Bytomia od swojej rodziny i znajomych.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.
Pani Justyna uważa, że instytucje działają bardzo prężnie, choć zwróciła uwagę na fakt, iż gdyby było więcej specjalistów działania placówek mogłyby być jeszcze bardziej skuteczne. Twierdzi, także że w przypadku Martyny nie można było nic więcej zrobić. Zarówno specjaliści różnych instytucji jak i Pani Justyna skorzystały ze wszystkich możliwych form pomocy, które zostały zaoferowane Martynie. Pan Antoni twierdzi, że Martyna się pogubiła w swoim życiu i nie bardzo wie jaką drogą ma pójść dalej, a doprowadziły ja do tego jej własne mniej lub bardziej świadome wybory. W tej chwili nikt nie ma na nią żadnego wpływu, za wyjątkiem towarzystwa z którym się spotyka. Martyna bardzo negatywnie ocenia specjalistów, z którymi do tej pory miała kontakt, twierdzi, że nikt ją nie rozumie i nawet nie próbuje zrozumieć. Dorośli tylko wydają rozkazy, nakazy, nie potrafią słuchać. Rodzice zwątpili w swoje kompetencje i zaradność wychowawczą, po tym jak Martyna zaczęła im sprawiać trudności, wobec których poczuli się bezsilni i bezradni.

Przebieg spotkania rodzinnego
Spotkanie odbyło się w mieszkaniu pani Justyny, w którym obecny był też jej mąż. Pani Justyna spotyka się z mężem raz w miesiącu, aby porozmawiać o Martynie, skonsultować się w związku z nowymi okolicznościami spraw związanych z córką, podjąć nowe decyzję czy załatwić niezbędne formalności związane z jej obecnością w Domu Dziecka. Pani Justyna i pan Antoni mają podobne odczucia, jeśli chodzi o zachowania Martyny i jej nieobecność w domu. Czują ogromny, żal, rozgoryczenie, pustkę i mają poczucie straty. Z Martyną spotkanie odbyło się indywidualnie, w czasie kiedy była na przepustce. Podczas trwania wywiadu była spokojna i wykazywała dużą chęć do współpracy

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom.
Pani Justyna uważa, że w Bytomiu jest za mało działań prowadzonych z zakresu profilaktyki, dotyczących problemów wychowawczych oraz rodzin adopcyjnych. Twierdzi, że gdyby ktoś ją ostrzegł i powiedział jak ma postępować z córką, jak ją wychowywać, może córka nie zeszłaby na taką złą drogą. Pani Justyna czuła się kompletnie bezradna wobec zachowań córki, nie wiedziała jak z nią postępować, rozmawiać i co zrobić, by na nią pozytywnie wpłynąć. Pan Antoni uskuteczniłby działania interwencyjne, a mianowicie nie może pogodzić się z faktem, że kiedy jego córka była na ucieczce policja sprawiała wrażenie bezsilnej w tej sytuacji. Pan Antoni mówił o tym przerażeniu związanym z dwudniową nieobecnością Martyny w domu, kiedy nie miał od niej żadnej wiadomości. Nie miał też informacji w tej sprawie ze strony placówek interwencyjnych, co jeszcze bardziej potęgowało jego zdenerwowanie. W związku z czym nie był w stanie nic zrobić, mógł tylko czekać i mieć nadzieje, że córka wróci cała i zdrowa. Martyna chciałaby, żeby szkoły nie istniały a przynajmniej niektórzy nauczyciele. Oczekiwałaby też więcej swobody, bo czuje się osaczona i pod stała kontrolą rodziców adopcyjnych i specjalistów. Rodzice mają nadzieję na większe wsparcie informacyjne ze strony instytucji, do których chcieliby się zwrócić z prośbą o pomoc w związku z trudnościami wychowawczymi.

Kierunki działań pomocowych.
- Pani Justyna jest osobą bardzo samotną, spragnioną kontaktu z drugim człowiekiem. Jednocześnie ma w sobie wiele energii do działania, optymizmu i pogody ducha. Warto

byłoby panią Justynę zmobilizować do większego zaangażowania na rzecz środowiska lokalnego, włączenia się do jakieś akcji charytatywnej, organizacji pomagającej innym, a może nawet założenia własnej działalności. Może mogłaby pomyśleć o założeniu grupy wsparcia dla rodziców dzieci adoptowanych. Pani Justyna musiałaby poszerzyć swoje kontakty społeczne, wyjść do ludzi, nie zamykać się na nowe znajomości i kontakty.
- Warto byłoby podjąć próbę ratowania związku Pani Justyny i Pana Antoniego, którzy byli zgodni w wielu kwestiach, poruszanych podczas wywiadu, mają też podobne sposoby spędzania czasu wolnego, wspólne poglądy, zainteresowania. Należałoby zatem zachęcić ich do podjęcia terapii małżeńskiej.
- Pani Justyna nic nie wspominała o swoich rodzicach i dalszej rodzinie. Powinno się zatem zmotywować respondentkę do odnowienia kontaktów z rodziną oraz wzmocnienia więzi rodzinnych, co pozwoliłoby jej zaspokoić potrzebę przynależności.
- Umieszczenie Martyny w placówce resocjalizacyjnej jest konieczne w obecnej sytuacji, ale zawsze istnieje pewne ryzyko pogłębienia się procesu demoralizacji. Martyna zgłaszała, że czuje się niezrozumiana i nie słuchana przez osoby jej najbliższe. Powinno się więc stworzyć okazję ku temu, by Martyna mogła powiedzieć co myśli i czuje w związku z jej obecną sytuacją oraz odnośnie uczuć, które żywi w stosunku do osób dla niej znaczących. Najlepiej gdyby rozmowa z Martyną odbyła się w neutralnym miejscu, zapewniającym jej poczucie bezpieczeństwa i spokoju. Najodpowiedniejszym miejscem, spełniającym warunki do takiej rozmowy jest ośrodek terapeutyczny. Jeśli ten zabieg nie przyniósłby spodziewanego rezultatu, to można by było zaproponować Martynie, aby to ona sama zdecydowała jaka forma pomocy i miejsce byłoby dla niej najlepsze.

PRZYPADEK NR 22

Bożena ma 15 lat, a jej siostra Dorota jest rok młodsza. Obie uczęszczają do II kl. gimnazjum. Aktualnie przebywają w Domu Dziecka. W wywiadzie wzięli udział wszyscy członkowie rodziny, włącznie z Bożeną i Dorotą, które były w tym czasie na przepustce. Spotkanie zostało poprzedzone analizą kwestionariusza wsparcia społecznego, wypełnionego przez panią Aleksandrę oraz analizą dokumentów tj. Postanowienie Sądu Rejonowego, pismo do SR, notatka urzędowa, skierowanie Domu Dziecka, prośba o meldunek, prośba o akt urodzenia, karta zdrowia, arkusz ocen, opinia szkolna, odpis aktu urodzenia, sprawozdanie z wywiadu kuratorskiego, kartoteka pracy koordynatorskiej, opinia psychologa, opinia pedagoga, sprawozdania pracownika socjalnego, opinia RODK.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

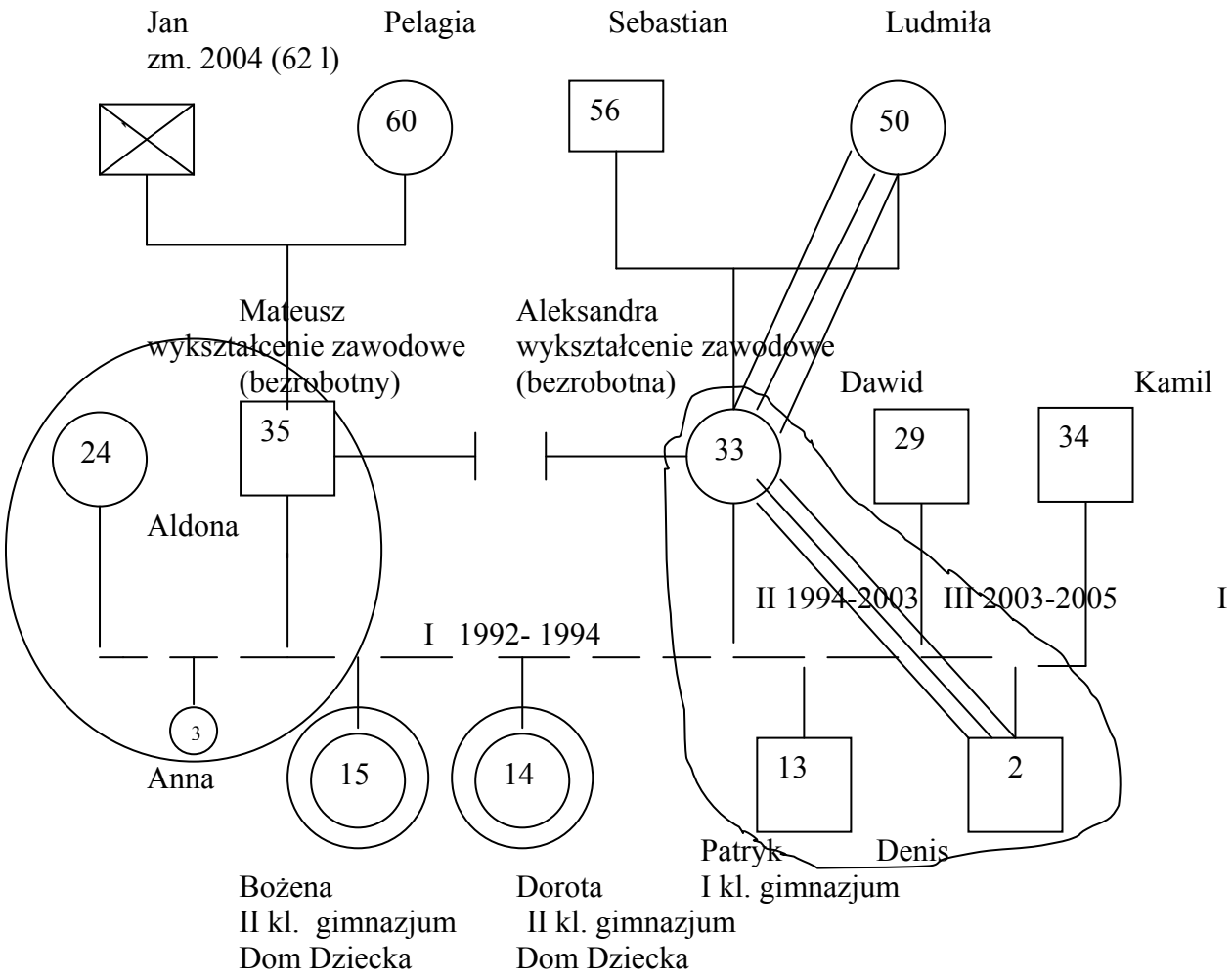

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.
Pani Aleksandra ma wykształcenie średnie. Ukończyła liceum ogólnokształcące. Obecnie jest bezrobotna i zarejestrowana w Powiatowym Urzędzie Pracy bez prawa do zasiłku z tytułu pozostawania bez pracy. Utrzymuje się z zaliczki alimentacyjnej, zasiłku rodzinnego, z dobrowolnych alimentów płaconych przez ojca Denisa i z prac dorywczych takich jak

sprzątanie mieszkań, mycie okien. Pani Aleksandra samotnie wychowuje dwoje dzieci. Może liczyć też na wsparcie swoich rodziców, zarówno finansowe jak i instrumentalne. Jej matka Pani Ludmiła często odwiedza córkę i zostaje z dziećmi jeśli pani Aleksandra musi pojechać z Denisem do szpitala lub ma coś innego załatwić na mieście. Ze związku z panem Mateuszem Pani Aleksandra ma dwoje dzieci: Bożenę i Dorotę. Respondentka twierdzi, że nie ma czasu dla siebie, każdą wolną chwilę poświęca Denisowi.

Z dokumentacji wiadomo, że pan Mateusz jest biologicznym ojcem Bożeny, Doroty, ale prowadzi oddzielne gospodarstwo domowe z konkubiną Aldoną. Wspólnie z nią wychowuje córkę pani Aldony- Annę. Pan Mateusz jest z zawodu tapeciarzem. Utrzymuje się z prac dorywczych- handlu używanymi przedmiotami. Obecnie jest bezrobotny i zarejestrowany w Powiatowym Urzędzie Pracy bez prawa do zasiłku z tytułu pozostawania bez pracy. Pan Mateusz był tylko raz odwiedzić córki w placówce. Utrzymuje z nimi sporadyczny kontakt.

Bożena i Dorota są uczennicami tego samego gimnazjum. W chwili obecnej przebywają w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Trafiły do placówki z powodu niewydolności życiowej i wychowawczej matki oraz nieodpowiednich warunków socjalno-bytowych. Dziewczynki zanim trafiły do placówki notorycznie uciekały z domu, nocowały na strychach, nie wyrażając jakiejkolwiek chęci powrotu do domu rodzinnego. Zaczepiały też starsze osoby na ulicy, były nieobliczalne a ich zachowanie nieprzewidywalne. W domu często dochodziło do otwartych konfliktów, awantur i sprzeczek pomiędzy matką a córkami. Matka nie była i nie jest autorytetem dla swoich córek. W szkole dziewczynki funkcjonowały podobnie jak w domu. Były aroganckie, impulsywne, agresywne w stosunku do rówieśników, łatwo popadały w konflikty z otoczeniem, nie potrafiły też zadbać o higienę osobistą, do szkoły przychodziły brudne i niechlujnie ubrane. W ocenie nauczycieli sprawiały wrażenie, że na niczym im nie zależy. Dziewczynki interesują się muzyką i tańcem.

Patryk jest uczniem I klasy gimnazjum i nie sprawia problemów wychowawczych. Pomaga matce w wychowaniu Denisa. Jest dla matki dużą podporą i pocieszycielem w trudnych chwilach. Patryk w wolnych chwilach odrabia zadania domowe i czyta lektury szkolne. Jego marzeniem jest nauczyć się jeździć na nartach i mieć swój własny sprzęt narciarski.

Denis urodził się jako wcześniak, z czym wiązały się pewne powikłania zdrowotne dziecka. Dziecko musi być pod stałą kontrolą neurologa i audiologa. Jest podawane rehabilitacji, w związku ze zbyt małym napięciem mięśniowym. Nie może spożywać mleka, jest karmiony lutamiogenem. U dziecka stwierdzono także problemy ze wzrokiem i słuchem.

Pani Aleksandra wraz z synami zajmuje 2 pokojowe mieszkanie z łazienką. Mieszkanie ogrzewane jest piecem węglowym, brak natomiast licznika energii elektrycznej i instalacji gazowej. Pani Aleksandra dba o to, aby mieszkanie było czyste i zadbane.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny

Dla pani Aleksandry największym problemem jest zły stan zdrowia Denisa. Innym zmartwieniem respondentki jest trudna sytuacja finansowa, która uniemożliwia leczenie syna. Boi się także, że nie będzie w stanie tak jak w przypadku córek zabezpieczyć swoim synom potrzeb opiekuńczo-wychowawczych oraz emocjonalnych. Dla Patryka głównym problemem jest lęk przed tym, że on też zostanie kiedyś oddany do placówki. Z tego względu robi wszystko, żeby być dobrym synem i uczniem, nie sprawiającym żadnych kłopotów wychowawczych. Bożena nie chce wrócić do domu, ale też nie chce być w placówce. Z jej odpowiedzi jasno wynika, że czuje się zagubiona i zrezygnowana. Nie dostrzega wartości w rodzinie, nie widzi sensu w chodzeniu do szkoły, nie ma żadnych celów, marzeń, żyje z dnia na dzień, nie zastanawia się, co będzie robić za jakiś czas w przyszłości. Dorota ma podobny stosunek do życia i do siebie. Nie myśli o życiu poważnie, nie ma żadnych planów na przyszłość, wszystko wydaje się być proste i łatwe. Trudno było jej określić problem. Na końcu wywiadu stwierdziła, że z każdego problemu jest zawsze jakieś wyjście. Wydaje się

być lekkoduchem, ceniącym sobie najwyżej wygodę i swobodę.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Pani Aleksandra korzysta z pomocy finansowej Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie (świadczenia rodzinne z tytułu samotnego wychowywania dziecka, zaliczki alimentacyjnej, zasiłku rodzinnego). Respondentka zawsze stawiała się w szkole w sprawie córek, kiedy była wzywana przez pedagoga szkolnego i wychowawcę. Prowadzone rozmowy na terenie szkoły nic jednak nie wnosiły, gdyż matka nie miała żadnego wpływu na zachowanie Bożeny i Doroty. W tej chwili kontakty ze szkoła są bardzo ograniczone, ze względu na problemy zdrowotne jej syna Denisa. Pani Aleksandra miała kontakt z Policją, Strażą Miejską, Sądem, kiedy załatwiała wszystkie formalności związane z ucieczkami córek z domu oraz umieszczeniem ich w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Dziewczynki były badane w Poradni Pedagogiczno-Psychologicznej, miały nadzór kuratora. Rodzinę regularnie odwiedzał pracownik socjalny, w celu rozeznania sytuacji życiowej i wychowawczej jej członków. O sprawach rodziny został także poinformowany specjalista do pracy z rodziną z Zespołu Interwencji Kryzysowej MOPR, który wielokrotnie interweniował i próbował pomóc w rozwiązaniu problemów rodziny. Pani Aleksandra korzysta także ze wsparcia ze strony rodziców w szczególności matki. Pani Aleksandra w miarę możliwości sama podejmuje współpracę instytucjami, poprzez bezpośredni z nimi kontakt.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.
Pani Aleksandra współpracę z instytucjami ocenia bardzo pozytywnie. Jest zadowolona z decyzji dotyczącej umieszczenia córek w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Wiedziała, że to jest najlepsze wyjście z sytuacji, wobec której czuła się kompletnie bezradna. Bożena i Dorota nie mają zaufania do specjalistów. Kontakt z nimi był dla nich formą kary a nie pomocy. Zajęcia w szkole natomiast oceniają jakie nudne i jeszcze w dodatku trzeba się ich uczyć na pamięć. Patryk uważa, że gdyby mama miała kogoś to byłoby jej lżej. Chciałby, żeby sobie ułożyła życie z innym mężczyzną, bo on czuje że, jest jej bardzo ciężko. Pani Aleksandra twierdzi, że inni ludzie postrzegają ją jako jednostkę silną, zaradną, kompetentną, która sama potrafi załatwiać swoje sprawy i nie oczekuje od nikogo pomocy. Sama też nie dopuszcza myśli, że mogłaby pozwolić sobie na chwile słabości. Nie zaakceptowałaby w sobie braku samodzielności i zaradności życiowej, bo wychodzi z założenia, że kobiety też potrafią być silne i twarde tak jak ona.

Przebieg spotkania rodzinnego
Spotkanie odbyło się w mieszkaniu pani Aleksandry. Respondentka była bardzo zadowolona z odwiedzin badacza, ze względu na to, że większość czasu pani Aleksandra spędza w domu z najmłodszym dzieckiem i „nie ma do kogo otworzyć ust". W wywiadzie wziął udział także Patryk, który odpowiadał na pytania otwarcie i bez skrępowania. Bożena i Dorota natomiast spotkały się z badaczem w innym terminie wyznaczonym przez ich matkę, w czasie kiedy przebywały na przepustce z Domu Dziecka.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom.
Pani Agnieszka jest w bardzo trudnej sytuacji finansowej i dlatego życzyłaby sobie większego wsparcia materialnego ze strony instytucji. Trudno jej jak sama twierdzi, „związać koniec z końcem". Czasami ma wszystkiego dosyć i traci nawet siły do opieki nad najmłodszym synem, wtedy oparciem jest dla niej Patryk. Syn chciałby, żeby mama już nie płakała i żeby

jego brat był zdrowy. Bożena i Dorota poczyniłyby wiele zmian w szkole a mianowicie, chciałyby aby w szkole podejmowane były tematy, które dotyczą ich problemów i zainteresowań, aby nauczyciele nie przywiązywali tak wielkiej wagi do oceniania. Nauczyciele powinni być też bardziej tolerancyjni i wyrozumiali oraz nie powinni oceniać uczniów po tym jak wyglądają i w czym są ubrani. Pani Aleksandra potrzebuje dużego wsparcia emocjonalnego, choć sama nie zgłasza takiej potrzeby, bo w tej chwili potrzebę tą zaspokaja jej syn Patryk.

Kierunki działań pomocowych.

- Pani Aleksandra powinna ubiegać się o alimenty na drugiego syna Patryka. Jego ojciec pan Kamil nie utrzymuje z synem żadnego kontaktu i nie interesuje się jego losem, ale zgodnie z prawem ma obowiązek płacenia na niego alimenty do czasu usamodzielnienia syna.
- Dla pani Aleksandry wskazane byłoby częściej odpoczywać, przeznaczyć w ciągu dnia chociaż 1 godzinę wyłącznie dla siebie. Mogłaby też poprosić swoją mamę, aby zajęła się jej synami raz na jakiś czas, ażeby mogła w tym czasie wyjść z domu, spotkać się z przyjaciółmi. Jeśli natomiast u Pani Aleksandry częściej będą pojawiać się stany przygnębienia, rozpaczy, płaczu czy lęku o zdrowie dziecka, należałoby skierować ją do psychologa bądź psychiatry. Pani Aleksandra powinna pomyśleć również o swojej przyszłości zawodowej. Może jej matka mogłaby się zaopiekować dziećmi, przede wszystkim Denisem do czasu osiągnięcia przez niego okresu przedszkolnego, aby respondentka mogła pójść do pełnoetatowej pracy.
- Patryk jest bardzo zaabsorbowany sprawami, dotyczącymi jego młodszego brata Denisa związanymi, z pielęgnacją, rehabilitacją, leczeniem. Powoli zaczyna wchodzić w rolę „partnera" Pani Aleksandry. Pociesza mamę kiedy jest smutna, przytula, pomaga w wypełnianiu domowych obowiązków. Patryk nie ma czasu na spotkania z przyjaciółmi, na rozwijanie swoich zainteresowań, a nawet oglądanie telewizji. W wolnych chwilach stara się odrobić zadania domowe, poczytać lekturę szkolną. Rzadko odpoczywa, praktycznie w ogóle nie wychodzi z domu. Prowadzi podobny tryb życia jak matka. Warto byłoby docenić jego starania i powiedzieć mu o tym, jak bardzo wartościowym jest chłopcem, ale pozwolić mu też na to by mógł trochę czasu wolnego przeznaczyć wyłącznie dla siebie. Należałoby również w miarę możliwości zadbać o kontakty matki z córkami, żeby były one jak najczęstsze.

PRZYPADEK NR 23

Karol ma 16 lat i starszą o rok siostrę Urszulę, z która aktualnie przebywa w Domu Dziecka. Wywiad został przeprowadzony z panem Zdzisławem oraz z jego synem i córką, którzy w tym czasie byli na przepustce. Wywiad został uzupełniony analizą kwestionariusza wsparcia społecznego, który wypełnił pan Zdzisław oraz analizą dokumentów tj. pismo do Sądu Rejonowego, postanowienie SR, prośba o akt urodzenia, dokumenty zdrowotne, prośba o dokumenty szkolne, arkusz ocen, opinia szkolna, odpowiedz SR, odpis aktu urodzenia, polecenie umieszczenia, sprawozdanie z wywiadu kuratorskiego, opinia pedagoga szkolnego, opinia wychowawcy, sprawozdania pracownika socjalnego, notatka urzędowa.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

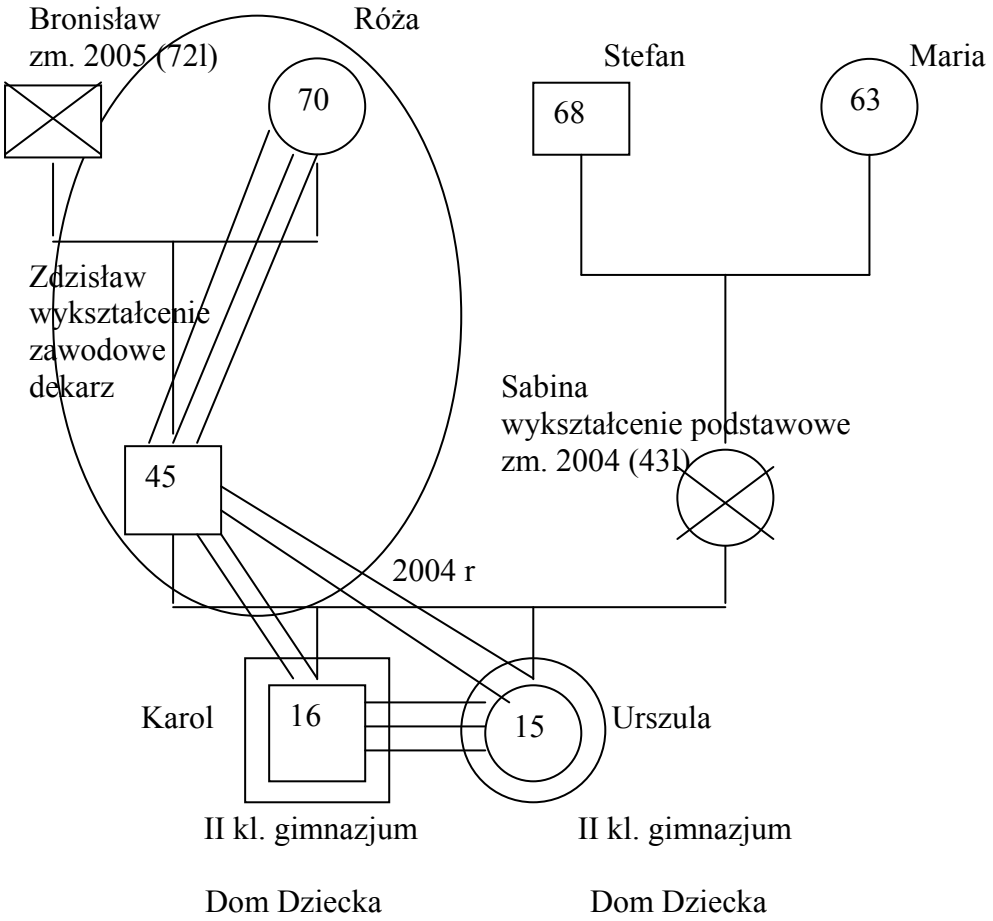

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.
Pan Zdzisław ma wykształcenie zawodowe. Pracował w zawodzie dekarza 12 lat. Jest bezrobotny i zarejestrowany w Powiatowym Urzędzie Pracy bez prawa do zasiłku z tytułu pozostawania bez pracy. Pan Zdzisław ma orzeczony umiarkowany stopień niepełnosprawności. Jego niepełnosprawność ma charakter okresowy. Badany ma wskazania do leczenia odwykowego i psychiatrycznego, ze względu na uzależnienie od alkoholu. Leczy

się w Poradni Zdrowia Psychicznego na depresję. Wymaga opieki drugiej osoby, choć sam jest opiekunem schorowanej matki. Źródłem utrzymania respondenta jest zasiłek stały. Pan Zdzisław jest wdowcem. Ma dwoje dzieci Karola i Urszulę, które obecnie przebywają w Domu Dziecka. Respondent twierdzi, ze utrzymuje kontakt z dziećmi, regularnie odwiedzając ich w placówce. Pan Zdzisław zamieszkuje z matką, przebywa u niej bez zameldowania. W związku z trudną sytuacją materialną, nie ponosi opłat za pobyt dzieci w placówce. Respondent jest zagorzałym kibicem piłki nożnej. W chwili obecnej ogląda mecze piłki nożnej wyłącznie w telewizji. Mieszkanie w którym zamieszkuje wraz z matką jest 3 pokojowe, z łazienką i WC. Jest czyste i zadbane, wyposażone w podstawowe meble i sprzęty gospodarstwa domowego. Opłaty mieszkaniowe są regulowane na bieżąco. Mieszkanie jest ogrzewane dwoma piecami węglowymi.
Pani Sabina ma wykształcenie podstawowe. Nigdy nie pracowała zawodowo. Zmarła w wieku 43 lat. Nie pracowała zarobkowo, w związku z czym dzieciom nie przysługuje żadne świadczenie po zmarłej.
Karol jest uczniem II klasy gimnazjum. Powtarzał I kasę gimnazjum, czego powodem była częsta nieobecność w szkole i niemożność nadrobienia zaległości programowych. Z opinii szkolnej wynika, że Karol zawsze otaczał się starszymi kolegami, z nimi wagarował, palił papierosy i pił alkohol. Karol pod wpływem starszych kolegów utracił chęć do nauki, stał się agresywny, opryskliwy, wulgarny, notorycznie też kłamał. Zagrożenie negatywnym wpływem starszych kolegów oraz trudna sytuacja socjo- bytowa rodziny była bezpośrednim powodem umieszczenia Karola w placówce.
Urszula jest uczennicą II kl. gimnazjum. Od śmierci mamy Urszula zaczęła sprawiać problemy wychowawcze. Stała się nieposłuszna, złośliwa, nie przestrzegała wewnętrznych zarządzeń i przepisów szkoły. Pojawiły się u niej także zaburzenia emocjonalne takie jak płaczliwość, nieadekwatna reaktywność na sytuacje, niepohamowanie w wyrażaniu uczuć takich jak złość i gniew, wycofywanie się, alienacja. W chwili obecnej Urszula nie przejawia żadnej aktywności, jest małomówna, zamknięta w sobie, szybko się zniechęca, jest lękliwa. Nie ma żadnych zainteresowań, całymi dniami siedzi zamknięta w pokoju i wpatruje się w sufit.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny
Dla pana Zdzisława problemem jest brak mieszkania i brak pracy. Gdyby nie jego matka to nie wie, jakby sobie sam poradził. W chwili obecnej nie ma nawet zameldowania u matki i nie wie do kogo mógłby się z tym problemem zwrócić i jak go rozwiązać. Dla Karola problemem jest to, że nie ma normalnego domu, swojego miejsca na ziemi. Nie jest związany emocjonalnie z Domem Dziecka, bo wie, że przebywa tam tymczasowo. Tęskni za „dawnymi czasami" i chciałby mieć prawdziwą rodzinę. Urszula napisała, że „wszystko jest do bani". Łączy ją głęboka więź emocjonalna z bratem, twierdzi, że gdyby nie on to nie miałaby po co żyć. Jej problemem jest to ,że musi przebywać w Domu Dziecka.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Rodzina korzystała z pomocy finansowej Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie. Pan Zdzisław miał do tej pory kontakt z Sądem, Działem Opieki Nad Dzieckiem MOPR, podczas załatwiania formalności związanych z umieszczeniem dzieci w placówce. Był otoczony wsparciem ze strony kuratora sądowego oraz pracownika socjalnego. Formy pomocy udzielanej rodzinie ze strony szkoły to: stypendium szkolne, za które zostały zakupione podręczniki, pomoc w formie dożywiania na terenie szkoły, wizyty domowe, które składał pedagog szkolny w domu respondenta. Pan Zdzisław nie utrzymywał regularnych kontaktów ze szkołą, ale chodził na wywiadówki i spotkania z wychowawcą, jeśli był wzywany do

szkoły. Rodzina mogła też liczyć na wsparcie finansowe i informacyjne związane z pogrzebem matki ze strony MOPR. Ojciec leczy się w Poradni Zdrowia Psychicznego oraz był uczestnikiem terapii przez okres pół roku na w Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym od Alkoholu i Ich Rodzinom. Pan Zdzisław kontaktuje się z instytucjami poprzez bezpośredni kontakt ze specjalistami oraz za pomocą telefonu. Specjaliści tacy jak kurator czy pracownik socjalny również sami wychodzili też naprzeciw potrzebom respondenta

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.
Pan Zdzisław jest zadowolony z dotychczasowej współpracy z instytucjami, aczkolwiek twierdzi, że „niepotrzebna to tylko ta cała biurokracja, wypisywanie formularzy, pisanie różnych pism, karteczek, składanie papierków". Karol i Urszula nie są zadowolenia z decyzji dotyczącej ich umieszczenia w placówce. Mają poczucie krzywdy, że nikt ich nie pytał o zdanie. Czują się tak jakby ojciec chciał się ich pozbyć, bo byli dla niego za dużym ciężarem. Oboje mają też ograniczone zaufanie do specjalistów, uważają, że tak naprawdę to nikomu nie zależy na tym by im pomóc, specjaliści wykonuje tylko swoje obowiązki, bo taka ich praca. Pan Zdzisław twierdzi, że pomaganie innym daje mu poczucie zadowolenia, kompetencji, nawet jeśli odbywa się to kosztem zaniedbywania jego własnych potrzeb.

Przebieg spotkania rodzinnego
Wywiad został przeprowadzony w mieszkaniu pani Róży, która również się włączyła do rozmowy. Pan Zdzisław był bardzo spokojny, opanowany i zrelaksowany podczas spotkania. Jego wypowiedzi były przemyślane i wyrażone wprost. Pani Róża wspierała syna, mówiąc jak musi mu być ciężko i że docenia to jak bardzo jej pomaga w codziennych obowiązkach. Wywiad z Karolem i Urszulą został przeprowadzony w innym terminie wyznaczonym przez ojca, gdyż przebywały one w tym czasie w Domu Dziecka.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom.
Pan Zdzisław oczekiwałby zmiany swojej sytuacji życiowej. Czuje się bezradny w sytuacji, w której się obecnie znajduje i nie wie gdzie ma szukać dla siebie pomocy. Wie, że musi opiekować się matką a jednocześnie ma świadomość tego, że musi zadbać też o swoje sprawy. Jest wewnętrznie rozdarty, nie wie co ma zrobić. Karol i Urszula chcieliby wrócić do domu. Chcieliby żeby ojciec wynajął mieszkanie, znalazł pracę i mógł ich zabrać do siebie. Zadeklarowali również, że mu pomogą w utrzymaniu tego mieszkania, jeśli tylko skończą szkołę i będą mogli pójść do pracy. Pan Zdzisław oczekuje wsparcia informacyjnego i instrumentalnego ze strony instytucji lokalnych.

Kierunki działań pomocowych.
- Pan Zdzisław jest uzależniony od alkoholu, ale nie ma poczucia choroby, bowiem sam na własne żądanie zrezygnował z terapii. Należałoby zatem wpłynąć na jego decyzję i zachęcić go do kontynuowania terapii odwykowej. Ponadto, powinno mu się udzielić wsparcia informacyjnego, dotyczącego poszukiwania mieszkania oraz wsparcia finansowego, które pomogą mu uporać się z trudną sytuacją socjalno-bytową. Pan Zdzisław powinien również podjąć aktywność zawodową oraz rozpocząć poszukiwanie pracy. Mógłby się udać w tej sprawie do swojego Urzędu Pracy, aby zapytać o aktualne oferty, ale również o różnego rodzaju bezpłatne szkolenia, kursy, dzięki którym będzie mógł podnieść swoje kwalifikacje zawodowe, nabyć nowe kompetencje, które z pewnością zwiększą jego szanse na rynku pracy. Jeśli chodzi o matkę pana Zdzisława to może należałoby odbyć z panią Różą rozmowę na temat zatrudnienia opiekunki, co mogłaby pomóc synowi w sprawowaniu nad nią opieki

oraz umożliwiłoby mu podjecie pracy zarobkowej.
- Urszula ze względu na niepokojące objawy charakterystyczne dla depresji młodzieńczej powinna zostać skonsultowana z psychiatrą. Dzieci mało mówiły o swojej matce, w związku z czym zachodzi podejrzenie nieprzepracowanej żałoby. Koniczne byłaby zatem wizyta u psychologa zarówno Urszuli jak i Karola. Należałoby zmotywować ojca dzieci do częstszych odwiedzin dzieci w placówce oraz zacieśniania z nimi więzi emocjonalnej. Dzieci potrzebują teraz dużego wsparcia ze strony ojca i zapewnienia, że nie są dla niego ciężarem i że są dla niego ważne i że, mogą liczyć na jego wsparcie.

PRZYPADEK NR 24

Adam ma 16 lat i jest uczniem V klasy szkoły podstawowej. Aktualnie przebywa w Domu Dziecka. Wywiad został przeprowadzony w mieszkaniu Pana Konrada i Pani Ewy. W wywiadzie wzięli udział wszyscy członkowie rodziny, za wyjątkiem Oskara, który przebywa obecnie w Areszcie Śledczym. Adam natomiast w tym czasie był na przepustce. Wywiad został oparty również o analizę kwestionariusza wsparcia społecznego oraz analizę dokumentów tj. pismo do Sądu Rejonowego, postanowienie Sądu Rejonowego, prośba o akt urodzenia, dokumenty zdrowotne, prośba o dokumenty szkolne, arkusz ocen, opinia szkolna, odpowiedz SR, odpis aktu urodzenia, polecenie umieszczenia, sprawozdanie z wywiadu kuratorskiego, pismo dyrekcji Domu Dziecka, prośba o przyjęcie do placówki, opinia psychologa, opinia psychiatry, opinia pedagoga szkolnego, opinia wychowawcy, sprawozdania pracownika socjalnego, kartoteka pracy koordynatorskiej, notatka urzędowa, opinia RODK.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

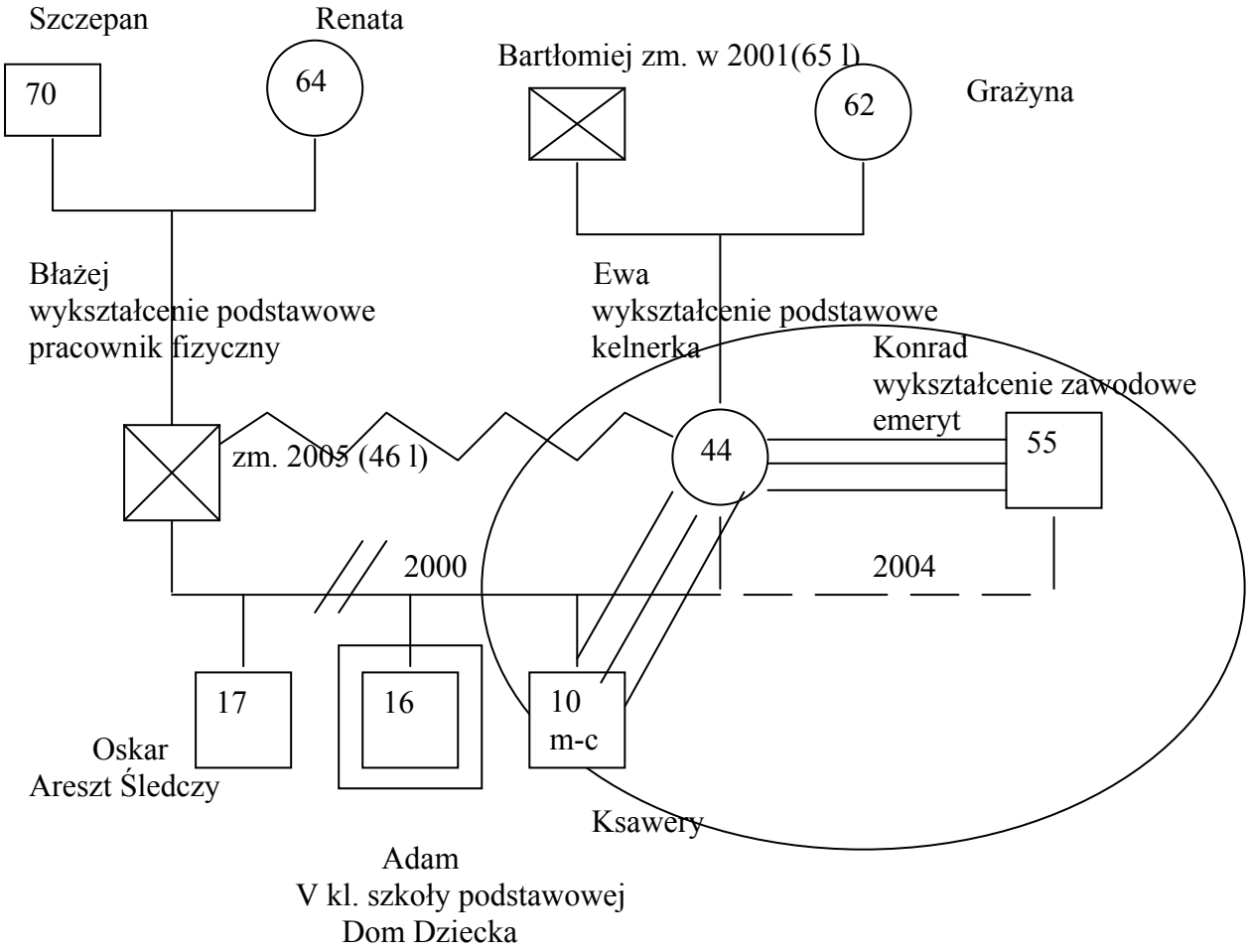

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.
Pani Ewa ma wykształcenie zawodowe. Aktualnie jest bezrobotna i zarejestrowana w Powiatowym Urzędzie Pracy. Pięć lat pracowała dorywczo jako kelnerka. W 2000 roku

wzięła rozwód z panem Błażejem, z którym ma 2 synów: Oskara i Adama. Powodem rozwodu był alkoholizm pana Błażeja, który jak twierdzi respondentka doprowadził go do śmierci: „zapił się na śmierć". Pani Ewa od roku 2004 jest w związku nieformalnym z Panem Konradem, z którym wspólnie planują ślub. Badana ma na wychowaniu wnuka swojego syna Oskara. Matka Ksawerego nie kontaktuje się z dzieckiem, nie interesuje się jego losem. Pani Ewa ma przyznaną opiekę nad Ksawerym, pomimo iż, ubiegała się o rodzinę zastępczą. Rodzina utrzymuje się z wysokiej emerytury Pana Konrada, oraz ze świadczeń rodzinnych. Pani Ewa wykazuje wysoką bezradność wobec problemów wychowawczych, nie ma wpływu na postępowanie synów. Respondentka jak sama twierdzi, nie ma czasu na zainteresowania, bo musi się zajmować opieką i wychowaniem Ksawerego.
Pan Konrad jest kawalerem. Ma wykształcenie zawodowe. Do emerytury pracował jako górnik w kopalni węgla kamiennego. Pan Konrad odgrywa główną rolę w zaspokajaniu potrzeb materialnych rodziny. Respondent uważa, że jego pożycie z panią Ewą układa się bardzo dobrze i dlatego chce z nią zawrzeć związek małżeński. W wolnych chwilach lubi słuchać muzyki i grać w karty.
Oskar ma wykształcenie podstawowe, ponieważ został wydalony z gimnazjum. Od początku szkoły podstawowej sprawiał problemy wychowawcze, ale przechodził z klasy do klasy. Problemy z nauką szkolną zaczęły się w momencie rozpoczęcia gimnazjum. Wtedy też wpadł w nieodpowiednie towarzystwo i zaczął opuszczać zajęcia szkolne. Jego nieobecności w szkole doprowadziły go do drugoroczności. Ponadto, zaczął być agresywny, nieobliczalny, zażywał też środki odurzające i wszedł w konflikt z prawem. Trafił do aresztu za włamania, rozboje i kradzieże.
Adam jest uczniem V klasy szkoły podstawowej. Aktualnie przebywa w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym. Zanim został umieszczony w Ośrodku, przebywał w Domu Dziecka, a ze względu na naganne zachowanie i demoralizowanie pozostałych wychowanków trafił też na okres pół roku do Zakładu Leczniczo-Rehabilitacyjnego. Respondent zawsze wzorował się na bracie i powielał jego zachowania takie jak palenie papierosów, picie alkoholu, wąchanie kleju, wagary, ucieczki z domu. Poza domem przebywał nawet 2 tygodnie, sypiał na „melinach", w kanałach, na dworcach, itp. Adam przyjeżdża do domu na przepustki, podczas których nie sprawia kłopotów matce. Jest spokojny, opanowany, uczynny pomaga przy opiece nad Ksawerym. Jeden raz zdarzyło mu się po przepustce nie wrócić do placówki. Od tej pory matka osobiście odwozi go do ośrodka.
Adam był diagnozowany psychiatrycznie. U chłopca rozpoznano ADHD z zaburzeniami zachowania. Ponadto wykazuje lekceważący stosunek do dorosłych, jest podatny na negatywne wypływy, w swoim postępowaniu nie kieruje się powszechnie obowiązującymi zasadami, prezentuje niepożądany system wartości. Jest bezkrytyczny wobec swojego postępowania, kieruje się zaspokojeniem podstawowych prostych potrzeb, przy dużej skłonności do manipulowania przy tym innymi. Adam interesuje się hokejem i piłką nożna.
Rodzina zajmuje 3 pokojowe mieszkanie z kuchnią łazienką i WC, ogrzewane piecami węglowymi. Jest urządzone estetycznie, odpowiednio wyposażone, czyste i zadbane. Opłaty są regulowane na bieżąco, nie występują zaległości czynszowe. Ze względu na przekroczony dochód, rodzina nie pobiera dodatku mieszkaniowego.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny
Pani Ewa w tej chwili nie ma większych problemów. Mówi, że „problemy miałam kiedy synowie byli w domu". Martwi się tylko o wnuka Ksawerego, ze względu na to, że ma tak nieodpowiedzialnych rodziców. Pani Ewa zapowiedziała, że kiedy jej syn Oskar i matka Ksawerego osiągną pełnoletniość wystąpi do Sądu o alimenty dla wnuka. Matka ma też duży żal do synów, gdyż zawiedli jej zaufanie. Z tego właśnie powodu nie odwiedza Oskara w Areszcie. Panu Konradowi problemy stwarzają w tej chwili urzędnicy a dotyczą one

wszystkich formalności związanych z zawarciem związku małżeńskiego. Adam nie chciał się wypowiadać na temat swoich problemów. Na pytanie o problem odpowiedział, że nie wie co jest jego największym problemem, kwitując, że - cytuję „żyje z dnia na dzień i tyle. Po co sobie robić problemy".

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Rodzina korzysta z pomocy finansowej Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie (świadczenie rodzinne na syna i wnuka, zasiłek rodzinny, zaliczka alimentacyjna). Adam i jego matka byli diagnozowani w RODK. Rodzina miała tez kontakt z Policją, Strażą Miejską, Sądem Rejonowym w związku z tym, iż oboje synowie popełnili czyny zabronione. Szkoła ze swojej strony również próbowała zrobić wszystko, co była w stanie, by pomóc Oskarowi i Adamowi, ale oni nie chcieli z tej pomocy skorzystać. Oboje zawzięli się, wychodząc z założenia, że oni nie potrzebują chodzić do szkoły. Rodzina podjęła również współpracę ze specjalistą do pracy z rodziną z Ośrodka Interwencji Kryzysowej MOPR oraz jest pod opieką kuratora sądowego i pracownika socjalnego. Pani Ewa twierdzi, że nie musiała się kontaktować ani ze specjalistami, ani z instytucjami, gdyż to oni sami wiedzieli w czym tkwi problem rodziny i pomagali w jego rozwiązaniu.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.
Pani Ewa jest rozczarowana funkcjonowaniem instytucji. Od lat szukała pomocy dla synów, lecz żadna z instytucji nie była w stanie jej pomóc. Do tej pory syn uciekał z każdej z placówek do których trafiał. Matka żaliła się, że palcówka na którą najbardziej liczyła a mianowicie Ośrodek Leczniczo-Rehabilitacyjny również zawiódł jej oczekiwania, bowiem jak twierdzi respondentka nie uczynił nic w kierunku leczenia i terapii jej syna. Pan Konrad ma pretensje do urzędników, że robią takie utrudnienia osobom, które chcą się pobrać. Czuje się zmęczony i przytłoczony ilością formalności z tym związanych. Adam nie wyraził swojego zdania na temat wsparcia uzyskanego ze strony specjalistów. Skwitował tę kwestię tylko jednym zdaniem, że „nie mam szczęście trafiać na ludzi, którzy lubią swoją pracę i wykonują ją dla kasy". Dopytany o to, co konkretnie miał na myśli odpowiedział, że dotyczyło to jego nauczycieli i wychowawców. Pani Ewa podobnie jak jej konkubent uważa siebie za osobę silną i zaradną, która sama potrafi rozwiązywać swoje problemy, niechętnie prosząc o wsparcie i pomoc zwłaszcza instytucje lokalne. Czują się bezsilni w zderzeniu z biurokracją, która ich przytłacza i jak twierdzą ogranicza ich kompetencje.

Przebieg spotkania rodzinnego
Wywiad został przeprowadzony w mieszkaniu Pana Konrada i Pani Ewy i przebiegał w miłej atmosferze. Pani Ewa była osoba dominującą w wypowiedziach, natomiast Pan Konrad był bardziej powściągliwy. W wywiadzie uczestniczył również Adam, bo był w tym czasie na przepustce. Adam na zadawane mu pytania odpowiadał zdawkowo- „nie wiem", „nie pamiętam", „nie". Łatwo też wpadał w stan rozdrażnienia, z powodu własnej niecierpliwości i niezadowolenia wynikającego z konieczności uczestniczenia w spotkaniu.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom.
Pani Ewa chciałaby uczestniczyć w zajęciach, które wyposażyłyby ją w wiedzę dotycząca tego jak postępować z dziećmi i młodzieżą trudną, akie stosować metody wychowania wobec nich i jak się z nimi komunikować. Ona nie stosowała nigdy kar cielesnych względem swoich synów. Czasami tylko czegoś zakazywała np. nie wychodzenia z domu po 22-ej. W takiej

sytuacji jej syn Adam wpadał w szał, zaczynał krzyczeć, niszczył przedmioty, nawet swój własny komputer. Teraz żałuje, że traktowała ich tak pobłażliwie, bo może wtedy byliby bardziej posłuszni i zdyscyplinowani. Matka oczekiwałaby, żeby synowie w końcu się uspokoili i zaczęli normalnie żyć. Żeby już nie sprawiali jej kłopotów wychowawczych. Pan Konrad oczekiwałby jak najszybszego zakończenia przygotowań do ślubu, już nie może się doczekać poślubienia Pani Ewy. Adam chciałby żeby mama bardziej mu ufała, bo zachowuje się tak jakby on i jego brat już się dla niej nie liczyli. Rodzice choć się do tego nie przyznają potrzebują wsparcia emocjonalnego i informacyjnego.

Kierunki działań pomocowych.

- W toku dalszej pracy z rodziną należy zadbać o zachowanie więzi rodzinnych zwłaszcza synów z matką. Pani Ewa nie powinna odwracać się od swoich synów, którzy w tej chwili bardzo jej potrzebują a w dodatku mogą czuć się przez nią odrzuceni. Może warto byłoby dać im jeszcze jedną szansę, tym bardziej że sami o nią proszę.
- Adam powinien być też pod stałą opieką psychiatry i psychologa. Adam jak dotąd był wyłącznie diagnozowany pod kątem zaburzeń zachowania, ale nie był poddany terapii indywidualnej ani socjoterapii,
- Kiedy Oskar wyjdzie z więzienia wskazane byłoby wyjaśnienie i dokładne określenie sytuacji prawnej Ksawerego, który w tej chwili jest pod opieką babci. Może matka Ksawerego nie do końca jest przekonana o tym, że nie chce się podejmować opieki nad swoim synem. Należałoby zatem doprowadzić do rodzinnego spotkania i porozumienia w tej sprawie. Jeśli Oskar i matka jego dziecka podjęliby się odpowiedzialności za swoje dziecko i wzięliby go pod opiekę Pani Ewa mogłaby w końcu zatroszczyć się o sobie np. poprzez podniesienie swoich kwalifikacji zawodowych bądź uczestnictwo w kursach czy szkoleniach, organizowanych przez Urząd Pracy lub inne ośrodki szkoleniowe, co w konsekwencji mogłoby jej pomóc w znalezieniu pracy zarobkowej. Praca dla Pani Ewy byłaby możliwością nie tylko zarobienia pieniędzy, ale również wejścia w inne niż rodzinne relacje społeczne oraz podjęcie aktywności społecznej. Po powrocie Adama z placówki wskazana byłoby też podjęcie terapii rodzinnej, która mogłaby poprawić komunikację w rodzinie oraz wpłynąć na integrację rodziny i wytworzenie więzi pomiędzy jej członkami.

PRZYPADEK NR 25

Sandra ma 16 lat i jest uczennicą III klasy gimnazjum. Aktualnie przebywa w Domu Dziecka. W wywiadzie uczestniczyli wszyscy członkowie rodziny, włącznie z Sandrą, która była na przepustce, w związku ze zbliżającymi się świętami Bożego Narodzenia. Wywiad został wzbogacony o analizę kwestionariusza wsparcia społecznego oraz analizę dokumentów tj. podanie do Sądu Rejonowego, postanowienie Sądu Rejonowego, prośba o akt urodzenia, dokumenty zdrowotne, prośba o dokumenty szkolne, arkusz ocen, opinia szkolna, odpowiedz SR, odpis aktu urodzenia, polecenie umieszczenia, sprawozdanie z wywiadu kuratorskiego, prośba o przyjęcie do placówki, opinia psychologa, opinia psychiatry, opinia pedagoga szkolnego, opinia wychowawcy, sprawozdania pracownika socjalnego, kartoteka pracy koordynatorskiej, notatka urzędowa.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

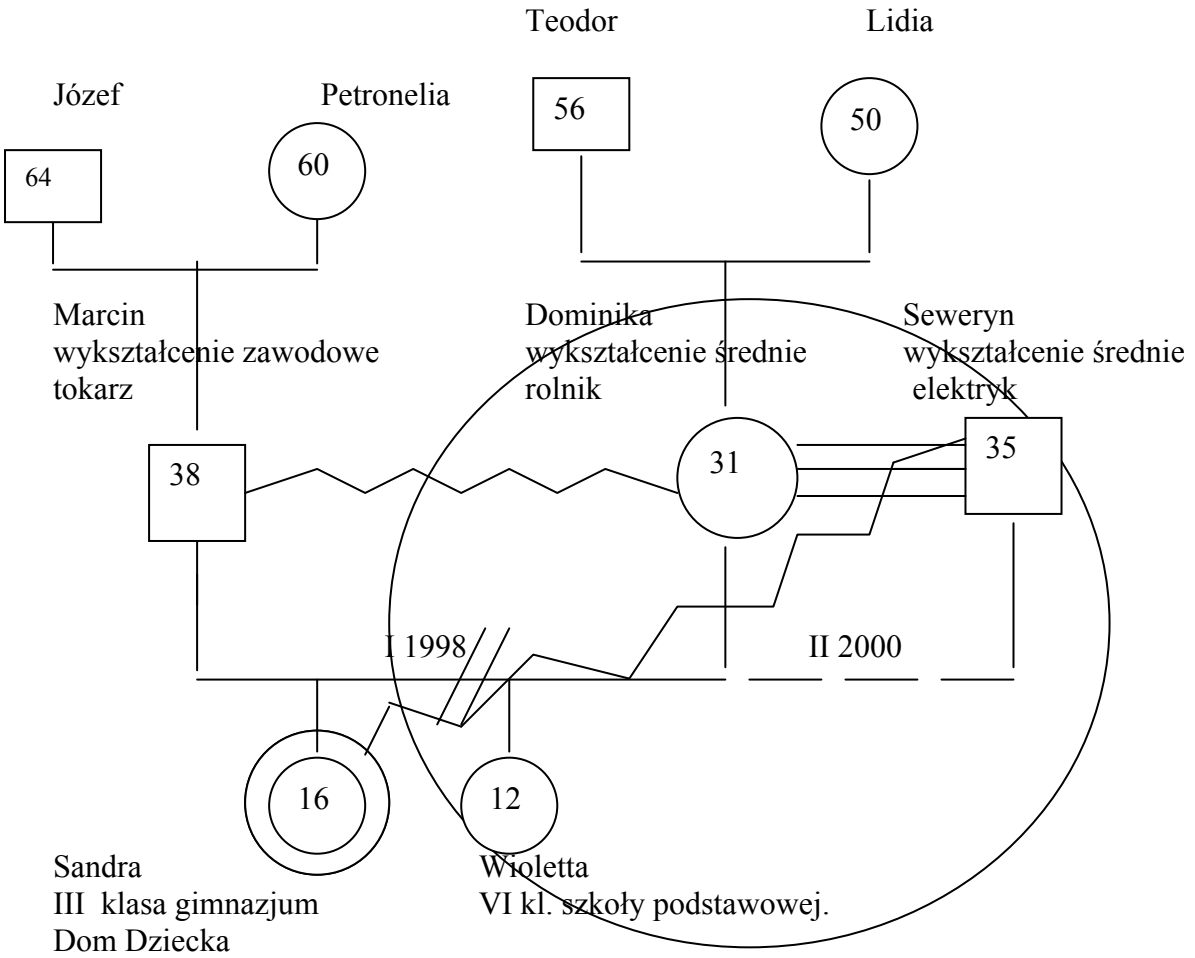

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.
Pani Dominika ma wykształcenie średnie rolnicze. Nigdy nie pracowała zawodowo. Pomagała rodzicom w prowadzeniu gospodarstwa rolnego, kiedy była jeszcze panną. W chwili obecnej posiada status osoby bezrobotnej i jest zarejestrowana w Powiatowym Urzędzie bez prawa do zasiłku z tytułu pozostawania bez pracy. Jak wyszła za mąż za pana

Marcina przeprowadziła się na Śląsk. Z tego związku ma dwoje dzieci: Sandrę i Wiolettę. Pan Marcin nadużywał alkoholu i znęcał się nad rodziną fizycznie i psychicznie. Z tego też powodu, respondentka złożyła na niego skargę w prokuratorze. Sprawa zakończyła się wyrokiem karnym i ograniczeniem władzy rodzicielskiej ojcu nad dzieckiem. Pani Dominika po rozwodzie z panem Marcinem, który otrzymała w 1998 r związała się z panem Sewerynem, z którym jest od 3 lat w związku nieformalnym. W przyszłym roku planuje wyjść za niego za mąż. Pani Dominika jest osobą bardzo towarzyską, kontaktową. Lubi być w centrum zainteresowania, chętnie organizuje przyjęcia, spotyka się ze znajomymi.
Pan Seweryn ma wykształcenie średnie, z zawodu jest elektrykiem. Pracuje w firmie prywatnej. Otrzymuje stałe wynagrodzenie. W wolnych chwilach słucha muzyki, ogląda telewizję, a jego pasją jest gotowanie. Kiedyś marzył o zawodzie kucharza a jego marzeniem było otwarcie restauracji. Życie nie dało mu jednak takiej szansy- jak twierdzi, ale zamiłowanie do gotowania mu pozostało.
Sandra jest uczennicą klasy III gimnazjum. Obecnie przebywa w placówce interwencyjnej, ze względu na pogłębiający się proces demoralizacji. Sandra zawsze sprawiała większe lub mniejsze problemy wychowawcze- jak twierdzi jej matka. Stały się one nie do opanowania w momencie pojawienia się w życiu jej matki konkubenta Pana Seweryna. W domu coraz częściej zaczęło dochodzić do awantur, scysji, konfliktów pomiędzy Sandrą a panem Sewerynem, którego Sandra nie akceptowała od samego początku. Ponadto, Anna zaczęła uchylać się od obowiązku szkolnego, stała się coraz bardziej agresywna, wulgarna, krnąbrna, ustawicznie kradła pieniądze i sprzęty z domu. Jest też osobą bardzo podatną na negatywne wpływy, skłonną do uzależnień takich jak palenie papierosów, używanie narkotyków, picie alkoholu. Sandra często przebywała poza domem bez zgody rodziców, nie wracała do domu na noc. Podczas jednej z kradzieży w sklepie została zatrzymana przez Policję na 8 godzin. Sandra nie słucha nikogo, wykazuje niepożądane zachowania w stosunku do rodziców jak i młodszej siostry. Nie uznaje żadnych autorytetów. Obraca się w „podejrzanym" towarzystwie. Podobne zachowania prezentowała na terenie szkoły. Była agresywna, wulgarna, konfliktowa, dlatego też jest bardzo nie lubiana w klasie. Kiedyś nawet została pobita przez swoje koleżanki. W tej chwili w Sądzie toczy się sprawa o pobicie. Problemy wychowawcze z Sandrą rzutują również na młodszą córkę Wiolettę, która jest zastraszana przez siostrę. Sandra lubi tańczyć i słuchać muzyki. Jest też uzdolniona plastycznie.
Wioletta jest uczennicą VI klasy szkoły podstawowej. Jest zdrowa, uczy się dobrze, nie sprawia problemów wychowawczych. Jej hobby to zbieranie widokówek i hodowanie ryb. Mama na urodziny kupiła jej akwarium z rybkami, o które Wioletta bardzo dba, karmi je i pielęgnuje. Mogłaby całymi godzinami wpatrywać się w akwarium.
Mieszkanie, które rodzina zajmuje to lokal składający się z 3 pokoi kuchni i łazienki z centralnym ogrzewaniem, gazem i energią elektryczną. Opłaty regulowane są na bieżąco, nie występują zaległości. Lokal jest czysty, zadbany, wyposażony we wszystkie potrzebne sprzęty gospodarstwa domowego.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny.
Dla pani Dominiki problemem jest złe zachowanie Sandry. Respondentka obawia się, że umieszczenie córki w placówce nie rozwiąże problemu, a może tylko pogorszyć jej sytuację. Sandra w stosunku do matki była bardzo roszczeniowa i pretensjonalna, matka najbardziej boi się tego, że córka nie odpuści i nadal będzie ją gnębić. Dla pana Seweryna zachowanie Sandry jest niedopuszczalne i zapowiada, że po ślubie nie pozwoli jej na znęcanie się nad rodzina, zwłaszcza nad matką jego przyszłą żoną. Pan Seweryn przypuszcza, że Sandra tak się zachowuje pod wpływem jej biologicznego ojca, do którego czasem wpada w odwiedziny. Sandra kiedy wraca od ojca pan Seweryn za każdym razem wyczuwa jej wrogie nastawienie do niego i całej rodziny. Sandra nie określiła problemu, stwierdziła, że matka i jej konkubent

już nazwali problem po co, więc ją pytać o zdanie. Dla Wioletty problemem była napięta sytuacja w domu. Chciałaby, żeby Sandra nie kłóciła się już z rodzicami, bo kiedy tak się dzieje to Wioletta ma ochotę wybiec z domu i już nie wracać.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Rodzina jest objęta pomocą finansową ze strony Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie, otrzymuje zasiłek rodzinny oraz zaliczkę alimentacyjną. Potrzeby materialne, ale też emocjonalne członków rodziny zaspakaja w dużej części pan Seweryn. Pani Dominika nie utrzymuje kontaktu ze swoimi rodzicami, bo mieszkają na Mazurach, ale odwiedza ich w okresie wakacji. W tym roku zamierza pojechać tam z całą rodziną m.in. z zamiarem zaproszenia rodziców na jej ślub cywilny. Pani Dominika szukała pomocy u koordynatora do spraw przemocy w rodzinie ZIK MOPR, u dyrektora szkoły, omawiała problemy wychowawcze Sandry z pedagogiem szkolnym oraz wychowawcą. Matka podejmowała różne działania, ale bezskutecznie, córka i tak robiła swoje, nikogo się nie słuchała. Ze względu na to, iż Sandra ma zły wpływ także na Wiolettę, matka „profilaktycznie" zapisała córkę na indywidualną terapie psychologiczną. Rodzina miała kontakt także z Policją ze względu na kradzieże, których dokonywała córka oraz z Sądem w którym w dalszym ciągu toczą się sprawy o kradzież i umieszczenie Sandry w placówce na okres stały. Rodzina jest objęta opieka kuratora i pracownika socjalnego. Pani Dominika do tej pory podejmowała kontakt ze specjalistami, poprzez bezpośredni kontakt z placówką, do której się udawała w sprawie córki. Pan Seweryn raczej unikał przejawiania takiej aktywności w niesieniu pomocy Sandrze, wolał aby tymi sprawami zajmowała się żona, ze względu na jego trudne relacje z jej córką.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.
Pani Dominika nie skarżyła się na działania pomocowe instytucji, choć umieszczenie dziecka w placówce uważa za ostateczność. Uznała jednak przypadek jej córki za wyjątkowy, wobec którego, inny łagodniejszy środek zaradczy nie przyniósłby spodziewanego efektu. Pan Seweryn nie kontaktował się do tej pory z instytucjami, aczkolwiek zapowiedział, że jak nadal Sandra będzie się zachowywać w ten sposób to nie zawaha się wezwać Policji, albo zwrócić się bezpośrednio do Sądu. Sandra jest w ostrym konflikcie z panem Sewerynem i ma pretensje do instytucji, że pozwalają mu na takie jej traktowanie. Wioletta jest bardzo zadowolona ze spotkań z psychologiem, które są jej bardzo potrzebne, gdyż głęboko przeżywa to co się dzieje w domu z powodu złego zachowania jej siostry. Zarówno pani Dominika jak i pan Seweryn potrafią myśleć pozytywnie i wyciągać wnioski z nieudanych wyborów i poniesionych porażek, rozwiązywać trudne sprawy na bieżąco, ale czasami mają poczucie braku kompetencji, zwłaszcza jeśli chodzi o córkę.

Przebieg spotkania rodzinnego
Spotkanie przebiegło w miłej i serdecznej atmosferze. Zarówno pani Dominika jak i pan Seweryn wypowiadali się w sposób jasny i wyczerpujący. Oboje byli bardzo przejęci sytuacją szkolno - wychowawczą Sandry w odróżnieniu od niej samej. Sandra wzięła udział w wywiadzie, ponieważ była w tym czasie na przepustce. Wypowiedzi rodziców podsumowała jednym stwierdzeniem, że „staruszkowie przesadzają". Wioletta zabierając głos w dyskusji, cały czas patrzyła się na Sandrę, żeby czasem tym co powie, nie wyprowadzić siostry z równowagi.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom.

Pani Dominika i pan Seweryn chcieliby się dowiedzieć jak postępować z córką, czasami czują się kompletnie bezradni wobec jej zachowań, oczekiwaliby pomocy ze strony instytucji, aby im podpowiedziały jak się mają zachować, kiedy córka ich obraża, krzyczy, lekceważy ich prośby oraz ustalone zasady. Sandra chciałaby, żeby konkubent matki pan Seweryna wyprowadził się z jej domu. Powiedziała matce, że ma dokonać wyboru „albo on albo ja". Wioletta nie może już znieść tych ciągłych rozmów o Sandrze oraz kłótni, które mają miejsce w domu. Chciałaby, żeby Sandra się zmieniła i w końcu uspokoiła. Pani Dominika potrzebuje wsparcia informacyjnego. Chciałaby podjąć pracę, ale nie wie w jaki sposób ma jej skutecznie poszukiwać. Podobnie z resztą jak jej partner, który marzy o tym by zostać kucharzem.

Kierunki działań pomocowych.

- W toku dalszej pracy z rodziną należy dopełnić postanowień Sądu do czasu prawomocnego zakończenia postępowania. Powinno się przy tym być w stałym kontakcie z Sandrą, poprzez odwiedziny w placówce, które powinny być w udziałem również pana Seweryna, by wzmocnić przez to jej relacje z konkubentem, który w najbliższym czasie najprawdopodobniej zostanie jej ojczymem. Należałoby również zwrócić uwagę na zdolności plastyczne Sandry by mogła je rozwijać i dzięki nim podnosić swoje poczucie własnej wartości.
- Rodzina wymaga terapii systemowej, w której wzięliby udział wszyscy członkowie rodziny, podczas której należałoby dojść do przyczyn konfliktu, który istnieje pomiędzy panem Sewerynem a Sandrą. Należałoby także wzmocnić relacje wewnątrzrodzinne, poprawić komunikację w rodzinie oraz dać możliwość każdemu z jej członków na wyrażenie swoich uczuć, emocji związanych z problemem, który istnieje w rodzinie.
- Pani Dominika powinna podjąć działania zmierzające do znalezienia pracy zarobkowej. Respondentka jest młodą i żywiołową kobietą, która mogłaby wykorzystać swój potencjał i dać mu wyraz w aktywności zawodowej. Jeśli napotka trudności w znalezieniu pracy w swoim zawodzie, zawsze może podjąć kurs czy szkolenie, dzięki któremu będzie się mogła przekwalifikować. Należałoby zatem zorientować się w ofercie szkoleniowej Urzędu Pracy.
- Pan Seweryn ze względu na swoje kulinarne zamiłowanie mógłby się starać o możliwość udziału w bezpłatnym kursie na kucharza, organizowanym m.in. przez Europejski Fundusz Społeczny, który otwarłby mu drogę do realizacji swojego marzenia, jakim jest założenie swojej własnej działalności. Należałoby go również otoczyć wsparciem informacyjnym dotyczącym założenia własnej działalności gospodarczej.

PRZYPADEK NR 26

Jakub ma 16 lat i jest uczniem V kl szkoły podstawowej. Obecnie przebywa w Schronisku dla Nieletnich ze względu na swoje naganne zachowanie, które przejawiał będąc wychowankiem Domu Dziecka. W wywiadzie brali udział pan Piotr, pani Marta, Jakub oraz jego brat Dariusz. Wywiad został uzupełniony analizą kwestionariusza wsparcia społecznego oraz analizą dokumentów tj. podanie do Sądu Rejonowego, postanowienie Sądu Rejonowego, prośba o akt urodzenia, dokumenty zdrowotne, prośba o dokumenty szkolne, arkusz ocen, opinia szkolna, odpowiedz SR, odpis aktu urodzenia, polecenie umieszczenia, sprawozdanie z wywiadu kuratorskiego, pismo dyrekcji Domu Dziecka, prośba o przyjęcie do placówki, opinia psychologa, opinia pedagoga szkolnego, opinia wychowawcy, opinia Poradni Pedagogiczno- Psychologicznej, sprawozdanie z wywiadu pracownika socjalnego, notatka urzędowa, opinia RODK.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

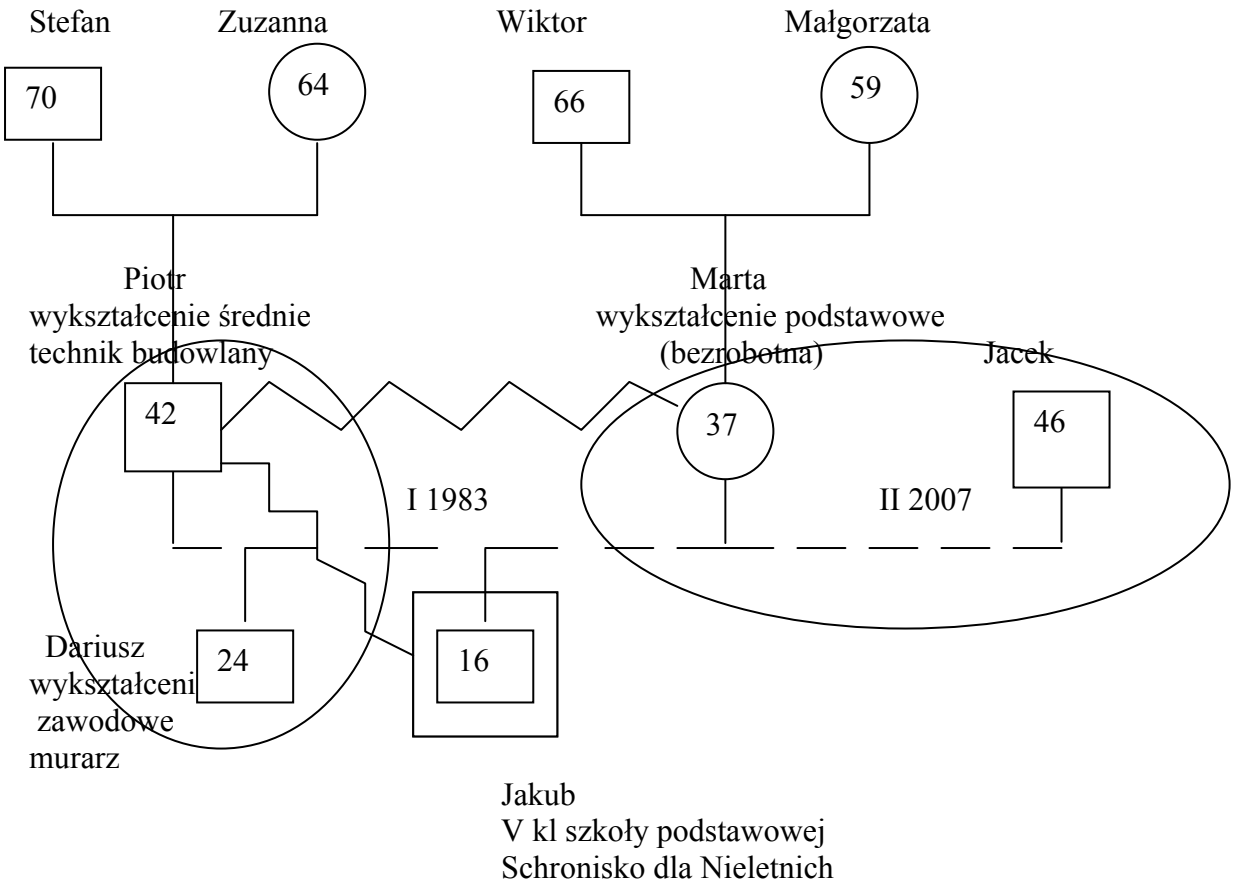

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.
Pan Piotr ukończył technikum budowlane i posiada wykształcenie średnie. Obecnie prowadzi wspólne gospodarstwo domowe z synem Dariuszem i własną działalność gospodarczą. Wcześniej pracował dorywczo w Holandii na budowie. Mieszkanie, które zajmuje wraz z synem jest 2 pokojowe z łazienką i WC. Aktualnie jest remontowane, ale też ma zadłużenie

czynszowe. Pan Piotr uważa, że jego związek z panią Martą od samego początku był nieudany, gdyż jego partnerka ciągle miała do niego pretensje o to, że jest zbyt wolny, mało wymagający od synów itd. Kiedy pan Piotr się zmienił i stał się bardziej wymagający to było jeszcze gorzej, wtedy też zaczęły się problemy z synem Jakubem. Pani Marta nie mogła też zaakceptować pasji Pana Piotra jaką jest łowienie ryb. Czuła się też bardzo samotna, kiedy jej współpartner wyjeżdżał na ryby i nie było go w domu cały dzień. Z tego też powodu często dochodziło do awantur i kłótni rodzinnych w domu. Pan Piotr przyznaje, że jest w stałym kontakt z synem Jakubem.

Pani Marta prowadzi obecnie wspólne gospodarstwo domowe z konkubentem panem Jackiem. Jest zarejestrowana w Powiatowym Urzędzie Pracy bez prawa do zasiłku z tytułu pozostawania bez pracy. Podejmuje się różnych prac dorywczych jak sprzątanie mieszkań, opieka na dziećmi i osobami starszymi. Respondentka wprowadziła się do konkubenta 3 miesiące temu. Pan Jacek pracuje w charakterze operatora wózka widłowego w supermarkecie. Mieszkanie, które obecnie zajmują jest 3 pokojowe. W mieszkaniu jest jeden pokój wydzielony i przeznaczony dla syna Jakuba. Pani Maria wystąpiła do Sądu o zgodę na urlopowanie syna i oczekuje na odpowiedź. Utrzymuje regularny kontakt z Jakubem, podaje że bardzo troszczy się o niego i pomaga mu w miarę możliwości, także finansowo. W przyszłości będzie ubiegać się o to, żeby syn mógł zamieszkać z nią i konkubentem. Pani Marta nie ma zainteresowań, twierdzi, że teraz interesuje ją wyłącznie dobrem syna.

Dariusz ukończył szkołę zawodową o specjalności murarz. Nigdy nie pracował w swoim zawodzie. Miał problem ze znalezieniem pracy, gdyż był uzależniony od alkoholu i prowadził hulaszczy tryb życia. Pieniądze na alkohol i swoje utrzymanie zdobywał podejmując różne prace dorywcze. Kiedy ojciec postawił mu warunek „albo zmieni swój styl życia albo wynocha", wtedy Dariusz zmienił swoje postępowanie, głównie ze względu na fakt, iż nie miałby gdzie się podziać, gdyby ojciec go wyrzucił z domu. W chwili obecnej pomaga ojcu w prowadzeniu działalności gospodarczej. Pracuje jako dostawca towaru do sklepu, wiec też nie może pozwolić sobie na picie alkoholu w większych ilościach. Dariusz w czasie wolnym od pracy lubi leniuchować – oglądając telewizję i słuchając muzyki.

Jakub jest uczniem wielorocznym całkowicie nie realizującym obowiązku szkolnego. Do szkoły wychodził, ale nie docierał. Kiedy był doprowadzany uciekał. Pomimo upomnień ze strony szkoły nadal nie realizował obowiązku szkolnego. Jakub ma zachwiany system wartości i trudności z rozróżnieniem dobra od zła. Nie przestrzega norm społecznych. W szkole i w domu przejawiał różne zachowania, które świadczyły o postępującej u niego demoralizacji, a były to zachowania takie jak: nieposłuszeństwo, niechęć do nauki, wzmożone konflikty z rówieśnikami, wzmożone konflikty z rodzicami, nieprzestrzeganie wewnętrznych zarządzeń i przepisów szkoły oraz norm społecznych, agresja werbalna, niewerbalna, wulgarność, uczestniczenie w bójkach. Jakub ze względu na w/w zachowania został umieszczony w Domu Dziecka. Miał jednak problem z zaadoptowaniem się w placówce. Poza tym nie włączał się w życie placówki. Notorycznie łamał regulamin, niechętnie wykonywał dyżury porządkowe. Ponadto, z Domu Dziecka wychodził bez pozwolenia, popadał w konflikty z innymi wychowankami, dokonywał zniszczeń za co trafił do Policyjnej Izby Dziecka. Ze względu na to, iż nieletni zaczął zagrażać życiu i zdrowiu innym dzieciom w placówce oraz dalszej jej dewastacji MOPR wniósł o jego umieszczenie w Schronisku dla Nieletnich, do czasu umieszczenia chłopca w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny

Pan Piotr, twierdzi, że aktualnie to nie ma większych problemów. Założył własną działalność gospodarczą a w jej prowadzeniu pomaga mu jego syn Dariusz. Uważa też, że nawet zadłużenie mieszkania nie będzie za jakiś czas stanowić dla niego problemu, bo będzie go w stanie spłacić. Dla pani Marty problemem jest to, że jej syn Jakub jest w placówce. Uważa, że

to przez jego ojca tam trafił, gdyż ten nie dał mu dobrego przykładu. Pani Marta ma żal do pana Piotra, że interesuje się tylko starszym synem Dariuszem. Jakub twierdzi, że nie chce być w placówce, ale też nie chce wrócić do ojca. Odkąd pamięta największym dla niego problemem było to, ze ojciec zawsze porównywał go do brata Darka i nie wypadał najlepiej w tej rywalizacji. Darek był zawsze lepszy od niego pomimo tego, że pił, palił, nie słuchał się ojca i w ogóle robił co chciał. A kiedy Jakub zaczął zachowywać się podobnie jak jego brat to ojciec zaczął go za to krytykować.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Pani Marta kontaktuje się z Sądem w sprawie syna. Często odwiedza go w Domu Dziecka a w chwili obecnej w Schronisku dla Nieletnich. Była też klientką MOPR. Z własnej inicjatywy próbowała się dowiedzieć o świadczenia rodzinne i inne formy wsparcia finansowego czy psychologicznego. Cała rodzina podlega nadzorowi kuratorskiemu oraz opiece pracownika socjalnego. Jakub do tej pory odmawiał wszelkiej współpracy ze specjalistami, takimi jak pedagog, psycholog, wychowawca, policjant. Był konsultowany w Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym Od Alkoholu i Ich Rodzinom oraz diagnozowany w Poradni-Pedagogiczno-Psychologicznej i RODK. Częsty kontakt miał z Policją, ze względu na niejednokrotne ucieczki z domu i placówek, do których trafiał oraz dewastacji mienia, której się dopuścił. Matka Jakuba kontaktowała się z różnymi instytucjami w sposób bezpośredni, w odróżnieniu od jego ojca, którego sprawy syna w ogóle nie interesowały.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.
Pani Marta twierdzi, że „specjaliści nie są przychylnie nastawieni do jej syna, podobnie jak jego ojciec".- mówi respondentka. Uważa, też że ma dobry kontakt z synem, który opowiada jej, że jest źle traktowany w szkole i placówce, w której obecnie przebywa. Nauczyciele go wyzywają, upokarzają, mówią „że jest do niczego" i że wyrośnie z niego kryminalista. Wychowawcy placówki go wyśmiewają, nie dają zrozumienia, wsparcia, zostawiają samemu sobie. Jakub uważa, że nauczyciele i wychowawcy traktują z góry uczniów, którzy mają problemy. Chcą się takich uczniów pozbywać ze szkoły i są niechętni do tego, by dać uczniowi drugą szansę, wychodząc z założenia, że taki uczeń jest z natury zły i może tym złem zarażać inne dzieci. Matka uważa, że do tej pory świetnie radziła sobie ze swoimi problemami sama, ale jeśli chodzi o syna to nie czuje niekompetentna w tym, by mu pomóc. Jego ojciec natomiast uważa, że Jakubowi, nie da się pomóc, bo on tej pomocy nie chce. Poza tym pan Piotr uważa, że problemy należy rozwiązywać na bieżąco i to najlepiej samemu, bez pomocy innych by nie trzeba było się nikomu odwdzięczać.

Przebieg spotkania rodzinnego
Wywiad został przeprowadzony w dwóch różnych miejscach. W mieszkaniu pana Piotra, (w którym wzięli udział pan Piotr i jego syn Dariusz), oraz w mieszkaniu pani Marty, w której (w którym uczestniczyła pani Marta i Jakub, który w tym czasie na przepustce z Schroniska dla Nieletnich. Pan Piotr bardzo chętnie opowiadał o pracy, by celowo odejść od tematu związanego z jego relacją z panią Martą i jego synem Jakubem. Dariusz był otwarty na rozmowę, choć udzielał krótkich i mało rozbudowanych odpowiedzi. Pani Marta jest osobą bardzo komunikatywną i dominującą w rozmowie. Była przygotowana do rozmowy, z której uczyniła także okazję do podzielenia się z badaczem swoim żalem, pretensjami i troską o syna Jakuba. Jakub był zadowolony, że mógł powiedzieć o tym „co mu leży na sercu". Twierdzi, że matka jest jedyną osobą do której ma zaufanie i chciałby z nią zamieszkać na stałe.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom.

Pani Marta oczekiwałaby zmian w podejściu pedagogów, wychowawców i nauczycieli do uczniów. Uważa, że niby są to wykształceniu ludzie a nie potrafią się zachować w wielu sytuacjach. Pani Marta mówi „może nie mam pedagogicznego podejścia, ale domyślam się, że mówienie dziecku ty kretynie nie przyniesie nic dobrego". Pan Piotr uważa, że za mało dyscypliny wprowadził w wychowanie synów. Uczy swojego syna Darka, żeby nie był zbyt pobłażliwy dla swoich dzieci, podobnie jak i dla żony. Oczekuje też od niego, żeby kiedyś w końcu sam stanął na własnych nogach i założył własną firmę. Jakub chciałby wyjechać za granicę do pracy. Twierdzi, że nie ma sensu się uczyć gdyż i tak wyjedzie z Polski. Trzyma go tu jedynie matka, ale ją też planuje ściągnąć za granicę. Zarówno Pani Marta jak i Pan Piotr byli zgodni w kwestii, że najważniejsze jest wsparcie informacyjne i instrumentalne, ponieważ wsparcie emocjonalne czy wartościujące uzyskują na co dzień od najbliższych, zwłaszcza od dzieci.

Kierunki działań pomocowych.

- Duże znaczenie dla poprawy stosunków pomiędzy panem Piotrem a jego synem, miałaby terapia rodzina, obejmująca jego synów i ewentualnie panią Martę, gdyby wyraziła na to zgodę.
- Jakuba cechuje brak pewności siebie i obniżone poczucie wlanej wartości. Swoim zachowaniem próbował zaimponować ojcu, podobnie zresztą jak jego starszy brat, lecz ojciec nie był już tak wyrozumiały dla niego jak dla Darka. Poza tym ciągle porównywanie Jakuba z jego bratem również mogło powodować w nim napięcie, złość i rozczarowane, gdyż przeważnie ojciec stawiał syna Darka za wzór. Jakub ma w związku z tym duże poczucie krzywdy, żalu i pretensji do ojca. Warto byłoby nad tym popracować, gdyż ucieczka za granicę niczego nie zmieni. Tym bardziej jeśli demoralizacja Jakuba będzie się w takim tempie nasilać i rozwijać, nie wiadomo do czego jeszcze może doprowadzić. W związku z powyższym Jakub powinien zostać poddany terapii indywidualnej, by móc uwolnić z siebie skumulowane emocje i uczucia żywione do ojca oraz podnieść swoja samoocenę. Jakub wprawdzie stracił zaufanie do specjalistów, ale warto byłoby jeszcze raz podjąć próbę nawiązania z nim szczerej i wspierającej relacji terapeutycznej. Najlepiej byłoby terapeutą Jakuba był mężczyzna, ze względu na to Jakub nie ma pozytywnego wzorca osobowego mężczyzny. Dobrze byłoby go wytworzyć z relacji z terapeutą.
- Pani Marta nie powinna źle mówić o ojcu Jakuba zwłaszcza w jego obecności, jeszcze bardziej zaostrzając w ten sposób konflikt pomiędzy nimi.
- Ze względu na fakt, iż Jakub chciałby zamieszkać z matką, należałoby wzmocnić relacje matka- syn i nawiązać wieź z konkubentem matki, który w ogóle nie chciał się wypowiadać na temat jego ewentualnego zamieszkania z konkubiną i jej synem Jakubem.

PRZYPADEK NR 27

Marcel ma 14 lat i uczęszcza do I klasy gimnazjum. W wywiadzie uczestniczyła cała rodzina, ze względu na to, iż spotkanie miało miejsce w okresie świąt Bożego Narodzenia. Do wywiadu został dołączony kwestionariusz wsparcia społecznego, wypełniony przez rodziców oraz analiza dokumentów tj. pismo do Sądu Rejonowego, prośba o akt urodzenia, dokumenty zdrowotne, prośba o dokumenty szkolne, arkusz ocen, opinia szkolna, odpis aktu urodzenia, sprawozdanie z wywiadu kuratorskiego, wniosek o przyjęcie do placówki, opinia psychologa, opinia pedagoga szkolnego, opinia wychowawcy, kartoteka pracy koordynatorskiej, sprawozdanie z wywiadu pracownika socjalnego, notatka urzędowa, opinia RODK.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

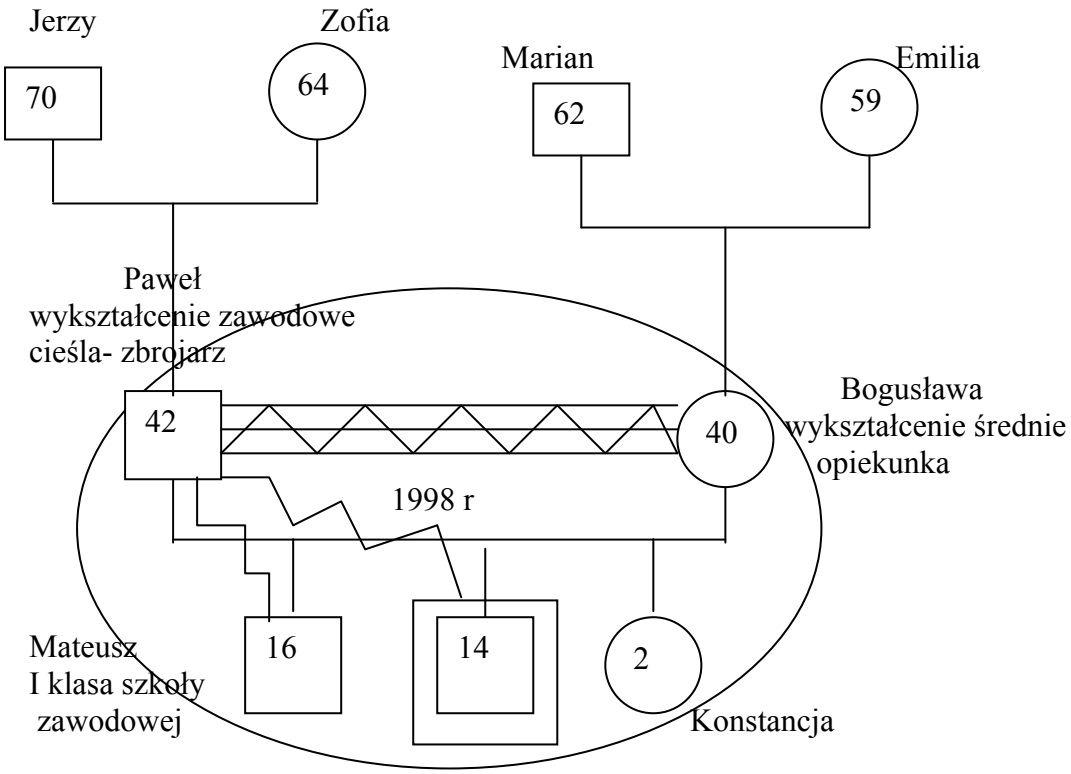

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu

Pani Bogusława ma wykształcenie średnie, pracuje jako opiekunka w Domu Późnej Starości. Obecnie jest na urlopie wychowawczym. Ma niedosłuch lewego ucha, szumy w uszach i zaburzenia sfery pamięciowej. Leczy się też psychiatrycznie i neurologicznie. Matka ze względu na swój stan zdrowia nie jest w stanie podołać swoim obowiązkom opiekuńczo-wychowawczym. Czuje się niekompetentna i bezradna wobec wielu sytuacji wychowawczych, zwłaszcza wobec negatywnych zachowań synów Marcela i Mateusza, między którymi od pewnego czasu trwa konflikt. Pani Bogusława w wolnych chwilach robi

na drutach i haftuje. To zajęcie ją uspokaja, relaksuje i odrywa od rzeczywistości.
Pan Paweł ma wykształcenie zawodowe. Od 5 lat pracuje za granicą w Niemczech i w Holandii jako cieśla zbrojarz. Pan Paweł przez 8 lat nie łożył rodzinę i stosował przemoc wobec jej członków. Po zgłoszeniu sprawy w Sądzie, otrzymał wyrok w zawierzeniu. To był trudny okres dla jego małżeństwa. Przez okres 10 lat małżonkowie byli w nieformalnej separacji. W tej chwili pożycie małżeńskie układa się w miarę dobrze. Mąż łoży na rodzinę w formie zasądzonych alimentów. Ojciec nie angażuje się w wychowanie synów, mimo częstych przyjazdów do domu. Pan Paweł po pracy najczęściej odpoczywa, oglądając telewizję i czytając gazety.
Marcel jest uczniem II klasy gimnazjum. Zaczął stwarzać problemy wychowawcze i dydaktyczne już szkole podstawowej, w której pobił koleżankę z klasy. W gimnazjum zaczął być jeszcze bardziej agresywny, wulgarny, utrzymywał stały kontakt ze środowiskiem zdemoralizowanym, zaczął też notorycznie wagarować, pić alkohol, palić papierosy. Z tego też powodu powtarzał 1 rok gimnazjum. Poza tym, cechuje go nadpobudliwość, łatwość wpadania w stan rozdrażnienia, zatracenie dystansu wobec dorosłych. Kiedy został przeniesiony do innej klasy nastąpiła niewielka poprawa zachowania, ale Marcel nadal lekceważy normy społeczne, przejawia obniżony krytycyzm wobec swojego zachowania, a członków rodziny postrzega przez pryzmat korzyści dla siebie. Marcel miewa momenty, kiedy mówi, że chciałby się poprawić, ale twierdzi, że dopóki będzie mieszkał z bratem to jego zachowanie się nie zmieni. Uważa, że to przez niego wszedł na niewłaściwą drogę. Marcel w wolnych chwilach bardzo lubi grać na komputerze w rożne gry, podobnie jak jego brat. Kurator Marcela złożył wniosek do sądu o umieszczenie Marcela w placówce interwencyjnej.
Matusz jest uczniem I klasy szkoły zawodowej. Nie jest opóźniony w stażu szkolnym. Wyniki w nauce osiąga mierne, ale przechodzi z klasy do klasy. Jest chłopcem impulsywnym i nerwowym. Całymi godzinami potrafi przesiadywać przed komputerem, co jest powodem kłótni z bratem i matką. Interesuje się też sportem i piłką nożną.
Konstancja ma 2 latka. Urodziła się zdrowa. Ciąża i poród przebiegały bez komplikacji. Jest dzieckiem żywym, bardzo ruchliwymi i rozwijającym nieprawidłowo.
Mieszkanie, w którym zamieszkuje rodzina jest czyste i zadbane, wyposażone we wszystkie potrzebne sprzęty gospodarstwa domowego. Opłaty za mieszkanie są regulowane na bieżąco.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny
Dla pana Piotra problemem jest złe zachowanie syna Marcela, na którego nie ma wpływu. Czuje się bezradny wobec niego. Wprawdzie widuje syna tylko kilka dni w miesiącu, ale i tak nie ma pomysłu jak wpłynąć na niego, żeby „przestał wariować". Dla pani Bogusławy problemem jest uporczywy lęk, który odczuwa za każdym razem kiedy dochodzi do kłótni z synem lub pomiędzy rodzeństwem. Boi się, że „kiedyś dojdzie do tragedii" . Martwi się również, o swoją córeczkę, na którą napięta atmosfera w domu również może wpływać niekorzystnie. Dla Marcela problemem jest to, że ma brata. „Brat mu przeszkadza w życiu"- tak wyraża swój stosunek do brata. Denerwuje go też matka, która chowa mu komputer. Marcel wychodzi wtedy z siebie i ma ochotę ją uderzyć. Twierdzi też, że ma już dosyć ciągłego obwiniania go, że przez niego pogarszają się warunki domowe. Problemem Mateusza jest to, że nie ma swojego komputera, ale ma nadzieję, że ten problem szybko się rozwiąże bo wie, że Marcel za niedługo zostanie umieszczony w placówce.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Rodzina kontaktowała się z Sądem, ze specjalistami z Ośrodka Interwencji Kryzysowej MOPR, a zwłaszcza ze specjalistą do spraw przemocy oraz specjalistą do pracy z rodziną

ZIK. Marcel był konsultowany w Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym Od Alkoholu i Ich Rodzinom. Rodzina była diagnozowana w RODK i jest objęta opieką pracownika socjalnego. Ponadto, Marcel ma ustanowiony nadzór kuratora. Ze strony szkoły uczniowie mogli liczyć na zainteresowanie problemem wychowawcy, pedagoga szkolnego, który doprowadził do tego, że Marcel został przeniesiony do innej klasy i na jakiś czas nie sprawiał problemów. Dyrekcja szkoły również była bardzo przychylna zarówno Marcelowi jak i Mateuszowi podczas zaliczania kolejnego roku szkolnego, gdyż z niektórych ocen byli zagrożeni. Szkoła zawiadomiła pracownika socjalnego o małym zainteresowaniu ze strony rodziców sytuacją szkolną Marcela, ich nieobecnością na wywiadówkach i ważnych spotkaniach klasowych. Rodzice sami od siebie nie kontaktują się placówkami, to raczej one wychodzą naprzeciw współpracy z rodziną.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.

Pani Bogusława uważa, że jest za mało informacji na temat tego gdzie szukać pomocy. Twierdzi, że gdyby były jakieś informatory, czy punkty informacyjne, gdzie można by było zasięgnąć informacji na temat form wsparcia, udzielanych przez instytucje, to na pewno można by było częściej z nich korzystać. W mniemaniu pana Pawła problem rodziny nie został rozwiązany, co według niego świadczy o małej skuteczności i efektywności instytucji. W związku z tym liczy na to, że kiedyś ta jakość udzielanego wsparcia się polepszy. Marcel ma negatywny stosunek do udzielanej mu, jak się wyraził -pseudopomocy. Uważa, że to co dorośli nazywają pomocą dla niego jest karą. Mateusz chciałby żeby instytucje były bardziej otwarte na propozycje osób z nich korzystających, czyli uczniów, którzy mają dużo pomysłów na to by „szkoła była fajna". Niestety przeszkodą jest jednak to, ze nauczyciele i Dyrekcja szkoły nie są tym zainteresowani. Mateusz jest pewny, że gdyby uczniowie mieli wpływ na to co się dzieje w szkole, wtedy chętniej przychodziliby do niej. Rodzice kiedy mam problem, proszę innych o wsparcie, ale rzadko to robią, ponieważ maja mało informacji na temat tego gdzie jej szukać.

Przebieg spotkania rodzinnego

Wywiad miał miejsce w domu rodzinnym. W wywiadzie uczestniczyła cała rodzina, głównie ze względu na to, iż spotkanie miało miejsce w okresie Świąt Bożego Narodzenia. Marcel i Mateusz wypełnili kwestionariusze w swoim pokoju. Rodzice byli podenerwowani swoją niemocą wychowawczą, skarżyli się na to, że nie radzą sobie z dziećmi i nie wiedzą, jak to zmienić. Oczekiwali gotowych rozwiązań recepty m.in. na krnąbrność ich syna Marcela. Konstancja spała w tym czasie w swoim łóżeczku.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom.

Pan Piotr chciałby, aby jego syn, zmienił swoje postępowanie. Zdaje sobie sprawę z tego, że musiałby częściej bywać w domu, ale w tej chwili nie może sobie na to pozwolić. Twierdzi, że zapłaciłby każdą kwotę, komuś kto „naprawił by mu syna". Pani Bogusława oczekiwałaby tego, ażeby Marcel ją przeprosił za to, że wielokrotnie ją wyzywał, używając wulgarnego słownictwa. Pani Bogusława była często upokarzana i znieważana przez niego, dlatego też uważa, że syn powinien ją za to przeprosić i zacząć traktować w końcu jak matkę -z należnym jej szacunkiem. Marcel życzyłby sobie powrotu ojca do domu, ale nadal nie wybaczył mu wyrządzonych krzywd z przeszłości. Nie może mu tego zapomnieć i wybaczyć. Marcel wyraża chęć zmiany swojego zachowania, ale trudno jest mu zrealizować to postanowienie. Mateusz chciałby mieć komputer tylko dla siebie. Liczy na to, że w końcu „zamkną" Marcela w placówce i wtedy będzie mógł korzystać z komputera do woli. Pani Bogusława liczyłaby na

większe wsparcie informacyjne z strony instytucji i specjalistów, z kolei pan Piotr oczekiwałby większego wsparcia instrumentalnego.

Kierunki działań pomocowych.

- Panią Bogusławę należałoby wesprzeć w pełnieniu funkcji rodzicielskich, np. poprzez nawiązanie kontaktu z dalszą rodziną oraz instytucjami do tego powołanymi.
- Pan Piotr również powinien być wsparciem dla żony w wypełnianiu rodzicielskich obowiązków oraz byciu pozytywnym wzorem ojca dla synów i córeczki. Dlatego też w tym czasie kiedy jest w domu, musiałby więcej rozmawiać z synami, opiekować córką i starać się być bardziej zaangażowanym w życie rodziny.
- Marcel i Mateusz potrzebują wsparcia psychologicznego. Istnieje podejrzenie że bracia są uzależnieni od komputera. Przejawiają kompulsywne zachowania, nie radzą sobie z kontrolą emocji oraz nie potrafią w sposób konstruktywny ich wyrażać. Pomocne mogłoby być skierowanie chłopców na terapie indywidualną oraz zachęcenie ich do udziału w zajęciach o charakterze socjoterapeutycznym. Marcel ma dużo żalu do ojca za to jak się zachowywał w przeszłości. Wręcz mówił o tym, że nosi w sobie urazę i nie wybaczył ojcu tego jaki kiedyś był.
- Gdyby ojciec wrócił do Polski na stałe warto byłoby poddać rodzinę terapii, w której wzięliby udział wszyscy członkowie rodziny.
- Jeśli Sąd wyda postanowienie o umieszczeniu Marcela w placówce, należy w tej sytuacji doprowadzić do realizacji postanowienia. W dalszej pracy z rodziną należałoby też zadbać o częste wizyty rodziców w placówce, aby zadbać o kontakt emocjonalny z synem.
-Rodzice powinni też częściej kontaktować się ze szkołą, interesować się sytuacją szkolną, chodzić na wywiadówki, śledzić wyniki i osiągnięcia szkolne chłopców, pomagać im i motywować do nauki oraz zdobywania wiedzy.

PRZYPADEK NR 28

Adrian ma 13 lat i jest uczniem IV klasy szkoły podstawowej specjalnej. W wywiadzie wzięli udział wszyscy członkowie rodziny. Wywiad obejmował również analizę kwestionariusza wsparcia społecznego, który wypełnili rodzice oraz analizę dokumentów tj. pismo do Sądu Rejonowego, prośba o akt urodzenia, dokumenty zdrowotne, prośba o dokumenty szkolne, arkusz ocen, opinia szkolna, odpis aktu urodzenia, sprawozdanie z wywiadu kuratorskiego, wniosek o przyjęcie do placówki, opinia psychologa, opinia pedagoga szkolnego, opinia wychowawcy, kartoteka pracy koordynatorskiej, sprawozdanie z wywiadu pracownika socjalnego, notatka urzędowa, opinia RODK.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

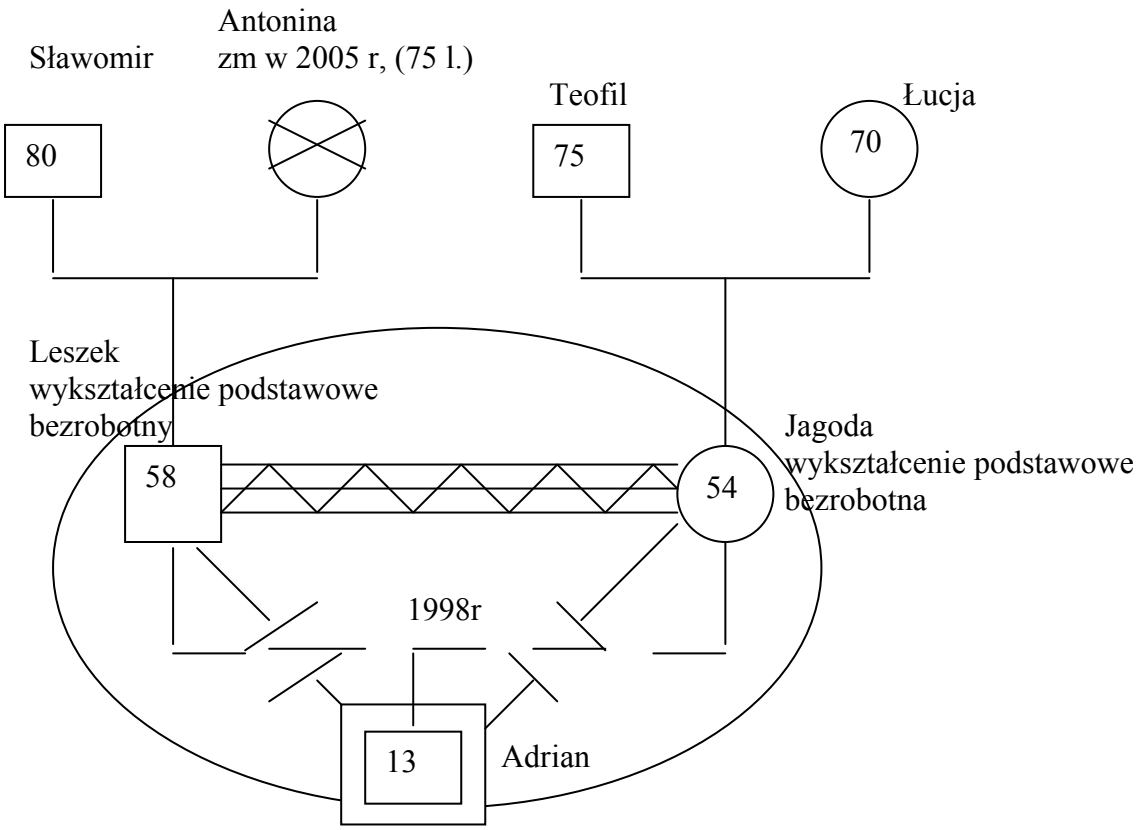

IV klasa szkoły podstawowej specjalnej

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.
Pani Jagoda ma wykształcenie podstawowe. Jest osobą bezrobotną bez prawa do zasiłku z tytułu pozostawania bez pracy. Utrzymuje się ze świadczeń wypłacanych przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie. Pani Jagoda jest osobą współuzależnioną od konkubenta alkoholika, który stosuje wobec niej przemoc fizyczną. Nigdy jednak nie złożyła zawiadomienia o przestępstwie na prokuraturze bo wciąż ma nadzieję, że mąż się zmieni. Zdecydowała jedynie o wyprowadzce męża. Pewnego dnia ktoś wybił jej szyby w oknach i

pani Jagoda zwróciła się z prośbą do konkubenta, aby je wprawił, bo nie miała nikogo innego, do kogo mógłby się zwrócić z taka prośbą. Konkubent wprawił jej nowe szyby i tym samym został przyjęty przez panią Jagodę powtórnie do domu. Sąsiadka pani Jagody została zobligowana przez pracownika socjalnego do tego, aby informować o rozgrywających się awanturach i libacjach alkoholowych w mieszkaniu pani Jagody. Respondentka została skierowana do grupy dla współuzależnionych oraz na grupę psychoedukacyjną, ale po pewnym czasie zrezygnowała, twierdząc, że nie ma na to czasu. Była też umówiona do psychologa, ale nie skorzystała z tej formy pomocy. Respondentka nie ma zainteresowań, mówi, że w wolnych chwilach „główkuje jak związać koniec z końcem".
Pan Leszek ma wykształcenie podstawowe. Jest osobą bezrobotną bez prawa do zasiłku z tytułu pozostawania bez pracy. Przez krótki okres czasu pracował dorywczo na budowie, ale z powodu uzależnienia od alkoholu, musiał zrezygnować z pracy. Respondent pieniądze na alkohol uzyskuje ze sprzedaży surowców wtórnych. Z powodu alkoholizmu otrzymał skierowanie do szpitala w Toszku, jednak nie stawił się w wyznaczonym przez lekarza psychiatrę terminie. Kiedy został umieszczony tam przymusowo zgodnie z postanowieniem Sądu o przymusowym leczeniu, uciekł ze szpitala. Zadeklarował, że będzie się leczył w Poradni Leczenia Uzależnień, ale nie w ośrodku stacjonarnym. Leczenie jednak nie przyniosło spodziewanego rezultatu i pan Leszek znów otrzymał postanowienie Sądu o leczeniu przymusowym stacjonarnym. Pan Leszek w wolnych chwilach lubi spać i spotykać się ze swoimi kolegami, z którymi najczęściej umawia się „na wódkę".
Adrian jest uczniem IV klasy szkoły podstawowej specjalnej. Po ukończeniu I klasy podstawowej szkoły rejonowej został przeniesiony na mocy orzeczenia Poradni Pedagogiczno-Psychologicznej do szkoły specjalnej. Adrian nie realizuje obowiązku szkolnego, wagaruje, sprawia duże problemy wychowawcze. Jest dzieckiem agresywnym, a swoją agresję kieruje wobec kolegów w klasie. Część uczniów z klasy bało się przychodzić do szkoły w obawie przed agresją Adriana. W szkole rodzice pobitych dzieci, wielokrotnie interweniowali w tej sprawie, ale chłopiec nie poniósł żadnej kary, dlatego też czuł się bezkarny. Adrian swoją agresję kieruje również na rodziców np. zdarzyło mu się niejednokrotnie uderzyć matkę, szturchał ją i kopał. Do ojca natomiast odnosi się lekceważąco, nazywając go „debilem". Adrian często ucieka z domu. Całe noce i dnie spędza u znajomych, gdzie wącha klej, pali papierosy i pije wino. Razem z nimi dopuszcza się też kradzieży, wykręca klamki i inne metalowe wyposażenie klatek, sprzedając je później na złom. Adrian wynosił też różne rzeczy z domu i sprzedawał np. zegarki. Chłopiec negatywne reaguje na wymagania i zakazy zawarte w przypisanych mu rolach społecznych – dziecka w rodzinie, ucznia w szkole, kolegi w grupie rówieśniczej. Ponadto, jest nieposłuszny, wulgarny, odczuwa niechęć do nauki i nie przestrzega wewnętrznych zarządzeń i przepisów szkoły. Z opinii specjalistów wynika, że zachowanie ucznia uniemożliwia pracę grupie i wymaga ciągłego nadzoru nauczyciela. Adrian nie reaguje na polecenia dorosłych, nie przyjmuje krytyki swojego zachowania, stwarza niebezpieczne sytuacje, a poprzez negatywne zachowania stara się zwrócić na siebie uwagę.
Warunki mieszkaniowe rodziny są niekorzystne. Rodzina od dawna ma zasadzoną eksmisję z zajmowanego obecnie lokalu, z powodu tego, iż opłaty mieszkaniowe nie są regulowane. W obecnym mieszkaniu gaz pobierany jest z butli gazowej a licznik energii elektrycznej zdjęto, prąd pobierany jest nielegalnie. Lokal mieszkalny, to dwa pokoje i kuchnia, WC znajduje się na korytarzu, brak łazienki. Mieszkanie jest ogrzewane piecem węglowym.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny
Dla pani Jagody problemem jest brak pieniędzy i alkoholizm konkubenta. Pani Jagoda bardzo kocha pana Leszka i chciałaby mu jakoś pomóc, ale nie wie jak ma to zrobić. Ponadto kolejnym problemem jest zasądzona eksmisja. Pani Jagoda martwi się, że za jakiś czas sama

może zostać bez dachu nad głową. Pan Leszek zdaje sobie sprawę z tego, ze jest uzależniony od alkoholu, ale jak sam twierdzi, stracił całkowitą kontrolę nad piciem. Czuje się niewolnikiem „butelki". Nie wie jak nad tym zapanować. Dla Adriana problemem jest to, że jego ojciec i matka traktują go jak powietrze, Adrian nie widzi sensu dalszego przebywania w domu i dlatego chce pójść dobrowolnie do placówki.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Rodzina korzysta z takich form pomocy i wsparcia jak pomoc finansowa Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie, współpraca z koordynatorem do spraw przemocy z Ośrodka Interwencji Kryzysowej MOPR, nadzoru kuratora. Szkoła starała się wspierać rodziców w sprawowaniu opieki rodzicielskiej poprzez bezpłatne dożywianie, dodatkowe zajęcia rewalidacyjne i świetlicowe, przyznanie stypendium szkolnego. Adrian miał możliwość wyjazdu na kolonie zorganizowane przez Kościół. Rodzina jest w stałym kontakcie z pracownikiem socjalnym i z Sądem, który wydał postanowienie o przymusowym leczeniu pana Leszka oraz umieszczeniu Adriana w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Matka współpracowała też przez jakiś czas ze specjalistą do pracy z rodziną z Ośrodka Interwencji Kryzysowej MOPR, aczkolwiek nie chciała skorzystać z jego pomocy i udziału w proponowanej jej przez specjalistę terapii grupowej. Rodzice są zdezorientowani, jeśli chodzi o instytucje do których mogliby zwrócić się o pomoc, aby uzyskać dla siebie potrzebne wsparcie. Do tej pory to specjaliści kontaktowali się z rodziną.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.
Pani Jagoda rzadko podejmuje współpracę ze specjalistami, tym samym unika rozwiązania problemu. Kontaktuje się z placówkami wyłącznie wtedy, kiedy jest to absolutnie konieczne. Respondentka jest zadowolona z decyzji Sądu dotyczącej umieszczenia Adriana w placówce opiekuńczo-wychowawczej, gdyż twierdzi, że ona nie jest w stanie go utrzymywać. Ponadto, Pani Jagoda jest przekonana, że w placówce będzie się miał o wiele lepiej niż w domu. Pan Leszek źle wspomina swoje pobyty w ośrodkach odwykowych, z których za każdym razem uciekał i które nie przyniosły według niego żadnych efektów. Nadal jest uzależniony i twierdzi, że nikt nie jest w stanie mu pomóc. Adrian czuje, że może liczyć tylko na samego siebie. Z drugiej strony nie chce żeby inni się nad nim litowali, i dlatego też sam rozwiązuje swoje trudne sprawy. Rodzina sprawia wrażenie całkowicie zależnej od instytucji lokalnych. Rodzice kiedy są w złym nastroju, to udają się wtedy do towarzystwa innych osób. Nie są w stanie sami rozwiązywać swoich problemów i radzić sobie z trudnymi emocjami.

Przebieg spotkania rodzinnego
Spotkanie odbyło się w mieszkaniu pani Jagody. W wywiadzie wzięli udział wszyscy członkowie rodziny. Pani Jagoda była bardzo aktywna i podejmowała różne tematy z własnej inicjatywy. Ojciec niechętnie się wypowiadał, częściej powoływał się na to, co mówiła pani Jagoda. Nie miał własnego zdania. Adrian nie chciał początkowo brać udziału w spotkaniu, ani też skorzystać z pisemnej formy aktywności w wywiadzie. Po krótkim czasie zmienił jednak zdanie i poprosił kwestionariusz do wypełnienia.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom.
Pani Jagoda chciałaby, żeby instytucje lokalne bardziej finansowo wspierały rodziny z problemem bezrobocia, ubóstwa i alkoholizmu. Czuje się rozgoryczona tym, że praktycznie jest zdana sama na siebie, a pieniądze z MOPR nie wystarczają czasem nawet na jedzenie.

Pan Leszek również narzeka na brak pieniędzy i tym tłumaczy powód swojego picia. „Jak tu być trzeźwym jeśli się ma taką sytuację życiową, nic tylko palnąć sobie w łeb”- mówi pan Leszek. Adrian chciałby trafić do placówki, nie chce już mieszkać z rodzicami, bo nie czuje się w domu rodzinnym bezpiecznie. Ma żal do rodziców, że nie robią nic, aby zatrzymać go w domu. Rodzina oczekuje zarówno wsparcia informacyjnego jak i instrumentalnego w rozwiązaniu problemów dotyczących ich syna, oraz ich samych. Ponadto, Adrian wymaga też wsparcia emocjonalnego i wartościującego, gdyż czuje się niepotrzebny i niekochany przez rodziców.

Kierunki działań pomocowych.

- Sąd Rejonowy wydał postanowienie ograniczające rodzicom Adriana wykonywanie władzy rodzicielskiej poprzez umieszczenie Adriana w placówce opiekuńczo - wychowawczej. W dalszej pracy z rodziną należy jak najszybciej zrealizować postanowienie Sądu, gdyż Adrian w rodzinie nie ma zaspokajanych podstawowych potrzeb psychicznych i fizycznych oraz jest zagrożony dalszym pogłębianiem się demoralizacji.
- W toku pracy socjalnej należy dopilnować ażeby zostały dopełnione wszelkie formalności związane z otrzymaniem lokalu socjalnego.
- Ojciec Adriana powinien zostać poddany ponownemu przymusowemu leczeniu odwykowemu w innym ośrodku jak do tej pory. A jeśli już w miarę możliwości upora się z nałogiem, konieczne byłoby w jego przypadku podjęcie pracy zarobkowej, nawet w formie pracy dorywczej, co podniosłoby standard życia jego rodziny.
- Pani Jagoda powinna zwrócić się też do Urzędu Pracy celem zorientowania się w ofertach pracy, z których ewentualnie mogłaby skorzystać. Podjęcie przez panią Jagodę pracy zawodowej wpłynęłoby na poprawę sytuacji materialnej rodziny. Pani Jadwiga powinna też koniecznie podjąć terapię grupową dla kobiet współuzależnionych. Mogłaby też skorzystać z możliwości udziału w grupie psycho- edukacyjnej prowadzonej przez specjalistę do pracy z rodziną w Zespole Interwencji Kryzysowej MOPR. Udział w tych formach pomocy na pewno wpłynąłby korzystnie na jej relacje z synem, gdyż zarówno ona jak i ojciec Adriana są odcięci emocjonalnie od syna i dlatego powinni starać się wytworzyć poczucie bliskości emocjonalnej, której w tej chwili brakuje w ich relacjach. Adrian czuje się przez nich kompletnie odrzucony i niekochany. Rodzice powinni również zacząć współpracować ze szkołą Adriana, interesować się jego sytuacją szkolną oraz kontaktować się z nim jak najczęściej jeśli trafi do placówki.
- Końcowym etapem procesu wspierania rodziny powinna być terapia rodzinna, która wpłynęłaby korzystnie na zacieśnienie więzi rodzinnej, poprawy komunikacji oraz wypracowaniu strategii radzenia sobie z problemami swoistej z punku widzenia tej rodziny.

PRZYPADEK NR 29

Maja ma 16 lat i uczęszcza do I klasy Zasadniczej Szkoły Zawodowej. Spotkanie odbyło się w domu pani Magdaleny, w którym wzięli udział wszyscy członkowie rodziny, włącznie z Panem Mikołajem, który obecnie nie mieszka z rodziną. Do wywiadu została dołączona analiza kwestionariusza wsparcia społecznego oraz analiza dokumentów tj. pismo do Sądu Rejonowego, prośba o akt urodzenia, dokumenty zdrowotne, prośba o dokumenty szkolne, arkusz ocen, opinia szkolna, odpis aktu urodzenia, sprawozdanie z wywiadu kuratorskiego, wniosek o przyjęcie do placówki, opinia psychologa, opinia pedagoga szkolnego, opinia wychowawcy, kartoteka pracy koordynatorskiej, sprawozdanie z wywiadu pracownika socjalnego, notatka urzędowa, opinia RODK.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

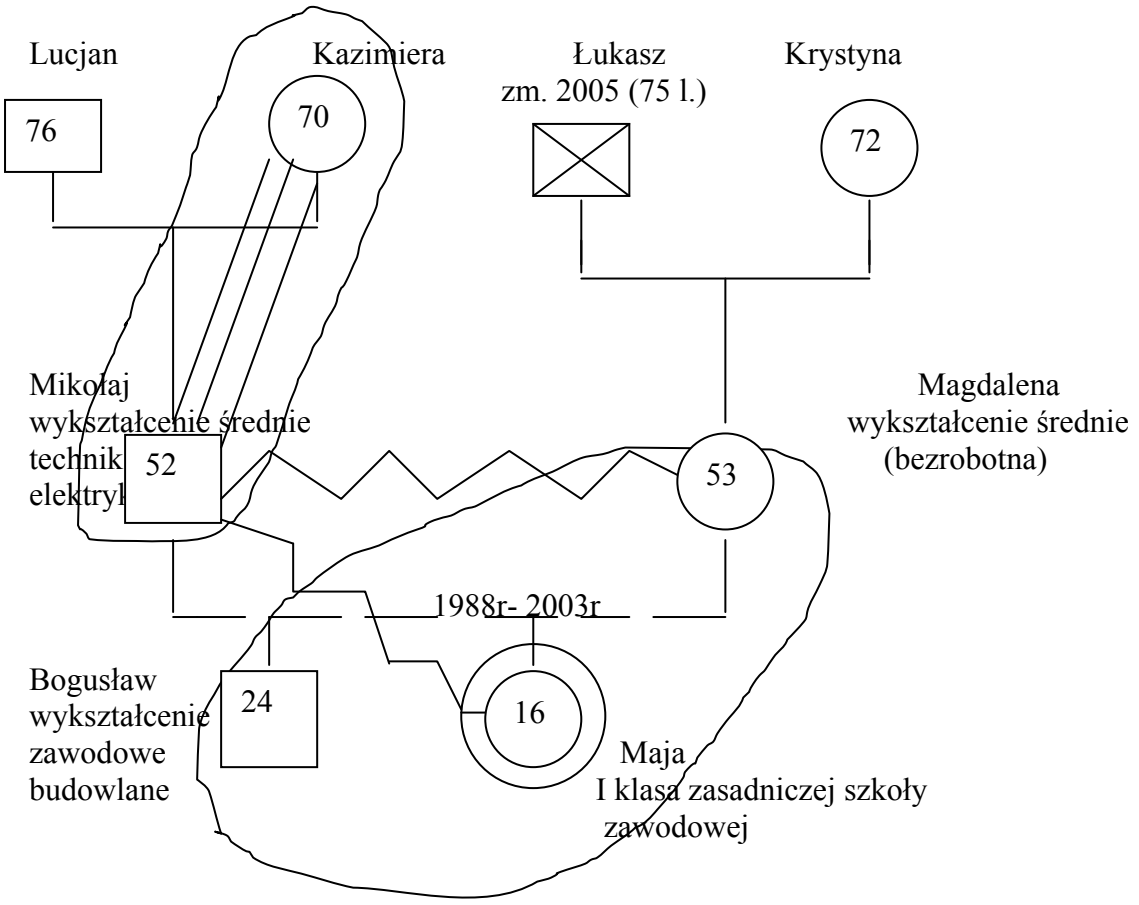

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.
Pani Magdalena ma wykształcenie zawodowe. Z zawodu jest szwaczką. Aktualnie jest osobą bezrobotną zarejestrowaną w Powiatowym Urzędzie Pracy, bez prawa do zasiłku z tytułu pozostawania bez pracy. Utrzymuje się z zasiłku rodzinnego, wynagrodzenia syna i dodatku mieszkaniowego. Pani Magdalena rozstała się ze swoim konkubentem. Pokłóciła się z nim o córkę. Pan Mikołaj uważa, że córka wchodzi jej na głowę, a ona nie robi nic, żeby to zmienić. Córka próbuje tez w przekonaniu pana Mikołaja jego „ustawiać", ale on nie pozwala sobie na

takie zachowanie ze strony córki i wyraża to w sposób bardzo ostentacyjny a mianowicie poprzez robienie karczemnej awantury, w którą za każdym razem włącza się Pani Magdalena. Respondentka w wolnych chwilach odwiedza koleżanki, albo sama zaprasza je do siebie do domu, jest osobą bardzo towarzyską i kontaktową.
Pan Mikołaj ma wykształcenie zawodowe. Z zawodu jest ślusarzem. Obecnie nie pracuje i prowadzi odrębne gospodarstwo domowe. Po kłótni z panią Magdaleną wyprowadził się z domu i zamieszkał w mieszkaniu swojej matki. Pan Mikołaj w wolnych chwilach rzeźbi w drewnie, jest to umiejętność, którą odziedziczył po swoim ojcu, który robił piękne prace z drewna i wystawiał je na sprzedaż. Pan Mikołaj nigdy nie myślał o sprzedaży swoich prac, bo uważa, że nikt by ich nie kupił, ale rzeźbienie sprawia mu ogromną przyjemność i to zajęcie jest jego życiową pasją. Chętnie też ogląda filmy przyrodnicze.
Maja jest uczennicą I klasy zasadniczej szkoły zawodowej. Dwukrotnie została w I klasie. Dziewczynka nie realizuje obowiązku szkolnego wagaruje, ucieka z domu, sypia u swojego chłopaka Arka. Jest konfliktowa, agresywna, awanturnicza. Nie kontroluje swojego zachowania, zachowuje się w sposób zagrażający jej zdrowiu, grozi popełnianiem samobójstwa. Na takie zachowanie duży wpływ ma jej znajomość z chłopakiem Arkiem. To w jego obecności Maja nadużywa alkoholu, wpada w ciągi, odurza się marihuaną. Od jakiegoś czasu zamieszkuje razem z nim w jego mieszkaniu. Kiedy doszło do kłótni pomiędzy z nią a Arkiem musiała spakować swoje rzeczy i wrócić do rodziców. Po tym zdarzeniu Maja groziła, że się zabije i zaczęła znowu pić. Z tego też powodu trafiała niejednokrotnie na Izbę Wytrzeźwień. Jej chłopak znany jest Policji. Wszczęto też postępowanie przeciwko niemu w Sądzie. Maja miała zostać przyjęta do Centrum Kształcenia i Wychowania, na co wstępnie wyraziła zgodę. Jednak nie zgłosiła się po dokumenty związane z jej przyjściem. Maja przez krótki czas przebywała w Domu Dziecka na mocy decyzji Sądu Rejonowego, lecz już po przywiezieniu jej na miejsce, uciekła z Ośrodka. Ucieczki były nagminne w związku z czym Sąd dokonał zmiany zarządzeń opiekuńczo- wychowawczych i wydał postanowienie o umieszczeniu Mai w placówce resocjalizacyjnej. Matka nie wyraziła zgody na umieszczenie córki w placówce ze względu na to, iż ma podejrzenie, że córka jest w ciąży. Pani Magdalena zadeklarowała, że zajmie się córka i dzieckiem jeśli się okaże, że Maja jest w ciąży.
Bogusław ma wykształcenie zawodowe budowlane. Pracuje w hipermarkecie. Jest kierowcą wózka widłowego. Bogusław planuje wziąć ślub cywilny ze swoją narzeczoną w przyszłym roku. Jego narzeczona Asia mieszka niedaleko, poznała Bogusława w szkole podstawowej. Praktycznie wychowywali się na tym samym podwórku. Bogusław interesuje się motoryzacją. W wolnych chwilach czyta magazyny motoryzacyjne i ogląda programy poświęcone tej tematyce.
Mieszkanie, którego najemcą jest pani Małgorzata to lokal składający się z 3 pokoi, kuchni i łazienki. Jest czysty i zadbany. Wyposażony w podstawowe sprzęty gospodarstwa domowego. Opłaty regulowane są na bieżąco, nie występują też zaległości.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny

Dla pani Magdaleny problemem jest niepewność dotycząca tego; czy córka jest w ciąży Czy jednak nie. Matka zdaje sobie sprawę z tego, że ciąża może wiele zmienić w życiu córki. Tym bardziej, że ojcem dziecka byłby najprawdopodobniej ten sam chłopak, który w tej chwili jest przyczyną jej problemów. Dla pana Mikołaja problemem jest brak pracy oraz mieszkania. Wprawdzie pan Mikołaj może pomieszkiwać u swojej mamy, aczkolwiek wydaje mu się, że raczej nie wróci już do pani Magdaleny, bo „zbyt wiele przykrych słów padło". Maję również martwi przypuszczenie, że może być ciąży. Z jednej strony bałoby jej trudno zaakceptować ten fakt, z drugiej zaś strony byłoby jej to na rękę, gdyż nie zostałaby oddana do placówki i „ojciec też by już nie ględził, bo się wyprowadził"- mówi córka. Dla Bogusława problemem jest brak mieszkania. Razem z narzeczoną chcą się pobrać, bo bardzo się kochają, ale nie

mają jak na razie własnego kąta. Bogusław liczył do tej pory, że matka pozwoli mu z żoną zamieszkać w ich mieszkaniu, ale jeśli Maja jest w ciąży to będzie to raczej wykluczone.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Rodzina korzysta z pomocy finansowej Miejskiego Ośrodka Pomocy (zasiłku rodzinny, dodatek mieszkaniowy). Pani Magdalena korzysta też ze wsparcia finansowego sąsiadów i koleżanek od których pożycza pieniądze na jedzenie i środki czystości. Maja jest objęta nadzorem kuratora. Do domu regularnie przychodzi też pracownik socjalny. Rodzina jest w stałym kontakcie z Policją, Sądem, Działem Opieki nad Dzieckiem i Rodziną MOPR oraz ze specjalistą do pracy z rodziną z Zespołu Interwencji Kryzysowej. Szkoła również starała się udzielić Majce wsparcia. Nauczyciele byli bardzo wyrozumiali wobec jej zachowań, pomagali w zaliczaniu przedmiotów. Maja mogła też liczyć na pedagoga szkolnego, który wielokrotnie z nią rozmawiał. Matka utrzymywała regularny kontakt ze szkołą, chodziła na wywiadówki i spotkania z wychowawcą, pedagogiem szkolnym. Interesowała się sprawami szkolnymi w odróżnieniu od ojca Majki, który wykazywał się dużą obojętnością tej kwestii. Dużym wsparciem dla rodziny byli rodzice ze strony ojca, którzy często odwiedzali rodzinę i udzielali im wsparcia finansowego w razie potrzeby. Z rodzicami pani Magdaleny rodzina nie utrzymuje kontaktu, ze względu na konflikt, który miał miejsce w rodzinie dawno temu, ale pani Magdalena nie chciała do tego wracać. Rodzice są bardzo dobrze zorientowani, gdzie mogą szukać pomocy i wsparcia dla siebie i rodziny. Wykorzystują do tego środki takie jak internet, książka telefoniczna, telefon oraz bezpośredni kontakt z placówką.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.
Pani Magdalena była bardzo zadowolona ze współpracy z nauczycielami szkoły do której uczęszcza Maja. Nie pochwala natomiast decyzji o umieszczeniu Maji w placówce resocjalizacyjnej. Respondentka czuje się w tej sytuacji jak „zła matka", która nie potrafiła wychować swoich dzieci. Ma tym samym żal do instytucji, że tak zadecydowali. Pan Mikołaj uważa, że instytucje takie jak Dom Dziecka, powinny być bardziej restrykcyjne wobec takich wychowanków jak jego córka. Powinny więcej zakazywać i wprowadzać surowsze kary dyscyplinujące. Pan Mikołaj twierdzi, też że córka czuje się kompletnie bezkarnie oraz robi co chce i kiedy chce, z nikim się nie liczy i do nikogo nie czuje respektu. Maja do tej pory nie współpracowała z instytucjami, ze względu na to, iż nie miała do nikogo zaufania, a poza tym czuła się osaczona i zniewolona zbyt dużą ingerencją specjalistów w jej życie. Czuła się tak jakby sama nie miała wpływu na własne decyzje. Poza tym Maja odnosi się bardzo lekceważąco i pretensjonalnie do swojego kuratora. Bogusław nie miał zdania w kwestii oceny jakości udzielonego rodzinie wsparcia, gdyż unika instytucji jak tylko może, bo placówki takie Sąd, Policja czy MOPR budzą w nim lęk i niepokój. Rodzice nie mają trudności z podejmowaniem decyzji i potrafią walczyć o swoje prawa. Nie są natomiast zadowoleni, kiedy ktoś z zewnątrz, decyduje w kwestiach dotyczących ich życia osobistego. Sami chcieliby rozwiązywać swoje problemy i tym samym ochronić swoją prywatność.

Przebieg spotkania rodzinnego
Spotkanie odbyło się w domu pani Magdaleny, w którym wzięli udział: Pani Magdalena, pan Mikołaj oraz Bogusław i Maja. Maja nie była zadowolona z obecności badacza, ale wypełniła kwestionariusz. Matka i jej syn byli bardzo aktywni podczas rozmowy i gotowi do współpracy. Podobnie zresztą jak pan Mikołaj, który wyraził głośno swoje zdanie, odnośnie napiętej sytuacji w rodzinie. Pan Mikołaj zapowiedział też, że jeszcze przemyśli swoją decyzję dotyczącą odejścia z domu, ale jak na razie potrzebuje trochę czasu, żeby ochłonąć po

ostatniej kłótni z panią Magdaleną.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom.

Pani Magdalena oczekiwałaby większej pomocy materialnej ze strony MOPR. Chciałaby też pomocy socjalnej dla syna Bogusława, która umożliwiłaby mu usamodzielnienie się poprzez m.in. uzyskanie przydziału na mieszkanie. Pan Mikołaj, życzyłby sobie większego nadzoru i kontroli nad zachowaniem córki, ze strony instytucji lokalnych, „żeby córka w końcu zaczęła chodzić do szkoły"- mówi jej ojciec. Maja, chciałaby, żeby wszyscy dali jej święty spokój, zwłaszcza instytucje, które jak twierdzi, ja „ścigają i nękają". Największym pragnieniem Bogusława jest posiadanie własnego mieszkania. Niestety w tej chwili nie stać go na kupno ani też wynajem nieruchomości, poza tym nie bardzo wie, jak załatwia się formalności związane z ubieganiem się o mieszkanie socjalne. Chciałby też, aby założenie rodziny nie było takim stresującym wydarzeniem w życiu. Bogusław bardzo chce stworzyć rodzinę, ale odczuwa ogromny lęk czy będzie w stanie ją utrzymać. Rodzina wymaga wsparcia informacyjnego, emocjonalnego i terapeutycznego zwłaszcza Maja, która otwarcie się buntuje wobec sytuacji napięcia i permanentnego konfliktu, który ma miejsce w rodzinie.

Kierunki działań pomocowych.

- Ze względu na dużą bezradność wychowawczą matki oraz jej brak wpływu na życie córki zasadne wydaje się być umieszczenie Maji w placówce. Jednak zanim to nastąpi warto byłoby podjąć działania diagnostyczno-terapeutyczne, którymi należałoby objąć całą rodzinę. W pierwszej kolejności należałoby skierować Maję na terapie indywidualną i grupę AA ze względu na jej problem uzależnienia. Powinno się też jak najszybciej zweryfikować obawy dotyczące domniemanej ciąży Maji, które wprowadza dużo napięcia i niepewności do rodziny.
- Pani Magdalena powinna postarać się o pracę. Jeśli problemem jest dla niej znalezienie pracy w swoim zawodzie mogłaby udać się do Urzędu Pracy z zapytaniem o szkolenia bądź kursy umożliwiające przekwalifikowanie się lub podniesienie kompetencji zawodowych.
- Pan Mikołaj wykazuje postawę niedojrzałą emocjonalnie, wchodząc ponownie w zależność ze swoją mamą, nie umiejąc samodzielnie stawić czoła trudnościom, jakie pojawiły się w związku z dorastaniem córki. Należałoby zatem zachęcić go do terapii w której wzięliby udział wszyscy członkowie jego rodziny. Ojciec podobnie jak matka powinien też rozejrzeć się za pracą, stałą lub przynajmniej dorywczą, która wpłynęłaby na podniesienie standardu życia jego rodziny.
- Bogusława należałoby otoczyć wsparciem informacyjnym, dotyczącym możliwości ubiegania się o lokal socjalny oraz zapewnić mu wsparcie emocjonalne, gdyż cała uwaga rodziców aktualnie skupia się wyłącznie na Maji. Poza tym w wielu sytuacjach syn odczuwa lęk, którym również warto byłoby się zająć również na terapii rodzinnej.

PRZYPADEK NR 30

Aneta ma 16 lat i jest uczennicą I klasy liceum ogólnokształcącego. W wywiadzie wzięli udział wszyscy członkowie rodziny. Wywiad został dopełniony analizą kwestionariusza wsparcia społecznego, który wypełnili rodzice oraz analizą dokumentów tj. pismo do Sądu Rejonowego, prośba o akt urodzenia, dokumenty zdrowotne, prośba o dokumenty szkolne, arkusz ocen, opinia szkolna, odpis aktu urodzenia, sprawozdanie z wywiadu kuratorskiego, decyzja o umieszczeniu, wniosek o przyjęcie do placówki, opinia psychologa, opinia pedagoga szkolnego, opinia wychowawcy, sprawozdanie z wywiadu pracownika socjalnego, notatka urzędowa, opinia RODK.

Graficzny obraz systemu rodzinnego (genogram)

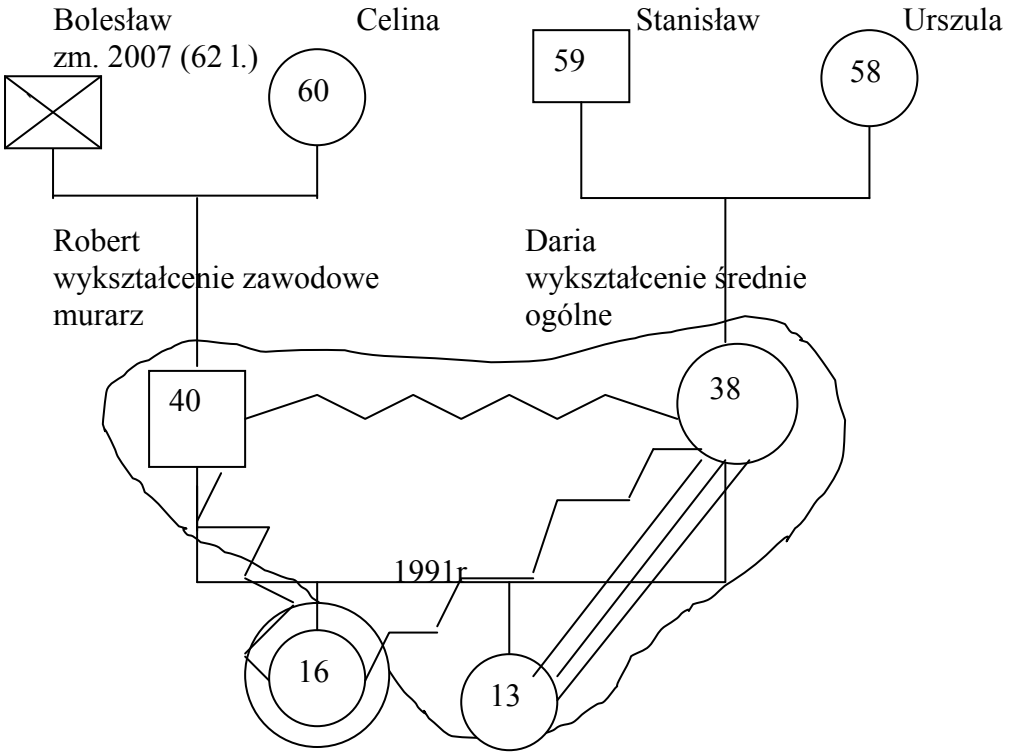

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.
Pani Daria ma wykształcenie średnie ogólne. Pracuje w hipermarkecie jako kasjerka. Choruje na nadczynność tarczycy i nadciśnienie. Jest mężatką i matką dwóch córek: Anety i Wiktorii. Z Wiktorią jest bardzo zżyta emocjonalnie, córka pociesza ją w trudnych chwilach, pomaga w codziennych obowiązkach domowych i „jest oczkiem w głowie mamusi"- mówi pani Daria. Trudne chwile pani Daria przeżywa z powodu męża i córki Anety, z którymi nie może dojść do porozumienia. Ciągle są w domu jakieś awantury, kłótnie, spory wynikające z różnicy zdań i odmiennych stanowisk w różnych sprawach. Córka Aneta oskarża matkę o psychiczne znęcanie się nad nią, ale jej oskarżenia są całkowicie bezpodstawne. Pani Daria odpoczywa na wsi u swojej mamy, gdzie wyjeżdża na wakacje z córką Wiktorią. To jest jej ulubiona forma

spędzania czasu wolnego pani Darii.
Pan Robert ma wykształcenie zawodowe. Pracuje w Kopalni Węgla Kamiennego. Podejmuje też prace dorywcze chaupnicze, co jest powodem sprzeczek z żoną, która twierdzi, że dla meża liczy sie tylko praca i zarabainie pieniędzy. Pani Daria oskarża męża, że nie ma czasu dla rodziny i w ogóle, że problemy z córka Anetą są przez niego, bo nigdy nie angażował się w sprawy wychowania. Ojciec został oskarżony też o molestowanie seksualne, przez córkę Anetę, ale sprawa o molestownie została umrożona ze wzgledu na brak dowodów. Respondent miał kiedyś problem z alkoholem. Zdecydował sie wówczas na uczestnictwo w grupie AA i od tej pory unika alkoholu. Pan Robert w wolnych chwilach trudni się chałupnictewm a odpoczywa na ogródku działkowym, gdzie spedza wiekszość swojego czasu po pracy.
Aneta jest uczennicą 1 klasy szkoły ogólnokształcącej. Cieszy się dobrą opinią w szkole, uczęszcza systematycznie na zajęcia, jest obowiązkowa, pilna, udziela się w życiu klasy, jest skora do pomocy i współdziałania z innymi, ma pozytywne wyniki w nauce i nie sprawia kłopotów wychowawczych. Aneta trafiła do Domu Dziecka na mocy decyzji Sądu Rodzinnego. Wniosek o umieszczenie w placówce opiekuńczo-wychowawczej złożyła do Sądu dyrekcja szkoły, do której uczęszcza Aneta, ponieważ respondentka poskarżyła się w szkole, że rodzice znęcają się nad nią fizycznie i seksualnie. Dyrekcja nie skontaktowała się w tej sprawie z rodzicami Anety tylko bez ich wiedzy wystosowała pismo z wnioskiem o umieszczenie Anety w placówce do Sądu Rejonowego. Rodzice byli zszokowani, kiedy dowiedzieli się o co córka ich oskarżyła. Ich wersja wydarzeń była zupełnie inna, od tej którą przedstawiła córka. Rodzice twierdzą, że Aneta wymyśla, kłamie, nigdy nikt nie zrobił jej krzywdy w domu a już na pewno nie maltretował fizycznie i seksualnie. Rodzice uważają wręcz że to Aneta maltretuje i wyżywa się na innych członkach rodziny. Jest wulgarna, agresywna w stosunku do rodziców i siostry, z którą jest w jednym pokoju. Ponadto, Aneta pije alkohol, pali papierosy i nie widzi w tym nic złego. Jest wobec rodziców również bardzo roszczeniowa. Kiedy rodzice kupili jej komputer to zrobiła im karczemną awanturę, że nie kupili jej laptopa. Zgubiła też 3 komórki i nic sobie z tego nie robiła. Ma pretensje do rodziców o wszystko, nie może już z nimi wytrzymać, dlatego też chce dobrowolnie pójść do Domu Dziecka. Aneta już nie może się doczekać, kiedy zostanie oddana do placówki, bo mieszkają w niej jej koleżanki z klasy, z którymi jak najszybciej chciałaby wspólnie zamieszkać. Aneta lubi słuchać głośno muzyki, czym doprowadza rodzinę do „białej gorączki", co również jest przyczyną konfliktów w domu.
Wiktoria uczęszcza do I klasy gimnazjum. Jest wzorową uczennicą, która ma świadectwa z czerwonym paskiem. Jest bardzo sumienna, ambitna i pracowita. W wolnych chwilach czyta książki, ale tylko wówczas gdy Anety nie ma w domu. „Bo kiedy siostra jest w domu, to nie ma warunków do czytania nawet gazety"– twierdzi Wiktoria.
Mieszkanie, które zamieszkuje rodzina jest 3 pokojowe. Zadane, czyste, wyposażone w potrzebne sprzęty gospodarstwa domowego, ogrzewane 2 piecami węglowymi.

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny
Problemem Pani Darii jest pretensjonalne zachowanie córki Anety. Nie rozumie dlaczego Aneta tak bardzo nie lubi przebywać w domu i robi wszystko żeby ją zabrano do Domu Dziecka. Wymyśla nawet powody takie jak przemoc psychiczna czy seksualna posługując się innymi, do tego by osiągnąć swój cel. Pan Robert ma obawy co do córki Anety, że jeśli ona dalej będzie się tak zachowywać to może się dla niej to źle skończyć. Chciałby się dowiedzieć co jest przyczyną tego, że córka tak bardzo nienawidzi swojej rodziny. Aneta twierdzi, że w jej rodzinie jest tyle problemów, że aż trudno je wymienić. Ale za niedługo trafi do placówki więc, jest przekonana o tym, że jej problemy w końcu się skończą. Dla Wiktorii problemem jest brak spokoju w domu, w którym ciągle są jakieś kłótnie, krzyki i niepotrzebne spory.

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.
Rodzina do tej pory radziła sobie sama w rozwiązywaniu problemów. Potrzebowała pomocy jedynie w momencie kiedy pan Robert stracił kontrolę nad piciem. Udał się wtedy sam z własnej inicjatywy do Poradni Odwykowej i rozpoczął terapię, która w jego przypadku zakończyła się sukcesem. Rodzina utrzymuje się z pensji pana Roberta i pani Darii. Nie ma problemów finansowych. Sąd przydzielił kuratora sądowego rodzinie po interwencji dyrekcji szkoły do której uczęszcza Aneta, ograniczając rodzicom władzę rodzicielską poprzez okresową kontrolę. Postanowienie Sądu Rejonowego dotyczyło również umieszczenia Anety w Domu Dziecka. Rodzina została objęta opieka pracownika socjalnego, który sporządza regularnie wywiad środowiskowy. Rodzina została też poddana badaniu w RODK. Rodzice muszą pokryć część odpłatności za pobyt córki w Domu Dziecka.

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.
Pani Daria ma największy żal i pretensje do szkoły do której uczęszcza Aneta, że nie została przez nią powiadomiona o zamiarze zgłoszenia wniosku do Sądu w sprawie domniemanej przemocy, której doznaje Aneta w rodzinie. Ojciec również nie rozumie na jakiej podstawie Aneta jest w Domu Dziecka, skoro ani on ani jego żona nie zrobili jej nic złego, a wręcz przeciwnie zawsze starali się być dla niej dobrymi rodzicami. Aneta jest wdzięczna dyrekcji szkoły, za szybką interwencje w jej sprawie. Jest bardzo zżyta ze szkołą, traktuje ją jak swój dom, ponieważ „są tam ludzie na których można polegać- a w prawdziwym domu takich nie ma”- mówi respondentka. Wiktoria też ma bardzo dobry kontakt ze szkołą. Lubi chodzić do szkoły. Chciałaby jakoś pomóc swojej siostrze, ale nie wie jak. Była nawet kiedyś u swojego pedagoga szkolnego zapytać o problem siostry, ale pedagog nie był w stanie nic zrobić w tej sprawie, gdyż nie mógł z powodu tego, że Aneta nie jest uczennicą szkoły, do której uczęszcza Wiktoria. Rodzice są otwarci na innych ludzi, chodzę w bliskie relacje z innymi, dzięki którym czują się bezpiecznie i dobrze. Uważają, że wsparcie emocjonalne, które można otrzymać od osób najbliższych jest najbardziej wartościową formą pomocy drugiemu człowiekowi.

Przebieg spotkania rodzinnego
W wywiadzie wzięli udział wszyscy członkowie rodziny. Rodzina była bardzo współpracująca. Członkowie rodziny na każde z pytań zadanych przez badacza odpowiadali w sposób konkretny i wyczerpujący. Jedynie Aneta nie chciała wypowiadać się przy rodzicach, wiec badacz zaproponował jej wypełnienie kwestionariusza. W domu panowała miła atmosfera, choć dało się wyczuć napięcie towarzyszące rodzicom podczas wypowiedzi. Kiedy badacz zapytał ich wprost dlaczego są spięci, odpowiedzieli: „bo mamy pewne obawy, żeby znowu ktoś im czegoś nie zarzucił, i o coś nie oskarżył.

Propozycje zmian i oczekiwania rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom.
Pani Daria wymagałaby bardziej dogłębnej analizy przyczyn zachowania córki Anety, gdyż uważa, że córka wchodzi w rolę ofiary a z rodziców robi przestępców. Dziwi się że instytucje są tak naiwne i dają się na to nabrać. Chciałaby, żeby instytucje były bardziej obiektywie i bardziej ostrożne, by nie w wyciągały zbyt szybko pochopnych wniosków. Pan Robert również uważa, że przyczyna zachowań Anety leży gdzieś indziej. Uważa, że Aneta jest zupełnie inna od Wiktorii, która jest spokojna opanowana, zrównoważona, a wychowywały

się w takich samych warunkach. Oczekiwałby od instytucji szczegółowej diagnozy zachowań córki i jeśli zajdzie taka potrzeba to udzielenia jej pomocy psychologicznej lub medycznej. Aneta ma tylko jedno marzenie, aby jak najszybciej znaleźć się w Domu Dziecka. Wiktoria natomiast chciałaby zaznać trochę świętego spokoju w domu, w którym można by było odpocząć po szkole, zaprosić koleżankę. Ma też nadzieje, że pobyt Anety w placówce pomoże jej zmienić swoje zachowanie. Rodzice oczekują wsparcia emocjonalnego, czują się oszukani i zdradzeni przez córkę.

Kierunki działań pomocowych.

- W tej rodzinie osobą „wydelegowaną" do problemu jest Aneta, tzn,. że to jak się zachowuje jest tylko oznaką, że coś „niedobrego" dzieje się w systemie rodzinnym. Aneta szuka wsparcia w osobach z zewnątrz rodziny, stawia rodzicom bardzo poważne zarzuty. Powodem takiego zachowania może być ciągłe porównywanie Anety do siostry, która jest „oczkiem w głowie mamy" i „dumą ojca", stawianym za wzór Anecie. Wprawdzie Aneta jest starsza od Weroniki, ale zachowuje się jak „kozioł ofiarny", który próbuje za wszelka cenę skupić uwagę rodziców na sobie. Ponadto, jeśli rodzice skupiają się na złym zachowaniu córki, nie widzą wtedy innych problemów. Należałoby zatem dokonać dogłębnej analizy rodziny w toku terapii rodzinnej. Nie wykluczone, że najpierw należałoby się zająć konfliktem, który istnieje pomiędzy małżonkami w trakcie terapii małżeńskiej. Niepokojące jest bowiem to, że matka traktuje swoją córkę Wiktorię jako „zastępczego partnera", który udziela jej dużego wsparcia emocjonalnego, takiego którego pani Daria wymagałaby od męża. Terapia rodzinna mogłaby też wpłynąć na poprawę komunikacji w rodzinie, która umożliwiłaby członkom rodziny konstruktywne wyrażenie żalu, wzajemnych pretensji i oskarżeń, które można by było zweryfikować i przeformułować pozytywnie.
- Wiktoria jest nad wiek dorosła i dojrzała. Ma dopiero 13 lat, ale przejawia typowych zachowań nastolatki. Traktowana jest w rodzinie jak „kontener" matki, do którego wrzucane są wszystkie problemy i wewnętrzne konflikty matki. Jest też trochę wizytówką rodziny, co może powstrzymać zmiany w rodzinie na lepsze. Bez względu na diagnozę rodziny, powinno się także skierować Anetę na terapię indywidualną.
- Rodzina mogłaby również zacieśnić więzi z dalszą rodziną ze strony ojca lub matki oraz dążyć do większej integracji sąsiedzkiej, żeby nie ulec izolacji społecznej.

3.2. Podsumowanie analizy indywidualnych przypadków

Charakterystyka członków rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych na bazie genogramu.

a) Strukturalny i relacyjny obraz rodziny

Skład osobowy badanych rodzin jest bardzo zróżnicowany, występują tu bowiem zarówno rodziny pełne, jak i rodziny o zaburzonej strukturze. Liczba rodzin, których podstawą jest związek małżeński wynosi 12. W 9 rodzinach miały miejsce rozwody, w 2 separacja, pozostałe rodziny w liczbie 9, oparte są na nieformalnym związku rodziców stanowiąc konkubinat. Odrębną grupą są rodziny dotknięte samotnym ojcostwem (2 rodziny) i macierzyństwem (5), 10 przypadków to rodziny wielodzielne, 6 z jednym dzieckiem, 14 przypadków- to rodziny z dwójką dzieci. Rodzice w większości posiadają wykształcenie zawodowe (27), wykształcenie podstawowe posiada 19 rodziców, wykształcenie średnie dokumentuje tylko 11 rodziców. Biorąc pod uwagę liczbę członków biorących udział w wywiadzie rodzinnym, należy zaznaczyć, iż badacz położył tu nacisk na bezwzględną konieczność przeprowadzenia wywiadu z rodzicami i ich dziećmi -osobami niedostosowanymi społecznie. Cel ten został w pełni osiągnięty przez badacza. Ponadto, wywiad rodzinny w większości przypadków obejmował całą rodzinę, włącznie z rodzeństwem. W trakcie spotkania z rodziną badacz wspomagał się również przygotowanym wcześniej kwestionariuszem wywiadu pisemnego (aneks nr 1), który był wykorzystywany w przypadku gdy, któryś z członków rodziny nie wyraził zgody na werbalny udział w badaniu. Jednym z czynników wpływających na rozwój zjawiska niedostosowania społecznego są zaburzone relacje w rodzinie. Konfliktowość występująca pomiędzy rodzicami w badanych rodzinach, dotyczyła aż 12 osób, w tym 7 związków było konfliktowych i silnie ze sobą związanych. Relacje pozostałych par rodziców w liczbie 4 pozostawały w bliskim związku, natomiast tylko jeden związek cechowała bardzo bliska więź. Cztery pary rodziców zachowywało dystans w relacji a jedna znalazła się w kompletnym odcięciu emocjonalnym. Rozpatrując konfliktowość w relacji rodzice- dzieci to odnosi się ona do 12 rodzin, 2 z nich nacechowane były silnym związkiem emocjonalnym. Zaskakujący jest też wynik, jeśli chodzi o silny i bardzo silny związek pomiędzy rodzicami a dziećmi, który występował aż w 14 rodzinach. Oziębłość wskazująca na odcięcie emocjonalne dotyczyła 3 rodzin, zaś dystans był właściwy dla 2 rodzin. W badanych rodzinach 3 pary rodzeństwa były ze sobą w bliskim i w bardzo bliskim kontakcie, zaś w jednej z nich dominowała konfliktowość. Jeśli chodzi o relacje rodziców a ich dzieci- jednostek niedostosowanych społecznie, to w większości przypadków rodzice prezentowali cechy takie jak konfliktowość, oziębłość lub odcięcie emocjonalne, które odnosiły się głównie do ojców, z kolei matki prezentowały postawę nadopiekuńczą, nacechowaną silnym związkiem emocjonalnym. W niektórych rodzinach oboje rodzice byli konfliktowi i niewrażliwi na potrzeby dziecka, dotyczy to 4 rodzin, lub też jak w przypadku 2 rodzin zarówno matka jak i ojciec byli bezkonfliktowi, nastawieni na budowanie dobrego kontaktu z dziećmi.

W badanych rodzinach na pierwszy plan wysuwa się brak stabilnej struktury rodziny na co wskazuje duża liczba rozwodów, związki w konkubinacie, oparte jednokrotnie na wielokrotnej zmianie partnerów życiowych. Dzieci pochodzące z rozbitych rodzin, które wchodzą do nowego formalnego lub nieformalnego związku rodziców, narażone są na różnego rodzaju napięcia i konflikty związane np. z rywalizacją, która może wytworzyć się pomiędzy dziećmi ojczyma/konkubina lub macochy/konkubiny. Tak było w przypadku 2

badanych rodzin. Zastanawiający jest też brak kontaktu z rodzinami pochodzenia. Całkowity brak kontaktu deklaruje aż 17 rodzin. Pozostałe rodziny kontaktują się z rodzinami generacyjnymi głównie w celu uzyskania wsparcia emocjonalnego i finansowego, bądź też z powodu trudności mieszkaniowych. Należy zauważyć również, iż uzależnienie materialne lub emocjonalne od rodziny może prowadzić do konfliktowych sytuacji i natarczywego ingerowania starszego pokolenia w życie rodziny. Jeden przypadek spośród badanych rodzin pochodzenia dotyczy kwestii ustanowienia rodziną zastępczą babci dla swojego wnuka. Niepokojącym przejawem życia rodzinnego badanych rodzin jest także zachowanie rodziców, które polega na faworyzowaniu jednego z dzieci i stawianie go za wzór innym, co tworzy klimat niezdrowej rywalizacji i obniża poczucie wartości dziecka mniej uzdolnionego czy pod jakimś względem słabszego. Z powodu trudnej sytuacji materialnej dzieci mogą wykłócać się również o różne dobra, które im się przynależą, a których nie starcza dla wszystkich. Sytuacją stwarzającą im lepszy komfort może być umieszczenie jednego członka rodziny w placówce, co zwiększa wygodę pozostałym członkom rodziny oraz umożliwia dostęp do dóbr takich jak np. komputer. Można to zagadnienie rozpatrywać też od drugiej strony jednostka sama wyraża chęć umieszczenia siebie w placówce ze względu na poczucie odrzucenia ze strony rodziny lub chęci przebywania w bardziej dogodnych warunkach socjalno-bytowych. Powyższe dane ilustruje tabela nr 6.

Tabela nr 6 Strukturalny i relacyjny obraz rodziny

Liczba członków rodziny (rodzice + dzieci)	**Liczba osób badanych**	**Imiona i wykształcenie rodziców**	**Struktura rodziny** - małżeństwo (rok zawarcia) - // rozwód - / separacja ----konkubinat - samotne ojcostwo - samotne macierzyństwa	**Relacje w rodzinie** ^^^^^konfliktowość ≡ bardzo bliski związek = bliski związek ‾″‾ odcięcie ^^^^^≡ bardzo bliski związek, ale konfliktowy - - - - dystans o- ojciec/ojczym m- matka s- syn c- córka b- brat s- siostra dz- dzieci	**Relacje z rodziną pochodzenia** ^^^^^konfliktowość ≡ bardzo bliski związek = bliski związek ‾″‾ odcięcie ^^^^^≡ bardzo bliski związek, ale konfliktowy - - - - dystans o – ojciec m - matka m o lub m o m lub o s-siostra
3	3	Grzegorz -podstawowe Renata - podstawowe	- 1995	m ^^^^^ ≡ o m ^^^^^ s o ^^^^^ s	brak kontaktu
7	6	Krystian - zawodowe Grażyna - zawodowe	- //2004 - samotne macierzyństwo	m ^^^^^ o m ≡ ss m= ssc	brak kontaktu
5	4	Andrzej - zawodowe Marzena - średnie	- //1990 - ---- 1985- 2003 - samotne macierzyństwo	m ^^^^^ o m ≡ s	brak kontaktu
5	4	Tadeusz - zawodowe Małgorzata - podstawowe	- //1999 - ------ 2001r - samotne macierzyństwo	m ^^^^^ o o ‾″‾ s m ^^^^^ ≡ s	brak kontaktu

6	5	Jacek - zawodowe Emilia - podstawowe	- //2003 - samotne ojcostwo	m ^^^^^ o m= s o = dz	o ≡ mo
4	4	Jakub - średnie Halina - średnie	- 1989	m ^^^^^ ≡ o o= s	brak kontaktu
4	4	Edward - zawodowe Danuta - zawodowe	- 1984	m = o m= dz o= dz	brak kontaktu
5	3	Erwin podstawowe Jadwiga zawodowe	- -----1990	m-----o m= dzieci	brak kontaktu
4	4	Henryk - zawodowe Danuta - podstawowe	- 1986	m ^^^^^ ≡ o m = c o = c	m ¯″ ¯o m o ≡ m o
3	3	Helmut - zawodowe Barbara - zawodowe	- 1987	m ^^^^^ ≡ o m ^^^^^ ≡ s o ^^^^^ ≡ s	Brak kontaktu
5	3	Hieronim - zawodowe Edyta - podstawowe	- //1995 - ----- 1996	m- - - - o m = s o ^^^^^ s	m ≡ m m m = s
5	5	Krystian - średnie Elżbieta - średnie	- 1988	m- - - - o s ^^^^^ s	brak kontaktu
6	4	Bartłomiej - zawodowe (nie żyje) Judyta - podstawowe	- //1988 - ---- od 2000-nadal	m ≡ o o ^^^^^ sm	brak kontaktu
4	4	Jacek - zawodowe Małgorzata - podstawowe	- / 2006	m ^^^^^ o m ≡ s	m ≡ m m
5	3	Leszek - podstawowe Monika - zawodowe	//2000 - - - 1999	m = o m = s s = s	m≡ m m
7	6	Marek - zawodowe Dagmara - zawodowe	---- do1990 - 1994	m ^^^^^ o o ^^^^^ dz	brak kontaktu
4	4	Zenon - zawodowe Martyna - zawodowe	- 1990	m ^^^^^ ≡ o s ≡ s	mm -rodzina zastępcza
4	4	Przemek - średnie Cecylia - średnie	- 1989	m = o o ≡ c	

3	2	Roman - zawodowe Bożena - podstawowe	- ----1993	m ^^^^^ o m ^^^^^ s	m≡ m m
4	3	Wiktor - podstawowe Wioletta - podstawowe	- ---- 2004	m = o o ¯″¯ s	
8	4	Antoni - zawodowe Justyna - zawodowe	- ----- 1985 - samotne macierzyństwo	m ----o m ---- c o---- c	m =mm
8	4	Mateusz - zawodowe Aleksandra - zawodowe	- ---1992-1994 - ---1994-2003 - ---2003-2005 - samotne macierzyństwo	m ¯″¯ o m ≡ s	m≡ mm
3	3	Zdzisław - zawodowe Sabina - podstawowe	- 2004 - samotne ojcostwo (matka nie żyje)	o = dz s ≡ c	m≡ m o
5	4	Błażej - podstawowe (zmarł) Ewa - podstawowe	- //2000 rozwód - ---2004	m ^^^^^ o m ≡ o m ≡ s	brak kontaktu
5	4	Marcin - zawodowe Dominika - średnie	- //1998 - ---2000	m ^^^^^ o c ^^^^^ o	brak kontaktu
5	4	Piotr - średnie Marta - podstawowe	- --- 1983 m o - ---2007 m k	m^^^^^^ o o^^^^^ s	brak kontaktu
5	4	Paweł - zawodowe Bogusława - średnie	- 1998	m^^^^^^ ≡ o o^^^^^ synowie	brak kontaktu
3	3	Leszek - podstawowe Jagoda - podstawowe	- 1998	m^^^^^^ ≡ o mo ¯″¯ s	brak kontaktu
4	4	Mikołaj - średnie Magdalena - średnie	- --- 1988 -samotne macierzyństwo	m^^^^^^ o o^^^^^^ s	o ≡ m o
4	4	Robert - średnie Daria - średnie	- 1991	m^^^^^^ o m ≡ c m ^^^^^^ c o ^^^^^^ c	brak kontaktu

b) Rodzaje dysfunkcji w badanych rodzinach

Rodzice z badanych rodzin są w przedziale wiekowym od trzydzieści jeden do pięćdziesiątego ósmego roku życia. W zdecydowanej większości przypadków są to osoby zarejestrowane w Powiatowym Urzędzie Pracy, nie pobierające zasiłku dla bezrobotnych – wśród badanych są to 32 osoby zarejestrowane w Powiatowym Urzędzie Pracy (22 kobiet i 10 mężczyzn). W badanych rodzinach problem bezrobocia współwystępuje z innymi dysfunkcjami. Najczęściej w rodzinach tych występuje również problemem alkoholizmu, do którego respondenci niechętnie się przyznają. Spośród badanych rodzin aż dwadzieścia pięć osób jest dotkniętych tym problemem, w tym 8 kobiet i 16 mężczyzn. W jedenastu rodzinach dochodzi do aktów przemocy fizycznej i psychicznej. Sprawcą przemocy jest najczęściej ojciec bądź ojczym/konkubin, w tym w 2 przypadkach matka. Ofiarami natomiast są wyłącznie dzieci oraz ich matki. Wszystkie badane rodziny są objęte pomocą finansową Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie, zatem sytuacja materialna tych rodzin jest trudna ponieważ korzystanie ze świadczeń pieniężnych pomocy społecznej miesięcznie jest możliwe wyłącznie wtedy gdy dochód rzeczywisty na jednego członka w rodzinie nie przekracza 316 zł – takie kryterium dochodowe wyznacza ustawa o pomocy społecznej z dn. 12 marca 2004. (Dz. U. Nr 64, poz. 593, z późń. zm.). Warunki mieszkaniowe badanych rodzin również wskazują na ich różnorodny poziom. Warunki odpowiadające kategorii niewystarczające(8 rodzin) to mieszkania, w których występują zaległości czynszowe, opłaty mieszkaniowe dokonywane są nieregularnie, zaś pobór energii elektrycznej jest nielegalny lub dopływ energii jest odcięty. Rodziny w liczbie 8 podlegają kategorii przeciętne, gdyż charakteryzują się trudną sytuacją materialną, ale mieszkania są zadbane i czyste, choć nie zawsze są wyposażone we wszystkie potrzebne sprzęty gospodarstwa domowego. W miarę dobre warunki socjo-bytowe występują u 14 rodzin, w których dzieci mają zapewnione właściwe warunki do nauki i wypoczynku. Mieszkania te są prowadzone przez osoby dorosłe, które stać na regularne opłacanie rachunków, związanych z jego utrzymaniem. Członkowie rodzin starają się w różny sposób pozyskiwać dodatkowe dochody np. poprzez sprzedaż surowców wtórnych - złom, puszki, butelki itp. Niektóre z badanych rodzin są także uprawnione do pobierania świadczeń rodzinnych na rzecz dzieci – zasiłków rodzinnych, zaliczek alimentacyjnych a także dodatków z tytułu wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej, co zwiększa ich miesięczny dochód. Jednak we wszystkich przypadkach pieniądze jakimi dysponują rodziny umożliwiają im wyłącznie bardzo skromne życie, o niskim standardzie. Niewydolność wychowawcza jest problemem obecnym w każdej z badanych rodzin. Rodzice prezentują często przeciwstawne postawy, takie jak np. postawa odtrącająca i nadmiernie chroniąca. Pierwsza z nich polega na bezradności rodziców, braku zainteresowania rozwojem dziecka, jego osiągnięciami, sukcesami, niekonsekwentnym wprowadzaniu i przestrzeganiu wymagań, zaniedbywaniu dziecka nie tylko pod względem emocjonalnym, ale także pod względem opieki nad nim. Główne cechy postawy nadmiernie opiekuńczej, zaś to przesadna opiekuńczość i nadmierna pobłażliwość. Rodzice nie doceniają możliwości dziecka, nie dopuszczają go do samodzielności, ograniczają mu wszelką swobodę. Dziecko nie ponosi odpowiedzialności za swoje przewinienia, a jego postępowanie jest postrzegane całkowicie bezkrytycznie przez rodziców. W rodzinach badanych dochodził też często do odrzucenia dziecka/. Postawa odtrącająca traktuje dziecko jako ciężar, któremu rzadko są okazywane pozytywne uczucia, zaś nadmiernie negatywne. Z metod wychowania stosowane są tu najczęściej przesadna krytyka, zastraszanie, wymaganie ścisłego przestrzegania surowych i rygorystycznych zasad przy jednoczesnym nie dostrzeganiu potrzeb dziecka i pozytywów jego zachowania. W badaniach pojawił się również motyw eurosierodztwa, tak bardzo aktualnego w dzisiejszych czasach, związanego z wyjazdem rodziców za granicę, w celu zarobkowym. A problem polega na tym, iż dzieci pod nieobecność rodziców wychowuje ulica

bądź 1 rodzic/konkubent, babcia czy dziadek. O dysfunkcji w rodzinie świadczy również problem niepełnosprawności, który pojawia się tu w 5 przypadkach (4 ojcowie, 1 matka) oraz chorób psychicznych (10 przypadków). Choroby psychiczne stanowią duży procent badanych i dotyczą nie tylko osób dorosłych, ale także nieletnich (8-matka, 2-ojciec, 1-dziecko). Z pośród jednostek chorobowych można tu wymienić depresję, zaburzenia lękowe, zaburzenia zachowania, zaburzenia emocjonalne i w jednym przypadku podejrzenie schizofrenii. Dane liczbowe zostały zamieszczone w tabeli nr 7.

Tabela nr 7 Rodzaje dysfunkcji w badanych rodzinach

Bezrobocie	**alkoholizm**	**Przemoc - sprawca - ofiara**	**Niewydolność wychowawcza**	**Warunki socjo-bytowe**	**Niepełno-sprawność**	**Choroby psychiczne**
-	ojciec	-ojciec - matka, dzieci	1	niewystarczające	-	zaburzenia lękowe (matka)
matka	ojciec ojczym	- ojciec/ojczym - matka dzieci	1	dobre		-
matka ojciec	matka ojciec	- ojczym - matka	1	przeciętne	-	depresja podejrzenie schizofrenii (matka)
ojciec	matka	- matka - dzieci	1	niewystarczające	-	-
-	-	-	1	przeciętne	matka- (renta)	stany depresyjne (matka)
matka	matka ojciec	-	1	dobre	ojciec (renta)	-
-	matka ojciec	- ojciec - córka	1	dobre	ojciec (renta) matka (renta)	depresja (matka)
matka	ojciec	Pan Lucjan Pani Danuta	1	niewystarczające	-	-
matka	-	-	1	przeciętne	-	-
Matka ojciec	ojczym	-	1	przeciętne	-	
matka	-	-		niewystarczające	-	-
matka	matka ojciec	- ojczym - pasierb	1	dobre	-	-
matka	-	-	1	dobre	-	depresja (matka)
matka	matka	-	1	dobre	-	-
matka	ojciec	- matka - żona, dzieci	1	przeciętne	-	-
matka, ojciec	matka	-	1	niewystarczające	-	-
ojciec	-	-	1	niewystarczające	-	stany depresyjne (ojciec)
matka ojciec	-	-	1	dobre	-	depresja (matka)

matka	matka ojciec	-	1	przeciętne	ojciec (renta)	
matka	_	_	1	niewystarczające	_	_
matka ojciec	-	-	1	dobre	-	-ˆ
ojciec	ojciec	-	1	przeciętne		depresja (ojca)
matka	ojciec	-	1	dobre	-	syn (ADHD zaburzenia zachowania i emocjonalne)
matka	ojciec	-	1	dobre	-	-
matka	-	-	1	dobre	-	-
		- ojciec - żona, dzieci	1	przeciętne	-	matka (depresja)
matka ojciec	ojciec	- ojciec - żona	1	dobre	-	-
matka ojciec	-	-	1	niewystarczające	-	-
-	-		-	dobre	-	-
				dobre		

c) Przejawy zachowań osób niedostosowanych społecznie w rodzinie

W poniższej tabeli nr 13 zamieszczono przejawy niedostosowania społecznego badanych nieletnich w opinii rodziców, specjalistów i na podstawie dostępnej dokumentacji. Osoby wyszczególnione w tabeli wykazują szereg symptomów wskazujących na nasilające się zaburzenia w zachowaniu. Liczba osób wagarujący jest najwyższa, bo wynosi aż 24, co miało niebagatelny wpływ na pojawienie się problemu drugoroczności, która odnosi się do 18 badanych. Jeden z najwyższych wyników dotyczy agresji werbalnej, którą przejawiało 14 respondentów, niewiele mniej bo 13 dokonywało ucieczek z domu, negatywnie i nieadekwatnie reagowało na wymagania i zakazy, zawarte w przypisanych rolach społecznych- dziecka w rodzinie, ucznia w szkole, odczuwało niechęć do nauki, uciekało z domu, wchodziło w konflikty z rodzicami i alkoholizowało się. Niewiele mniej bo 11 badanych wchodziło w konflikty z rówieśnikami. Typowe dla nieletnich okazały się także kradzieże, wulgarność i zaburzenia emocjonalne w liczbie 10. Dziewięcioro respondentów przejawiało wysoki stopień nieposłuszeństwa, dążyło do nawiązania kontaktu z grupami o charakterze chuligańskim i uczestniczyło w bójkach; 8 wykazywało niepohamowaną wybuchowość, 7 było w konflikcie z nauczycielami, 6 miało na swoim koncie zarzut niszczenia mienia i stosowania przemocy fizycznej, 4 zażywało narkotyki, nie przestrzegało wewnętrznych zarządzeń i przepisów szkoły oraz miało jawny konflikt z normami prawnymi, 3 notorycznie kłamało i miało bezkrytyczny stosunek do swojego zachowania. 1 osoba spośród badanych weszła w konflikt z normami moralnymi i obyczajowymi

Tabela 13 Przejawy niedostosowania społecznego badanych

Przejawy niedostosowania społecznego	Liczba badanych
wagary	24
niechęć do nauki	13
drugoroczność	18
nieposłuszeństwo	9
ucieczki z domu	13
notoryczne kłamstwa	3
wzmożone konflikty z rówieśnikami	11
wzmożone konflikty z rodzicami	13
wzmożone konflikty z nauczycielami	7
nieprzestrzeganie wewnętrznych zarządzeń i przepisów szkoły	4
dążenie do nawiązania kontaktu z grupami o charakterze chuligańskim	9
agresja werbalna	14
wulgarność	10
stosowanie przemocy fizycznej	6
uczestniczenie w bójkach	9
jawny konflikt z normami prawnymi	4
konflikt z normami moralnymi i obyczajowymi	1
niszczenie mienia	6
kradzieże	10
alkoholizowanie się	13
zażywanie narkotyków	4
zaburzenia emocjonalne	10
autoagresja	4
negatywne i nieadekwatne reakcje na wymagania i zakazy zawarte w przypisanych rolach społecznych – dziecka w rodzinie, ucznia w szkole, kolegi w grupie rówieśniczej	13
wybuchowość	8
bezkrytyczny stosunek do swojego zachowania	3

Identyfikacja problemu i jego rozumienie przez członków rodziny

W badanych rodzinach najczęściej występującym problemem było niepoprawne zachowanie osób nieletnich w rodzinie. Na problem ten wskazywali głównie rodzice. Można by zaryzykować stwierdzenie, że rodzice nadmiernie koncentrując swoją uwagę na niewłaściwym zachowaniu swojego dziecka, nie dostrzegali innych problemów rodziny jak np. problemy małżeńskie czy trudności w przechodzeniu przez kolejne fazy rozwojowe rodziny. Innymi słowy zaburzenia w zachowaniu nieletniego mogą wskazywać zaburzenia całego systemu rodzinnego. Innym problemem, na który zwrócili uwagę członkowie rodziny były ciągłe konflikty, awantury, scysje, spory występujące w relacjach małżeńskich i rodzicielskich. Poza tym do częstych nieporozumień i kłótni dochodziło także pomiędzy rodzeństwem zwłaszcza przyrodnim. Badania wykazały, że w niezwykle trudnej sytuacji znajdują się dzieci, które nie są bezpośrednio zaangażowane w konflikt, stają się natomiast obserwatorami przykrych zdarzeń, które na trwałe zapisują się w ich pamięci i wspomnieniach. Sytuacjom tym towarzyszy również permanentne uczucie niepokoju, napięcia i lęku, które może się utrwalić i prowadzić do różnego rodzaju zaburzeń

psychicznych. Wzrastanie w atmosferze ciągłego zagrożenia i braku poczucia bezpieczeństwa może przyczynić się też do powielania pewnych wzorców rodzinnych, które dzieci przyswajają i powielają w dorosłym życiu, w założonych przez siebie rodzinach. Podobnie dzieje się w rodzinach z problemem alkoholowym, w których dochodzi do kształtowania się pewnych ról, jak „bohater rodzinny", „kozioł ofiarny", „dziecko niewidzialne" czy „maskotka", które można było zaobserwować w prowadzonym badaniu. Posługując się fachowym językiem, jeśli role te przenoszą się do codzienności życia dorosłego człowieka mamy wtedy do czynienia z Dziećmi Dorosłych Alkoholików, które wymagają terapii grupowej i indywidualnej, aby uwolnić się od widma swojej przeszłości i ukształtowanych ról. Innym rodzajem trudności, z którymi zmagały się rodziny to problemy związane z bezrobociem rodziców i trudną sytuacją socjo- bytową rodzin. Wiąże się to również w większości przypadków z niemożnością zapewnienia odpowiednich warunków do nauki i wypoczynku dzieciom. Niski standard życia wpływa też na pogłębianie się zaburzeń zdrowia psychicznego (myśli próby samobójcze, nie radzenie sobie z emocjami, oraz generowaniem lęku występującego u dzieci związanego ze zdrowiem rodziców bądź ich ewentualną śmiercią). Nagminnym problemem, który pojawił się w rodzinach była też bezradność wychowawcza rodziców, w związku z którą m.in. dzieci trafiały do placówek opiekuńczo-wychowawczych. Rodzice mieli z tego powodu ogromny poczucie winy i żal do siebie, ze nie potrafili być dobrymi rodzicami dla swoich dzieci. Niejednokrotnie traktowali taki stan rzeczy jako osobistą porażę. Podobnie uczucia żywiły dzieci do rodziców, które w większości przypadków miały do nich o to pretensje i odczuwały silny lęk w związku z koniecznością umieszczenia ich w placówce lub przebywania w niej. Rozstanie z rodzicami spowodowane umieszczeniem w placówce wyzwalało też w dzieciach ogromną tęsknotę za domem, nawet wtedy kiedy rodzice nie podzielali tych uczuć, dzieci nie chciały pozostawać placówce. Tylko w dwóch przypadkach zarejestrowanych przez badacza dzieci na własne żądanie chciały zostać umieszczone w placówce. Nieletni opisujący swoje problemy w relacjach z rodzicami wskazywali głównie na brak ze strony rodziców chęci okazywania pozytywnych uczuć, uwagi, zainteresowania, rozmowy, zaufania, szacunku, wrażliwości na ich potrzeby, nadmierne skupianie się na sobie i pracy zawodowej, obojętność, „czepianie się rodziców", oskarżanie, nadużywanie alkoholu itp. Innym problemem na który wskazała rodzina był brak zaufania dzieci do specjalistów reprezentujących system oświaty i wymiar sprawiedliwości Badacz został w niektórych rodzinach również potraktowany z dużą rezerwą. Rodzina podeszła o badań bardzo sceptycznie i podejrzliwie. Wypowiedzi były kontrolowane i wyważone aby nie 'powiedzieć za wiele" i tym samym nie zaszkodzić sobie. Badacz miał wrażanie że dzieci nie tylko przejawiają nieufność względem badacza, ale także wobec rodziców i innych osób dorosłych reprezentujących różne instytucje lokalne. Co powoduje w nich ogólną niechęć do wchodzenia kontakt z tymi osobami. Problemem też była adopcja w rodzinach a może bardziej brak wiedzy na ten temat, której nie posiadali rodzice adoptujący dziecko

Rodzaje działań profilaktycznych oraz wspierających uzyskanych przez rodzinę z inicjatywy własnej oraz specjalistów reprezentujących instytucje lokalne na terenie miasta Bytom.

Z pośród 30 badanych rodzin 17 z nich podejmowało inicjatywę poszukiwania wsparcia i pomocy, w celu rozwiązania problemu rodziny. Najczęściej wybieraną przez nich drogą był bezpośredni kontakt z placówką i ze specjalistami. W 2 przypadkach był to internet, w 2 książka telefoniczna i telefon, w 1 praca i za pośrednictwem znajomych. W większości przypadków osobą wydelegowaną do poszukiwania wsparcia była matka, ojcowie zwalniali się z tego obowiązku. Specjaliści z różnego rodzaju placówek lokalnych podejmowali też różne interwencje w domach rodzinnych, bez uprzedniego zgłoszenia problemu przez

rodzinę. Wszystkie badane rodziny korzystają ze wsparcia MOPR, która dzieli się na pracę socjalną (30), pomoc finansowa (27), opiekę specjalisty do pracy z rodziną - pracownika Zespołu Interwencji Kryzysowej(14), grupę wspierająco- edukacyjną, prowadzoną przez specjalistę do pracy z rodziną ZIK (12), pomoc koordynatora do spraw przemocy w rodzinie (4), wsparcie specjalistów z Punktu Konsultacyjno-Informacyjnego ds. Rodzin Wieloproblemowych, (4), pomoc psychiatryczną (4). Respondenci w większości byli zadowoleni z pomocy uzyskanej z MOPR, zwłaszcza ze współpracy z specjalistą do pracy z rodziną. Drugą instytucja, z którą najczęściej kontaktowały się rodziny było Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym Od alkoholu i Ich Rodzinom. W placówce tej rodziny korzystały głównie z pomocy psychologicznej: konsultacje (6), terapia osób uzależnionych (8), terapia indywidualna (8). Dwie osoby przebywały również w hotelu, ze względu na trudną sytuację socjalno-bytową. Duży problem alkoholizmu występujący w badanych rodzinach, skłonił respondentów do szukania pomocy w Poradni Odwykowej w liczbie 9. Poradnia Pedagogiczno-Psychologiczna świadczyła rodzinom przede wszystkim usługi tj: badania diagnostyczne (10) konsultacje pedagogiczno-psychologiczne (5), terapia indywidualna (2). Jedenaście spośród rodzin zostało poddanych diagnozie rodzinnej, sporządzonej przez Rodzinny Ośrodek Diagnostyczno-Konsultacyjny. Ze względu na problemy ze zdrowiem psychicznym do Poradnia Zdrowia Psychicznego, zgłosiło się 3 respondentów. W Domu Samotnej Matki przebywała przez pewien czas 1 osoba badana. Szkoła jest placówką, która posiada szeroki wachlarz różnego rodzaju pomocy świadczonej uczniom, z której rodziny chętnie korzystały a są to: stypendium szkolne (23), bezpłatne dożywianie (8), organizowanie dodatkowych zajęć dla nieletnich na terenie szkoły (8), pomoc rzeczowa w ramach akcji charytatywnej (5), wsparcie pedagoga szkolnego (10), pomoc ze strony wychowawcy klasy (2), zajęcia socjoterapeutyczne (2). Duży wpływ na sprawy badanych rodzin miała Policja, która podejmowała aż 22 interwencje w środowiska rodzinne, natomiast straż miejska- 5. Sąd Rejonowy zajmował się przede wszystkim sprawami dotyczącymi umieszczania nieletnich w placówkach (12) oraz sprawami wykroczeń, których dopuszczali się nieletni(4). Przydzielił również opiekę kuratorska 22 rodzinom. Kościół także odgrywa znaczącą rolę w systemie wsparcia bytomskich rodzin, choć rodziny rzadko z niej korzystają- tylko 2 rodziny spośród badanych skorzystały z pomocy w formie wyżywienia oraz pomocy rzeczowej oferowanej przez Kościół, 1 osoba ze wsparcia duchowego i 1 z kolonii, organizowanych przez Kościół. Nieocenionym wsparciem dla respondentów były ich rodziny i znajomi, badani wielokrotnie powtarzali słowa takie jak np. „..gdyby nie moja matka, która mi pomaga to nie wiem, co bym zrobił w tak trudnej sytuacji..”. Wsparcie rodziny obejmowało wsparcie emocjonalne (10) i materialne (5), jeśli chodzi o znajomych to rodzaj wsparcia występował taki sam- wsparcie emocjonalne (7), materialne (4). W przypadku 1 osoby mamy do czynienia ze wsparciem, otrzymanym ze strony klubu sportowego, udzielonego jednemu z respondentów.

Tabela nr 9 Formy wsparcia uzyskanych przez badanych

Instytucje udzielające wsparcia społecznego	Formy wsparcia	Liczba osób korzystających z poszczególnych form wsparcia
Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie	- praca socjalna	30
	- pomoc finansowa (zasiłki, świadczenia, dodatki)	27
	- opieka specjalisty do pracy z rodziną - pracownika Zespołu Interwencji Kryzysowej	14
	- grupa wspierająco- edukacyjna prowadzona przez specjalistę do pracy z rodziną ZIK	12

	- pomoc koordynatora do spraw przemocy w rodzinie	4
	- wsparcie specjalistów z Punktu Konsultacyjno-Informacyjnego ds. Rodzin Wieloproblemowych	4
	- opieka psychiatryczna	4
Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym Od alkoholu i Ich Rodzinom	- konsultacje psychologiczne	6
	- terapia osób uzależnionych	6
	- terapia indywidualna	8
	- pobyt w Hostelu	2
Poradni Leczenia Uzależnień	- terapia odwykowa	9
Poradnia Pedagogiczno-Psychologiczna	- badania diagnostyczne	10
	- konsultacje pedagogiczno-psychologiczne	5
	-terapia indywidualna	2
Rodzinny Ośrodek Diagnostyczno-Konsultacyjny	- diagnoza środowiska rodzinnego	11
Poradnia Zdrowia Psychicznego	- leczenie farmakologiczne	3
Dom Samotnej Matki	- wsparcie psychologiczne, prawne i materialne	1
Szkoła	- stypendium szkolne	23
	- bezpłatne dożywianie	8
	- organizowanie dodatkowych zajęć dla uczniów na terenie szkoły	8
	- pomoc rzeczowa w ramach akcji charytatywnej	5
	- wsparcie pedagoga szkolnego	10
	- pomoc ze strony wychowawcy klasy	2
	- zajęcia socjoterapeutyczne	2
Sąd Rejonowy	- kuratela	22
	- sprawy karne	4
	- sprawy o umieszczenie w placówce	
Policja	- działania interwencyjne	22
Straż Miejska	- działania interwencyjne	5
Kościół	- pomoc w formie wyżywienia oraz pomocy rzeczowej	2
	- wsparcie duchowe	1
	- kolonie letnie	1
Rodzina	- wsparcie emocjonalne - wsparcie materialne	10 5
Znajomi	- wsparcie emocjonalne - wsparcie materialne	7 4
Klub sportowy	- wsparcie materialne	1

Subiektywna ocena jakości i efektywności działań profilaktyczno-wspierających, dokonana przez rodzinę w trakcie ich realizacji.

Rodziny na ogół korzystają z oferowanej pomocy, która polega m.in. na diagnozowaniu środowiska pod kontem dysfunkcji oraz wydawanie postanowień dotyczących dalszego postępowania, mającego na celu ich eliminację. Do tych postanowień można zaliczyć m.in. umieszczenie dziecka w placówce, ustanowienie nadzoru kuratora nad nieletnim lub/i rodziną, pomoc socjalną, specjalistyczną, terapeutyczną. oraz szereg działań interwencyjnych służb porządkowych. Znaczna część rodzin chętnie korzysta ze wsparcia instytucji lokalnych, część z nich zaś postrzega pomoc instytucjonalną jako ingerencję w prywatne sprawy rodziny. Rodziny te zgłaszają także brak poczucie sprawstwa, dotyczącego ich życia rodzinnego, które zależy przede wszystkim od instytucji, które sprawują nad nimi kontrolę. Kontakty z instytucjami podejmowały głównie żony lub konkubiny, przejawiając przy tym wiele inicjatywy własnej. Mężowie czy konkubenci zwalniali się z tego obowiązku, gdyż sprawy wychowania całkowicie powierzali matce dzieci, czyniąc ją odpowiedzialną za jego efekty. Ojcowie wręcz unikali kontaktu ze specjalistami zaprzeczając problemowi lub też nie wierząc w skuteczność współpracy z placówkami. Ponadto, męższczyźni w większości wolą sami rozwiązywać swoje problemy, doradzanie się innych postrzegają jako słabość. Osoby borykające się z problemem alkoholizmu w większości przypadków zaprzeczały swojemu nałogowi, niechętnie podejmowały leczenie, robiły to wyłącznie na prośbę osób najbliższych lub kiedy były do tego zobligowane postanowieniem Sądu. Rodziny, których dzieci zostały umieszczone w placówkach opiekuńczo-wychowawczych lub resocjalizacyjnych z jednej strony były niezadowolone, z powodu własnego poczucia winy i tęsknoty za dzieckiem a także obawy, że placówka może wpłynąć na pogłębienie symptomów niedostosowania społecznego jej wychowanków, z drugiej zaś strony rodziny traktowały postanowienie Sądu jako pomoc, ze względu na bezradność wychowawczą rodziców oraz chęć polepszenia warunków socjalno-bytowych dziecka. Prawie wszystkie rodziny skarżyły się na trudną sytuację finansową rodziny, w związku z czym rodziny maja nadzieję, na większe wsparcie materialne ze strony MOPR. Rodziny negatywnie oceniały biurokrację, z która spotykały się korzystając ze wparcia instytucjonalnego. Wypełnienie całej dokumentacji związanej, ze zgłaszaną sprawą w danej placówce, bez pomocy pracownika socjalnego byłaby w opinii wielu rodzin- cytuję „problemem nie do przeskoczenia". Zdaniem badanych biurokracja może jedynie utrudniać realizację celu, jakim udzielanie wsparcia potrzebującym. Szkoła posiada bogaty wachlarz form pomocy uczniom znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej jak stypendium szkolne, bezpłatne dożywianie, organizowanie dodatkowych zajęć dla nieletnich na terenie szkoły, pomoc rzeczowa w ramach akcji charytatywnej, pomoc pedagogiczna, (rozmowy i wizyty domowe), wsparcie wychowawcy. Rodziny najchętniej korzystały z 1 i 2 formy wsparcia, z pozostałych korzystały rzadziej np. z powodu znacznej absencji ucznia lub trudnych rozmów z wychowawcą czy pedagogiem szkolnym, podczas których rodzice musieli się tłumaczyć ze złego zachowania ich syna. Cześć rodzin ocenia bardzo pozytywnie działania szkoły i jest zadowolona ze współpracy oraz wdzięczna za tzw. „danie kolejnej szansy uczniowi, który niejednokrotnie zawiódł oczekiwania edukacyjne nauczycieli". Niektóre rodziny wskazały jednak na wady systemu edukacji w szkołach a były one związane głównie z podejściem nauczycieli do uczniów, którzy byli przez nich traktowani podejrzliwie i w taki sposób jakby szkoła chciała się ich pozbyć. W niektórych przypadkach dochodziło też do wyśmiewania, szykanowania i etykietowania nieletnich, którzy zdaniem nauczycieli cytuję „psują reputacje szkoły". Uczniowie wykazywali brak zaufania do nauczycieli, wychowawców i pedagogów, ze względu na ich brak tolerancji, empatii i wyrozumiałości. Lekcje natomiast uczniowie postrzegają jako nudne, kontakt z pedagogiem jako karę, protestowały też przeciwko uczeniu się na pamięć oraz kartkówkom, które wyzwalały w nich

stres. Jeśli chodzi o działalność szkoły to należy zwrócić uwagę na konieczność organizowania zajęć integracyjnych w szkołach, gdyż są tacy uczniowie, dla których brak akceptacji ze strony rówieśników jest głównym powodem niechęci do szkoły. Należy wziąć pod uwagę że nieletni w większości to nastolatkowi, dla których opinia rówieśników na ich temat jest bardzo ważna. Rodziny w większości ubolewały również nad faktem, iż w szkołach nie są przeprowadzane treningi umiejętności rodzicielskich, które mogłyby wzbogacić ich wiedzę na temat wychowania. Rodziny były bardzo zadowolone ze współpracy z Zespołem Interwencji Kryzysowej MOPR, zwłaszcza ze specjalistą do pracy z rodziną. Wszystkie osoby uczestniczące w grupie psycho -edukacyjnej, prowadzonej przez w/w specjalistę, bardzo chętnie współpracowały i dużo z niej wynosiły. Jedna z osób wypowiedziała się na temat grupy używając stwierdzenia - „wreszcie komuś mogę się wyżalić ze swoich problemów i czuję że mam w kimś oparcie. Specjalista do pracy z rodziną podejmował również skuteczne interwencje w środowisku rodzinnych, udzielając rodzinie wsparcia instrumentalnego, informacyjnego oraz emocjonalnego. W wielu przypadkach działania prewencyjne czy interwencyjne w rodzinach, były podejmowane za sprawą zgłoszenia problemu przez osoby z zewnątrz, ze względu na podejrzenie, że coś złego dzieje się w rodznie. Warto zaznaczyć, iż każdy obywatel ma obowiązek zgłoszenia odpowiedniej placówce czy organowi ścigania fakt nadużycia czy zaniedbania, które ma miejsce w danej rodzinie. Może to być pracownik szkoły, lekarz, przyjaciółka, sąsiadka itp. Zbagatelizowanie problemu, może bowiem doprowadzić nierzadko do tragedii. Przykładem na to jest przypadek pani Marzeny(przypadek nr 3), której nie udzielono stosowanego wsparcia, w momencie kiedy tego najbardziej potrzebował, co mogło zakończyć się śmiercią samobójczą. Rodziny miały bardzo zróżnicowane podejście jeśli chodzi o terapię indywidualną i grupowa. Członkowie rodziny niechętnie podejmowały terapię, z której często sami rezygnowali. Były też takie osoby jak np. Daniel (przypadek nr 4) np., które bardzo dużo skorzystały z terapii i oceniają kontakt z terapeutą bardzo pozytywnie. Należy podkreślić iż żadna z rodzin nie została poddana terapii rodzinnej. Były podejmowane próby rozpoczęcia terapii rodzinne, ale za każdym razem zakończyła się ona niepowodzeniem. Dużego wsparcia finansowego jak i emocjonalnego udzielają badanym rodzinom kapłani. W dwóch przypadkach mamy tutaj do czynienia z taką formą terapii, choć z opinii osób, które z niej skorzystały wynika, że jest to coraz bardziej popularna forma pomocy, z której korzystają Bytomianie. Wsparcia udzielają również kluby sportowe, do których należą nieletni. Rodziny zwrócili również uwagę na fakt iż instytucje lokalne powinny bardziej skupić się na pomocy rodzinom z problemem bezrobocia i ubóstwa oraz że jest za mało specjalistów na terenie Bytomia, którzy w tej chwili zajmują się tymi problemami. Respondenci wskazali również na konieczność stworzenia bazy informacyjnej dotyczącej wsparcia społecznego dostępnego na terenie Bytomia, gdyż wg nich jest zdecydowanie za mało punktów informacyjnych, w których można by zaczerpać informacje na temat form pomocy oferowanych przez instytucje lokalne.

Przebieg spotkania rodzinnego

W większości spotkania rodzinne odbywały się w miłej i serdecznej atmosferze. Rodziny były przygotowane na spotkanie z badaczem, gdyż zostali poinformowani o wizycie przez specjalistę do pracy z rodzina ZIK MOPR oraz pracowników specjalnych z Działu Opieki Nad Dzieckiem i Rodziną MOPR. Na kilka wywiadów badacz został nawet wprowadzony przez w/w specjalistów, co stwarzało większy komfort badania. Rodziny były chętne do współpracy i współdziałania. Zależało im, aby zrobić dobre wrażenie na badaczu, choć nie byli w stanie zapanować nad niepokojem związanym z nieufnością i podejrzliwością, dotyczącą tego czy informacje z wywiadu nie zostaną wykorzystane przeciwko nim.

Największy lęk budził fakt, iż mogą im zostać odebrane świadczenia otrzymywane z MOPR. Badacz zapewniał rodzinę o poufności i anonimowości badań, ale to tylko w niewielkim stopniu wpłynęło na rozładownie ich napięcia. Wywiad trwał najdłużej 2 godziny. Członkowie rodziny, zwłaszcza matki, miały dużą potrzebę podzielenia się z badaczem swoimi problemami, rozterkami, wątpliwościami oraz uczuciami jakie one w nich budzą. W wywiadach brali udział przeważnie wszyscy członkowie rodziny. Rodzice odpowiadali na pytania bardzo konkretnie i wyczerpująco, z kolei wypowiedzi nieletnich były bardzo skromne lakoniczne, ograniczające się czasami wyłącznie do odpowiedzi „tak" lub „nie". W powyższym badacz przygotował specjalny kwestionariusz dla tych nieletnich, który przejawiali opór wobec aktywnego uczestnictwa w wywiadzie. Wywiady były przeprowadzane w większości w okresie Świąt Bożego Narodzenia w związku z czym większość nieletnich przebywających aktualnie w placówkach opiekuńczo-wychowawczych czy resocjalizacyjnych, było na przepustce. Ci którzy byli nieobecni podczas wywiadu rodzinnego, spotkanie z badaczem było przekładane na inny termin. Nieletni, którzy brali udział w pisemnej formie wywiadu zastrzegli sobie prawo do tego, aby ich pisemne wypowiedzi, nie były udostępnione rodzicom. Większość respondentów wykazywało potrzebę bycia wysłuchanym i zrozumianym. Niektóre wywiady odbywały się w 2 miejscach jak ze względu na formalną lub nieformalna separację (przypadek14). Badacz był otwarty na wątki i tematy, które wprowadzą też rodzina, które doprowadzały wyjaśnienia sobie pewnych spornych kwestii pomiędzy członkami rodziny, o których wcześniej się nie rozmawiało w rodzinie. W związku z czym wniosek badaczowi nasuwał się sam, iż terapia rodzinna w tych rodzinach jest olbrzymie zasadna, potrzebna i konieczna żeby rodzina mogła lepiej się sobie przyjrzeć i tym samym bardziej siebie rozumieć.

Propozycje zmian i oczekiwania członków rodziny wobec własnego systemu rodzinnego oraz sieci wsparcia i profilaktyki prowadzonej na terenie miasta Bytom

Rodziny mieli jasno sprecyzowane oczekiwania wobec szkół, do których uczęszczali nieletni. Pierwsze z nich dotyczyły potrzeby organizowania zajęć profilaktycznych, pomagających rodzicom w trudnych sytuacjach wychowawczych. Ażeby w rodzinach nie dochodziło do niepotrzebnych konfliktów, awantur, aby rodzice oraz dzieci bardziej siebie rozumieli i wzajemnie się wspierali. W szczególności matki zgłaszały chęć uczestniczenia w tego typu zajęciach. Jedna z nich nawet z własnej inicjatywy zwróciła się do Sądu, z wnioskiem w sprawie uzyskania pomocy w sprawowaniu funkcji rodzicielskich (przypadek nr 2), gdyż czuła się kompletnie bezradna i niekompetentna w tym obszarze. Rodzice uważają też, że szkoła powinna więcej wymagać od nauczycieli, którzy powinni być autorytetami dla swoich uczniów. Chcieliby także, aby nauczyciele bardziej interesowali się uczniami, pod kątem tego co ich podopieczni robią po szkole. Według pana Jacka (przypadek nr 4) nauczyciel to przede wszystkim wychowawca, który powinien dawać dobry przykład uczniom, być dla nich wzorem do naśladowania, bowiem „ nie może być tak, że nauczyciel naucza w klasie o szkodliwości palenia papierosów, a sam pali. To jest jakiś absurd". Pana Henryka (przypadek nr 10), niepokoi fakt, zbyt szybkiego przypisywania złych cech dzieciom i młodzieży, które sprawiają kłopoty w szkole. Nauczyciele nie są zorientowani w problemach tych młodych ludzi, a do tego pochopnie wyciągają wnioski i srogie konsekwencje względem nich. Podobne odczucia ma pani Marta (przypadek nr 26), która również dostrzega potrzebę zmiany podejścia pedagogów, wychowawców i nauczycieli do uczniów, również kwestii ich traktowania, w tym za niedozwolone uznaje etykietowanie uczniów, bowiem jak twierdzi respondentka- „mówienie dziecku ty kretynie, na pewno nie przyniesie nic dobrego, a wręcz przeciwnie". Bożena i Dorota (przypadek nr 22) doprowadziłyby do wielu zmian w szkole,

gdyby tylko mogły m.in. chciałyby, aby na lekcjach były podejmowane tematy, które dotyczą ich problemów i zainteresowań oraz by nauczyciele nie przywiązywali tak wielkiej wagi do oceniania. Ponadto życzyłyby sobie aby nauczyciele byli bardziej tolerancyjni i wyrozumiali względem uczniów oraz nie oceniali ich po tym jak się ubierają. Zdaniem Tomasza (przypadek nr 7) „lekcje powinny trwać 15 min., przerwy zaś godzinę a na lekcjach powinno być mniej nauki". Jego siostrze Agacie nie odpowiadają natomiast zbyt liczne klasy i negatywny stosunek sprzątaczek do uczniów. Respondenci dostrzegają duże możliwości w działaniach profilaktycznych, które zmierzałyby do organizowania zajęć pozalekcyjnych dzieciom i młodzieży, która w wielu dzielnicach Bytomia „chodzi z kluczem na szyi, nie mając co ze sobą zrobić" mówi pani Danuta (przypadek nr 7). Wyszczególnia tu przede wszystkim zajęcia sportowe, które pozwoliłyby młodzieży na „wyżycie się" i odreagowanie negatywnych emocji. Podobne zapotrzebowanie zgłosili rodzice Daniela (przypadek nr 9), którzy również uważają, że powinno być zdecydowanie więcej ośrodków rekreacyjnych, w których dzieci mogłyby spędzać swój czas wolny po szkole takich jak basen, kluby sportowe, korty itd. Dodają też, że większość tych zajęć powinna być nieodpłatna dlatego, że bytomskiej młodzieży nie stać na ich opłacanie. Za genialny pomysł uznali otwarcie lodowiska na rynku w Bytomiu w okresie zimowym. Ponadto respondenci zwrócili uwagę na to, że jest zbyt mało pracowników socjalnych w MOPR. Według Pani Barbary (przypadek nr 10) system wsparcia działający w Polsce jest zbyt wolny, i rzadko reaguje na pierwsze symptomy niedostosowania społecznego. Instytucje lokalne podejmują działania dopiero na etapie kiedy młody człowiek osiągnął już wysoki poziom demoralizacji. Pierwsze symptomy zaburzeń w zachowaniu dziecka zaś, spycha się na karb „trudnego wieku" czy nieporadności rodziców", w związku z czym problem zaczyna narastać i przybierać coraz większe rozmiary. Pan Leszek i Pani Monika(przypadek nr 15) są zgodni w kwestii, iż pomoc rodzinie powinna polegać w pierwszej kolejności na tym, aby zadbać o materialną i bytową stronę życia rodziny, a dopiero później skupiać się na problemach psychologicznych czy wychowawczych. Pani Justyna (przypadek 21) zwróciła uwagę na problemy rodzin adopcyjnych, twierdząc, że na terenie Bytomia jest za mało działań prowadzonych w tym kierunku. Oczekiwania badanych oscylowały również wokół pracy, aczkolwiek warto tutaj nadmienić, że respondenci przejawiali pasywną podejście wobec poszukiwania pracy oraz prezentowali postawę wyuczonej bezradności wobec problemu bezrobocia oraz postawę roszczeniową w stosunku do instytucji, które powinny według respondentów wspierać osoby bezrobotne. Największe wymagania dotyczyły jednak sfery finansowej rodzin, która według nich powinna być bardziej rozbudowana. To samo dotyczy pomocy socjalnej, głównie w kwestii przydzielania i utrzymania lokali socjalnych. Dużym problemem dla osób badanych okazało się być umieszczanie dzieci i młodzieży w placówkach opiekuńczo-wychowawczych czy resocjalizacyjnych. Respondenci są dalecy od tego typu rozwiązań, gdyż większość z nich traktuje takie decyzje jako ostateczność i oczekiwałaby wsparcia ze strony instytucji w obszarze zapobiegania takim rozwiązaniom. Badane rodziny były skoncentrowane również na oczekiwaniach, które kierowali pod adresem swoich rodzin i osobistych problemów tj,. utrudnienia związane z zawarciem związku małżeńskiego, lęk przed umieszczeniem w placówce, niepokój związany ze zdrowiem rodziców, konflikty pomiędzy rodzeństwem, alkoholizm rodziców, śmierć rodzica, brak komputera lub innych dóbr materialnych itp. Oczekiwania związane były również z przyszłością nieletnich, którzy w większości planują wyjazdy za granicę po osiągnięciu pełnoletniości. Tym tłumaczą też swój negatywny stosunek do szkoły, która według nich nie ma znaczenia przy podejmowaniu pracy za granicą. Z pośród badanych rodzin 15 z nich deklarowało potrzebę wsparcia emocjonalnego, 14 informacyjnego, 12 instrumentalnego oraz 4 wartościującego.

Kierunki działań pomocowych

W opinii badacza w 14 przypadkach uzasadnione byłoby leczenie odwykowe, ze względu na brak kontroli picia i poczucia choroby respondentów. Alkoholizm współwystępował często przemocą, w związku z czym terapią grupową dla kobiet współuzależnionych, będących ofiarami przemocy należałoby objąć według badacza 4 kobiety. Do terapii indywidualnej kwalifikowało się 22 osoby, które obejmowały również nieletnich, poddanych przemocy w rodzinie, których sprawcami byli najczęściej ojcowie. Ze wsparcia psychologicznego mogą skorzystać osoby, które leczą się farmakologicznie na depresję lub inne zaburzenia psychiatryczne lub wykazujące symptomy różnego rodzaju zaburzeń w tym depresji, schizofrenii, zachowań suicydalnych i innych. Konsultacji psychiatrycznej wymagałoby według badacza 9 osób, zaś terapii małżeńskiej powinny się poddać 4 małżeństwa. Wielce wskazane dla 19 osób mogłoby podjęcie pracy zarobkowej, która nie tylko podniosłaby standard życia rodziny, ale wpłynęła korzystnie na autopercepcję respondentów, prowadząc ich na wyższy poziom samorealizacji i samospełnienia. Poszukiwanie pracy mogłoby się wiązać się także z udziałem w różnego rodzaju w szkoleniach umożliwiających podniesienie kwalifikacji zawodowych lub kursach mających na celu kształtowanie umiejętności pomagających w znalezieniu pracy takich jak umiejętność autoprezentacji, pracy w zespole, umiejętności interpersonalne, trening samopoznania i diagnozy kompetencji, ćwiczenia ułatwiające radzenie sobie ze stresem, korzystania z własnych zasobów i potencjału osobowościowego oraz zapoznanie się z prawidłowo skonstruowanymi wzorami cv i podań, kładącymi nacisk na mocne strony beneficjenta. Poszukiwanie pracy powinno jednak głównie polegać na aktywnym śledzeniu aktualnych ofert pracy w prasie, internecie, Urzędzie Pracy, lub poprzez kontakt ze znajomymi. Rodziny wymagają w tej kwestii pomocy specjalistów polegającej na podniesieniu motywacji badanych do podjęcia pracy zarobkowej oraz zmiany postawy wyuczonej bezradności na postawę aktywną poznawczo. Należy podkreślić, iż każda z rodzin ma wskazania do terapii rodzinnej, za wyjątkiem tych rodzin, których dotyczy problem alkoholizmu zwłaszcza w przypadku, kiedy osobami pijącymi są oboje rodzice. Wskazaniami do terapii są np. zaburzona struktura i komunikacja w rodzinie, osłabione więzi rodzinne, brak jasno określonych ról i pozycji w rodzinie, nieumiejętność konstruktywnego wyrażania emocji, konflikty na różnym podłożu, przypadki przemocy, zaniedbania emocjonalnego i fizycznego oraz odrzucenia dziecka, wzajemne obwinianie się, przemieszanie ról, zaburzenia w zachowaniu niewiadomego pochodzenia. Rodziny wymagają też pomocy socjalnej zwłaszcza w zakresie udzielanego im wsparcia informacyjnego, dotyczącego ubiegania się o mieszkania socjalne. Palącą potrzebą są treningi rodzicielskie, z których mogliby skorzystać rodzice, w celu podniesienia własnych kompetencji oraz autorytetu w oczach własnych dzieci. Rodziny powinny też wzmocnić swoje kontakty lokalne, sąsiedzkie, na bazie aktywności społecznej oraz zadbać o swoje więzi rodzinne z rodzinami pochodzenia, które w tej chwili są bardzo osłabione. W 7 rodzinach zostało wydane postanowienie Sądu o umieszczeniu w placówce. W toku dalszej pracy z rodziną należy zrealizować postanowienie Sądu i zadbać o zachowanie więzi rodzinnych

3.3. Charakterystyka lokalnej sieci wsparcia oraz działalności profilaktycznej prowadzonej na terenie miasta Bytom na bazie analizy dokumentów, wywiadów z przedstawicielami placówek oraz specjalistami zajmującymi się bezpośrednio w/w problematyką

URZĄD MIASTA BYTOMIA *

(ul. Parkowa1)

Urząd Miasta jest jednostką budżetową a jego siedzibą jest miasto Bytom. Urząd pełni funkcję starostwa powiatowego. Kierownikiem Urzędu jest Prezydent, który z racji sprawowanego urzędu wykonuje ustawowe zadania. Podczas nieobecności Prezydenta funkcję kierownika Urzędu pełni wyznaczony przez niego Zastępca. Urząd działa na podstawie Regulaminu wprowadzonego w trybie art. 33 ust. 2 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz.U. z 2001 r., nr 142, poz. 1591 z późn. zm.) w zw. z art. 92 ust. 1 pkt 2 i ust. 3 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (tekst jednolity: Dz.U. z 2001 r., nr 142, poz. 1592, z późn. zm.) Funkcjonowanie urzędu oparte na obowiązujących przepisach prawnych, cechuje sprawna i efektywna obsługa klientów. Klientami urzędu są wszystkie podmioty, a więc: osoby fizyczne i prawne oraz instytucje i organy administracji publicznej. Kluczowymi zasadami na których opiera się działalność Urzędu to jednoosobowe kierownictwo służbowe, hierarchiczne podporządkowanie, podział czynności służbowych, indywidualna odpowiedzialność za realizację powierzonych zadań. Prezydent Miasta, który reprezentuje organ wykonawczy kieruje bieżącymi sprawami gminy oraz reprezentuje ją na zewnątrz. Do zadań prezydenta miasta należy w szczególności:

1) przygotowywanie projektów uchwał rady gminy,
2) określanie sposobu wykonywania uchwał,
3) gospodarowanie mieniem komunalnym,
4) wykonywanie budżetu,
5) zatrudnianie i zwalnianie kierowników gminnych jednostek organizacyjnych.

Prezydent miasta opracowuje też plan operacyjny ochrony przed powodzią oraz ogłasza i odwołuje pogotowie i alarm przeciwpowodziowy.

Rada Miejska jest organem stanowiącym i kontrolnym.

Do wyłącznej właściwości rady gminy należy m.in:

- uchwalanie statutu gminy,
- ustalanie wynagrodzenia prezydenta, stanowienie o kierunkach jego działania oraz przyjmowanie sprawozdań z jego działalności,
- powoływanie i odwoływanie skarbnika gminy, który jest głównym księgowym budżetu, oraz sekretarza gminy - na wniosek prezydenta,
- uchwalanie budżetu gminy, rozpatrywanie sprawozdania z wykonania budżetu oraz podejmowanie uchwały w sprawie udzielenia lub nieudzielenia absolutorium z tego tytułu,
- uchwalanie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- uchwalanie programów gospodarczych,
- ustalanie zakresu działania jednostek pomocniczych, zasad przekazywania im składników

* opis działalności instytucji, sporządzony na podstawie wywiadu z przedstawicielem placówki, statutu placówki, regulaminu organizacyjnego Urzędu Miejskiego, aktów prawnych oraz na podstawie danych uzyskanych ze strony internetowej www.bytom.pl.

mienia do korzystania oraz zasad przekazywania środków budżetowych na realizację zadań przez te jednostki,
- podejmowanie uchwał w sprawach podatków i opłat w granicach określonych w odrębnych ustawach,

Urząd Miasta w Bytomiu realizuje szereg projektów i programów, a są nimi:
- Miejska strategia rozwiązywania problemów społecznych Bytomia na lata 2006-2020
- Plan rozwoju lokalnego dla miasta Bytomia na lata 2005-2015
- Strategia Rozwoju Bytomia 2001-2015
- Strategia Rozwoju Bytomia (skrót) 2001-2015
- Programu Współpracy Miasta Bytom z Organizacjami Pozarządowymi na rok 2006
- Program Ochrony Środowiska dla miasta Bytomia
- Plan Gospodarki Odpadami dla miasta Bytomia
- Lokalny Program Rewitalizacji miasta Bytomia na lata 2007-2020
- Miejska strategia rozwiązywania problemów społecznych Bytomia na lata 2006-2020

Inwestycje współfinansowane ze środków Unii Europejskiej to przede wszystkim:
- Adaptacja budynku na potrzeby Politechniki Śląskiej w Bytomiu.
- Budowa Bytomskiego Odcinka Obwodnicy Północnej Aglomeracji Górnośląskiej.

Urząd wykonując zadania publiczne podejmuje i realizuje działania mające na celu zaspokojenie potrzeb i oczekiwań oraz rozwiązywanie problemów społeczności bytomskiej. Ponadto, Biuro Certyfikacji Polskiego Rejestru Statków SA w Gdańsku 24.07.2002 roku, przyznało Urzędowi Miejskiemu w Bytomiu Certyfikat ISO 9001:2000.

W ramach Miejskiej strategii rozwiązywania problemów społecznych Bytomia na lata 2006-2020 realizowane są 2 programy, które ze względu na swój zakres oddziaływań wzbudziły duże zainteresowanie badacza. A są to: Miejski Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz innych Patologii Społecznych w Bytomiu na 2008r oraz Miejski Program Przeciwdziałania Narkomanii w Bytomiu. (aneks nr)

Jednostkami organizacyjnymi Urzędu Miasta, które uczestniczą i współpracują w realizacji owych programów mających na celu przeciwdziałanie patologiom społecznym są Wydział Zdrowia i Opieki Społecznej, Wydział Edukacji, oraz Wydział Kultury i Sportu, Wydział Spraw Obywatelskich- Referat Działalności Gospodarczej, Biuro Rozwoju Miasta, Pełnomocnik Prezydenta ds. Bezpieczeństwa Miasta. W związku z tym, iż przedstawicielem placówki, z którym badacz miał możliwość przeprowadzić wywiad reprezentował Wydział Edukacji badacz uznał za zasadne, przybliżenie zadań, które należą do tego wydziału.

ZADANIA WYDZIAŁU EDUKACJI

Wydział zajmuje się sprawami związanymi z działalnością szkół i placówek oświatowych. Struktura Wydziału składa się z następujących działów:
- dział koordynatorów do spraw szkół
- dział kadr
- dział stypendiów
- pokój referenta ekonomicznego
- sekretariat

W związku z interesującą badacza problematyką do zadań Wydziału można zaliczyć:
- kształtowanie sieci publicznych przedszkoli, publicznych szkół podstawowych i gimnazjów oraz granic ich obwodów, a także sieci publicznych szkół ponadgimnazjalnych, poprzez ich

zakładanie, łączenie i likwidację(z uwzględnieniem wszelkich zasad bezpieczeństwa (obwody szkolne z zachowaniem obowiązujących odległość, zapewnienie uczniom niepełnosprawnym bezpłatnego transportu opieki, zwrot kosztów przejazdu ucznia niepełnosprawnego z opiekunem środkami komunikacji publicznej itd.).
- prowadzenie publicznych szkół specjalnych, szkół artystycznych oraz placówek oświatowo-wychowawczych, poradni psychologiczno-pedagogicznych, specjalnych ośrodków wychowawczych i placówki kształcenia ustawicznego, w tym nadzór nad ich działalnością w zakresie spraw finansowych i administracyjnych;
- kontrolowanie spełniania obowiązku nauki przez młodzież w wieku 16-18 lat;
- współpracę z Kuratorium Oświaty, innymi instytucjami oraz oświatowymi związkami zawodowymi w zakresie spraw prowadzonych przez Wydział;
- współpracę z organizatorami letniego i zimowego wypoczynku dzieci i młodzieży;
- współpracę z organizacjami pozarządowymi, prowadzącymi działalność o charakterze edukacyjnym i opiekuńczo-wychowawczym;
- prowadzenie działalności szkoleniowej i informacyjnej na rzecz kadr oświatowych w mieście;
- prowadzenie spraw związanych z przyznawaniem nagród i stypendiów za wybitne osiągnięcia uczniów i nauczycieli;
- prowadzenie kontroli w szkołach i placówkach w zakresie przestrzegania przepisów i zasad bezpieczeństwa i higieny pracy i nauki;
- kierowanie dzieci i młodzieży do młodzieżowych ośrodków wychowawczych;
- prowadzenie spraw związanych z udzielaniem pomocy materialnej o charakterze socjalnym uczniom zamieszkałym na terenie Gminy Bytom;
- prowadzenie spraw związanych ze zbieraniem oraz przetwarzaniem danych statystycznych, znajdujących się w bazie danych systemu informacji oświatowej.
- dofinansowanie nauczycieli w zakresie doskonalenia zawodowego oraz kosztów kształcenia dla pracodawców w ramach przygotowania zawodowego młodocianych pracowników.
- prowadzenie szkół, odpowiedzialność za ich działanie, utrzymanie i zapewnienie warunków funkcjonowania, w tym bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki, wykonywanie remontów i inwestycji, wyposażanie w pomoce dydaktyczne i sprzęt niezbędny do pełnej realizacji programów nauczania, wychowania profilaktyki, rekreacji.
- finansowanie lub pozyskiwanie środków dla szkół i placówek na zajęcia dodatkowe (pozalekcyjne i ponadobowiązkowe), w tym prowadzenie dwóch Domów Kultury działających w siedzibach i poza swoimi macierzystymi lokalami.
- prowadzenie na terenie szkół podstawowych i gimnazjalnych świetlic szkolnych i internatu w szkole baletowej w celu zapewnienia opieki (również nocnej), wyżywienia, w tym bezpłatnego dla niektórych uczniów wymagających takiej formy wsparcia.
- pozyskiwanie środków na poprawę bezpieczeństwa w szkole /Monitoring wizyjny w szkołach i placówkach!.
- udział pracowników wydziału w różnych formach informacyjnych, szkoleniowych w celu pogłębienia kompetencji, wiedzy i umiejętności w zakresie systemu bezpieczeństwa szkół.
- prowadzenie w szkołach klas wyrównawczych, ze względu na specyficzne potrzeby uczniów.
- udział naszego miasta - tytuł Partnera Kampanii Społecznej, poprzez wydział „Szkoła bez przemocy".
- powołanie i prowadzenie doradztwa metodycznego dla nauczycieli (16 osób) w celu pedagogicznych poprzez wspieranie działali innowacyjnych, konsultacje w zakresie programów autorskich, pomocy w organizacji konkursów szkolnych, pomoc w awansie zawodowym nauczycieli.
- udział Bytomia (wydział wytypował dwie szkoły reprezentujące miasto) w programie pilotażowym „Dobrze uczyć i oceniać w szkole samorządowej" w celu wyrównywania szans

edukacyjnych i zapobieganiu przedwczesnemu wypadaniu uczniów z systemu szkolnictwa oraz podnoszeniu kompetencji kluczowych.
- udział pracowników wydziału w akcjach diagnozujących i poprawiających stan bezpieczeństwa szkół w ramach programu „Zero tolerancji dla przemocy w szkole".
- ustalanie opłat za przedszkole, z uwzględnieniem osłon dla najbiedniejszych (możliwość ulg, zniżek).

W Wydziale Edukacji pracuje 16-tu doradców metodycznych, którzy prowadzą konsultacje indywidualne w swoich gabinetach, organizują konsultacje zbiorowe, warsztaty metodyczne, szkolenia rad pedagogicznych, konferencje. Pomagają nauczycielowi, wspierają jego działania innowacyjne, konsultują programy autorskie, pomagają w organizowaniu konkursów dla uczniów, pomagają w awansie zawodowym, czynią starania mające na celu podnoszenie kompetencji nauczycieli i całych rad.

Wywiad przeprowadzony z inspektorem Wydziału Edukacji w Bytomiu

Respondentka ma 53 lata i posiada wykształcenie wyższe pedagogiczne (specjalność resocjalizacja). Uzupełnieniem wykształcenia były studia podyplomowe o kierunku Zarządzanie Oświatą. Funkcję inspektora sprawuje 18 lat. Wcześniej pracowała w zawodzie wychowawcy w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

Niedostosowanie społeczne według respondentki jest problem społecznym, stale powiększającym swoje rozmiary. Zjawisko to nie tylko odnosi się do rodzin patologicznych jak się powszechnie uznaje, ale dotyka także rodzin o wysokim statusie materialnym. Rodzice dobrze wykształceni i sytuowani, niejednokrotnie swój wysoki status społeczny osiągają kosztem wychowywania swoich dzieci, ze względu na nawał pracy i brak czasu wolnego. Ciągła nieobecność rodziców w domu, powoduje zanik więzi emocjonalnej z dziećmi. Niezaspokojone potrzeby emocjonalne dzieci, stanowią pożywkę dla grup rówieśniczych o charakterze przestępczym, które łatwo werbują takie osoby pozornie zaspokajając te potrzeby, zwłaszcza chęć bycia akceptowanym. Respondentka uważa, że człowiek prosty, niewykształcony, pozostający bez pracy, ma szansę stworzyć większą bliskość emocjonalną ze swoim dzieckiem, ze względu na stałą obecność w domu. W rodzinach określanych często jako patologiczne szybciej też zauważa się problem niedostosowania społecznego, gdyż rodziny te są już w większości przypadków pod opieką odpowiednich służb czy instytucji powołanych do udzielania wsparcia. Badana pokusiła się nawet o stwierdzenie, że im więcej patologii w rodzinie, tym większa szansa na szybką interwencję a także śmiałość do tego, by tym rodzinom pomagać. Systemy rodzinne uznane powszechnie za „normalne" wzbudzają więcej respektu i dystansu, wobec czego ingerencje instytucji w sprawy rodzinne należą do rzadkości. Rodziny te są zamknięte na wpływy z zewnątrz. Ponadto, rodzice reprezentujący takie rodziny, są czasem sponsorami finansującymi niektóre działania szkoły, co tworzy jeszcze większą barierę przed wejściem w środowisko rodzinne. Szkoły zatem chcąc mieć dobre stosunki z takimi rodzicami, nie reagują na wyraźne sygnały patologii, które mają miejsce w tych rodzinach. Podobnie z resztą jak inne instytucje, które sugerują się zewnętrzną otoczką „normalności" tych rodzin. Respondentka uważa, że najbardziej charakterystycznym przejawem niedostosowania społecznego jest niezrealizowanie obowiązku szkolnego przez uczniów wynikającego z niechęci do nauki. Badana zwróciła też uwagę przy tej okazji na kwestię obowiązku szkolnego, który dotyczy szkoły podstawowej i gimnazjum oraz obowiązku nauki w szkole ponadgimnazjalnej. Innymi słowy każdy musi się uczyć do ukończenia 18 roku życia. Kompetencje Wydziału Edukacji ograniczają się ogólnie do „dbania o pieniądze dla szkół, o ich organizację i administrację"- mówi respondentka.

Kuratorium Oświaty natomiast zajmuje się dydaktyką i wychowaniem, zaś szkoła jest samodzielną jednostką, podlegającą Wydziałowi Edukacji. W opinii badanej w sprawowaniu funkcji inspektora bardzo przydatne są umiejętności organizacyjne w zakresie zarządzania oświatą. Z inicjatywy respondentki organizowane są kursy dla dyrektorów szkół i innych grup zawodowych takich jak pedagodzy, psycholodzy. Jedno z ostatnich spotkań było poświecone aktualnemu problemowi eurosierodztwa, które zbiera coraz większe żniwo. Respondentka uważa, że omawiane zjawisko stwarza wiele trudnych sytuacji dla dziecka, które jest pozostawiane przez rodziców w kraju pod ich nieobecność. Brak opiekuna prawnego dziecka sprawia, że jest ono np. pozbawione możliwości uczestniczenia w niektórych imprezach rekreacyjno-wyjazdowych jak zielona szkoła czy wyjazdy w okresie ferii zimowych, ze względu na brak pisemnego pozwolenia rodziców. Osoba nieletnia, nie może też zostać zaszczepiona np. przeciwko Sepsie. Brak zgody rodziców powoduje także trudności w sprawowaniu kontroli obowiązku szkolnego dziecka oraz w udzielaniu mu pomocy np. w sytuacji, kiedy dziecku dzieje się jakaś krzywda czy też np. w chwili popełnienia przez niego próby samobójczej. Przy współpracy z Sądem Rejonowym respondentka zorganizowała konferencję, na którą zostali zaproszeni m.in. dyrektorzy placówek, pedagodzy, psycholodzy. Konferencja poświecona m.in. formom współpracy z dzieckiem, rodzicami i możliwościom uregulowania statusu prawnego dziecka rodziców pracujących za granicą. Wydział Edukacji jest też współorganizatorem Bytomskich Spotkań Edukacyjnych, organizowanych każdego roku na inny temat. Współtwórcami tej inicjatywy są również Poradnia Pedagogiczno-Psychologiczna i Urząd Miasta. Konferencja jest przeznaczona dla dyrektorów, nauczycieli, psychologów i pedagogów wszystkich szkół, Młodzieżowych Domów Kultury, słuchaczy Colegium Nauczycielskiego, młodzieży. Na sympozjum występują dyrektorzy, naukowcy, organizowane są też warsztaty tematyczne adresowane do rodziców, nauczycieli, psychologów, pedagogów, pracowników Młodzieżowych Domów Kultury. Wydział Edukacji współpracuje bezpośrednio ze szkołami, organizacjami pozarządowymi Urzędem Miasta, Młodzieżowymi Domami Kultury, Poradnią Pedagogiczno-Psychologiczna, Centrum Wołontariatu, Colegium Nauczycielskim, z których pozyskiwani są wolontariusze do pracy na rzecz dzieci i młodzieżą z terenu Bytomia. Wolontariusze i praktykanci z Collegium działaj ą prężnie min. w ramach działalności Punktu Konsultacyjnego i świetlic socjoterapeutycznych. Na terenie Bytomia funkcjonuje 9 świetlic środowiskowych, które podlegają Kuratorium Oświaty. W każdej dzielnicy działa l świetlica, ale każdy może skorzystać z jej usług, nawet w przypadku kiedy nie jest z danej dzielnicy. Respondentka uważa, że aby współpraca była owocne działania instytucji powinny być zintegrowane. Respondentka wielokrotnie podkreślała, że w chwili obecnej jest bardzo bogaty wybór ofert edukacyjnych, zajęć pozalekcyjnych na terenie bytomskich szkół, które zaczynają nawet konkurować ze sobą ze względu na niż demograficzny. Coraz popularniejsze stają się akcje „otwarte drzwi", targi edukacyjne, „szkoły robią co mogą, aby przekonać ucznia do swojej placówki, tym samym walcząc o przetrwanie"- mówi badana. Ponadto nauczyciele są bardziej kreatywni i zaangażowani w życie szkoły i to nie tylko ze względu na swój awans zawodowy. Coraz więcej powstaje też autorskich programów, przedsięwzięć wynikających inicjatyw własnych. Poza tym w niektórych szkołach działają świetlice socjoterapeutyczne.

SĄD REJONOWY *
(ul. Piekarska 1)

Sąd Rejonowy liczy 10 wydziałów a są nimi:
- Wydział I Cywilny
- II Karny
- III Rodzinny
- IV Ksiąg Wieczystych
- V Pracy
- VI Gospodarczy
- Grodzki
- VIII Grodzki Wykroczeniowy
- IX Rodzinny

W Sądzie funkcjonuje także oddział Administracyjny i Finansowy oraz Sekcje :
- egzekucyjna do spraw cywilnych oraz gospodarcza.

Rodziny, które wzięły udział w badaniu, kontaktowały się pośrednio i bezpośrednio z wydziałem cywilnym, karnym i rodzinnych, w związku z powyższym badacz skupił się wyłącznie na omówieniu w/w wydziałów.

Pierwszym z nich jest Wydział Cywilny, w którym sprawy rozpoznawane dotyczą:
- prawa majątkowego, których wartość nie przekracza 75 tyś zł.
- stwierdzenia nabycia spadku
- podziału spadku
- wstąpienia w stosunek najmu
- zapłaty
- zasiedzenia
- naruszenia posiadania
- zniesienia wspólnoty majątkowej po rozwodzie
- eksmisji
- zniesienia współwłasności

Drugim wydziałem, jest Wydział Karny, który prowadzi sprawy takie jak:
- przekazanie z prokuratury wraz z aktem oskarżenia
- zajmowanie się wnioskami o zastosowanie tymczasowego aresztowania skierowanego przez prokuraturę
- zajmowanie się rozpoznawaniem wniosków oskarżonych dotyczących spraw w toku
- rozpatrywaniem zażaleń na postanowienia wydane w toku postępowania przygotowawczego
- z oskarżenia prywatnego na widzenia z tymczasowo aresztowanym.

Trzecim wydziałem jest Wydział III i IX Rodzinny, który podzielony jest na następujące bloki:

◦ *wydział rodzinny w postępowaniu procesowym.*
- alimenty (dochodzenie po raz pierwszy, zmiana wysokości, wygaśnięcie obowiązku)
- ustalenie ojcostwa i roszczenie z tym związane (koszty wyprawki) utrzymanie matki w okresie ciąży i porodu
- zaprzeczanie ojcostwa
- ustanowienie rozdzielności majątkowej między małżonkami

◦ *w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym małoletnich*
- przysposobienia

* opis działalności instytucji, sporządzony na podstawie wywiadu z przedstawicielem placówki, aktów prawnych.

- pozbawienia zawieszenia ograniczenia władzy
- zezwolenia na zawarcie małżeństwa z powodu braku wymaganego wieku kobiety
- zmiany zawartego w wyroku rozwodowym orzeczenia o władzy rodzicielskiej i sposobie jej wykonania
- przywrócenia władzy rodzicielskiej
- ustanowienia opieki nad małoletnim
- ustanowienia kuratora dla małoletniego
- wydania dziecka
- zezwolenia na dokonywanie czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka
- rozstrzygnięcia o istotnych sprawach dziecka w razie braku porozumienia między rodzicami
- umieszczenia małoletniego w rodzinie zastępczej
- ustalenia miejsca pobytu małoletniego
- ustalenia kontaktów z małoletnim
- sprawy z ustawy z dnia 19.08.1994r o ochronie zdrowia psychicznego.

◦ *w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym dorosłych*

- zezwolenie na zawarcie związku małżeńskiego
- zwolnienie od obowiązku przedstawienia dokumentu potrzebnego do zawarcia związku małżeńskiego
- ustanowienie opieki prawnej nad osobą dorosłą
- rozstrzygniecie w istotnych sprawach rodzinnych
- zastosowanie obowiązku poddania się leczeniu odwykowemu
- zakazanie wypłacenia wynagrodzenia za prace do rąk drugiego współmałżonka
- ustanowienie kuratora dla osoby częściowo ubezwłasnowolnionej.
- sprawy z ustawy z dnia 19.18
- umieszczenia w szpitalu psychiatrycznym bez zgody
- sprawy zabezpieczenia alimentów
- nadanie klauzuli wykonalności
- sprawy w przedmiocie egzekucji sądowej

◦ *w postępowaniu dotyczącym małoletnich*

- o demoralizację
- o popełnienie czynów karalnych

W Sądzie Rejowym działają 2 zespoły kuratorskie służby sądowej :
- Zespół kuratorskiej służby sądowej dla dorosłych.
- Zespół kuratorskiej służby sądowej ds. rodzinnych.

W Sądzie funkcjonuje także zespół kuratorskiej służby sądowej, który przekazuje informacje dotyczące rodzaju i zakresu działań podejmowanych na rzecz rodziny i dziecka przez kuratorów sądowych oraz organizacji pracy na terenie Sądu i poza jego siedzibą.
Kuratorzy sądowi realizują zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, kontrolnym i profilaktycznym związane z wykonywaniem orzeczeń sądu zgodnie z Ustawa o kuratorach sądowych z dnia 12 września 2001r. Dz.U. 01.98.1071), a należą do nich m.in.:
- pełnienie nadzoru nad nieletnimi wobec których orzeczono środek wychowawczy w postaci nadzoru kuratora sądowego, planują oddziaływania profilaktyczno-resocjalizacyjne oraz opiekuńczo- wychowawcze wobec podopiecznych,
- pełnienie nadzoru nad sposobem wykonywania władzy rodzicielskiej nad małoletnimi dziećmi,
- udzielanie pomocy rodzinom, nieletnim i małoletnim, w rozwiązywaniu ich problemów bytowych, mieszkaniowych, opiekuńczych, wychowawczych, zdrowotnych oraz związanych z uzależnieniami przy współpracy z właściwym samorządem i organizacjami społecznymi,

zgodnie z art.208 Rozporządzenia Ministerstwa Sprawiedliwości z 23.02.2007r (Dz. U. z dnia 2 marca 2007 r.)
- regulamin urzędowania sądów powszechnych, który stanowi, iż w razie ujawnienia, w związku z toczącą się sprawą, potrzeby udzielenia pomocy rodzinie w usunięciu trudności zagrażających jej dobru, sędzia rodzinny podejmuje z urzędu także czynności poza procesowe. W szczególności może on zwrócić się do właściwych instytucji lub organizacji w celu uzyskania dla tej rodziny określonych świadczeń socjalnych, świadczeń z zakresu lecznictwa lub pomocy społecznej, pomocy w znalezieniu odpowiedniej pracy lub co do zmiany sposobu zamieszkiwania członków rodziny, jeżeli wspólne ich zamieszkiwanie zagraża dobru małoletnich dzieci.
- współpracowanie z podmiotami, które statutowo zajmują się opieką, wychowaniem, resocjalizacją, leczeniem. i świadczeniem pomocy społecznej w środowisku, oraz udzielają pomocy dzieciom i ich rodzinom,
- przeprowadzanie na zlecenie - sądu wywiadów środowiskowych, diagnostycznych, w postępowaniu przed wydaniem orzeczenia oraz w postępowaniu wykonawczym.
- organizowanie i kontrolowanie pracy podległych kuratorów społecznych,
- wykonywanie orzeczeń sadu dotyczących przymusowego odebrania maloletniego na podstawie art. 598 Kpc,
- kontrolowanie i wspieranie rodzin zastępczych oraz opiekunów prawnych małoletnich dzieci na podstawie art. 109 4 Krio, który stanowi iż sąd opiekuńczy zawiadamia powiatowe centrum pomocy rodzinie, które udziela rodzinie małoletniego odpowiedniej pomocjj i składa sądowi opiekuńczemu sprawozdania dotyczące sytuacji rodziny udzielanej pomocy w terminach określonych przez sąd, a także współpracuje z kuratorem sądowym,
- uczestniczenie na zlecenie sądu w kontaktach rodziców z dziećmi.
- organizowanie i uczestniczenie w posiedzeniach wykonawczych Sadu.

Wywiad przeprowadzony z Kuratorem Zawodowym Specjalistą - Kierownikiem ds. Rodzinnych i Nieletnich Sądu Rejonowego w Bytomiu

Respondentka ma 55 lat i od 30 lat pracuje w Sądzie Rejonowym w Bytomiu. Jest to jej pierwsza praca, którą podjęta po ukończeniu wyższych studiów kierunkowych

Respondentka uważa, że problem niedostosowania społecznego jest problemem bardzo złożonym, wiążącym się głównie z nieprzestrzeganiem norm społecznych, moralnych i obyczajowych. Według badanej o niedostosowaniu społecznym mówimy wówczas, kiedy negatywne zachowanie nieletniego występuje więcej aniżeli jeden raz, bowiem błędem byłoby używanie tego pojęcia na określenie jednej bójki w klasie. Respondentka uważa, że pedagodzy powinni stosować odpowiednie środki wychowawcze wobec szkodliwych zachowań uczniów w szkole a nie kierować spraw od razu do Sądu. Ponadto, „pedagodzy są przeświadczeni, że kurator sądowy jest w stanie „uzdrowić" małoletniego w przeciągu najwyżej miesiąca, co jest absurdem i totalnym nieporozumieniem"- mówi respondentka. Sąd powinien być traktowany jako ostateczność, ścianę za która już nic nie ma. Respondentka zwróciła uwagę na fakt, iż we współpracy międzyinstytucjanalnej niezbędne są własne prywatne kontakty z przedstawicielami różnych instytucji, gdyż bez tego współpraca nie byłaby możliwa. „Każdy na własną rękę wypracowuje sobie własne ścieżki"- podaje respondentka. Najlepiej współpracuje się badanej z Policją, MOPR, Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym od Alkoholu i Ich Rodzinom, Organizacjami Wyznaniowymi. Poradnią Pedagogiczno-Psychologiczną. Natomiast za najmniej pomyślną współpracę uznaje oraz ze szkołami. Według badanej pracownicy szkoły powinni zwrócić większą uwagę na

działania profilaktyczne i być bardziej zorientowani w sytuacji życiowej ucznia, którego np. nie stać na zakup dodatkowego podręcznika szkolnego, ze względu na zmianę jaką wprowadziła nauczycielka niezadowolona z programowego podręcznika. Dzieci wstydzą się tego, że nie są w stanie zakupić nowego podręcznika, dlatego też nie przyznają się do tego, zmagając się z wszelkimi negatywnymi konsekwencjami, które się z tym wiążą. Według respondentki inicjatywy takie jak zespoły interdyscyplinarne, tworzone na terenie Bytomia według badanej nie do końca spełniają oczekiwania jej odbiorców, gdyż sprawy tam poruszane są bardzo ogólnikowe i nie dotyczą konkretnych problemów danej rodziny, z którą ona aktualnie pracuje. Respondentka uważa te spotkania za stratę czasu. Respondentka twierdzi, że przyczyną tak drastycznego rozwoju zjawiska niedostosowania społecznego jest brak wczesnej prewencji i pedagogizacji rodziców7, która powinna być już prowadzona na poziomie przedszkola. Nie można czekać, aż dziecko trafi do zawodówki, ażeby dowiedziało się o zagrożeniach związanych z paleniem papierosów czy używaniem alkoholu. Rodzice zaś powinni być zobligowani pod karą nieotrzymania świadczeń rodzinnych do uczestniczenia w zajęciach prowadzonych przez pedagoga czy psychologa w szkole w ramach pedagogizacji. Ponadto, badana uważa, że wywiadówki szkolne powinny być wykorzystywane do uświadamiania rodzicom praw i obowiązków jakie do nich należą, a nie być okazjąjedynie do wyliczania nagan i nieobecności dziecka w szkole. Badana ubolewa nad faktem, iż jest w dalszym ciągu zdecydowanie za mało klubów sportowych, spartakiad osiedlowych i innych form rekreacji dla bytomskiej młodzieży. Oferta zajęć profilaktycznych powinna być bardziej rozbudowana, ażeby zredukować liczbę dzieci trafiających do placówek. Nie można czekać aż trudności wystąpią trzeba im przeciwdziałać w ramach wczesnej prewencji jaką jest min. organizacja czasu wolnego dzieciom. Badana uczestniczy w różnego rodzaju kursach, szkoleniach podnoszących kwalifikacje zarówno stacjonarnych, jak i wyjazdowych, organizowanych przez Sąd Rejonowy. Tematyka kursów kwalifikacyjnych oscyluje wokół problematyki związanej z przemocą w rodzinie, uzależnieniami, agresją werbalna i niewerbalną, chorobami, w tym AIDS itp. O wyborze drogi zawodowej badanej zadecydował przypadek, choć jest bardzo zadowolona ze swojej pracy. Twierdzi, że do wykonywania tego zawodu trzeba być odpornym na stres, samodzielnym i bardzo dobrze zorganizowanym. Na pytanie dotyczące tego, co respondentka chciałaby zmienić w swojej pracy odpowiedziała, że urealniłaby standardy dotyczące spraw przypadających na jedną osobę, gdyż ona sama w ciągu miesiąca musi odwiedzić, zdiagnozować i opisać 60 rodzin, nie wspominając już o tym, że prócz tego musi kontrolować nadzory 11 kuratorów społecznych. Dużym utrudnieniem wr pracy kuratora jest z pewnością brak numerów na budynkach domów, nazwisk na domofonach oraz bezpańsko biegających psów.

MIEJSKI OŚRODEK POMOCY RODZINIE *
(ul. Strzelców Bytomskich 16)

Ośrodek działa jako jednostka budżetowa, która nie posiada osobowości prawnej i j est podporządkowana bezpośrednio Prezydentowi Miasta Bytomia. Kierownikiem Ośrodka jest Dyrektor, którego zatrudnia Prezydent Miasta Bytomia, w czasie trwałej nieobecności Dyrektora funkcję kierownika Ośrodka pełni wyznaczony przez niego Zastępca.

Ośrodek pełni funkcję ośrodka pomocy społecznej i powiatowego centrum pomocy rodzinie. Terenem działania Ośrodka jest obszar miasta Bytomia.

Aktualnie obowiązującym aktem prawnym regulującym funkcjonowanie pomocy społecznej jest ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 roku.

Ośrodek Pomocy Rodzinie w Bytomiu realizuje zadania własne gminy i własne o charakterze obowiązkowym, w tym m. in.:

- kierowanie do domów pomocy społecznej i ponoszenie odpłatności za pobyt mieszkańca gminy w tym domu,
- sprawowanie nadzoru nad działalnością domów pomocy społecznej o zasięgu lokalnym,
- prowadzenie ośrodków wsparcia o zasięgu lokalnym oraz kierowanie do nich osób wymagających wsparcia, w tym:
- dziennych domów pomocy,
- ośrodków opiekuńczych,
- noclegowni,
- środowiskowych domów samopomocy,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych i okresowych,
- przyznawanie pomocy rzeczowej,
- udzielanie informacji o prawach i uprawnieniach osób korzystających z pomocy społecznej, w tym osób niepełnosprawnych,
- udzielanie schronienia, posiłku, niezbędnego ubrania osobom tego pozbawionym, szczególnie osobom bezdomnym,
- świadczenie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, w miejscu zamieszkania,
- udzielanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków powstałych w wyniku zdarzenia losowego,
- sprawianie pogrzebu, w tym osobom bezdomnym,
- praca socjalna.

Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie realizuje zadania zlecone gminie, do których należy:

- przyznawanie i wypłacanie zasiłków stałych,
- opłacanie składek na ubezpieczenie zdrowotne określonych w przepisach o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym,
- organizowanie i świadczenie specjalistycznych usług opiekuńczych,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków powstałych w wyniku klęski żywiołowej lub ekologicznej,
- organizowanie i prowadzenie środowiskowych domów samopomocy.

MOPR realizuje także zadania własne powiatu z zakresu pomocy społecznej, do których należy m.in.:

- umieszczanie w domach pomocy społecznej osób do nich skierowanych,

* opis działalności instytucji, sporządzony na podstawie wywiadu z przedstawicielem placówki, statutu placówki, regulaminu organizacyjnego Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie, aktów prawnych oraz na podstawie danych uzyskanych ze strony internetowej www.bytom.pl.

-organizowanie specjalistycznego poradnictwa, w tym rodzinnego dla rodziców biologicznych i zastępczych, a także terapii rodzinnej,
- zapewnienie opieki i wychowania dzieciom całkowicie lub częściowo pozbawionym opieki rodziców oraz dzieciom niedostosowanym społecznie,
- organizowanie opieki w rodzinach zastępczych oraz udzielanie pomocy pieniężnej na częściowe pokrycie kosztów utrzymania umieszczonych w nich dzieci,
- umieszczanie dzieci niedostosowanych społecznie w placówkach opiekuńczo-wychowawczych,
- przyznawanie pomocy pieniężnej na usamodzielnienie oraz pokrywanie wydatków związanych z kontynuowaniem nauki osobom opuszczającym niektóre typy placówek opiekuńczo-wychowawczych, schroniska, zakłady poprawcze, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze, domy pomocy społecznej i rodziny zastępcze,
- kierowanie wniosków o ustalenie stopnia niepełnosprawności,
- sprawowanie nadzoru nad działalnością, w szczególności w zakresie spraw finansowych i administracyjnych, rodzinnej opieki zastępczej, ośrodków adopcyjno-opiekuńczych, jednostki specjalistycznego poradnictwa, w tym rodzinnego oraz ośrodków wsparcia, domów pomocy społecznej i placówek opiekuńczo-wychowawczych,
- zapewnienie obsługi administracyjnej i finansowej Powiatowego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności.

Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie realizuje również zadania właściwe dla pomocy społecznej, a określone w przepisach szczególnych, poza ustawą o pomocy społecznej, do których należy m. in.:
- udzielanie pomocy socjalnej i prawnej osobom z zaburzeniami psychicznymi oraz współdziałanie z zakładami opieki zdrowotnej i sądami w zakresie określonym ustawą o ochronie zdrowia psychicznego,
- wypłacanie dodatków mieszkaniowych na zasadach określonych w ustawie o dodatkach mieszkaniowych,
- wypłacanie świadczeń pieniężnych z Państwowego Funduszu Kombatantów na zasadach określonych w ustawie o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego,
- realizowanie zadań z zakresu rehabilitacji społecznej osób niepełnosprawnych, zgodnie z ustawą o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych,
- wydawanie kart parkingowych osobom niepełnosprawnym, zgodnie z przepisami ustawy prawo o ruchu drogowym,
- przyznawanie i wypłacanie świadczeń pieniężnych repatriantom, zgodnie z obowiązującymi przepisami w tym zakresie.

Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Bytomiu działa na podstawie:
- uchwały Miejskiej Rady Narodowej w Bytomiu Nr XV/63/90 z dnia 21 lutego 1990 r. o utworzeniu jednostki budżetowej Ośrodka Pomocy Społecznej,
- uchwały Rady Miejskiej w Bytomiu Nr XX/360/00 z dnia 29 marca 2000 r. w sprawie przekształcenia Ośrodka Pomocy Społecznej w samodzielną jednostkę organizacyjno-budżetową Miasta Bytomia pod nazwą Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Bytomiu powołaną dla realizacji zadań z zakresu pomocy społecznej należących do kompetencji powiatu i gminy,
- uchwały Rady Miejskiej w Bytomiu Nr LX/816/06 z dnia 25 stycznia 2006 r. w sprawie uchwalenia Statutu Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Bytomiu,
- ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (jedn. tekst Dz.U. z 2004 r. Nr 64, poz. 593 z późn. zm.),
- ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (jedn. tekst Dz.U. z 1996 r. Nr 13, poz. 74 z późn. zm.),

- ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (jedn. tekst Dz.U. Nr 91, poz. 578 z późn. zm.),
- ustawy z dnia 26 listopada 1998 r. o finansach publicznych (jedn. tekst Dz.U. Nr 155, poz. 1014 z późn. zm.),
- ustawy z dnia 22 marca 1990 r. o pracownikach samorządowych (jedn. tekst Dz.U. Nr 21, poz. 124 z późn. zm.),
- ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (jedn. tekst Dz.U. z 2003 r. Nr 228, poz. 2255 z późn. zm.),
- ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o dodatkach mieszkaniowych (jedn. tekst Dz.U. z 2001 r. Nr 71, poz.734 z późn. zm.),
- ustawy z dnia 22 kwietnia 2005 r. o postępowaniu wobec dłużników alimentacyjnych oraz zaliczce alimentacyjnej (jedn. tekst Dz.U. z 2005 r. Nr 86, poz. 732 z późn. zm.),
- statutu Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Bytomiu.

W MOPR tworzone są programy do obsługo klientów pomocy społecznej jak:

Serce- *Pomost* program przeznaczony jest do całościowej obsługi klientów Ośrodka. Umożliwia gromadzenie, przetwarzanie, analizowanie i wydruk informacji niezbędnych do prawidłowego funkcjonowania systemu pomocy społecznej. W bazie danych gromadzone są informacje znajdujące się w wywiadzie środowiskowym, dotyczące klientów oraz ich sytuacji rodzinnej, co umożliwia na ich podstawie podjęcia odpowiedniej decyzji w sprawie pomocy i przyznania odpowiednich świadczeń. System obsługuje realizację świadczeń zgodnie z ustawą o pomocy społecznej. Umożliwia też rozliczanie wypłacanych świadczeń zarówno w formie pieniężnej, rzeczowej jak i pracy socjalnej. System posiada moduł statystyk, dzięki któremu można uzyskiwać różnorodne zestawienia konieczne do sprawozdań i analiz pracy ośrodka.

Familia program przeznaczony jest do obsługi klientów MOPR ubiegających się o świadczenia rodzinne i/lub zaliczkę alimentacyjną. Daje możliwość gromadzenie niezbędnych informacji znajdujących się na wniosku w sprawie przyznania świadczenia rodzinnego, zasiłku pielęgnacyjnego, zaliczki alimentacyjnej. Na podstawie danych wprowadzonych z wniosku umożliwia podjęcie odpowiedniej decyzji w sprawie przyznania właściwych świadczeń rodzinnych, zasiłku pielęgnacyjnego, zaliczki alimentacyjnej. System posiada dodatkową aplikację statystyka, dzięki której można uzyskiwać różne zestawienia konieczne do sprawozdań i analiz pracy ośrodka.

Aplikacja Familia wspomaga pracę urzędów miast i gmin oraz ośrodków pomocy społecznej i ośrodków pomocy rodzinie w zakresie zadań związanych z przyznawaniem i realizacją świadczeń rodzinnych oraz zaliczek alimentacyjnych.

W szczególności system wspomaga pracę w zakresie:

- prowadzenia ewidencji osób ubiegających się o świadczenia rodzinne i/lub zaliczki alimentacyjne oraz uprawnionych do tych świadczeń
- prowadzenia ewidencji wniosków o zasiłek rodzinny oraz dodatki do tego zasiłku, zasiłek pielęgnacyjny, świadczenie pielęgnacyjne, dodatek z tytułu samotnego wychowywania dziecka dla osób, które otrzymywały do dnia 1 maja 2004r., ustalone na siebie świadczenie z funduszu alimentacyjnego, zaliczkę alimentacyjną
- podejmowania i ewidencji decyzji dotyczących w/w świadczeń
- przyznawania i wypłaty świadczeń,
- zgłaszania do ZUS osób do ubezpieczenia zdrowotnego i ubezpieczeń społecznych oraz rozliczania składek na w/w ubezpieczenia,
- sprawozdawczości statystycznej

Aplikacja umożliwia łączną lub oddzielną realizację spraw związanych ze świadczeniami rodzinnymi i zaliczkami alimentacyjnymi poprzez rozdzielenie funkcji obsługi wniosków, decyzji, naliczania świadczeń i sprawozdawczości oraz możliwości nadawania

uprawnień do poszczególnych funkcji, obsługę spraw związanych ze świadczeniami rodzinnymi i zaliczkami alimentacyjnymi na tej samej lub na rozdzielnych bazach danych

DODATKI MIESZKANIOWE

-program przeznaczony jest do obsługi klientów MOPR ubiegających się o dodatek mieszkaniowy. Umożliwia gromadzenie informacji znajdujących się na stosownym wniosku w sprawie przyznania dodatku mieszkaniowego. Podstawowym zadaniem programu jest gromadzenie wymaganych informacji niezbędnych do wydania decyzji w sprawie dodatku mieszkaniowego i obsługi wypłat dla najemców oraz zarządców zgodnie z wystawionymi decyzjami

Dodatek mieszkaniowy przysługuje:

• najemcom oraz podnajemcom lokali mieszkalnych,

• osobom mieszkającym w lokalach mieszkalnych, do których przysługuje im spółdzielcze prawo do lokalu mieszkalnego,

• osobom mieszkającym W lokalach mieszkalnych znajdujących się w budynkach, stanowiących ich własność i właścicielom samodzielnych lokali mieszkalnych,

• innym osobom, mającym tytuł prawny do zajmowanego lokalu mieszkalnego i ponoszącym wydatki, związane z jego zajmowaniem,

• osobom, zajmującym lokal mieszkalny bez tytułu prawnego, oczekującym na przysługujący im lokal zamienny albo socjalny.

Przyznanie dodatku zależy od wysokości średniego dochodu na miesiąc. Średni dochód w okresie 3 miesięcy poprzedzających złożenie wniosku oblicza się, dzieląc dochód gospodarstwa domowego przez liczbę osób w gospodarstwie domowym. O dodatek można się ubiegać, jeżeli po obliczeniu okazuje się, że średni dochód na jedną osobę nie powinien przekroczyć:

• wysokości 175% najniższej emerytury (brutto) — dla osoby mieszkającej samotnie w dniu złożenia wniosku,

• wysokości 125% najniższej emerytury (brutto) — dla rodziny, w której są co najmniej dwie osoby w dniu złożenia wniosku.

STRUKTURA ORGANIZACYJNA:

- Dział Realizacji Świadczeń
- Dział Pomocy Środowiskowej
- Dział Pomocy Instytucjonalnej
- Dział Finansowo-Księgowy Dział Kadr, Płac i Spraw Socjalnych Dział Administracyjny
- Dział Rehabilitacji Społecznej
- Zespół Planowania, Koordynowania i Realizacji Projektów
- Dział Opieki nad Dzieckiem
- Sekcja Informatyki
- Inspektor BHP, OC i P. Poż.
- Radca Prawny dla pracowników
- Audytor Wewnętrzny
- Kancelaria
- Konsultant Prawny do Państwa dyspozycji
- Zespół Interwencji Kryzysowej Powiatowy Zespół ds. Orzekania o Niepełnosprawności
- 9 Terenowych Punktów Pomocy Środowiskowej

WYKAZ PROJEKTÓW:

- Pracownik socjalny jako konsultant rodzinny.
- Psychoedukacyjna grupa wsparcia dla członków rodzin osób chorych na schizofrenię.
- Mieszkanie rotacyjne dla ofiar przemocy w rodzinie.
- „POMOCNE DŁONIE" – grupa wsparcia dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie.
- Grupa wsparcia dla dzieci w wieku 7 – 12 lat zagrożonych patologią społeczną, pracująca metodą dramy.
-Grupa edukacyjna dla rodziców dzieci pracujących metodą dramy.
- „PODAJMY SOBIE RĘCE" – grupa wsparcia dla młodzieży z problemami braku porozumienia się z osobami starszymi.
- „OTWARTE SERCE" – pomoc dzieciom niepełnosprawnym w rodzinach zastępczych.
- Grupa edukacyjno – warsztatowa dla rodziców mających trudności opiekuńczo-wychowawcze z dziećmi.
- Grupa edukacyjna dla rodzin pacjentów z chorobą Alzheimera.
- Integracja ze środowiskiem lokalnym osób korzystających z usług świadczonych w dziennych domach pomocy „RAZEM".
- Mieszkania chronione dla osób z zaburzeniami psychicznymi.
- Kompleksowe formy aktywizacji na rzecz osób bezdomnych „KROK W LEPSZĄ PRZYSZŁOŚĆ"
-System wsparcia dla kobiet długotrwale bezrobotnych „CZAS NA KOBIETY".
- Funkcjonalne przystosowanie mieszkania i najbliższego środowiska dla potrzeb osób niepełnosprawnych „KATALOG POMYSŁÓW".
- Rehabilitacja osób niepełnosprawnych o najniższych dochodach.
- Strona internetowa MOPR.
- Promocja aktywnej polityki społecznej poprzez szkolenia i treningi interpersonalne pracowników socjalnych.
- Zespół Interwencji Środowiskowo-Psychiatrycznej.
- Grupa wsparcia dla osób chorych na schizofrenię.
- Zindywidualizowany trening umiejętności społecznych dla osób chorych na schizofrenię.
- „WYRÓWNAĆ SZANSE" – pomoc niepełnosprawnym wychowankom placówek opiekuńczo-wychowawczych.
- Rehabilitacja w środowisku jako jedna z form polepszenia jakości życia „Prezentacja sprzętu rehabilitacyjnego".
- Szkolenia dla organizacji pozarządowych.
- Zapewnienie dostępu osobom niepełnosprawnym do nowoczesnej informacji „Sprawna informacja dla niepełnosprawnych".

ŚWIADCZENIA POMOCY SPOŁECZNEJ

Pomoc społeczna jest instytucją polityki społecznej państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są w stanie pokonać wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości.

Rodzaj, forma i rozmiar świadczenia powinien być odpowiedni do okoliczności uzasadniających udzielenie pomocy.

RODZAJE ŚWIADCZEŃ:

Świadczenia pieniężne:
- zasiłek stały,
- zasiłek okresowy,
- zasiłek celowy i specjalny zasiłek celowy,
- zasiłek i pożyczka na ekonomiczne usamodzielnienie,
- pomoc dla rodzin zastępczych,
- pomoc na usamodzielnienie oraz kontynuowanie nauki,
- świadczenie pieniężne na utrzymanie i pokrycie wydatków związanych z nauką języka polskiego dla uchodźców.

Świadczenia niepieniężne:
- praca socjalna,
- bilet kredytowany,
- składki na ubezpieczenie zdrowotne,
- składki na ubezpieczenie społeczne,
- pomoc rzeczowa, w tym na ekonomiczne usamodzielnienie,
- sprawienie pogrzebu,
- poradnictwo specjalistyczne,
- interwencja kryzysowa,
- schronienie,
- posiłek,
- niezbędne ubranie,
- usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, w ośrodkach wsparcia oraz w rodzinnych domach pomocy,
- specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania oraz w ośrodkach wsparcia,
- mieszkanie chronione,
- pobyt i usługi w domu pomocy społecznej,
-opieka i wychowanie w rodzinie zastępczej i w placówce opiekuńczo-wychowawczej,
- pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu chronionym,
- pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, pomoc na zagospodarowanie – w formie rzeczowej dla osób usamodzielnianych,
- szkolenia, poradnictwo rodzinne i terapia rodzinna prowadzone przez ośrodki adopcyjno-opiekuńcze.

DZIAŁY MOPR REALIZUJĄCE ŚWIADCZENIA Z POMOCY SPOŁECZNEJ

- Dział Pomocy Środowiskowej
- Dział Opieki nad Dzieckiem
- Dział Opieki Stacjonarnej

Prawo do świadczeń pieniężnych z Pomocy Społecznej przysługuje:
- osobie samotnie gospodarującej, której dochód nie przekracza kwoty 477 złotych (kryterium dochodowe osoby samotnie gospodarującej),
- osobie w rodzinie, w której dochód na osobę nie przekracza kwoty 351 złotych (kryterium dochodowe na osobę w rodzinie): przy jednoczesnym występowaniu co najmniej jednego z

powodów wymienionych poniżej (lub innych okoliczności) uzasadniających udzielenie pomocy społecznej:
- sieroctwa;
- bezdomności;
- bezrobocia;
- niepełnosprawności;
- długotrwałej lub ciężkiej choroby;
- przemocy w rodzinie;
- potrzeby ochrony macierzyństwa lub wielodzietności;
- potrzeby ochrony ofiar handlu ludźmi;
- bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych;
- braku umiejętności w przystosowaniu do życia młodzieży opuszczającej całodobowe placówki opiekuńczo-wychowawcze;
- trudności w integracji osób, które otrzymały status uchodźcy;
- trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego;
- alkoholizmu lub narkomanii;
- zdarzenia losowego i sytuacji kryzysowej;
- klęski żywiołowej lub ekologicznej.

Decyzja dotycząca świadczeń wydawana jest po przeprowadzeniu rodzinnego wywiadu środowiskowego, w trakcie którego ustalana jest sytuacja rodzinna, osobista, dochodowa i majątkowa osób/rodzin, które złożyły wniosek o udzielenie pomocy. W przypadku osób korzystających ze stałych form pomocy aktualizację wywiadu sporządza się nie rzadziej niż co 6 miesięcy (nawet jeśli sytuacja nie uległa zmianie).
W szczególnie uzasadnionym przypadku osobie/rodzinie o dochodach przekraczających kryterium dochodowe, może być przyznany specjalny zasiłek celowy nie podlegający zwrotowi, albo zasiłek okresowy, celowy lub pomoc rzeczowa pod warunkiem zwrotu części lub całości kwoty zasiłku.

W szczególnych przypadkach, zwłaszcza jeśli żądanie zwrotu wydatków na udzielone świadczenie stanowiłoby dla osoby nadmierne obciążenie lub też niweczyłoby skutki udzielonej pomocy, można odstąpić od żądania zwrotu udzielonego świadczenia.

Praca socjalna
Praca socjalna to działalność zawodowa, która ma na celu pomoc osobom i rodzinom we wzmacnianiu lub odzyskiwaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie poprzez pełnienie odpowiednich ról społecznych oraz tworzenie warunków sprzyjających temu celowi. Jest świadczona bez względu na posiadany dochód. Może być prowadzona w oparciu o kontrakt socjalny. Metody i techniki właściwe tej działalności stosuje się z poszanowaniem godności osoby i jej prawa do samostanowienia.

Poradnictwo specjalistyczne
Poradnictwo specjalistyczne, a w szczególności prawne, psychologiczne i rodzinne, jest świadczone osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych.
Poradnictwo jest świadczone bez względu na posiadany dochód.

Poradnictwo prawne realizuje się przez udzielanie informacji o obowiązujących przepisach z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, ochrony praw lokatorów, zabezpieczenia społecznego.

Poradnictwo psychologiczne realizuje się w toku diagnozowania, profilaktyki i terapii.

Poradnictwo rodzinne obejmuje szeroko rozumiane problemy funkcjonowania rodziny, w tym problemy wychowawcze w rodzinach naturalnych i zastępczych oraz problemy opieki nad osobą niepełnosprawną oraz terapię rodzinną.

Do świadczeń rodzinnych zalicza się :
- *Zasiłek rodzinny*
Zasiłek rodzinny przysługuje rodzinom, w których dochód netto na osobę nie przekracza 504 zł lub 583 zł (w rodzinie z dzieckiem niepełnosprawnym). To także podstawa do ubiegania się o dodatki do zasiłku rodzinnego. W okresie zasiłkowym 2007/2008, tj. od 0l.09.2007r do 31.08.2008r., brane są pod uwagę dochody za rok kalendarzowy poprzedzający okres zasiłkowy czyli za rok 2006.
(zasiłek rodzinny przysługuje do ukończenia przez dziecko:
• 18 roku życia,
• nauki w szkole, jednak nie dłużej niż do ukończenia 21 roku życia,
• 24 roku życia, jeżeli kontynuuje naukę w szkole lub w szkole wyższej i legitymuje się orzeczeniem o umiarkowanym albo znacznym stopniu niepełnosprawności.
Zasiłek rodzinny wynosi miesięcznie:
• 48 zł na dziecko w wieku do ukończenia 5 roku życia;
• 64 zł na dziecko powyżej 5 roku życia do ukończenia 18 roku życia;
• 68 zł na dziecko w wieku powyżej 18 roku życia do ukończenia 24 roku życia.)
Uprawnionym wnioskodawcą jest rodzic; prawny lub faktyczny opiekun dziecka (musi wystąpić do sądu z wnioskiem o przysposobienie dziecka). O przyznanie zasiłku może zwrócić się także pełnoletnia osoba ucząca się jeśli spełnia kryterium dochodowe oraz ma zasądzone alimenty od rodziców lub rodzice nie żyją, w szkole lub szkole wyższej do ukończenia 24 roku życia.
- *Dodatki do zasiłku rodzinnego :*
• dodatek z tytułu urodzenia dziecka,
• dodatek z tytułu opieki nad dzieckiem w okresie korzystania z urlopu wychowawczego,
• dodatek z tytułu samotnego wychowywania dziecka,
• dodatek z tytułu kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego,
• dodatek z tytułu rozpoczęcia roku szkolnego,
• dodatek z tytułu podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania,
• dodatek z tytułu podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania,
• dodatek z tytułu wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej.
Ponadto Dział świadczeń Rodzinnych wypłaca następujące rodzaje świadczeń:
• świadczenie pielęgnacyjne,
• zasiłek pielęgnacyjny (niezależnie od dochodu),
• jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka (niezależnie od dochodu).
Na stronie internetowej ośrodka są dostępne druki, formularze i wnioski wymagane do załatwienia rozmaitych spraw socjalnych.
Oprócz bieżącej działalności pomocowej, wynikającej z ustawy o pomocy społecznej, MOPR w Bytomiu nadzoruje i koordynuje funkcjonowanie innych jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, a w tym:
- ***4 Dziennych Domów Pomocy*** *– dysponujących 120 miejscami,*
- ***3 Domów Pomocy Społecznej*** *– dysponujących 380 miejscami,*

* aneks nr 6

- ***3 Domów Dziecka*** *– dla 174 wychowanków,*
- ***Miejskiego Ośrodka Opiekuńczego*** *– dysponującego 62 miejscami,*
- ***Środowiskowego Domu Samopomocy*** *– dla 27 podopiecznych*
- ***Noclegowni*** *– dysponującej 70 miejscami.*

MOPR jest współautorem programu „Bytomski Program Wsparcia Dziecka i Rodziny na lata 2008-2012”*, który jest narzędziem służącym stworzeniu na terenie miasta systemu pomocy dla rodzin, spełniającego postulaty dostępności i powszechności usług oraz działania ukierunkowanego na wzmocnienie elementów środowiskowej pracy z rodziną.
Jednym z celów programu jest doprowadzenie do zahamowania procesu dysfunkcjonalności wielu rodzin oraz do zmniejszenia kosztów związanych z funkcjonowaniem instytucjonalnych form opieki nad dziećmi. Autorzy programu zakładają zaangażowanie zarówno instytucji publicznych, jak i sektora pozarządowego w proces realizacji założeń programowych. Efektywności powstającego systemu mają służyć działania odpowiadające postulatom zawartym w Programie wspierania jednostek samorządu terytorialnego w budowaniu lokalnego systemu opieki nad dzieckiem i rodziną, zgodnie z którymi należy:
- zrobić wszystko, aby dziecko pozostało w rodzinie własnej, zgodnie z zasadą pomocniczości nie wyręczając zbytnio rodziców;
- zapobiegać patologiom społecznym;
- tworzyć rodzinne formy opieki zastępczej, tak aby tylko w ostateczności kierować dzieci do placówek opiekuńczo-wychowawczych;
- przeciwdziałać niedostosowaniu społecznemu i przygotować dzieci i młodzież do samodzielnego życia.

Projektowane działania w szczególności powinny przyczynić się do realizacji zapisów ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, zgodnie z którą skierowanie dziecka do placówki opiekuńczo-wychowawczej może nastąpić po wyczerpaniu możliwości udzielenia pomocy w rodzinie naturalnej lub umieszczenia w rodzinie zastępczej oraz całodobowy pobyt dziecka w placówce powinien mieć charakter przejściowy -do czasu powrotu dziecka do rodziny naturalnej lub umieszczenia w rodzinie zastępczej (art. 80 ust. 6 i 7 wym. ustawy).
Pomoc dziecku jest w Programie rozumiana jako wsparcie w sytuacji, kiedy rodzina dziecka nie zaspokaja jego potrzeb rozwojowych, nie jest wydolna pod względem opiekuńczo-wychowawczym, przeżywa sytuację kryzysową, która w negatywnym wymiarze może przerodzić się w stan chroniczny. Każda zmiana sytuacji dziecka z takiej rodziny może tworzyć nowe sytuacje kryzysowe.
Realizacja Bytomskiego Programu Wsparcia Dziecka i Rodziny na lata 2008-2012, ma takim sytuacjom zapobiegać i służyć następującym zasadom:
- bliżej rodziny naturalnej - bez konieczności całkowitej izolacji dziecka,
- bliżej dziecka - najlepiej w rodzinie,

wcześniej - zanim problemy urosną i staną się trwale trudno rozwiązywalne,
- lepiej - wykorzystując potencjał fachowców i najlepszej kadry aktualnie pracujących w jednostkach pomocy społecznej nad określonymi problemami,
- krócej – tak, by nie uzależniać od pomocy,
- taniej- forma pomocy stosowna do potrzeb bez niepotrzebnego stosowania form instytucjonalnych na rzecz usług w otwartym środowisku i form rodzinnych.

Przyjęte powyższe zasady pomocy dziecku i rodzinie, jeśli będą właściwie stosowane przez wszystkie osoby i instytucje w lokalnym środowisku, doprowadzą do stworzenia jednolitego systemu wszechstronnej pomocy rodzinie poprzez lokalny pakiet usług obejmujący: opiekę nad rodziną i dzieckiem w środowisku otwartym, rodzinną opiekę zastępczą i opiekę

instytucjonalną, oraz działania profilaktyczne.
W programie wyznaczone zostały 3 cele główne Programu. Realizacja działań w zakresie pierwszego celu głównego, jakim jest „zbudowanie zintegrowanego systemu środowiskowego wsparcia rodzin", ma służyć utrzymaniu dziecka w rodzinie naturalnej. W sytuacji, kiedy dojdzie do konieczności umieszczenia dziecka poza rodziną, osiągnięcie drugiego celu głównego zapewni wysoką jakość systemu opieki instytucjonalnej oraz podjęcie wszelkich działań na rzecz umożliwienia powrotu dziecka do jego rodziny. W przypadkach, gdy powrót do rodziny naturalnej nie będzie możliwy, realizacja trzeciego celu głównego powinna zapewnić przygotowanie dziecka do prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie po opuszczeniu placówki.
Program współtworzyli również :
- Radna Rady Miejskiej w Bytomiu
- Dyrektor Domu Dziecka nr 1
- Dyrektor Domu Dziecka nr 2
- Prezes Oddziału Miejskiego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Bytomiu
- Prezes Oddziału Terenowego Towarzystwa Rozwijania Aktywności Dzieci„Szansa"
- Naczelnik Wydziału Edukacji Urzędu Miejskiego w Bytomiu
- Naczelnik Wydziału Zdrowia i Opieki Społecznej Urzędu Miejskiego w Bytomiu
- Podinspektor w Wydziale Zdrowia i Opieki Społecznej Urzędu Miejskiego w Bytomiu

MOPR jest również współinicjatorem zespołów interdyscyplinarnych, tworzonych na potrzeby wynikające z :
- bezradności w sprawach opiekuńczowychowawcz3Tch,
- przemocy w rodzinie,
- demoralizacji nieletnich,
- zaniedbywania obowiązków rodzicielskich,
- uzależnień (w szczególności od alkoholu i narkotyków),
- bezdomności bądź zagrożenia bezdomnością,
- bezrobocia,
- konieczności zapewnienia właściwej opieki osobom niepełnosprawnym i starym niezdolnym do samodzielnej egzystencji.

Kompleksowe podejście do rozwiązywania problemów społecznych polegające na skoordynowaniu działań poszczególnych instytucji pozwoli na na celu przede wszystkim podniesienie ich skuteczności, umożliwi szybką reakcję i eliminację w/w problemów i zapobiegnie powieleniu działań.
Zespól Interdyscyplinarny rozumiany jest tu bowiem jako zespól profesjonalistów-przedstawicieli instytucji i organizacji pracujących na rzecz osób, rodzin i dzieci, który jest powołany dla usprawnienia oraz podniesienia skuteczności działań podejmowanych przez różne podmioty na rzecz konkretnej rodziny lub rozwiązywania konkretnego problemu społecznego.
Cele działalności Zespołu to:
-cel nadrzędny — zintegrowanie działań służb i instytucji oraz stowarzyszeń i organizacji pozarządowych oraz innych podmiotów na rzecz dzieci i rodzin.
- cele dodatkowe
- pomoc rodzinom w przezwyciężaniu trudnych sytuacji życiowych,
- zapobieganie sytuacjom kryzysowym,
- zapobieganie przejściu sytuacji kryzysowej w stan chroniczny,
- zapobieganie sytuacjom uniemożliwiającym prawidłowe funkcjonowanie osób i rodzin,
- działania profilaktyczne zapobiegające powstawaniu patologii życia rodzinnego.

Do głównych zadań Zespół zalicza natomiast:
- Zintegrowane oddziaływanie na rodzinę i budowanie dla niej sieci wsparcia społecznego.

- Wspomaganie działań poprzez wyposażenie rodziców w umiejętności związane z prawidłowym pełnieniem roli rodzica i członka rodziny.
- Przeciwdziałanie negatywnym następstwom problemów pojawiających się w rodzinach.
- Szybkie reagowanie na sytuacje stwarzające zagrożenie dla życia, zdrowia bądź właściwego rozwoju dzieci.

Adresatami działań podejmowanych przez Zespół są w szczególności:
- rodziny, w których zdarzają się przypadki stosowania przemocy wobec dziecka lub współmałżonka,
- rodziny, w których dzieci są zaniedbywane (niedożywienie, brak opieki lekarskiej, brak obowiązku szkolnego itp.),
- rodziny, w których nadużywa się alkohol lub inne używki,
- rodziny, w których występują konflikty pomiędzy rodzicami a dzieckiem/dziećmi (zaburzenia zachowania dzieci na tle takich konfliktów, ucieczki z domów itd.),
- rodziny, w których rodzice/opiekunowie są umysłowo, emocjonalnie lub fizycznie niepełnosprawni,
- rodziny, w których matka lub ojciec zostali osadzeni w zakładzie karnym,
- rodziny zastępcze i adopcyjne, które przeżywają problemy z wychowaniem powierzonych dzieci,
- rodziny, w których rodzice lub jedno z rodziców są nieletni.

Szczegółowe zasady funkcjonowania Zespołów Interdyscyplinarnych można odnaleźć w informatorze, który zawiera również wniosek o zwołanie Zespołu Interdyscyplinarnego i Kartę Działań Zespołu. Do zasad zespołu zalecza się :
- praca Zespołu jest elementem realizacji zadań miasta dotyczących wsparcia dziecka i rodziny;
- liderem każdego Zespotu jest Kierownik Terenowego Punktu Pomocy Środowiskowej Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Bytomiu;
- w ramach zespołu tworzy się grupy interwencyjne;
- skład grupy interwencyjnej jest uzależniony od skali problemu i może ulec zmianie;
- każdy przedstawiciel instytucji, która przystąpiła do realizacji programu ma prawo zwoływania posiedzeń Zespołu Interdyscyplinarnego;
- spotkania Zespołu będą odbywać się na terenie instytucji, które przystąpią do realizacji programu;
- o każdym zorganizowanym spotkaniu grupy interwencyjnej należy poinformować lidera Zespołu i przekazać kopię wniosku zgłoszeniowego i karty działań celem właściwego ewidencjonowania spraw;
- osoba zgłaszająca jest koordynatorem działań dot. zgłoszonego przypadku;
- koordynator organizuje grupę interwencyjną i wyznacza. termin oraz miejsce spotkania;
- grupa interwencyjna może również podjąć działania:
◦ na prośbę rodziców lub innych dorosłych członków rodziny,
◦ na prośbę dziecka,
◦ po uzyskaniu informacji od członków społeczności lokalnej,
◦ po uzyskaniu informacji ze szkół,
◦ po uzyskaniu informacji od innych służb, W szczególności:
pomocy społecznej straży miejskiej, policji, kuratorów,
organizacji pozarządowych;
- grupa interwencyjna rozstrzyga o czasie, sposobie i rodzaju działań w środowisku (rodzinie) oraz podejmuje adekwatne do rozpoznanego problemu działania;
- spotkania Zespołu odbywają się co najmniej raz w miesiącu;
- na spotkaniach Zespołu omawiane są działania poszczególnych grup interwencyjnych oraz propozycje działań wobec środowisk (rodzin);

- w przypadkach wymagających interwencji Sądu, pod wnioskiem podpisują się wszyscy członkowie grupy interwencyjnej;
- praca poszczególnych grup interwencyjnych dokumentowana jest w karcie działań;
- wszystkich członków zespołu interdyscyplinarnego obowiązuje zasada tajności informacji przekazywanych na posiedzeniach Zespołu.

Instytucje uczestniczące w pracach Zespołów Interdyscyplinarnych to:
- Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Bytomiu,
- Sąd Rejonowy w Bytomiu - kuratorzy sądowi,
- Straż Miejska w Bytomiu,
- Komenda Miejska Policji w Bytomiu,
- bytomskie szkoły,
- Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Bytomiu,
- Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym od Alkoholu i Ich Rodzinom,
- Miejska Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych
Bytomiu,
- organizacje pozarządowe i instytucje kościelne.

(Autorzy programu nawiązywali do zasad pomocy zawartych w Programie Wsparcia Jednostek Samorządu Terytorialnego w Budowaniu Lokalnego Systemu Opieki nad Dzieckiem, Warszawa 2006r. Bliższe informacje na temat programu można znaleźć na stronie internetowej natomiast założenia programowe dokładnie zostały umieszczone w aneksie nr1)

Wywiad przeprowadzony ze specjalistą do pracy z rodziną-pracownikiem Zespołu Interwencji Kryzysowej MOPR

Respondent ma 32 lat i posiada wykształcenie pedagogiczne o specjalności resocjalizacja. Przed podjęciem pracy w MOPR, pracował w teatrze muzycznym w Gliwicach (chór), Kinie Panorama (bileter), hurtowni papierniczej jako przedstawiciel handlowy, (fakturzysta), firmie ochrony mienia FOSA jako pracownik fizyczny. Od 7 lat pracuje w MOPR początkowo jako pracownik biurowy, później pracownik socjalny i w od 3 lat jako specjalista do pracy z rodziną w Zespole Interwencji Kryzysowej MOPR. Dorywczo podejmuje też prace w charakterze konferansjera i aktora

Respondent niedostosowanie społeczne rozumie jako wykraczanie poza ogólnie przyjęte i akceptowane ramy społecznie, dotyczące zachowań ludzi, które często wiążą się z zachowaniami przestępczymi, demoralizacją, patologią itp. Twierdzi jednak, że w MOPR termin niedostosowanie społeczne zostało wyparte i stosowane bardzo sporadycznie. Źródeł zaburzeń w zachowaniu respondent upatruje w czynnikach wewnętrznych (wynikających z natury człowieka, osobowości, charakteru, różnego rodzaju zaburzeń, choroby itp. lub w czynnikach zewnętrznych takich jak środowisko rodzinne, rówieśnicze, społeczność lokalna, dzielnica w której zamieszkuje jednostka, pochodzenie, mniejszości narodowe, czasem orientacja seksualna. „Myślę, że pierwsze symptomy niedostosowania społecznego możemy zaobserwować u dziecka wykazującego zachowania odbiegające od społecznie przyjętych norm”- twierdzi respondent. Zagrożenia i skutki jakie może powodować problem niedostosowania są wg respondenta ogromne i poważne a mianowicie „słyszałem od osób, które pracowały z osobami bezdomnymi, że zaczynali od wagarów, a skończyło się, jak się skończyło. Chyba właściwie wszystkie dysfunkcje, które znajdują się w ustawie o pomocy społecznej, a więc: bezrobocie, bezdomność, bieda, ubóstwo, przestępczość, uzależnienia, przemoc, narkomania, zagrożenia, niechciane ciąże choroby itp.”- mówi respondent. Metody pracy stosowane przez respondenta to metoda pracy z klientem w kontakcie indywidualnym

oraz praca w grupie (edukacja + wsparcie). Do metod i technik bezpośrednio wykorzystywanych w pracy z klientem można zaliczyć z pewnością negocjację, wywiad, analizę dokumentów, rozmowę - wspierającą, profilaktyczną, „zadaniową", dyscyplinującą, ostrzegawczą, motywacyjną, metody pośrednie dotyczą głównie kierowania klienta, zgodnie z jego potrzebami do odpowiednich instytucji takich jak np. szpitale, ośrodki terapeutyczne, kościoły, policja, kurator, pośrednictwo pracy itp. Respondent czerpie wiedzę na temat niedostosowania społecznego aktualnie głównie ze szkoleń organizowanych przez różnego rodzaju instytucje, a także wynosi ją bezpośrednio z rodzin wieloproblemowych, z którymi pracuje na co dzień, w którym występuje też m.in. problem niedostosowania społecznego. Skarbnicą wiedzy są także różnego rodzaju szkolenia, na których istnieje możliwość zweryfikowania wiedzy i umiejętności, których tematyka dotyczy stricte wykonywanej przez respondenta pracy. Badany nigdy nie przypuszczał, że będzie pedagogiem, „pomagaczem", a raczej aktorem, śpiewakiem lub leśnikiem. Zawsze starał się pomagać ludziom jak np. osobom uzależnionym od alkoholu lub narkotyków, aczkolwiek nigdy nie myślał, że będzie się tym zajmował zawodowo. Jest zadowolony ze swojej pracy zawodowej, choć czasem zdarza mu się ponosić porażki, ale potrafi zachować do nich zdrowy dystans. Z predyspozycji, które przydają się respondentowi w pracy na tym stanowisku przydatne wymienia cierpliwość, komunikatywność, szybkość podejmowaniu decyzji, chęć pomagania ludziom. Jego zadaniem największa odpowiedzialność za rozwój zjawiska niedostosowania społecznego spoczywa na środowisku rodzinnym. Respondent twierdzi, ze w chwili obecnej w MOPR jest tworzony projekt dotyczący pomocy rodzinom wieloprobłemowym w tym z problemem niedostosowania społecznego, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej który ma zostać wdrożony w tym roku i jest nastawiony na współpracę między instytucjonalną na terenie miasta Bytom. W Bytomiu z tej inicjatywy są już tworzone grupy interdyscyplinarne, które dokonują diagnozy zapotrzebowania na pomoc i wsparcie instytucjonalną. Ale tymi sprawami zajmuje się dział projektów. Obecnie wszedł też program pomocy osobom bezrobotnym. Respondent nie jest animatorem zajęć, których celem jest organizowanie czasu wolnego od nauki dla dzieci i młodzieży zagrożonej niedostosowaniem społecznym, aczkolwiek twierdzi, że widzi dużą potrzebę takich zajęć, które uważa za bardzo przydatne i zasadne. Respondent współpracuje z Działem Opieki nad Dzieckiem, Pracownikami Socjalnymi, Szkołą, Policją, Sądem, Poradniami w tym Poradnią Leczenia Uzależnień, Poradnią Zdrowia Psychicznego, Kuratorami, Ośrodkiem Terapii Odwykowej, Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym Od Alkoholu I Ich Rodzinom, Księżmi oraz OHP, Szkołami, i innymi placówkami w zależności od problemu rodziny. Respondent posiada wykaz instytucji świadczących pomoc psychologiczną, socjalną, medyczną, duchową, edukacyjną itp. Badany zapytany o to jak ocenia poziom profilaktyki i wsparcia społecznego dla osób niedostosowanych na terenie miasta Bytom w sali od 1-10 wystawił notę 3 ze względu na „pozoranctwo", aczkolwiek dostrzega też, że od jakiegoś czasu zaczyna się „coś dziać" i zmierza to w bardzo dobrym kierunku a mianowicie profesjonalnej pomocy i wsparcia społecznego. Na pytanie czy istnieją jakieś bariery mogące utrudniać współpracę i współdziałanie międzyinstytucjonalne na rzecz profilaktyki i wsparcia dla osób niedostosowanych społecznie respondent odpowiedział bardzo wyczerpująco a mianowicie: „Każda instytucja chce się pokazać z jak najlepszej strony, zachowując pewne pozory, a to nie wpływa chyba dobrze na współpracę". Miedzy instytucjami wyczuwa się niezdrową rywalizację zwłaszcza podczas spotkań zespołów interdyscyplinarnych, gdzie co poniektórzy zamiast pracować nad konkretnymi problemami prezentowali zasługi swoje i danej instytucji. Współpraca na szczeblu pracowników szeregowych układa się dość pomyślnie, choć zależy to od ludzi z którymi się współpracuje, trochę mniej optymistycznie jak twierdzi respondent wygląda to na szczeblu wyższym. Osobiście respondentowi bardzo dobrze się współpracuje z centrum pomocy osobom uzależnionym od alkoholu i ich rodzinom, kilkoma pedagogami,

oraz kuratorami z pionu karnego i rodzinnego. Jeśli chodzi o trudności respondent wskazał także na zbyt mało wypracowane i doprecyzowane procedury co sprawia, że czasem, dochodzi do tzw. „psychoterapii", a cierpi na tym klient. Dyrektorzy czy kierownicy nie rozmawiają z pracownikami, a to jest wg respondenta kopalnia wiedzy w konkretnym temacie. Respondent zasugerował, również że warto byłoby poważniej zacząć potraktować czas, zwłaszcza w przypadku osób niedostosowanych społecznie lub będących w grupie ryzyka. Czas ma duże znaczenie, gdyż jak do tej pory zbyt późno reaguje się na pewnego rodzaju symptomy niedostosowania, podejmuje się interwencje przeważnie w momencie kiedy nieletni osiągają już pełnoletniość. „Zdarza się tak, że sąd rodzinny zwleka z decyzjami żeby ktoś miał już 18 lat i żeby się go pozbyć, a my walczymy z tymi sądami jak z wiatrakami, piszesz i piszesz i piszesz i czy można to nazwać współpracą" –mówi respondent. Wskazuje uwagę na fakt, iż jest duży deficyt jeśli chodzi o terapię rodzinną W MOPR, w którym na dzień dzisiejszy pracuje l psycholog (dla porównania w Katowicach jest podobno 20- tu psychologów w MOPR.)

Wywiad przeprowadzony ze specjalistą do Spraw Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie MOPR

Respondentka ma 45 lat i jest z wykształcenia pedagogiem resocjalizacji. Czynnikami, które - wpłynęły na wybór takiego zawodu była chęć pracy z rodzinami dysfunkcyjnymi, posiadane predyspozycje do tego typu pracy oraz stabilizacja finansowo-zawodowa. Respondentka wcześniej podejmowała prace w firmach prywatnych jako sprzedawca, referent ekonomi, księgowa, magazynier, kasjer.

Respondentka niedostosowanie społeczne charakteryzuje jako nie przestrzeganie obowiązujących w danej społeczności przepisów, norm, zasad, wartości społecznych, któremu rozwojowi sprzyjają bezrobocie alkoholizm, bieda, przemoc w rodzinie, brak wsparcia odpowiedniego ze strony instytucji pomagających i dalszej rodziny. Respondentka zauważa także w swojej pracy zawodowej, że coraz to młodsze osoby wpadają w konflikt z prawem. Jeśli chodzi o skutki tego zjawiska to wyodrębniła 2 kategorie konsekwencji: dla jednostki i są to- izolacja społeczna, zaburzenia psychiczne, konflikt z prawem, problem z usamodzielnieniem się, natomiast konsekwencje dla społeczeństwa to przede wszystkim przejęcie przez instytucje niektórych funkcji rodziny, wsparcie członków rodziny w formie zaspokajania podstawowych potrzeb, zwiększone nakłady finansowe na przeciwdziałanie patologiom zamiast na profilaktykę. Do najbardziej znanych metod zapobiegania i zwalczania niedostosowania społecznego zalicza organizowanie różnego rodzaju grup psychoedukacyjnych, Ośrodków Wsparcia Dziennego i Terapii, zajęć warsztatowych w szkołach, objęcie jednostki dozorem kuratora umieszczenie w środku Szkolno-Wychowawczym oraz podejmowanie interwencji, stałe uzupełnianie wiedzy i nawiązywanie kontaktów z lokalnym systemem wsparcia oraz innymi instytucjami. Respondentka czerpie wiedzę ze środowisk podopiecznych i ze szkoleń. W swojej obecnej pracy zawodowej respondentka wykorzystuje umiejętności takie jak: umiejętności komunikacyjne, aktywne słuchanie, eliminowania barier komunikacyjnych, techniki terapii skoncentrowanej na rozwiązywaniu TSR. umiejętność podejście do klienta jako do partnera, nawiązywanie pierwszego kontaktu. Respondentka doskonali swoje umiejętności na szkoleniach dotyczących projektów socjalnych, kontraktów i samokształcenia. Największą odpowiedzialnością za istniejący stan rzeczy, dotyczącego niewystarczającej profilaktyki i mało skutecznego wsparcia społecznego respondentka obarcza Państwo z powodu prowadzenie niestosownej polityki państwowej i poszczególnych gmin powiatów (wcześniej

prorodzinna, teraz antyrodzinna). Respondentka współpracuje ze wszystkimi dostępnymi w swoim otoczeniu placówkami a mianowicie Policją Prokuraturą, Szkołą, Sądem, Świetlicą, Poradnią Uzależnień, Stowarzyszeniami, MKRPA, Organizacjami Pozarządowymi, Kościołami. Respondentka ubolewa najbardziej nad brakiem profilaktyki. Docenia natomiast istniejące wsparcie dla osób z zaburzeniami psychicznymi, ofiar przemocy, wsparcie dla dzieci, z problemami szkolno-rodzinnymi, osób uzależnionych i współuzależnionych. Zdaniem respondentki w system skutecznej profilaktyki powinien wchodzić specjalista do spraw przeciwdziałania przemocy w rodzinie, pedagodzy, psycholodzy, psychiatra dziecięcy dla osób dorosłych. Respondentka jest autorką konstruowanego przez siebie programu psychoedukacyjnego dla ofiar przemocy w rodzinie, stosowanego do zajęć w grupach wsparcia oraz programu warsztatów dla pracowników socjalnych do pracy z rodziną wieloproblemową. Program ten zdobył duże zainteresowanie pracowników MOPR, ale małe ze strony dyrekcji placówki co utrudniło ich realizację. Respondentka podaje, że nie jest organizatorem ani animatorem zajęć dla dzieci, ale uważa, że brakuje animatorów, którzy organizowaliby czas wolny dzieciom i młodzieży na terenie Bytomia i opracowywali programy i projekty do realizacji tego celu, bo ma ono duże znaczenie. Respondentka uważa, że jest dużo instytucji udzielających wsparcia, ale jest utrudniona ich dostępność, niedostosowane są też godziny urzędowania lub brak przepisów zobowiązujących osoby potrzebujące do kontaktu z instytucją wspierającą. Działania profilaktyczne natomiast są realizowane jedynie w szkołach, bardzo widoczny i niepokojący jest brak profilaktyki wobec rodziny. Jeśli chodzi o bariery utrudniające współpracę międzyinstytucjonalną, na które zwróciła uwagę respondentka to jest to przede wszystkim brak ściśle określonych zadań danych instytucji i zasad ich realizacji, brak procedur współdziałania i „spychoterapia". Ponadto brak kompetencji i umiejętności zarządzania ze strony zwierzchników (brak empatii, zrozumienia specyfiki pracy, brak umiejętności komunikacyjnych i zarządzania zasobami ludzkimi, nie liczenie się z opinią lub stanowiskiem pracowników, brak sprecyzowanego zakresu obowiązków pracownika, braki kadrowe, zwiększenie umiejętności kierowników o techniki motywacyjno-wspierające pracowników). Respondentka zapytana o to co by zmieniła w swojej pracy gdyby mogła odpowiedziała, że zmniejszyłaby ilość rodzin podopiecznych przypadających na l pracownika socjalnego, zwiększyłaby kadrę specjalistów ds. osób uzależnionych, wprowadziłaby szkolenia dotyczące komunikacji interpersonalnej dla kierowników oraz superwizje, dostosowałaby godziny urzędowania do potrzeb otoczenia oraz doprowadziłaby do częstszych spotkań dyrekcji z pracownikami w celu bieżącego rozwiązywania problemów związanych z pracą i wsparciem pracowników system motywacyjny.

Wywiad przeprowadzony ze specjalistą lekarzem psychiatrą MOPR

Respondent ma 34 lata i skończył studia medyczne oraz studia uzupełniające, uzyskując II stopień specjalizacji w dziedzinie psychiatrii. Do tej pory pracował w Ośrodku Leczenia Nerwic, Centrum Zdrowia Psychicznego, w Oddziale Dziennym Psychiatrycznym, w Poradni Zdrowia Psychicznego i aktualnie w MOPR

Respondent za niedostosowanie społeczne uznał łamanie zasad i norm społecznych, które wiążą się z socjopatyczną osobowością, deficytami kontaktach społecznych. Jednostki niedostosowane społecznie według respondenta to zarówno osoby chore na schizofrenię, jak i depresję czy z zaburzeniami osobowości. Zaburzenia zachowania również prowadzą do niedostosowania społecznego i przekształcają się najczęściej w trwałe zaburzenie osobowości-(osobowość dyssocjalna). Zaburzenia zachowania często są traktowane jako

worek do którego wrzucane są wszystkie niepewne diagnozy, które dopiero po pewnym czasie przeradzają się w bardziej konkretne zaburzenia czy choroby psychiczne. Przyczyn niedostosowania społecznego badany upatruje przede wszystkim w różnego rodzaju patologiach rodzinnych, na gruncie których tworzą się zaburzenia w zachowaniu dziecka. Zaburzenia w zachowaniu są m.in. powodem umieszczania dzieci i młodzieży w placówkach opiekuńczo-wychowawczych lub resocjalizacyjnych. W związku z powyższym respondent za priorytetową sprawę uznał dbanie o rodzinę i zaspokajanie jej potrzeb już na podstawowym poziomie. Podkreśla też znacznie terapii rodzinnej w zapobieganiu zjawisku niedostosowania społecznego. Na wybór zawodu lekarza badany zdecydował się ze względu na swoją fascynację psychiką ludzką, nieinwazyjnym oddziaływaniem na zdrowie człowieka, oraz chęcią bliższego zrozumienia siebie. Respondent uważa, że samoświadomość jest bardzo ważna w zawodzie lekarza podobnie zresztą jak w innych zawodach, w których ma się na co dzień do czynienia z żywym człowiekiem. Bardzo przydatna okazuje się tutaj być empatia, „ale nie do przesady, aby przez to nie szkodzić sobie" - jak mówi badany. W ramach swojej pracy zawodowej na co dzień respondent współpracuje z Sądem, Policją, Pogotowiem Ratunkowym, Rzecznikiem Praw Pacjenta oraz z firmami farmaceutycznymi, które czasem organizują tzw. „białe soboty", „Programy Psychoedukacyjne" dla pacjentów itp. Respondent na co dzień pracuje indywidualnie z każdym pacjentem według ściśle przygotowanego planu leczenia. Badany w celu zdobycia nowych umiejętności podjął 4 letni kurs z zakresu terapii indywidualnej w Instytucie Eriksonowskim w Katowicach. Badany sądzi, że w środowisku lokalnym jest za mało pracy z całą rodziną i bezpośrednio w rodzinie tzn. wg modelu psychiatrii czynnej Case menagoment, charakteryzującym się aktywnym podejściem do pacjenta, poprzez wejście w jego system rodzinny oraz monitorowaniem potrzeb i ich realizacji. Badany twierdzi, że psychiatria środowiskowa jest w dalszym ciągu bardzo mało rozwinięta. Wprawdzie podejmowano próby otwarcia Zespołów Środowiskowych, ale niestety Fundusz Zdrowia odmówił współpracy. W skali od l do 10 fundusz badany ocenia współpracę międzyinstytucjonalną na terenie Bytomia na 4. Respondent wskazuje na deficyt działań profilaktycznych, zwłaszcza jeśli chodzi o problem alkoholizmu, który według niego jest plagą w Bytomiu. Należałoby także według badanego zlikwidować sklepy całodobowe, w których można kupić napoje wysokoprocentowe. Zwraca uwagę również na fakt konieczności zwiększenia kontroli wydawania zasiłków rodzinnych, które bardzo często są przeznaczane na alkohol. Dotychczas sposób wydawania tych pieniędzy nie był monitorowany przez pracowników socjalnych. Respondent wymienia kilka barier utrudniających współpracę międzyinstytucjonalną a są to: przerzucanie się specjalistów kompetencjami, odpowiedzialnością oraz zakresem obowiązków np. w przypadku pijanego mężczyzny Policjanci uważają, że to psychiatra powinien się nim zająć, albo karetka pogotowia powinna go zabrać, sanitariusze z kolei uważają, że od tego jest Policja, bo mężczyzna jest pijany. Psychiatra również nie może przyjąć do gabinetu pijanego pacjenta. Innym utrudnieniem w kontaktach między instytucjonalnych jest brak odpowiednich mechanizmów prawnych, chaos w ustawodawstwie, w rozporządzeniach. Pytania takie jak- Kto ma zapłacić za przewóz karetką? Kto ma zapłacić za leczenie?- pozostają często bez odpowiedzi. Na pytanie co respondent chciałby zmienić w obecnym systemie pracy, odpowiedział, że nie miał szczęścia do pracodawców, którzy byli „psychopatami" zwłaszcza kobiety, gdyż wprowadzały system feudalny i niepotrzebną nerwową atmosferę w pracy. Oprócz tego zarobki są mało satysfakcjonujące.

Wywiad przeprowadzony z pracownikiem socjalnym MOPR

Badana ma 31 lat i wykształcenie pedagogiczne o kierunku resocjalizacja. W MOPR pracuje od na stanowisku pracownika socjalnego. Wcześniej nie pracowała zawodowo

Respondentka za niedostosowanie społeczne uznała zaburzenia w zachowaniu, które charakteryzują się długotrwałymi zaburzeniami w dostosowaniu się do prawidłowych warunków społecznych, uniemożliwiających jednostce normalne współżycie z innymi ludźmi. Do najczęstszych przejawów tego zaburzenia badana zalicza: notoryczne kłamstwa, trudności w nauce, wagary, ucieczki z domu, agresja, alkoholizm, chuligaństwo, narkomania. Przyczyny powstawania tego zjawiska upatruje, zaś w niekorzystnych warunkach ekonomicznych rodziny, jej zaburzonej strukturze, nieobecności rodziców w wychowaniu, kontakcie dziecka z grupą przestępczą, jego nadpobudliwości, niepowodzeniach w szkole, i niskiej samoocenie. Czynnikami, które mogłyby zahamować rozwój niedostosowania społecznego to według respondentki zapewnienie poczucia bezpieczeństwa i akceptacji poprzez właściwych warunki do życia, edukacji, wypoczynku, rekreacji. Badana wiedzę na temat problemu niedostosowani społecznego czerpała do tej pory z literatury, internetu i czasopism. O wyborze drogi zawodowej badanej zadecydował przypadek, którym było otrzymanie propozycji zatrudnienia z P.U.P. Wcześniej badana nie pracowała zawodowo. Cechami przydatnymi na stanowisku pracownika socjalnego są oprócz wiedzy zawodowej, umiejętność rozmowy, słuchania, wrażliwości na ludzkie problemy, bezinteresowność, uczciwość a także umiejętność wspierania klienta i pomoc w rozpoznawaniu jego mocnych stron potrzebnych np. przy poszukiwaniu pracy. Do metod wykorzystywanych w pracy zawodowej można zaliczyć efektywną komunikację, treningi interpersonalne, negocjowanie, współpraca instytucjonalna itp. Respondentka uczestniczyła w szkoleniach z zakresu przemocy w rodzinie. Współpracuje też na co dzień z Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną, Rodzinnym Ośrodkiem Diagnostyczno- Konsultacyjnym, Kuratorami ds. nieletnich, szkołami, Ośrodkiem Rodzin Zastępczych "Szansa". Według respondentki w skład systemu skutecznej profilaktyki wobec jednostek dotkniętych problemem niedostosowania społecznego powinny wchodzić placówki tj. placówki oświatowe, placówki pomocy społecznej, policja, służba zdrowia, organizacje wyznaniowe, organizacje pozarządowe, osoby fizyczne. W odczuciu badanej na terenie Bytomia jest za mało realizowanych programów profilaktycznych. Przyczyn takiego stanu rzeczy respondenta upatruje się w braku środków finansowych. Respondentka gdyby mogła coś zmienić w swojej pracy to z pewnością polepszyłaby warunki lokalowe, zwiększyłaby wynagrodzenie oraz liczbę komputerów, które są niezbędne w pracy.

CENTRUM POMOCY OSOBOM UZALEŻNIONYM OD ALKOHOLU I ICH RODZINOM*

(ul. Tarnogórska 3)

Centrum jest placówką diagnostyczną, terapeutyczną i profilaktyczną, która zajmuje się następującymi problemami:
◦ problematyką uzależnień od alkoholu i współuzależnienia.
◦ problematyką nadużywania seksualnego dzieci.
◦ pomocą osobom uwikłanym w przemoc domową.
◦ pomoc dzieciom z rodzin alkoholowych
W ramach Centrum funkcjonują następujące komórki organizacyjne:
- Ośrodek Terapii
- Ośrodek Diagnostyki Dziecka Krzywdzonego
- Hostel dla Ofiar Przemocy Domowej
- Dział Szkoleniowo — Edukacyjny
- Punkty Konsultacyjne:
- porady prawnika,
- porady lekarza psychiatry,
- porady pracownika socjalnego,
- Punkt Konsultacyjny dla Osób Uzależnionych od Środków Odurzających (Narkotyków),
- Punkt Konsultacyjny dla Ofiar Przestępstw (Bytom - Stroszek, ul. Szymały),
- Punkt Konsultacyjny dla Ofiar Przestępstw (Bytom — Miechowce, ul. Matki Ewy 2).

OŚRODEK TERAPII
Ośrodek Terapii świadczy następujące usługi:
1. Pomoc osobom uzależnionym od alkoholu, obejmująca:
- diagnozowanie i konsultowanie osób z problemem alkoholowym,
- terapię ambulatoryjną uzależnienia od alkoholu,
- pomoc w organizowaniu interwencji wobec osób uzależnionych,
- wstępną diagnozę klientów Izby Wytrzeźwień oraz rozmowę z psychologiem lub terapeutą, motywującą do podjęcia leczenia
2. Pomoc rodzinom osób uzależnionych, obejmująca:
- poradnictwo psychologiczne dla osób współuzależnionych,
- terapię grupową i indywidualną dla osób współuzależnionych,
- diagnostykę dzieci z rodzin alkoholowych.
3. Pomoc osobom z przemocy domowej:
- konsultacje dla osób uwiklanych w przemoc domową,
- terapia grupowa i indywidualna dla ofiar przemocy domowej,
- terapia indywidualna dla sprawców przemocy domowej,
- terapia małżeńska dla par z problemem przemocy
- konfrontacje oraz udział w interwencjach,
- pomoc dzieciom i dorosłym uwikłanym w przemoc seksualną.
4. Pomoc w problemach związanych z uzależnieniem od narkotyków.

* opis działalności instytucji, sporządzony na podstawie wywiadu z przedstawicielem placówki, statutu placówki, regulaminu organizacyjnego Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym od Alkoholu i Ich Rodzinom, aktów prawnych oraz na podstawie danych uzyskanych ze strony internetowej www.bytom.pl.

5. Merytoryczna pomoc osobom organizującym grupy wsparcia dla klientów z określonego problemu (np. wspieranie grup samopomocowych kobiet z przemocy czy osób o orientacji homoseksualnej).

OŚRODEK DIAGNOSTYKI DZIECKA KRZYWDZONEGO
„BEZPIECZNE MIEJŚCE"
Ośrodek powstał w oparciu o wytyczne Ministra Sprawiedliwości, dotyczące warunków prowadzenia postępowania karnego w sprawach dzieci krzywdzonych; aktualnie działa w zgodzie z art. 185a i b KPK. Jego celem jest zapewnienie odpowiednich warunków udziału dziecka w czynnościach procesowych oraz dalszego postępowania terapeutycznego odnośnie maloletniego pokrzywdzonego. Ośrodek składa się z dwóch pomieszczeń, przedzielonych tzw. weneckim lustrem. Jedno z pomieszczeń jest przystosowane do diagnozy i terapii dziecka krzywdzonego. Jest wyposażone w odpowiednie sprzęty i akcesoria (zabawki, materace, lalki anatomiczne itp.). Drugie pomieszczenie to tzw. pokój prokuratorski, w którym zainteresowane i uprawnione osoby (prokurator, śledczy, biegły sądowy) mogą obserwować rozmowę diagnostyczną prowadzoną przez wyszkolonego terapeutę. Umożliwia to uzyskanie informacji potrzebnych do prowadzenia postępowania, bez wtórnej traumatyzacji dziecka, która ma miejsce przy wielokrotnym przesłuchiwaniu. Aktualnie zdecydowana większość przesłuchań małoletnich ofiar po przemocy seksualnej odbywa się poza salą sądową — w Bezpiecznym Miejscu. Ponadto pomieszczenie wykorzystywane jest do innych celów diagnostycznych, terapeutycznych i szkoleniowych.

HOSTEL DLA OFIAR PRZEMOCY DOMOWEJ
W ramach Hostelu Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym od Alkoholu
i Ich Rodzinom oferuje:
1. Interwencyjny pobyt krótkoterminowy (do tygodnia) — bez wyżywienia; opieka całodobowa,
2. Opieka terapeutyczna, socjalna i prawna; praca interwencyjna; wsparcie psychologiczne.
3. Szeroko zakrojona pomoc w ramach współpracy służb.

OŚRODEK SZKOLENIOWO – EDUKACYJNY
Ośrodek Szkoleniowo — Edukacyjny prowadzi zajęcia, które obejmują:
1. zajęcia profilaktyczne dla uczniów szkół gimnazjalnych i średnich szkół masowych i specjalnych w zakresie:
- problematyki narkotykowej i alkoholowej,
- wyboru partnera życiowego — profilaktyka przemocy w związku partnerskim,
- problematyki agresji rówieśniczej,
- problematyki HIV/AIDS
2. zajęcia profilaktyczne dla rodziców z tematyki wyżej wymienionej,
3. szkolenia dla służb z zakresu uzależnień, problematyki środków psychoaktywnych; przemocy domowej, w tym molestowania seksualnego; problemu współuzależnienia; agresji rówieśniczej,
Istnieje możliwość uzgodnienia długości szkolenia oraz modyfikacji doboru treści według potrzeb odbiorców. Dotychczas szkolono następujące grupy zawodowe: funkcjonariusze Policji, pedagodzy i nauczyciele; psychologowie; pracownicy opieki społecznej, kuratorzy sądowi, służba medyczna, wychowawcy świetlic socjoterapeutycznych.
Dzięki przychylności Ambasady Królestwa Niderlandów w Warszawie, która w ramach Programu Małych Dotacji finansowo wsparła działalność szkoleniową Centrum, możliwe było uruchomienie *Szkoły Profilaktyki.*
◦„Szkoła Profilaktyki."

Zasadniczym celem tego projektu było przeszkolenie zespołu specjalistów w zakresie prowadzenia profilaktyki i wczesnej interwencji związanej z problematyką alkoholową, narkotykową oraz przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Uczestnikami Szkoły Profilaktyki byli pedagodzy szkolni, pracownicy placówek opiekuńczo – wychowawczych, kuratorzy sądowi, psychologowie i street – workerzy. 250 godzinny program obejmował wykłady i warsztaty obejmujące wyżej wymieniona problematykę, prowadzone przez wybitnych specjalistów z terenu Bytomia.

W budynku Centrum w mieści się również Miejska Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, która obejmuje:

1. Opiniowanie w formie postanowienia, wniosków dotyczących udzielania zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych w zakresie zgodności lokalizacji punktu sprzedaży z uchwałami Rady Miejskiej w sprawie określenia zasad usytuowania na terenie gminy Bytom miejsc sprzedaży napojów alkoholowych, w tym dokonywanie oględzin wnioskowanych miejsc sprzedaży napojów alkoholowych w zakresie odległości od obiektów chronionych.
2. Dokonywanie kontroli przestrzegania zasad:
- zakazu sprzedaży alkoholu osobom nieletnim i nietrzeźwym,
- zakazu sprzedaży alkoholu na kredyt lub pod zastaw,

w przypadku uznania takiej konieczności przez organ zezwalający i po wystawieniu stosownego upoważnienia.
3. Proponowanie środków finansowych dla wskazanych podmiotów, szczególnie w celu:
- realizacji programów edukacyjnych w bytomskich szkołach w zakresie uzależnień,
- ograniczania spożycia napojów alkoholowych, VIII. Miejska Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych
- zapobiegania negatywnym następstwom nadużywania napojów alkoholowych.
4. Współdziałanie z organami samorządowymi, społecznymi i innymi podmiotami w zakresie profilaktyki, rozwiązywania problemów alkoholowych i innych patologii społecznych, także wspomaganie działalności instytucji, stowarzyszeń i osób fizycznych, służącej rozwiązywaniu problemów alkoholowych i innych patologii społecznych.
5. Podejmowanie czynności zmierzających do orzeczenia o zastosowaniu wobec osoby uzależnionej obowiązku poddania się leczeniu
w zakładzie lecznictwa odwykowego:
- kierowanie na badania przez biegłego w celu wydania opinii w przedmiocie uzależnienia od alkoholu i wskazanie rodzaju zakładu leczniczego,
- kierowanie do sądów rejonowych wniosków o wszczęcie postępowania w sprawie zastosowania obowiązku poddania się leczeniu odwykowemu w zakładzie lecznictwa odwykowego,
- pozyskiwanie od sądu, prokuratury, policji i innych instytucji zajmujących się problemami alkoholowymi informacji dotyczących osób nadużywających alkoholu.
6. Występowanie do właściwych organów z wnioskami w sprawie podejmowania kontroli przestrzegania zasad obrotu napojami alkoholowymi (w szczególności do Policji i Straży Miejskiej).

Centrum jest jednostką, która wdrożyła projekt, który nosi nazwę „Centrum Pomocy jako jednostka koordynująca rozwiązywania problemów uzależnień i przemocy w mieście Bytom”

Program został stworzony w odpowiedzi na palące potrzeby lokalnej miasta Bytomia takie jak:
- brak dobrej koordynacji w działaniach pedagogów szkolnych, policji, kuratorów sądowych, pracowników socjalnych na rzecz pomocy dziecku krzywdzonemu i ofiarom przemocy domowej(nie istniał system natychmiastowej interwencji)
- brak placówki specjalistycznej zajmującej się diagnozą i terapią dzieci - ofiar przemocy

seksualnej
- niedostateczny dostęp mieszkańców Bytomia do możliwości uzyskania informacji dotyczących pomocy psychologicznej , prawnej, socjalnej osobom uzależnionym i ich rodzinom oraz ofiarom przemocy domowej
- potrzeba stworzenia centrum edukacji profilaktycznej dla dorosłych i dla młodzieży
- potrzeba powstania tzw. Bezpiecznego Miejsca dla prowadzenia przesłuchań dzieci - ofiar przemocy seksualnej

W trakcie realizacji projektu zostały osiągnięte następujące cele:
- utworzenie Bezpiecznego Miejsca dla prowadzenia przesłuchań dzieci molestowanych, (świadczących w sądzie) w obecności sędziego, prokuratora i biegłego psychologa
- wykorzystanie Bezpiecznego Miejsca do diagnozowania i terapii dzieci i dorosłych molestowanych seksualnie oraz do tzw. interwencji kryzysowej
- stworzenie lokalnego systemu na rzecz pomocy dziecku krzywdzonemu tzw. system natychmiastowej interwencji (policja-prokuratura-pedagog-psycholog-pracownik ośrodka opiekuńczo-wychowawczego)
- koordynowanie współpracy służb w momencie wykrycia przypadków molestowania dziecka (szkoła, policja, prokuratura, sąd)
- autorski program terapii ofiar przemocy domowej - grupy edukacyjne dla ofiar przemocy domowej
- prowadzenie Hostelu dla Ofiar Przemocy Domowej na zasadzie interwencji kryzysowej (w przypadku nasilającej się sytuacji kryzysowej zapewniamy osobom nieletnim możliwość pobytu w Hostelu do czasu umieszczenia w innej placówce)
- przeprowadzanie konfrontacji ofiara-sprawca w obecności pedagoga, psychologa i mediatora sądowego.
- podejmowanie interwencji środowiskowych w ramach współpracy z koordynatorami opieki społecznej ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie, i dzielnicowymi
- dyżury interdyscyplinarne pracowników Policji i Centrum
- profesjonalna terapia uzależnienia, współuzależnienia
- tworzenie i realizowanie lokalnych programów służących zapobieganiu i rozwiązywaniu problemów społecznych (Szkoła Profilaktyczna, program "Razem skuteczniej", program „Pogotowie Profilaktyczne”, program „Małolat”)
- działania na bazie Punktów Konsultacyjnych udzielających informacji dot. możliwości pomocy psychologicznej, prawnej i socjalnej osobom uzależniony(alkohol, narkotyki, leki, sterydy) i z przemocy domowej (ofiary, sprawcy, świadkowie); każdy kontakt poparty jest pracą terapeutyczna w ramach zasady pierwszego kontaktu i wywiadu wstępnego
- stworzenie systemu szkoleń homogenicznych i interdyscyplinarnych, mających na celu zarówno przekazanie wiadomości przydatnych w pracy z uzależnionymi i ich rodzinami, a także osobami z przemocy domowej, ale także wzajemne poznanie się konkretnych osób, ułatwiające późniejszą współpracę określonych służb
- prowadzenie szkoleń podnoszących umiejętności zawodowe i interpersonalne w zakresie problematyki uzależnień i przemocy dla pedagogów i psychologów szkolnych, nauczycieli, policjantów, kuratorów sądowych, pracowników socjalnych, obsługi Izb Wytrzeźwień, studentów kierunków pedagogicznych i medycznych, służby zdrowia
- prowadzenie konsultacji indywidualnych oraz grup wsparcia dla pedagogów, policjantów, pracowników socjalnych i kuratorów sądowych
- stworzenie od podstaw propozycji profilaktyki przemocy domowej w związku prokreacyjnym (dla młodzieży żeńskiej i męskiej) oraz profilaktyki „fali” w szkole

Autorzy projektu wskazali także na trudności, które wystąpiły podczas jego wykonywania a można do nich zaliczyć:
- przełamanie stereotypów w patrzeniu na działania określonych służb publicznych -

wzajemne postrzeganie się jako rywala, a nie partnera pomocnego w działaniach interwencyjnych i rozwiązywaniu problemów społecznych
- przekonanie określonych grup społecznych co do celowości stworzenia systemu szkoleń interdyscyplinarnych
- opór przy wprowadzaniu nowatorskich programów (zwłaszcza dot. problematyki przemocy domowej)

Działanie prowadzone na terenie miasta Bytom przez Centrum cieszą się dużym zainteresowaniem nie tylko przyległych miast, ale również wielu spoza granic Śląska. Specyfikę tego rozwiązania została zaprezentowana niejednokrotnie na forum kraju. Ostatnia prezentacja miała miejsce w Warszawie na II Europejskiej Konferencji organizowanej przez Fundację „Dzieci Niczyje" pod patronatem pani Jolanty Kwaśniewskiej. Wielokrotnie wizytowały nas delegacje władz samorządowych z różnych miast.

Centrum zaznacza również, bardzo wyraźnie, że jest otwarte na wszechstronną współpracę i dzielenie się zdobytymi doświadczeniami

Wywiad ze specjalistą — psychologiem, kuratorem, terapeutą ofiar przemocy seksualnej z Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym od Alkoholu i Ich Rodzinom

Respondentka ma 32 lata i z zawodu jest psychologiem. Na studiach zainteresowała się świetlicami środowiskowymi. Jednej z nich była współzałożycielką, drugiej kierownikiem. Następnie podjęła pracę w Centrum, gdzie przyjęła pierwszą ofiarę molestowania seksualnego i od tej pory zajęła się tym problemem

Respondentka niedostosowanie społeczne wiąże z łamaniem prawa, nieumiejętnością okazywania uczuć, z krzywdzeniem innych pozostawaniem bez pracy i na ich utrzymaniu. Jej zdaniem człowiek dostosowany to ten, który się realizuje, radzi sobie z własnymi problemami i „ranami" i stara przekraczać własne ograniczenia. Respondentka skupiła się bardziej na skutkach aniżeli na przyczynach zjawiska, które określiła jako „nakłady na ściganie, ZK i dużo krzywdy dla innych". Jak twierdzi: „bazuje bardziej w szczegółach i konkretnych ludziach niż w ogólnych problemach". Jeśli chodzi o metody o sposoby zapobiegania oraz zwalczania dotyczące zjawiska niedostosowania społecznego wymieniła następujące: psychoterapia, resocjalizacja, profilaktyka, socjalizacja i wychowanie. Respondentka wiedzę czerpie z literatury fachowej i szkoleń. Na wybór zawodu miał wpływ jej ojciec, który był nauczycielem w Zasadniczej Szkole Zawodowej. Marzeniem respondentki było zostać pedagogiem tej szkoły „by pomagać chłopakom z zawodówki się nie stoczyć". Ze zdobytych umiejętności i kompetencji respondentka wykorzystuje w pracy zawodowej psychologiczną ocenę zeznań świadków, psychoterapię, motywowanie do terapii, diagnozę. Z predyspozycji do wykonywania zawodu wymienia natomiast poczucie humoru, umiejętności współpracy, empatii, siły psychicznej, umiejętność dawania nadziei, umiejętność szukania wyjścia z pozornie beznadziejnych sytuacji. Respondentka stale podnosi kwalifikacje zawodowe. Aktualnie podjęła naukę w studium psychoterapii oraz w dziedzinie diagnozy klinicznej i opiniowania sądowego. Chętnie wybrałaby się również na kursy, które oferuje Fundacja Dzieci Niczyje, aczkolwiek ze względu na „bycie mamą niemowlaka" nie może sobie na to pozwolić. Respondentka współpracowała dotychczas z organami ścigania- policją, prokuraturą, sądem, pomocą społeczną, szkołami i placówkami opiekuńczo wychowawczymi, kuratorami, organizacjami pozarządowymi, psychologami. Badana jest zadowolona ze swojej pracy zawodowej, gdyż jak twierdzi w pracy może robić to, co uważa za najsłuszniejsze i najskuteczniejsze. Uważa, że „najważniejsze to robić swoją prace jak najlepiej, zgodnie z najnowszą wiedzą i tyle...". W placówce są realizowane projekty i programy profilaktyczne aczkolwiek żadne z nich stricte nie

są poświecone wyłącznie niedostosowaniu społecznemu. Placówka skupia się bardziej na problematyce związanej z przemocą w rodzinie i alkoholizmie. Respondentka twierdzi, że w system skutecznej profilaktyki wobec jednostek dotkniętych problemem niedostosowania społecznego powinny wchodzić wszystkie placówki i specjaliści nie wyłączając lekarzy i osób duchownych, których jak twierdzi respondentka w dalszym ciągu brakuje w systemie. Respondentka była kiedyś autorką programu profilaktyki przemocy w związku partnerskim dla nastolatków, który cieszył się dużym powodzeniem, gdyż młodzi ludzie do których kierowany był program uważali, że nikt z nimi na ten temat nie rozmawia. Respondentka kiedy prowadziła świetlicę była animatorem zajęć, których celem jest organizowanie czasu wolnego od nauki dla dzieci i młodzieży. Organizowała też kolonie dla dzieci. Tego typu zajęcia mają wg respondentki „ogromny sens, co widzę z perspektywy lat i możliwości obserwacji tych dzieci, które korzystały z zajęć - po latach. Nawet gdy się stoczyły, to łatwiej do nich trafić, niż gdyby nie miały za młodu odskoczni". Respondentka twierdzi, że poziom profilaktyki i wsparcia społecznego dla osób niedostosowanych na terenie miasta Bytom jest znacznie lepszy niż był w 1999. Respondentka jest bardzo związana ze swoją pracą, żałuje że nie może pracować na cały etat ze względu na swoje macierzyństwo, aczkolwiek jest zadowolona ze swojej sytuacji zawodowej. Jeśli mogłaby coś zmienić w swojej pracy zawodowej to było by to wynagrodzenie, które wg niej mogłoby być wyższe. Trudności jakie napotyka w pracy są związane z brakiem motywacji do zmiany klientów oraz przeciwności losu, które ich dotykają.

KOMENDA MIEJSKA POLICJI*
(ul. Powstańców Warszawskich 74)

Na terenie Bytomia znajduje się 5 komend policji:
- KP I w Bytomiu Stolarzowicka 35, Bytom 41-908,
- KP II w Bytomiu Chrzanowskiego1A, Bytom 41-902,
- KP III w Bytomiu Dr. Rostka 14, Bytom 41-902,
- KP IV w Bytomiu Zabrzańska, Bytom 41-908,
- KP V w Bytomiu pl. Żeromskiego 8, Bytom 41-902,

Postawą prawną działalności w/w komend są następujące ustawy:
- Ustawa z 6 kwietnia 1990 r – o Policji (Dz U z 2002, nr 7, poz. 58 ze zm.)
- Ustawa z 26 października 1982 o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz U z 2002, nr 11, poz. 109 ze zm.)
- Ustawa z 6 czerwca 1997 – Kodeks karny, (Dz U, 1997, nr 88, poz. 553 ze zm)
- Ustawa z 6 czerwca 1997 – Kodeks postępowania karnego, (Dz U, 1997, nr 88, poz. 555 ze zm.)
- Ustawa z 20 maja 1971- Kodeks wykroczeń (Dz U 1971, nr 12, poz. 114 ze zm.)

Struktura organizacyjna każdej komendy dzieli się na :
- Sekcję Prewencji
- Sekcję Ruchu Drogowego
- Sekcję Kryminalna
- Sekcję d/w z Przestępczością Gospodarczą
- Zespół Kadr i Szkolenia

Sekcja Prewencji to zespół do spraw nieletnich i patologii Komendy Miejskiej Policji w Bytomiu w ramach Powiatowego Programu Zapobiegania Przestępczości oraz Ochrony Bezpieczeństwa Obywateli i Porządku Publicznego „Bezpieczny Bytom" na lata 2006 – 2011, organizuje spotkania z młodzieżą klas pierwszych szkół gimnazjalnych i ponad gimnazjalnych, w trakcie których poruszana jest tematyka odpowiedzialności osób nieletnich za popełnione czyny karalne.

Ponadto organizowane są również szkolenia dla kadry pedagogicznej w dwóch kierunkach:
1. Procedury postępowania nauczycieli oraz metody współpracy szkół z Policją w sytuacjach zagrożenia dzieci i młodzieży narkomanią.
2. Zakres działania Policji wobec nieletnich, zasady współpracy ze szkołami oraz procedury postępowania nauczycieli w sytuacjach zagrożenia dzieci i młodzieży przestępczością lub demoralizacją.

W ramach Powiatowego Program Zapobiegania Przestępczości oraz Ochrony Bezpieczeństwa Obywateli i Porządku Publicznego „Bezpieczny Bytom" na lata 2006 – 2011 realizowane są także następujące projekty:

* opis działalności instytucji, sporządzony na podstawie wywiadu z przedstawicielem placówki, statutu placówki, regulaminu organizacyjnego Miejskiej Komendy Policji, aktów prawnych oraz na podstawie danych uzyskanych ze strony internetowej www.bytom.pl.

- Program Skarbnik

Program ten stworzony został na podstawie badań społecznych przeprowadzonych w 2005 roku w mieście Bytom, które dowiodły, że do najczęściej wymienianych przez mieszkańców czynników ryzyka, sprzyjających powstawaniu sytuacji niebezpiecznych, zalicza się zbyt małą liczbę policjantów patrolujących miasto. W dalszej kolejności wskazywane są: niedostateczne oświetlenie ulic wieczorem i w nocy, dzieci i młodzież na ulicach bez opieki rodziców, sprzedawanie dzieciom i młodzieży alkoholu, nieoświetlone klatki schodowe i wejścia do domów mieszkalnych

Skarbnik jest programem otwartym, o charakterze interwencyjnym. Jednocześnie zawiera elementy integracyjno – edukacyjne. Program dotyczy grup mieszkańców, którzy chcą współdziałać z podmiotami odpowiedzialnymi za stan bezpieczeństwa, w celu likwidacji zagrożeń na terenie, gdzie zamieszkują.

Głównym założeniem programu jest stworzenie warunków umożliwiających współdziałanie mieszkańców, służb miejskich, policjantów, administratorów oraz innych podmiotów, w celu określania i rozwiązywania problemów związanych z przestępczością, zakłócaniem porządku prawnego i poprawą jakości życia mieszkańców danej dzielnicy.

W celu realizacji założeń programowych mają odbywać się cykliczne spotkania mieszańców nie rzadziej aniżeli raz w miesiącu. Spotkania mają być organizowane i prowadzone przez społecznego lidera, który jednocześnie będzie koordynatorem między służbami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo oraz zainteresowanymi podmiotami, a zebraną grupą mieszkańców.

Dla poprawnej realizacji programu określone zostały narzędzia, którymi należy się posługiwać podczas spotkań, a mianowicie: tzw. trójkąt kryminalny oraz 5-cio stopniowy proces rozwiązywania problemów

Trójkąt kryminalny składa się z trzech elementów:

Ofiary – na które nie patrzy się jak na osoby, które padły ofiarą przestępstwa i zostały bezpośrednio dotknięte atakiem ze strony przestępcy. Ofiary, to całe środowisko, wszyscy sąsiedzi, przedstawiciele lokalnego biznesu, dzieci. Niebezpieczeństwo dotyka nie tylko ofiar, ale wszystkich ludzi, którzy wokół tej ofiary się znajdują.

Przestępcy - wiedzę i informacje na ich temat, a także zdolności do analizowania zachowań tego środowiska mają policjanci. Ich właśnie interesuje to, kim jest przestępca? Z imienia, nazwiska, gdzie mieszka i jakie przestępstwa popełnił? I nadal jest to nadal jednym z głównych zadań policyjnych by zatrzymywać przestępców

Miejsce zdarzenia - konieczna jest analiza tego, gdzie dokonuje się przestępstwa, gdzie jest łamane prawo. Należy znaleźć odpowiedź na pytanie, dlaczego właśnie tam, dlaczego dzieje się w tym miejscu coś złego? Czy jest to miejsce, które w jakiś sposób sprzyja popełnianiu przestępstw?

5-cio stopniowy proces rozwiązywania problemów

1. *Określenie problemów* – ustalenie kolejności ich rozwiązania. Często bywa tak, że konfrontacja dwóch lub więcej punktów widzenia jest bardzo ciekawa, bo często mieszkańcy mają do dodania jakieś elementy, o których służby odpowiedzialne za bezpieczeństwo nie wiedzą, nie brały ich dotąd pod uwagę. Stan bezpieczeństwa w dzielnicy jest czasami postrzegany w trochę inny sposób przez policjantów i przez mieszkańców Należy, więc zidentyfikować problemy i wyznaczyć, które z nich są najważniejsze, które dotykają największej liczby osób i które jesteśmy w stanie zwalczyć.

2. Analiza - do analizy używamy trójkąta kryminalnego, spoglądając na problem, na to co się dzieje złego przez pryzmat przestępcy, ofiary i miejsca zdarzenia. Zbierając informacje od mieszkańców, policjantów, innych źródeł, możemy problem rozwiązać.

3. Strategia - to dzielenie się rolami, to wyznaczanie sobie zadań. Każdy może coś zrobić. Policjant ma pewne możliwości, służby miejskie mogą zrobić porządek z wieloma rzeczami i

mieszkańcy mogą pomagać. Bombardując problem z trzech stron, używając trzech sił, możemy problem usunąć z dzielnicy. Każdy z partnerów ma rolę do spełnienia, problem nie spada na barki jednej strony. Każdy przecież ma jakieś możliwości, każdy też może zaproponować rozwiązanie, z których wspólnie wybrane zostanie to najbardziej odpowiednie.
4. Wprowadzenie w życie przyjętych rozwiązań - Może to być np. sporządzenie wniosku o ustawienie dodatkowego znaku, o zainstalowanie dodatkowego oświetlenia, o usunięcie wraku samochodu, sprzątnięcie ulicy, wprowadzenie dodatkowych zabezpieczeń, rozważenie możliwości odebrania koncesji na sprzedaż alkoholu, itp. Może to być również wybranie delegacji, która pójdzie do administratora danego terenu, obiektu, aby usunął jakąś poważniejszą usterkę. Wdrażanie w życie zawsze będzie zależne od wybranej strategii.
5. Ocena i wyciągnięcie wniosków - Jest to faza, która następuje zawsze podczas kolejnego spotkania, kiedy to oceniamy poczynione dotąd działania. W zależności od tego jakie skutki odniosły nasze działania, dzielimy się informacjami o ich zrealizowaniu, bądź też w przypadku negatywnym powracamy do analizy problemu i określamy nową strategię, nowe rozwiązanie.

- Bezpieczna szkoła
Projekt jest częścią w/w programu opracowanego przy współudziale Policji. Adresowany jest do dzieci, młodzieży, nauczycieli i wychowawców, a także rodziców wskazując, co robić, aby na terenie szkoły i w jej otoczeniu czuć się bezpiecznie. Szkolna szatnia, korytarz, na którym leżą tornistry, boisko, na którym pozostawia się rzeczy bez nadzoru, mogą stać się miejscami kradzieży.

- Bezpieczny biznes
Projekt jest częścią w/w programu opracowanego przy współudziale Policji, w którym autorzy chcą zwrócić uwagę na zagrożenia, z którymi może spotkać się osoba prowadząca działalność gospodarczą chcąc zapoznać ją z metodami ich zapobiegania np. poprzez stosowanie mechanicznych, technicznych i elektronicznych systemów zabezpieczeń.

- Bezpieczny dom
Projekt jest częścią w/w programu opracowanego przy współudziale Policji, w którym przedstawionych zostało kilka zasad, jakimi powinny się kierować osoby, które chcą mieć Bezpieczny Dom. A są to:
- ubezpieczenie mieszkanie,
- odpowiednie zamki w drzwiach,
- zabezpieczenie okien,
- poproszeniu sąsiada o opiekę nad mieszkaniem w trakcie nieobecności właściciela w domu.

- *Bezpieczny parking*
Projekt jest częścią w/w programu opracowanego przy współudziale Policji, w którym autorzy podają wiele wskazówek jak ustrzec się przed kradzieżą samochodu lub kupnem kradzionego samochodu. Oto niektóre z nich:
Jeżeli nie masz możliwości pozostawienia pojazdu na parkingu strzeżonym:
- zaparkuj go w widocznym, dobrze oświetlonym miejscu,
- nie pozostawiaj w samochodzie cennych przedmiotów oraz dokumentów pojazdu.
- pozostawiając otwarty samochód z kluczykami i dokumentami możesz spowodować odmowę wypłacenia odszkodowania przez ubezpieczyciela.
- wychodząc z samochodu sprawdź zawsze prawidłowość zamknięcia szyb i drzwi oraz uruchom system alarmowy - nawet chwilowe pozostawienie pojazdu bez opieki wymaga wykonania powyższych czynności

- bądź przezorny w przypadku tzw. okazji. Niska cena może świadczyć o tym, że samochód pochodzi z kradzieży lub ma wadę ukrytą,
- sprawdź, czy kluczyki są oryginalne, a zamki i stacyjka nie są uszkodzone,
- sprawdź, czy dokumenty pojazdu i sprzedającego nie są podrobione lub nieczytelne,
- dobrze jest zażądać od sprzedającego faktur, umów, lub innych dokumentów świadczących o jego zakupie i legalności pochodzenia,
- rozważ możliwość dokonania zapłaty w formie bezgotówkowej (np. przelewem)

- Bezpieczne wakacje bezpieczne ferie

Projekt ten jest poświecony zasadom, których należy przestrzegać w okresie wakacji i ferii zimowych, aby czuć niebezpiecznie i by szczęśliwie wrócić do domu jeśli spędzało się ten czas poza miejscem zamieszkania. Zajęcia są prowadzone w formie warsztatów, prelekcji, wykładów, w miejscach takich jak domy kultury, świetlice środowiskowe, spółdzielnie mieszkaniowe.

- Czy psy muszą gryźć

Projekt jest częścią w/w programu opracowanego przy współudziale Policji, w którym można odnaleźć podstawowe zasady postępowania z psem, takie jak np.:
- Nie drażnij psa. Psy mają doskonałą pamięć w stosunku do konkretnych ludzi, jak i sytuacji.
- Nie uciekaj przed psem.
- Nie krzycz.
- Obserwuj zachowanie psa.
- Nie patrz psu prosto w oczy.
- Nie wykonuj szybkich ruchów.
- Nie dotykaj psa.

W razie ataku ze strony psa zachowaj spokój, postaraj się zasłonić jakimś przedmiotem, na przykład: torbą, rowerem, lub wykonaj postawę bezpieczną, tj. zasłoń twarz z szyją jedną ręką, a drugą krocze. Nogi trzymaj razem, a gdy się przewrócisz, staraj się zwinąć w kłębek chroniąc głowę, szyję i brzuch. Postaraj się równocześnie kierować te części ciała ku podłożu.

W projekcie tym uwzględnione zostały także ważne numery telefonów takie jak:

POGOTOWIE RATUNKOWE	999– tel. alarmowy
STRAŻ MIEJSKA	986 – tel. alarmowy
POLICJA	997 – tel. alarmowy
STRAŻ POŻARNA	998 – tel. alarmowy
POGOTOWIE WETERYNARYJNE	0 32 286 66 68
RAKARZ	0 32 286 70 23
MIEJSKI INSPEKTORAT WETERYNARII	0 32 280 09 04

- Policyjne Gadu-Gadu

Pierwszy w województwie śląskim policyjny komunikator uruchomili bytomscy policjanci wspólnie z portalem Gadu-Gadu. Pod numerem 101997 mogą kontaktować się wszyscy, którzy chcą nawiązać kontakt ze stróżami prawa czy zadać im pytanie.

- Punkty Konsultacyjne dla ofiar przestępstw:

Bytom Miechowice, ul. Matki Ewy 1
Tel.: 032 286-33-34; wtorki od 15.00 do 17.00 Bytom Stroszek, ul. Szymały 126
Tel.: 032 289-08-64 wew. 101; piątki od 14.00 do 16.00 Bytom Bobrek, ul. Konstytucji 49

Tel.: 032 387-55-55; poniedziałki i środy od 16.00 do 18.00

- *Punkty przyjęć Dzielnicowych:*
- Klub „Sezam", ul. Chorzowska 57b, tel. 282-25-10; poniedziałki 16.00 17.00
- Przedszkole Miejskie nr 14, ul. Prokopa 3, tel. 282-10-04; czwartki 16.00 - 17.00
- Ul. Armii krajowej 54b (Lagiewniki); poniedziałki 16.00 — 18.00 oraz czwartki 10.00 — 12.00
- Ul. Glinki 7 (Bobrek); wtorki oraz piątki 10.00 - 12.00
- Młodzieżowy Dom Kultury, ul. Popiełuszki 9, tel. 281-21-73; środy 10.00. - 13.00

- *Interwencje w sprawach przemocy:*
W wyniku zawiadomienia, wezwania lub na podstawie własnych ustaleń stwierdzających istnienie przemocy, policjant podejmuje i przeprowadza interwencję domową:
- ustala przebieg zdarzenia,
- udziela ofiarom przemocy niezbędnej pomocy (wzywa pogotowie ratunkowe, straż pożarną lub powiadamia inne instytucje),
- informuje ofiary o możliwości zawiadomienia o przemocy instytucji udzielających wsparcia (za wiedzą i zgodą ofiar zdarzenia),
- przeprowadza czynności procesowe w niezbędnym zakresie, w granicach koniecznych do zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa przed ich utratą, zniekształceniem lub zniszczeniem,
- sporządza notatkę urzędową — Niebieską Kartę.
Niebieska Karta obliguje policjanta dzielnicowego m. in. do niezwłocznego (nie później niż 7 dni) kontaktu z rodziną i systematycznych wizyt w środowisku (co najmniej raz w miesiącu) w celu sprawdzenia bezpieczeństwa domowników i zachowania sprawcy.

Wywiad przeprowadzony z podinspektorem Komendy Miejskiej Policji

Respondentka ma 40 lat i wykształcenie pedagogiczne (pedagogika resocjalizacji). Od 3 lat pracuje w Komendzie Miejskiej Policji w Bytomiu w Sekcji Prewencji. Wcześniej pracowała 18 lat w Dziale Kryminalnym Komendy Miejskiej Policji w Katowicach

Problematyka działalności badanej oscylowała do tej pory głównie wokół zjawisk społecznych tj. narkomania, przestępczość i prostytucja, dotykających osoby nieletnich. Respondentka uważa, że najbardziej przydatnymi w pracy na jej stanowisku predyspozycjami są wrażliwość, komunikatywność, otwartość, chęć niesienia pomocy i zrozumienia drugiego człowieka. Respondentka brała udział w wielu szkoleniach i konferencjach organizowanych przez Komitet Ochrony Praw Dziecka w Warszawie (mediacje- 90 godzin). Uczestniczyła także w Seminarium Trzeźwościowym w Mikołowie, współpracowała ze Stowarzyszeniem „Powrót z U" (przemoc rówieśnicza), Szkołą Policji w Katowicach, Regionalnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Katowicach. W swojej pracy zawodowej badana koncentruje się głównie na pracy z młodzieżą, organizując warsztaty, prelekcje, rozmowy, pogadanki dla trudnej młodzieży oraz przedstawicieli placówek zwłaszcza nauczycieli. Respondentka współpracuje z Lokalnym Ośrodkiem Wsparcia, ze szkołami, współtworzy grupy interdyscyplinarne. Jeżeli chodzi o działalność szkół to według badanej pedagodzy powinni zostać przeszkoleni pod kątem prawnym, gdyż „żyją w mylnym przekonaniu, że to policja jest od wszystkiego" -mówi respondentka. Badana jest współautorem programu „Bezpieczne ferie" i „Bezpieczne wakacje", który jest realizowany m.in. w formie warsztatów w miejscach takich jak spółdzielnia

mieszkaniowa, domy kultury, świetlice środowiskowe, „Dom Nadziei". Według badanej świetlice środowiskowe powinny być otwarte do późnych godzin wieczornych, podobnie zresztą jak Punkt Interwencji Kryzysowej w Miejskim Ośrodek Pomocy Rodzime, ponieważ wiele tragedii rozgrywa się właśnie w godzinach popołudniowych, a Policja czy Strażnik Miejski nie są w stanie udzielić pomocy psychologicznej, kiedy takowa jest potrzebna. Poza tym mundur policjanta czy strażnika odstrasza potencjalnego klienta, wytwarza niewidzialną barierę i stwarza dystans. Według badanej osoby oczekujące na wsparcie szybciej zwrócą się o pomoc do pracownika MOPR, aniżeli do funkcjonariusza policji czy straży miejskiej. Respondentka wskazuje na potrzebę organizowania nieodpłatnych zajęć dla młodzieży np. w domach kultury, klubach młodzieżowych, których jest zdecydowanie za mało w środowisku. Palącą potrzebą jest także pedagogizacja rodziców. Badana uważa, że zajęcia dla niektórych rodziców powinny być obowiązkowe, ze względu na ich niechęć do uczestniczenia w tego typu spotkaniach, zwłaszcza rodziców z rodzin „nowobogackich", dla których ważniejsza jest praca niż wychowywanie dzieci. Badana zgłaszała też duże zapotrzebowanie na samochody policyjne, których jak twierdzi, stale brakuje w Komendzie. Brakuje też psychiatrów dziecięcych, psychologów interwencyjnych. Ponadto, zdaniem badanej dziecko, które nie realizuje obowiązku nauki nie powinno otrzymywać stypendium socjalne. Do czynników, które obowiązku nauki nie powinno otrzymywać stypendium socjalne. Do czynników, które zachęciły respondentkę do podjęcia pracy w Policji był zarobek, wcześniejsza emerytura oraz zachęta ojciec, który z zawodu także jest policjantem.

STRAŻ MIEJSKA*
(Wrocławska122)

Straż Miejska jest samorządową umundurowaną formacją powołaną do ochrony porządku publicznego na terenie miasta Bytomia. Straż spełnia służebną rolę wobec społeczności lokalnej, wykonując swoje zadania z poszanowaniem praw i godności obywateli. Zakres zadań Straży Miejskiej, dotyczących ochrony porządku publicznego wynika z ustaw i aktów prawa miejscowego tj.

- USTAWA z dnia 29 sierpnia 1997 r. o strażach gminnych. (Dz. U. z dnia 9 października 1997 r.)
- ROZPORZĄDZENIE MINISTRA SPRAW WEWNĘTRZNYCH l ADMINISTRACJI z dnia 15 października 2002 r . w sprawie wykroczeń, za które strażnicy straży gminnych są uprawnieni do nakładania grzywien w drodze mandatu karnego, oraz zasad i sposobu wydawania upoważnień.
- Uchwała Nr LVI/803/05 RADY MIEJSKIEJ W BYTOMIU z dnia 28 grudnia 2005 roku w sprawie utworzenia Straży Miejskiej w Bytomiu, jako jednostki budżetowej
- Uchwała Nr LVI/804/05 RADY MIEJSKIEJ W BYTOMIU z dnia 28 grudnia 2005 roku w sprawie nadania regulaminu Straży Miejskiej w Bytomiu.
- Taryfiakator mandatów straży miejskiej

Do szczegółowych zadań, uprawnień i obowiązków ustawowych strażników miejskich wynikających z ustawy z dnia 29 sierpnia 1997r. o strażach gminnych należą:

° Zgodnie z art. 11 ustawy do zadań straży należy w szczególności:

- ochrona spokoju i porządku w miejscach publicznych,
-czuwanie nad porządkiem i kontrola ruchu drogowego - w zakresie określonym w przepisach ruchu drogowym,
- współdziałanie z właściwymi podmiotami w zakresie ratowania życia i zdrowia obywateli, pomocy w usuwaniu awarii technicznych i skutków klęsk żywiołowych oraz innych miejscowych zagrożeń,
- zabezpieczenie miejsca przestępstwa, katastrofy lub innego podobnego zdarzenia albo miejsc zagrożonych takim zdarzeniem przed dostępem osób postronnych lub zniszczeniem śladów i dowodów, do momentu przybycia właściwych służb, a także ustalenie, w miarę możliwości, świadków zdarzenia,
- ochrona obiektów komunalnych i urządzeń użyteczności publicznej,
- współdziałanie z organizatorami i innymi służbami w ochronie porządku podczas zgromadzeń i imprez publicznych,
- doprowadzanie osób nietrzeźwych do izby wytrzeźwień lub miejsca ich zamieszkania, jeżeli osoby te zachowaniem swoim dają powód do zgorszenia w miejscu publicznym, znajdują się w okolicznościach zagrażających ich życiu lub zdrowiu albo zagrażają życiu i zdrowiu innych osób,
- informowanie społeczności lokalnej o stanie i rodzajach zagrożeń, a także inicjowanie i uczestnictwo w działaniach mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi,

* opis działalności instytucji, sporządzony na podstawie wywiadu z przedstawicielem placówki, statutu placówki, regulaminu organizacyjnego Straży Miejskiej , aktów prawnych oraz na podstawie danych uzyskanych ze strony internetowej www.bytom.pl.

- konwojowanie dokumentów, przedmiotów wartościowych lub wartości pieniężnych dla potrzeb gminy.

° Zgodnie z art. 12 ust. 1 ustawy strażnik wykonując zadania, o których mowa w art. 10 i 11, ma prawo do:
- udzielania pouczeń,
- legitymowania osób w uzasadnionych przypadkach w celu ustalenia ich tożsamości,
- ujęcia osób stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także dla mienia i niezwłocznego doprowadzenia do najbliższej jednostki Policji,
- nakładania grzywien w postępowaniu mandatowym za wykroczenia określone w trybie przewidzianym przepisami o postępowaniu w sprawach o wykroczenia,
- dokonywania czynności wyjaśniających, kierowania wniosków o ukaranie do sądu, oskarżania przed sądem i wnoszenia środków odwoławczych - w trybie i zakresie określonych w Kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia,
- usuwania pojazdów i ich unieruchamiania przez blokowanie kół w przypadkach, zakresie i trybie określonych w przepisach o ruchu drogowym,
wydawania poleceń,
- żądania niezbędnej pomocy od instytucji państwowych i samorządowych,
- zwracania się, w nagłych przypadkach, o pomoc do jednostek gospodarczych, prowadzących działalność w zakresie użyteczności publicznej oraz organizacji społecznych, jak również do każdej osoby o udzielenie doraźnej pomocy na zasadach określonych w ustawie o Policji,

Straż Miejska podejmuje wiele akcji w środowisku lokalnym, a są to m.in.:

- Nie lekceważ przepisów.

W ramach tej akcji od dnia 07.01.2008r. bytomscy strażnicy wspólnie z policjantami przystąpili do usuwania pojazdów zaparkowanych w sposób zagrażający ruchowi drogowemu, lub blokujących wjazd/wyjazd. Trzeba było sięgnąć do radykalnych środków, aby niektórzy kierowcy przypomnieli sobie, że nie tylko oni poruszają się po drogach i drastycznymi metodami wymusić egzekwowanie przepisów.

- Akcja zima

W związku z uruchomieniem zespołu działań służb miejskich określonych wspólną zbiorczą nazwą *Akcja Zima* Straż Miejska w Bytomiu przypomina o powinnościach właścicieli nieruchomości wynikających z obowiązku utrzymania nieruchomości w odpowiednim stanie porządkowym, sanitarnym i technicznym uwzględniającym likwidację zagrożeń w ruchu pieszym i kołowym powodowanych warunkami atmosferycznymi – opadami śniegu i ujemną temperaturą :

Nie przeklinaj

Od września 2007 r funkcjonariusze Straży Miejskiej rozpoczęli intensywne działania przypominające mieszkańcom Bytomia o zakazie używania słów nieprzyzwoitych w miejscach publicznych. Celem tych działań jest ograniczenie zjawiska oraz wypracowanie podstaw do społecznej zdecydowanej reakcji na zachowania naganne. Należy pamiętać bowiem, iż stosowanie odpowiednich kar z art. 141 KW, w tym grzywny do 1500 PLN.

Nie pal

Straż Miejska w ramach tej akcji przestrzega, aby uważać na to gdzie wyrzuca są niedopałki! Strażnicy karzą nie tylko za zaśmiecanie miasta, lekkomyślnie rzucanymi na ziemie niedopałkami, ale również na palenie w obiektach użyteczności publicznej i w miejscach publicznych np. na przystankach komunikacji miejskiej. Ponadto, strażnicy odwiedzają też szkoły, gdzie kontrolują miejsca, które młodzież wykorzystuje jako palarnie.

Bliżej szkoły

W dniu 18 września br. Straż Miejska rozpoczęła wdrażanie w szkołach programu profilaktyczno-edukacyjnego pt.: „Bądź świadomy i odpowiedzialny", który skierowany jest do uczniów klas VI szkół podstawowych oraz klas I gimnazjalnych. Program przybliża pracę straży, porusza problemy dorastającej młodzieży, oraz wskazuje na zagrożenia płynące z różnych stron. Ma też na celu a utrwalenie wśród uczniów właściwych postaw wobec złych wzorców, agresji czy uzależnień, jak również pomóc odpowiedzieć na pytanie: kiedy staję się dorosłym i co to znaczy być odpowiedzialnym?

Kontrola skupów złomu

Kontrola skupów złomu odnosi się do prowadzenia systematycznych kontroli punktów skupu złomu które wykazują m.in.że:

- przyjmowane są elementy metalowe pochodzące z kradzieży;
- prowadzą one działalność poza deklarowanym czasem pracy;
- wagi nie posiadają aktualnych legalizacji;
- w kilku przypadkach właściciele prowadzili działalność bez stosownego zezwolenia;
- w niektórych punktach skupu niewłaściwie jest prowadzona dokumentacja przyjęcia odpadów oraz nie jest prowadzona identyfikacja sprzedających;
- zdarzają się przypadki wpisywania do ewidencji osób fikcyjnych;
- wprowadzenie trzeciej, nocnej zmiany przyczyniło się do ograniczenia działalności składnic złomu poza nominalnym czasem pracy.

W wyniku działań strażników w roku 2007 ujęto na gorącym uczynku i przekazano policji kilku sprawców kradzieży żeliwnych kratek ściekowych, elementów torowiska i kabli energetycznych o wadze od kilku do kilkuset kilogramów.

Bezpieczny odpoczynek

W celu poprawy ładu i bezpieczeństwa publicznego oraz ochrony małoletnich przed demoralizacją w czasie wakacji Straż Miejska w Bytomiu od 1 czerwca 2007r rozpoczęła działania w ramach akcji „Bezpieczny odpoczynek" oraz „Ogródek", które trwają do końca wakacji. W ramach prowadzonych działań, strażnicy kontrolują punkty handlowe oferujące do sprzedaży alkohol pod względem legalności ich funkcjonowania (kontrola zezwoleń na sprzedaż alkoholu), zapewnienia ładu i porządku publicznego, reakcji na zakłócanie hałasem wypoczynku oraz ciszy nocnej, jak również eliminowania innych zagrożeń wynikających z nadużywania alkoholu. Ponadto, funkcjonariusze kontrolują przestrzeganie prawa w zakresie zakazu sprzedaży alkoholu nieletnim w placówkach handlowych, reagują na przebywające w miejscach publicznych w porze nocnej dzieci i młodzież, jak również monitorują nieformalne zgromadzenia osób nieletnich (w centrum i w dzielnicach, w tym na osiedlach). Strażnicy kontrolują także akweny wodne pod kątem przestrzegania zakazu kąpieli w miejscach niedozwolonych, jak również kontrolują przestrzeganie prawa w zakresie zakazu eksponowania pornografii w punktach handlowych.

Działania strażników miejskich dotyczą również problemu zanieczyszczania terenów zielonych przez psy, których właściciele bardzo często nie prowadzają ich na smyczy i w nałożonym kagańca. Strażnicy alarmują, że na tereny użytku publicznego psy mogą być wyprowadzane tylko na smyczy i w nałożonym kagańcu. Zwolnienie psa ze smyczy jest dozwolone tylko w miejscach mało uczęszczanych i pod warunkiem że pies ma kaganiec, a właściciel ma możliwość sprawowania bezpośredniej kontroli nad jego zachowaniem. Właściciel zwierzęcia jest również zobowiązany do sprzątania odchodów po swoim pupilu.

Wywiad przeprowadzony ze Strażnikiem Miejskim

Respondent ma 40 lat i posiada wykształcenie średnie. Z zawodu jest technikiem budownictwa. Początkowo zajmował się handlem, prowadził własna działalność gospodarczą, dzięki której miał częsty kontakt z ludźmi. Przez krótki okres czasu pracował też w Przedsiębiorstwie Budowy Szybów. Od roku natomiast zajmuje stanowisko Strażnika Miejskiego w Dziale Prewencji.

Badany pełni swoje obowiązki nie tylko w Dziale Prewencji, ale także w Dziale Interwencji oraz w Sekcji Ruchu Drogowego, a są nimi obserwacja terenu, pilnowanie czystości i porządku na ulicach, zabezpieczenie imprez, wyjścia w teren, zajmowanie się sprawami dotyczącymi ruchu drogowego, dopilnowywanie, aby nikt nie zakłócał spokoju mieszkańcom, by budynki były oznaczone numerami. Badany stosuje się do przepisów kodeksu wykroczeń, wykorzystując też środki karne jak nagana, upomnienie, skierowanie sprawy do Sądu. Jeśli chodzi o nieletnich Strażnik Miejski może reagować w sytuacji, kiedy ma do czynienia z pełnoletnim i nieletnim trzeźwym, natomiast pełnoletnim i nieletnim pod wpływem alkoholu zajmuje się Policja. Ludzie mają mylne wyobrażenia o strażnikach miejskich, budząc skojarzenia takie jak np. „babcia z pietruszką" oraz robienie porządku na ulicy. Dlatego też strażnicy miejscy nie chcą zwiększenia swoich uprawnień, gdyż obawiają się tzw. „spychologii". Badany uważa, że w Straży Miejskiej brakuje broni, która mogłaby wpłynąć na bezpieczeństwo w pracy i która zaoszczędziłaby strażnikom stresu w wielu sytuacjach. Respondent kładzie nacisk na samokształcenie, które jak twierdzi wynika z ustawy. Do tej pory brał udział w wielu szkoleniach wewnątrzzakładowych np. w dziedzinie przepisów ruchu drogowego, psychologii psów itp. W Straży Miejskiej są zgłaszane różnego rodzaju tematy na szkolenia przez pracowników, które wynikają z ich codziennych problemów, z jakimi muszą się zmagać. Respondent uważa, że w pracy strażnika miejskiego ważna jest wiedza z zakresu prawa, gdyż osoby z którymi na co dzień stykają się strażnicy mogą znaleźć się osoby, które wykorzystają deficyt w zakresie tej wiedzy i odwołają się np. do jakiegoś przepisu lub bezpośrednio do Sądu przeciwno strażnikowi, który np. nieświadomie złamał prawo. Bardzo przydatne w pracy strażnika miejskiego są też według respondenta umiejętność rozmowy i współpracy z ludźmi, spokój, cierpliwość, dociekliwość, skuteczność, operacyjne podejście, dobra pamięć, konsekwencja w działaniu, pewność siebie, odwaga, intuicja, emocjonalność ale „na wodzy", bardzo często zdarzają się bowiem sytuacje w której np. strażnik miejski słyszy płaczące dziecko na klatce schodowej i ze względu na regulacje prawne nie może wejść do środka sprawdzić czy nie dzieje mu się jakaś krzywda. „W takiej chwili trzeba włożyć emocje do kieszeni i po prostu się oddalić" -mówi respondent. Badany od 1998 r jest instruktorem modelarstwa. Prowadzi pracownię modelarską w Domu Kultury nr 2 w Bytomiu. Na terenie Bytomia działa tylko jedna taka pracownia i liczy 10-15 osób. Respondent preferuje indywidualne podejście do uczestników. Zajęcia prowadzone w Domu Kultury mają charakter zamknięty i otwarty. Zajęcia zamknięte są odpłatne i zgodne z preferencjami uczestników. W zajęciach otwartych mogą brać udział wszystkie dzieci z dzielnicy i są to zajęcia nieodpłatne. Dom Kultury jest też organizatorem festiwalu modelarskiego oraz prowadzi zajęcia integracyjne młodszych uczestników zajęć ze starszymi na bazie integracji. Na terenie Bytomia funkcjonują dwa Domy Kultury. W niektórych szkołach działają filie Domów Kultury. Respondent prowadzi prelekcje dla młodzieży ze szkoły podstawowej i gimnazjum z zakresu prawa w ramach programu „Bądź świadomy i odpowiedzialny", który został powołany do życia przez Straż Miejską. Respondent twierdzi, że młodzież jest bardzo zainteresowana tematyką zajęć, choć podczas ich trwania nieletni różnie się zachowują. Są osoby, które np. przeszkadzają w prowadzeniu zajęć, sprawiając

wrażenie mało zaangażowanych, aczkolwiek najczęściej osoby te po zajęciach podchodzą do prowadzącego i zadają mu pytania, związane z udzielaniem pomocy konkretnym osobom ze swojego środowiska. Respondent twierdzi, że najtrudniejsze do współpracy są grupy tzw. młodzieży z rodzin „nowobogackich", gdyż są mało zdyscyplinowani i sprawiają wrażenie nie zainteresowanych i zniechęconych do jakichkolwiek działań na rzecz swojej przyszłości. Z kolei młodzież uboższych środowisk wystarczy łatwiej sprowadzić na dobrą drogę czasem wystarczy jedynie odpowiednio ich pokierować, poprzez pokazanie im co jest dobre a co złe. Respondent wielokrotnie spotkał się z wyrazami wdzięczności ze strony młodzieży, która została przez niego odpowiednio pokierowana i „wymodelowana". Modelarnia to bowiem przede wszystkim modelowanie zachowań ludzkich- mówi badany. Rodzice, którzy nie mają czasu dla dzieci to w miejscach takich jak modelarnia są poddawani „obróbce", by się nie pogubić w dzisiejszym świecie. A kiedy wyprowadzi się na prostą, choć jedną osobę to już jest ogromny sukces. Respondent wykorzystuje również wiedzę psychologiczną w swojej pracy, a mianowicie np. kiedy podchodzi do obywatela, który zakłóca spokój mieszkańcom najpierw próbuje rozładować napięcie w sposób opanowany, spokojny, czasem z żartem, „z miłym słowem", grzecznie, a później dopiero wymierza sankcje. Mandat to dla respondenta ostateczność, chętniej wykorzystuje inne środki perswazji jak np. rozmowa, negocjacje, woli załatwić sprawy po tzw. „dobroci". Bardzo ważne jest dla niego, aby nie wykorzystywać wszystkich środków od razu, najpierw bowiem warto „trochę postraszyć" tym, że można ich użyć w każdej chwili. Straż Miejska współuczestniczy w zespołach interdyscyplinarnych na prowadzonych na terenie Bytomia, na których omawiane są nie tylko trudne przypadki, ale także sprawy dzielnicy. Spotkania odbywają się co najmniej 1 raz w miesiącu. Komendant Straży Miejskiej jest otwarty na każdą formę współpracy. Ostatnio umożliwił także wypożyczenie kasków na festiwal, organizowany przez badanego w ramach jego pracy w Domu Kultury. Respondent chciałby zmiany umocnienień prawnych, aby nie produkować niepotrzebnie stosu notatek a w zamian tego zająć się wczesną prewencją i szybką interwencją. Notatki i przekazywanie sprawy dalej to tylko strata czasu. Po ujęciu nieletniego korty dopuścił się przestępstwa Strażnik Miejski, mógłby od razu przekazać go np. pod kuratelę Sądu. Mogłoby to też znacznie ułatwić pracę Policji, która według respondenta jest „ zawalona robotą". Komendant Straży Miejskiej jest otwarty na takie zmiany, ale przepisy nie pozwalają i związują ręce. Respondent uważa także, że jest w dalszym ciągu jest za mało specjalistów zwłaszcza w takich dzielnicach jak Bobrek, a współpraca miedzy instytucjonalna zależy w dużym stopniu od nastroju pracowników w danym dniu.

PORADNIA PEDAGOGICZNO-PSYCHOLOGICZNA*

(ul. Rostka 16)

Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna jest publiczną funkcjonuje w ramach systemu oświatowego Rzeczypospolitej Polskiej. Organem prowadzącym placówkę jest powiat Bytom a organem sprawującym nadzór pedagogiczny Kuratorium Oświaty w Katowicach.
Działalności poradni opiera się na mocy aktów prawnych tj:
- Ustawa z dnia 7 września 1991 roku O systemie oświaty (Dz. U.z 1996r,, Nr 67, poz. 329 z późniejszymi zmianami)
- Statut Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Bytomiu (tekst jednolity z dnia 30.X. 2003r.)

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 stycznia 2003 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach określa szczegółowo zadania Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej , które polegają w szczególności na:
- diagnozowaniu środowiska ucznia;
- rozpoznawaniu potencjalnych możliwości oraz indywidualnych potrzeb ucznia i umożliwianiu ich zaspokojenia;
- rozpoznawaniu przyczyn trudności w nauce i niepowodzeń szkolnych;
- wspieraniu ucznia z wybitnymi uzdolnieniami;
- organizowaniu różnych form pomocy psychologiczno-pedagogicznej;
- podejmowaniu działań wychowawczych i profilaktycznych wynikających z programu wychowawczego szkoły i programu profilaktyki, o których mowa w odrębnych przepisach, oraz wspieraniu nauczycieli w tym zakresie;
- prowadzeniu edukacji prozdrowotnej i promocji zdrowia wśród uczniów, nauczycieli i rodziców;
- wspieraniu uczniów, metodami aktywnymi, w dokonywaniu wyboru kierunku dalszego kształcenia, zawodu i planowaniu kariery zawodowej oraz udzielaniu informacji w tym zakresie;
- wspieraniu nauczycieli w organizowaniu wewnątrzszkolnego systemu doradztwa oraz zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia i zawodu;
- wspieraniu nauczycieli i rodziców w działaniach wyrównujących szanse edukacyjne ucznia;
- udzielaniu nauczycielom pomocy w dostosowaniu wymagań edukacyjnych wynikających z realizowanych przez nich programów nauczania do indywidualnych potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych ucznia, u którego stwierdzono zaburzenia i odchylenia rozwojowe lub specyficzne trudności w uczeniu się, uniemożliwiające sprostanie tym wymaganiom;
- wspieraniu rodziców i nauczycieli w rozwiązywaniu problemów wychowawczych;
- umożliwianiu rozwijania umiejętności wychowawczych rodziców i nauczycieli;
- podejmowaniu działań mediacyjnych i interwencyjnych w sytuacjach kryzysowych.

Zgodnie z ustawą zadania te powinny być realizowane we współpracy z:
- rodzicami;
- nauczycielami i innymi pracownikami przedszkola, szkoły lub placówki;
- poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, w tym poradniami specjalistycznymi;
- innymi przedszkolami, szkołami i placówkami;
- podmiotami działającymi na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży.

* opis działalności instytucji, sporządzony na podstawie wywiadu z przedstawicielem placówki, statutu placówki i aktów prawnych.

W Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Bytomiu funkcjonują następujące działy:
1. Dział Opieki nad Dzieckiem Małym
2. Dział Opieki nad Dzieckiem w Wieku Szkolnym
3. Dział Poradnictwa Młodzieżowego
4. Dział Logopedyczny
5. Dział Opieki nad Dziećmi i Młodzieżą Niepełnosprawną
6. Zespól ds. Psychoedukacji i Profilaktyki
7. Grupa Psychologów Szkolnych
8. Grupa Terapeutów.

Poradnia realizuje swoje zadania poprzez diagnozę, konsultację, terapię, psychoedukację, rehabilitację, doradztwo, mediację, interwencję w środowisku ucznia, działalność profilaktyczną, działalność informacyjną.
Formy pomocy udzielne przez Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną w Bytomiu to:

◦ *pomoc pośrednia:*
- badanie psychologiczne
- badanie pedagogiczne
- badanie logopedyczne
- badanie lekarskie
- orzeczenie lub opinia bez badań

◦ *pomoc bezpośrednia:*
- zajęcia korekcyjno- kompensacyjne
- terapia logopedyczna
- socjoterapia
- zajęcia z uczniami zdolnymi
- zajęcia aktywizujące wybór kierunku kształcenia i zawodu
- ćwiczenia usprawniające prowadzone przez rehabilitantów
- inne formy pomocy indywidualnej (można w okienku dopisać jakie)- należy podać czas trwania tej formy (do 3 miesięcy! pow. 3 miesięcy)
- inne formy pomocy grupowej (można określić jakie)- należy podać czas trwania
- porady bez badań
- porady po badaniach przesiewowych

◦ *pomoc udzielana nauczycielom, rodzicom i wychowawcom*
Dotyczy: pedagodzy i psycholodzy szkolni, nauczyciele i wychowawcy klas, rodzice, wychowawcy placówek, inni)
Formy działalności:
- treningi (liczba osób)
- warsztaty (liczba osób)
- terapia rodziny (liczba rodzin)
- udział w Radzie Pedagogicznej (liczba spotkań)
- prelekcje, wykłady (liczba spotkań)
- inne formy pomocy (liczba)

◦ *formy pomocy grupowej*
- Należy uwzględnić liczbę odbiorców oraz raz określić wiek:
- do trzeciego roku życia
- przedszkolny

- szkolny.
- gimnazjalny
- ponad gimnazjalny
- młodzież nie ucząca się
- zajęcia korekcyjno- kompensacyjne
- terapia logopedyczna
- socjoterapia —
- zajęcia z uczniami zdolnymi
- terapia dla zagrożonych uzależnieniem
- zajęcia aktywizujące wybór kierunku kształcenia i zawodu
- ćwiczenia usprawniające prowadzone przez rehabilitantów
- inne formy pomocy grupowej (można określić jakie)- należy podać czas trwania
- porady po badaniach przesiewowych

wszystkie te formy wymagają określenia czasu trwania (do 3 miesięcy, powyżej 3 miesięcy)

◦ *inne formy pracy*
- konsultacje
- obserwacje indywidualne
- obserwację grupowe
- informacje
- interwencje
- instruktaż
- porada bez badań
- pobyty w punktach konsultacyjnych

Na wniosek rodziców Poradnia wydaje opinie w sprawach:
- wcześniejszego przyjęcia dziecka do szkoły podstawowej oraz odroczenia rozpoczęcia spełniania obowiązku szkolnego,
- pozostawienia ucznia klasy 1- III szkoły podstawowej na drugi rok w tej samej klasie.
- objęcia ucznia nauką w klasie terapeutycznej,
- dostosowania wymagań edukacyjnych wynikających z programu nauczania do indywidualnych potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych ucznia, u którego stwierdzono zaburzenia i odchylenia rozwojowe lub specyficzne trudności w uczeniu się uniemożliwiające sprostanie tym wymaganiom,
- zwolnienia ucznia z wada słuchu lub z głęboką dysleksją rozwojową z nauki drugiego języka obcego,
- udzielania zezwolenia na indywidualny program lub tok nauki,
- przyjęcia ucznia gimnazjum do oddziału przysposabiającego do pracy,
- przyjęcia do klasy pierwszej szkoły ponadgimnazjalnej zasadniczej szkoły zawodowej, liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum, a także klasy pierwszej szkoły średniej na podbudowie programowej szkoły zasadniczej, szkoły policealnej i szkoły pomaturalnej, kandydata z problemami zdrowotnymi, ograniczającymi możliwości wyboru kierunku kształcenia ze względu na stan zdrowia,
- przystąpienia ucznia lub absolwenta z zaburzeniami i odchyleniami rozwojowymi lub ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się odpowiednio do sprawdzianu przeprowadzanego w ostatnim roku nauki w szkole podstawowej egzaminu przeprowadzonego w ostatnim roku nauki w gimnazjum egzaminu maturalnego, egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe, w warunkach i formie dostosowanych do indywidualnych potrzeb psychofizycznych ucznia lub absolwenta,
- innych określonych w odrębnych przepisach.

W poradni są organizowane i działają Zespoły Orzekające, wydające orzeczenia o:
- potrzebie kształcenia specjalnego albo indywidualnego nauczania oraz opinie o potrzebie wczesnego wspomagania rozwoju dziecka.
- potrzebie kształcenia specjalnego i nauczania indywidualnego dzieci niewidzących i słabowidzących, niesłyszących i słabosłyszących oraz autystycznych.

Wywiad przeprowadzony z pedagogiem Publicznej Poradni Pedagogiczno-Psychologicznej w Bytomiu *

Respondentka posiada wykształcenie wyższe o specjalności pedagogika opiekuńczo-wychowawcza. Zanim podjęła pracę w Poradni pracowała w Domu Dziecka. Praca w zawodzie pedagoga daje jej możliwość samorealizacji i poczucie zaspokojenia aspiracji zawodowych. Aktualnie pełni funkcję pedagoga oraz doradcy metodycznego w Publicznej i Niepublicznej Poradni Pedagogiczno- Psychologicznej w Bytomiu. Jest również sekretarzem zarządu Stowarzyszenia Psychologów Praktyków, przy którym działa Poradnia Leczenia Uzależnień oraz Poradnia Zdrowia Psychicznego

W Poradni Pedagogiczno- Psychologicznej nie używa się pojęcia niedostosowanie społeczne. Jest ono zastąpione terminem zaburzenia zachowania i emocji. Pojawia się jedynie w statystykach, które sporządza się w systemie SIO (System Informacji Oświatowej) i wysyła do Kuratorium Oświaty. Respondentka uważa, że to tylko płaszczyk, który przykrywa dużo głębiej położone problemy, które w konsekwencji i tak prowadzą do niedostosowania społecznego i do demoralizacji. Respondentka przyczyn niedostosowania społecznego upatruje w środowisku rodzinnym, szkolnym, ale także w czynnikach biologicznych. A zagrożenia związane z brakiem odpowiedniej diagnozy tego problemu są wg. niej dalekosiężne i mogą prowadzić do tragicznych skutków. Badana co dzień stosuje metody pracy takie jak testy psychologiczne i pedagogiczne, w tym także jako dodatkowo test niedokończonych zdań i test drzewa, spełniające funkcje głównie diagnostyczną. Podczas badań odbywają się też rozmowy wspierające dzieci i młodzież, nie mają one jednak charakteru terapeutycznego. Respondentka twierdzi, że czasami wystarczy zwykła porada, ażeby rozwiązać dany problem, dlatego też przywiązuje dużą wagę do wsparcia informacyjnego. Respondentka prowadzi grupę wsparcia dla dzieci i rodzin z problemem ADHD w Niepublicznej Poradni Pedagogiczno- Psychologicznej. Prowadziła też kiedyś trening umiejętności rodzicielskich dla tych rodzin, trening antystresowy dla maturzystów i aktywizacji zawodowej dla uczniów szkół gimnazjalnych związanej z wyborem zawodu oraz dla szkół średnich nastawionych na wejście na rynek pracy. W Niepublicznej Poradni Pedagogiczno- Psychologicznej tworzone są też grupy dla dzieci z trudnościami w uczeniu się. Respondentka jako doradca metodyczny organizuje spotkania dla pedagogów szkolnych z terenu Bytomia, na których podejmowane są różnego rodzaju tematy, zgłaszane przez pedagogów. Ponadto, spotkania mają charakter edukacyjny, bowiem zawsze poświęcone są problematyce jakiegoś przygotowanego przez organizatora zagadnienia, które jest odpowiedzią na zgłaszane wcześniej zapotrzebowanie pedagogów. Respondentka jest również współorganizatorem „Bytomskich Spotkań Edukacyjnych"(konferencja i szkolenia), które się odbywają się co roku w budynku Urzędu Miasta dla wszystkich placówek oświatowych z

* Niepubliczna Poradnia Pedagogiczno- Psychologiczna oraz Stowarzyszenie Psychologów Praktyków mieści się na ulicy I. Chrzanowskiego 19, przy którym działa Poradnia Leczenia Uzależnień oraz Poradnia Zdrowia Psychicznego.

terenu Bytomia. Tematy poruszane na konferencji są zebrane w zeszycie zwanym Poradnikiem. Respondentka czerpie wiedzę z własnego doświadczenia, od czasu do czasu bierze też udział w szkoleniach organizowanych przez WOM czy METIS na terenie Poradni, aczkolwiek ze względów finansowych tego typu inicjatywy maja miejsce bardzo rzadko. Respondentka od samego początku czuła powołanie do wykonywanego przez siebie zawodu, lubiła „drążyć problemy", szukać ich przyczyn, a kiedy dochodziła do ich rozwiązania miała duże poczucie satysfakcji i zadowolenia. Twierdzi jednak, że do tej pracy trzeba mieć odpowiednie predyspozycje jak cierpliwość, odwagę, chęć podejmowania nowych wyzwań i dążenia do doskonalenia swoich umiejętności. A co najważniejsze mówi respondentka- "trzeba lubić swoją pracę i mieć dla niej serce, bo jeśli się go nie ma to można bardziej zaszkodzić, jak pomóc". Poradnia współpracuje ze szkołą (głównie pedagogami) oraz innymi instytucjami, które wnoszą o wydanie orzeczenia lub opinii pedagogiczno-psychologicznej. Raczej odpowiadają na potrzeby innych instytucji, rzadziej placówka sama podejmuje inicjatywę odnośnie współpracy międzyinstytucjonalnej. Na większą skuteczność działań Poradni zapewne miałoby wpływ większe zainteresowanie ze strony nauczycieli, uczniów i pedagogów sytuacją życiową ucznia. Informowanie siebie nawzajem w szkole o tym, że dany uczeń ma problemy w domu i to nie tylko natury socjalno-bytowej, ale także rodzinnej-emocjonalnej. Taki wielostronny ogląd sytuacji życiowej widziany ze strony ucznia, a także pływacy z bezpośredniego kontaktów specjalistów z jego rodziną, mógłby zwiększyć szanse i dać większe możliwości pomocy uczniowi a diagnozy dotyczące zaburzeń, takich jak np. dysleksja, byłyby zapewne bardziej trafne. Czasami bowiem dysleksja jest wynikiem zaniedbań edukacyjnych, nie wynika natomiast ze specyfiki samego zaburzenia. Ale bez opinii nauczyciela, pedagoga szkolnego, wychowawcy, dyrektora specjalista pracujący w poradni może polegać wyłącznie na wykonanych testach. Sprawa ta dotyczy również kuratorów, którzy niechętnie kontaktują się z Poradnią, przekazując pewne informacje nawet przez rodzinę. Nie wykonują też często zwykłych telefonów do Poradni z zapytaniem o postępy swojego dozorowanego. Na terenie placówki nie są realizowane programy czy projekty unijne. Do trudności, które uniemożliwiają realizację niektórych zadań specjalistom, respondentka zalicza przede wszystkim brak odpowiednich warunków lokalowych. Brakuje też specjalistów z uprawnieniami do prowadzenia terapii rodzinnej, psychoterapii indywidualnej i grupowej i doradztwa zawodowego. W Poradni bardzo prężnie funkcjonuje natomiast dział opieki nad dzieckiem niepełnosprawnym, który jest prowadzony przez wysoko wykwalifikowanych pracowników. Niepubliczna Poradnia Pedagogiczno-Psychologiczna różni się od Publicznej tym, że nie może wydawać orzeczeń np. do kształcenia specjalnego. Może jedynie wydawać opinie na podstawie prowadzonych badań. W chwili obecnie respondentka tworzy informator, który będzie stanowić wykaz instytucji o charakterze diagnostyczno- profilaktyczno-terapeutycznym. Respondentka zapytana o to co by zmieniła w swojej pracy odpowiedziała, że przebudowałaby strukturę w kierunku specjalistycznym, a mianowicie stworzyłaby dział poradnictwa zawodowego, dział psychoterapii, dział profilaktyki niedostosowania społecznego, dział opieki nad dzieckiem niepełnosprawnym, dział logopedyczny. W Poradni pracują pedagodzy, psycholodzy, logopedzi, surdopedagodzy, doradca metodyczny.

RODZINNY OŚRODEK DIAGNOSTYCZNO-KONSULTACYJNY I LOKALNY OŚRODEK WSPARCIA (ul. Orzegowska 20)

Podstawą prawną działania RODK w Bytomiu jest Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 sierpnia 2001 roku w sprawie organizacji i zakresu działania rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych. (Na podstawie art. 84 § 3 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich Dz. U. Nr 35, poz. 228, z 1992 r. Nr 24, poz. 101 z 1995 r. Nr 89, poz. 443, z 1998 r. Nr 106, poz. 668, z 1999 r. Nr 83, poz. 931 oraz z 2000 r. Nr 12, poz. 136 i Nr 91, poz. 1010). Ośrodek działa przy Sądzie Okręgowym i prowadzi działalność w zakresie diagnozy, poradnictwa i opieki specjalistycznej w sprawach nieletnich oraz w zakresie przeciwdziałania i zapobiegania demoralizacji.

Do jego zadań należy:

- przeprowadzanie badań psychologicznych, pedagogicznych lub lekarskich oraz wydawanie na ich podstawie opinii na zlecenie sądu lub prokuratora,
- prowadzenie na zlecenie Sądu mediacji w sprawach nieletnich i sprawach rodzinnych na zlecenie sądu,
- sprawowanie opieki specjalistycznej nad nieletnimi skierowanymi przez sąd,
- prowadzenie poradnictwa specjalistycznego dla nieletnich, ich rodzin oraz rodzin zagrożonych demoralizacją, na zlecenie sądu,
- współdziałanie z placówkami wykonującymi orzeczenia sądu, instytucjami i organizacjami zajmującymi się problematyką ochrony i umacniania rodziny.

W ośrodku znajdują się:

- gabinet psychologów i pedagogów wyposażone w narzędzia i techniki do badań diagnostycznych wraz z podręcznikami,
- pomieszczenia zapewniające możliwość obserwacji zachowania osób badanych, oddzielnie dla dorosłych i dzieci,
- sekretariat wraz z odpowiednim wyposażeniem technicznym, zaplecze sanitarne i socjalne, gabinet do badań lekarskich.

Badania psychologiczne, pedagogiczne lub lekarskie niezbędne do wydania opinii przeprowadza się w siedzibie ośrodka. Jeżeli względy zdrowotne lub wychowawcze osób badanych za tym przemawiają, badania mogą być przeprowadzone poza siedzibą ośrodka.

Kierownik ośrodka niezwłocznie po otrzymaniu skierowania na badania wraz z aktami sprawy wyznacza termin badania i nadzoruje sprawność ich przeprowadzenia.

Akta sprawy zwraca się niezwłocznie po ich analizie. Termin wydania opinii nie powinien przekraczać 14 dni w sprawach nieletnich i 30 dni w pozostałych sprawach, licząc od dnia zakończenia badania.

Opinię sporządza się w czterech egzemplarzach, chyba że sąd postanowi inaczej. Kierownik ośrodka przesyła sporządzoną opinię sądowi niezwłocznie po jej sporządzeniu, pozostawiając jeden jej egzemplarz w dokumentacji ośrodka.

Ośrodek prowadzi następującą dokumentację:

- wykaz spraw zleconych ośrodkowi przez sąd,
- kontrolkę wezwań sądowych,
- terminarz zajęć w ośrodku,
- dziennik korespondencyjny,

* opis działalności instytucji, sporządzony na podstawie wywiadu z przedstawicielem placówki, aktów prawnych i strony internetowej www.bytom.pl.

- książkę pokwitowań i pism przekazywanych sądom bez pośrednictwa poczty,
- książkę ewidencji spraw,
- książkę przychodu i rozchodu znaczków pocztowych,
- alfabetyczny wykaz osób badanych,
- teczki spraw kierowanych do ośrodka.

Teczki spraw kierowanych do ośrodka zawierać powinny:
- numer ewidencyjny ośrodka,
- sygnaturę akt sądowych,
- dane personalne osób, których dokumentację zawierają,
- protokoły działań merytorycznych, w szczególności przeprowadzonych wywiadów, testów, obserwacji, porad, mediacji i innych,
- kopie sporządzonych opinii,
- kopie rachunków wystawionych z tytułu prowadzonych działań.

Lokalny Ośrodek Wsparcia w Bytomiu jest jednym z wielu ośrodków działających w Polsce na rzecz kompleksowej pomocy ofiarom przestępstw. W ramach prowadzonej działalności udzielamy bezpłatnej pomocy dla ofiar, głównie w zakresie:
- porad prawnych
- konsultacji i porad psychologicznych
- szczegółowo informujemy o innych formach pomocy udzielanych przez jednostki Sieci Pomocy Ofiarom Przestępstw.

Lokalny Ośrodek Wsparcia oferuje pomoc wszystkim osobom pokrzywdzonym w wyniku różnych przestępstw, w szczególności:
- ofiarom bezradnym: dzieciom, osobom starszym, niepełnosprawnym,
- ofiarom przestępstw dokonanych ze szczególnym okrucieństwem,
- ofiarom zgwałceń, molestowania seksualnego i innych przestępstw seksualnych, ze szczególnym uwzględnieniem małoletnich
- osobom pokrzywdzonym, które po dokonanym przestępstwie mają problemy w stabilnym funkcjonowaniu psychospołecznym i oczekują pomocy.

Wywiad przeprowadzony z kierownikiem Lokalnego Ośrodka Wsparcia

Respondentka ma 28 lat i pracuje zawodowo od 2003 roku. Pierwszym miejscem pracy badanej była świetlica socjoterapeutyczna, drugim Dom Dziecka. Aktualnie sprawuje funkcję kierownika i psychologa w LOW, jest biegłym sądowymi i kuratorem. Respondentka ukończyła studia psychologiczne i i studia licencjackie z zakresu pedagogiki resocjalizacji.

Badana uważa, że problem niedostosowania społecznego jest problemem społecznym i nagminnym nie tylko na terenie Bytomia. Jedną z przyczyn pojawienia się tego zjawiska jest z pewnością przemoc domowa, którą respondentka postanowiła się zająć. Jej zainteresowania początkowo związane były z biologią, ale po pewnym czasie zmieniła swoje nastawienie i podjęła studia psychologiczne. Umiejętnościami przydatnymi w jej pracy zawodowej wiążą się z komunikacją interpersonalną, dużą empatią i wrażliwością na problemy innych, umiejętności organizacyjne, umiejętność zarządzania zasobami ludzkimi. Respondentka bardzo pozytywnie ocenia współpracę międzyinstytucjonalną na terenie Bytomia. Otrzymała ze strony innych instytucji wiele wsparcia przy zakładaniu Lokalnego Ośrodka Wsparcia. Na co dzień współpracuje z Urzędem Miasta, Komisją do Spraw Bezpieczeństwa, Policją, Prokuraturą, Sądem, Organizacjami Pozarządowymi, MOPR, Kościołami, Związkami Wyznaniowymi. Badana uważa, że na dobrą współpracę znacząco wpływają kontakty

prywatne. W ramach działalności LOW są prowadzone konsultacje indywidualne, wspierające i prawnicze. Ponadto została utworzona funkcja opiekuna w LOV, którego zadaniem jest zaopiekowanie się osobą/osobami, które są ofiarami przemocy domowej. Opiekunami tymi są przeważnie wolontariusze, którzy wspierają i towarzyszą osobom dotkniętym przemocą w rodzinie, w różnych okolicznościach i sytuacjach w tym podczas załatwiania różnych spraw w Sądzie. Respondentka dostrzega palącą potrzebę tworzenia zespołów interwencyjnych, w związku z czym istnieje duże zapotrzebowanie na psychologów interwencyjnych. Jest wiele zdarzeń kryzysowych, które wymagają natychmiastowej interwencji psychologa, a ich brak powoduje nieodwracalne skutki psychospołeczne u osób, które ich doświadczają. Celem Lokalnego Ośrodka Wsparcia jest przede wszystkim stworzenie sieci wsparcia dla ofiar przestępstw małoletnich i starszych np. osób z demencją starczą. LOV cieszy się dużym powodzeniem w środowisku. Wychowawcy szkół zgłaszają wiele problemów jak np. problem samobójstwa nieletnich. Rodziny również zwracają się bezpośrednio o wsparcie. LOV oferuje bowiem swoje usługi nie tylko placówkom, ale także rodzinom i pojedynczym klientom. LOV planuje cały cykl szkoleń (3 miesiące) poświęcić pedagogizacji rodziców, którzy mieliby okazję zdobyć praktyczne umiejętności. W jej ramach będzie oferowana pomoc nie tylko osobom mającym problemy z wychowaniem dzieci, ale i tym, którzy te dzieci decyzją Sądu utracili. W Ośrodku są prowadzone także mediacje i spotkania z seksuologiem, psychologiem, prawnikiem. Pomoc prawna polega na udzielaniu porad związanych ze sprawami sądowymi - głównie rodzinnymi, pomagają też przy formułowaniu pism procesowych. Pomoc psychologiczna skupia się na ofiarach przemocy domowej, wypadków drogowych, dzieciach, osobach starszych, niepełnosprawnych i wszystkich tych, którzy nie potrafią sobie poradzić z traumatycznym przeżyciami. Do LOV są przyjmowani mieszkańcy z Chorzowa, Będzina, Czeladzi i Świętochłowic, jednak należy zaznaczyć, że jeśli do placówki zgłosi się osoba spoza tych miast, to także zostanie przyjęta w myśl zasady „Pomagamy wszystkim". Ośrodek powstał z inicjatywy Ministerstwa Sprawiedliwości. Ono wyłożyło na niego pieniądze. Od połowy lutego LOV rusza z programem pilotażowym „Kadet - bezpieczne miasto". Do współpracy namówili nas: komendant chorzowskiej policji Waldemar Dworak i dyrektorka II Liceum Ogólnokształcącego im. J. Ligonia - Grażyna Widera. Program będzie oparty na szeregu prelekcji dla młodzieży licealnej mówiącej o szeroko pojętym bezpieczeństwie. Na razie będzie skierowany głównie do uczniów Ligonia. Jeśli dobrze się przyjmie, LOV będzie chciał rozszerzyć go na inne placówki oświatowe.

ORGANIZACJE POZARZĄDOWE
(biuro organizacji pozarządowych mieści się przy ulicy Rynek 7) *

W skład organizacji pozarządowych wchodzą :
- Stowarzyszenia kulturowe
- Stowarzyszenia rejestrowe
- Stowarzyszenia sportowe
- Stowarzyszenia zwykłe
- Uczniowskie kluby sportowe
- Organizacje pożytku publicznego
- Spółdzielnie socjalne
- Fundacje.

Biuro organizacji pozarządowych zajmuje się następującą działalnością:
- udostępnia lokal na spotkania, akcje, imprezy okolicznościowe
- prowadzi skrzynki kontaktowe i udostępnia adres biura do korespondencji
- wspiera organizacje poprzez poradnictwo, szkolenia i pomoc techniczną
- publikuje na różne sposoby informacje o pracach organizacji pozarządowych /serwis e-mailowy, strona internetowa/
- udostępnia telefon stacjonarny, faks, ksero, skaner, niszczarkę, drukarki i inne urządzenia biurowe
- umożliwia organizacjom pozarządowym dostęp do komputera i Internetu
- prowadzi własną stronę internetową (www.bytom.pl/organizacje) przeznaczoną dla bytomskich organizacji pozarządowych (przygotowaną również w wersji dla osób z dysfunkcją wzroku).
- umożliwia prezentację organizacji pozarządowych w Internecie
- promuje organizacje artystyczne zrzeszające twórców nieprofesjonalnych, poprzez - organizowanie na swoim terenie wystaw, wieczorów literackich, warsztatów
- prowadzi bank danych o organizacjach
- współpracuje z mediami poprzez dostarczanie informacji o istnieniu, działaniu i programach organizacji
- pomaga organizacjom w tworzeniu programów działania itp.
- udziela organizacjom informacji o szkoleniach, konkursach itp. m.in. na tablicach ogłoszeń znajdujących się w biurze
- udostępnia wydawnictwa i czasopisma, dotyczących problematyki społecznej i działalności organizacji pozarządowych
- publikuje informacje dotyczące współpracy samorządu z organizacjami pozarządowymi
- publikuje Mapę aktywności organizacji pozarządowych Miasta Bytomia
- współpracuje z właściwymi wydziałami Urzędu Miejskiego w Bytomiu
- współpracuje z Urzędem Marszałkowskim i Urzędem Wojewódzkim
- organizuje Dni Bytomskich Organizacji Pozarządowych oraz Forum Bytomskich Organizacji Pozarządowych
- biuro wspiera organizacje pozarządowe pomagając w przygotowaniu dokumentów wymaganych do rejestracji
- umożliwia przechowywanie materiałów związanych z działalnością statutową.

W poniższej tabeli nr 10 zamieszczone zostały wybrane organizacje wyznaniowe, kulturalno-sportowe i profilaktyczno- wspierające działające na terenie Bytomia.

* opis działalności instytucji, sporządzony na podstawie wywiadu z przedstawicielem placówki i strony internetowej www.bytom.pl.

Tabela nr 10 Organizacje pozarządowe –zakres działalności

Nazwa organizacji	Zakres działalności
BYTOMSKI KLUB KARATE	Szkolenia, prelekcje, promocja sportu.
BYTOMSKI SPORTOWY KLUB TAEKWON- DO „SONSO”	Popularyzacja i rozwój teakwon- do, organizacja zajęć sportowo-rekreacyjnych, zawodów sportowych oraz egzaminów na stopnie uczniowskie w teakwon- do
CECH RZEMIOSŁ RÓŻNYCH I PRZEDSIĘBIORCZOŚCI W BYTOMIU	Promocja rzemiosła i zrzeszonych przedsiębiorców, organizacja konkursu „Wzorcowy Zakład”, szkolenia, nadzór i instruktaż dydaktyczno - wychowawczo-opiekuńczy dot. Zakładów szkolących uczniów zawodu.
CHRZEŚCIJAŃSKA SŁUŻBA CHARYTATYWNA	Promocja zdrowia i zdrowego stylu życia połączone z degustacjami, prelekcje i spotkania z lekarzami, fizjoterapeutami, wydawanie bezpłatnych posiłków zbiórki żywności, udział w akcjach promocji zdrowia połączonych z degustacją
FUNDACJA „DOM NADZIEI”	Celem Fundacji jest pomoc młodzieży i dzieciom uzależnionym od środków psychoaktywnych, ich rodzinom oraz realizacja programów w dziedzinie profilaktyki uzależnień. Fundacja utworzyła i prowadzi ośrodek wychowawczo-rehabilitacyjny dla dzieci i młodzieży. „Uwierzyć w siebie” - program terapeutyczny dla młodzieży uzależnionej od narkotyków w wieku 14 do 21 lat, realizacja projektu „Kolejny etap”- program postrehabilitacyjny dla osób po ukończeniu terapii stacjonarnej w ośrodku realizowany w mieszkaniu readaptacyjnym, realizacja projektu ”Mogę pomóc” -programu edukacyjno-profilaktycznego dla nauczycieli, realizowanego w szkołach i placówkach oświatowych. Dotacje z UE –„Młodzież” oraz Phare 2003” Wzmacnianie systemu wymiaru sprawiedliwości” Swoje zadania Fundacja realizuje poprzez: -utworzenie i prowadzenie ośrodków wychowawczo – rehabilitacyjnych dla dzieci i młodzieży; -organizowanie pomocy postrehabilitacyjnej dla osób, które ukończyły leczenie; -realizacja programów w dziedzinie profilaktyki uzależnień wśród dzieci i młodzieży; -organizowanie konferencji, seminariów i szkoleń z zakresu uzależnień; -przyznawanie nagród osobom realizującym cele Fundacji; -współpracę z instytucjami państwowymi i organizacjami społecznymi w kraju i zagranicą działającymi w zakresie obiętym celami Fundacji. (por. Statut Fundacji §9)
FUNDACJA „PRZYJAZNY ŚLĄSK”	Szkolenia młodzieży, tworzenie grup wsparcia, inicjowanie różnych form pomocy bezrobotnycm, kobietom – zwiększanie motywacji u kobiet do podjęcia większej aktywności, wspieranie działań prozdrowotnych, upowszechnianie różnych form życia kulturalnego, zwiększanie świadomości obywatelskich – propagowanie działań sektora trzeciego, upowszechnianie wiedzy z zakresu integracji europejskiej, pomoc społeczna i współdziałanie w sektorze profilaktyki zdrowotnej
GRUPA WSPARCIA	Aktywizowanie i zwiększanie szans bezrobotnych na zatrudnienie przez spotkania i warsztaty. Organizacje spotkań informacyjnych nt tworzenia spółdzielni socjalnych
KLUB ABSTYNENTA „ ODRODZENIE”	Organizowanie zajęć terapeutycznych z zakresu oświaty zdrowotnej, pomoc osobom uzależnionym i ich rodzinom, obsługa trzeźwościowego telefonu zaufania
KLUB POMOCY KOLEŻEŃSKIEJ „PRACA”	Niesienie pomocy w znalezieniu zatrudnienie dla 8 osób, systematyczne podnoszenie kwalifikacji liderów i wolontariuszy poprzez szkolenia w Instytucie Współpracy i Partnerstwa Lokalnego. Uaktywnienie bezrobotnych w poszukiwaniu pracy, zakładanie punktów pomocy koleżeńskiej, szkolenia i zmiana kwalifikacji zawodowych
KLUB POMOCY KOLEŻEŃSKIEJ „PRACA”	Aktywizacja osób bezrobotnych, wsparcie koleżeńskie. Pomoc otrzymało już 125 osób, z tego 30 znalazło zatrudnienie
KLUB SPORTOWY	Nauczanie gry w tenisa, organizacja imprez sportowych, zawodów, udział w

„GÓRNIK BYTOM”	imprezach i zawodach sportowych organizowanych przez inne organizacje i stowarzyszenia, prowadzenie działalności rekreacyjnej dla dzieci, młodzieży i dorosłych, prowadzenie działalności w dziedzinie sportu profesjonalnego, prowadzenie działalności w dziedzinie sportu amatorskiego.
KLUB SPORTOWY „START”	Rozwój i popularyzacja kultury fizycznej i sportu, organizacja zajęć sportowych na własnym obiekcie
KLUB SPORTÓW WODNYCH „GÓRNIK”	Organizacja międzyosiedlowego turnieju piłkarskiego
KOŁO MIEJSKIE POLSKI KLUB EKOLOGICZNY	Cyklicznie organizowane regaty żeglarskie, zawody kajakowe i wędkarskie. Uprawianie i propagowanie sportów wodnych, organizowanie zawodów i imprez sportowych. Organizowanie imprez cyklicznych, woj. sprzątanie świata, obchody Dnia Ziemi, konkursy fotograficzne dla dzieci i młodzieży
LUDOWY KLUB SPORTOWY „TEMPO” STOLARZOWICE	Tworzenie niezbędnych warunków organizacyjnych i materialnych dla rozwoju kultury fizycznej poprzez organizowanie imprez sportowych, eksploatacja, modernizacja i rozbudowa obiektów sportowych
MIEJSKO - LUDOWY KLUB SPORTOWY „CZARNA STRZAŁA”	Organizacja turniejów i pokazów łuczniczych, realizacja zadań publicznych w zakresie oświaty i wychowania oraz upowszechniania kultury fizycznej Uczestnictwo w zawodach i ligowych, w klubie trenuje Małgorzata Sobieraj - wielokrotna mistrzyni Polski
MIĘDZYSZKOLNY KLUB SPORTOWY – MIEJSKI OŚRODEK SPORTU MŁODZIEŻOWEGO W BYTOMIU	Organizacja i prowadzenie działalności sportowej wśród dzieci i młodzieży, organizacja obozów, współdziałanie ze szkołami w dziedzinie sportu
MIĘDZYSZKOLNY UCZNIOWSKI KLUB SPORTOWY PRZY ZESPOLE OGÓLNOKSZTAŁCĄCYCH SZKÓŁ SPOŁECZNYCH	Szkolenie sportowe i startowanie w zawodach sportowych, organizacja zawodów sportowych, seminariów szkoleniowych, współdziałanie ze szkołami w dziedzinie sportu
MŁODZIEŻOWE CENTRUM EDUKACJI EUROPEJSKIEJ	Propagowanie edukacji europejskiej, problematyki praw człowieka, kształtowanie nowoczesnego wizerunku regionu, organizowanie co roku bytomskiego spotkania europejskiego, tworzenie klubów europejskich (aktualnie jest ich w Bytomiu 43)
POLSKIE TOWARYZSTWO DYSLEKSCJI ODDZIAŁ TERENOWY NR 68	Upowszechnianie wiedzy na temat specjalnych potrzeb edukacyjnych. Prowadzenie szkoleń dla profesjonalistów, działalność wydawnicza, pomoc diagnostyczno -terapeutyczna dla dzieci i młodzieży, pomoc merytoryczno prawna organizacyjna rodzicom nauczycielom
POLSKIE TOWARYZSTWO TURYSTYCZNO – KRAJOZNAWCZE ODDZ. BYTOM	DZIAŁALNOŚĆ W ZAKRESIE KRZEWIENIA KULTURY UPRAWIANIA TURYSTYKI I KRAJOZNAWSTWA, WYCIECZKI, SZKOLENIA, RAJDY. SZKOLENIA, WYCIECZKI, WYSTAWY, RAJDY-ORGANIZACJA, COROCZNY KONKURS SZOPEK BYTOMSKICH, ORGANIZACJA MIĘDZYNARODOWEGO DNIA TURYSTYKI
SKF CENTRUM DZIAŁALNOŚCI PODWODNEJ „NUREK”	Nauka pływania dla dzieci i młodzieży, szkolenie w zakresie płetwonurkowania i pływania szybkiego w płetwach na wszystkie stopnie o uprawnieniach międzynarodowych, mistrzostwa Bytomia i Śląska w płetwonurkowaniu
SPOŁECZNE STOWARZYSZENIE KULTURY SPORTU I TURYSTYKI 19 IMPULS	Organizacja imprez turystycznych, sportowych, integracja społeczeństwa lokalnego, pomoc społeczna
STOWARZYSZENIE NASZE GIMNAZJUM	Świadczenie wszechstronnej pomocy Gimnazjum nr 7, w tym zwłaszcza w zakresie poprawy warunków kształcenia i podnoszenia poziomu nauczania
STOWARZYSZENIE ADOPCJI SERCA „MAITRI”	Rozwijanie wrażliwości dzieci w Polsce na los i problemy ich rówieśników w Trzecim Świecie; niesienie pomocy najbiedniejszym ludziom
STOWARZYSZENIE ABSOLWENTÓW I SYMPATYKÓW ZESPOŁU	Promowanie Absolwentów Z.S.M.S., Binicjowanie i popieranie różnych form kontynuacji kształcenia absolwentów, wymiana doświadczeń między absolwentami oraz popularyzacja ich osiągnięć, aktywny udział członków

SZKÓŁ MECHANICZNO - SAMOCHODOWYCH	stowarzyszenia w życiu społecznym miasta i regionu, udzielanie pomocy naukowej, finansowej i rzeczowej Z.S.M.S., udzielanie Z.S.M.S. pomocy w organizacji nauki, dydaktyki i wychowania, pobudzanie działalności społecznej absolwentów, działanie w kierunku przystosowania do wymagań Unii Europejskiej
STOWARZYSZENIE ABSOLWENTÓW PAŃSTWOWYCH SZKÓŁ BUDOWNICTWA	Prowadzenie kursów przygotowawczych dla uczniów szkoły do matury, do egzaminów na wyższe uczelnie, do zawodu, organizowanie konkursów zawodowych „Złotej kielni", organizowanie spotkań integracyjnych dla absolwentów szkoły, promocja szkoły. Wyróżnianie medalami Bene Meritus Scholae zasłużonych dla szkoły, organizowanie obchodów 60-lecia PSB
STOWARZYSZENIE KIBICÓW KLUBU POLONII BYTOM	Organizowanie imprez sportowych, kulturalnych i rozrywkowych; współpraca z klubem, mediami, integracja środowiska kibiców i sympatyków Polonii Bytom
STOWARZYSZENIE NA RZECZ OSÓB Z ZABURZENIAMI PSYCHICZNYMI INTEGRACJA	Ochrona praw pacjentów psychiatrycznych, gwarantowanych prze obowiązujące ustawy, wszechstronna pomoc osobom z zaburzeniami psychicznymi i dostępu do usług medycznych, opiekuńczych, rehabilitacyjnych, udzielanie wsparcia rodzinom osób z zaburzeniami psychicz, promocja zdrowia psychicznego, kształtowanie właściwych postaw społecznych, organizowanie oparcia społecznego, prowadzenie działalności informacyjno-propagandowej edukacyjnej, współpraca z instytucjami i organizacjami o podobnym celu działania
STOWARZYSZENIE NA RZECZ UTRZYMANIA SZKÓŁ SPECJALNYCH „DAJMY IM SZANSĘ	Igrzyska Sportowe Szkół Specjalnych Województwa Śląskiego
STOWARZYSZENIE OPIEKI IM. ŚW. FRANCISZKA Z ASYŻU	Edukacja i wychowanie, spotkania terapeutyczne dla dzieci i rodzin, współpraca ze szkołami i Kościołem, niesienie pomocy materialnej potrzebującym, organizowanie zajęć pozalekcyjnych, organizowanie półkolonii dla dzieci. Promocja dzieci do następnych klas, organizacja półkolonii w lecie podczas wakacji
STOWARZYSZENIE TWÓRCZEGO ROZWOJU „STREFA"	Upowszechnianie dostępu do edukacji i kultury, działanie na rzecz społeczności lokalnej, propagowanie i rozpowszechnianie pozytywnych postaw obywatelskich. Stowarzyszenie organizuje szkolenia, wystawy, koncerty, przeprowadza happeningi oraz redaguje i wydaje materiały edukacyjne.
ŚLĄSKI ODZIAŁ TERENOWY TOWARZYSTWA ROZWIJANIA AKTYWNOŚCI DZIECI „SZANSA"	Tworzenie warunków rozwoju dzieci i młodzieży ze środowisk zagrożonych, prowadzenie działalności w dziedzinie wychowania, opieki i pracy socjalnej. Przekazanie 200 dzieci do przygotowanych rodzin adopcyjnych i zastępczych, rozpowszechnianie akcji „Szukam domu" w regionie i kraju, organizacja wypoczynku dla dzieci z rodzin ubogich
ŚLĄSKI OKRĘGOWY ZWIĄZEK KARATE TRADYCYJNEGO	Prowadzenie działalności sportowej i rekreacyjnej
ŚLĄSKI ZWIĄZEK JUDO	Szkolenie sportowców i kadry trenerskiej
ŚLĄSKIE STOWARZYSZENIE AIKIDO I AIDO	Propagowanie japońskiej sztuki walki Aikido, organizacja seminariów, obozów i treningów.
ŚLĄSKIE STOWARZYSZENIE SPORTOWE „GRUNWALD"	Rozwój kultury fizycznej, sportu, turystyki i rekreacji wśród młodzieży szkolnej, rozwój gimnastyki korekcyjnej i zdrowotnej, turystyki krajowej i zagranicznej. Zrzeszanie młodzieży w drużyny, organizacja zielonych szkół, prowadzenie szkoleń w zakresie samodoskonalenia autoprezentacji to główne cele.
ŚLĄSKIE TOWARZYSTWO MUZYCZNE	Organizowanie koncertów, festiwali, seminariów, wykładów i kursów muzycznych; prowadzenie działalności wydawniczej, mecenat nad nie komercyjnymi zjawiskami kultury. Organizacja Festiwalu Muzyki Nowej, cykle koncertowe w Radiu Katowice, Organizacja Bytomskich Poranków Kamerlanych

ŚRODOWISKOWA ŚWIETLICA PROFILAKTYCZNO-WYCHOWAWCZA ”PROMYK ŚW. BRATA ALBERTA” CARITAS DIECEZJI GLIWICKIEJ	Prowadzenie działalności profilaktyczno-wychowawczej dla dzieci potrzebujących wsparcia moralnego, duchowego, psychicznego, materialnego, dożywianie dzieci, zajęcia świetlicowe. Świetlica prowadzi kolonie i zimowiska wyjazdowe i stacjonarne laureat konkursu MPiPS nas najlepszego organizatora dożywiania uczniów w 2002 r na szczeblu wojewódzkim, organizacja ferii zimowych w mieście
TOWARZYSTWO POMOCY IM. ŚW. BRATA ALBERTA KOŁO BYTOM	Prowadzenie schronisk, noclegowni, domów Stałego pobytu, praca socjalna, pomoc prawna i psychologiczna, wydawanie żywności, odzieży, leków, prowadzenie Punktu Aktywizacji Bezrobotnych. Rozwój zespołów folklorystycznych młodzieżowych i seniorów, nauka języka niemieckiego, pomoc dla najuboższych, ochrona zabytków, pomników kultury niemieckiej
TOWARZYSTWO SPOŁECZNO-KULTURALNE „SZOMBIERKI”	Organizacja imprez w szkołach (turnieje szachowe, turnieje siatkówki), spotkania z radnymi dzielnic, organizowanie konsultacji i bezpłatnych badań lekarskich wraz ze Szpitalem Nr 1 w Bytomiu
TOWARZYSTWO SPORTOWE GÓRNIK MIECHOWICE	Organizowanie Turniejów Halowych Trampkarzy, Piłki nożnej Juniorów i Tenisa Stołowego, Spartakiada Zakładowa ZG Bytom III i Sportowe Lato, rozwój dyscyplin sportowych i rekreacyjnych (tenis stołowy i ziemny oraz piłka nożna)
TOWARZYSTWO SPORTOWE „POLONIA” W BYTOMIU	Organizowanie imprez o charakterze sportowym
UCZNIOWSKI KLUB SPORTOWY MOSM	Organizacja życia sportowego dzieci i młodzieży w oparciu o obiekty sportowe miasta i szkół, trenerów, instruktorów, nauczycieli wf; organizacja imprez i zawodów sportowych
UCZNIOWSKI KLUB SPORTOWY ”KARB” PRZY MDK NR 2	Organizowanie pozalekcyjnych zajęć sportowych
UCZNIOWSKI KLUB SPORTOWY „DELFINEK”	Prowadzenie sekcji sportowych oraz szkoleń. Drużynowe wicemistrzostwa Śląska w Pływaniu dzieci 10 lat, stworzenie 8 sekcji sportowych w ciągu 10 lat działania Organizacja Grand Prix Bytomia w Pływaniu amatorów
WATERPOLOWE TOWARZYSTWO SPORTOWE	Treningi, obozy szkoleniowe, działalność wychowawcza, udział w rozgrywkach Mistrzostw Polski w piłce wodnej we wszystkich kategoriach wiekowych, organizacja akcji szkoleniowych i turniejów sportowych
ZHP KOMENDA HUFCA BYTOM	Działalność oświatowo-wychowawcza w zakresie kultury, kultury fizycznej i sportu, podejmowanie zadań w zakresie pomocy społ., upowszechnianie idei wolontariatu
ZWIĄZEK HARCERSTWA RZECZYPOSPOLITEJ	Prowadzenie indywidualnej i zbiorowej pracy wychowawczej wśród swoich członków metodą harcerską. Obozowe akcje harcerskie
BEZPIECZNE MIASTO BYTOM	Działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa publicznego, prelekcje, pokazy.
MIĘDZYSZKOLNY KLUB SPORTOWY – MIEJSKI OŚRODEK SPORTU MŁODZIEŻOWEGO W BYTOMIU	Organizacja i prowadzenie działalności sportowej wśród dzieci i młodzieży, organizacja obozów, współdziałanie ze szkołami w dziedzinie sportu.
STOWARZYSZENIE WSPIERANIA INICJATYW SPOŁECZNYCH TEKA	Prowadzenie działalności wspomagającej technicznie, szkoleniowo, informacyjnie lub finansowo: organizacje pozarządowe, osoby prawne i jednostki organizacyjne działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w RP, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, jeżeli cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego, stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego.

Wywiad przeprowadzony z członkiem Rady Bytomskich Organizacji Pozarządowych- Prezesem Oddziału Miejskiego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci

Respondentka posiada wykształcenie wyższe -budowlane. Ukończyła też studia z zakresu matematyki i pedagogiki oraz studia podyplomowe z zarządzania oświatą.

Badana początkowo pracowała w charakterze nauczyciela matematyki w jednej z bytomskich szkół, w której po pewnym czasie objęła stanowisko dyrektora szkoły. Pojęcie niedostosowania społecznego jest jej dobrze znane z racji wykonywanego zawodu nauczyciela. Całe spektrum symptomów tego zjawiska badana mogła zaobserwować w szkole gimnazjalnej, która według badanej „psuje podstawówkę". Jeśli bowiem gimnazjum mieści się w tym samym budynku, co szkoła podstawowa jej uczniowie są narażeni na negatywny wpływ starszych kolegów, którzy swoim zachowaniem, niejednokrotnie dają zły przykład uczniom z podstawówki. Jest to uwarunkowane głównie masowością tego miejsca oraz burzliwym okresem dojrzewania gimnazjalistów. Oprócz powszechnych przejawów niedostosowania społecznego w szkołach dochodzi też do ekstremalnych sytuacji jak np. palenia papierosów, picie alkoholu na lekcji przynoszonych do szkoły w butelkach po sokach czy też zamykania nauczycielki w szafie itp. Uczniowie czują się często bezkarni, jawnie łamią regulamin szkoły, mają lekceważący stosunek do nauki i nauczycieli. Nieodpowiednie reagowanie na tego typu incydenty w szkole, mogą mieć dalekosiężne konsekwencje, włącznie z demoralizacją i tym samym wkroczeniem na drogę przestępczą. Towarzystwo Przyjaciół Dzieci przeprowadziło ankietę w szkołach bytomskich na temat niepożądanych zachowań. Badania wykazały wzrost zachowań takich jak autoagresja, przemoc, anoreksja, uzależnienie od Internetu. W badaniach dużą rolę odegrały mniejszości narodowe oraz zjawiska takie jak np. analfabetyzm Romów. Według respondentki szkoły mają za mało możliwości, aby przeciwdziałać tego typu problemom, ze względu na zbyt małą liczbę specjalistów (1 pedagog na cała szkołę). Ciekawostką jest fakt, iż stowarzyszenia nie mogą włączyć się w działania profilaktyczne czy socjoterapeutyczne szkoły, chyba że na własną odpowiedzialność. Podobnie zresztą jeśli chodzi o nauczycieli, chcących wdrożyć w szkole jakiś własny projekt zmazany z nauczaniem poprzez sztukę. Towarzystwo Przyjaciół Dzieci stosuje aktywne metody pracy. W ramach działalności TPD organizuje zajęcia sportowe, integracyjne, międzypokoleniowe, profilaktyczne, socjoterapeutyczne, świetlicowe. Każde dziecko biorące udział w zajęciach ma zapewnioną opiekę w tym zdrowotną, posiłek i pomoc w nauce. Na Bytomskim Przeglądzie Twórczości Świetlicowej dzieci wystawiają swoje prace, udzielają się też wokalnie i tanecznie m.in. w Bytomskim Centrum Kultury. Towarzystwo Przyjaciół Dzieci proponuje alternatywne sposoby spędzania czasu wolnego jak np. wycieczki czy półkolonie profilaktyczne w ramach programu „Inny Dom", który powstał w 2004 r przy współudziale Wojewody Śląskiego. Program jest co roku doskonalony a jego celem jest integracja młodzieży z osobami w starszymi w ramach Uniwersytetu III Wieku. Integracja ta polega na kultywowaniu tradycji regionu, pieczeniu ciast, szydełkowaniu itp. W 2008 roku program został przemianowany i otrzymał nazwę „Szansa". TPD pozyskuje sponsorów do realizacji swoich działań. Jednym z nich jest pizzeria „Pod żurawiem". Właściciel sponsoruje zakup pizzy raz w miesiącu. Wyjście do pizzerii jest formą nagrody za dobre sprawowanie. W pobliżu świetlicy znajduje się też bar mleczny, który zapewnia 1 ciepły posiłek w ciągu dnia dzieciom. TPD działa też ramach Stowarzyszenia Wsparcia Inicjatyw Społecznych dla osób, które pomaga osobą chcącym założyć własną organizacje pozarządową.. TPD w ramach swojej działalności współpracuje z Urzędem Miasta, Wojewodą Śląskim, Caritasem, świetlicami środowiskowymi (1 świecka świetlica, 6 przykościelnych). Świetlicami środowiskowymi i socjoterapeutycznymi zawiaduje Wydział Zdrowia. Respondentka za największą barierę we współpracy uznaje konkurowanie ze sobą

instytucji np. o finanse. Różne stowarzyszenia biorą bowiem udział w konkursach i walczą ze sobą o pieniądze na realizację różnych projektów, zamiast tego mogliby połączyć siły i stworzyć coś wspólnie na szerszą skalę. Współpracą międzyinstytucjonalną powinien według badanej zawiadywać powołany do pełnienia tego zadania koordynator, bo bardzo często np. konferencje czy spotkania odbywają się w tym samym czasie, w trzech różnych miejscach na których spotykają się przedstawiciele różnych ważnych instytucji jak pracownicy MOPR, przedstawiciele Kościoła czy Doradcy Prezydenta, którzy nie mogą być w trzech rożnych miejscach jednocześnie. Respondentka wskazała też na niespójność w przepisach w Ustawie o pożytku publicznym i wskazała na potrzebę tworzenia klubów młodzieżowych i środowiskowych dla młodzieży w wieku 15-18 oraz różnych innych form aktywności społecznej dla młodzieży, która byłaby całkowicie nieodpłatna. W ramach działalności TPD zostały zrealizowane następujące projekty:
- Koncert charytatywny „Bytom-Dzieciom"/2004,
- Zapewnienie opieki pozaszkolnej/2004/2005/2006,
- „Inny Dom",
- „Nie jesteśmy Inni"/2004,
- „Sportowa Dzielnica"- II edycje/2005,
- „Wybieram Sam"/2005
- „Potrafię żyć zdrowo i wesoło"/2005,
- „I Bytomski Przegląd Twórczości Świetlicowej" /2005
- „Szansa"/2006
- „Płyniemy po medal"/2006
- „Sportowa Dzielnica 2006" /2006
- „II Bytomski Przegląd Twórczości Świetlicowej" /2006
- „Inny Dom 2006"/ 2006

Wywiad przeprowadzony z dyrektorem Fundacji „Dom Nadziei"

Badany posiada 44 lata i od 15 lat pracuje z narkomanami. Jest Misjonarzem Świętej Rodziny, absolwentem Podyplomowego Studium Poradnictwa Psychologicznego i Psychoterapii na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Respondent posiada uprawnienia do prowadzenia terapii uzależnień systemowej terapii rodzinnej.

Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Katolicki Ośrodek Rehabilitacyjno - Wychowawczy „Dom Nadziei" funkcjonuje od 16.10. 1995 roku i został utworzony przez Fundację „Dom Nadziei". Mieści się w Bytomiu przy ul. Konstytucji 9. Wychowankowie mają możliwość zajęć na sali gimnastycznej oraz na boisku szkolnym. Dwa razy w miesiącu korzystają się z „Aqua Parku" w Tarnowskich Górach. W ośrodku znajduje się siłownia. Wychowankowie przebywają pod stałą kontrolą lekarza chorób wewnętrznych, lekarza psychiatry oraz psychologa. Mają możliwość korzystania z konsultacji odpowiednich specjalistów. W skład zespołu terapeutycznego wchodzi 9 osób. Terapeuci zatrudnieni w „Domu Nadziei" posiadają w większości wyższe wykształcenie lub studiują. Wszyscy są absolwentami różnorakich szkoleń z zakresu terapii uzależnień, ciągle powiększając swoje kwalifikacje. Ośrodek jest koedukacyjny, przewidziany dla 24 osób. Wychowankowie kierowani są przez punkty konsultacyjne d/s narkomanii, poradnie psychologiczno-pedagogiczne, pedagogów szkolnych, kuratorów bądź samych rodziców. Do Ośrodka przyjmowane są osoby z terenu całej Polski w wieku od 14 do 21 lat. Czas pobytu w Ośrodku przewidziany jest na okres jednego roku. W ramach Fundacji działa również Poradnia Profilaktyki i Terapii Uzależnień, prowadzone jest mieszkanie

readaptacyjne oraz szkolenia dla nauczycieli, pedagogów, wychowawców, kuratorów sądowych. Niedostosowanie społeczne według respondenta jest problemem nagminnym i to nie tylko na terenie Bytomia, ale także innych miast. Przyczyny tego zjawiska leżą głównie w dysfunkcjonalnym funkcjonowaniu środowiska rodzinnego. Pomoc dzieciom i młodzieży niedostosowanej nie może się odbywać w oderwaniu od rodziny, gdyż wszelkie wysiłki podejmowane w różnego rodzaju instytucjach dążą do tego, aby młodzi ludzie nie wstąpili na drogę demoralizacji, mogą się okazać bezskuteczne w momencie, kiedy dziecko wróci do domu, w którym panuje ubóstwo, bezrobocie, przemoc, alkoholizm itd. Wsparciem należy objąć zatem cały system w którym dziecko funkcjonuje. Respondent współpracuje z Urzędem Miejskim, Szkołami- podstawowymi i gimnazjum, Wydziałem Edukacji, Wydziałem Zdrowia, Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym od Alkoholu i ich rodzinom, Ośrodkiem Interwencji Kryzysowej MOPR (spotkania z rodzinami), Zakładem Lecznictwa Ambulatoryjnego, Bytomskim Centrum Kultury, Śląskim Teatrem Tańca, z Parafiami, z gazetą „Życie Bytomskie", który jest patronem medialnym" Domu Nadziei". Według respondenta współpracę utrudnia nieufność wobec organizacji pozarządowych i kościelnych oraz stereotypowe przekonania, że np. ochronki nie udzielają profesjonalnej pomocy. Ponadto Urząd Miasta za mało pieniędzy przeznacza na narkomanię, co zdecydowanie ogranicza działania profilaktyczne i wspierające. Inną barierą jest z pewnością biurokracja i sztywne trzymanie się prawa oraz powolność mechanizmów administracyjnych np. na decyzje dotyczącą indywidualnego nauczania czeka się średnio 3 tygodnie . Kolejną blokadą jest brak jasnego systemu stworzonego dla procesu pomagania i ustalonych procedur pomagania na poziomie miasta. Respondent zapytany o to co mogłoby korzystnie wpłynąć na współpracę międzyinstytucjonalną odpowiedział, że życzliwość obecnych władz do organizacji kościelnych, wyznaniowych. Respondent twierdzi, że zawsze chciał pracować z ludźmi z poza kościoła katolickiego. Respondent choć sprawuje funkcję kapłana w Parafii w Gliwicach udziela się społecznie od 1992 r, najpierw w Ośrodku dla narkomanów „Familia" w Gliwicach a dopiero później w „Domu Nadziei". Cechami, które okazały się bardzo przydatne w jego pracy zawodowej to przede wszystkim cierpliwość, umiejętność słuchania, empatia, postawa akceptacji, a nie oceniająca, młodzież potrzebuje umiejętności stworzenia więzi, zaufania, dyskrecji, bycie konsekwentnym, ustalenie jasnych zasad, norm i jasnej struktury.

DOM DZIECKA NR 1*
(ul. Matki Ewy 5)

Podstawą prawną działalności Domów Dziecka jest Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. w sprawie placówek opiekuńczo – wychowawczych. (Dziennik Ustaw - rok 2007 nr 201 poz. 1455).

Dom Dziecka jest całodobową placówką opiekuńczo - wychowawczą typu socjalizacyjnego, która zapewnia dzieciom, które zostały w nich umieszczone następujące formy pomocy:

1) opiekę całodobową i wychowanie oraz zaspokaja jego niezbędne potrzeby;
2) zapewnia zajęcia wychowawcze, korekcyjne, kompensacyjne, logopedyczne, terapeutyczne, rekompensujące braki w wychowaniu w rodzinie i przygotowujące do życia społecznego, a dzieciom niepełnosprawnym -odpowiedniej rehabilitacji i zajęcia specjalistyczne;
3) zapewnia dzieciom kształcenie, wyrównywanie opróżnień rozwojowych i szkolnych;
4) podejmuje działania w celu powrotu dziecka do rodziny naturalnej, znalezienia rodziny przysposabiającej lub umieszczenia w rodzinnych formach opieki zastępczej;
5) pracuje z rodziną dziecka;
6) organizuje dla swoich wychowanków odpowiednie
formy opieki w środowisku, grupy usamodzielniające oraz kontakt z rodzinami zaprzyjaźnionymi;
7) może prowadzić hostel oraz mieszkanie usamodzielnienia.

Do placówki dziecko kieruje powiat właściwy ze względu na miejsce zamieszkania dziecka, posiadający miejsce w tej placówce.

2. Jeżeli powiat nie może skierować dziecka do placówki z powodu braku odpowiedniej placówki lub z powodu braku miejsca w tego typu placówce na jego terenie, zwraca się do innego powiatu z wnioskiem o skierowanie dziecka do odpowiedniej placówki.

3. Powiat wydaje skierowanie do placówki w porozumieniu z jej dyrektorem.

4. Placówki przyjmują bez skierowania oraz bez uzyskania zgody przedstawicieli ustawowych lub bez orzeczenia Sądu każde dziecko w wieku poniżej 13. roku
życia i zapewniają mu opiekę do czasu wyjaśnienia sytuacji dziecka w przypadkach wymagających natychmiastowego zapewnienia dziecku opieki - na polecenie
sędziego, doprowadzone przez Policję´, szkołę lub osoby stwierdzające porzucenie dziecka, zagrożenie jego życia lub zdrowia.

5. W przypadku braku miejsc w placówce dyrektor może odmówić przyjęcia dziecka, o którym mowa w ust. 4. Dyrektor jest jednak zobowiązany do przewiezienia dziecka do innej tego typu placówki, w której aktualnie jest miejsce

8. Podstawą skierowania do placówki jest orzeczenie Sądu o umieszczeniu dziecka w placówce albo wniosek rodziców lub opiekunów prawnych o umieszczenie dziecka w placówce.

Do skierowania do placówki powiat kierujący załącza:

1) odpis aktu urodzenia dziecka, a w przypadku sierot lub półsierot również odpis aktu zgonu zmarłego rodzica;
2) orzeczenie Sądu o umieszczeniu dziecka w placówce albo wniosek rodziców lub opiekunów prawnych o umieszczenie dziecka w placówce
3) dostępną dokumentację o stanie zdrowia dziecka;

* opis działalności instytucji, sporządzony na podstawie wywiadu z przedstawicielem placówki, aktów prawnych i statutu placówki.

4) dokumenty szkolne, w szczególności ostatnie świadectwo szkolne, karty szczepień;
5) kwestionariusz aktualnego rodzinnego wywiadu środowiskowego wraz ze szczegółowym opisem sytuacji dziecka oraz dokumentacją dotychczasowych działań podjętych wobec dziecka i rodziny.

Wywiad przeprowadzony z pedagogiem Domu Dziecka nr 1 w Bytomiu

Respondentka ma 33 lata i jest absolwentką Uniwersytetu Śląskiego kierunku pedagogika wczesnoszkolna. Ukończyła też studium socjoterapii w Krakowie, studium opieki nad dzieckiem przy WOM, szkołę psychoterapii Gestalt.

Według respondentki niedostosowanie społeczne wynika z zaburzeń zachowania, które są coraz częściej diagnozowane u młodych osób do 15 roku życia. Na rozwój tego zjawiska wpływa wiele czynników, ale przede wszystkim zaburzona struktura rodziny oraz występujące w niej patologie, z powodu których dzieci trafiają do placówek. Na wybór drogi zawodowej respondentki wpłynęły doświadczenia wyniesione ze szkoły średniej na poziomie 3 klasy, literatura, spotkania z ludźmi, rodzicie, chęć niesienia pomocy innym oraz filozofia życiowa -„wyobrażenia o tym po co żyjemy i co jest sensem życia?". Metody, które są przez nią wykorzystywane w pracy zawodowej to przede wszystkim rozmowy indywidualne, wspierające, pomoc psychologiczno-pedagogiczna, akceptujące wsparcie- bazujące na budowaniu poczucia własnej wartości wychowanków, zajęciach korekcyjno-wykonawczych, treningu zastępowania agresji, wizualizacji, masażach, relaksacji, zajęciach integrujących, socjoterapii oraz indywidualnym kontakcie, który daje podopiecznemu komfort bycia w centrum uwagi, bycia kimś interesującym. Każde dziecko musi mieć opracowany przez specjalistów indywidualny plan pracy, na podstawie współpracy z nim samym oraz rodziną, pedagogiem, higienistką a także innymi specjalistami. Respondentka uważa, że w zawodzie pedagoga czy wychowawcy niezbędna jest cierpliwość, umiejętność dostrzegania dobra w ludziach, umiejętność cieszenia się z drobiazgów. Badana wspomina dzień, w którym została zaproszona przez swoją wychowankę na jej ślub – to był jeden z najbardziej wzruszających momentów w jej moim życiu -mówi respondentka. Kiedy wyraziła swoje zaskoczenie wychowanka odrzekła- „jak to przecież Pani mnie wychowała- respondentka nie mogła powstrzymać łez po tym wyznaniu. W związku z powyższym badana twierdzi, że w Domu Dziecka nie można oczekiwać spektakularnych efektów, tylko długodystansowych sukcesów, które dają ogromne poczucie satysfakcji. Ponadto, przydatne okazują się też być łatwość nawiązywania kontaktów z ludźmi, samoświadomość, empatia, chęć zrozumienia drugiego człowieka, umiejętności komunikacyjne oraz odporność psychiczna związana z nieprzewidywalnością, której brak może doprowadzić do wypalenia zawodowego. Respondentka oczekiwałaby grupy wsparcia bądź grupy superwizyjnej dla pedagogów i wychowawców, którzy są przemęczeni pracą oraz stopniem trudności przypadków. Wsparcie uzyskuje również za sprawą fachowej literatury. Dom Dziecka, w którym pracuje badana podejmuje współpracę z Parafią, (chrzest, komunia święta, msze, kolędy, kolonie, obozy), organizacją Caritas oraz radiem Katowice, w którym ma swój cykl audycji i dyżury pod telefonem w ramach programu „Rodziny zaprzyjaźnione", którego jest autorem. Jeśli chodzi o bariery we współpracy to dotyczą one głównie braku informacji na temat „rzeczywistości placówki", braku wzajemnej wiedzy o kompetencjach, niezdrowej rywalizacji, tzw. „spychologii" i co za tym idzie przerzucanie odpowiedzialności. Są takie osoby, które uważają, że specjaliści z Domu Dziecka powinni znać się na wszystkim, natomiast w innych placówkach królują „wąskie specjalizacje" tzn. pracownicy zajmują się tylko tym w czym się specjalizują, nie przekraczają swoich kompetencji, nawet jeśli chodzi o drobne przysługi

jak np. poproszenie koleżanki do telefonu. Respondentka uważa, że najbardziej cenną i praktyczną wiedzę zdobyła na szkoleniach. Narzędziami pracy badanej są przede wszystkim emocje, samoświadomość oraz własne sposoby rozwiązywania problemów. W pracy pedagoga i wychowawcy trzeba być gotowym na wszystko-twierdzi badana, dlatego tak ważny jest trening interpersonalny, aby nie odreagowywać na dzieciach odczuwanych negatywnych emocji, nie brać do siebie pewnych ich zachowań czy słów, nie obrażać się z byle powodu jak np. podczas gdy dziecko w rozmowie z wychowawcą użyje wulgaryzmu. Niektóre dzieci po prostu tylko w taki sposób nauczyły się wyrażać swoje uczucia. Dlatego też należy im dać trochę czasu zanim nauczą się nowych słów. Trzeba też być odpornym na to, że czasami cały trud jaki wkłada się w wychowanka może zostać zaprzepaszczony jednego dnia, kiedy np. wychowanek dopuszcza się jakiegoś wykroczenia, tudzież innych przestępczych zachowań. Dom Dziecka podejmuje współpracę także z Instytutem Eriksonowskim, Śląskim Teatrem Tańca, z RODK z Poradnią Pedagogiczno-Psychologiczną w ramach przyjmowania dzieci do placówki, z Działem Opieki nad Dzieckiem, który bezpośrednio kieruje dzieci do ośrodka, z Sądem, w sprawach takich jak demoralizacja, powrót dziecka do domu, wyjazdy za granicę, ze szkołą, z kuratorami. W ramach przywoływania dziecka do porządku Dom Dziecka kontaktuje się z Policją. Współpraca czasem pozostawia wiele do życzenia ze względu np. na brak wszystkich potrzebnych danych o dziecku, o które trzeba dodatkowo zabiegać. Respondentka uważa, ze za mały nacisk kładzie się na terapię rodzinną, która mogłaby wzmocnić relacje dziecka z rodziną, co zwiększyłoby szanse na jego powrót do środowiska rodzinnego. Dom Dziecka współpracuje z Fundacją Przyjaciółka, która zaprasza na szkolenia, realizuje projekty dla dzieci, dzięki którym mogą one uczestniczyć np. w warsztatach samodzielnego życia, kursie języka angielskiego, niemieckiego, przygotowaniu do życia szkolnego. W ramach jednego z projektów społecznych, dzieci miały też możliwość uczestniczenia w zajęciach tanecznych a później w Przeglądzie Projektów Społecznych BCK, na którym zaprezentowały swoje taneczne umiejętności. Badana zajmuje się także szkoleniem wolontariuszy, którzy są przyjmowani do Domu Dziecka z placówek takich jak Uniwersytet Śląski, Collegium, szkoła policealna. Wolontariusze pomagają w odrabianiu lekcji dzieciom, wspierają rozwój poprzez rozmowy. Większość wolontariuszy podejmuje wolontariat po odbyciu praktyk w placówce. Respondentka w celu nawiązania lepszej współpracy zaproponowała spotkania z nauczycielami, aby pokazać jak wygląda życie dzieci w Domu Dziecka, oraz dzień powszedni wychowawcy, który oprócz swoich codziennych niezmiennych obowiązków, musi dopilnowywać też wielu różnych innych spraw takich jak np. wizyty u lekarza dziecka, odrabianie lekcji, pilnowanie porządku przy spożywaniu posiłków, rozwiązywanie bieżących trudnych sytuacji, incydentów takich jak ucieczki z placówki, bójki, nieszczęśliwe wypadki. Spotkania te są organizowane też dla przedstawicieli innych instytucji, by Ci także mieli bardziej realne oczekiwania i by nie żądali rzeczy niemożliwych, tym bardziej, że wychowawca ma pod opieką nie jednego a kilku podopiecznych. Instytucje z którymi współpracuje Dom Dziecka w odczuciu respondentki są po to by pomagać innym, ale czasami można odnieść wrażenie jakby placówki nie miały takiego samego celu, jakim jest dobro dziecka, gdyż wykonanie pewnych procedur jest przerzucaniem problemu od jednej instytucji do drugiej. Oprócz tego dochodzi też do sytuacji wytykania sobie win i testowania kto ma większą siłę przebicia, co może świadczyć o tym, że poziom komunikacji między przedstawicielami różnych placówek jest na bardzo niskim poziomie. Domem Dziecka najpierw zawiadywał Wydział Edukacji w tej chwili Wydział Zdrowia, w związku z czym część personelu podlega jeszcze pod kartę nauczyciela. Wiąże się podziałem personelu pod kątem nierównego zarobkowania. Dom Dziecka zapewnia wychowankom mieszkania chronione, które są tworzone na wzór holenderski. Mieszkanie liczy 6 osób i wychowawcę, który sprawuje nadzór nad młodzieżą. Wychowankowie sami prowadzą gospodarstwo

domowe, robią zakupy, gotują, sprzątają i dysponują własną gotówką. Dom Dziecka ma do dyspozycji 2 mieszkania w obrębie miasta Chorzów i Bytomia. Miasta te są liderami jeśli chodzi o mieszkania chronione. W Domu Dziecka odbywają się zajęcia kulinarne, kurs samoobrony, zajęcia na których oceniane jest zachowanie dotyczące tego co dobrego a co złego wydarzyło się przez cały miesiąc w życiu wychowanków. Pozytywna ocena wpływa na wyższe kieszonkowe i nagrodę w postaci wyróżnienia na forum grupy. Osoby, które miały najwięcej złych uczynków na koncie również są wywoływane na środku. Bardzo dużym zainteresowaniem cieszy się utworzony w placówce projekt „rodziny zaprzyjaźnione", których idea polega na tym aby osoby z zewnątrz wyraziły chęć zaprzyjaźnienia się z danym wychowankiem i utrzymywały z nim kontakt nie tylko w placówce, ale też poza nią. Dla dzieci z Domu Dziecka taki „wójek" czy „ciocia" są bardzo ważnymi osobami w ich życiu, ze zdaniem których liczą się bardziej aniżeli wychowawców- mówi respondentka. Pracownik Domu Dziecka jest bowiem od egzekwowania i dla wszystkich a ciocia jest „od kochania" i wyłącznie dla dziecka, które jest w centrum uwagi. Respondentka bardzo chwali sobie szkolenia w których do tej pory uczestniczyła z zakresu problematyki uzależnień i metody pracy Weroniki Sherborne, trening interpersonalny.

Wywiad grupowy przeprowadzony z 20 wychowankami Domu Dziecka

W Domu Dziecka przeprowadzono wywiad grupowy z 20 wychowankami na podstawie przygotowanego kwestionariusza (aneks nr 4). Wychowankowie, chętnie uczestniczyli w badaniu, byli otwarci na współpracę oraz dzielenie się swoimi spostrzeżeniami oraz odczuciami. Poniżej zamieszczono wnioski z wywiadu:

Wychowankowie Domu Dziecka wykazywali wiele zainteresowań w tym: nauka języka angielskiego, słuchanie muzyki, oglądanie telewizji, gry na komputerze, piłka nożna, ogólnie sport, taniec, muzyka, siatkówka, zwierzęta, książki, piłka ręczna, motoryzacja, koszykówka, sztuki walki, teatr, matematyka, tenis stołowy. Rozwijaniu ich zainteresowań sprzyja z pewnością kompleks sportowy znajdujący się na terenie placówki. Najchętniej wybieranymi formami spędzania czasu wolnego wychowanków jest uprawianie różnych sportów, spotkania z rodziną, przyjaciółmi, z „ciociami" i „wujkami", układanie puzzli z wychowawcą, oglądanie telewizji, sprzątnie, tańce, sport, czytanie, robienie zakupów, spacery. Wychowankowie Domu Dziecka są pod tym względem w dużo lepszej sytuacji aniżeli ich rówieśnicy z klasy, którzy nie mają do dyspozycji tak bogatego wachlarza różnego rodzaju form sportu i rekreacji, które zapewnia owa placówka. Potwierdzeniem tego faktu są słowa Kamila, który napisał, że „moi koledzy mi zazdroszczą, ze mam takie boisko w placówce". Trudności i problemy, które doskwierają wychowankom to przede wszystkim problemy związane z nauką języków obcych, nieszczęśliwe związki miłosne, obowiązki sprawowane w Domu Dziecka np. obowiązkowe dyżury, trudności w zapanowaniu nad emocjami, wybuchowość, agresywność, ograniczona swoboda w placówce, trudności z nauką i wyborem szkoły, negatywna samoocena, palenie papierosów, nałogi rodziców, alkoholizm ojca, brak pozwolenia wychowawców Domu Dziecka na mecze, konflikty z rówieśnikami. Do przyczyn, które mogą wpłynąć na pojawienia się w/w problemów zdaniem badanych jest życie w stresie, brak rodziny, nieprzychylność nauczycieli, negatywny stosunek do siebie. Wychowankowie byli jednomyślni jeśli chodzi o sposoby zwalczania problemów, a mianowicie wymieniali tu : ucieczkę od problemów, najlepiej z biletem na Kubę, podjęcie terapii, leczenia odwykowego, praca nad silną wolą i większa mobilizacja oraz wytrwałość w dążeniu do celu. W rozwiązywaniu problemów pomagają wychowankom: nauczyciele, wychowawcy ze szkoły i z Domu Dziecka, rodzice, koledzy i koleżanki, psycholog, pedagodzy, rodzeństwo, „ciocie", „wujkowie". (dwoje badanych odpowiedziało, że sami

rozwiązują swoje problemy). Wychowankowie upodabniają się do swoich zespołowych idolów, sportowców, autorytet w ich oczach zyskuje również starsza siostra, brat, wychowawcy, pedagog, pani dyrektor. Wychowankowie są zadowoleni z pobytu w Domu Dziecka, ale woleliby wrócić do domu rodzinnego. Ich oczekiwania względem rodziny dotyczą głównie zaprzestania picia alkoholu przez rodziców, polepszenia sytuacji finansowej, mieszkalnej, aby w domu rodzinnym było mniej agresji ze strony rodziców i rodzeństwa oraz żeby rodzice byli zdrowi. Wychowankowie mieli też jasno określone i sprecyzowane oczekiwania odnośnie nauczycieli i szkoły. Uważali bowiem, że w szkole jest za dużo lekcji, a niektóre przedmioty są już zupełnie niepotrzebne jak np. chemia czy fizyka, poziom nauczania zaś jest niedostosowany do uczniów (zbyt wysoki), lekcje są zbyt długie a przerwy zbyt krótkie, porażający według badanych jest także brak szacunku do nauczycieli ze strony uczniów, który wpływa na atmosferę na zajęciach, największą atrakcja w szkole według wychowanków są lekcje wf i zawody sportowe. Respondenci życzyliby też sobie tego, aby w Bytomiu nie było chuligaństwa, żeby ceny były niższe i „żeby niektóre dzielnice nie żyły tylko z pijaństwa". Pragnęli by także większego poczucia bezpieczeństwa w swoim mieście, większej ilości boisk, ośrodków sportowych, gdzie mogliby chodzić dzieci, które z nudów wałęsają się po ulicach i kradną oraz żeby wszystkie mieszkania w Bytomiu miały centralne ogrzewanie i okna plastikowe w całym Bytomiu. Wychowankowie są świadomi tego dlaczego są w placówce, w większości badanych osoby, rodzice byli alkoholikami, byli też niewydolni wychowawczo. Niektórzy wychowankowie są w placówce też z powodu tego, że są sierotami lub półsierotami.

Warunki bytowe wychowanków Domu Dziecka są bardzo dobre. Budynek placówki jest imponujący, a jego konstrukcja bardzo rozbudowana. Aranżacja wnętrz jest zbliżona do warunków domowych –pokoje 2,3,4 osobowe, ściany w pastelowych kolorach, nowoczesne meble w każdym pokoju. Budynek jest wyposażony we wszystkie niezbędne sprzęty AGD, RTV. Świetlica znajduje się na każdym piętrze. Wychowankowie chwalą sobie pobyt w placówce, w której znajdują pomoc i wsparcie, choć z różncyh powodów chcieliby mieszkać w domu rodzinnym. Jednym z takich powodów jest to, iż muszą się dzielić uwagą opiekunów z innymi wychowankami. Większość badanych przejawia pozytywny stosunek do nauki. Dom Dziecka jest środowiskiem, które stymuluje do zdobywania wiedzy oraz rozwijania zainteresowań. Wychowankowie mają dokładnie zorganizowany czas w placówce, co daje im poczucie bezpieczeństwa. Zmniejsza to też ryzyko zachowań niepożądanych, które mają miejsce zazwyczaj poza placówka. Są też pod stałą kontrolą opiekunów, którzy są za nich odpowiedzialni. Dzięki temu prawie zawsze maja odrobione zadanie domowe, są też bardziej zmotywowani do czytania lektur szkolnych. Wychowankowie zmieliliby bardzo wiele w swoich rodzinach oraz środowisku lokalnym. Martwią się o swoich rodziców, z którymi maja sporadyczny kontakt. Życzyliby sobie, aby rodzice byli zdrowi i żyli w godziwych warunkach, gdyż tylko wtedy mogliby z nimi zamieszkać. Wychowankowie nawiązują trwałe relacje z opiekunami oraz dorosłymi, których darzą zaufaniem. Czerpią z ich doświadczenia i starają się ich naśladować. Duże znaczenie ma dla nich kontakt z „ciocią" lub „wujkiem", którzy w ramach programu „Rodziny zaprzyjaźnione" nawiązali głębszą relacje z niektórymi wychowankami. Są bardzo wdzięczni za okazane wsparcie, łatwo się też przywiązują do osób, od których otrzymali bezinteresowną pomoc.

SZKOŁY*
(podstawowe, gimnazjalne, ponadgimnazjalne, średnie)

Działalność szkół określa USTAWA z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, Nr 273, poz. 2703 i Nr 281, poz. 2781, z 2005 r. Nr 17, poz. 141, Nr 94, poz. 788, Nr 122, poz. 1020, Nr 131, poz. 1091, Nr 167, poz. 1400 i Nr 249, poz. 2104, z 2006 r. Nr 144, poz. 1043, Nr 208, poz. 1532 i Nr 227, poz. 1658 oraz z 2007 r. Nr 42, poz. 273, Nr 80, poz. 542, Nr 115, poz. 791, Nr 120, poz. 818, Nr 180, poz. 1280 i Nr 181, poz. 1292)

W rozdział 1 (art1.), zawiera przepisy ogólne systemu oświaty, które obejmują w szczególności:
- realizację prawa każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej do kształcenia się oraz prawa dzieci i młodzieży do wychowania i opieki, odpowiednich do wieku i osiągniętego rozwoju;
- wspomaganie przez szkołę wychowawczej roli rodziny;
- możliwość zakładania i prowadzenia szkół i placówek przez różne podmioty;
- dostosowania treści, metod i organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów, a także możliwość korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej;
- możliwość pobierania nauki we wszystkich typach szkół przez dzieci i młodzież niepełnosprawną oraz niedostosowaną społecznie, zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami;
(opiekę nad uczniami niepełnosprawnymi przez umożliwianie realizowania zindywidualizowanego procesu kształcenia, form i programów nauczania oraz zajęć rewalidacyjnych)
- opiekę nad uczniami szczególnie uzdolnionymi poprzez umożliwianie realizowania indywidualnych programów nauczania oraz ukończenia szkoły każdego typu w skróconym czasie;
- upowszechnianie dostępu do szkół, których ukończenie umożliwia dalsze kształcenie w szkołach wyższych;
- możliwość uzupełniania przez osoby dorosłe wykształcenia ogólnego, zdobywania lub zmiany kwalifikacji zawodowych i specjalistycznych;
- zmniejszanie różnic w warunkach kształcenia, wychowania i opieki między poszczególnymi regionami kraju, a zwłaszcza ośrodkami wielkomiejskimi i wiejskimi;
- utrzymywanie bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki w szkołach i placówkach;
- upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży wiedzy o zasadach zrównoważonego rozwoju oraz kształtowanie postaw sprzyjających jego wdrażaniu w skali lokalnej, krajowej i globalnej;
- opiekę uczniom pozostającym w trudnej sytuacji materialnej i życiowej,
- dostosowywanie kierunków i treści kształcenia do wymogów rynku pracy;
- kształtowanie u uczniów postaw przedsiębiorczości sprzyjających aktywnemu uczestnictwu w życiu gospodarczym;
- przygotowywanie uczniów do wyboru zawodu i kierunku kształcenia;
- warunki do rozwoju zainteresowań i uzdolnień uczniów przez organizowanie zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych oraz kształtowanie aktywności społecznej i umiejętności spędzania czasu wolnego;

* opis działalności instytucji, sporządzony na podstawie aktów prawnych oraz danych uzyskanych ze strony internetowej www.bytom.pl.

- upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży wiedzy o bezpieczeństwie oraz kształtowanie właściwych postaw wobec zagrożeń i sytuacji nadzwyczajnych.

W Art. 2. czytamy iż, system oświaty obejmuje następujące placówki :
- przedszkola, w tym z oddziałami integracyjnymi oraz przedszkola specjalne,
- szkoły: (podstawowe, w tym: specjalne, integracyjne, z oddziałami integracyjnymi i sportowymi, sportowe i mistrzostwa sportowego, gimnazja, w tym: specjalne, integracyjne, dwujęzyczne, z oddziałami integracyjnymi, dwujęzycznymi, sportowymi i przysposabiającymi do pracy, sportowe i mistrzostwa sportowego, ponadgimnazjalne, w tym: specjalne, integracyjne, dwujęzyczne, z oddziałami integracyjnymi, dwujęzycznymi i sportowymi, sportowe, mistrzostwa sportowego, rolnicze i leśne, artystyczne)
- placówki oświatowo-wychowawcze, w tym szkolne schroniska młodzieżowe, umożliwiające rozwijanie zainteresowań i uzdolnień oraz korzystanie z różnych form wypoczynku i organizacji czasu wolnego;
- poradnie psychologiczno-pedagogiczne, w tym poradnie specjalistyczne udzielające dzieciom, młodzieży, rodzicom i nauczycielom pomocy psychologiczno-pedagogicznej, a także pomocy uczniom w wyborze kierunku kształcenia i zawodu;
- młodzieżowe ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze oraz specjalne ośrodki wychowawcze dla dzieci i młodzieży wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy i wychowania, a także ośrodki umożliwiające dzieciom i młodzieży, o których mowa w art. 16 ust. 7, a także dzieciom i młodzieży upośledzonym umysłowo ze sprzężonymi niepełnosprawnościami realizację odpowiednio obowiązku, o którym mowa w art. 14 ust. 3, obowiązku szkolnego i obowiązku nauki;
- placówki zapewniające opiekę i wychowanie uczniom w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania;
8) Ochotnicze Hufce Pracy - w zakresie kształcenia i wychowania ich uczestników;
9) zakłady kształcenia i placówki doskonalenia nauczycieli,
10) biblioteki pedagogiczne;
11) kolegia pracowników służb społecznych.

Ze względu na podmiot badań jakim jest nauczyciel w szkole, należy przytoczyć także przepisy dotyczące jego pracy, a są to:
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 29 stycznia 2003r. zmieniające rozporządzenie w sprawie orzekania o potrzebie kształcenia specjalnego lub indywidualnego nauczania dzieci i młodzieży oraz szczegółowych zasad kierowania do kształcenia specjalnego lub indywidualnego nauczania (Dz. U. z 2003r. Nr 23, poz. 192)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 29 stycznia 2003r. w sprawie sposobu i trybu organizowania indywidualnego nauczania dzieci i młodzieży (Dz. U. z 2003r. Nr 23, poz. 193)

Przepisy dotyczące organizacji pomocy psychologiczno- pedagogicznej i pracy pedagoga szkolnego:
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 stycznia 2001r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno- pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 4 sierpnia 1993 r. w sprawie warunków , form, trybu przyznawania i wypłacania oraz wysokości pomocy materialnej dla uczniów. (Dz. U. z 1993r. Nr 74, poz.350, z 1997r. Nr.51, poz.326, z 1998r. Nr 98, poz.613)
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 stycznia 2003r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu udzielania pomocy w dożywianiu uczniów w 2003r.(Dz. U. z 2003r. Nr 13, poz. 133)

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 11 grudnia 2002r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno- pedagogicznych , w tym publicznych poradni specjalistycznych.(Dz. U. z 2003r. Nr.5, poz.46)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 11 grudnia 2002r. w sprawie ramowego statutu publicznej poradni psychologiczno- pedagogicznej, w tym publicznej poradni specjalistycznej. (Dz. U. z 2002r. Nr. 223, poz. 1869)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 19 lipca 2002r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartościach rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego. (Dz. U. z 2002r. Nr 121, poz.1037)
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 lipca 2002r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu udzielania pomocy uczniom podejmującym naukę w klasach pierwszych szkół podstawowych w roku szkolnym 2002/2003. (Dz. U. z 2002r. Nr 111, poz.970)

Wywiad przeprowadzony z 10-cioma pedagogami bytomskich szkół

Wywiad przeprowadzony z 10 pedagogami na podstawie kwestionariusza, który został wypełniony przez pedagogów, podczas spotkania zorganizowanego przez doradcę metodycznego w Centrum Kształcenia Zawodowego w Bytomiu, na którym badacz wygłosił także referat na temat „Niedostosowanie społeczne-nowe perspektywy w pracy pedagoga szkolnego". Wyniki z badań zostały przedstawione poniżej:

Respondenci w swoich kwestionariuszach często odwoływali się do definicji niedostosowania społecznego przedstawionej przez J. Konopnickiego, który uważa, że niedostosowane dziecko, rozwija się w taki sposób, że odbija się to źle na nim samym albo na jego kolegach, a które bez specjalnej pomocy z zewnątrz nie może poprawić swoich stosunków z rodzicami, nauczycielami i innymi dorosłymi. Inna definicją podawana przez pedagogów określała problem niedostosowania społecznego jako zaburzenia zachowania utrudniające kontakty społeczne, relacje w grupie, życie w społeczeństwie, trudności w podporządkowaniu się regułom współżycia z innymi. Przyczyny występowania tego zjawiska respondentki wiązały głównie ze środowiskiem szkolnym, niepowodzeniami w nauce, konfliktami z rówieśnikami i nauczycielami, nudą, brakiem jednolitych metod oddziaływania, pozycją dziecka w szkole, z sytuacją rodzinną w tym z brakiem pozytywnych wzorców, patologiami, rozpadem rodziny, złą sytuacją materialną, konfliktami rodzinnymi, z problemami zdrowotnymi, osobowościowymi. Skutki, które powoduje w/w zjawisko to przede wszystkim: uzależnienia, rozpad rodzony, samobójstwa, przestępczość, demoralizacja, wykolejenie, problemy szkolne, ubóstwo, wzrost patologii społeczeństwa. Metodami, które pedagodzy uznali za najbardziej skuteczne w przeciwdziałaniu niedostosowaniu społecznemu w swoich szkołach to wczesna diagnoza problemu za pomocą badań pedagogicznych i psychologicznych, realizacja programów profilaktycznych, terapeutycznych na zajęciach szkolnych, zajęcia psychoedukacyjne w tym prelekcje dla rodziców, włączanie ich w terapię dziecka, rozwój zainteresowań dzieci i młodzieży, wzbudzanie autorytetu przez nauczyciela, organizacja zajęć pozalekcyjnych, praca środowiskowa w miejscach zagrożonych niedostosowaniem społecznym, pedagogizacja rodziców, aktywizacja, praca z rodziną pogadanki na lekcjach wychowawczych, mobilizacja poprzez kształtowanie zainteresowań (przerwanie uczucia pustki, nudy, izolacja od destruktywnego środowiska, rozmowa terapeutyczna, porada, mediacja, kontrakt, terapia grupowa, socjodrama, terapia indywidualna wczesna interwencja, i diagnoza, praca z rodzinami, praca z nauczycielami mająca na celu

wyposażenie ich w wiedzę przydatna w pracy z trudnym uczniem, zajęcia socjoterapeutyczne, umieszczanie w placówkach szkolno-wychowawczych, przyznawanie kuratora. Do czynników, które zadecydowały o wyborze swojego zawodu pedagodzy zaliczyli: chęć pracy z dziećmi, pomaganie w rozwiązywaniu życiowych problemów uczniom, traktowanie ich z szacunkiem, empatią, chęć pomagania innym, praca z ludźmi, z „trudną młodzieżą oraz własne przeżycia z czasów szkolnych oraz trudne dzieciństwo. Pierwsze doświadczenia zawodowe respondentki zdobywały w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, ośrodkach szkolno- edukacyjno- rehabilitacyjnych, większość respondentek nie miało wcześniejszych doświadczeń zawodowych, szkoła było pierwszą placówką w której podjęły pracę. Do umiejętności, kompetencji oraz predyspozycji, które są niezbędne w pracy pedagoga w przekonaniu respondentek to metody aktywizujące, umiejętność obserwacji i wyciągania stosowanych wniosków, mediacji, umiejętność negocjacji w relacjach z uczniami i rodzicami, szerokie przygotowanie teoretyczne oraz doświadczenie zawodowe, inteligencja, cierpliwość, empatia, tolerancja, szacunek dla drugiego człowieka, umiejętność rozmowy, zdolności organizacyjne, umiejętność prowadzenia działań naprawczych i terapeutycznych, umiejętności psychologiczne, pedagogiczne, umiejętność diagnozowania zaburzeń, łatwość tworzenia poczucia bezpieczeństwa, umiejętność słuchania, takt pedagogiczny, umiejętność komunikacji, asertywnego zachowania, motywacja do podnoszenia kwalifikacji, umiejętność pracy z trudnym uczniem oraz o specjalnych potrzebach edukacyjnych, umiejętność współpracy z nauczycielami, rodzicami oraz zdolność do właściwej organizacji pomocy dydaktycznej i wychowawczej. Kursy i szkolenia podejmowane w celu podwyższenia własnych kwalifikacji obejmowały w większości studia podyplomowe z zakresu diagnozy i terapii pedagogicznej, konferencje i szkolenia związane z wychowaniem i zaburzeniami zachowania (ADHD, Zespół Aspergera), szkolenia z zakresu profilaktyki, terapii, pracy opiekuńczo-wychowawczej, pomocy dydaktycznej, problematyki uzależnień, komunikacji interpersonalnej, szkolenia organizowane przez Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli WOM w Katowicach oraz przez Poradnię Pedagogiczno-Psychologiczną w Bytomiu i Wydział Edukacji. Pedagodzy podejmują na co dzień współpracę z Miejski Ośrodkiem Pomocy Rodzinie, Policją, Poradnią Pedagogiczno- Psychologiczną, Stowarzyszeniem Psychologów Praktyków, Sądem, Centrum Pomocy Osobom uzależnionym od Alkoholu i ich Rodzinom, Stacją Sanitarno-epidemiologiczną, Poradnią Zdrowia Psychicznego, Ośrodkiem Rehabilitacyjno -Edukacyjno-Wychowawczym, Ośrodkiem Szansa, Strażą Miejską, Kuratorzy, Ośrodki Terapii, Lokalnym Ośrodkiem Terapii, Rodzinny Ośrodek Diagnostyczno-Konsultacyjnym, Towarzystwem Przyjaciół Dzieci, PSPP, Śląskie Centrum Informacji o Sektach, Zespoły Interdyscyplinarne, współpraca z doradcą metodycznym., Domem Dziecka. Na terenie szkoły pedagodzy realizują róże programy jak np. program wychowawczy i profilaktyczny szkoły, program społeczny „Szkoła bez przemocy", programy prozdrowotne mające na celu nauczenie młodych ludzi zdrowego stylu życia, przede wszystkim organizacji wolnego czasu, rozwijania pasji i zainteresowań, program „Sztuka Dobrych Manier" w myśl zasady dobre maniery to pierwszy krok do profilaktyki, pedagogizacja rodziców, szkolny program profilaktyczny, programy mające na celu zwalczanie przemocy i agresji oraz innych zachowań nie akceptowanych społecznie, programy typu „Szkoła bez przemocy", „Drugi Elementarz czyli program siedmiu kroków, programy z zakresu profilaktyki uzależnień, program „Saper" przeciwko agresji. Pedagodzy konstruują własne programy profilaktyczne zwłaszcza szkolne programy profilaktyczne oraz indywidualne programy pracy, „Szkoła miejscem przyjaznym dla wszystkich, programy z serii „HIV- AIDS" – jak o tym rozmawiać", Programy typu „Żyj asertywnie", podnoszące poziom umiejętności społecznych. Szkoła stara się zapewniać zajęcia, które organizują czas wolny uczniom poprzez udział w kołach zainteresowań, kołach przedmiotowych, zajęciach sportowo-rekreacyjnych, organizacjach szkolnych, klubach sportowych, zajęciach

pozalekcyjnych o charakterze profilaktycznym, zajęciach w okresie ferii zimowych. Poziom działań profilaktyczno-wspierających wyznacza zdaniem respondentów sytuacja w kraju i warunki ekonomiczne, które nie są zbyt imponujące, choć zauważalne są coraz częściej podejmowane inicjatywy społeczne jak powstanie LOV oraz zespołów interdyscyplinarnych, w każdej dzielnicy których zadaniem jest rozwiązywanie sytuacji trudnych, w których biorą udział przedstawiciele różnych instytucji jak Szkoła, Sąd, MOPR, Parafii, Policja, Poradnia Pedagogiczno- Psychologiczna, Straż Miejska. Niestety nie wszystkie opinie pedagogów były pozytywne jeśli chodzi o zespoły interdyscyplinarne np. niektórzy pedagodzy uważają, że kiedyś jak nie było zespołów interdyscyplinarnych pedagodzy sami kontaktowali się z różnymi instytucjami w spawie konkretnego ucznia. W ten sposób szybko i skutecznie otrzymywali potrzebne informacje. Dziś problemy uczniów są omawiane w punkcie terenowym MOPR, w każdej dzielnicy, którym przewodniczy kierownik punktu pomocy środowiskowej. Na spotkaniach nie zawsze obecni są wszyscy specjaliści, czasem omawia się na nich sytuację osób, które są nie wszystkim znane- zwłaszcza na co miesięcznych spotkaniach- obowiązkowych. Respondentki wymieniły szereg barier wpływających niekorzystnie na współpracę. Są to przede wszystkim trudności finansowe, zbędna biurokracja, nadmiar zjawisk patologicznych, zbyt małą ilość specjalistów zajmujących się profilaktyką i wsparciem społecznym, chęć gratyfikacji w przypadku organizowania zajęć z zakresu profilaktyki na terenie szkoły, na co nie ma środków, brak właściwej wymiany informacji np. kuratorzy nie widzą potrzeby kontaktowania się z pedagogami, którzy czasami przypadkiem dowiadują się o sprawowanych nadzorach przez kuratorów nad dziećmi z danej szkoły, brak globalnego podejścia do problemu, „spychologia" co oznacza, że każdy ze specjalistów i instytucji zajmuje się swoją działką, brak jest współpracy wynikającej z nie kontaktowania się ze szkołą np. instytucji takich jak MOPR czy Policja, w razie dokonania czynu karalnego lub innych sytuacji przez dziecko, które na ogół w szkole funkcjonuje w miarę normalnie nie budząc żadnych obaw czy niepokoju ze strony nauczycieli. Do największych trudności jakie napotykają badane w swojej pracy zawodowej można zaliczyć: trudności we współpracy z nauczycielami, oraz rodzicami, negatywna postawa rodziców wobec szkoły, choroby psychiczne dzieci i młodzieży oraz brak właściwego wsparcia ze strony instytucji, narastająca agresja w szkole, zbyt mała ilość godzin w stosunku do ilości problemów, opór ze strony rodziców, brak nakładów finansowych z zakresu profilaktyki, trudności w kontaktach z instytucjami, z rodzinami, co utrudnia jakiekolwiek działania naprawcze, zbyt duży zakres obowiązków, brak odpowiedniej liczby lekarzy psychiatrów- zwłaszcza dziecięcych, terapeutów, do których należałoby kierować dzieci oraz rodziny. Jedną z dosłownych odpowiedzi pisemnych na to pytanie brzmiało następująco, cytuję „..Biurokracja, mnóstwo dokumentacji , na którą traci się dużo czasu, brak współpracy z ze strony rodziców, brak zaangażowania z ich strony, brak czasu, spychologia instytucji wspomagających.." Pedagodzy sprecyzowali bardzo dokładnie swoje oczekiwania wobec systemu wsparcia społecznego a mianowicie, należałoby uaktywnić współpracę z rodzicami, ograniczyć biurokrację, położyć nacisk na aktywność zespołową, zorganizowanie funduszy, które można by przeznaczyć na różne formy spędzania czasu wolnego dla dzieci i młodzieży, więcej czasu na działania praktyczne a mniej na papierkowe, ostrzejsze przepisy w kodeksie karnym związane z zaniedbaniami, których dopuszczają się rodzice wobec swoich dzieci i czując się bezkarni. Wyraźne oczekiwania zostały sprecyzowane pod adresem kuratorów społecznych, którzy według pedagogów powinni już na początku roku informować szkołę o tym, które z dzieci mają przyznany nadzór.

POWIATOWY URZĄD PRACY *
(ul. Łagiewnicka 15)

W Powiatowym Urzędzie Pracy funkcjonują 3 działy:

- Dział Ewidencji i Świadczeń.

- Dział Pośrednictwa Pracy, w którym można uzyskać m.in. informacje o ofertach staży/ przygotowania zawodowego.

- **Dział Instrumentów Rynku Pracy,** który zajmuje się m.in. realizacją umów dotyczących stażu i przygotowania zawodowego oraz udzielaniem jednorazowych środków na podjęcie działalności gospodarczej

W Powiatowym Urzędzie Pracy działa EURES (European Employment Services – Europejskie Służby Zatrudnienia), która jest siecią współpracy publicznych służb zatrudnienia państw członkowskich Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) z innymi organizacjami regionalnymi, krajowymi i międzynarodowymi związanymi ze sprawami zatrudnienia, takimi jak związki zawodowe, organizacje pracodawców, władze lokalne i regionalne. Całość koordynowana jest przez Komisję Europejską, która powołała EURES w celu informowania, doradztwa i pośrednictwa dla poszukujących pracy w całej Europie.
Fundamentalnym zadaniem EURES jest świadczenie usług dla poszukujących i oferujących pracę, a także dla wszystkich mieszkańców EOG, w skład którego wchodzą obywatele państw członkowskich Unii Europejskiej oraz Islandii, Lichtensteinu, Norwegii i Szwajcarii, posiadających prawo do swobodnego przemieszczania się i którzy chcieliby z niego skorzystać.

Głównym celem EURES jest:

- umożliwianie poszukującym pracy oraz pracodawcom dostępu do informacji oraz doradztwa ułatwiającego przepływ siły roboczej oraz przejrzystość rynku pracy na terenie EOG,
- wymiana pomiędzy partnerami sieci wszystkich informacji na temat wolnych miejsc pracy, profilu regionalnych rynków pracy oraz warunków życia i pracy,
- stworzenie jednolitego europejskiego rynku pracy poprzez poprawę warunków swobodnego przepływu pracowników na terenie EOG.

Bardzo ważnym narzędziem sieci EURES jest internetowy Portal Mobilności Zawodowej EURES(www.europa.eu.int/eures).

System informacyjny programu EURES ma do zaoferowania wszelkiego rodzaju informacje dotyczące analiz rynku pracy wszystkich krajów i regionów, praktyczne informacje na temat warunków życia i zatrudnienia, bezpieczeństwa socjalnego, podjęcia studiów czy też znalezienia mieszkania, itp.

Na stronach EURES znajdują się również oferty pracy przedstawiane przez publiczne służby zatrudnienia.

Pracodawcy chcący zamieścić swoją ofertę pracy w bazie EURES muszą zgłosić się do swojego regionalnego doradcy EURES. Doradca ten sprawdza uczciwość firmy i wprowadza ofertę do systemu.

Portal Mobilności Zawodowej EURES umożliwia ponadto udostępnienie swojego CV dla potencjalnych pracodawców w całej Europie.

Powiatowy Urząd Pracy w Bytomiu rozpoczął także realizację projektu współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego – Poddziałanie 6.1.3 w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007 – 2013. Okres realizacji (01.03.2008 r. - 31.12.2008 r.).

* opis działalności placówki sporządzony na podstawie rozmowy z przedstawicielem Urzędu Pracy oraz strony internetowej www.bytom.pl.

Do udziału w projekcie zostały zapraszone osoby zarejestrowane w Powiatowym Urzędzie Pracy w Bytomiu, ale przede wszystkim osoby w szczególnej sytuacji na rynku pracy wymienione w art. 49 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.

Program przewiduje następujące formy wsparcia:
- staż,
- przygotowanie zawodowe,
- szkolenie zawodowe,
- jednorazowe środki na podjęcie działalności gospodarczej,
- pośrednictwo pracy,
- poradnictwo zawodowe.

Według planu szkoleń z funduszu pracy na 2008 r, przewidziane sąnastępujace szkolenia: „Szkolenie z zakresu aktywnego poszukiwania pracy - Klub Pracy", „Operator wózka jezdniowego z modułem wymiany butli gazowej", „Obsługa kasy fiskalnej z HACCP", „Obsługa kasy fiskalnej z HACCP", „Nowe technologie w budownictwie", „Pracownik administracyjno-biurowy", „Podstawy obsługi komputera", „Operator sprzętu sprzątającego".

Rekrutacja na szkolenia odbywa się w Dziale ds. Rozwoju Zawodowego - pok. 33, Poradnictwem Zawodowym zajmuje się natomiast Dział Centrum Kariery Zawodowej - pok. 96, 97 wew. 261, 255

Najnowszymi projektami realizowanymi aktualnie przez Urząd Pracy są: „Stawiamy na profesjonalność" i „Gotowi do pracy".

Współfinansowany z Europejskiego Funduszu Społecznego Program Operacyjny Kapitał Ludzki Narodowej Strategii Spójności 2007 – 2013 skierowany jest do osób zarejestrowanych w bytomskim PUP-ie, które znajdują się w szczególnej sytuacji na rynku pracy tj. są długotrwale bezrobotne, bezdomne oraz zagrożone wykluczeniem społecznym. *„Stawiamy na profesjonalność"* to program, którego celem jest upowszechnienie pośrednictwa pracy i doradztwa zawodowego. Przewidziane w ramach tego projektu Dni Otwarte Powiatowego Urzędu Pracy, Targi Pracy oraz szkolenia pracowników mają w rezultacie wesprzeć służby zatrudnienia i przyczynić się do lepszej jakości obsługi klientów. Staże, szkolenia i przygotowanie zawodowe, doradztwo i inne aktywne formy pomocy osobom bezrobotnym to priorytety programu *„Gotowi do pracy"*. W jego ramach 712 osób zarejestrowanych w PUP –ie zostanie objętych usługami pośrednictwa pracy. Kwota projektu to ponad 4 mln zł. Na tym jednak nie kończą się działania bytomskiego PUP-u, który przystąpił do walki o grant w wysokości 82 tys. na realizację programu „Nowa droga". Obejmie on 20 osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Aby zwiększyć efektywność projektu do akcji włączy się również ściśle współpracujące z urzędem pracy Koło Bytomskie Towarzystwa Pomocy im. Św. Brata Alberta.

Od 14 stycznia 2005 r. bytomianie poszukujący zatrudnienia mogą korzystać z usług Centrum Kariery Zawodowej. Centrum Kariery Zawodowej utworzono w opuszczonym dotychczas segmencie budynku Powiatowego Urzędu Pracy w Bytomiu w wyniku decyzji Prezydenta Miasta Bytomia i uchwały Rady Miejskiej

Koncepcja powołania Działu Centrum Kariery Zawodowej w strukturach Powiatowego Urzędu Pracy w Bytomiu wyniknęła z faktu, iż w Bytomiu brakowało instytucji, która w sposób kompleksowy i profesjonalny umożliwiałaby mieszkańcom naszego miasta znalezienie drogi do poszukiwania zatrudnienia, uzyskania stosownych informacji zawodowych, z zakresu prawa pracy i prowadzenia własnej działalności gospodarczej.

3.4. Podsumowanie wywiadów ze specjalistami reprezentującymi działające na terenie Bytomia instytucje.

Ogólne dane o respondencie

Badani respondenci w liczbie 24 mieszczą się w przedziale wiekowym od 28- 55 lat. W większości badane osoby są absolwentami Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, o kierunku pedagogika (specjalizacja resocjalizacja-11osób, pedagogika wczesnoszkolna-2osoby, pedagogika opiekuńczo-wychowawcza-3osoby). Jednym z respondentów był także Misjonarz Świętej Rodziny- absolwent Podyplomowego Studium Poradnictwa Psychologicznego i Psychoterapii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, dyrektor „Domu Nadziei" w Bytomiu. Oprócz wyżej wymienionych kierunków i specjalizacji w badaniach uczestniczyło też 2 psychologów, sprawujących jednocześnie funkcję biegłych sądowych i kuratorów, 1 lekarz psychiatra oraz 2 osoby legitymujące się wykształceniem budowlanym-średnim i wyższym. Respondenci w większości zajmowali kierownicze stanowiska w badanych instytucjach (dyrektor 2, inspektor 1, kierownik 5, pedagog 13, pracownik socjalny 1, lekarz 1, strażnik miejski 1.) Tylko 8 z badanych osób podjęło zaraz po studiach pracę w zawodzie, pozostałe osoby pracowały w różnych instytucjach takich jak np.: Teatr muzyczny w Gliwicach, Kino Panorama, hurtownia papiernicza, firma ochrony mienia FOSA, Ośrodek Leczenia Nerwic, Centrum Zdrowia Psychicznego, Odział Dzienny Psychiatryczny, Poradnia Zdrowia Psychicznego, Komisariat Policji, Przedsiębiorstwo Budowy Szybów, świetlice środowiskowe, placówki opiekuńczo-wychowawcze, ośrodki szkolno-edukacyjno-rehabilitacyjne, niektóre z badanych osób prowadziły też własna działalność gospodarczą. W większości respondenci są doświadczonymi pracownikami, pracującymi w swoim zawodzie od kilkunastu do kilkudziesięciu lat. Tylko 4 pracowników jak strażnik miejski, dyrektor LOV i 3 pedagogów ze szkół pracują na obecnych stanowiskach pracy od 2-3 lat. Respondenci w ramach swojej pracy zawodowej oraz samokształcenia, podnosili swoje kompetencje w toku studiów podyplomowych oraz szeregu innych szkoleń. (studia podyplomowe o kierunku Zarządzanie Oświatą oraz z zakresu diagnozy i terapii pedagogicznej, studium psychoterapii i socjoterapii w Krakowie, studium opieki nad dzieckiem przy WOM, szkołę psychoterapii Gestalt, 4 letni kurs w Ośrodku Psychoterapii Systemowej w Krakowie, kurs psychoterapii w Instytucie Eriksonowskim w Katowicach, szkolenia związane z wychowaniem i z zaburzeniami zachowania (ADHD, Zespół Aspergera), profilaktyką, terapią, pracą opiekuńczo-wychowawczą, pomocą dydaktyczną, problematyką uzależnień, komunikacją interpersonalną., projektami socjalnymi). Bardzo istotny wydaje się być też udział badanych w różnego rodzaju konferencjach organizowane m.in. przez Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli WOM w Katowicach, METIS, Komitet Ochrony Praw Dziecka w Warszawie, Stowarzyszenie „Powrót z U", Szkołę Policji w Katowicach, Regionalny Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Katowicach, Sąd Rejonowy, Poradnię Pedagogiczno-Psychologiczną w Bytomiu, Wydział Edukacji w Bytomiu itd. Tematyka kursów kwalifikacyjnych oscylowała z reguły wokół problematyki związanej z przemocą w rodzinie, uzależnieniami, agresją werbalna i niewerbalną, HIV/AIDS itp. Szkolenia wynikają również ze zgłaszanego zapotrzebowania pracowników danej instytucji na określoną tematykę, mającą odniesienie do aktualnych problemów w pracy z klientem. Respondenci czerpią wiedzę głównie z własnego doświadczenia, ale także ze szkoleń organizowanych przez różne instytucje. Skarbnicą wiedzy dla badanych jest także literatura fachowa, internet i różne czasopisma.

Charakterystyka zjawiska niedostosowania społecznego

Respondenci w swoich kwestionariuszach często odwoływali się do różnego rodzaju definicji niedostosowania społecznego, które ten problem rozpatrują w kategoriach zaburzeń zachowania utrudniających kontakty społeczne, relacje w grupie, życie w społeczeństwie, trudności w podporządkowaniu się regułom współżycia z innymi. Posługiwanie się terminem niedostosowanie społeczne jest uzależnione od specyfiki działalności danej placówki np. w Poradni Pedagogiczno-Psychologicznej odchodzi się tego pojęcia na rzecz zaburzeń zachowania. Używa się go wyłącznie w zestawieniach statystycznych. Pracownik Poradni osobiście uważa, że zaburzenia zachowania to tylko płaszczyk, który przykrywa dużo głębiej położone problemy, które w konsekwencji powadzą do niedostosowania społecznego i demoralizacji. Natomiast w instytucjach takich jak Sąd Rejonowy termin ten zajmuje kluczowe miejsce, choć często może być błędnie utożsamiany z pojęciem demoralizacji. Większość respondentów była zgodna w kwestii, iż niedostosowanie społeczne jest występuje nie tylko na terenie Bytomia, ale także w innych miastach, gdyż jego skala tego zjawiska stale się powiększa i przybiera postać problemu społecznego. Bardzo ważną kwestią, na którą zwrócili uwagę respondenci jest również fakt, iż niedostosowanie społeczne nie odnosi się wyłącznie do rodzin patologicznych jak się powszechnie uznawane, ale dotyczy też rodzin o wysokim statusie materialnym. Rodzice dobrze wykształceni i sytuowani, swój wysoki status społeczny osiągają, bowiem kosztem wychowywania swoich dzieci, ze względu na charakter pracy, który ogranicza im czas wolny, który mogliby spędzać ze swoimi dziećmi. Ciągła nieobecność rodziców w domu, powoduje zanik więzi emocjonalnej z dziećmi, których niezaspokojone potrzeby emocjonalne stanowią pożywkę dla grup rówieśniczych o charakterze przestępczym, które łatwo werbują takie osoby, pozornie zaspokajając ich potrzeby. Zapracowani rodzice, którzy niejednokrotnie wyjeżdżają do pracy za granicę przyczyniają się również do rozwoju innych patologicznych zjawisk społecznych jak np. eurosierodztwo. Respondenci byli również świadomi tego, że o niedostosowaniu społecznym można mówić dopiero wówczas, kiedy negatywne zachowanie nieletniego występuje więcej aniżeli jeden czy dwa razy. Błędem byłoby bowiem używanie tego pojęcia na określenie jednego szkodliwego zachowania ucznia jakim jest np. sprowokowanie bójki w klasie. Do najczęstszych przejawów niedostosowania społecznego respondenci zaliczyli notoryczne kłamstwa, trudności w nauce, wagary, ucieczki z domu, agresja, alkoholizm, chuligaństwo, narkomania, wykraczanie poza ogólnie przyjęte i akceptowane ramy społecznie, dotyczące zachowań ludzi, które często wiążą się z zachowaniami przestępczymi, demoralizacją i patologią. Respondenci zauważyli również, że coraz młodsze osoby popadają w równego rodzaju uzależnienia i konflikt z prawem. Bardzo jednoznaczne okazały się być także wyniki zaprezentowane przez Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, które przeprowadziło ankietę w szkołach na terenie Bytomia na temat niepożądanych zachowań. Badania wykazały ogromny wzrost zachowań takich jak autoagresja, przemoc, anoreksja, uzależnienie od Internetu itp. W badaniach dużą rolę odegrały też mniejszości narodowe i związane z nimi problemy jak np. analfabetyzm Romów. Bardzo ciekawy punkt widzenia tego problemu zaprezentował w badaniach lekarz psychiatra, dla którego jednostki niedostosowane społecznie to zarówno osoby chore na schizofrenię, jak i depresję czy z zaburzeniami osobowości. Są to też osoby które z różnych innych powodów jak ubóstwo czy alkoholizm, nie są w stanie przestrzegać podstawowych reguł współżycia społecznego. Zaburzenia zachowania według respondenta często są traktowane jako worek do którego wrzucane są wszystkie niepewne diagnozy, które dopiero po pewnym czasie przekształcają się w bardziej konkretne zaburzenia czy choroby psychiczne, prowadząc też min. do niedostosowania społecznego, lub bardziej trwałych zaburzeń osobowości jak osobowość dyssocjalna.

Czynniki wpływające na rozwój niedostosowania społecznego

W opinii respondentów przyczyny występowania zjawiska niedostosowania społecznego wiążą się głównie ze środowiskiem rodzinnym, szkolnym i społecznym, w tym w szczególności z niepowodzeniami w nauce, pozycją zajmowaną w szkole, konfliktami z rówieśnikami, rodzicami i nauczycielami, nudą, brakiem jednolitych metod oddziaływania, brakiem pozytywnych wzorców, patologiami w rodzinie (przemoc, alkoholizm, ubóstwo itp.), rozpadem rodziny, konfliktami rodzinnymi, z problemami zdrowotnymi. Główny nacisk został tu położony jednak na dysfunkcjonalność środowiska rodzinnego, dlatego też pomoc dzieciom i młodzieży niedostosowanej nie może być oderwana od rodziny, gdyż wszelkie wysiłki podejmowane w różnego rodzaju instytucjach, dążące do tego, aby młodzi ludzie nie wstąpili na drogę demoralizacji, mogą się okazać bezskuteczne w momencie, kiedy dziecko wróci do domu, w którym panuje ubóstwo, bezrobocie, przemoc, alkoholizm oraz inne dysfunkcje. Zatem za priorytet badani uznali dbanie o rodzinę i zaspokajanie jej podstawowych potrzeb, zaczynając od tych najniższych a z czasem dochodząc do wyższych takich jak np. potrzeba uznania czy przynależności społecznej. Jednym z czynników mogących wpływać na rozwój w/w zjawiska jest z pewnością niedobór specjalistów zajmujących się terapią rodzinna, dzięki której np. dzieci z Domów Dziecka mogłyby po rekonstrukcji rodzinnej dokonanej w trakcie terapii rodzinnej szybciej wracić do swoich domów**.** Determinantem stale powiększającego swoje rozmiary zjawiska niedostosowania społecznego jest z pewnością błędne przekonanie, że zaburzenia zachowania dotyczą wyłącznie dzieci i młodzieży z tzw. patologicznych środowisk. Respondenci uznali, że to właśnie w rodzinach tzw. nowobogackich występuje największy odsetek jednostek niedostosowanych, gdyż ich niski poziom kontaktów emocjonalnych z rodzicami, pociąga za sobą postawę oporu i sprzeciwu młodych ludzi, którzy pod wpływem poczucia odrzucenia, buntują się też wobec innych zasad, norm, autorytetów. W rodzinach określanych często jako patologiczne szybciej też zauważa się problem niedostosowania społecznego, gdyż rodziny te są już w większości przypadków pod opieką odpowiednich służb czy instytucji powołanych do udzielania wsparcia. Innymi słowy „ im więcej patologii w rodzinie, tym większa szansa na szybką interwencję a także śmiałość specjalistów do tego, by rodzinom pomagać". Rodziny tzw. normalne są jednak zazwyczaj rodzinami zamkniętymi, niepodatnymi na krytykę z zewnątrz, co utrudnia proces diagnozy oraz terapii tych rodzin. Ponadto, rodzice reprezentujący takie rodziny, są też w większości przypadków sponsorami finansującymi różne działania szkoły, co tworzy jeszcze większą barierę przed ingerencją w środowisko. Źródeł niedostosowania społecznego respondenci upatrywali również w czynnikach wewnętrznych wynikających z natury człowieka, osobowości, charakteru, różnego rodzaju zaburzeń czy chorobie itp. Na wzrost niedostosowania społecznego niebagatelny wpływ ma również szkoła, tzn. brak świadomości nauczycieli, co do przyczyn złego zachowania ucznia w szkole, będącej wynikiem niewystarczającej wymiany informacji o uczniu pomiędzy różnymi specjalistami oraz braku potrzeby zainteresowania się losem ucznia przez nauczyciela-wychowawcę. Respondenci zgodnie twierdzą, że przyczyną tak drastycznego rozwoju zjawiska niedostosowania społecznego jest przede wszystkim brak wczesnej prewencji i pedagogizacji rodziców, która powinna być prowadzona już na poziomie przedszkola. Rodzice natomiast powinni być zobligowani pod karą np. nieotrzymania świadczeń rodzinnych, do uczestniczenia w pedagogizacji, prowadzonych przez pedagoga czy psychologa w przedszkolu bądź szkole. Ponadto, wywiadówki szkolne mogłyby być wykorzystywane częściej do uświadamiania rodzicom praw i obowiązków, które należą do nich oraz ich dzieci, a nie tylko być okazją do wyliczania nagan i nieobecności uczniów w szkole. Poza tym w opinii badanych oferta zajęć profilaktycznych na terenie Bytomia powinna być bardziej obszerna, aby zredukować liczbę dzieci trafiających do placówek.

Powodem rozwoju w/w zjawiska jest też w dalszym ciągu brak wystarczającej ilości klubów sportowych oraz innych form rekreacji, prowadzonych na terenie Bytomia, które również są wyrazem wczesnej prewencji. Ważnym czynnikiem determinującym wzrost niedostosowania społecznego jest także według respondentów pojawienie się szkół gimnazjalnych, które niejednokrotnie są tworzone na terenie szkół podstawowych. Jeśli bowiem gimnazjum mieści się w tym samym budynku, co szkoła podstawowa jej uczniowie są narażeni na negatywny wpływ starszych kolegów, którzy swoim zachowaniem, niejednokrotnie dają zły przykład uczniom z podstawówki, co jest uwarunkowane głównie masowością tego miejsca oraz burzliwym okresem dojrzewania gimnazjalistów.

Zagrożenia i skutki niedostosowania społecznego dla jednostki i społeczeństwa

Skutki jakie może powodować problem niedostosowania społecznego są według respondentów dalekosiężne i zagrażające. Właściwie można powiedzieć, że wszystkie typy dysfunkcji, znajdujących się w ustawie o pomocy społecznej: bezrobocie, bezdomność, ubóstwo, przestępczość, uzależnienia, przemoc, narkomania, niechciane ciąże, choroby itp. Generalnie można wyodrębnić 2 kategorie konsekwencji niedostosowania społecznego, odnoszące się do jednostki i społeczeństwa. Pierwsza kategoria wiąże się z izolacją społeczną, zaburzeniami psychicznymi, konfliktem z prawem, problemem z usamodzielnieniem się, rozpadem rodziny, samobójstwami, niepowodzeniami w szkole. Konsekwencje dla społeczeństwa to przejęcie przez instytucje niektórych funkcji rodziny, wsparcie członków rodziny w formie zaspokajania podstawowych potrzeb, zwiększone nakłady finansowe na przeciwdziałania patologiom oraz na profilaktykę

Metody zapobiegania oraz zwalczania zjawisku niedostosowania społecznego

Do najbardziej znanych metod zwalczających niedostosowanie społeczne wśród dzieci i młodzieży respondenci zaliczyli rozmowy indywidualne, wspierające, pomoc psychologiczno-pedagogiczna, akceptujące wsparcie- bazujące na budowaniu poczucia własnej wartości wychowanków, zajęcia korekcyjno-wykonawcze, trening zastępowania agresji, wizualizacja, zajęcia integrujące, socjoterapia oraz indywidualny kontakt, który daje podopiecznemu komfort bycia w centrum uwagi, bycia kimś interesującym, organizowanie różnego rodzaju grup psychoedukacyjnych, Ośrodków Wsparcia Dziennego i Terapii, zajęć warsztatowych w szkołach, objęcie jednostek niedostosowanych społecznie nadzorem kuratora, umieszczenie nieletnich w różnych rodzaju placówkach, w tym w Ośrodku Szkolno-Wychowawczym oraz ciągłe uzupełnianie wiedzy przez specjalistów i nawiązywanie kontaktów oraz współpracy z lokalnym systemem wsparcia. W opinii badanych fundamentem, na którym tworzony jest system zapobiegania niedostosowaniu społecznemu jest wychowanie, socjalizacja i profilaktyka, a dopiero w dalszej kolejności psychoterapia, terapia i resocjalizacja. Za najbardziej skuteczne metody pracy stosowane przez badanych uznano: efektywną komunikację, treningi interpersonalne, negocjowanie, warsztaty, prelekcje, rozmowy, pogadanki dla trudnej młodzieży oraz przedstawicieli placówek- zwłaszcza nauczycieli oraz współpraca międzyinstytucjonalna. Stosowane metody zależą przede wszystkim od specyfiki pracy w danej instytucji np. w szkołach metodami, które cieszą się największym powodzeniem są wczesna diagnoza problemu za pomocą badań pedagogicznych i psychologicznych, realizacja programów profilaktycznych i terapeutycznych na zajęciach szkolnych, zajęcia psychoedukacyjne w tym prelekcje dla rodziców, rozwój zainteresowań dzieci i młodzieży, wzbudzanie autorytetu przez nauczyciela, organizacja zajęć pozalekcyjnych, praca środowiskowa w miejscach zagrożonych niedostosowaniem społecznym, pedagogizacja rodziców, pogadanki na lekcjach

wychowawczych, kształtowanie zainteresowań (przerwanie uczucia pustki, nudy, izolacji społecznej), porada, mediacja, kontrakt, terapia grupowa, socjodrama, terapia indywidualna, wczesna interwencja, praca z nauczycielami mająca na celu wyposażenie ich w wiedzę przydatną w pracy z trudnym uczniem, zajęcia socjoterapeutyczne, umieszczanie w placówkach szkolno-wychowawczych, przyznawanie kuratora. W placówkach opiekuńczo-wychowawczych czołowymi narzędziami pracy jakimi posługują się specjaliści są przede wszystkim emocje, samoświadomość oraz własne sposoby rozwiązywania problemów. W pracy pedagoga i wychowawcy trzeba być bowiem gotowym na wszystko, dlatego też tak ważny jest trening interpersonalny, aby nie odreagowywać na wychowankach negatywnych emocji, które są przez nich często prowokowane. W Lokalnym Ośrodku wsparcia stosuje się głównie mediacje i spotkania z seksuologiem, psychologiem, prawnikiem. Pomoc prawna polega na udzielaniu porad związanych ze sprawami sądowymi - głównie rodzinnymi, pomoc obejmuje też formułowanie pism procesowych. Wsparcie psychologiczne skupia się głównie na ofiarach przemocy domowej, wypadków drogowych, dzieciach, osobach starszych, niepełnosprawnych i wszystkich tych, którzy nie potrafią sobie poradzić z doznanymi traumatycznym przeżyciami. W instytucji tej funkcjonuje też tzw. opiekun , którego zadaniem jest zaopiekowanie się osobą/osobami, które są ofiarami przemocy domowej. Opiekunami tymi są przeważnie wolontariusze, którzy wspierają i towarzyszą osobom dotkniętym przemocą w rodzinie, w różnych okolicznościach i sytuacjach, w tym także podczas załatwiania różnych spraw w Sądzie. W MOPR metody pracy bazują na indywidualnym kontakcie z klientem oraz pracy w grupie (edukacja + wsparcie). Do metod i technik bezpośrednio wykorzystywanych w pracy z klientem można zaliczyć negocjacje, wywiad, analizę dokumentów, rozmowę - wspierającą, profilaktyczną, „zadaniową", dyscyplinującą, ostrzegawczą, motywacyjną, metody pośrednie dotyczące głównie kierowania klienta, zgodnie z jego potrzebami do odpowiednich instytucji takich jak np. szpitale, ośrodki terapeutyczne, kościoły, policja, kurator, pośrednictwa pracy itp. W Poradni Pedagogiczno-Psychologicznej na co dzień stosuje się metody pracy takie jak testy psychologiczne i pedagogiczne, w tym także jako dodatkowo test niedokończonych zdań i test drzewa, spełniające funkcje głównie diagnostyczną. Podczas badań odbywają się też rozmowy wspierające dzieci i młodzież, które nie maja charakteru terapeutycznego. Respondentka twierdzi, że czasami wystarczy zwykła porada, ażeby rozwiązać dany problem, dlatego też często udziela tzw. wsparcia informacyjnego. W ramach działalności TPD organizuje się zajęcia sportowe, integracyjne, międzypokoleniowe, profilaktyczne, socjoterapeutyczne, świetlicowe. Każde dziecko biorące udział w zajęciach ma zapewnioną opiekę w tym zdrowotną, posiłek i pomoc w nauce. Na Bytomskim Przeglądzie Twórczości Świetlicowej dzieci wystawiają swoje prace, udzielają się też wokalnie i tanecznie m.in. w Bytomskim Centrum Kultury. Towarzystwo Przyjaciół Dzieci proponuje też alternatywne sposoby spędzania czasu wolnego jak np. wycieczki czy półkolonie profilaktyczne w ramach programu „Inny Dom", który powstał w 2004 r przy współudziale Wojewody Śląskiego.

Czynniki i doświadczenia życiowe mające wpływ na wybór drogi zawodowej

Czynnikami, które wpłynęły na wybór takiej a nie innej drogi zawodowej przez respondentów były dla większości z nich bardzo podobne, a mianowicie: chęć pomagania innym, potrzeba pracy z rodzinami dysfunkcyjnymi, z dziećmi, z trudną młodzieżą, własne przeżycia z czasów szkolnych, tzw. „ trudne dzieciństwo", chęć bliższego poznania i zrozumienia siebie, posiadanie predyspozycji takich jak empatia, umiejętność rozmowy, słuchania, przyjmowania porażek, wrażliwości na ludzkie problemy, bezinteresowność, uczciwość itp.. Czasem o wyborze zawodu zadecydował zwykły przypadek, czy pójście w ślady kogoś bliskiego z rodziny. Tak było w przypadku 3 respondentów. Do innych powodów, które zadecydowały o

wyborze zawodu „pomagacza" była także literatura, spotkania z ludźmi, rodzicie, zdolność do „drążenia problemów", szukania ich przyczyn, analizowania, własna filozofia życiowa - „wyobrażenia o tym po co żyjemy i co jest sensem życia?". Czasem duże znaczenie przy wyborze zawodu miały też czynniki związane ze strona finansową pracy jak np. wysokość wynagrodzenia czy sam charakter pracy.

Umiejętności i kompetencje najczęściej wykorzystywane w pracy zawodowej.

Respondenci, którzy mają bezpośredni kontakt z klientem uważają, że w ich pracy zawodowej niezbędna jest cierpliwość, komunikatywność, szybkość w trafność w podejmowaniu decyzji, chęć pomagania ludziom, umiejętność cieszenia się z drobiazgów, łatwość nawiązywania kontaktów z ludźmi, samoświadomość, empatia, chęć zrozumienia drugiego człowieka, odporność psychiczna, umiejętność dostrzegania dobra w ludziach. Umiejętnościami niezwykle przydatnymi w pracy zawodowej są także umiejętność zarządzania zasobami ludzkimi, umiejętność wspierania i pomoc w rozpoznawaniu mocnych stron klienta, umiejętność motywowania do terapii i stawiania adekwatnej diagnozy, umiejętności organizacyjne, umiejętność dawania nadziei i szukania wyjścia z pozornie beznadziejnych sytuacji. Niezwykle ważne i potrzebne w pracy z ludźmi są także poczucie humoru, umiejętność rozmowy i współpracy z ludźmi, spokój, cierpliwość, dociekliwość, skuteczność, operacyjność, dobra pamięć, konsekwencja w działaniu, pewność siebie, odwaga, intuicja, emocjonalność, ale „na wodzy". Respondenci byli jednomyślni jeśli chodzi o cierpliwość związaną z osiąganiem efektów swojej pracy, które przeważnie nie są spektakularne a raczej długodystansowe. Respondenci wskazali też na cechy, które są według nich nieodzowne w pracy z młodzieżą uzależnioną. A są to: umiejętność słuchania, empatia, postawa akceptacji, a nie oceniająca, umiejętność tworzenia więzi z młodym człowiekiem, zaufanie, dyskrecja, bycie konsekwentnym, ustalanie jasnych zasad, norm i struktury. Do umiejętności oraz predyspozycji, które są niezbędne w pracy pedagoga można zaliczyć natomiast umiejętność obserwacji i wyciągania stosowanych wniosków, umiejętność mediacji i negocjacji w relacjach z uczniami oraz rodzicami, szerokie przygotowanie teoretyczne i doświadczenie zawodowe, inteligencja, tolerancja, szacunek dla drugiego człowieka, umiejętność rozmowy, zdolności organizacyjne, umiejętność prowadzenia działań naprawczych i terapeutycznych, umiejętności psychologiczne, pedagogiczne, umiejętność diagnozowania zaburzeń, łatwość tworzenia poczucia bezpieczeństwa, umiejętność słuchania, takt pedagogiczny, umiejętność komunikacji, asertywnego zachowania, motywacja do podnoszenia kwalifikacji, umiejętność pracy z trudnym uczniem oraz ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, umiejętność współpracy z nauczycielami, rodzicami oraz zdolność do właściwej organizacji pomocy dydaktycznej i wychowawczej. W pracy na kierowniczym stanowisku zdaniem osób badanych niezbędne są umiejętności organizacyjne, odwaga, chęć podejmowania nowych wyzwań i dążeń, odporność na stres, samodzielność i motywacja do doskonalenia swoich umiejętności. A co najważniejsze to „trzeba lubić swoją pracę i mieć dla niej serce, bo jeśli się go nie ma, to można bardziej zaszkodzić, jak pomóc"- mówi jedna z respondentek. W pracy na stanowisku Strażnika Miejskiego, niezwykle istotna okazuje się być wiedza psychologiczna bowiem, jak twierdzi respondent -„kiedy podchodzi się do obywatela, który np. zakłóca spokój mieszkańcom, najpierw trzeba jakoś rozładować napięcie i zrobić to w sposób bardzo umiejętny a mianowicie poprzez opanowanie, spokój, czasem z żartem, „z miłym słowem", grzecznie, a dopiero później wymierzać sankcje. Nie należy bowiem wykorzystywać wszystkich środków od razu, najpierw należy trochę postraszyć tym, że można je w każdej chwili użyć. Mandat to dla badanego ostateczność, chętniej wykorzystuje inne środki perswazji takie jak rozmowa, negocjacje i załatwianie spraw po tzw. „dobroci".

Instytucje, z którymi specjaliści współpracują w ramach swojej pracy zawodowej

W skład instytucji, które ze sobą współpracują w ramach profilaktyki i wsparcia społecznego osób niedostosowanych społecznie na terenie miasta Bytom wchodzą Poradnia Psychologiczno- Pedagogiczna, Rodzinny Ośrodek Diagnostyczno- Konsultacyjny, Sąd Rejonowy a w szczególności Wydział dla Nieletnich i Wydział Rodzinny, Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie, w tym zwłaszcza Dział Opieki nad Dzieckiem i Ośrodek Interwencji Kryzysowej, Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym od Alkoholu i ich Rodzinom, Prokuratura, Poradnia Zdrowia Psychicznego, Poradnia Leczenia Uzależnień, OHP, Domy Dziecka, Szkoły, Straż Miejska, Policja, Lokalny Ośrodek Wsparcia, Parafie, Urząd Miejski, Organizacje Pozarządowe, Świetlice Środowiskowe. Instytucje, które wchodzą we współpracę tylko z niektórymi w/w instytucjami z terenu Bytomia, zostały przedstawione poniżej:
- Ośrodek Rodzin Zastępczych „Szansa”,
- Stowarzyszenie Psychologów Praktyków,
- Ośrodek Rehabilitacyjno -Edukacyjno-Wychowawczy,
- Śląskie Centrum Informacji o Sektach,
- Instytut Eriksonowski w Katowicach
- Śląski Teatr Tańca,
- Fundacja „Przyjaciółka” , która zaprasza na szkolenia, realizuje projekty dla dzieci z Domu Dziecka, dzięki którym mogą one uczestniczyć np. w warsztatach samodzielnego życia, kursie języka angielskiego, niemieckiego,
- organizacja Caritas
- radio Katowice, dzięki któremu Dom Dziecka ma swój cykl audycji i dyżury pod telefonem w ramach programu „Rodziny Zaprzyjaźnione”, którego jest autorem.
- Zakład Lecznictwa Ambulatoryjnego,
- Bytomskie Centrum Kultury
- gazeta „Życie Bytomskie”, które jest patronem medialnym „Domu Nadziei”.
- Rzecznik Praw Pacjenta,
-Wojewoda Śląski.
- Komisja do Spraw Bezpieczeństwa,
- Młodzieżowe Domy Kultury,
- Collegium Nauczycielskie, z którego pozyskiwani są wolontariusze do pracy na rzecz dzieci i młodzieży na terenie Bytomia.
- Pogotowie Ratunkowe,
- Stowarzyszenie Wsparcia Inicjatyw Społecznych

Respondenci zwracali uwagę również na istotny fakt, iż we współpracy międzyinstytucjonalnej niezbędne są własne prywatne kontakty z przedstawicielami różnych instytucji, gdyż bez tego współpraca nie byłaby tak pomyślna jak w chwili obecnej. „Każdy na własną rękę wypracowuje sobie własne ścieżki”- mówi jedna z respondentek.

Programy realizowane na rzecz profilaktyki i wsparcia dla osób niedostosowanych społecznie

Na terenie szkół realizowanych jest szereg programów jak np. szkolny program wychowawczy i profilaktyczny, program społeczny „Szkoła bez przemocy”, programy prozdrowotne, mające na celu nauczenie młodych ludzi zdrowego stylu życia oraz organizacji czasu wolnego, rozwijania pasji i zainteresowań, program „Sztuka Dobrych Manier” w myśl zasady dobre maniery to pierwszy krok do profilaktyki, programy mające na celu zwalczanie przemocy i agresji oraz innych zachowań nie akceptowanych społecznie typu „Szkoła bez przemocy”, „Saper” -przeciwko agresji. Pedagodzy konstruują też wiele własnych autorskich

programów profilaktycznych np. „Szkoła miejscem przyjaznym dla wszystkich", programy z zakresu profilaktyki uzależnień, „Drugi Elementarz", „HIV- AIDS" – jak o tym rozmawiać", „Żyj asertywnie", podnoszące poziom umiejętności społecznych. Szkoła stara się także zapewniać uczniom zajęcia, które organizują czas wolny uczniom poprzez udział w kołach zainteresowań, kołach przedmiotowych, zajęciach sportowo-rekreacyjnych, organizacjach szkolnych, klubach sportowych, zajęciach pozalekcyjnych o charakterze profilaktycznym, zajęciach w okresie ferii zimowych. W szkole odbywa się również pedagogizacja rodziców. Bardzo dużym zainteresowaniem cieszy się też utworzony w Domu Dziecka nr 1 projekt „Rodziny Zaprzyjaźnione", których idea polega na tym, że zgłaszane osoby z zewnątrz zaprzyjaźniają się z niektórymi wychowankami i utrzymują z nim kontakt nie tylko w placówce, ale także poza nią. Dla dzieci z Domu Dziecka taki „wójek" czy „ciocia"- bo tak nazywają owych przyjaciół, staja się bardzo ważnymi osobami w ich życiu, ze zdaniem których liczą się bardziej aniżeli wychowawców. W ramach działalności Towarzystwa Przyjaciół Dzieci powstały następujące programy:

- „Inny Dom",
- „Nie jesteśmy Inni"/2004,
- Zapewnienie opieki pozaszkolnej/2004/2005/2006,
- „Sportowa Dzielnica"- II edycje/2005,
- „Wybieram Sam"/2005
- „Potrafię żyć zdrowo i wesoło"/2005,
- „I Bytomski Przegląd Twórczości Świetlicowej" /2005
- „Szansa"/2006
- „Płyniemy po medal"/2006
- „Sportowa Dzielnica 2006" /2006
- „II Bytomski Przegląd Twórczości Świetlicowej" /2006
- „Inny Dom 2006"/ 2006
- Koncert charytatywny „Bytom-Dzieciom"/2004,

Od połowy lutego Lokalny Ośrodek Wsparcia będzie realizował program pilotażowy „Kadet - bezpieczne miasto". Program będzie oparty na szeregu prelekcji dla młodzieży licealnej mówiącej o szeroko pojętym bezpieczeństwie. Na razie będzie skierowany głównie do uczniów Ligonia, ale jeśli dobrze się przyjmie, LOV będzie chciał rozszerzyć go na inne placówki oświatowe. W Centrum Pomocy Osobom uzależnionym od Alkoholu i ich Rodzinom są realizowane liczne projekty i programy profilaktyczne, aczkolwiek żadne z nich stricte nie są poświecone wyłącznie problemowi niedostosowania społecznego. Placówka skupia się bardziej na problematyce związanej z przemocą w rodzinie i alkoholizmie. Kierownik Działu Terapii z Centrum była kiedyś autorką programu profilaktycznego „Przemoc w związku partnerskim" przeznaczonym dla nastolatków. Zdobył on duże uznanie w oczach młodych ludzi, którzy twierdzili, że do tej pory nikt z nimi nie rozmawiał na tematy związane z ich życiem seksualnym i partnerskim. Respondentka prowadziła też kiedyś świetlicę, w ramach której była animatorem zajęć, których celem było organizowanie czasu wolnego dla dzieci i młodzieży. Organizowała też kolonie dla dzieci. Tego typu zajęcia mają wg respondentki „ogromny sens, co widzę z perspektywy lat i możliwości obserwacji tych dzieci, które korzystały z zajęć – po latach. Nawet gdy się stoczyły, to łatwiej do nich trafić, niż gdyby nie miały za młodu odskoczni". Z inicjatywy inspektora Wydziału Edukacji są organizowane obecnie kursy dla dyrektorów szkół i innych grup zawodowych takich jak pedagodzy, psycholodzy. Jedno z ostatnich spotkań było poświecone aktualnemu problemowi eurosierodztwa. Przy współpracy z Sądem Rejonowym respondentka zorganizowała tez konferencję, na którą zostali zaproszeni m.in. dyrektorzy placówek, pedagodzy, psycholodzy. Konferencja poświecona była formom współpracy z dzieckiem, rodzicem, Sędzią w ramach możliwości regulowania statusu prawnego dziecka, rodziców pracujących za granicą.

Wydział Edukacji jest współorganizatorem organizowanych co roku Bytomskich Spotkań Edukacyjnych. Współtwórcami tej inicjatywy są również Poradnia Pedagogiczno-Psychologiczna i Urząd Miasta. Konferencja jest przeznaczona dla dyrektorów, nauczycieli, psychologów i pedagogów wszystkich szkół, Młodzieżowych Domów Kultury, słuchaczy Kolegium Nauczycielskiego i młodzieży szkolnej. Na sympozjum występują dyrektorzy, naukowcy, organizowane są też warsztaty tematyczne adresowane do rodziców, nauczycieli, psychologów, pedagogów, pracowników Młodzieżowych Domów Kultury. W MOPR został utworzony projekt dotyczący pomocy rodzinom wieloproblemowym, w tym z problemem niedostosowania społecznego, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, który jest nastawiony m.in. na szeroką współpracę między instytucjonalną. W chwili obecnej istnieje bardzo bogaty wybór ofert edukacyjnych oraz zajęć pozalekcyjnych na terenie bytomskich szkół, które zaczynają nawet konkurować ze sobą ze względu na niż demograficzny. Coraz popularniejsze stają się też akcje typu „Otwarte Drzwi", targi edukacyjne, „szkoły robią co mogą, aby przekonać ucznia do swojej placówki, tym samym walcząc o przetrwanie"- mówi respondentka. Ponadto nauczyciele są bardziej kreatywni i zaangażowani w życie szkoły i to nie tylko ze względu na swój dorobek wymagany do awansu zawodowego. Coraz więcej powstaje też w szkole autorskich programów, przedsięwzięć wynikających inicjatyw własnych. Poradnia Psychologiczno- Pedagogicznej, prowadzi grupę wsparcia dla dzieci i rodzin z problemem ADHD. W Poradni prowadzone były kiedyś treningi- umiejętności rodzicielskich dla tych rodzin, antystresowy dla maturzystów i aktywizacji zawodowej dla uczniów szkół gimnazjalnych związanej z wyborem zawodu oraz dla szkół średnich nastawionych na wejście na rynek pracy. W Niepublicznej Poradni Pedagogiczno-Psychologicznej tworzone są także grupy dla dzieci z trudnościami w uczeniu się. W Bytomiu od pewnego czasu funkcjonują tzw. grupy interdyscyplinarne, które dokonują m.in. diagnozy zapotrzebowania na wsparcie i pomoc instytucjonalną ze strony instytucji. Komenda Policji w Bytomiu realizuje program „Bezpieczne ferie" i „Bezpieczne wakacje", który jest realizowany m.in. w formie warsztatów w miejscach takich jak spółdzielnia mieszkaniowa, domy kultury, świetlice środowiskowe, „Dom Nadziei". Przedstawiciel Straży Miejskiej prowadzi prelekcje dla młodzieży ze szkoły podstawowej i gimnazjum z zakresu prawa w ramach programu „Bądź świadomy i odpowiedzialny", który został powołany do życia przez Straż Miejską. Respondent twierdzi, że młodzież jest bardzo zainteresowana tematyką zajęć, choć podczas ich trwania nieletni różnie się zachowują. Są osoby, które np. przeszkadzają w prowadzeniu zajęć, sprawiając wrażenie mało zaangażowanych, aczkolwiek najczęściej osoby te po zajęciach podchodzą do prowadzącego i zadają mu pytania, związane z udzielaniem pomocy konkretnym osobom z ich środowiska zamieszkania. Respondent twierdzi, że najtrudniejsze do współpracy są grupy tzw. młodzieży, pochodzących z rodzin „nowobogackich", gdyż są one mało zdyscyplinowane, sprawiające wrażenie nie zainteresowanych i zniechęconych do jakichkolwiek działań na rzecz swojej przyszłości. Z kolei młodzieżą z uboższych środowisk łatwiej pokierować i sprowadzić na dobrą drogę, czasem wystarczy powiedzieć tylko „co w życiu warto robić, a czego nie"- mówi badany. Respondent wielokrotnie spotkał się z wyrazami wdzięczności, ze strony młodzieży, która została przez niego odpowiednio „wymodelowana" m. in. podczas prowadzonych przez siebie zajęć w Domu Kultury nr 1 w pracowni modelarskiej. Z relacji lekarza psychiatry wynika również, iż firmy farmaceutyczne, od czasu do czasu organizują tzw. „białe soboty", oraz różnego rodzaju programy psychoedukacyjne, które cieszą się dużym powodzeniem wśród pacjentów.

Ocena poziomu profilaktyki i wsparcia społecznego dla osób niedostosowanych na terenie miasta Bytom

Poziom profilaktyki i wsparcia społecznego w mniemaniu respondentów nie jest zbyt wysoki choć zauważalne są coraz częściej podejmowane inicjatywy społeczne jak powstanie LOV oraz zespołów interdyscyplinarnych, których zadaniem jest rozwiązywanie sytuacji trudnych, w których biorą udział przedstawiciele różnych instytucji w tym Szkoły, MOPR, Parafii, Sądu, Policji, Poradni Pedagogiczno- Psychologicznej, Straży Miejskiej. W opinii badanych poziom działań profilaktyczno-wspierających wyznacza sytuacja w kraju i warunki ekonomiczne, które nie są zbyt imponujące. Według respondentów w skład systemu skutecznej profilaktyki wobec jednostek dotkniętych problemem niedostosowania społecznego powinny wchodzić placówki oświatowe, placówki pomocy społecznej, policja, służba zdrowia, organizacje wyznaniowe, organizacje pozarządowe, osoby fizyczne w tym lekarze i osoby duchowne. Ciągle zauważalnym problemem jest ograniczona liczba specjalistów tj. terapeuci indywidualni, rodzinni, psycholodzy interwencyjni, psychiatrzy dziecięcy.

Bariery i trudności dotyczące pracy zawodowej specjalistów oraz współpracy międzyinstytucjonalnej

Do trudności, które znacznie utrudniają specjalistom realizację niektórych zadań specjalistom, zaliczali respondenci przede wszystkim brak odpowiednich warunków lokalowych w placówkach, przerzucanie się kompetencjami, odpowiedzialnością oraz zakresem obowiązków przez specjalistów np. w przypadku pijanego mężczyzny Policja uważa, że psychiatra powinien się nim zająć, albo karetka pogotowia powinna go zabrać, sanitariusze z kolei uważają, że od tego jest Policja, bo mężczyzna jest pijany. Psychiatra również nie może przyjąć do gabinetu pijanego pacjenta. Inną przeszkodą w kontaktach międzyinstytucjonalnych jest brak odpowiednich mechanizmów prawnych, chaos w ustawodawstwie, w rozporządzeniach. Pytania typu- Kto ma zapłacić za przewóz karetką? Kto ma zapłacić za leczenie?- są nagminne. W odczuciu badanych na terenie Bytomia jest za mało realizowanych programów profilaktycznych, zaś przyczyn takiego stanu rzeczy upatruje się w braku środków finansowych. Widoczny jest też deficyt specjalistów z uprawnieniami do prowadzenia terapii rodzinnej, psychoterapii indywidualnej, grupowej i doradztwa zawodowego. Problem ten dotyczy także szkół, które mają za mało możliwości oddziaływań, ze względu na zbyt znacznie ograniczoną liczbę specjalistów (1 pedagog na cała szkołę). Ciekawostką jest fakt, iż stowarzyszenia nie mogą włączyć się w działania profilaktyczne czy socjoterapeutyczne szkoły, chyba że na własną odpowiedzialność. Inną barierą utrudniającą współpracę międzyinstytucjonalną jest niestosowane zachowanie niektórych specjalistów, którzy jako reprezentanci swoich instytucji, chcą się pokazać z jak najlepszej strony, zachowując jednak przy tym duże pozory zwłaszcza podczas spotkań zespołów interdyscyplinarnych. Ponadto miedzy instytucjami wyczuwa się niezdrową rywalizację, gdzie co poniektórzy zamiast pracować nad konkretnymi problemami, prezentują własne zasługi i danej instytucji. Według pedagogów zespoły interdyscyplinarne są nie do końca przemyślane i potrzebne, gdyż jak ich nie było to pedagodzy bez problemu sami kontaktowali się z różnymi instytucjami w sprawie konkretnego ucznia, otrzymując od nich potrzebne wsparcie znacznie szybciej i skuteczniej. Dziś problemy uczniów są omawiane w punkcie terenowym MOPR, w każdej dzielnicy, którym przewodniczy kierownik punktu pomocy środowiskowej. Na spotkaniach nie zawsze obecni są wszyscy specjaliści, czasem omawia się na nich sytuację osób, które nie są wszystkim znane- zwłaszcza na spotkaniach co miesięcznych- obowiązkowych. Zespoły interdyscyplinarne, nie do końca spełniają

oczekiwania, gdyż sprawy tam poruszane są bardzo ogólnikowe i nie dotyczą konkretnych problemów danej rodziny, która nie jest wszystkim znana. Współpraca na szczeblu pracowników szeregowych układa się dość pomyślnie, choć zależy to od ludzi z którymi się współpracuje, trochę mniej optymistycznie wygląda to jednak na szczeblu wyższym. Specjaliści skarżą się też na brak ściśle określonych zadań instytucji i zasad ich realizacji, brak procedur współdziałania, brak kompetencji i umiejętności zarządzania ze strony zwierzchników (brak empatii, zrozumienia specyfiki pracy, brak umiejętności komunikacyjnych i zarządzania zasobami ludzkimi, brak umiejętności do motywowania i wspierania pracowników, nie liczenie się z opinią lub stanowiskiem pracowników, brak sprecyzowanego zakresu obowiązków pracownika, braki kadrowe, trudności finansowe, zbędna biurokracja, nadmiar zjawisk patologicznych, zbyt małą ilość specjalistów zajmujących się profilaktyką i wsparciem społecznym, chęć gratyfikacji w przypadku organizowania zajęć z zakresu profilaktyki na terenie szkoły, na co nie ma środków, brak właściwej wymiany informacji np. kuratorzy nie widzą potrzeby kontaktowania się z pedagogami, którzy czasami przypadkiem dowiadują się o sprawowanych nadzorach przez kuratorów nad dziećmi z danej szkoły, brak globalnego podejścia do problemu, „spsychologia" co oznacza, że każdy ze specjalistów i instytucji zajmuje się wyłącznie swoją działką, brak jest współpracy wynikającej z braku kontaktu ze szkołą instytucji takich jak MOPR czy Policja, w razie dokonania czynu karalnego lub innych sytuacji przez dziecko, które na ogół w szkole funkcjonuje w miarę normalnie nie budząc żadnych obaw czy niepokoju ze strony nauczycieli. W MOPR na dzień dzisiejszy pracuje 1 psycholog- dla porównania w MOPR w Katowicach jest ich ok. 20- tu. Badani sądzą, że w środowisku jest zdecydowanie za mało pracy z całą rodziną i bezpośrednio w rodzinie tzn. wg modelu psychiatrii czynnej Case menagoment, charakteryzującym się aktywnym podejściem do pacjenta, poprzez wejście w jego system rodzinny oraz monitorowaniem potrzeb i ich realizacji. Psychiatria środowiskowa jest w dalszym ciągu bardzo mało rozwinięta. Do największych trudności jakie napotykają pedagodzy szkolni w swojej pracy zawodowej można zaliczyć: trudności we współpracy z nauczycielami oraz rodzicami, negatywna postawa rodziców wobec szkoły, choroby psychiczne dzieci i młodzieży oraz brak właściwego wsparcia ze strony instytucji, narastająca agresja w szkole, zbyt mała ilość godzin w stosunku do ilości problemów, opór ze strony rodziców, brak nakładów finansowych z zakresu profilaktyki, trudności w kontaktach z instytucjami, z rodzinami, co utrudnia jakiekolwiek działania naprawcze, zbyt duży zakres obowiązków, brak odpowiedniej liczby lekarzy psychiatrów- zwłaszcza dziecięcych, terapeutów rodzinnych, do których należałoby kierować całe rodziny. Dużym problemem dla respondentów jest fakt, iż dyrektorzy czy kierownicy nie rozmawiają z pracownikami, a to jest wg respondenta kopalnia wiedzy w konkretnym temacie. Współpracę może utrudniać także nieufność wobec organizacji pozarządowych i kościelnych oraz stereotypowe przekonania, że np. ochronki nie udzielają profesjonalnej pomocy. Ponadto Urząd Miasta za mało pieniędzy przeznacza na profilaktykę i zwalczanie narkomanii, co zdecydowanie ogranicza działania profilaktyczne i wspierające. Inną przeszkodą we współpracy międzyinstytucjonalnej jest brak jasnego systemu stworzonego dla procesu pomagania i ustalonych procedur pomagania na poziomie miasta, braku informacji odnośnie „rzeczywistości danej placówki", niezdrowej rywalizacji pomiędzy placówkami, braku wzajemnej wiedzy o kompetencjach, w placówkach królują „wąskie specjalizacje" tzn. pracownicy zajmują się tylko tym w czym się specjalizują, nie przekraczają swoich kompetencji, nawet jeśli chodzi o drobne przysługi jak np. poproszenie koleżanki do telefonu.

Niektórzy respondenci jak pedagog z Domu Dziecka w celu nawiązania lepszej współpracy zaproponowała spotkania z nauczycielami, aby pokazać jak wygląda życie dzieci w Domu Dziecka, oraz dzień powszedni wychowawcy. Spotkania te są organizowane też dla

przedstawicieli innych instytucji, by Ci także mieli bardziej realne oczekiwania i by nie żądali rzeczy niemożliwych, tym bardziej, że wychowawca ma pod opieką nie jednego a kilku podopiecznych. Instytucje z którymi współpracuje Dom Dziecka w odczuciu respondentki są po to by pomagać innym, ale czasami można odnieść wrażenie jakby placówki nie miały takiego samego celu, jakim jest dobro dziecka, gdyż wykonanie pewnych procedur jest przerzucaniem problemu od jednej instytucji do drugiej. Oprócz tego dochodzi też do sytuacji wytykania sobie win i testowania kto ma większą siłę przebicia, co może świadczyć o tym, że poziom komunikacji między przedstawicielami różnych placówek jest na bardzo niskim poziomie. Problemem w Domu Dziecka jest również to, że placówką tą najpierw zawiadywał Wydział Edukacji w tej chwili Wydział Zdrowia, w związku z czym część personelu podlega zasadom zatrudniania się w oparciu o kartę nauczyciela. Wiąże się podziałem personelu pod kątem nierównego zarobkowania.

Propozycje i oczekiwania specjalistów wobec działalności profilaktyczno-wspierającej prowadzonej na trenie miasta Bytom.

Na terenie Bytomia dostrzega się palącą potrzebę tworzenia zespołów interwencyjnych, w związku z czym istnieje duże zapotrzebowanie na psychologów interwencyjnych. Jest wiele zdarzeń kryzysowych, które wymagają natychmiastowej interwencji psychologa, a ich brak powoduje nieodwracalne skutki psychospołeczne u osób, które ich doświadczają. Specjalistka reprezentująca Sąd Rejonowy urealniłby standardy dotyczące spraw przypadających na jedną osobę, gdyż ona sama w ciągu jednego miesiąca musi odwiedzić, zdiagnozować i opisać 60 rodzin, nie wspominając już nawet o tym, że oprócz tego musi kontrolować nadzory 11 kuratorów społecznych. Dużym utrudnieniem według respondentki w pracy kuratora jest też brak numerów na budynkach domów, nazwisk na domofonach oraz bezpańsko biegające psy stanowiące dla niej realne zagrożenie. Ponadto, respondentka uważa, że pedagodzy szkolni powinni stosować odpowiednie środki wychowawcze wobec szkodliwych zachowań uczniów a nie kierować ich od razu do Sądu. Poza tym według respondentki pedagodzy są przeświadczeni, że kurator sądowy jest w stanie „uzdrowić" małoletniego w przeciągu najwyżej miesiąca, co jest absurdem i totalnym nieporozumieniem.. Sąd powinien być traktowany jako ostateczność, „ścianę, za która już nic nie ma" Kolejnym oczekiwaniem osób badanych jest konieczność doprecyzowania procedur co mogłoby przeciwdziałać „spychologii", której ofiarą jest sam klient. Respondenci sugerowali również, że warto byłoby poważniej zacząć traktować czas, zwłaszcza w przypadku osób niedostosowanych społecznie lub będących w grupie ryzyka. Czas ma duże znaczenie, gdyż jak do tej pory zbyt późno reagowało się na pewnego rodzaju symptomy niedostosowania, podejmując interwencje przeważnie w momencie, kiedy nieletni osiągali już pełnoletniość. „Zdarza się tak, że sąd rodzinny zwleka z decyzjami, żeby ktoś miał już 18 lat i żeby się go pozbyć" – mówi jeden z respondentów. Przebudowy wymaga także struktura Poradni Pedagogiczno-Psychologicznej w kierunku specjalistycznym, a mianowicie należałoby stworzyć dział poradnictwa zawodowego, dział psychoterapii, dział profilaktyki niedostosowania społecznego, dział opieki nad dzieckiem niepełnosprawnym, dział logopedyczny. Innym problemem jest mała dostępność instytucji wspierających, niedostosowane są też godziny urzędowania tych placówek, brak przepisów zobowiązujących osoby potrzebujące kontaktu z instytucją wspierającą. Specjaliści z MOPR zmniejszyliby ilość rodzin podopiecznych przypadających na 1 pracownika socjalnego, zwiększyliby kadrę specjalistów ds. osób uzależnionych, wprowadziłaby szkolenia dotyczące komunikacji interpersonalnej dla kierowników oraz superwizje, dostosowaliby też godziny urzędowania do potrzeb otoczenia oraz doprowadziliby do częstszych spotkań dyrekcji z pracownikami, w celu bieżącego rozwiązywania problemów związanych z pracą i wsparciem pracowników. Należałoby także

wzmocnić system motywacyjny w pracy. Respondenci wskazali też na deficyt działań profilaktycznych, zwłaszcza jeśli chodzi o problem alkoholizmu, który według nich jest plagą w Bytomiu. Wobec czego należałoby zlikwidować sklepy całodobowe, w których można kupić napoje wysokoprocentowe i zwiększyć kontrolę wydawania zasiłków rodzinnych, które bardzo często są przeznaczane na alkohol. Dotychczas sposób wydawania tych pieniędzy nie był monitorowany przez pracowników socjalnych. Respondenci gdyby mieli na to wpływ, polepszyłaby też warunki lokalowe w swojej pracy, zwiększyliby wynagrodzenie oraz liczbę komputerów, których ciągle brakuje. Jeżeli chodzi o działalność szkół to według kierownika Działu Prewencji Miejskiej Komendy Policji pedagodzy powinni zostać przeszkoleni pod kątem prawnym, gdyż „żyją w mylnym przekonaniu, że to policja jest od wszystkiego". Według badanej świetlice powinny być otwarte do późnych godzin wieczornych, podobnie zresztą jak Punk Interwencji Kryzysowej w Miejskim Ośrodek Pomocy Rodzinie, ponieważ wiele tragedii rozgrywa się właśnie w godzinach popołudniowych, a Policja czy Strażnik Miejski nie są w stanie udzielić pomocy psychologicznej, kiedy takowa jest potrzebna. Poza tym mundur policjanta czy strażnika odstrasza potencjalnego klienta, wytwarza niewidzialną barierę i stwarza dystans. Respondentka wskazała też na potrzebę organizowania nieodpłatnych zajęć dla młodzieży np. w domach kultury, klubach młodzieżowych, których jest zdecydowanie za mało w środowisku. Palącą potrzebą jest także pedagogizacja rodziców. Badana uważa, że zajęcia dla niektórych rodziców powinny być obowiązkowe, ze względu na ich niechęć do uczestniczenia w tego typu spotkaniach, zwłaszcza rodziców z rodzin „nowobogackich", dla których ważniejsza jest praca niż wychowywanie dzieci. Badana zgłaszała też duże zapotrzebowanie na samochody policyjne, których jak twierdzi, stale brakuje w Komendzie. Ponadto, zdaniem badanej dziecko, które nie realizuje obowiązku nauki nie powinno otrzymywać stypendium socjalnego. Strażnicy Miejscy z jednej strony chcieliby zwiększenia swoich uprawnień np. w kwestii posiadania broni, która mogłaby wpłynąć na ich bezpieczeństwo w pracy, z drugiej jednak strony obawiają się tzw. „spychologii". Zgłaszali też zapotrzebowanie na zmianę regulacji prawnych, aby nie produkować niepotrzebnie stosu notatek a w zamian czego należałoby zająć się wczesną prewencją i szybką interwencją. Notatki i przekazywanie sprawy dalej np. Policji, która i tak „jest zawalona robotą" to tylko strata czasu. Komendant Straży Miejskiej jest otwarty na takie zmiany, ale przepisy nie pozwalają i jak sam twierdzi „związują ręce". Respondent uważa także, że jest w dalszym ciągu za mało specjalistów zwłaszcza w takich dzielnicach jak Bobrek, a współpraca miedzy instytucjonalna zależy w dużym stopniu od nastroju pracowników w danym dniu. Na większą skuteczność działań Poradni zapewne miałoby wpływ większe zainteresowanie ze strony nauczycieli, uczniów i pedagogów sytuacją życiową ucznia. Informowanie siebie nawzajem w szkole o tym, że dany uczeń ma problemy w domu i to nie tylko natury socjalno-bytowej, ale także rodzinnej-emocjonalnej. Taki wielostronny ogląd sytuacji życiowej ucznia nie tylko z jego relacji, ale także z bezpośredniego kontaktu z jego rodziną, oraz wynikających z opinii specjalistów, mógłby zwiększyć szanse udzielenia skutecznej pomocy uczniowi oraz zwiększyć trafność diagnozy jego zachowania. Sprawa ta dotyczy również kuratorów, którzy niechętnie kontaktują się z Poradnią, przekazując pewne informacje nawet przez rodzinę. Ze względu na ciągłe konkurowania ze sobą instytucji np. o finanse w tym stowarzyszeń, które biorą udział w konkursach i walczą ze sobą o pieniądze na realizację projektów, można by zamiast tego połączyć siły i stworzyć coś wspólnie na szerszą skalę. Współpracą międzyinstytucjonalną według respondentów powinien zawiadywać powołany do tego zadania koordynator, bo bardzo często np. konferencje czy spotkania odbywają się w tym samym czasie, w trzech różnych miejscach na których spotykają się przedstawiciele różnych ważnych instytucji jak pracownicy MOPR, przedstawiciele Kościoła czy Doradcy Prezydenta, którzy nie mogą być w trzech rożnych miejscach jednocześnie. Wskazano też na konieczność tworzenia klubów

młodzieżowych i środowiskowych dla młodzieży oraz potrzebę powstawania różnych innych form aktywności społecznej dla młodzieży, która byłaby całkowicie nieodpłatna. Pedagodzy sprecyzowali bardzo dokładnie swoje oczekiwania wobec systemu wsparcia społecznego a mianowicie, należałoby uaktywnić współpracę z rodzicami, ograniczyć biurokrację, położyć nacisk na aktywność zespołową, zorganizowanie funduszy, które można by przeznaczyć na różne formy spędzania czasu wolnego dla dzieci i młodzieży, więcej czasu na działania praktyczne a mniej na papierkowe, ostrzejsze przepisy w kodeksie karnym związane z zaniedbaniami, których dopuszczają się rodzice wobec swoich dzieci i czując się bezkarni. Jeśli chodzi natomiast o kuratorów społecznych to pedagodzy wymagaliby od nich, aby ci już na początku roku informowali szkołę o tym, które z dzieci mają przyznany nadzór. Respondenci oczekiwaliby także grupy wsparcia bądź grupy superwizyjnej dla pedagogów i wychowawców, którzy są przemęczeni pracą oraz obciążeni stopniem trudności przypadków.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI KOŃCOWE

Biorąc pod uwagę wyniki badań, przeprowadzonych zarówno w środowisku rodzinnym, jak i w społeczności lokalnej miasta Bytom, badacz stworzył własną koncepcję, dotyczącą oddziaływań profilaktycznych i wspierających obejmujących jednostki niedostosowane społecznie zamieszkałe na terenie miasta Bytom.

Idea programu tworzonego na użytek tej pracy zmierza w kierunku profilaktyki integralnej, która stała się w ostatnich dwóch dziesięcioleciach istotnym elementem wychowania w rodzinie i szkole. Profilaktyka integralna jest odpowiedzią na brak skuteczności dotychczas prowadzonych programów profilaktycznych oraz stale rosnącej skali problemowych zachowań dzieci i młodzieży, które wskazują na potrzebę opracowania programów nowej generacji. Innowacyjność podejścia profilaktyki integralnej polega głównie na tym, iż uwzględnia ona całą rzeczywistość wychowanka, nie tylko jeden jej fragment np. postawę wobec substancji psychoaktywnych.

Takie całościowe rozumienie jednostki, koreluje z podejściem systemowym, którego badacz jest zagorzałym zwolennikiem. Słowo system, oznacza złożoną całość, na którą składa się cała nasza rzeczywistość, która od samego początku jest budowana przez relacje z innymi ludźmi. Stajemy się „my", zanim staniemy się „ja", nasza indywidualność pochodzi ze społecznego kontekstu naszego życia. Podejście systemowe wskazuje zatem, aby przyczyn zaburzonego zachowania dziecka upatrywać nie tylko w samym wychowanku, ale w środowisku w którym on żyje, w interakcjach społecznych, w które jest uwikłany. Bardzo często bowiem jest tak, iż symptom jakiejś choroby czy zaburzenia dziecka jest objawem choroby całej rodziny, bądź innego systemu społecznego, (np. rówieśniczego, szkolnego, sąsiedzkiego), w którym jednostka funkcjonuje.

Ideą programu jest przygotowanie jednostki niedostosowanej społecznie do mądrego, dojrzałego i odpowiedzialnego życia poprzez wyposażenie jej w potrzebną wiedzę i umiejętności niezbędne do pełnienia określonych ról i zadań w społeczeństwie. Ważne jest dla badacza również to, aby wspierać jego indywidualny rozwój, na podstawie szczegółowej diagnozy jego potrzeb i możliwości oraz wnikliwej analizy środowiska rodzinnego i społecznego. Dojrzałość wychowanka rozumiana jest tu, więc jako umiejętność dbania o własny rozwój we wszystkich dziedzinach życia, poprzez budowanie pozytywnych relacji z samym sobą oraz z drugim człowiekiem, jednocześnie ochraniając i rozwijając swoją świadomość, wolność i autonomię.

Istotne jest bowiem nie tylko oddziaływanie na systemy społeczne, które mogą mieć negatywny wpływ na rozwój wychowanka, ale należy również wziąć pod uwagę osobowość wychowanka, jego temperament, predyspozycje, indywidualne możliwości i kompetencje psychospołeczne. Do podstawowych kompetencji i umiejętności prospołecznych, w które powinien posiadać wychowanek można zaliczyć: dojrzałość emocjonalną, odporność na stres, umiejętność nawiązywania kontaktów z ludźmi, radzenia sobie w sytuacjach trudnych, rozwiązywania konfliktów, opierania się naciskom ze strony otoczenia, zdolność do budowania pozytywnych więzi międzyludzkich, odkrywania i respektowania podstawowych wartości i norm moralnych, realistycznego myślenia i oceny sytuacji, stawiania sobie wymagań, umiejętność konstruktywnego wyrażania uczuć i emocji, komunikowania potrzeb i oczekiwań, umiejętność dostosowania się do szybko zmieniającej się rzeczywistości na bazie odkrywania własnych zasobów i dbania o poczucie własnej wartości itd.

Z doświadczeń badacza w pracy z młodzieżą oraz z przeprowadzonych badań jasno wynika, że młodzi ludzie mają braki na elementarnym poziomie umiejętności interpersonalnych jak np. przedstawianie się, słuchanie, prowadzenie rozmowy, mówienie o sobie, o tym co lubią, a czego nie lubią, co sprawia im radość, przyjemność. Nie mają też

dość okazji, aby zastanowić się na tym, jakie mają oczekiwania względem siebie i innych, jakie są ich potrzeby, marzenia, cele, co chcieliby w swoim życiu zmienić co osiągnąć, co stanowi dla nich najwyższą wartość.

Jeśli chodzi o problem niedostosowania społecznego bardzo ważna jest wnikliwa, precyzyjna i całościowa diagnoza przyczyn pojawienia się tego problemu, obejmująca szerszy, społeczny kontekst zachowania jednostki. Należy bowiem dojść do źródła niepożądanych zachowań, gdyż walka z jego symptomami jest bezcelowa i prowadzi wyłącznie do strat i to nie tylko materialnych. Podejście systemowe zaprzecza myśleniu o jednostce jako o głównym sprawcy niewłaściwych zachowań, który ze względu na obciążenie genetyczne czy też złą wolę, sam wybiera takie a nie inne sposoby reagowania w określonych sytuacjach. Powinno się wziąć pod uwagę fakt, iż osoby te przeważnie wychowują się społecznościach ludzkich, w której nie obowiązują jasno sprecyzowane zasady i normy współżycia społecznego, brakuje w nich też dojrzałej hierarchii wartości, co sprawia, że są oni pełni kompleksów, oporów, zahamowań emocjonalnych, co wpływa na ich zmniejszoną odporność na frustrację, przez co często zbyt szybko i gwałtownie reagują w kontaktach z innymi. Agresywne zachowania są często jedynym sposobem reagowania jaki znają. Nie mają też innego punku odniesienia, mają tendencje do szukania chwilowej ulgi, kompulsywnego odreagowywania swoich problemów a nie rozwiązywania ich, tym samym nie są też zdolne do wzięcia odpowiedzialności za własne postępowanie.

Zadaniem profilaktyka niedostosowania społecznego nie jest więc, wyłącznie krytykowanie niepoprawnych zachowań, wskazywanie na ich szkodliwość, straszenie konsekwencjami oraz ich rejestrowanie, ale przede wszystkim modelowanie pozytywnych i konstruktywnych wzorów postępowania, form życia i współżycia z innymi, z którymi osoby niedostosowane powinny się skonfrontować. Bardzo ważne jest też przekazywanie i wpajanie młodzieży niedostosowanej pożytecznych pasji, zainteresowań, konstruktywnych sposobów spędzania czasu wolnego, gdyż dopiero wtedy będą oni mieli możliwość dokonania wyboru tego jak będą chcieli by wyglądało ich życie dalej?

Bardzo ważną kwestią, którą należałoby podkreślić, jest sposób przekazywania w/w wiedzy i umiejętności. To nie mogą być pogadanki, wykłady czy głośne popisowe akcje, ale praktyczne ćwiczenia umiejętności zaprezentowane np. w scenkach dramowych czy za pomocą odgrywania ról np. ofiary i osoby prześladowanej. Inną formą oddziaływań mogą być też wyjazdy poza miejsce zamieszkania, dzięki którym młodzi ludzie będą mieli możliwość obcowania z naturą oraz poznawania różnych form rekreacji, uprawiania niektórych sportów, kształtowania własnych upodobań co do form spędzania czasu wolnego.

Szkoła jako drugie po rodzinie środowisko wychowawcze, powinno mieć jasno określone stanowisko w sprawie wychowania, gdyż w sytuacji kiedy rodzina nie jest w stanie stworzyć ku temu odpowiednich warunków, obowiązek ten spoczywa na szkole, w której młody człowiek powinien odnaleźć wzorce prawidłowych relacji, utracone wartości, zasady, autorytety, zrozumienie oraz wsparcie w trudnych chwilach i nadzieję na lepszą przyszłość.

Większość szkół nastawiona jest jednak w dalszym ciągu na to, by nauczać a nie wychowywać. Przykładem tego może być stale dominujący w szkołach system dyscyplinarny- kar, zakazów, kontroli oraz braku pozytywnych wzmocnień i nagród w kontakcie z uczniem, które z pewnością o wiele bardziej motywowałyby go do pracy nad sobą. W wielu szkołach wciąż króluje encyklopedyczne nauczanie, klasy są zbyt liczne, programy nauczania przeładowane. Nie przywiązuje się też zbyt wielkiej wagi do kształtowania w uczniach umiejętności samodzielnego, krytycznego myślenia i twórczego wyrażania siebie. Wprawdzie aktualnie są czynione starania w tym kierunku, aby zmienić istniejący stan rzeczy, zwłaszcza za sprawą głównie Ministerstwa Edukacji Narodowej, np. jeden z pomysłów ma służyć temu, aby uczniowie mieli możliwość wyboru przedmiotów,

które ich szczególnie interesują. Jednak pomimo wszystko wiele takowych projektów w dalszym ciągu, nie została jeszcze zaakceptowana i wdrożona.

Przeprowadzone badania dowodzą też, jak wiele jeszcze jest do zrobienia w kwestii działalności szkoły oraz jej współpracy z rodziną. Zamierzeniem badacza nie jest pokazanie wyłącznie słabości szkoły, bo jak wiadomo (co także wynika z badań) szkoła stanowi bardzo duże zaplecze dla uczniów pod względem psycho- edukacyjnym i socjalnym, ale aby głębiej zastanowić się nad tym, co by jeszcze zmodyfikować, aby zgłaszanych skarg, pretensji i problemów zarówno ze strony nauczycieli jak i rodziców było jeszcze mniej. Wśród wielu z nich, które zamieszczone zostały w części pracy zatytułowanej „Podsumowanie analizy indywidualnych przypadków badanych rodzin", badacz wybrał te, które zasługują na szczególną uwagę, a mianowicie: niedopuszczalne jest zachowanie nauczycieli, którzy z powodu braku wiedzy i odpowiednich kompetencji szykanują, potępiają czy krytykują ucznia, który z powodu swojej trudnej sytuacji życiowej, zachowuje się niewłaściwie na terenie szkoły. Tacy uczniowie przeważnie podobnie traktowani przez swoich kolegów i koleżanki z klasy (biorąc niejednokrotnie przykład z nauczyciela), w końcu przestają chodzić do szkoły i wstępują na drogę demoralizacji. „Pozbycie się" takiego ucznia ze szkoły poprzez np. umieszczenie go w innej szkole lub w placówce, nie rozwiązuje problemu a wręcz tylko go wzmacnia, bowiem uczeń nie mając wsparcia ze strony rodziny i szkoły, będzie go szukał np. w grupie nieformalnej o charakterze przestępczym. Umieszczenie dziecka w placówce jest psychologicznie bardzo trudnym momentem nie tylko dla wychowanka, ale także dla większości rodziców, którzy niejednokrotnie mają z tego powodu ogromne poczucie winy, że że „nie byli dobrymi rodzicami". Faktem, jest, że nie wszyscy rodzice są przeciwni takim decyzjom, są też tacy rodzice, dla których jest ona wręcz „wybawieniem", z powodów trudności finansowym i mieszkaniowych, ale to stanowi jakby odrębny problem. Warto jednak zaznaczyć, że istnieje wystarczająco wiele możliwości oddziaływań ze strony instytucji lokalnych, które powinny współdziałać ze sobą w tym celu, aby uchronić rodziny od takowych rozwiązań. Niepokojące jest także stwierdzenie uczniów, dotyczące lekcji szkolnych, które w ich odczuciu są nudne i nieciekawe, podobnie zresztą jest postrzegany obowiązek szkolny, którego realizacja równoznaczna jest z karą. Problemem jest również to, iż nauczyciele w mniemaniu uczniów przywiązują zbyt wielką wagę do oceniania, co wyzwala ogromny stres i niepokój. Ponadto w szkołach rzadko organizuje się zajęcia integracyjne i profilaktyczne dla rodziców, które by mogły znacząco podnieść kompetencje wychowawcze zarówno rodziców jak i nauczycieli.

Dlaczego rodzice unikają wywiadówek i kontaktu ze szkołą? Dlaczego nauczyciele zamiast zmierzyć się z problemem ucznia, wolą odesłać go do innego specjalisty czy palcówki?

Odpowiedz na to pytanie jest bardzo prosta- zarówno jedni jak i drudzy nie przyznają sobie prawa do mówienia głośno o problemach, które ich dotyczą, z powodu lęku przed krytyką i negatywną oceną ich kompetencji. Wielu nauczycieli rozpoczynających pracę w szkole, nie przyznaje się do tego, że z czymś sobie nie radzą, że jakiś problem, który ich przerasta, ukrywają to, nie prosząc innych o wsparcie. Nauczyciele boją się oceniania ich pracy przez innych nauczycieli, dyrekcję oraz samych uczniów. Można by się zastanowić nad tym, ilu nauczycieli dokonuje ewaluacji swoich zajęć? Jeśli ewaluacja byłaby przeprowadzana choć raz na pół roku, efekty pracy z młodzieżą zapewne byłyby o wiele bardziej zadawalające. Ileż można by było dowiedzieć się od samych uczniów, co chcieliby zmienić w szkole, aby stała się ona dla nich bardziej przyjazna. Jednym z pomysłów, które można by było wprowadzić w życie jest specjalna skrzynka życzeń, do której uczniowie mogliby wrzucć swoje pomysły, dzięki którym mieliby poczucie, ze mają wpływ na to co się dzieje w szkole. Skrzynka mogłaby też zawierać skargi i problemy, o których uczniowie chcieliby zakomunikować anonimowo, z różnych powodów, nie mogąc tego zrobić drogą

oficjalną. Podobnie rzecz się ma z rodzicami. Rodzice unikają szkoły, gdyż boją się oceny nauczycieli, którzy patrzą na nich przez pryzmat negatywnych zachowań ich dzieci. Rodzice są najważniejszymi osobami dla dziecka i największymi sprzymierzeńcami nauczyciela, gdyż to oni w pierwszej kolejności mają prawo i obowiązek wypełniać w sposób należyty swoje obowiązki rodzicielskie. Większość rodziców kocha swoje dzieci, dlatego też w obliczu własnej bezradności, raczej bedą współpracować, jeśli tylko nie zostaną po raz kolejny wytykane im błędy wychowawcze. Zarówno rodzice jak również nauczyciele potrzebują wsparcia psychologicznego i merytorycznego, aby podnieść własne poczucie kompetencji.

W zaproponowanym przez badacza programie nie może zabraknąć następujących etapów działań profilaktycznych:

I DIAGNOZA POTRZEB I OCZEKIWAŃ

Aby móc zmienić szkołę w miejsce żywe, otwarte i bezpieczne, należy zacząć od szczegółowej diagnozy oczekiwań i potrzeb uczniów. Istotna wydaje się tu być kwestia zainteresowań, np. weźmy za przykład zajęcia sportowe, w których biorą udział zarówno chłopcy jak i dziewczęta. Ze względu na płeć, różne są z pewnością ich oczekiwania wobec zajęć dlatego też warto było by je było poznać i zweryfikować. Diagnozę można przeprowadzić na przykład za pomocą techniki ankiety.

II INTEGRACJA ZESPOŁU KLASOWEGO Z WYCHOWAWCĄ

Na tym etapie powinna nastąpić integracja zespołu klasowego z nauczycielem, wychowawcą. Wychowawca powinien poznać bliżej swoich uczniów, nie tylko od strony edukacyjnej, ale także osobowościowej. Poznanie tego czego boją i lękają się uczniowie, jakie są ich problemy, jak reagują w różnych sytuacjach, co lubią, a czego nie, w jakich środowiskach obracają, może obniżyć poziom lęku nauczycieli. Nie jest sztuką zaprowadzić ucznia do pedagoga z żądaniem typu- „zrób coś tym dzieckiem", ale móc samemu stawić czoła wyzwaniu. Nauczyciele przeważnie nie chcą uczestniczyć w zajęciach integracyjnych, a tak naprawdę od nich przede wszystkim zależy to, jak uczeń będzie funkcjonował w szkole. Zajęcia integracyjne to też świetna okazja do tego, aby porozmawiać o tym, jak można by spędzać czas, w ramach zajęć pozalekcyjnych. Jednym z celów tych zajęć jest też konieczność wyjścia nauczyciela z roli przywódcy na pozycję animatora. Nauczyciel powinien być bowiem zaangażowany w swoją pracę, być elastycznym w myśleniu i działaniu oraz mieć krytyczny stosunek wobec siebie oraz autorytet w oczach uczniów. Nauczyciel nie jest tylko od przekazywania wiedzy, ale też co ważniejsze od kształtowania osobowości wychowanka, budzenia w młodzieży zainteresowań, wyrabiania nastawienia (chęci) i wyrabiania umiejętności i nawyków do samodzielnego uczenia się, zdobywania wiedzy i doskonalenia własnej kultury intelektualnej. Godziny wychowawcze powinny być przeznaczone na tematy związane z profilaktyką niedostosowania społecznego, które powinny być też po części wprowadzane na zajęcia z rodzicami.

III TWÓRCZOŚĆ WŁASNA UCZNIÓW

- (samodzielne inicjatywy uczniów, wspierane przez szkołę, wolontariuszy, sponsorów, organizacje pozarządowe, samorządy uczniowskie).

Blok ten otwiera wielkie możliwości uczniom, których wszystkie pomysły są brane pod uwagę, a te najciekawsze są nagradzane i wprowadzane do użytku. Powszechnie wiadomo, że nie sposób obejść się tutaj bez środków finansowych, które mogłyby pomóc w realizacji tych przedsięwzięć, dlatego też niezbędne jest wsparcie ze strony środowiska lokalnego. To tylko uczniowie wiedzą najlepiej, co jest im potrzebne do tego, aby mogli się czuć w pełni szczęśliwi i zadowoleni oraz by mogli spełniać swoje plany i marzenia. Wystarczy ich tylko o to zapytać. Treningi przedsiębiorczości stają się coraz bardziej popularne w szkołach, odnosząc

spektakularne efekty, dzięki czemu młodzież odkrywa w sobie niezwykły potencjał twórczy, a poprzez aktywność własną ma poczucie spełnienia, samorealizacji i zwiększonej samooceny. Ośrodkiem centralnym działań twórczych (ale nie tylko) młodzieży szkolnej powinien być samorząd uczniowski, mający pieczę nad podejmowaniem jakichkolwiek uczniowskich inicjatyw społecznych.

IV PEDAGOGICACJA RODZICÓW

Trening umiejętności rodzicielskich powinien odbywać się w każdej szkole. Rodzice zgłaszają bardzo duże zapotrzebowanie na tego typu zajęcia, czego potwierdzeniem są wyniki z przeprowadzonych badań. Wprawdzie zdarza się, że nie wszyscy rodzice są chętni do uczestnictwa w tego typu zajęciach, ale pomimo wszystko powinno się dążyć do tego, by zajęcia te były obowiązkowe. Najlepszym rozwiązaniem byłoby, aby pedagogizacja była prowadzona przez profesjonalistów, zajmujących się na co dzień pracą z rodzinami, ale jeśli szkoła nie może sobie na to pozwolić, zajęcia te powinny być prowadzone przez pedagoga lub psychologa szkolnego.

V OSOBNE GRUPY WSPARCIA DLA NAUCZYCIELI I RODZICÓW

Na terenie szkół oraz innych instytucji powinny funkcjonować grupy wsparcia dla pracowników oraz dla rodziców. Badania pokazują, też że w większości instytucji, w których prowadzona jest terapia indywidualna czy grupowa nie prowadzi się superwizji.

Podstawą integralnej (pozytywnej) profilaktyki jest współpraca rodziny ze szkołą, władzami lokalnymi, policją, ośrodkami pomocy społecznej, świetlicami środowiskowymi, organizacjami młodzieżowymi, zakładami pracy, uczelniami, Kościołem, środkami przekazu. Dla prawidłowego rozwoju młodych ludzi potrzebne jest bowiem tworzenie bezpiecznych pod względem emocjonalnym warunków w rodzinie, środowisku sąsiedzkim i w szkole. Jednym z największych ówczesnych zagrożeń młodzieży, jest ich „nic nie robienie" tzn, wałęsanie się po ulicach bez celu, przesiadywanie godzinami przed telewizorem lub komputerem i serwowanie w internecie. To są współcześni wychowawcy naszych dzieci, podczas gdy zapracowani rodzice spędzają czas poza domem, lub też są w nich, ale jakby byli nieobecni. Duży wpływ na zmianę tej sytuacji mogli by mieć pedagodzy ulicy, których jest w dalszym ciągu stanowczo za mało. Ulubionym miejscem młodzieży stały się też centra handlowe, do których udają się na wagary- działania zmierzające do przeciwdziałające takowej sytuacji podejmują nie umundurowani policjanci, ale w dalszym ciągu są to wyłącznie działania zaradcze. Duże możliwości organizowania czasu wolnego mogą dać dzieciom i młodzieży wolontariusze, którzy w toku zajęć animacyjnych mogliby „zarażać" młodzież zagrożoną lub niedostosowaną społecznie swoimi pasjami, zainteresowaniami, hobby. Podobnie z resztą jak słuchacze szkół policealnych lub studenci Uniwersytetu Śląskiego, którzy już w tej chwili na terenie Bytomia, w ramach odbywania praktyk w rożnych bytomskich instytucjach inspirują młodzież do różnych pożytecznych działań. Na terenie Bytomia niezbędne są tez inicjatywy zmierzające do tworzenia instytucji wsparcia, ośrodków interwencji kryzysowej, telefonów zaufania, świetlic środowiskowych, ośrodków i klubów sportowych oraz innych form rekreacji dla dzieci i młodzieży. Dzieciom i młodzieży na co dzień potrzebna jest pomoc wychowawcza i psychologiczna, dostępne powinny być szkolne i międzyszkolne punkty konsultacyjne, poradnie i ośrodki interwencji kryzysowej, ośrodki specjalistyczne, dostępne nie tylko w godzinach porannych, ale także popołudniowych i wieczornych. Duża odpowiedzialność i wyzwanie spoczywa też na pomocy społecznej, która w ramach swoich obowiązków powinna na udzielać pomocy finansowej, ale także kontrolować na co faktycznie są wydawane pieniądze pobrane w formie świadczenia. Ponadto dużym problemem na terenie Bytomia jest wysoka stopa bezrobocia i w związku z tym duża potrzeba mobilizowania i motywowania mieszkańców

Bytomia do poszukiwania pracy zawodowej. Pomoc materialna jest niezwykle istotna ze względu na duży stopień ubóstwa występujący w rodzinach.

Prowadzone badania dowiodły również, że specjaliści są bardzo zaangażowani w swoją pracę zawodową, którą w większości przypadków, podjęli pod wpływem przemyślanego wyboru i zacnych pobudek jak np. chęć pomagania innym czy potrzeba zrozumienia drugiego człowieka. Ponadto respondenci czerpią wiele satysfakcji z wykonywanej pracy, ale jest kilka czynników, które negatywnie wpływają na współpracę międzyinstytucjonalną oraz utrudniają wykonywanie zawodowych obowiązków specjalistom. A są to: niezdrowa rywalizacja pomiędzy placówkami, brak wzajemnej wiedzy o kompetencjach specjalistów z danych instytucji, w placówkach królują przeważnie „wąskie specjalizacje" tzn. pracownicy zajmują się tylko tym, w czym się specjalizują, nie przekraczają swoich kompetencji, nawet jeśli chodzi o drobne przysługi jak np. poproszenie koleżanki do telefonu.

Respondenci bardzo jasno i precyzyjnie określili też swoje oczekiwania co do systemu wsparcia i profilaktyki prowadzonej na terenie Bytomia. Jednym z postulatów jest potrzeba wsparcia ze strony lekarzy zwłaszcza psychiatrów dziecięcych, do których specjaliści mogliby kierować swoich podopiecznych. Brakuje też terapeutów rodzinnych, którzy prowadziliby terapię z całą rodziną oraz innych specjalistów jak np. pracowników socjalnych, oferujących wsparcie i pomoc jednostkom niedostosowanym społecznie i ich rodzinom. Braki w kadrach odnoszą się również do psychologów zwłaszcza interwencyjnych. W MOPR na dzień dzisiejszy pracuje jeden psycholog. (dla porównania w Katowicach jest ich ok. 20- tu). Specjalistom brakuje też bezpośredniego kontaktu z przełożonymi, z którymi mogliby rozmawiać o aktualnych problemach i trudnościach z nich wynikających. Dużym utrudnieniem są też warunki lokalowe, które są niedostosowane do wymagań specjalistów i klientów. Należałoby też wzmocnić system motywacyjny pracowników oraz zwiększyć ich wynagrodzenia. Mało też środków finansowych przeznacza się w opinii specjalistów na profilaktyką w Bytomiu. Duże przeszkody pojawiają się też na płaszczyźnie komunikacji wewnątrzinstytucjonalnej. Palącą potrzebą jest powołanie do życia zespołów szybkiej interwencji, ośrodków rekreacyjnych, sportowych. Należałoby także ograniczyć biurokrację a miejsce tzw. „papierkowych" prac wprowadzić działania praktyczne. Warto byłoby powołać koordynatora, który by sprawował kontrolę nad działalnością profilaktyczno- wspierającą na terenie Bytomia, zwłaszcza jeśli chodzi o kwestię współpracy instytucjonalnej. Specjaliści zwłaszcza pedagodzy ubolewają też nad faktem, braku wystarczającego przekazu informacji pomiędzy przedstawicielami różnych instytucji jak np. Sąd, MOPR, Szkoła. Warto byłoby też zorganizować szkolenia mające na celu wyposażenie specjalistów w wiedzę prawną dotyczącą zakresu praw i obowiązków przedstawicieli różnych instytucji, aby nie dochodziło do sytuacji przerzucania się kompetencjami, odpowiedzialnością oraz zakresem obowiązków przez specjalistów. Zastanawiające jest też to, iż specjaliści wykorzystują swoje prywatne kontakty do załatwiania spraw służbowych. Respondenci twierdzą, że dzięki temu, mogą szybciej i lepiej załatwić daną sprawę. Warto jednak pamiętać o tym, że względu na stopień i charakter owych znajomości nie można stawiać tego jako wyznacznikiem dobrej współpracy do której są zobligowane wszystkie placówki lokalne na terenie Bytomia.

W aneksie nr 5 został zamieszczony program wsparcia i profilaktyki wobec zjawiska niedostosowania społecznego pod nazwą „Filar", powstały na bazie zebranych przez badacza wyników badań.

BIBLIOGRAFIA

1. Ablewicz K, Hermeneutyczno- fenomenologiczna perspektywa badań w pedagogice, Wyd. U J, Kraków 1994r.
2. Aleszko Z, Choreoterapia w psychiatrii, „Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej we Wrocławiu" 1989/nr 48.
3. Akerman I., Family lav and family counselling, (w:) Social and caring services in Sweden 1996, Socialstyrelsen, Stockholm 1997.
4. Augustyniak-Nawrot E., Chorzy psychicznie korzystający z pomocy społecznej, (w:) E. Syrek, Jakość życia w chorobie, „Impuls", Kraków 2001.
5. Badora S., Współczesne tendencje w opiece nad dziećmi i młodzieżą- kontekst europejski. Młodzież w lokalnym systemie społecznym (red), S. Czarnecka, WSP, Częstochowa 2003.
6. Badora S., D. Marzec (red.), System opieki kompensacyjnej w zjednoczonej Europie. Wyd.„Impuls", Kraków 2002.
7. Barbaro B. De., Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny, Wyd. UJ, Kraków 1997.
8. Bartkowiak Z., Zdrowie psychiczne dzieci i młodzieży, „Pediatria Praktyczna", T. 7, nr 2, 1999.
9. Bauman T. S., O możliwości zastosowania metod jakościowych w badaniach pedagogicznych (w:) Zasady badań pedagogicznych, T. Pilch, Wyd. „Żak", Warszawa 1998.
10. Bąkowska M., Przemoc w rodzinie a zaburzenia zachowania dziecka, „Edukacja", nr 2, 1998 r.
11. Bertalanffy L. von, Ogólna teoria systemów, PWN, Warszawa 1984.
12. Borys M., Pomoc dzieciom zagrożonym patologią środowiska rodzinnego i lokalnego, Wyd. UŚ, Katowice 1997.
13. Bielańska A., Teatr, który leczy, Wyd. UJ, Kraków 2002.
14. Bielska E., Problem społeczny - analiza konceptu z perspektywy pedagogiki społecznej, „Opieka -Wychowanie – Terapie" 2001, nr l.
15. Bober M., Łączyk M., Twórczy styl pracy nauczyciela jako element stymulacji ekspresji dziecka, (w:) K. Krasoń i B. Mazepa- Domagała (red), Ekspresja twórcza dziecka, UŚ, Katowice 2004.
16. Bochyńska B., Czy dziecko ma prawo?, (w:) Przemoc wobec dziecka, Raport Katowice 1998
17. Bogdanowicz M., Kisiel B., Przasnyska B., Metodyka Weroniki Sherborne w terapii i wspomaganiu rozwoju dziecka, Warszawa 1994.
18. Bradshaw J., Zrozumieć rodzinę, Wyd. IPZ i Ż, Warszawa 1994.
19. Caplan G., System oparcia. (w:) Pomoc nieprofesjonalna i grupy wzajemnej pomocy, W. Widłak (red.), PTP, Warszawa 1987.
20. Cekiera Cz., Psychoprofilaktyka uzależnień oraz terapia i resocjalizacja osób uzależnionych, Wyd. KUL, Lublin 1993.
21. Cekiera Cz., Psychospołeczne aspekty patologii społecznych w Polsce u progu trzeciego tysiąclecia" (w:) Profilaktyka uzależnień drogą do wolności człowieka, Cz. Cekiera, I. Niewiadomska (red), TNKUL, Lublin 1999.
22. Ciechowicz J., Niedostosowanie społeczne dzieci i młodzieży, Wyd. WSP, Olsztyn 1999.
23. Cierpiałkowska L., Oblicza współczesnych uzależnień, Wyd. UAM, Poznań 2006.
24. Cichowicz J., Niedostosowanie społeczne dzieci i młodzieży, WSP, Olsztyn 1992.
25. Cudak H., Funkcjonowanie rodziny a nieprzystosowanie społeczne dzieci i młodzieży, Wydawnictwo WSP, Kielce 1998.
26. C. Cutrona, D. Russel , The Provisions of Social Relationships and Adaptation to Stress,

Advances in Personal Relationships, 1987, vol.1..
27. Czabała Cz., Rodzina a zaburzenia psychiczne. Instytut Psychiatryczno-Neurologiczny, Sekcja Psychoterapii PTP, Kraków 1988.
28. Czapiński, J., Panek, T., Diagnoza społeczna 2003. Warunki i jakość życia Polaków, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania, Warszawa 2004.
29. Czapów C., Wychowanie resocjalizujące. Elementy metodyki i diagnozy, Wyd. PWN, 1978.
30. Czarnecka- Dzialuk B., Ostrihańska Z., Wójcik D., Zasady odpowiedzialności nieletnich wobec kodyfikacji karnej, „Państwo i prawo", 1998.
31. Czerniawska O., Animacja jako metoda pracy kulturalno- oświatowej i społeczno wychowawczej, „Oświata dorosłych", 1974, nr 3.
32. Czerkawski A., Wsparcie społeczne w środowisku lokalnym, (w:) Czerkawski A., Roter A, Radziewicz-Winnicki A. (red), Zeszyty Naukowe. Wokół problematyki upośledzenia i wsparcia społecznego, (red) Śląska Wyższa Szkoła Zarządzania im. gen. Ziętka w Katowicach, Katowice 2006.
33. Dąbek A., Psychologiczne podstawy twórczej aktywności dziecka. Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Zielona Góra, 1988.
34. Dąbrowski K, Zdrowie psychiczne, PWN, Warszawa1979.
35. DSM IV Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 4th ed, American Psychiatric Association, Washington DC 1994.
36. Dunaj B., (red) Słownik współczesnego języka polskiego. Wyd. Wilga, Warszawa 1996.
37. Duriasz- Bułhak J., Milewski R, Partnerstwo w rozwoju lokalnym, Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa 2003.
38. Dziewiecki M., Nowoczesna profilaktyka uzależnień, „Jedność", Kielce 2001.
39. Eischelberger W, Jak wychować szczęśliwe dzieci, INTRA, Warszawa 1994.
40. Fatyga B., Młodzież u progu stulecia, „Remedium" 2001, nr 6.
41. G. Firlit, Metoda indywidualnego przypadku, (w:) Pedagogika społeczna. Człowiek w zmieniającym się świecie, (red), T. Pilch, I. Lepalczyk, Wyd. „Żak", Warszawa 1993
42. Frąckowiak, P. Mosiek, A. Radziewicz-Winnicki, Społeczne procesy modernizacyjne w środowisku lokalnym średniego miasta(doświadczenia i propozycje), Urząd Miejski Gminy Leszno, Rawicz-Leszno 2005.
43. Fengler J., Pomaganie męczy, Wypalenie w pracy zawodowej, GWP Gdańsk 2000.
44. Filipczuk H., Rodzina a rozwój psychiczny dziecka, Warszawa 1981.
45. Forward S., Toksyczni rodzice, Jacek Santorski & Co, Warszawa 1989.
46. Fromm E., Mieć czy być, Wyd. Rebis, Poznań 1995,
47. Fromm E., Ucieczka od wolności, Wyd. Czytelnik, Warszawa 1993.
48. Fromm E., Zdrowe społeczeństwo, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1995.
49. Gaberle A., Korcyl- Wolska M., Komentarz do Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, Wyd. Zakamycze, Gdańsk 2002.
50. Gajewska G., Oparcie i wsparcie społeczne w środowisku zamieszkania wyzwaniem dla pracy socjalnej (w) Społeczeństwo, demokracja, edukacja. Nowe wyzwania pracy socjalnej, (red) K. Marzec –Holka, Bydgoszcz 2000.
51. Galińska E, Muzykoterapia w arteterapii, (red.) Hanek L, Wrocław 1990.
52. Galińska E, Muzykoterapia jako jedna z form terapii przez sztukę, "Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej we Wrocławiu" 1989/nr48.
53. Galińska E, Podstawy teoretyczne muzykoterapii, „Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej we Wrocławiu" 1989/nr 48.
54. Gardocki L., Czy karać nieletnich?, „Palestra" 1994, nr 11.
55. Gaś Z., Redukcja szkół a profilaktyka uzależnień, „Remedium" 2000, nr 7-8.
56. Gaś Z., Profilaktyka w zreformowanej szkole, „Remedium", 20001, nr.6

57. Gaś Z., Profilaktyka uzależnień, Warszawa 1993.
58. Z.B. Gaś, Psychoprofilaktyka. Procedury konstruowania programów wczesnej interwencji, Uniwersytet Marii Curi Skłodowskiej, Lublin 1998r.
59. Gardocki L., Czy karać nieletnich?, „Palestra", 1994, nr 11.
60. Gaś Z., Młodzieżowe programy wsparcia rówieśniczego, Warszawa 1995.
61. Goldrick Mc M., Gerson R.: Genograms in family assessment W. W. Norton &co., New York 1985
62. Goldenberg L., Goldelberg H. Family Terapy, an overview. Wadsworth Inc., Belmont, California 1980.
63. Gniazdowski A., Wspólnota i świat. Tożsamość społeczności lokalnej jako temat fenomenologii (w:) Oblicza lokalności. Tradycja i współczesność (red.) J. Kurczewskiej, Warszawa 2004.
64. Gnitecki J., Zarys metodologii badań w pedagogice empirycznej, Zielona Góra 1993.
65. Gnitecki J., Wstęp do metod i przetwarzania wyników badań w naukach pedagogicznych, Poznań, Wydawnictwo Naukowe PTP 2003.
66. Gnitecki J., Elementy metodologii badań w pedagogice hermeneutycznej, Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Zielona Góra, 1996.
67. Goldrick, J. Gerson Mc, Genograms and family assessment. New York, W.W. Horton and Co, 1985.
68. M. Grabiec: Profilaktyka niedostosowania społecznego w szkole „Problemy Opiekuńczo – Wychowawcze" 2004, nr 7
69. Gromek K.: Komentarz do Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Wydawnictwo prawnicze. Warszawa 2001.
70. Gruszczyński L.A., Kwestionariusze w socjologii. Budowa narzędzi do badań sitrveyowych, Wydawnictwo UŚ, Katowice 2003.
71. Grzegorzewska M., Dążenie do odnowy dróg resocjalizacji młodzieży niedostosowanej społecznie, „ Szkoła Specjalna", 1960, nr 6.
72. Grzegorzewska M., Pedagogika specjalna, Wydawnictwo PIPS, Warszawa 1960.
73. Grzesiuk L. (red), Psychoterapia, Wyd. Nauk PWN, Warszawa 1994,
74. Grześkowiak, Reforma postępowania z nieletnimi. Uwagi ogólne na temat materialno-prawnych rozwiązań ustawy 26 października 1982 o postępowaniu w sprawach nieletnich „Studia Prawnicze z. 1-2.
75. Grześkowiak K. , Krukowski A, Patulski, W., Warzocha E., Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich,. Komentarz, Warszawa 1984.
76. Grzeszkowiak A., Postępowanie w sprawach nieletnich. Polskie prawo nieletnich, Toruń 1986.
77. Gurycka A., W poszukiwaniu psychologicznych mechanizmów społecznej aktywizacji. (w:) Aktywność i aktywizacja społeczna., A. Guryckiej (red), PWN, Warszawa 1976,
78. Góralski A., Metody badań pedagogicznych w zarysie, Wyd. WSZ PS im M. Grzegorzewskiej, Warszawa 1994.
79. Górecki B., Historia i miejsce profilaktyki w pediatrii, (w:) Wojnarowska B., (red) Profilaktyka w pediatrii. Wyd. Lekarskie PZWL, Warszawa 1998.
80. Górecki P., Nieletni na szubienicę?, Prawo i życie 1994, nr 14.
81. Górnikowska- Zwolak: Aktywność i aktywizacja, (w:) Pedagogika społeczna u schyłku XX w , zagadnienia wybrane, Katowice 1992, ZSMP
82. Górniewicz, Metafizyka wsparcia społecznego -od tolerancji do przemocz, Wychowanie na co dzień, 1997, nr 3.
83. Górski : Metodyka resocjalizacji. Warszawa 1985.
84. Hare R. D., Without conscience: The disturbing world of the psychopaths among us. New York 1993.

85. Hellincks W., Opieka instytucjonalna i jej alternatywy w krajach Unii Europejskiej, (w:) Z. W. Stelmaszuk (red) Współczesne kierunki w opiece nad dzieckiem. Wybór tekstów, Wydawnictwo Akademickie „Żak", Warszawa 1999.
86. Heine M., Prawa dziecka a władza rodzicielska, Prace Pedagogiczne CXVII Wrocław 1997
87. Hey L. L., Możesz uzdrowić swoje życie, Medium, Warszawa
88. Helming E. (2004). Partnerstwo lokalne w zintegrowanym rozwoju regionalnym. Informator Europejski, 9,1-3.
89. Hołysz B., Kryminologia, Wydawnictwo Lexis Nexis, Warszawa 2001.
90. Illich , I. Społeczeństwo bez szkoły, PIW, Warszawa 1972, s. Zob. też. A. Jawłowska, Drogi kontrkultury, PIW, Warszawa 1975
91. ICD 10 Klasyfikacja psychicznych i zaburzeń zachowania w ICD-10. Opisy kliniczne i wskazówki diagnostyczne, Kraków-Warszawa.
92. James R. K, Gillialand B. E., Strategie interwencji kryzysowej. Pomoc psychologiczna poprzedzająca terapię, Wyd. PARPA, Warszawa 2005
93. Janke A. W. Pedagogika rodziny XXI wieku , Akapit, Toruń 2004.
94. Jarosz E., Zjawisko przemocy wobec dzieci jako problem społeczny, „Chowanna" 1995,
95. Jastrun E, W poszukiwaniu nowych dróg, „Świat Problemów", 2002
96. Jaworowska- Obłój Z, Skuza B., Pojęcie wsparcia społecznego i jego funkcji w badaniach naukowych. „Przegląd Psychologiczny" 1986 nr 3.
97. Jedlewska B., Pracownik upowszechniania kultury animacyjnej w środowisku lokalnym, (w:) Wybrane problemy animacji kulturalnej (red), I. Gajdy, Lublin 1993.
98. Jessor R., Problem - behavior teory. Psychosocjal development and adolescent problem drinking. "Britich Journal of Addiction", No 82, 1987.
99. John- Borys M., Spójność jako wymiar funkcjonowania rodziny (w:) M. John –Borys (red) Spójność a jej obraz w oczach dorastających dzieci, Wyd. U Śl., Katowice 2004.
100. Jundziłł I., Dziecko- ofiara przemocy, Warszawa 1993.
101. E. Kanatowicz, Wsparcie społeczne jako nowa kategoria analiz pedagogiki społecznej, „Auxilium Socjale", 1997, nr 2, (w:) E. Kanatowicz (red), Wsparcie społeczne w różnych układach ludzkiego życia, Olsztyn 1997, s.30
102. Kargul J. Animacja społeczno-kulturowa, „Auxilium Sociale- Wsparcie Społeczne", 2002, nr3
103. Karpowicz P., Narkotyki, Jak pomóc człowiekowi i jego rodzinie., Instytut Wyd. KREATOR, Kraków 2002, Zob. też. E. Fromm Mieć czy być, Rebis, Poznań 1995.
104. Kawula S., Kształty rodziny współczesnej, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2006
105. Kawula A., Bezpieczeństwo człowieka i jego rodziny w społeczeństwie postmonocentrycznym w Polsce, „Edukacja", 2000, nr 69.
106. Kawula S., Brągiel J., Janke A.W, Pedagogika rodziny Obszary i panorama problematyki Toruń 1997.
107. Kawula S., Wsparcie społeczne- kluczowy wymiar pedagogiki społecznej
108. S. Kawula, Czynniki wsparcia w życiu człowieka i jego rodziny (w:) Rodzina polska na przełomie wieków.
109. S. Kawula Pedagogika społeczna, dokonania- aktualność perspektywy, Toruń
110. Kamiński A., Metoda, technika, procedura badawcza w pedagogice empirycznej, Gdańsk 1974.
111. Kelly E. L., Diagnozowanie w psychologii- sytuacja obecna i perspektywy (w:)Testowanie a ocena kliniczna, Wybrane Problemy, (red) W. J. Paluchowski, Wyd. PTP, Warszawa 1995
112. Kisała A., Rozmiary niedostosowania społecznego wśród nieletnich przestępców, „Auxilium Sociale -Wsparcie Społeczne" 1998, nr 2.

113. Klasyfikacja zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania w ICD 10. Badawcze kryteria diagnostyczne, Uniwersyteckie Wydawnictwo Medyczne „Vesalius", Kraków -Warszawa 2000.
114. Kolankiewicz M., Problemy opieki nad dziećmi w Polsce lat dziewięćdziesiątych (w:) Zmiany w systemie opieki nad dziećmi i młodzieżą, (red)Z. W. Stelmaszuk Perspektywa europejska „Śląsk", Katowice 2001.
115. Kołakowska – Przełomiec H., Przestępczość i nieprzystosowanie społeczne w genezie przestępczości dorosłych. Wrocław 1977.
116. Kołakowska- Przełomiec, Ostrihańska A., Kossowska, D., Wójcik, J. Krawczyk, I. Rzeplińska U., Szamkota-Szacki, K. Badźmirowska- Masłowska K., Nieletni do wiezienia? Naukowcy przeciw, „Rzeczpospolita" 1994, nr 94.
117. Kmiecik-Baran K., Przynależność do grup nieformalnych wśród młodzieży a poczucie alienacji (w:) Podkultury młodzieżowe w środowisku szkolnym i pozaszkolnym, (red) Kawula S., Marchel H., Gdańsk-Toruń 1995.
118. K. Kmiecik- Baran Skala wsparcia społecznego. Teoria i właściwości psychomotoryczne, „Przegląd Psychologiczny"1995, t. 38, nr 1/2
119. Konarzewski K., Jak uprawiać badania oświatowe. Metodologia praktyczna, WSiP, Warszawa: 2000.
120. Konieczna E, J., Arteterapia w teorii i praktyce, Kraków 3003, s.14
121. Konopczyński M., Twórcza resocjalizacja, Wyd. Wyd.„Novum", Warszawa 1996
122. Konopnicki J., Nieprzystosowanie społeczne, PWN, Warszawa 1971.
123. Konopnicki J., Rozmiary i rodzaje niedostosowania społecznego.„Nowa Szkoła"1969, nr 4.
124. Kopaliński S., Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych, Wyd. PWN, Warszawa 1998.
125. Korcyl- Wolska M., Gaberle A., M., Komentarz do Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, Gdańsk 2002.
126. Korcyl- Wolska M., Postępowanie w sprawach nieletnich w Polsce. Wydawnictwo Zakamycze, Kraków 2004
127. Kosińska E., Mądrze i skutecznie. Zasady konstruowania szkolnego programu profilaktyki, Kraków 2002.
128. Kotarba K., Radzik J., Dobry nauczyciel w pamięci osób starszych, (w:) Seniorzy w rodzinie, instytucji i społeczeństwie, A. Fabiś, (red.), Sosnowiec 2005.
129. F. Kozaczuk, Zagadnienia marginalizacji i patologizacji życia społecznego ,Wyd. U. Rz., Rzeszów 2005.
130. Koziełło D., Terapia tańcem w „Kultura fizyczna" 1997/nr1.
131. Krajowy Program Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży, Międzyresortowy Zespół ds. Opracowywania Programie Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 2003.
132. Krawczyk D., Przestępczość nieletnich w środowisku lokalnym w okresie transformacji społecznej, „Auxilium Socjale-Wsparcie Społeczne", 2002 nr 1.
133. Krukowski A., Nieizolacyjne środki wychowawcze w świetle ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, (w) Profilaktyka społeczna i resocjalizacja młodzieży w środowisku otwartym, (red) B. Urban, Kraków 1990, Zeszyty Naukowe UJ, Prace Pedagogiczne", z.12.
134. Krzysztoszek Z., Uwarunkowania, założenia i metody badań pedagogicznych, Wyd. SZiP, Warszawa 1977.
135. Krzysztofek K., Szczepański M. S., Zrozumieć rozwój. Od społeczeństw tradycyjnych do informatycznych, Wyd. UŚ., Katowice 2002.

136. Krzyszkowski J., Organizacja publicznego systemu w Polsce (w:) Praca socjalna w Polsce. Badania, kształcenie, potrzeby, praktyki, (red) Niesporek A, Wódz K. Wyd.„Śląsk", Katowice 1999.
137. Kulczycki M., Arteterapia i psychologia kliniczna, „Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej we Wrocławiu" 1989/nr 52.
138. Kwak A., Mościskier A., Rzeczywistość praw dziecka w rodzinie, Warszawa 2002.
139. Kwiatkowska G.E, Arteterapia, Lublin 1991 diagnoses.1991 Journal Nerv.Ment.Dis. 179(6)
140. Z. Kwiatkowski, Szkoła a wykluczenie, (w:) K. Marzec - Holka (red) Marginalizacja w problematyce pedagogiki społecznej i praktyce pracy socjalnej. Wyd. Akademia Bydgoska im Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2005 r, str. 44.
141. Ludewig K., Terapia systemowa, GWP, Gdańsk 1995.
142. Lubowiecka J., Przystosowanie psychospołeczne dziecka do przedszkola., Wyd. WSiP, Warszawa 2000.
143. Łuszczyńska A., Kowalska M , Ralf Schwarzer & Ute Schulz, 2002, Freie Universität Berlin, Health Psychology, Following are 5 psychometric scales that are being used in current research on coping with illness; Berlin Social Support Scales (BSSS) - Polish Version,
144. Machel H., Młodzież polska w społeczeństwie posttransformacyjnym- stan obecny i próba prognozy (w:) Zagadnienia marginalizacji i patologizacji życia społecznego, F. Kozaczuk, Wyd. U.Rz., Rzeszów 2005.
145. Machel H., Wszeborowski K., Psychospołeczne uwarunkowania zjawisk dewiacyjnych wśród młodzieży w okresie transformacji ustrojowej w Polsce, Wyd. GWP, Gdańsk 1999.
146. Machel H., Wprowadzenie do pedagogiki penitencjarnej, Wyd. UG Gdańsk 1994.
147. Makowski A., Niedostosowanie społeczne młodzieży i jej resocjalizacja, Wyd. PWN, Warszawa 1994
148. Makowski A., Nieletni sprawni inaczej i ich ortopedagogika, PWN, Warszawa 1997.
149. Malewski J., J. Pawlik, H. Strzelecka, Psychodrama,„Studia Socjologiczne",1967,nr1.
150. Małkiewicz- Borkowska M., Pacjent jako członek rodziny, „Postępy Psychiatrii i Neurologii", nr 3-4
151. Marcuse H., Człowiek jednowymiarowy. Badania nad ideologią rozwiniętego społeczeństwa przemysłowego, PWN, Warszawa 1991.
152. Marynowicz-Hetka E., A. Wagner, J. Piekarski, Europcan Dimensions in Training and Practicc of the Social Profesions, Katowice: Wydawnictwo Śląsk 1999.
153. Marzec-Holka K., Pracownicy socjalni i wolontariusze a możliwości reformy pomocy społecznej, Wyd.Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Bydgoszcz 1998.
154. Marzec- Holka K., Nie będziesz bił dziecka swego, Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Bydgoszcz 1996.
155. Marzec Holka K., Dzieciobójstwo. Przestępstwo uprzywilejowane czy zbrodnia, Wyd. Akademii Bydgoskiej im Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2004.
156. Mazurkiewicz E.A., Diagnostyka w pedagogice społecznej, (w:) Pedagogika społeczna. Człowiek w zmieniającym się świecie, (red.) T. Pilch, I. Lepalczyk, Wydawnictwo „Żak", Warszawa 1995.
157. Mead M., Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego, Biblioteka socjologiczna, Warszawa 1978.
158. Meissner- Łozińska J., Instytucje i organizacje wspierające dziecko i rodzinę, (w:) Pomoc, opieka, wsparcie dziecka i rodziny, (red) U. Grucy – Miąsik, Wyd. U Rz., Rzeszów 2006
159. Melibruda J., Profilaktyka problemowa, „Remedium nr 5, 1997.

160. Melosik Z. Młodzież w kulturze współczesnej. Paradoksy pop-tożsamości, (w:) Pedagogika i edukacja wobec nowych wspólnot i różnic w jednoczącej się Europie, (red.) E. Malewska, B. Śliwerski, Kraków 2002.
161. Mendel, M., Edukacja społeczna Partnerstwo rodziny, szkoły i gminy w perspektywie amerykańskiej. Wydawnictwo Marszałek. BORIS i CAL, Toruń 2004. Partnerstwo na rzecz rozwoju społecznego - doświadczenia programu Centrów Aktywności Lokalnej. Materiały konferencyjne. Warszawa 6 maja 2004.
162. Mieszalska A., Reakcje społeczne na przemiany ustrojowe, Wyd. UŁ, Łódź 1996.
163. Milanowska K., Terapia zajęciowa, Wyd. PZWL, Warszawa 1965
164. Miller J. G., Living systems, McGraw-Hill, New York 1978.
165. Miller A., Zniewolone dzieciństwo, Media Rodzina, Poznań 1999.
166. Miller A., Mury milczenia. Cena wyparcia urazów z dzieciństwa, Media Rodzina Warszawa 1991.
167. Molicka M, Bajkoterapia, Media Rodzina, Poznań 2002.
168. Mostwin D., Przestrzeń życiowa rodziny. Ekologiczny model terapii rodziny w stanie kryzysu, Wyd. „Synapsis", Warszawa 1992.
169. Namysłowska I., Terapia rodzin. Springer, Warszawa 1997r.
170. Noszczyk M., Rodzinne uwarunkowania niedostosowania społecznego wśród dzieci i młodzieży, „Auxilium Sociale- Wsparcie Społeczne", 2002, nr 2.
171. Nowak A., Wysocka E., Problemy i zagrożenia społeczne we współczesnym świecie. Wyd. „Śląsk", Katowice 2001.
172. Nowak A., Mediacja w postępowaniu z nieletnimi, (w:) Resocjalizacja młodzieży niedostosowanej społecznie -wybrane konteksty, Chowanna, Tom 2, (27), Wyd. UŚ, Katowice 2006.
173. Nowak A., Inicjatywy lokalne w zakresie przeciwdziałania dewiacjom społecznym, (w:) Społeczne procesy modernizacyjne w środowisku lokalnym średniego miasta (doświadczenia propozycje), Frąckowiak T., Mosiek P., Radziewicz-Winnicki A., Urząd Miejski Gminy Leszno, Rawicz-Leszno 2005.
174. Nowak A., Zarys prawa dla pedagogów społecznych, Ś W SZ Z im. Gen. J. Ziętka, Katowice 2005.
175. Nowak A., Zarys postępowania z nieletnimi dla pedagogów, Wyd. UŚ, Katowice 1999.
176. Nowak A., Zapobieganie demoralizacji i przestępczości nieletnich w świetle regulacji prawnych, (w:) Wybrane zjawiska powodujące zagrożenia społeczne (red)A. Nowak Of. Wyd., „Impuls, Kraków 2000.
178. Nowak S., Metodologia badań społecznych, Wyd. PWN, Warszawa 1985.
179. Nowak S., Metodologia badań socjologicznych, PWN, Warszawa 1970.
180. Noyes A. P., Kolb L. C., Nowoczesna psychiatria kliniczna, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1969,
181. Obuchowska I., Diagnoza psychologiczna w poradniach psychologiczno-pedagogicznych, „Problemy Poradnictwa Psychologiczno-Pedagogicznego", nr 2, 1997.
182. Obuchowska J., Kochać i rozumieć, Media Rodzina, Poznań 1997.
183. Opaschowski H. W., Einfuhrung in die Freizen- kulturelle Bretenarbeit. Methoden und Modelle der Animation. Bad Heilbrunn 1979.
184. Orwid R. , Fortuna D., Źródła paradygmatu rodzinnego w psychoterapii (w:) Terapia rodzin i małżeństw, (red) Norwid M., Czabała Cz., Instytut Psychiatrii i Neurologii, Warszawa 1990.
185. Ostaszewski K., Specyfika zachowań problemowych a programy profilaktyczne, „Świat Problemów", nr 12.

186. Ostrihanska Z., Losy uczniów nieprzystosowanych społecznie, KUL, Lublin 1997.
187. Ostrowska K., Diagnozowanie psychologiczne nieprzystosowania społecznego dzieci i młodzieży, (w:) Diagnozowanie psychologiczne w kryminologii, (red) Ostrowska K., Milewska E., Wyd. PWN, Warszawa 1986.
188. Pachociński R., Pedagogika porównawcza. Zarys teorii i metodologii badań, Warszawa 1991.
189. Pachociński R., Oświata XXI, Kierunki przeobrażeń, IBE Warszawa 1999.
190. Krajowy Program Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 2003r.
191. Palka S., Metodologia. Badania. Praktyka pedagogiczna, GWP, Gdańsk 2006.
192. Palka S., Orientacje badań pedagogicznych, Kraków 1998.
193. Pajor W., Ramy prawne, organizacyjne, finansowe, (w:), Profilaktyka w środowisku lokalnym, (red.) Grażyny Świątkiewicz, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, Warszawa, 2002r.
194. Paziowie B. G, Szkoła ,która ochrania. Szkolny program profilaktyki, Wyd. Rubikon Kraków 2002,
195. P.M. Piąta dyscyplina. Teoria i praktyka organizacji uczących się, Wyd. Oficyna Ekonomiczna , Kraków 2006
196. Pluri dictionnaire Larousse. Dictionnaire encyclopedigue de l'enseignement, Paris 1975
197. Pianek M., Socjologiczne aspekty odnowy i rozwoju wsi, (w:) Socjologia wsi w Republice Federalnej Niemiec, (red) A. Kaleta, Toruń, Wyd. UMK 1992.
198. Piekutt- Brodzka D., O bezdomnych i bezdomności, Warszawa 2000.
199. Pieter J., Ogólna metodologia pracy naukowej, Warszawa 1967.
200. Pikor K., Walc W., Przemoc wobec dzieci, Warszawa 2002.
201. Pilch T., Zasady badań pedagogicznych, Warszawa 1995.
202. Pilch T., T. Bauman, Zasady badań pedagogicznych, Warszawa 2001.
203. Pilch T., Zasady badań pedagogicznych. Warszawa 1998.
204. Pilch T., Metodologia pedagogiczna badań środowiskowych, Komitet Nauk Pedagogicznych i Psychologicznych PAN Warszawa, 1971.
205. Pilch T., Zasady badań pedagogicznych 1977 Narodowy Zakład im. Ossolińskich
206. Pilch T., Środowisko lokalne- struktura, funkcje, przemiany (w:) Pedagogika społeczna, T. Pilh, L. Leparczyk, Warszawa.
207. Polkowski T., Nieletni zbrodniarze? Przyszłość ośrodków resocjalizacyjnych, „Problemy opiekuńczo-wychowawcze", nr 9.
208. Popielarska M., J. Szuba, Metody i formy terapii stosowane w leczeniu zaburzeń psychicznych dzieci i młodzieży, „Auxilium Sociale- Wsparcie społeczne" 1998, nr 1.
209. Popiołek K. , Wsparcie społeczne – zarys problematyki, (w:) Psychologia pomocy. Wybrane zagadnienia, (red) Popiołek K., Wyd. UŚ, Katowice1996.
210. Pospiszyl K., Resocjalizacja. Teoretyczne podstawy oraz przykłady programów oddziaływań, Wyd. „Żak", Warszawa 1998.
211. Pospiszyl K., Żabczyńska E., Psychologia dziecka niedostosowanego społecznie, PWN, Warszawa 1985.
212. Pospieszyl I, Patologie społeczne, Wyd. PWN, Warszawa 2008.
213. Pospieszyl I. Razem przeciw przemocy, Warszawa 1999.
214. Pospiszyl K., Żabczyńska E., Psychologia dziecka, Wyd. PWN, Warszawa 1981.
215. Praszkier R., Zmieniać nie zmieniając, Wyd. WSiP, Warszawa 1992.
216. Projekt Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26.01.2005 r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków

pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach. [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: www.nn-nis.gov.pl. poz.1833.
217. Pytka L. Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne. Warszawa 2000.
218. Pytka L., Zacharuk T., Zaburzenia przystosowania społecznego dzieci i młodzieży. Aspekty diagnostyczne i terapeutyczne, Wyd. WSR-P, Warszawa 1998.
219. Pytka L., Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne i metodyczne, Wyd. WSPS, Warszawa 1995.
220. Pytka L., Teoretyczne problemy diagnozy w wychowaniu resocjalizującym, Wyd. UW, Warszawa 1986.
221. Radochoński M., Psychoterapia rodzinna w ujęciu systemowym, Wyd. WSP, Rzeszów 1999.
222. Radochoński M., Psychopatia, socjopatia I osobowość antyspołeczna: kontrowersje terminologiczne I diagnostyczne, (w:) Zagadnienia marginalizacji i patologizacji życia społecznego, (red) F. Kozaczka, Wyd.U Rz, Rzeszów 2005.
223. Radziewicz-Winnicki A, Idea społeczeństwa obywatelskiego a stymulowanie aktywności, wsparcia i samopomocy w środowisku lokalnym. (w:) K. Marzec- Holka (red) Pomoc społeczna. Teoria i praktyka, tom 1, Wyd. Akademia Bydgoska im Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2003.
224. Radziewicz- Winnicki A., Społeczeństwo w trakcie zmiany, Wyd. GWP, Gdańsk 2004.
225. Radziewicz-Winnicki A., Emeryci i renciści wobec sytuacji społecznego ubóstwa, Wyd.„Śląsk", Katowice 1997.
226. Radziewicz-Winnicki A., Modernizacja niedostrzeganych obszarów rodzimej edukacji, Wyd. „Śląsk", Katowice 1995.
227. Radziewicz Winnicki A, Roter A., Ryzyko transformacyjne nowego ładu społeczno-edukacyjnego, Wyd.WSZZ, Katowice 2004.
228. Radziewicz-Winnicki A., Społeczeństwo w trakcie zmiany. Rozważania z zakresu pedagogiki społecznej i socjologii transformacji, GWP, Gdańsk 2004.
229. Read H, Sens sztuki, Wyd. PWN, Warszawa 1966.
230. Reber A. S., Słownik psychologii, Wyd. PWN, Warszawa 2000.
231. Rejzner A., Nieprzystosowanie społeczne, (w:) Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej, (red) D. J. Lalak, T. Pilch, Wydawnictwo Akademickie „Żak" Warszawa 1999.
232. Rembowski J, Metoda projekcyjna w psychologii dzieci i młodzieży, Wyd. PWN, Warszawa 1973.
233. Rewczuk L., Z doświadczeń pracy resocjalizacyjnej w zakładzie wychowawczym (w:) Resocjalizacja nieletnich. Doświadczenia i koncepcje (red) K. Pospiszyl. Wyd. Sz i P, Warszawa 1990.
234. Risman D., Samotny tłum, Wyd. „Muza", Warszawa 1996.
235. J.Rodin, P. Salovey, Psychologia zdrowia (w:) I. Heszen Niejodek, H. Sęk (red), Psychologia zdrowia, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 78.
236. Rutkowski Z., Moje dziecko potrzebuje pomocy, „Problemy narkomanii", 1999, Biuletyn nr 2/99.
237. Rutkowski Z., Uzależnienie jako kryzys rozwoju człowieka,„Problemy narkomanii", 1999, Biuletyn nr 2/99.
238. Ryś M., Systemy rodzinne, Wyd. PWN, Warszawa 2001.
239. Turowski J., Socjologia. Mak struktury społeczne, Wyd. Nauk KUL, Lublin 1993.
240. Sacher W. A., Aktywność artystyczna i emocjonalnośc dzieci w wieku 4-12 lat,

Wyd. „Impuls", Kraków 2001.
241. Sacher W., Słuchanie muzyki i aktywność artystyczna dzieci w wieku 4-11 lat, Wyd. Impuls, Kraków 1999.
242. Sacher W., Słuchanie muzyki jako forma ekspresji muzycznej dzieci, (w:) Sztuka i ekspresja dziecka- w poszukiwaniu sensu tworzenia, (red) K. Krasoń, UŚ Katowice 2003.
243. Schmidt D., Polsko-niemieckie seminarium pt,: „Mediacja miedzy ofiarą a sprawcą przestępstwa", „Opieka, Wychowanie, Terapia" 1996, nr 2 (26). Uczniowie zagrożeni przestępczością. Centrum Metodyczne Pomocy Pedagogiczno-Psychologicznej. W-wa. (www.cmppp.edu.pl)
244. Schroeder, M., W. J., LivesleyDimensions of personality disorder, The DSM III-R cluster B.
245. Szacki J., Historia myśli socjologicznej, t. 2, Warszawa 1983.
246. Szafraniec G, Między sztuka a terapią. Obszary poszukiwań (w:) Knapik M, Krasoń K Dziecko i sztuka. Recepcja - edukacja – wsparcie – terapia, Katowice 2003.
247. Satir V, Rodzina. Tu powstaje człowiek, Wyd. GWP, Gdańsk 2002.
248. Seligman. M., E., P., Rosenhan D. L.,Walker E. F, Psychopatologia, Wyd. ZYSK I SPÓŁKA, Warszawa 2003.
249. Seyle H., Stres życia, Wyd. PZWL, Warszawa 1960.
250. Sęk H., O wieloznacznych funkcjach wsparcia społecznego, (w:) L. Cierpiałkowska, H. Sęk (red) Psychologia kliniczna i psychologia zdrowia, wyd. Fundacja Humaniona, Poznań 200117-18; K. Kmiecik- Baran Skala wsparcia społecznego. Teoria i właściwości psychomotoryczne, „Przegląd Psychologiczny"1995, t. 38, nr 1/2.
251. Sęk H., Cieślak R. , Wsparcie społeczne –sposoby definiowania, rodzaje i źródła, wybrane koncepcje teoretyczne (w:) Wsparcie społeczne, stres i zdrowie, (red) H. Sęk, R. Cieślak, Wyd. PWN, Gdańsk, 2004.
252. Skidmore R.A., Thackeray M.G., Wprowadzenie do pracy socjalnej, Oficyna „Śląsk", Warszawa 1996.
253. Sikorski W., Dramatoterapia jako forma socjalizacji młodzieży socjopatycznej, „Gestalt", 1995, nr 19-20.
254. Skorny Z, Teorie psychologiczne jako podstawa arteterapii, "Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej we Wrocławiu" 1989/nr52.
255. Sobocki M., Metody i techniki badań pedagogicznych, Wyd. „Impuls", Kraków 2000.
556. Sołoma L., Metody i techniki badań socjologicznych, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2002.
257. Skórny Z., Metody badań i diagnostyka psychologiczna, Wyd. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1974.
258. Szmagalski J., Teoria pracy socjalnej a ideologia i polityka społeczna. Przykład amerykański, Wyd. „ŻAK", Warszawa 1996.
259. Smażyna J., Dręczyciele i ofiary, „Medycyna dla Ciebie", nr 5/2002.
260. Smolińskiej- Theiss B., (red) Badanie i działanie. W poszukiwaniu metod organizowania środowiska wychowawczego Wydz. Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, 1988.
261. Smykowski B., Wiliński P. (red) Kształcenie liderów wiejskich. Z doświadczeń Programu Agrolinia Fundacja Fundusz Współpracy, Program Agrolinia Poznań 2000.
262. Smykowski B., Zarządzanie zmianą w obszarze działalności społecznej (w:) Kształcenie liderów wiejskich. Z doświadczeń Programu Agrolinia , A. Futymowski, B. Smykowski, P. Wiliński (red), Fundacja Fundusz Współpracy, Program Agrolinia Poznań 2000,

263. Speck, R. V, Family therapy in the home. Journal of Marriage and Family Living, 26, &2-76, Mity I Rzeczywistość Terapii Rodzin, Tom II Warszawa 1988, D. Mostwin, Terapia rodzin z uwzględnieniem przestrzeni życiowej Psychiatria Polska, T XXII 1988/3, P. Shoenfeld, Terapia Sieci Rodzinnej.
264. Spionek H., Zaburzenia psychoruchowego rozwoju dziecka, Wyd. PWN, Warszawa, 1965.
265. Starakiewicz A., Rodzinne i środowiskowe determinanty społecznego niedostosowania w świetle badań skazanych z Rejonowego Zakładu Karnego-w Rzeszowie. „Opieka- Wychowanie-Terapia" 1998, nr l.
266. Stankowski A., Negatywizm szkolny młodzieży niedostosowanej społecznie. Wyd. UŚl., Katowice 1991.
267. Stankowski A., Stankowska N., Wybrane problemy patologii społecznej i resocjalizacji, Wyd. APRINT, Żiar nad Hronom 2002.
268. Stankowski A. Elementy terapii pedagogicznej w pracy nauczyciela-wychowawcy, Wyd. UŚl., Katowice 1986.
269. Stierlin H., Levi L., Savard R., Centrifugal versus centripetal separation in adolescence, Two patterns and some of their implications. In: Adolescent psychiatry.Eds.S. C. Feinstein, P. Giovacchini.Vol. 2: Developmental and clinical studens. New York: Basic Books, 1973 .
270. Surzykiewicz J. , Agresja i przemoc w szkole. Uwarunkowania socjoekologiczne, Wyd. CMPPP, Warszawa 2000.
271. Syrek E., Aspiracje życiowe młodzieży niedostosowanej społecznie, Wyd. UŚ, Katowice 1986.
272. Syrek E., Zdrowie w aspekcie pedagogiki społecznej, Wyd. UŚ, Katowice 2000.
273. Syrek E., Teoretyczne standardy zdrowia dzieci i młodzieży a ich środowiskowe uwarunkowania w regionie górnośląskim, Wyd. UŚ, Katowice 1997.
274. Syrek E., Zaniedbanie emocjonalne dzieci jako zagrożenie zdrowia-wybrane aspekty, „Auxilium Socjale", 2004, nr 1.
275. Syrek E., Zdrowie w aspekcie pedagogiki społecznej, Wyd. UŚ, Katowice 2000.
276. Szacki J., Historia myśli socjologicznej, t. 2, Warszawa 1983.
277. Szafraniec G., Między sztuka a terapią. Obszary poszukiwań, (w:) Dziecko i sztuka. Recepcja - edukacja - wsparcie - terapia, (red) Knapik M., Krasoń K., Wyd. UŚ, Katowice 2003.
278. Szczepański, Elementarne pojęcia socjologii, Wyd. PWN, Warszawa 1972.
279. Sztumski J., Wstęp do metod i technik badań społecznych, Wyd. „Śląsk", Katowice 1995
280. Szecówka A., Ewolucja wychowania resocjalizującego w polskich zakładach dla nieletnich. (w:) Profilaktyka i resocjalizacja młodzieży, (red) Kozaczuk F., Urban B., Wyd. WSP, Rzeszów 2004.
281. Sztumski, J. Czy możemy mówić o „patologii społecznej"?, (w:) Zjawiska patologii społecznej warunkowania, rozmiary profilaktyka prognozy. Materiały Ogólnopolskiej Konferencji zorganizowanej prze Katedrę Pedagogiki Społecznej WSP w Bydgoszczy w dniach 8-9 maja 1995r., red. T. Sołtysiak, Wyd. WSP, Bydgoszcz 1995.
282. Sztumski J., Postępowanie w sprawach nieletnich, Wyd. INFO-TRADE, Gdańsk 1996.
283. Klasyfikacja zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania w ICD 10. Badawcze kryteria diagnostyczne, Uniwersyteckie wydawnictwo Medyczne „Vesalius", Kraków -Warszawa 2000.
284. Szuba J., Metody i Formy terapii stosowane w leczeniu zaburzeń psychicznych dzieci i młodzieży, „Auxilium sociale" 1998, nr 1.

285. Szulc W., Kulturoterapia. Wykorzystanie sztuki i działalności kulturalno-oświatowej w lecznictwie, Wyd. Akademii Medycznej, Poznań1994.
286. Szymanowski T., Patologia społeczna. Wybrane problemy. Wyd. PWN. Warszawa 1991.
287. Tokarski R., Uwagi o semantycznych mechanizmach zmian metaforycznych, (w:) Studia o metaforze, , praca zbiorowa, t.2, , Wrocław 1983.
288. Tryburcy M., Rodzice sprawcy przemocy emocjonalnej, „Dziecko krzywdzone" 2003, nr 4.
289. Turlejska B., Monografia pedagogiczna i studium przypadku, (w:) Orientacje badań pedagogicznych, (red) S. Palka, Kraków 1998.
290. Turowski J., Socjologia. Mak struktury społeczne, Wyd. KUL, Lublin 1993.
291. Tyszka Z., Socjologia rodziny, Wyd. PWN, Warszawa1974.
292. Tyszkowa M., Ekologiczne uwarunkowania rozwoju psychicznego jednostki: propozycja interpretacji poznawczej, „Kwartalnik Polskiej Psychologii Rozwojowej", 1993, T.1, nr2
293. Utrat- Milecki J., Diversion (wyprowadzanie) w polskim modelu postępowania w sprawach nieletnich, „Opieka, Wychowanie, Terapia", 1996, nr 4.
294. Urban L., Globalizacja jako szansa osobowościowego rozwoju i źródło zachowań dewiacyjnych młodzieży, (w:) Pedagogika i edukacja wobec nowych wspólnot i różnic w jednoczącej się Europie, (red.) E. Malewska, B. Śliwerski, Kraków 2002.
295. Urban B, Zachowania dewiacyjne młodzieży, Wyd. U J, Kraków 1997.
296. Urban B., Inspirowanie i integracja działań profilaktyczno-resocjalizacyjnych w środowisku, (w;) Zapobieganie demoralizacji nieletnich (red) Sobolewski Z., Kozaczuk F., Wyd. U RZ, Rzeszów 1990.
297. Urban B., Pedagogika osób niedostosowanych społecznie, (w:) Pedagogika specjalna, (red) W. Dykcik, Wyd. UAM, Poznań 2002.
298. Urban B., Inspirowanie i integracja działań profilaktyczno-resocjalizacyjnych w środowisku, (w:) Zapobieganie demoralizacji nieletnich, (red) Sobolewski Z., Kozaczuk F., Wyd. WSP, Rzeszów 1990.
299. Bronisław Urban (red.), Jan M. Stanik (red.), Resocjalizacja, Wyd. PWN i Wyższa Szkoła Pedagogiki Resocjalizacyjnej, Warszawa 2008, tom 1 i 2.
300. Urbaniak- Zając D., Piekarski J. , Jakościowe orientacje w badaniach pedagogicznych, Wyd. UŁ, Łódź 2001.
301. Weinberg G. M. , Myślenie systemowe, WNT, Warszawa 1961.
302. Widiger T. A.,E. Corbitt, The DSM-IV Antisocial Personality Disorder, [w:] The personality disorders, red. W. K. Livesley, 1995, New York.
303. Wierzchowiska – Konera B., Pedagogika jako nauka, (w:) Pedagogika, (red) Ciechaniewicz W., Wyd. PZWL, Warszawa 2000.
304. Wierzbicki P., Indywidualizacja środków stosowanych w postępowaniu z nieletnimi, „Nowe Prawo" 1984.
305. Wilk T., Demoralizacja nieletnich a wychowanie, (w:) Wybrane zjawiska powodujące zagrożenia społeczne, (red) A. Nowak, Of. Wyd. „ Impuls", Kraków 2000.
306. Winiarski M., Edukacja środowiskowa- istota, wymiary, aktualne problemy(w;) Pedagogika społeczna, dokonania-aktualności- perspektywy, (red) S. Kawula, Toruń 2001.
307. Winiarski M., Rodzina- szkoła- środowisko lokalne. Problemy edukacji środowiskowej, Warszawa 2000.
308. M. Winiarski, Wsparcie -pomoc-opieka w kontekście pedagogiki społecznej (w:) E. Kanatowicz (red), Wsparcie społeczne w różnych układach ludzkiego życia, Olsztyn 1997.

309. Winiarz J., Prawo rodzinne, Wyd. PWN, Warszawa 1995.
310. Wolan T., Placówki resocjalizacyjne w reformowanym systemie profilaktyki, opieki i wychowania w Polsce, (w:) Resocjalizacja młodzieży niedostosowanej społecznie - wybrane konteksty, Chowanna , Tom 2 (27), Wyd. UŚ, Katowice 2006.
311. Woldenberg I., H. Woldenberg, Family Therapy, an overview, Wadsworth Inc, Belmont, Kalifornia 1980. J. Winiarz, Prawo rodzinne, Warszawa 1995.
312. Woititz T., Wymarzone dzieciństwo, Wyd. GWP, Gdańsk 2000.
313. Wojciechowski M., Patologia inicjacji, „Remedium" 2000, nr 9.
314. Wojnarowska B., (red), Zdrowie i szkoła, Wyd. PWN, Warszawa 2000.
315. Wojda W., Dobry nauczyciel, Edukacja i dialog nr 8/2001.
316. Woydyłło E., Profilaktyka pozytywna, WBPS, Programy Profilaktyki uzależnień, (red) L. Tekla, Katowice 2003.
317. R. Wroczyński T. Pilh, Metodologia pedagogiki społecznej Warszawa 1974 PWN
318. Wroczyński R., Pilch T., Metodologia pedagogiki społecznej (praca zbiorowa), Wyd. PAN, Wrocław-Warszawa -Kraków-Gdańsk, 1974.
319. Wysocka E., Teoretyczne podstawy funkcjonowania i znaczenia samopomocy psychopedagogicznej w opiece społecznej i dla rozwoju osobistego jednostki, „Auxilium Socjale0- Wsparcie Społeczne, nr.2.
320. Wysocka E., Wybrane problemy diagnozy niedostosowania społecznego-obszary, modele, zasady i sposoby rozpoznawania zjawiska, (w:) Resocjalizacja młodzieży niedostosowanej społecznie wybrane konteksty, Chowanna, Tom 2 (27), Wyd. UŚ, Katowice 2006.
321. Ziembiński Z., Logika praktyczna, Wyd. PWN, Warszawa, 2002.
322. Ziemska, M. Patologia rodziny, (w:) Zagadnienia patologii społecznej, Podgórecki A. (red), Wyd. PWN, Warszawa 1976.

Akty Prawne:

1. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 18 stycznia 2005 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz w ośrodkach (Dz. U. z 2005 r. Nr 19, poz.166).
2. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 listopada 1987r. (Dz. U. z1978r., nr 38, poz.218 z późn. zm.)
3. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. (Dz. U., z 1991r Nr 11, poz. 114).
4. Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 1982 r. Nr 35, poz. 228).
5. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz U. nr 10, póz. 96)
6. Ustawa z dnia 15 września 2000 roku o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. Nr 35 poz.101)
7. Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (Dz. U. z dnia 15.04.2004 r, nr 64, poz. 593)
8. Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej, Dz. U. z 2004 r., Nr 64, poz. 593, zm.(Dz .U. z 2004 r, Nr 99)

Strony internetowe

1. www.bytom.pl z dnia 06.07.2006r
2. www.bib.edu.pl/nosal1.html z dnia 12.05.2007.
3. http://masterplan.pl/samouczek/CaseStudy/badanie.php
4. http://www.ko.olsztyn.pl/elblag/Agresja_i_przemoc.doc dn. 16. 03. 2006r.

SPIS TABEL

Tabela 1 Ogólne kryteria przystosowania i nieprzystosowania

Tabela 2 Model diagnozy niedostosowania społecznego- BEHAWIORALNY

Tabela 3 Model diagnozy niedostosowania społecznego- INTERAKCYJNY

Tabela 4 Model diagnozy niedostosowania społecznego- INTERDYSCYPLINARNY

Tabela 5 Kryteria diagnostyczne osobowości antyspołecznej

Tabela 6 Strukturalny i relacyjny obraz rodziny.

Tabela 7 Rodzaje dysfunkcji w badanych rodzinach

Tabela 8 Przejawy niedostosowania społecznego

Tabela 9 Formy pomocy i wsparcia udzielanego badanym

Tabela 10 Organizacje pozarządowe –zakres działalności

SPIS ANEKSÓW

Aneks 1- Kwestionariusz wywiadu indywidualnego…….330
A) przedstawiciele instytucji lokalnych miasta Bytom
B) specjaliści zajmujące się profilaktyką i wsparciem społecznym na rzecz jednostek niedostosowanych społecznie na terenie miasta Bytom
Aneks 2- Kwestionariusz wywiadu rodzinnego (genogram) 332
Aneks 3- Kwestionariusz dla wychowanków Domu Dziecka oraz członków rodziny, którzy nie wyrazili zgody na werbalny udział w wywiadzie rodzinnym……...334
Aneks 4- Kwestionariusz wsparcia społecznego.....….....325
Aneks 5- Autorski program profilaktyki i wsparcia społecznego wobec zjawiska niedostosowania społecznego na terenie miasta Bytom- „Filar”…….....339
Aneks 6- Bytomski Program Wsparcia Dziecka i Rodziny na lata 2008–2012…….342

ANEKS 1

KWESTIONARIUSZ WYWIADU INDYWIDUALNEGO

Metryczka :
Płeć:
Wiek:
Poziom i rodzaj wykształcenia:
Staż pracy danej placówce:
Charakter pracy:
Stanowisko pracy:
Nazwa placówki:

A) Przedstawiciele instytucji lokalnych miasta Bytom
- Jaka jest struktura organizacyjno- funkcjonalna placówki?
- Jakie są główne założenia, cele i zadania placówki?
- Jakie akty prawne regulują działalność placówki ?
- Czy placówka prowadzi działania profilaktyczne i udziela wsparcia rodzinom z problemem niedostosowania społecznego?
- Czy w placówce są prowadzone statystyki dotyczące częstotliwości występowania problemu niedostosowania społecznego na podstawie ilości zgłoszeń?
- Czy na przestrzeni ostatnich lat obserwuje się tendencję malejącą czy wzrostową odnośnie problemu niedostosowania społecznego zgłaszanego w placówce ?
- Jakie konkretne inicjatywy, akcje, działania są podejmowane w placówce na rzecz profilaktyki i wsparcia dla osób niedostosowanych społecznie i ich rodzin?
- Jakie projekty, programy, strategie, metody są opracowywane i wykorzystywane w placówce w celu zapobiegania i zwalczania niedostosowaniu społecznemu w rodzinie?
- Czy placówka współpracuje z innymi instytucjami w ramach swojej działalności i na czym owa współpraca polega?
- Jak funkcjonuje system współpracy placówki z innymi instytucjami w ramach profilaktyki i wsparcia dla osób niedostosowanych społeczne?
- Czy placówka posiada odpowiednie warunki materialne i organizacyjne aby prowadzić działalność profilaktyczno-wspierającą dla osób niedostosowanych społecznie?
- Czy i na jakie cele placówka pozyskuje środki finansowe z Unii Europejskiej ?
- Jakie placówka organizuje konkursy, szkolenia, konferencje bądź korzysta z propozycji szkoleń czy kursów, oferowanych przez ośrodki szkoleniowe spoza instytucji?
- Kto w placówce jest odpowiedzialny i zobligowany do podejmowania działań profilaktyczno-wspierających na rzecz osób niedostosowanych społecznie i ich rodzin?
- Do kogo członkowie rodziny z problemem niedostosowania społecznego, mogą bezpośrednio zwrócić się o pomoc i na czym ona polega?
- Jakie stanowiska zajmują pracownicy placówki zajmujący się zapobieganiem i zwalczaniem niedostosowania społecznego rodzinie?

B) Specjaliści zajmujące się profilaktyką i wsparciem społecznym na rzecz jednostek niedostosowanych społecznie na terenie miasta Bytom
- Jak rozumie Pan/Pani pojęcie niedostosowania społecznego- czym się ono charakteryzuje?
- Jakie Pan/Pani zdaniem czynniki mogą wpływać na rozwój niedostosowania społecznego i kiedy można rozpoznać pierwsze jego symptomy?
- Jakie według Pana/Pani zagrożenia i skutki może powodować problem niedostosowania społecznego dla jednostki i społeczeństwa?

- Jakie zna Pan/Pani metody i sposoby zapobiegania i zwalczania dotyczące zjawiska niedostosowania społecznego?
- Z jakich źródeł czerpał Pan/Pani wiedzę na temat niedostosowania społecznego?
- Jakie czynniki wpłynęły na Pana/Pani gotowość do podjęcia działań w zakresie profilaktyki i wsparcia dla osób niedostosowanych społecznie w środowisku lokalnym miasta Bytomia?
- Jakie są Pana/Pani wcześniejsze doświadczenia zawodowe i czy były one związane z profilaktyką i wsparciem osób niedostosowanych społecznie w środowisku lokalnym miasta Bytom?
- Czy jakieś osobiste doświadczenia pomogły Pan/Pani podjąć decyzje dotyczącą przyszłości zawodowej i zajmowanego obecnie stanowiska pracy?
- Które ze zdobytych umiejętności i kompetencji najczęściej wykorzystuje Pan/Pani w pracy zawodowej?
- Czy wykonywany obecnie zawód wymaga od Pan/Pani jakiś szczególnych predyspozycji ?
- Czy Pan/Pani podnosi swoje kwalifikacje poprzez uczestnictwo studiach podyplomowych, kursach, szkoleniach, konferencjach itp.?
- Czy według Pana/Pani problem niedostosowania społecznego ma rangę problemu społecznego?
- Czy według Pana/Pani problem niedostosowania społecznego ma tendencję wzrostową czy malejącą w społeczności lokalnej miasta Bytom i co może o tym decydować?
- Kto zdaniem Pana/Pani ponosi największą odpowiedzialność za rozwój zjawiska niedostosowania społecznego?
- Kto zdaniem Pana/Pani powinien wchodzić w system skutecznej profilaktyki wobec jednostek dotkniętych problemem niedostosowania społecznego- jakie organy, instytucje, specjaliści?
- Czy i z jakimi instytucjami, organizacjami, stowarzyszeniami, podejmuje Pan/Pani współpracę w ramach swojej pracy zawodowej, której celem jest integracja w zakresie wspólnych działań profilaktycznych i wspierających jednostki niedostosowane społecznie na terenie miasta Bytom?
- Jakie stosuje Pan/Pani metody pracy i jak ocenia ich skuteczność oraz efektywność?
- Czy na terenie placówki, w której Pan/Pani pracuje są realizowane programy na rzecz profilaktyki i wsparcia dla osób niedostosowanych społecznie?
- Czy Pan/Pani konstruuje własne programy profilaktyczno-wspierające i czy biorą one udział w konkursach organizowanych przez inne instytucje?
- Czy jest Pan/Pani animatorem zajęć, których celem jest organizowanie czasu wolnego dla dzieci i młodzieży zagrożonej niedostosowaniem społecznym?
- Jakie Pan/Pani zdaniem mogą zaistnieć zmiany w zachowaniu jednostek niedostosowanych społeczne mogą zachodzić pod wpływem działań animacyjnych?
- Na czym według Pan/Pani polega związek pomiędzy funkcjonowaniem sieci profilaktyki i wsparcia społecznego a rozmiarami niedostosowania społecznego na terenie miasta Bytom?
- Jaki zdaniem Pan/Pani jest poziom profilaktyki i wsparcia społecznego dla osób niedostosowanych na terenie miasta Bytom?
- Czy uważa Pan/Pani, że system penitencjarny w Polsce wspiera działania na rzecz zwalczania problemu niedostosowania społecznego?
- Czy Pan/Pani zdaniem istnieją jakieś bariery mogące utrudniać współpracę i współdziałanie międzyinstytucjonalne na rzecz profilaktyki i wsparcia dla osób niedostosowanych społecznie?
- Czy jest Pan/Pani zadowolona z warunków pracy panujących w placówce czy wolałby Pan/Pani by coś uległo zmianie?
- Jakby Pan/Pani ocenił atmosferę panującą w pracy i czy sądzi Pan/Pani, że może ona wpływać na efektywność podejmowanych działań.

ANEKS 2

KWESTIONARIUSZ WYWIADU RODZINNEGO (GENOGRAM)

- Pytania do całej rodziny

◦ *Faza wprowadzająca - omówienie pomysłu spotkania rodzinnego.*
- Jak każdy z państwa przyjął pomysł spotkania rodzinnego?
- Czy mieli państwo jakieś wyobrażenia tej sytuacji, oczekiwania czy obawy z tym związane?

◦ *Faza towarzyska- przedstawienie się.*
- Ze względu na fakt, iż chciałabym państwa bliżej poznać, prosiłabym każdego z państwa o krótkie przedstawienie się. (podanie imienia, wykonywanego zajęcia, ulubione formy spędzania czasu wolnego)
- Jak często wspólnie spędzają państwo czas wolny i co wtedy najczęściej robicie ?

◦ *Faza identyfikacji problemu.*
- Co dla każdego z państwa jest problemem (co z punktu widzenia każdej z osób jest trudnością?
- Kiedy i w jakich okolicznościach problem się pojawił?
- Kto w rodzinie pierwszy zauważył problem?
- Kto jest tym problemem najbardziej zaniepokojony a kto najmniej (dla kogo to jest najtrudniejsze)?
- Kto najbardziej z rodziny cierpi z powodu problemu?
- Kto pierwszy reaguje na złe zachowanie jednego z członków rodziny?
- Kto najbardziej się tym złym zachowaniem?
- Co według państwa było przyczyną pojawienia się problemu?
- Czy problem wiąże się z jakimś wydarzeniem w czasie?
- Czy można nad tym problemem panować czy nie i na czym to polega?

◦ *Faza diagnozy zapotrzebowania na interwencję.*
- Jak państwo sobie radzili w przeszłości z podobnymi problemami ?
- Co do taj pory usiłowali państwo zrobić, aby rozwiązać problem ?
- Co musiało by się zmienić, wydarzyć, aby problem ustąpił?
- Co by było 1 sygnałem świadczącym o tym, że problem się rozwiązuje?
- Co każdy z państwa mógłby zrobić ze swej strony, aby pomóc rozwiązać problem ?
-Czego każdy z państwa oczekuje, co byłoby ważne?
- Co się zdarzy jeśli problem ustąpi?
- Jakie niebezpieczeństwa mogłyby się pojawić w związku z ustąpieniem problemu?
- Jakie są szanse zmiany obecnej sytuacji w rodzinie (%) ?
- Czy państwa rodzinna uczestniczyła w terapii rodzinnej?
- Czy bylibyście państwo gotowi w tej chwili poddać się terapii rodzinnej?

- Pytania do rodziców.

◦ *Faza przyjęcie zgłoszenia na terapię rodzinną na podstawie genogramu rodziny.*
- Jaka jest struktura i skład rodziny obejmujący przynajmniej trzy pokolenia?

- Jaki jest wiek, wykształcenie, wykonywany zawód, cechy poszczególnych członków rodziny?
- Kto z rodziny już nie żyje i jaka była przyczyna śmierci ?(podać datę śmierci)
- Czy w rodzinie miały miejsce rozwody? (podać powód i datę rozwodu)
- Czy rodzina dotknięta jest patologiami społecznymi typu alkoholizm, ubóstwo?
- Jak się kształtowały związki relacyjne w rodzinie we wszystkich pokoleniach?
- Kto z członków rodziny jest najbardziej ze sobą emocjonalnie związany?
- Kto mieszka razem w domu?
- Jakie zmiany nastąpiły ostatnio w rodzinie?
- Czy są osoby w rodzinie, które ze sobą nie rozmawiają?
- Czy rodzice mają wspólny pogląd jak sobie z problemem radzić?

◦ *Faza analizy stopnia otwartości rodziny na współpracę w ramach profilaktyki i wsparcia dla osób niedostosowanych społecznie na terenie miasta Bytom.*

- Jakiego rodzaju wsparcia społecznego oczekują państwo ze strony społeczności lokalnej?
- Jak państwo rozumieją pojęcie profilaktyki i wsparcia społecznego?
- Czy uczestniczyli państwo kiedykolwiek w działaniach profilaktyczno-wspierających organizowanych w środowisku lokalnym np. przez szkołę, do której chodzą państwa dzieci?
- Czy posiadają państwo wykaz instytucji oferujących pomoc rodzinom z problemem niedostosowania społecznego?
- Czy wiedzą państwo do kogo mogliby się udać z prośba o wsparcie społeczne i kto jest zobligowany do jej udzielenia w środowisku lokalnym?
- Z którymi instytucjami społecznymi państwo dotychczas współpracowali w celu uzyskania wsparcia społecznego i czy byli państwo z tej współpracy zadowoleni ?
- Czy wprowadziliby państwo jakieś zmiany w społeczności lokalnej gdyby tylko mieli państwo taką możliwość?
- Jak państwo oceniają system wsparcia i profilaktyki niedostosowania społecznego w swoim środowisku lokalnym?

Źródło :
Kwestionariusz wywiadu rodzinnego (genogram) sporządzony na podstawie wiedzy zdobytej podczas kursu zorganizowanego przez Ośrodek Szkoleń Systemowych w Krakowie (Niepubliczna placówka doskonalenia zawodowego dla psychologów i pedagogów, zarejestrowana przez Małopolskiego Kuratora Oświaty, numer rejestru 9/2000)

ANEKS 3

Kwestionariusz dla wychowanków Domu Dziecka oraz członków rodziny, którzy nie wyrazili zgody na werbalny udział w wywiadzie rodzinnym

Wiek:
Klasa:

1. Jakie są Twoje zainteresowania?

2. Jak spędzasz swój czas wolny?

3. Jaki jest Twój największy problem i na czym on polega?

4. Co musiałoby się zmienić, wydarzyć, aby problem ten rozwiązać?

5. Jak myślisz co jest przyczyną tego problemu?

6. Wymień osoby, instytucje, które próbowały pomóc Ci w rozwiązaniu problemu?

7. Czy i w jaki sposób pomoc otrzymana od innych doprowadziła do rozwiązania Twojego problemu?

8. Na kogo możesz liczyć w trudnych chwilach?

9. Czy jest coś co byś chciał, żeby się zmieniło w Twojej rodzinie i w szkole?

10. Kto jest Twoim idolem, osobą do której chciałbyś być podobny ?

11. Czego byś oczekiwał od instytucji w Twoim mieście ?
(co byś zmienił w Twoim mieście, żeby było ono lepsze, bezpieczniejsze?)

12. Czy wiesz dlaczego jesteś w placówce i jak To rozumiesz?

ANEKS 4

KWESTIONARIUSZ WSPARCIA SPOŁECZNEGO

1. Wpisz do tabeli liczbę osób, na których może Pan/Pani liczyć w trudnych sytuacjach życiowych. (np. 1 -matka, 3 -przyjaciół, 2 lekarzy)

KATEGORIE	Liczba osób
Członkowie rodziny bliższej i dalszej (mąż, żona, córka, syn, matka, ojciec, brat, siostra, kuzyn, wujek, ciocia, itp.)	
Przyjaciele, znajomi, sąsiedzi, współpracownicy itp.	
Pracownicy opieki społecznej (pracownik socjalny, opiekunka, terapeuta rodzin itp.), oświaty (pedagog, psycholog, wychowawca, nauczyciel, kurator itp.), opieki zdrowotnej (lekarz, psycholog, rehabilitant, logopeda, itp.)	
Inni	

2. Wpisz do tabeli liczbę osób, od których otrzymuje Pan/Pani wsparcie emocjonalne, wartościujące, instrumentalne, informacyjne, duchowe (np. 2-siostry, 1 terapeuta, 2 znajomych, 3 sąsiadów).

KATEGORIE	Liczba osób
Wsparcie emocjonalne, polegające na akceptacji wyrażającej się w dawaniu komunikatów werbalnych i niewerbalnych typu: „jesteś kochany”, „jesteś nasz”, „lubimy cię” itp.;	
Wsparcie wartościujące, związane z dawaniem komunikatów typu: jesteś dla nas kimś znaczącym”, „dzięki tobie mogliśmy to osiągnąć”;	
Wsparcie instrumentalne- obejmujące dostarczenie konkretnej pomocy świadczenie usług, np. udzielenie kredytu, załatwienie mieszkania, pracy itp	
Wsparcie informacyjne, rozumiane jako udzielanie rad, porad prawnych i medycznych, informacji, które mogą pomóc w rozwiązywaniu trudnych problemów	

życiowych;	
Wsparcie duchowe, niezbędne w stanie rezygnacji i apatii, gdy wysiłki i osobiste próby osoby dla rozwiązania problemu nie powiodły się, a inne formy wsparcia niebyły skuteczne	

3. Które z form wsparcia (wsparcie emocjonalne, wartościujące, instrumentalne, informacyjne, duchowe) uważa Pan/Pani za najbardziej ważne i proszę uzasadnić dlaczego?

……
……
……..
……
……
……
……
……

4. Wpisz poniżej nazwę i adres instytucji oraz nazwiska specjalistów, z których wsparcia do tej pory Pan/Pani korzystała?

-
-
-
-
-
-
-
-
-
-

5. Wpisz poniżej nazwę, adres i nazwiska specjalistów placówki, z której wsparcia Pan/Pani aktualnie korzysta?

-
-
-
-
-
-
-
-
-
-

6. Napisz jak ocenia Pan/Pani sposób oraz efektywność udzielonego wsparcia przez te instytucje?

……
……
……

……
……
……
……
……

7. Z jakich źródeł Pan/Pani korzystała w celu uzyskania informacji na temat wsparcia i pomocy? (podkreśl właściwą odpowiedz)
a) internet
b) telewizja
c) książka telefoniczna
d) prasa
e) przez znajomych, rodzinę
f) poprzez bezpośredni kontakt z placówką
g) poprzez kontakt ze specjalistami
f) inne

8. Jak postrzega Pan/Pani własne zasoby związane ze wsparciem osobistym?

a) Jestem świadomy własnych umiejętności i kompetencji, dzięki którym radzę sobie w sytuacjach trudnych.
b) Inni ludzie postrzegają mnie jako jednostkę silną, zaradną, kompetentną i dlatego często zwracają się do mnie ze swoimi problemami?
c) Mam poczucie, że nikt mnie nie potrzebuje, gdyż nie byłbym w stanie im pomóc, bo nie mam im nic do zaoferowania.
d) Pomaganie innym daje mi poczucie zadowolenia, kompetencji, nawet jeśli odbywa się to kosztem zaniedbywania moich własnych potrzeb.
e) Potrafię sam zadbać o siebie i czuję się dobrze we własnym towarzystwie.
f) Dbam o swoją sprawność intelektualną i fizyczną poprzez aktywne spędzanie czasu wolnego, jak rozwiązywanie krzyżówek, czytanie książek, właściwe odżywianie, uprawianie sportu i inne (proszę podać jakie?)
……..
……..
……..

9. W jaki sposób Pan/Pani dba o swoją kondycję psychiczną?
a) Regularnie spotykam się z przyjaciółmi, ze znajomymi.
b) Na bieżąco rozwiązuję swoje trudne sprawy, problemy sam lub z pomocą innych?
c) Wchodzę w bliskie relacje z innymi ludźmi, dzięki którym czuję się bezpiecznie i dobrze.
d) Darze całkowitym zaufanie co najmniej 1 osobę, na której pomoc mogę liczyć w każdej sytuacji.
e) Potrafię myśleć pozytywnie wyciągając z wnioski z nieudanych wyborów i poniesionych porażek?
f) Szanuję siebie i akceptuje swoje słabości i wady.
g) Nie załamuję się od razu, gdy pojawia się problem, tylko staram się poszukać dla niego rozwiązania.
h) Potrafię otwarcie mówić o swoich uczuciach, oczekiwaniach, pragnieniach.
i) Znam i potrafię walczyć o swoje prawa.
j) Jestem sobą i nie muszę udawać kogoś innego, by inni mnie lubili, akceptowali czy mi

pomagali.
k) Czuję się osobą kochaną i szanowaną.

10. W jaki sposób Pan/Pani potrzebuje wsparcia i go poszukuje?
a) Wolę sam rozwiązywać swoje problemy, nie prosząc innych o pomoc.
b) Mam trudności z podejmowaniem decyzji, wolę by to inni za mnie ją podejmowali.
c) Kiedy mam problem, proszę innym o wsparcie.
d) Lubię kiedy inni poświęcają mi swój czas i uwagę, kiedy tego potrzebuję.
e) Kiedy jest mi smutno, zawsze uciekam wtedy w towarzystwo innych osób.

11. Koło wsparcia

Umieść na rysunku samego siebie („ja") a następnie wszystkie osoby, z którymi utrzymujesz częsty i stały kontakt, po czym zaznacz wszystkie instytucje, ośrodki, miejsca, w których regularnie i systematycznie przebywasz i w których spędzasz swój wolny czas.
Jakie zmiany mogą w „przyszłości mogą zajść".

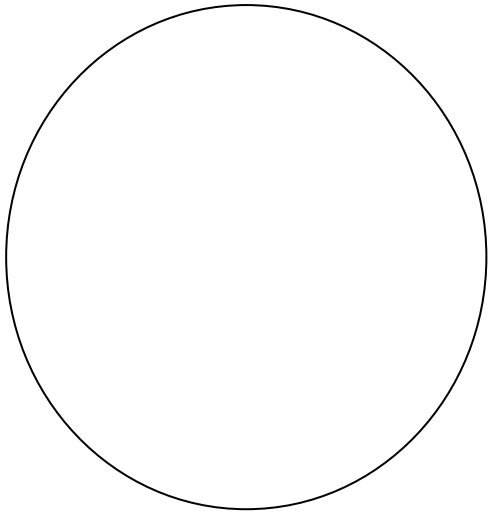

Źródło: (punkt 2)
- Kawula, Rodzina jako grupa i instytucja opiekuńczo-wychowawcza (w:) Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki, S. Kawula J. Brągiel, A.W. Janke, Toruń 1997, s. 28.

ANEKS 5

PROGRAM WSPARCIA I PROFILAKTYKI WOBEC ZJAWISKA NIEDOSTOSOWANIA SPOŁECZNEGO- „FILAR”*

1 ADRESACI PROGRAMU:

Program ma charakter kompleksowy i odnosi się do III poziomów profilaktyki:
- I poziom skierowany jest do grup niskiego ryzyka, które nie zostały zdiagnozowane pod kątem niedostosowania społecznego. Działania w tym obszarze będą miały na celu głównie promocję zdrowego, świadomego i odpowiedzialnego życia w rodzinie i społeczeństwie.
- II poziom profilaktyki będzie obejmować grupy o podwyższonym ryzyku wystąpienia problemu niedostosowania społecznego. Celem działań na tej płaszczyźnie będzie eliminowanie zachowań ryzykownych, które mogą doprowadzić do rozwoju w/w zjawiska.
- II poziom profilaktyki odnosi się do grup, w których problem niedostosowania społecznego wystąpił i ma tendencję wzrostową, stwarzającą zagrożenie pojawienia się demoralizacji i wykluczenia społecznego. Działania będą służyć przeciwdziałaniu rozwojowi w/w problemu oraz umożliwienie powrotu do normalnego życia w rodzinie i społeczeństwie.

2. IDEA PROGRAMU:

Rodzina według autora programu jest najważniejszym środowiskiem wychowawczym, które powinno zaspokajać podstawowe potrzeby człowieka. To w rodzinie kształtuje się osobowość, hierarchia wartości, zasad, norm, którymi człowiek kieruje się przez całe swoje życie. W rodzinie nawiązuje się pierwsze relacje z drugim człowiekiem, modeluje postawy prospołeczne, wyzwala poczucie świadomości, samodyscypliny, samooceny i odpowiedzialności za siebie oraz innych. Rodzina spełnia szereg funkcji jej przypisanych począwszy od zapewnienia jej członkom zaplecza materialnego po zaspokajanie potrzeb wyższego rzędu tj. potrzeba miłości, akceptacji czy przynależności. W rodzinie nabywany również umiejętności takich jak umiejętność wyrażania uczuć, współżycia z innymi ludźmi, rozwiązywania konfliktów, radzenia sobie ze stresem, podejmowania decyzji, komunikowania się z innymi ludźmi itp. Rodzina, która spełni te wymagania stanowi solidny filar, na którym jednostka będzie mogła wesprzeć się w różnych trudnych sytuacjach życiowych. W tym rozumieniu prawidłowo funkcjonująca rodzina jest fundamentem, na którym jednostka może budować zdrowe, dojrzałe i szczęśliwe życie. Kiedy jednak rodzina z różnych powodów nie może spełniać postawionych jej zadań, powinna zostać objęta pomocą i wsparciem ze strony instytucji lokalnych. Należy jednak pamiętać, aby nie pozbawiać rodziny zdolności do samodzielnego dawania sobie rady z codziennymi trudnościami życiowymi, dlatego też program skupia uwagę w szczególności na wzmacnianiu kompetencji rodziców, aby nie uzależniać jej od systemu wsparcia i pomocy instytucjonalnej.

CELE GŁÓWNE	CELE OPERACYJNE	FORMY REALIZACJI
Ujednolicenie systemu profilaktyki i wsparcia wobec zjawiska niedostosowania społecznego na terenie miasta Bytom.	- koordynacja działań prowadzonych w ramach profilaktyki i wsparcia społecznego na terenie miasta Bytom. - aktywizowanie rodzin oraz przedstawicieli placówek środowiska lokalnego do współpracy i współdziałania na rzecz wychowania i profilaktyki.	- utworzenie Punktu Wsparcia Pedagogiczno-Psychologicznego na terenie Bytomia. - stworzenie oferty szkoleń dla młodzieży, rodziców i specjalistów i rozpropagowanie jej w środowisku lokalnym.

	- podejmowanie współpracy z przedstawicielami organizacji rządowych i pozarządowych na rzecz profilaktyki i wsparcia społecznego. -współpraca ze przedstawicielami środowisk naukowych i kulturowych, celem inicjowania różnorodnych działań edukacyjno-kulturalnych w środowisku lokalnym. -opracowanie systemu jasnego przepływu informacji pomiędzy instytucjami oraz poprawy komunikacji wewnątrz instytucjonalnej. - promowanie samodzielnych inicjatyw społecznych, służących aktywizowaniu środowisk lokalnych. -inspirowanie działań samopomocowych w środowisku lokalnym. - identyfikacja form pomocy i wsparcia instytucjonalnego na terenie Bytomia.	- organizowanie konferencji naukowych, poruszających m.in. problematykę determinantów zdrowia rodziny. -założenie strony internetowej mającej na celu rozpowszechnienie materiałów zawierających treści edukacyjne. -tworzenie własnych broszur, ulotek, informatorów zawierających najbardziej istotne wiadomości z zakresu profilaktyki i wsparcia społecznego. - nawiązanie współpracy z ośrodkami szkolącymi, Ośrodkami Terapii oraz Regionalnym Centrum Wolontariatu, celem pozyskania wolontariuszy (studentów)do pracy z młodzieżą.
Wnikliwa i szczegółowa diagnoza środowiska rodzinnego, szkolnego i lokalnego.	- analiza systemów społecznych pod kątem wykrywania zaburzeń jak również zasobów tkwiących w środowisku. - upowszechnienie technik diagnozy, metod oraz strategii postępowania interwencyjnego oraz terapeutycznego.	-organizowanie spotkań interdyscyplinarnych na potrzeby diagnozy konkretnego przypadku lub grupy społecznej. - organizowanie warsztatów dla pracowników socjalnych, pedagogów i wychowawców klas - systematyczne dokonywanie ewaluacji programu na podstawie prowadzonych badań terenowych.
- Kształtowanie bezpiecznego i przyjaznego uczniowi środowiska szkolnego kompensującego jego deficyty psychospołecznego	- podnoszenie samoświadomości nauczycieli związanej z ich rozwojem osobowym oraz pełnioną funkcją wychowawczą i dydaktyczna w szkole (z podkreśleniem wyższości tej pierwszej nad drugą) - wspieranie indywidualnego rozwoju ucznia w szkole	- organizowanie szkoleń, prelekcji i warsztatów dla uczniów i nauczycieli, uwzględniając ich potrzeby i oczekiwania. - stworzenie możliwości pracy superwizyjnej dla nauczycieli. -prowadzenie ankiet w

	- kształtowanie systemu wartości, zasad, norm akceptowanych i pożądanych społecznie. -kształtowanie odpowiedzialności za własne słowa i czyny - wykształcenie pozytywnych nawyków i umiejętności społecznych u ucznia. - odkrywanie zasobów i doskonalenie u uczniów umiejętności dostosowania się do szybko zmieniającej się rzeczywistości. - wypracowanie konstruktywnych sposobów spędzania czasu wolnego. - kształcenie umiejętności i nawyków twórczego, krytycznego samodzielnego myślenia oraz działania u uczniów. - promowania pożytecznych pasji i zainteresowań. - zapoznanie kadry pedagogicznej z nowoczesnymi technikami i metodami pracy z uczniem trudnym.	szkołach, mających na celu podnoszenie jakości świadczonych usług w ramach programu. - stworzenie cyklu warsztatów na uczniów, służących integracji zespołu klasowego przy współudziale wychowawcy klasy. - zorganizowanie szkoleń dla nauczycieli nt. aktywnych metod nauczania w szkolnictwie, opierając się na idei włączania w program nauczania treści o charakterze profilaktycznym i wychowawczym. -zachęcanie młodzieży do tworzenia i realizowania własnych pomysłów dotyczących form spędzania czasu wolnego przy pomocy i współpracy instytucji i organizacji społecznych.
Wzmacnianie kondycji wychowawczej rodziny i identyfikacja jej zasobów	- wyposażenie rodziców w niezbędną wiedzę na temat prawidłowości życia rodzinnego i wpływu rodziny na funkcjonowanie poszczególnych jej członków. - weryfikowanie metod wychowania rodziców oraz sposobów komunikowania się w rodzinie. - umożliwienie rodzicom poznania specyfiki własnego funkcjonowania i rozpoznania obszarów wymagających rekonstrukcji.	- prowadzenie grupy psycho-edukacyjnej dla rodziców podnoszącej poziom ich kompetencji rodzicielskich. - prowadzenie konsultacji indywidualnych i rodzinnych w nurcie systemowym. -prowadzenie grupy wsparcia dla rodziców dzieci trudnych. - sporządzenie oferty szkoleń dla rodziców w ramach pedagogizacji rodziców na terenie szkoły.

*Program jest w fazie tworzenia i rozbudowywania, ze względu na wymogi formalne Europejskiego Funduszu Społecznego, do którego projekt ten zostanie wysłany celem uzyskania środków finansowych na jego realizację.

ANEKS 6

BYTOMSKI PROGRAM WSPARCIA DZIECKA I RODZINY NA LATA 2008-2012

WSTĘP

Bytom jest miastem na prawach powiatu, położonym w południowej Polsce, na obszarze Wyżyny Śląskiej. Terytorium miasta zajmuje powierzchnię 69,44 km^2, którą zamieszkuje 183.664 mieszkańców (według stanu na dzień 31.10.2007 r.). To jedno z najstarszych miast województwa śląskiego, o górniczych tradycjach, niegdyś ważny ośrodek przemysłowy kraju, bardzo silnie wpisało się w charakter aglomeracji śląskiej.
Podobnie jak w wielu miastach regionu, w Bytomiu w sposób znaczący ujawniają się negatywne konsekwencje gwałtownych przemian ustrojowych lat 90-tych.
Dotychczasowe działania zmierzające do kreacji nowych impulsów rozwojowych, w tym podniesienia konkurencyjności, atrakcyjności inwestycyjnej i rozbudowy bazy ekonomicznej, nie przyniosły efektu w postaci zadowalającego poziomu standardu życia mieszkańców miasta. To sprawia, że władze lokalne wraz z innymi podmiotami życia publicznego muszą podejmować znaczne wysiłki, by neutralizować obecne w życiu mieszkańców echo problemów, których jeśli nie korzeni, to intensyfikacji należy doszukiwać się w charakterze polskiej transformacji ustrojowej.

W aspekcie życia społecznego Bytom boryka się z tymi kwestiami, które padając na podatny grunt bezradności niektórych ludzi i nieumiejętności przystosowania się do gwałtownie zmieniającej się rzeczywistości, tworzą w skali społeczności problemy. Bezrobocie, ubóstwo, alkoholizm, przestępczość, to tylko wywoławcze kwestie problemowe, wobec których miasto jako struktura prawno-instytucjonalna musi stosować środki zaradcze. Zintensyfikowane działania w dużej mierze wynikają z założeń programowych. Tak też jest w niniejszym przypadku.
Wychodząc z niepodważalnego założenia, iż rodzina jest podstawowym ogniwem życia społecznego, kształtującym człowieka od jego najmłodszych lat, i że walkę z problemami należy zaczynać już na tym podstawowym „gruncie", doprowadzono do powstania Bytomskiego Programu Wsparcia Dziecka i Rodziny na lata 2008-2012. Opracowany w oparciu o regulacje prawne ma być istotnym elementem polityki miasta wobec problemu niewydolności opiekuńczo–wychowawczej rodzin.

Do opracowania dokumentu został powołany zespół osób zaangażowanych w działania na rzecz wielokierunkowego wspierania dziecka i rodziny, reprezentujących jednostki i instytucje samorządowe oraz organizacje pozarządowe. W skład zespołu weszli naczelnicy Wydziałów: Edukacji oraz Zdrowia i Opieki Społecznej, radni Rady Miejskiej, dyrektorzy bytomskich domów dziecka, przedstawiciele organizacji pozarządowych działających na rzecz wsparcia rodzin oraz dyrektor Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie.

Prace nad Programem prowadzono w okresie od czerwca do września 2007 roku; spotkania Zespołu miały charakter warsztatowy, co przyczyniło się do uwzględnienia możliwie szerokiego zakresu planowanych przedsięwzięć.

Niniejszy dokument składa się z następujących części: *wprowadzającej* - zawierającej charakterystykę podstawowych pojęć używanych w Programie, *diagnostycznej* – przedstawiającej analizę wybranych sytuacji problemowych rodzin i działań instytucji wspierających rodziny oraz *programowej*, w której zawarto cele Programu i działania mające służyć ich urzeczywistnieniu.

Do opracowania części diagnostycznej wykorzystano materiały instytucji, których przedstawiciele weszli w skład zespołu tworzącego Program oraz informacje uzyskane z Komendy Miejskiej Policji, Powiatowego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności, Miejskiej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym od Alkoholu i Ich Rodzinom i Powiatowego Urzędu Pracy w Bytomiu.

Bytomski Program Wsparcia Dziecka i Rodziny na lata 2008-2012 swoim zakresem obejmuje i uzupełnia dotychczas funkcjonującą strukturę działań prowadzonych przez miejskie instytucje publiczne i niepubliczne w ramach zadań własnych i zleconych oraz stanowi element szerszej koncepcyjnie całości. Pod względem merytorycznym wpisuje się w Miejską Strategię Rozwiązywania Problemów Społecznych Bytomia na lata 2006-2020, Strategię Rozwoju Bytomia na lata 2001-2015, Strategię Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na lata 2006-2020 oraz Program Wspierania Jednostek Samorządu Terytorialnego w Budowaniu Lokalnego Systemu Opieki nad Dzieckiem i Rodziną. Niektóre cele nawiązują również do Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości Wśród Dzieci i Młodzieży. Program jest komplementarny w stosunku do innych programów o charakterze lokalnym: Powiatowego Programu Zapobiegania Przestępczości oraz Ochrony Bezpieczeństwa Obywateli i Porządku Publicznego-Bezpieczny Bytom na lata 2006-2011 i Miejskiego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Miejskiego Programu Przeciwdziałania Narkomanii w Bytomiu.

1. Podstawowe pojęcia

1. 1. RODZINA
Rodzinę można charakteryzować na różnych płaszczyznach. Definiowanie jej nastręcza jednak wiele trudności, zarówno psychologom, socjologom, jak i pedagogom.
W socjologicznym ujęciu, rodzina określana jest jako grupa społeczna lub instytucja.
Według J. Szczepańskiego tworzą ją osoby żyjące zazwyczaj pod jednym dachem, tworzące jedno gospodarstwo domowe i połączone, dwoma rodzajami stosunków: małżeństwem i relacją dzieci-rodzice.[1] Dodatkowo charakteryzuje ją wzajemne oddziaływanie jej członków określone przez uczucia, postawy, a często także przez tradycję, prawo, religię.[2]

Do funkcji rodziny zaliczamy:
- materialno-ekonomiczną,
- opiekuńczo-zabezpieczającą,
- prokreacyjną,
- seksualną,
- legalizacyjno-kontrolną,
- socjalizacyjno-wychowawczą,
- klasową,
- kulturalną,
- rekreacyjno-towarzyską,
- emocjonalno-ekspresyjną.[3]

We współczesnym społeczeństwie funkcjonują również takie formy rodziny, jak:
- rodzina niepełna (np. rozbita, sieroca),
- rodzina zrekonstruowana (rodzina uzupełniona w wyniku nowego związku małżeńskiego osamotnionego współmałżonka),
- rodzina przysposobiona (rodzina, która przysposabia, adoptuje dziecko),
- rodzina zastępcza (rodzina, która przejmuje role opiekuńczo-wychowawcze nad dzieckiem całkowicie lub częściowo pozbawionym opieki rodzicielskiej).

Pojęcie rodziny w przepisach prawa:
Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. nr 64, poz. 593 z późn. zm.) art. 6 pkt 14: rodzina to osoby spokrewnione lub niespokrewnione pozostające w faktycznym związku, wspólnie zamieszkujące i gospodarujące.
Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (tekst jednolity:
Dz. U. 2006 r. nr 139, poz. 992 z późn. zm.)
Art. 3 pkt 16: Ilekroć w ustawie jest mowa o: rodzinie - oznacza to odpowiednio następujących członków rodziny: małżonków, rodziców dzieci, opiekuna faktycznego dziecka oraz pozostające na utrzymaniu dzieci w wieku do ukończenia 25 roku życia, a także dziecko, które ukończyło 25 rok życia legitymujące się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności, jeżeli w związku z tą niepełnosprawnością rodzinie przysługuje świadczenie pielęgnacyjne; do członków rodziny nie zalicza się dziecka pozostającego pod opieką opiekuna prawnego.
Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. 1964 r. nr 9, poz. 59 z późn. zm.)
Art. 23: Małżonkowie mają równe prawa i obowiązki w małżeństwie. Są obowiązani do wspólnego pożycia, do wzajemnej pomocy i wierności oraz do współdziałania dla dobra rodziny, którą przez swój związek założyli.
Art. 27: Oboje małżonkowie obowiązani są, każdy według swych sił oraz swych możliwości zarobkowych i majątkowych, przyczyniać się do zaspokajania potrzeb rodziny, którą przez swój związek założyli. Zadośćuczynienie temu obowiązkowi może polegać także, w całości lub w części, na osobistych staraniach o wychowanie dzieci i na pracy we wspólnym gospodarstwie domowym.
Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (Dz. U. 1997 r. nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
Art. 115 §11: Osobą najbliższą jest małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we

[1] J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii,* Warszawa 1966, s. 163.
[2] Tamże.
[3] F. Adamski, *Socjologia małżeństwa i rodziny,* Wprowadzenie, Warszawa 1982, s. 37.

wspólnym pożyciu.

1.2. RODZINA DYSFUNKCJONALNA
Rodzina dysfunkcjonalna to rodzina, w której nie realizuje się funkcji nakreślonych i powierzonych jej przez społeczeństwo. Wykazuje ona poważne nieprawidłowości w zaspokajaniu potrzeb biologicznych i psychospołecznych swych członków, a zwłaszcza dzieci.

1.3. KRYZYS W RODZINIE
Kryzys - jest ujmowany jako wydarzenie, które:
- jest emocjonalnie znaczące, dające się wyodrębnić z codzienności,
- wymusza zmianę w dotychczasowym funkcjonowaniu osoby w rodzinie, w życiu społecznym, w stosunku do świata i własnej osoby,
- może mieć pozytywne (ślub) jak i negatywne zabarwienie emocjonalne (śmierć).[4]

Zaburzenia w realizacji funkcji lub całkowity brak ich wykonania prowadzą do kryzysu w rodzinie. Zakres tych zaburzeń może przybierać różne formy i uzewnętrzniać się poprzez skutki, w zależności od zasięgu i istotności funkcji. Mówiąc o problemach w realizowaniu funkcji rodziny, mamy na myśli jej kryzysową sytuację.1.4. DEZORGANIZACJA RODZINY
Dezorganizacja rodziny jest wynikiem przedłużającego się kryzysu w rodzinie. Wyraża się w niewywiązywaniu się członków tej grupy z wzajemnych zobowiązań.
Czynniki sprzyjające dezorganizacji rodziny mogą mieć charakter zewnętrzny (bezrobocie, ubóstwo, bezdomność) lub wewnętrzny (separacje i rozwody, przemoc w rodzinie, wykorzystywanie dzieci, problem uzależnień w rodzinie, zdrowie psychiczne i choroby psychiczne, przestępczość nieletnich).

1.5. RODZINA PATOLOGICZNA
Rodzina patologiczna to grupa, w której życie społeczne jest regulowane przez zbiór powszechnie odrzucanych wartości, norm i wzorów zachowań. Dorośli członkowie takich rodzin wchodzą w konflikt i odrzucają podstawowe normy i wartości społeczne. Proces socjalizacji w tych rodzinach polega na przekazywaniu norm i wartości będących przeciwieństwem zasad i norm uznawanych w danym społeczeństwie jako prawidłowe. Dzieci z rodzin patologicznych nie są świadome, że zachowania, do których się je wdraża, są z punktu widzenia społeczeństwa przestępstwem lub dewiacją.

1.6. POMOC SPOŁECZNA
Rodzinie mającej trudności w wypełnianiu swoich zadań oraz dziecku z tej rodziny udziela się pomocy, w szczególności w formie:
1) poradnictwa rodzinnego;
2) terapii rodzinnej rozumianej jako działania psychologiczne, pedagogiczne i socjologiczne, mające na celu przywrócenie rodzinie zdolności do wypełniania jej zadań;
3) pracy socjalnej;
4) zapewnienia dzieciom opieki i wychowania poza rodziną.

Rodzina otrzymuje pomoc w szczególności przez działania:
1) specjalisty przygotowanego do pracy z rodziną lub w środowisku lokalnym;
2) placówek opiekuńczo – wychowawczych wsparcia dziennego;
3) innych podmiotów, których działanie daje potrzebne wsparcie dziecku i rodzinie.

Poradnictwo rodzinne: obejmuje szeroko rozumiane problemy funkcjonowania rodziny, w tym problemy wychowawcze w rodzinach naturalnych i zastępczych oraz problemy opieki nad osobą niepełnosprawną, a także terapię rodzinną.
Praca socjalna: działalność zawodowa mająca na celu pomoc osobom i rodzinom we wzmacnianiu lub odzyskiwaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie poprzez pełnienie odpowiednich ról społecznych oraz tworzenie warunków sprzyjających temu celowi.

Pomoc społeczną organizują organy administracji rządowej i samorządowej, współpracując w tym zakresie, na

[4]W. Badura-Madej, *Podstawowe pojęcia teorii kryzysu i interwencji kryzysowej,* (w) W. Badura Madej (oprac.)*, Wybrane zagadnienia interwencji kryzysowej, Poradnik dla pracowników socjalnych,* Katowice 1999, s. 16-17, (za:) M. Adamczyk, *Krytyczne zdarzenia życiowe i radzenie sobie z nimi-wybrane zagadnienia,* (w:) B. Waligora (red.), *Elementy psychologii klinicznej t. II,* Poznań 1992.

zasadzie partnerstwa, z organizacjami społecznymi i pozarządowymi, Kościołem Katolickim, innymi kościołami i związkami wyznaniowymi oraz osobami fizycznymi i prawnymi.

1.7. PODMIOTY REALIZUJĄCE FUNKCJE OPIEKUŃCZE RODZINY

Rodzinę wspierają lub przejmują jej funkcje pełnione względem dzieci i młodzieży, m. in. takie podmioty, jak:

- „placówki opiekuńczo-wychowawcze (zapewniają dzieciom i młodzieży pozbawionym częściowo lub całkowicie opieki rodzicielskiej oraz niedostosowanym społecznie dzienną lub całodobową, ciągłą lub okresową opiekę i wychowanie, jak również wspierają działania rodziców w wychowaniu i sprawowaniu opieki):
  - placówki wsparcia dziennego (wspierają rodzinę w sprawowaniu jej podstawowych funkcji, zapewniając pomoc rodzinie i dzieciom sprawiającym problemy wychowawcze, zagrożonym demoralizacją, przestępczością lub uzależnieniami i współpracując ze szkołą, ośrodkiem pomocy społecznej oraz innymi instytucjami w rozwiązywaniu problemów wychowawczych),
  - placówki interwencyjne (zapewniają dziecku pozbawionemu częściowo lub całkowicie opieki rodziców, doraźną, całodobową opiekę, kształcenie, wychowanie do czasu jego powrotu do rodziny lub umieszczenia w rodzinie zastępczej, placówce rodzinnej albo placówce socjalizacyjnej; przygotowują również diagnozę stanu psychofizycznego i sytuacji życiowej dziecka oraz ustalają wskazania do dalszej pracy z dzieckiem),
  - placówki rodzinne (zapewniają dzieciom częściowo lub całkowicie pozbawionym opieki rodziców całodobową opiekę i wychowanie w warunkach zbliżonych do domu rodzinnego oraz opiekę do czasu powrotu dziecka do rodziny, umieszczenia go w rodzinie adopcyjnej lub jego usamodzielnienia),
  - placówki socjalizacyjne (zapewniają dzieciom częściowo lub całkowicie pozbawionym opieki rodziców całodobową opiekę i wychowanie w warunkach zbliżonych do domu rodzinnego oraz opiekę, do czasu powrotu dziecka do rodziny, umieszczenia go w rodzinie adopcyjnej lub jego usamodzielnienia);
- rodziny zastępcze:
  - rodziny spokrewnione z dzieckiem,
  - rodziny niespokrewnione z dzieckiem,
  - niespokrewnione z dzieckiem zawodowe rodziny zastępcze, w tym:
    - niespokrewnione z dzieckiem zawodowe wielodzietne rodziny zastępcze (max. 6 dzieci),
    - niespokrewnione z dzieckiem zawodowe specjalistyczne rodziny zastępcze (dzieci niedostosowane społecznie lub z problemami zdrowotnymi wymagające szczególnej opieki i pielęgnacji),
    - niespokrewnione z dzieckiem zawodowe rodziny zastępcze o charakterze pogotowia rodzinnego;
- rodziny adopcyjne."[5]

1.8. INTERWENCJA KRYZYSOWA

Interwencja kryzysowa stanowi zespół interdyscyplinarnych działań podejmowanych na rzecz osób i rodzin będących w stanie kryzysu. Celem interwencji kryzysowej jest przywrócenie równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia sobie, a dzięki temu zapobieganie przejściu reakcji kryzysowej w stan chronicznej niewydolności psychospołecznej.

W ramach interwencji kryzysowej udziela się natychmiastowej specjalistycznej pomocy psychologicznej, a w zależności od potrzeb – poradnictwa socjalnego lub prawnego, w sytuacjach uzasadnionych – schronienia do 3 miesięcy.

1.9. OŚRODEK INTERWENCJI KRYZYSOWEJ

Ośrodki interwencji kryzysowej świadczą specjalistyczne usługi, zwłaszcza psychologiczne, prawne i hotelowe, „które są dostępne przez całą dobę - osobom, rodzinom
i społecznościom będącym ofiarami przemocy lub znajdującym się w innej sytuacji kryzysowej – w celu zapobieżenia powstawaniu lub pogłębianiu się dysfunkcji tych osób, rodzin lub społeczności".[6]

2. Diagnoza

Próba diagnozy zagrożeń funkcji opiekuńczo– wychowawczej rodzin bytomskich prowadzi każdorazowo do

[5]Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, informacje zawarte na stronie internetowej, http://www.mpips.gov.pl/index.php?gid=81, 03.08.2007r.
[6]Tamże.

analizy wielu czynników mających wpływ na funkcjonowanie rodzin, zaczynając od warunków ekonomicznych, mieszkaniowych, a kończąc na wpływie estetyki otoczenia (lub jej braku) na postawy i zachowania mieszkańców. Nie rozpoznana pozostaje cała sfera wpływów wartości, tradycji związanych z miastem oraz wprowadzonych tu przez rodziny licznie napływające w poprzednich latach w związku z migracją zarobkową.
Dogłębna analiza wspomnianych czynników nie jest celem niniejszego opracowania, toteż w dalszej części zostanie jedynie zasygnalizowany problem skali zagrożeń ekonomicznej funkcji rodzin – poprzez ukazanie danych liczbowych dotyczących rodzin korzystających ze świadczeń pomocy społecznej oraz danych na temat bezrobocia. Pozostałe informacje przedstawione w części diagnostycznej odnoszą się do problemów ściśle związanych ze sferą opiekuńczo-wychowawczą. Sposób ujęcia wartości liczbowych prezentujących dany problem w większości przypadków ma układ tabelaryczny.

2.1 Rodziny korzystające z pomocy MOPR
Z danych Narodowego Spisu Ludności i Mieszkań wynika, iż w 2002 roku w Bytomiu mieszkały ogółem 53.724 rodziny. Liczba ludności miasta wynosiła wówczas 192.579 osób. Pod koniec 2006 roku liczba mieszkańców spadła do 186.145 osób i choć miasto nie dysponuje rzeczywistymi danymi, można szacunkowo sądzić, iż liczba rodzin bytomskich także uległa zmniejszeniu proporcjonalnie do ok. 52.000.
W 2006 roku z różnych form pomocy Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie skorzystało 8.978 rodzin, z których 7.882 otrzymały wsparcie materialne. Wśród wskazanej liczby rodzin: 4.053 to rodziny z dziećmi, 1.820 rodziny niepełne, a 247 to rodziny niepełne z czwórką i więcej dzieci. W tym samym roku (2006), z dodatków mieszkaniowych skorzystało ponad 6.500 gospodarstw domowych. Wybrane informacje obrazuje tabela nr 1.

Tabela nr 1

Typy rodzin objętych pomocą MOPR		2006r.	2007r. (II kwartał)
Rodziny z dziećmi ogółem	Liczba rodzin	4.053	3.536
	Liczba dzieci w rodzinach	8.853	7.676
Rodziny niepełne ogółem	Liczba rodzin	1.820	1.549
	Liczba dzieci w rodzinach	3.966	3.412
Rodziny niepełne z 1 dzieckiem	Liczba rodzin	676	565
	Liczba dzieci w rodzinach	676	565
Rodziny niepełne z 2 dzieci	Liczba rodzin	583	489
	Liczba dzieci w rodzinach	1.166	978
Rodziny niepełne z 3 dzieci	Liczba rodzin	314	283
	Liczba dzieci w rodzinach	942	849
Rodziny niepełne z 4 dzieci i więcej	Liczba rodzin	247	212
	Liczba dzieci w rodzinach	1.182	1.029

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MOPR.

Trudności jakie dotykają rodzinę bytomską często powodują całkowitą utratę lub znaczące zaburzenie jej funkcji. Tam, gdzie sytuacje kryzysowe mają negatywny wymiar, a ich konsekwencje nie są możliwe do przezwyciężenia przez rodzinę w sposób samodzielny, niezbędna jest pomoc instytucji publicznych.
Rodzaj dysfunkcji i ich odnotowany przez MOPR wymiar, obrazuje tabela nr 2.

Tabela nr 2

Powód trudnej sytuacji życiowej		2006r.	2007r. (II kwartał)
Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych w rodzinach niepełnych	Liczba rodzin	1.385	1.200
	Liczba dzieci w rodzinach	2.659	2.563
Bezradność	Liczba rodzin	669	632

w sprawach opiekuńczo-wychowawczych w rodzinach wielodzietnych	Liczba dzieci w rodzinach	2.576	2.390
Przemoc w rodzinie z dziećmi	Liczba rodzin	268	266
	Liczba dzieci w rodzinach	631	598
Alkoholizm w rodzinie z dziećmi	Liczba rodzin	376	343
	Liczba dzieci w rodzinach	695	639
Narkomania w rodzinie z dziećmi	Liczba rodzin	16	15
	Liczba dzieci w rodzinach	37	27

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MOPR.

Odrębną kwestią społeczną jest niepełnosprawność. W 2006 r. 2.583 osoby korzystające z pomocy Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie otrzymały pomoc właśnie ze względu na niepełnosprawność (tab. nr 3). Wzrasta liczba dzieci do 16 roku życia, legitymujących się orzeczeniem o niepełnosprawności wydanym przez Powiatowy Zespół ds. Orzekania o Niepełnosprawności w Bytomiu (tab. nr 4).

Tabela nr 3

Rodziny dotknięte problemem niepełnosprawności korzystające z pomocy finansowej MOPR		
Rok	2006	2007 (II kwartał)
Liczba rodzin	2.583	2.317
Liczba osób w rodzinach	5.649	4.859

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MOPR.

Tabela nr 4

Dzieci do 16 roku życia zakwalifikowane do osób niepełnosprawnych przez Powiatowy Zespół ds. Orzekania o Niepełnosprawności		
Rok	2006	2007(II kwartał)
Liczba dzieci do 16 roku życia	675	401

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PZds.ON.

Bytom jest miastem, w którym licznie reprezentowana jest społeczność Romów.
Wybrane rodzaje pomocy udzielanej tej grupie społecznej obrazują tabele nr 5 i 6.

Tabela nr 5

Rodziny Romów objęte pomocą MOPR w 2006r.	
Liczba rodzin	117
Liczba osób	397
Liczba dzieci (0-18 roku życia)	191

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MOPR.

Tabela nr 6

Rodzaj pomocy materialnej udzielonej rodzinom romskim przez MOPR w 2006r.	
zasiłki okresowe	90
zasiłki celowe	79
świadczenia pieniężne na zakup posiłku lub żywności	91
pomoc rzeczowa	46

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MOPR.

Wg danych na dzień 21.03.2007 r. w bytomskich szkołach zapisanych było 109 dzieci romskich realizujących obowiązek szkolny. Z tej grupy co najmniej 25 dzieci uchyla się od tego obowiązku.

2.2 Bezrobocie

Wiele problemów, które mogą przerodzić się w dysfunkcjonalność rodziny wynika z bezrobocia, które w Bytomiu dotyka szczególnie dużej liczby mieszkańców. Ma ono charakter sfeminizowany, długotrwały, a w związku z tym bezzasiłkowy i w przeważającej mierze dotyczy osób o najniższym wykształceniu (tab. nr 7-12).

Tabela nr 7

Bezrobotni zarejestrowani w PUP		
Rok	Liczba bezrobotnych	%
2004	16.912	26
2005	15.186	24,4
2006	12.341	20,6
2007	10.291 (koniec czerwca)	18,3 (koniec maja)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP.

Tabela nr 8

Bezrobotni zarejestrowani w PUP-stan na koniec czerwca 2007r.		
	Liczba	%
Liczba ogółem	10.291	100
Osoby wychowujące co najmniej jedno dziecko do 7 roku życia	905	8,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP.

Tabela nr 9

Bezrobotni zarejestrowani w PUP-stan na koniec maja 2007r.		
	Liczba	%
Liczba ogółem	10.830	100
Liczba kobiet	6.489	60
Bezrobotni bez prawa do zasiłku	9.386	86,7
Bezrobotni uprawnieni do zasiłku	1.444	13,3
Osoby pracujące uprzednio	8.473	78,2
Zwolnienia z przyczyn dotyczących zakładów pracy	149	1,4
Młodzież w wieku 18-24 lata	1.560	14,4
Osoby niepełnosprawne	343	3,2
Osoby wychowujące co najmniej jedno dziecko do 7 roku życia	905	8,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP.

Tabela nr 10

Struktura wieku bezrobotnych zarejestrowanych w PUP w latach 2004-2007 (%)

Wiek	2004r.	2005r.	2006r.	2007r. (stan na 30.06.2007r.)
18-24	23,2	19,4	16,4	13,6
25-34	27,4	27,8	27,0	27,2
35-44	22,8	22,7	22,7	22,6
45-54	22,7	24,9	26,5	28,3
55-64	3,9	5,2	7,2	8,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP.

Tabela nr 11

Struktura wykształcenia bezrobotnych zarejestrowanych w PUP w latach 2004-2007 (%)

Wykształcenie	2004r.	2005r.	2006r.	2007r. (stan na 30.06.2007r.)
Gimnazjalne i poniżej	42,5	44,0	44,2	46,4
Zasadnicze zawodowe	31,5	30,3	29,3	28,6
Średnie ogólne	4,4	4,7	5,7	5,1
Policealne i średnie zawodowe	18,6	17,6	17,1	16,5
Wyższe	3,0	3,4	3,7	3,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP.

Tabela nr 12

Struktura bezrobotnych zarejestrowanych w PUP w latach 2004-2007 według czasu pozostawania bez pracy (%)

Czas	2004r.	2005r.	2006r.	2007r. (stan na 30.06.2007r.)
Do 1 miesiąca	7,6	7,0	6,6	8,6
1-3 miesięcy	9,8	14,0	16,1	11,3
3-6 miesięcy	10,8	11,0	13,5	13,5
6-12 miesięcy	18,1	15,0	15,3	18,1
12-24 miesięcy	18,3	16,0	13,7	13,0
Powyżej 24 miesięcy	35,3	37,0	34,8	35,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP.

W Miejskim Ośrodku Pomocy Rodzinie na 8.978 rodzin korzystających z pomocy w 2006 r., bezrobocie stanowiło powód przyznania tej pomocy w 6.215 przypadkach (tab. nr 13).

Tabela nr 13		
		2006r.
Liczba rodzin korzystających z pomocy MOPR	Liczba rodzin	8.978
	Liczba osób w rodzinach	27.247
Bezrobocie jako przyczyna korzystania z pomocy MOPR	Liczba rodzin	6.215
	Liczba osób w rodzinach	18.956

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MOPR.

2.3 Przemoc

Przemoc jest problemem, który w sposób oczywisty jest zagrożeniem dla rodziny i dla kształtowanych w niej społecznie dzieci.

Jak pokazują dane Komendy Miejskiej Policji w Bytomiu - na 5.745 interwencji domowych w 2006 roku, 226 w sposób bezpośredni było związanych z przemocą. W większości pokrzywdzonymi zostają kobiety oraz dzieci do 13 roku życia, co ilustruje tabela nr 14.

Tabela nr 14		
Przemoc w rodzinie w 2006r. według danych policyjnych		
Liczba interwencji domowych-ogółem		5.745
Liczba interwencji z powodu przemocy		226
Liczba pokrzywdzonych z powodu przemocy	kobiety	229
	mężczyźni	6
	dzieci do lat 13	109
	dzieci od13 do 18 lat	57
Liczba sprawców przemocy	ogółem	226
	kobiety	5
	mężczyźni	220
	nieletni	1
Liczba sprawców przemocy pod wpływem alkoholu	ogółem	178
	kobiety	4
	mężczyźni	174
	nieletni	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Komendy Miejskiej Policji w Bytomiu.

Rosnąca świadomość społeczna i wiedza na temat zjawiska przemocy powoduje wzrost oczekiwań adresowanych do instytucji świadczących pomoc w tym zakresie.

Jak przedstawiają dane MOPR, co roku odnotowuje się wzrost liczby osób, którym wsparcia udzielili koordynatorzy ds. przemocy (tab. nr 15). W 2006 r. na 268 rodzin z dziećmi, w których występowały przypadki przemocy (tab. nr 2), aż 190 skorzystało z pomocy koordynatorów ds. przemocy w rodzinie.

Według informacji Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym od Alkoholu i Ich Rodzinom, w 2006 roku do hostelu spełniającego funkcję interwencyjną, przyjęto 38 kobiet i 64 dzieci. W ciągu całego 2006 roku w ramach Centrum udzielono porad w związku z przemocą dla 351 ofiar, w tym 129 osób pozostawało w indywidualnym kontakcie z pracownikami tej instytucji. Ponadto Centrum udzieliło w 2006 roku porad dla 348 dzieci pochodzących z rodzin alkoholowych i doświadczających przemocy w tych rodzinach. Z tej liczby 78 dzieci pozostawało w indywidualnym kontakcie z terapeutami placówki.

Tabela nr 15			
Typy rodzin objętych pomocą		2006r.	2007r. (II kwartał)
Rodziny korzystające ze wsparcia koordynatorów MOPR ds. przemocy w rodzinach z dziećmi	Liczba rodzin	190	168
	Liczba dzieci w rodzinach	435	397

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MOPR

2.4 Alkoholizm

Problem alkoholizmu w rodzinie, jaki obrazują udokumentowane dane, nie pokazuje pełnej i prawdziwej skali zjawiska. Wśród 4.053 rodzin z dziećmi, korzystających z pomocy MOPR w Bytomiu, tylko 376 zostało zaliczonych do rodzin z dysfunkcją właśnie z tego powodu. Dzieje się tak m.in. dlatego, iż w ogromnej liczbie przypadków alkoholizm członków rodziny nakłada się na inne często bardziej nasilone lub naglące problemy. Nie jest więc główną wykazywaną dysfunkcją, ale nie oznacza to, iż jest pomijany w działaniach służb pomocowych. Jak przedstawiały dane Komendy Miejskiej Policji w Bytomiu, bardzo silnie problem ten skorelowany jest z przemocą. Podczas 226 interwencji w ubiegłym roku, gdzie powodem była przemoc odnotowano, iż na 226 sprawców 178 było po spożyciu alkoholu (tab. nr 14).
Co gorsza po alkohol często sięgają także dzieci (tab. nr 16).

Tabela nr 16

Nieletni do 18 roku życia przebywający w Izbie Wytrzeźwień		
	2005r.	2006r.
Liczba ogółem	253	238
Chłopcy	240	226
Dziewczęta	23	12

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Miejskiej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.

2.5 Opieka nad dzieckiem

Funkcje: opiekuńczą, wychowawczą, emocjonalną, materialną oraz kulturalną, powinna względem dziecka realizować rodzina. Bywa jednak, iż organizacja życia społecznego ceduje pewien zakres działań podejmowanych na rzecz dziecka na instytucje publiczne. Taką rolę pełnią, m.in. ośrodki pomocy i placówki oświaty (tab. nr 17-19).

Tabela nr 17

Liczba szkół w roku szkolnym 2006/2007r.	
Rodzaj placówki	Liczba placówek
Przedszkola	42
Przedszkolne grupy integracyjne	2
Szkoła Podstawowa	21
Szkoła Podstawowa Specjalna	5
Gimnazjum młodzieżowe	15
Gimnazjum dla dorosłych	1
Gimnazjum Specjalne	5
Liceum Ogólnokształcące	9
Szkoły Artystyczne	2
Szkoły Zawodowe Ponadgimnazjalne	33
Szkoły Ponadgimnazjalne Zawodowe Specjalne	2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miejskiego.

Tabela nr 18				
Liczba dzieci w placówkach szkolnych				
Rodzaj placówki szkolnej		Rok szkolny 2004/2005	Rok szkolny 2005/2006	Rok szkolny 2006/2007
Przedszkola		3.876	3.853	3.895
Szkoły Podstawowe		11.152+72szp	10.576+67szp	9.894+68szp
Gimnazja		7.216	7.088	6.850
Szkoły Ponadgimanzjalne	Licea Ogólnokształcące	2.694	2.858	2.702
	Szkoły Zawodowe	5.569	6.126	5.441
	RAZEM	8.263	8.984	9.517
RAZEM		30.507+72szp	30.501+67szp	28.782+68szp

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miejskiego.

Tabela nr 19	
Praca pozaszkolna w roku szkolnym 2006/2007r.	
	Liczba
Młodzieżowe Domy Kultury	2
Pracownie w Młodzieżowych Domach Kultury	32
Koła zainteresowań	168
Uczestnicy zajęć stałych	2.308
Przedsięwzięcia	195
Uczestnicy przedsięwzięć	16.557

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miejskiego.

Szkoła jest miejscem, w którym można w sposób prawie natychmiastowy zdiagnozować problemy rodziny, zarówno te o charakterze materialnym, jak i pozamaterialnym.
Z danych Urzędu Miejskiego w Bytomiu wynika, iż na terenie miasta działa 9 publicznych świetlic socjoterapeutycznych, z których korzysta 598 dzieci (tab. nr 20).
Oprócz publicznych placówek na terenie Bytomia działają także placówki wsparcia dziennego typu opiekuńczego prowadzone przez organizacje pozarządowe (tab. nr 21).

Tabela nr 20		
Publiczne świetlice socjoterapeutyczne Stan na rok szkolny 2007/2008		
Szkoła i dzielnica	Liczba dzieci	Liczba pedagogów
SP Nr 3 Centrum	80	10
SP Nr 6 Rozbark	63	3
SP Nr 16 Bobrek	72	8
SP Nr 21 Karb	137	12
SP Nr 23 Stroszek	45	10
SP Nr 28 Łagiewniki	80	7

SP Nr 44 Szombierki	60	8
ZSO Nr 5 Miechowice	31	5
G Nr 15 Stolarzowice	30	4
RAZEM	598	67

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miejskiego.

Tabela nr 21

Placówki wsparcia dziennego typu opiekuńczego prowadzone przez organizacje pozarządowe

	2006r.	2007r. (stan na 30. 06.2007r.)
Liczba placówek	6	6
Liczba dzieci	312	320

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MOPR

Bezradność rodziców wobec narastającej przestępczości i demoralizacji nieletnich, w skrajnych przypadkach przekłada się na orzekanie nadzoru kuratora i umieszczenia nieletnich w Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych (tab. 22 i 23).

Tabela nr 22

Orzeczenia sądowe o przydzieleniu kuratora w 2007r.

Przyczyna	Liczba dzieci
Demoralizacja i Czyn Karalny Dzieci	88
Sprawy Opiekuńcze dla Małoletnich-Ograniczenie Praw Rodzicielskich	241
SUMA	329

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miejskiego.

Tabela nr 23

Liczba skierowań celem umieszczenia nieletnich w Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych na podstawie wskazań Centrum Metodycznego Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej

Rok	2006r.	2007r. (I półrocze)	
Liczba nieletnich	27	skierowani	oczekujący na skierowanie
		12	4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miejskiego.

Pomoc materialna na rzecz rodzin z dziećmi, to oprócz pomocy społecznej zilustrowanej w tab. nr 1, pomoc świadczona przez szkołę w postaci szkolnego stypendium socjalnego. W roku szkolnym 2006/2007 stypendium przyznano prawie co 6 uczniowi tj. 4.989 uczniom (tab. nr 24).

Tabela nr 24

Stypendia szkolne o charakterze socjalnym przyznane w roku szkolnym 2006/2007

Liczba uczniów		4.989
Stypendium w okresie wrzesień-grudzień (4 m-ce)	Kwota miesięcznie	74,00 zł
	Kwota łącznie	296,00 zł
Stypendium w okresie styczeń-czerwiec	Kwota miesięcznie	51,50 zł

(6 m-cy)	Kwota łącznie	309 zł

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miejskiego.

Dożywianiem objęto prawie co 9 dziecko uczące się, a więc 3.274 dzieci (tab. nr 25).

Tabela nr 25

Dożywianie Dzieci	2004r.	2005r.	2006r.	2007r. (I półrocze)
Liczba dzieci objętych dożywianiem ogółem	5.002	4.202	4.172	3.274

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MOPR.

W przypadku, gdy rodzina nie jest w stanie całkowicie lub częściowo wypełniać funkcji opiekuńczo-wychowawczej, wspomagają ją lub przejmują jej rolę inne podmioty (tab. 26).

Tabela nr 26

Opieka nad dzieckiem		2004r.	2005r.	2006r.	Stan na 30.06.2007r.
Rodzin zastępcze ogółem	Liczba rodzin	235	291	281	286
	Liczba dzieci w rodzinach	376	406	452	443
Rodziny zastępcze zawodowe o charakterze pogotowia rodzinnego	Liczba rodzin	4	8	9	10
	Liczba dzieci w rodzinach	54	73	96	85
Rodziny zawodowe specjalistyczne	Liczba rodzin	----------	1	1	1
	Liczba dzieci w rodzinach	----------	4	4	6
Rodziny zawodowe wielodzietne	Liczba rodzin	----------	1	1	1
	Liczba dzieci w rodzinach	----------	5	5	6
Pogotowia rodzinne	Liczba rodzin	4	6	7	8
	Liczba dzieci w rodzinach	54	64	87	73
Koszty finansowania rodzin zastępczych		3.585.503,00zł	3.741.498,59zł	4.435.798,27zł	2.342.106,77
Koszty częściowego utrzymania dzieci w rodzinach zastępczych		2.738.379,00zł	2.945.601,52zł	3.373.716,13zł	1.829.613,13

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MOPR.

Dane MOPR wskazują na przeważający udział alkoholizmu rodziców wśród czynników decydujących o umieszczaniu dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych i rodzinnych formach opieki zastępczej (173 dzieci). Rzadziej przyczynami są: choroby psychiczne lub upośledzenie umysłowe rodziców, nieudolność wychowawcza, osierocenie, przemoc lub zaniedbanie dzieci (tab. nr 27 i 28).

Tabela nr 27						
Liczba dzieci –stan na 30.06. 2007r.						
Przyczyny umieszczania dzieci w Rodzinach Zastępczych	Rodziny Zastępcze ogółem	Rodziny Zastępcze Spokrewnione	Rodziny zastępcze niespokre-wnione	Rodziny Specjalistyczne	Rodziny Wielodzietne	Pogotowia Rodzinne
Alkoholizm rodziców	173	97	37	0	1	38
Nieudolność wychowawcza	22	10	3	0	0	9
Choroby psychiczne rodziców	32	23	9	0	0	0
Przemoc	22	0	0	2	3	17
Ubóstwo i bezrobocie	0	0	0	0	0	0
Wagary dzieci	0	0	0	0	0	0
Pobyt rodziców w zakładzie karnym	14	2	7	1	0	4
Porzucenie	127	117	0	3	2	5
Nieletniość rodziców	12	12	0	0	0	0
Sieroctwo	41	36	5	0	0	0
RAZEM	443	297	61	6	6	73

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MOPR.

Tabela nr 28		
Przyczyny umieszczania dzieci w Domach Dziecka	2007r. (I półrocze)	
	Liczba dzieci	Dzieci oczekujące na umieszczenie
Alkoholizm rodziców	125	26
Nieudolność wychowawcza	37	23
Choroby psychiczne rodziców	24	7
Przemoc	15	4
Ubóstwo i bezrobocie	26	0
Wagary dzieci	7	0
Pobyt rodziców w zakładzie karnym	4	0
Porzucenie	0	0
Nieletniość rodziców	0	0
Sieroctwo	4	2
RAZEM	242	62

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MOPR

Dane odnoszące się do domów dziecka oraz liczby dzieci kierowanych do placówek poza Bytomiem (t.29-32)

Tabela nr 29

Domy Dziecka		2004r.	2005r.	2006r.	2007r. (I półrocze)	
		ogółem	ogółem	ogółem	ogółem	w tym z innych miast
Liczba ogółem	Liczba miejsc	206	191	201	201	----------
	Liczba dzieci w ciągu roku	209	225	282	242	9
Dom Dziecka nr 1	Liczba miejsc	80	81	91	91	----------
	Liczba dzieci w ciągu roku	86	102	122	114	6
Dom Dziecka nr 2	Liczba miejsc	84	72	72	72	----------
	Liczba dzieci w ciągu roku	64	68	103	76	0
Dom Dziecka nr 3	Liczba miejsc	42	38	38	38	----------
	Liczba dzieci w ciągu roku	59	55	57	52	3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MOPR

Tabela nr 30

Miesięczny koszt utrzymania 1 dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej	2004r.	2005r.	2006r.	2007r. (I półrocze)
Dom Dziecka nr 1	----------	2.053,36zł	1.782,01zł	1.860,65zł
Dom Dziecka nr 2	----------	2.221,79zł	1.795,47zł	2.220,66zł
Dom Dziecka nr 3	----------	2.401,00zł	1.940,00zł	2.483,00zł

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MOPR.

Tabela nr 31

	2007r. (I półrocze)			
Dzieci delegowane do Specjalnych Ośrodków Wychowawczych	SPO nr 1	SPO nr 2	Inny powiat	RAZEM
Dom Dziecka nr 1	18	6	0	24
Dom Dziecka nr 2	10	11	2	23
RAZEM	28	17	2	47

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MOPR.

Tabela nr 32

Liczba dzieci umieszczonych w placówkach poza Bytomiem Dzieci finansowane w 2007r stan na 30.06.2007r.	
Rodziny zastępcze	56
Domy Dziecka	22
RAZEM	78

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MOPR.

2.6 Wnioski z diagnozy

Podsumowując niniejszą diagnozę należy jeszcze raz podkreślić, iż nie wyczerpuje ona tematu i stanowi jedynie wstęp do badań, których potrzebę zauważyli twórcy Programu, i które przewiduje się w harmonogramie jego realizacji. Jednak już w oparciu o analizę dostępnych danych dało się wyznaczyć kierunki działań programowych i określić ich charakter.
Skala problemów i zagrożeń, jakie zidentyfikowano na podstawie badań, daje podstawę do wypracowania w ramach Programu takich rodzajów przedsięwzięć, które skierują maksimum działań ze strony instytucji i służb publicznych w bezpośrednie otoczenie rodzin. Dzięki temu stworzone zostaną warunki dla edukacji, profilaktyki i wczesnej interwencji w rodzinach zagrożonych utratą swoich naturalnych funkcji.
Pewne działania w tym zakresie są podejmowane lub już zostały zainicjowane. Bytomski Program Wsparcia Dziecka i Rodziny na lata 2008-2012 ma więc nie tylko tworzyć „nowe rozwiązania i formy", ale porządkować i ulepszać dotychczasowy wymiar świadczonej pomocy na rzecz dziecka i rodziny.
Prace nad Programem pozwoliły zauważyć, iż skuteczność narzędzia jakim jest praca środowiskowa, w dużym stopniu uzależniona będzie od powszechności i dostępności usług w postaci np. poradnictwa psychologicznego i rodzinnego, profesjonalizmu kadry bezpośrednio pracującej z rodzinami, a także od pracy nad zmianą postaw samych rodzin, tak by były skłonne korzystać z pomocy zanim dojdzie do ich dysfunkcjonalności.
Wyraźna jest również konieczność zapewnienia pomocy rodzinom o dużym stopniu nasilenia problemów oraz tym, w których doszło do sytuacji patologicznych. Stwarza to potrzebę powołania specjalistycznej placówki zatrudniającej wysoko wykwalifikowaną kadrę przygotowaną do pracy interwencyjnej i korekcyjnej z rodzinami. Między innymi tę właśnie rolę ma pełnić „Centrum Wsparcia Rodziny".
Zaakcentowany w diagnozie problem niewydolności wychowawczej rodzin stanowi jeden z czynników generujących niedostosowanie społeczne dzieci i młodzieży.
Niedostosowanie społeczne, polegające na braku umiejętności pełnienia właściwych dla wieku ról społecznych zgodnie z oczekiwaniami i ogólnie przyjętymi normami, utracie satysfakcjonujących kontaktów interpersonalnych oraz braku przyswojenia przez jednostkę społecznie akceptowanych sposobów realizacji własnych potrzeb, należy traktować jako nierozłącznie powiązane z zaburzeniami funkcji rodziny.
Wynikiem takiego podejścia jest uznanie, że wszelkie działania wspierające rodzinę są jednocześnie działaniami na rzecz zapobiegania niedostosowaniu społecznemu oraz przyczyniają się do ograniczenia zjawiska przestępczości wśród dzieci i młodzieży.
Pozostałymi czynnikami, które mogą wpływać na niedostosowanie społeczne są m. in. grupy rówieśnicze i środki masowego komunikowania (Internet, telewizja, gry komputerowe). Widoczna jest, wciąż nie do końca zaspokojona, potrzeba zagospodarowywania czasu wolnego i zorganizowanego aktywizowania dzieci oraz młodzieży tak, by wypierać przekazywane w sposób niekontrolowany negatywne wzorce sposobu bycia i postaw życiowych.
Środowiska rodzinne, w których występuje problem niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży borykają się również w znacznej mierze z innymi problemami, takimi jak: trudna sytuacja materialna (często wynikająca z braku zatrudnienia), wielodzietność, niepełność, alkoholizm, przemoc, przestępczość czy wspomniana wcześniej niewydolność opiekuńczo- -wychowawcza. To wszystko generuje liczbę dzieci i młodzieży umieszczanych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, rodzinach zastępczych, niską skuteczność oddziaływań profilaktyczno-wychowawczych i resocjalizujących.
Znaczącym problemem dotychczasowego systemu wsparcia są trudności w zakresie realizacji postanowień sądowych o umieszczeniu dzieci w placówkach opiekuńczo-
-wychowawczych. Trudności te mają charakter ogólnokrajowy i występują od kilku lat. Jest to między innymi efekt rosnącej liczby orzeczeń sądowych o konieczności umieszczenia w placówkach oraz zbyt mała liczba placówek określonego typu, szczególnie resocjalizacyjnych. W Bytomiu nie funkcjonuje placówka typu resocjalizacyjnego. Duży problem stanowi każdorazowo znalezienie miejsca w placówkach dla dzieci powyżej
14 roku życia (nadmienić trzeba, że sądy wydają też postanowienia o umieszczeniu młodzieży pomiędzy 17 a 18 rokiem życia). Stąd w Programie szczególnie zaznaczono wymiar działań promujących innego typu formy opieki nad dzieckiem, takie jak rodziny zastępcze czy adopcyjne, a równolegle będą podejmowane działania służące budowaniu środowiskowego systemu wsparcia rodziny naturalnej i wychowania resocjalizującego w ramach lokalnego systemu pomocy dziecku i rodzinie. Tu szczególna rola przypadnie pedagogom "ulicy", klubom młodzieżowym, świetlicom, wychowawcom podwórkowym i pedagogom rodzinnym. Skierowanie pracy resocjalizacyjnej bezpośrednio do środowisk dysfunkcyjnych pozwoli ograniczyć poczucie bezkarności młodzieży kierowanej do placówek w wyniku zachowań niezgodnych z prawem i oczekującej na miejsce po kilka lat, czasem bezskutecznie. Wpłynie to zarówno na podniesienie autorytetu sądu w oczach dzieci, ich rodziców i środowiska lokalnego, jak i na zapobieganie pogłębianiu się niedostosowania społecznego.
Te działania będą przebiegać równolegle do zaplanowanych zmian w systemie opieki w placówkach. Konieczność dostosowania domów dziecka do wymogów rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych (Dz. U. nr 201, poz. 1455) stwarza

potrzebę przekształcenia tych podmiotów w taki sposób, aby w budynku placówki opiekuńczo-wychowawczej mogło jednocześnie przebywać nie więcej niż 30 wychowanków, a opieka jednego wychowawcy obejmowała nie więcej niż 10 dzieci.
Realizowany kierunek przekształceń placówek ma na celu stworzenie warunków umożliwiających pracę korekcyjną opartą na indywidualnej relacji wychowanków z wychowawcami i socjoterapeutycznej grupie rówieśniczej.

Analiza zjawisk problemowych wykazała również daleko idącą potrzebę pomocy rodzinom w sytuacjach przemocy. Uznano konieczność powołania m.in. Ośrodka Interwencji Kryzysowej i Punktu Mediacji w Sprawach Rodzinnych.
Realizacja programu powinna stworzyć szansę na, jeśli nie wyeliminowanie,
to przynajmniej ograniczenie skali zasygnalizowanych w diagnozie problemów.

3. Analiza SWOT
W dniu 14 czerwca 2007 r. zostały uporządkowane informacje dotyczące lokalnego systemu wsparcia dziecka i rodziny. Zgodnie z założeniami był to pierwszy merytoryczny etap prac nad Bytomskim Programem Wsparcia Dziecka i Rodziny na lata 2008-2012. Pozwolił on przy zastosowaniu techniki analitycznej, jaką jest analiza SWOT, na wyodrębnienie 4 grup posiadanych informacji na temat wsparcia dziecka i rodziny w Bytomiu:

Silne strony:	Wady, słabości, słabe strony:
- baza instytucjonalna: 3 domy dziecka, 2 specjalne ośrodki wychowawcze; - rozwinięty system rodzin zastępczych; - wykwalifikowana i doświadczona kadra pracowników zatrudnionych w instytucjach tworzących system wsparcia rodziny; - kadra MOPR przygotowana do prowadzenia nieodpłatnych szkoleń dla rodzin zastępczych; - funkcjonujący Ośrodek Rodzin Zastępczych „Szansa", prowadzący odpłatne szkolenia dla rodzin zastępczych; - funkcjonowanie poradni specjalistycznego wsparcia; - rozwinięta oferta form wsparcia ze strony organizacji i instytucji świadczących pomoc rodzinom (Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym od Alkoholu i Ich Rodzinom, Polskie Stowarzyszenie Psychologów Praktyków – Oddział Śląski, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna, Przychodnia Terapii Uzależnienia od Alkoholu i Współuzależnień, Poradnia Profilaktyki i Terapii Uzależnień Fundacji „Dom Nadziei", niepubliczne placówki wsparcia dziennego – świetlice w różnych rejonach miasta); - działalność klubów sportowych dla dzieci i młodzieży; - baza lokalowa MOPR dostępna we wszystkich rejonach miasta (9 Terenowych Punktów Pomocy Środowiskowej); - dostęp do środowisk zagrożonych; - wypracowane i sprawdzone formy współpracy z niektórymi szkołami, organizacjami pozarządowymi, parafiami.	- brak koordynacji działań instytucji zajmujących się dziećmi i rodzinami; - słaby przepływ informacji między instytucjami, skutkujący niedostateczną wiedzą na temat działania różnych specjalistów w ramach problematyki pomocy rodzinie; - brak praktyki powoływania zespołów interdyscyplinarnych, koordynujących działania różnych instytucji na rzecz rodziny (np. w składzie: kurator, dzielnicowy, pedagog, pracownik socjalny); - braki instytucjonalne: brak mieszkań chronionych dla usamodzielnianych wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych, brak placówki pomocy kobietom w ciąży i z małymi dziećmi, specjalistycznych ośrodków interwencji kryzysowej (długo- lub krótkoterminowego pobytu), stacjonarnego ośrodka lecznictwa odwykowego, możliwości izolowania sprawców przemocy od ich rodzin; - niedostateczna ilość rodzin zastępczych, zawodowych i specjalistycznych; - brak placówek wsparcia dziennego dla małych dzieci (żłobki); - przepełnienie placówek opiekuńczo-wychowawczych; - duża liczba dzieci oczekujących na umieszczenie w placówkach; - niedostatek mieszkań dla dorosłych wychowanków domów dziecka; - słabe wyposażenie instytucji w środki techniczne; - braki kadrowe w instytucjach; - nadmiernie sformalizowany sposób realizacji zadań (nieelastyczne godziny pracy); - ograniczenia finansowe; - niestabilność dofinansowania placówek niepublicznych wspieranych przez miasto; - znacznie ograniczony dostęp do specjalistycznych form wsparcia (psychiatra dziecięcy, pomoc dzieciom z ADHD) – oferta pomocy niewspółmierna w stosunku do potrzeb;

	- niedostateczna praca placówek opiekuńczo-wychowawczych na rzecz powrotu umieszczonych w nich dzieci do rodzin naturalnych; - słaba współpraca z organizacjami pozarządowymi i parafiami (niewykorzystane salki katechetyczne); - niedostatek skutecznych form pracy środowiskowej: brak pedagogów ulicznych, usług w postaci treningu umiejętności opiekuńczo-wychowawczych w rodzinach o znacznym poziomie bezradności w tym zakresie, oferty atrakcyjnego spędzania czasu dla młodzieży zagrożonej patologiami; - ograniczony dostęp dzieci i młodzieży ze środowisk zagrożonych do możliwości skorzystania z oferty klubów sportowych;
Okazje, szanse, możliwości:	Trudności, przeszkody:
- stworzenie sprawnego systemu koordynacji działań i współpracy instytucji; - nawiązanie współpracy z innymi ośrodkami i wykorzystanie „dobrych praktyk"; - możliwość poszerzenia kadry specjalistów poprzez pozyskanie nowej kadry; - wzmocnienie systemu poprzez poprawę wykształcenia kadry; - możliwość pozyskiwania wsparcia finansowego ze źródeł zewnętrznych; - wykorzystanie zainteresowania mediów do zaangażowania różnych instytucji w tworzenie systemu wsparcia; - rozszerzenie działalności i lepsze wykorzystanie aktualnie funkcjonującej bazy świetlic środowiskowych; - zaangażowanie organizacji pozarządowych w system pomocy rodzinie poprzez zlecanie zadań; - ścisła współpraca z organizacjami pozarządowymi i kościołem - rozszerzenie możliwości wykorzystania działających niepublicznych świetlic, ochronek, klubów; - skorzystanie z możliwości dostępu do specjalistycznego wsparcia na terenie ościennych miast; - skuteczne wykorzystanie kontraktów socjalnych w pracy z rodzinami; - możliwość przeprowadzenia warsztatów szkoleniowych dla pracowników MOPR oraz innych instytucji; - opracowanie przez miasto diagnozy problemów i potrzeb rodzin;	- rozszerzanie się sfery patologii w mieście; - postawy rodzin (brak woli zmiany negatywnych zachowań i niechęć do podejmowania współpracy ze specjalistami); - powielanie z pokolenia na pokolenie nieprawidłowych modeli funkcjonowania rodzin; - degradacja wartości funkcji rodziny;

Wykazane powyżej silne strony i wady ukierunkowały tok prac nad formą i intensyfikacją wsparcia dziecka i rodziny w Bytomiu. Pozwoliły dostrzec istniejące szanse, nie zapominając o wyraźnie rysujących się trudnościach. Powyższa analiza dostarczyła cennych wskazówek do dalszej pracy, której efektem jest Bytomski Program Wsparcia Dziecka i Rodziny na lata 2008-2012.

4. Charakterystyka Programu

Bytomski Program Wsparcia Dziecka i Rodziny na lata 2008-2012 jest narzędziem służącym stworzeniu na terenie miasta systemu pomocy dla rodzin, spełniającego postulaty dostępności i powszechności usług oraz działania ukierunkowanego na wzmocnienie elementów środowiskowej pracy z rodziną.

Konsekwentna realizacja celów Programu powinna w perspektywie doprowadzić do zahamowania procesu dysfunkcjonalności wielu rodzin oraz do zmniejszenia kosztów związanych z funkcjonowaniem instytucjonalnych

form opieki nad dziećmi.
Zakłada się zaangażowanie zarówno instytucji publicznych, jak i sektora pozarządowego w proces realizacji założeń programowych.
Efektywności powstającego systemu mają służyć działania odpowiadające postulatom zawartym w „Programie wspierania jednostek samorządu terytorialnego w budowaniu lokalnego systemu opieki nad dzieckiem i rodziną", zgodnie z którymi należy:

- po pierwsze – zrobić wszystko, aby dziecko pozostało w rodzinie własnej – zgodnie z zasadą pomocniczości nie wyręczając zbytnio rodziców;
- po drugie – zapobiegać patologiom społecznym;
- po trzecie – tworzyć rodzinne formy opieki zastępczej, tak aby tylko w ostateczności kierować dzieci do placówek opiekuńczo-wychowawczych;
- po czwarte – przeciwdziałać niedostosowaniu społecznemu i przygotować dzieci i młodzież do samodzielnego życia.

Projektowane działania w szczególności powinny przyczynić się do realizacji zapisów ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, zgodnie z którą skierowanie dziecka do placówki opiekuńczo-wychowawczej „może nastąpić po wyczerpaniu możliwości udzielenia pomocy w rodzinie naturalnej lub umieszczenia w rodzinie zastępczej" oraz „całodobowy pobyt dziecka w placówce powinien mieć charakter przejściowy – do czasu powrotu dziecka do rodziny naturalnej lub umieszczenia w rodzinie zastępczej" (art. 80 ust. 6 i 7 wym. ustawy).
Pomoc dziecku jest w Programie rozumiana jako wsparcie w sytuacji, kiedy rodzina dziecka nie zaspokaja jego potrzeb rozwojowych, nie jest wydolna pod względem opiekuńczo- -wychowawczym, przeżywa sytuację kryzysową, która w negatywnym wymiarze może przerodzić się w stan chroniczny. Każda zmiana sytuacji dziecka z takiej rodziny może tworzyć nowe sytuacje kryzysowe. Realizacja Bytomskiego Programu Wsparcia Dziecka i Rodziny na lata 2008-2012, ma takim sytuacjom zapobiegać.

Pomoc dziecku i rodzinie opiera się bowiem na następujących zasadach:

- bliżej rodziny naturalnej – bez konieczności całkowitej izolacji dziecka,
- bliżej dziecka – najlepiej w rodzinie,
- wcześniej – zanim problemy urosną i staną się trwale trudno rozwiązywalne,
- lepiej – wykorzystując potencjał fachowców i najlepszej kadry aktualnie pracujących w jednostkach pomocy społecznej nad określonymi problemami,
- krócej – tak, by nie uzależniać od pomocy,
- taniej – forma pomocy stosowna do potrzeb bez niepotrzebnego stosowania form instytucjonalnych na rzecz usług w otwartym środowisku i form rodzinnych.[7]

Przyjęte powyższe zasady pomocy dziecku i rodzinie, jeśli będą właściwie stosowane przez wszystkie osoby i instytucje w lokalnym środowisku, doprowadzą do stworzenia jednolitego systemu wszechstronnej pomocy rodzinie poprzez lokalny pakiet usług obejmujący: opiekę nad rodziną i dzieckiem w środowisku otwartym, rodzinną opiekę zastępczą i opiekę instytucjonalną, oraz działania profilaktyczne.
Struktura Programu odpowiada zasadzie stopniowego uszczegóławiania zamierzeń. Wyznaczone zostały 3 cele główne Programu. Realizacja działań w zakresie pierwszego celu głównego, jakim jest „zbudowanie zintegrowanego systemu środowiskowego wsparcia rodzin", ma służyć utrzymaniu dziecka w rodzinie naturalnej. W sytuacji, kiedy dojdzie do konieczności umieszczenia dziecka poza rodziną, osiągnięcie drugiego celu głównego zapewni wysoką jakość systemu opieki instytucjonalnej oraz podjęcie wszelkich działań na rzecz umożliwienia powrotu dziecka do jego rodziny. W przypadkach, gdy powrót do rodziny naturalnej nie będzie możliwy, realizacja trzeciego celu głównego powinna zapewnić przygotowanie dziecka do prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie po opuszczeniu placówki.

Wymienione w dokumencie działania mają charakter przykładowy i mogą być uzupełniane lub modyfikowane w taki sposób, aby przyczyniać się do skutecznej realizacji celów programowych.

5. Założenia programowe

Bytomski Program Wsparcia Dziecka i Rodziny na lata 2008-2012
I. Cel główny Zbudowanie zintegrowanego systemu środowiskowego wsparcia rodzin
Cel szczegółowy 1.1

[7]Nawiązanie do zasad pomocy zawartych w Programie Wsparcia Jednostek Samorządu Terytorialnego w Budowaniu Lokalnego Systemu Opieki nad Dzieckiem, Warszawa 2006r.

Diagnoza środowisk zagrożonych trudnymi sytuacjami życiowymi wpływającymi na wychowanie i opiekę nad dzieckiem.

Działania

1. Zbieranie i opracowywanie danych statystycznych obrazujących sytuację rodzin i dzieci z terenu Bytomia, ze szczególnym uwzględnieniem dysfunkcji i zagrożeń.
2. Analizowanie zebranych informacji: charakterystyka grup wymagających wsparcia, rodzaju obszarów problemowych i stopnia nasilenia problemów.
3. Monitoring środowisk objętych pomocą oraz ocena podejmowanych działań.
4. Prowadzenie rocznej sprawozdawczości z realizacji Programu.

Cel szczegółowy 1.2

Stworzenie zintegrowanego systemu współpracy podmiotów i instytucji realizujących zadania na rzecz dziecka i rodziny.

Działania

1. Zaangażowanie we współpracę różnych miejskich jednostek organizacyjnych oraz służb działających na terenie Bytomia.
2. Wypracowanie spójnego systemu przepływu informacji i koordynowanie współpracy pomiędzy podmiotami ww. i organizacjami pozarządowymi.
3. Ewidencjonowanie dzieci zagrożonych dysfunkcjami rodziców na podstawie informacji pozyskanych ze zintegrowanego systemu współpracy.
4. Pozyskiwanie partnerów Programu ze środowisk naukowych, mediów, instytucji wojewódzkich, rządowych i europejskich.

Cel szczegółowy 1.3

Aktywizacja organizacji pozarządowych działających na rzecz rodziny i wspieranie ich działań przez samorząd terytorialny.

Działania

1. Partycypowanie w realizacji Programu organizacji pozarządowych.
2. Wsparcie finansowe samorządu terytorialnego dla podmiotów uczestniczących w realizacji Programu.
3. Wsparcie merytoryczne udzielane przez jednostki samorządowe organizacjom pozarządowym w zakresie pozyskiwania funduszy unijnych.

Cel szczegółowy 1.4

Upowszechnienie i aktualizowanie informacji o bazie instytucji, placówek i form pomocy świadczonej na rzecz dziecka i rodziny.

Działania

1. Stworzenie bazy instytucji działających na rzecz dziecka i rodziny.
2. Zorganizowanie i koordynowanie systemu informacyjnego:
- stworzenie witryny internetowej Programu,
- zamieszczanie na stronach internetowych instytucji wdrażających Program,
- informowanie o Programie za pośrednictwem szkół, przedszkoli, pracowników sfery pomocy społecznej,
- stworzenie bazy danych na temat realizowanych przedsięwzięć z zakresu pracy z rodziną,
- upowszechnienie informacji za pośrednictwem mediów i instrumentów kampanii bezpośredniej.

Cel szczegółowy 1.5

Prowadzenie wczesnej interwencji i pracy edukacyjnej z rodziną i z dzieckiem.

Działania

1. Wspieranie rodzin w ich działaniach opiekuńczo-wychowawczych:
- powołanie jednostki świadczącej usługi na rzecz rodzin zagrożonych - Centrum Wsparcia Rodziny (w skład którego mogą wchodzić m.in.: Punkt Mediacji w Sprawach Rodzinnych, Punkt Pomocy Prawno-Psychologicznej, zespoły konsultacyjne do pracy z rodziną znajdującą się w sytuacji kryzysowej, grupy wsparcia),
- upowszechnienie i poprawa dostępu do poradnictwa rodzinnego i terapii,
- promowanie inicjatyw samopomocowych, ożywienie aktywności społecznej, wzmocnienie i wykorzystanie zasobów lokalnej społeczności m.in. poprzez zwiększenie ilości świetlic środowiskowych wsparcia dziennego i ilości miejsc w tych świetlicach,
- udzielanie kompleksowej pomocy, w tym finansowej, realizowanej w oparciu o istniejące instytucje pomocy dziecku i rodzinie (np. świetlice środowiskowe, terapeutyczne, szkolne),
- podejmowanie działań na rzecz zmiany świadomości (skłanianie rodziny do korzystania ze wsparcia zanim znajdzie się w kryzysie),
- usprawnienie pracy Zespołu Interwencji Kryzysowej przy MOPR,
- stworzenie bazy lokalowej, niezbędnej w działaniach interwencyjnych i pomocowych m.in. poprzez utworzenie „Mieszkania Kryzysowego”,
- uruchomienie telefonu zaufania,
- usprawnienie działań edukacyjno-wychowawczych dzieci i młodzieży m.in. poprzez zagospodarowanie czasu wolnego, zorganizowanie w szkołach grup samopomocowych skierowanych do uczniów, u których występują trudności w nauce.
2. Opracowanie szczegółowych programów pomocy rodzinom niewydolnym pod względem opiekuńczo-wychowawczym w oparciu o działalność Centrum Wsparcia Rodziny:
- zindywidualizowanie podejścia do problemu dziecka i rodziny,
- zawieranie kontraktów,
- badanie skuteczności pracy z rodziną w ramach poszczególnych programów.

3. Zorganizowanie form kształcenia rodziców:
- powoływanie grup wsparcia dla rodziców mających problemy opiekuńczo-wychowawcze,
- organizowanie szkolnych akcji edukacyjnych dotyczących świadomego rodzicielstwa.
4. Rozwój programów prewencyjnych i profilaktycznych:
- podejmowanie „pracy ulicznej”, nakierowanej na dzieci i młodzież,
- prowadzenie wspólnie z Policją i Strażą Miejską akcji „przeciw wagarom”, poprzedzonej kampanią informacyjną w szkołach,
- inicjowanie we współpracy z PUP akcji: „młodzi pracują” – skierowanej do młodzieży w wieku szkolnym.

Cel szczegółowy 1.6

Diagnoza i wsparcie kierowane do rodzin romskich zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Działania

1. Powołanie koordynatora działań podejmowanych na rzecz rodzin romskich.
2. Zbieranie i opracowywanie danych dotyczących rodzin i dzieci romskich.
3. Pozyskanie pracownika wywodzącego się ze środowiska Romów do współpracy z rodzinami romskimi.
4. Opracowanie i wdrożenie programów działań skierowanych do dzieci i rodzin romskich:

- praca z dziećmi romskimi w szkołach i świetlicach integracyjnych, powoływanie „asystentów romskich".

Cel szczegółowy 1.7

Wspieranie rodzin dotkniętych problemem niepełnosprawności.

Działania

1. Utworzenie Centrum Wczesnej Interwencji.
2. Promowanie wiedzy o prawach osób niepełnosprawnych ze szczególnym uwzględnieniem rehabilitacji społecznej i zawodowej.
3. Tworzenie i realizacja programów adresowanych do osób niepełnosprawnych.

Cel szczegółowy 1.8

Systematyczne podnoszenie jakości i efektywności świadczonych usług w zakresie pomocy dziecku i rodzinie poprzez podnoszenie kwalifikacji kadr podmiotów realizujących Program.

Działania

1. Organizowanie systematycznych szkoleń i konferencji dla wszystkich pracowników podmiotów realizujących Program.
2. Organizowanie cyklicznych spotkań instytucji i placówek realizujących Program, w celu wymiany doświadczeń.
3. Promowanie dobrych praktyk m.in. poprzez wymianę doświadczeń z innymi miastami w realizacji podobnych programów.

Cel główny II
Reorganizacja i usprawnienie systemu placówek opiekuńczo-wychowawczych
i innych podmiotów realizujących zadania rodziny

Cel szczegółowy 2.1

Systematyczne analizowanie potrzeb oraz jakości usług świadczonych przez placówki opiekuńczo-wychowawcze oraz inne podmioty realizujące zadania rodziny.

Działania
1. Diagnozowanie sytuacji placówek opiekuńczo-wychowawczych i innych podmiotów realizujących zadania rodziny.
2. Realizowanie programów naprawczych wynikających z przepisów prawa.

Cel szczegółowy 2.2

Intensyfikowanie działań mających na celu powrót dzieci do rodzin naturalnych
i przywrócenie rodzinom ich funkcji.

Działania

1. Praca z rodziną biologiczną dziecka przebywającego w rodzinie zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej.

Cel szczegółowy 2.3

Tworzenie zaplecza instytucjonalnego, w celu usprawnienia i przyspieszenia procedur reagowania na sytuacje zagrożenia bezpieczeństwa, zdrowia i życia dziecka.

Działania

1. Utworzenie Ośrodka Interwencji Kryzysowej wraz z miejscami hostelowymi.
2. Zorganizowanie punktu świadczącego pomoc prawną, psychologiczną i socjalną.
3

Cel szczegółowy 2.4

Wspieranie adopcji i rodzinnych form opieki nad dzieckiem.
4
Działania

1. Promowanie adopcji i rodzinnych form opieki zastępczej:
- zamieszczanie informacji promocyjnych w prasie lokalnej i na stronach internetowych,
- organizowanie Obchodów Dnia Rodziny Zastępczej, promowanie tej formy opieki podczas festynów rodzinnych.
2. Tworzenie środowiska wspierającego różne formy rodziny zastępczej:
- organizowanie szkoleń kandydatów na rodziców zastępczych,
- prowadzenie grup wsparcia dla rodzin zastępczych,
  - organizowanie cyklicznych szkoleń dla rodziców zastępczych.

Cel szczegółowy 2.5

Podnoszenie standardu świadczonych usług w placówkach opiekuńczo-wychowawczych.

Działania

1. Poprawianie warunków bytowych, wychowawczych, opiekuńczych i edukacyjnych m.in. poprzez:
- dostosowanie liczby miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych do obowiązujących norm,

- podnoszenie poziomu kwalifikacji opiekunów,
- współpraca z Kolegium Nauczycielskim poprzez zaangażowanie studentów pedagogiki w prace instytucji realizujących Program,
- tworzenie mieszkań usamodzielnienia.

2. Tworzenie Rodzinnych Domów Dziecka.

Cel główny III
Przygotowanie dzieci i młodzieży do samodzielnego życia, w szczególności wychowanków opuszczających placówki opiekuńczo-wychowawcze i rodziny zastępcze

Cel szczegółowy 3.1

Tworzenie i rozwijanie wśród dzieci i młodzieży szkolnej postaw obywatelskich opartych na samodzielności i odpowiedzialności.

Działania

1. Realizowanie we wszystkich szkołach gminnego programu promującego zaradność w życiu i rozwijającego samodzielność bytomskiej młodzieży.
2. Organizowanie warsztatów z wiedzy o mieście, społeczeństwie oraz swoich prawach i obowiązkach.
3. Aktywizowanie młodzieży ze szkół ponadgimnazjalnych na niwie obywatelskiej.

Cel szczegółowy 3.2

Zapewnienie kompleksowej pomocy opuszczającym placówki opiekuńczo-wychowawcze i rodziny zastępcze.

Działania

1. Realizowanie indywidualnych programów usamodzielniania oraz realizacja programów mających na celu pomoc w podnoszeniu poczucia własnej wartości, rozwijanie motywacji do nauki, przygotowanie do wyboru i poszukiwania zawodu.
2. Zorganizowanie różnorodnych form mieszkań dostępnych dla usamodzielniających się wychowanków:

- mieszkania chronione,
- mieszkania socjalne,
- mieszkania usamodzielnienia.

3. Pomoc finansowa umożliwiająca m. in. kontynuację nauki i usamodzielnienie.
4. Pomoc w uzyskaniu zatrudnienia.
5. Tworzenie grup wsparcia.

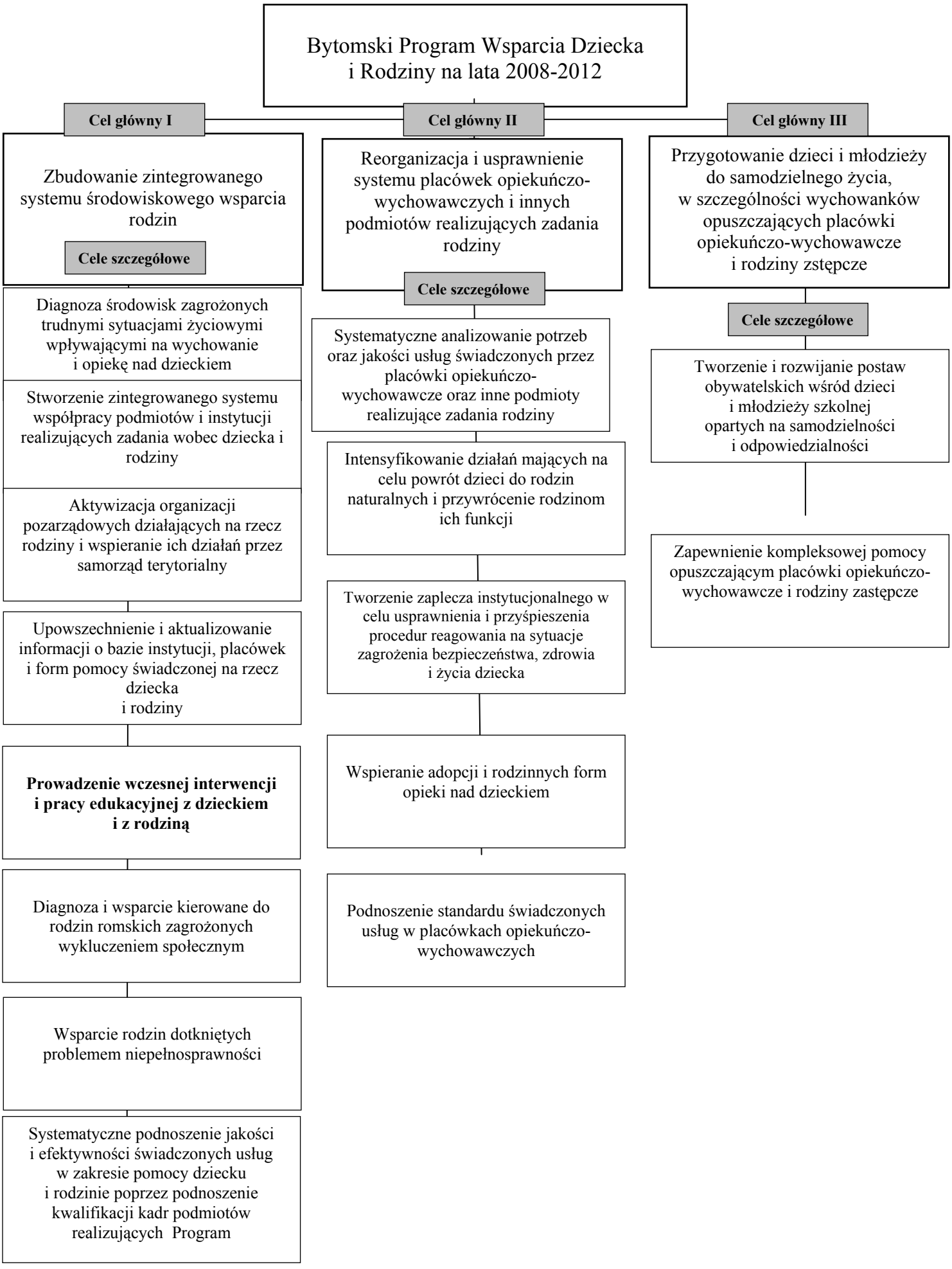
Bytomski Program Wsparcia Dziecka i Rodziny na lata 2008-2012
Cel główny I
Zbudowanie zintegrowanego systemu środowiskowego wsparcia rodzin
Cele szczegółowe
Diagnoza środowisk zagrożonych trudnymi sytuacjami życiowymi wpływającymi na wychowanie i opiekę nad dzieckiem
Stworzenie zintegrowanego systemu współpracy podmiotów i instytucji realizujących zadania wobec dziecka i rodziny
Aktywizacja organizacji pozarządowych działających na rzecz rodziny i wspieranie ich działań przez samorząd terytorialny
Upowszechnienie i aktualizowanie informacji o bazie instytucji, placówek i form pomocy świadczonej na rzecz dziecka i rodziny
Prowadzenie wczesnej interwencji i pracy edukacyjnej z dzieckiem i z rodziną
Diagnoza i wsparcie kierowane do rodzin romskich zagrożonych wykluczeniem społecznym
Wsparcie rodzin dotkniętych problemem niepełnosprawności
Systematyczne podnoszenie jakości i efektywności świadczonych usług w zakresie pomocy dziecku i rodzinie poprzez podnoszenie kwalifikacji kadr podmiotów realizujących Program
Cel główny II
Reorganizacja i usprawnienie systemu placówek opiekuńczo-wychowawczych i innych podmiotów realizujących zadania rodziny
Cele szczegółowe
Systematyczne analizowanie potrzeb oraz jakości usług świadczonych przez placówki opiekuńczo-wychowawcze oraz inne podmioty realizujące zadania rodziny
Intensyfikowanie działań mających na celu powrót dzieci do rodzin naturalnych i przywrócenie rodzinom ich funkcji
Tworzenie zaplecza instytucjonalnego w celu usprawnienia i przyśpieszenia procedur reagowania na sytuacje zagrożenia bezpieczeństwa, zdrowia i życia dziecka
Wspieranie adopcji i rodzinnych form opieki nad dzieckiem
Podnoszenie standardu świadczonych usług w placówkach opiekuńczo-wychowawczych
Cel główny III
Przygotowanie dzieci i młodzieży do samodzielnego życia, w szczególności wychowanków opuszczających placówki opiekuńczo-wychowawcze i rodziny zstępcze
Cele szczegółowe
Tworzenie i rozwijanie postaw obywatelskich wśród dzieci i młodzieży szkolnej opartych na samodzielności i odpowiedzialności
Zapewnienie kompleksowej pomocy opuszczającym placówki opiekuńczo-wychowawcze i rodziny zastępcze

Zakończenie

Prace nad Bytomskim Programem Wsparcia Dziecka i Rodziny na lata 2008-2012 dały okazję do refleksji nad systemem pomocy świadczonej na rzecz dziecka i rodziny. Powstała szansa na harmonijne, sprawne i przede wszystkim skuteczne działanie systemu. Warunkiem jego urzeczywistnienia są jednak nakłady finansowe. To one w dużej mierze, obok zidentyfikowanych potrzeb, były czynnikiem determinującym proces wyznaczania celów programowych i sposobów ich realizacji.

Finansowanie wdrożenia i realizacji Bytomskiego Programu Wsparcia Dziecka i Rodziny na lata 2008-2012 jest rozłożone w czasie przy czym jest to priorytet dla bytomskiego MOPR. Program jest istotnym instrumentem mającym umożliwić pozyskiwanie funduszy zewnętrznych.
Forma merytoryczna Programu stwarza możliwości aplikowania o środki zewnętrzne, wspomagające zarówno przedsięwzięcia instytucji publicznych, jak i organizacji pozarządowych w zakresie działań na rzecz dziecka i rodziny.

Realizatorzy Programu:

- *Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie,*
- *Urząd Miejski,*
- *Komenda Miejska Policji,*
- *Straż Miejska,*
- *Powiatowy Urząd Pracy,*
- *Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym od Alkoholu i ich Rodzinom,*
- *Miejska Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych,*
- *Poradnia Psychologiczno – Pedagogiczna,*
- *Sąd Rejonowy,*
- *placówki edukacyjno-wychowawcze ,*
- *organizacje pozarządowe,*
- *inne instytucje działające na rzecz dziecka i rodziny.*

W opracowaniu Programu brali udział:

Jacek Kudzior – Dyrektor Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Bytomiu
Stefania Wawer – Radna Rady Miejskiej w Bytomiu
Halina Szewczyk – Dyrektor Domu Dziecka nr 1
Teresa Głuch – Dyrektor Domu Dziecka nr 2
Barbara Bryńska – Prezes Oddziału Miejskiego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Bytomiu
Andrzej Łabądź – Prezes Oddziału Terenowego Towarzystwa Rozwijania Aktywności Dzieci „Szansa”
Ivetta Gajczyk-Werner – Naczelnik Wydziału Edukacji Urzędu Miejskiego w Bytomiu
Jarosław Więcław – Naczelnik Wydziału Zdrowia i Opieki Społecznej Urzędu Miejskiego w Bytomiu
Tomasz Trzeba – Podinspektor w Wydziale Zdrowia i Opieki Społecznej Urzędu Miejskiego w Bytomiu